الجامع الصحيح

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

Ötüken

2

Ötüken

الجامع الصحيح

للامام ابي عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî

Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi

mütercim
MEHMED SOFUOĞLU

İKİNCİ CİLD

Ötüken

Yayımlayan
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
Klodfarer Cad. 40/7 Divanyolu-İstanbul
Dizgi
Damla Dizgi Ltd. Şti.
Arapça Dizgi
Şizin Fotodizgi
Film ve Montaj
Duru Ajans
Baskı
Şefik Matbaası
Cilt
Yedigün Mücellithanesi
Kapak
Marmara Reklâm
Kapak Deseni
Yusuf İzzettin Sav
İstanbul-1987

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

KİTÂBU'S-SALÂT'IN DEVAMI

(Namâz Kitâbı'nın Devâmı)

٣٨ـ باب دفن النخامة في المسجد

38- MESCİDDE TÜKÜRÜĞÜN GÖMÜLMESİ BÂBI

٦٤ـ حدثنا إسحاق بن نصر قال حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام سمع أبا هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال إذا قام أحدكم الى الصلاة فلا يبصق أمامه فانما يناجي الله مادام في مصلاه ولا عن يمينه فان عن يمينه ملكا وليبصق عن يساره أو تحت قدمه فيدفنها *

64-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Herhangi biriniz namâza dikeldiği zamân önüne tükürmesin. Çünkü artık o namâz yerinde bulunduğu müddetçe Allah'a münâcât etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin. Çünkü sağ tarafında* (haseneleri yazan) *melek vardır. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud ayağının altına tükürüp onu gömer"*.[107]

٣٩ـ باب إذا بدره البزاق فليأخذ بطرف ثوبه

---

107 Sağ tarafa tükürmek hakkındaki nehyin namâza mahsûs olmadığına, bu bâbda mescid içi ile dışının bir olduğuna Nevevî cezm etmiştir. Nitekim İbn Mes'ûd namâzda değil iken bile sağ tarafa tükürmeyi mekrûh görmüştür.

39- BÂB: TÜKÜRÜK KENDİSİNE GALEBE ETTİĞİ ZAMÂN (NAMÂZ KILAN KİMSE ONU) ELBİSESİNİN BİR TARAFINA ALSIN [108]

٦٥ـ حدّثنا مالِكُ بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم رَأى نُخَامَةً فِي القِبْلَةِ فَحَكَّهَا بِيَدِهِ وَرُؤِىَ مِنْهُ كَرَاهِيَةٌ أَوْ رُؤِيَ كَرَاهِيَتُهُ لِذَلِكَ وَشِدَّتُهُ عليهِ وقال إنَّ أحَدَكُمْ اذا قامَ فِى صَلاَتِهِ فانَّمَا يُنَاجِى رَبَّهُ أَوْ رَبُّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قِبْلَتِهِ فَلاَ يَبْزُقَنَّ فِي قِبْلَتِهِ وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أَوْ تَحْتَ قَدَمِهِ ثُمَّ أَخَذَ طَرَفَ رِدَائِهِ فَبَزَقَ فِيهِ وَرَدَّ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ قال أَوْ يَفْعَلُ هَكَذَا *

65-....... Bize Humeyd, Enes'ten tahdîs etti (ki o, şöyle demiştir): Peygamber (S) kıblede tükürük gördü. Hemen onu eliyle kazıdı. Ve Peygamber'de bir nefret görüldü yâhud bu tükürme fiilinden dolayı Peygamber'in nefreti ve bunun Peygamber üzerindeki şiddeti görüldü. Akabinde şöyle buyurdu: *"Herbiriniz namâzında kıyâma durduğu zamân şübhesiz Rabb'ına münâcât eder, yâhud Rabb'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kendi kıblesine karşı tükürmesin. Lâkin* (muztarr kaldığında) *ya sol tarafına yâhud ayağının altına tükürsün".* Bunu söyledikten sonra Rasûlullah ridâsının kenârını tutup içine tükürdü ve ridânın bir kısmını diğer kısmı üzerine katladı da: *"Yâhud işte böyle yapar"* buyurdu [109].

٤٠ـ بابُ عِظَةِ الامامِ النَّاسَ فِي إتْمَامِ الصَّلاَةِ وذِكْرِ القِبْلَةِ

40- İMÂMIN İNSANLARA, NAMÂZI TAM YAPMALARI HUSÛSUNDA ÖĞÜD VERMESİ VE KIBLENİN ZİKRİ BÂBI

---

108 Yânî tükürük kendisine galebe ettiği ve namâz kılan kimse onu def' etmeğe muktedir olamadığı zamân, elbisesinin bir tarafına alsın.

109 Bâzıları Buhârî'nin sevkettiği hadîste mübâdere zikri mevcûd olmadığı hâlde bâb isminde mübâdere ile takyîd etmesini müşkil buldular. Buhârî, sanki bu takyîd ile, zikredilen hadîsin bâzı tarîklerinde bulunan kayda işâret etmiştir: Müslim'in Câbir'den rivâyet ettiği hadîste: "Sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün. Eğer tükürük kendisine galebe ederse elbisesini şöyle yapsın buyurdu, sonra elbisesinin bir kısmını diğer kısmı üzerine dürdü" tarzındadır. İbn Ebî Şeybe ile Ebû Dâvûd'un, Ebû Saîd'den gelen hadîslerinde de bu tarzdadır. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde, onu elbisesinin içine tükürmek sonra elbisenin bir kısmını diğer kısmı üzerine katlamak ile tefsîr etmiştir. Bu iki hadîs dahî sahîhtirler. Lâkin Buhârî'nin şartı üzere değildirler. İşte Buhârî, içinde tafsîl bulunmayan hadîsleri, içinde tafsîl bulunanlara hamletmek sûretiyle, o, içinde tafsîl bulunan iki hadîsi işâret etmiştir (İbn Hacer Askalânî, *Fethu'l-Bârî,* II,59).

٦٦ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِى الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم قال هلْ تَرَوْنَ قِبْلَتِى هَهُنَا فَوَاللّهِ ما يَخْفَى عَلَىَّ خُشوعُكُمْ ولا رُكُوعُكُمْ إنِّى لا رَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِى *

66-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Siz, benim kıblem* (yalnız) *şurasıdır mı sanıyor sunuz? Allah'a yemîn ederim ki, sizin huşû'unuz ve rukû'unuz bana gizli olmaz. Ben sizleri elbette arkamdan da görüyorum"* [110].

٦٧ـ حدّثنا يَحيَى بنُ صالِحٍ قالَ حدّثنا فُلَيْحُ بنُ سُلَيْمَانَ عنْ هِلاَلِ بنِ عَلِىٍّ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قالَ صَلَّى بِنَا النبىُّ صلى الله عليه وسلم صَلاَةً ثُمَّ رَقِىَ المِنْبَرَ فقالَ فى الصَّلاةِ وفِى الرُّكُوعِ إنِّى لأَرَاكُمْ مِنْ وَرَائِى كَمَا أرَاكُمْ *

67-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere bir namâz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da namâz hakkında,rukû' hakkında söz söyleyip: *"Şübhesiz ki ben sizleri önümden görür olduğum gibi, arkamdan da görürüm"* buyurdu [111].

٤١ـ بابٌ هَلْ يُقَالُ مَسْجِدُ بَنِى فُلاَنٍ

41- BÂB: FULAN OĞULLARI MESCİDİ DENİLİR Mİ? [112]

---

110 Peygamber cemâatin rukû'da, sucûdda ve namâz rükünlerini idrâkteki noksanlarını gördüğünü söyleyerek, bunları tam yapmalarını hatırlatmıştır.

111 Bu hadîslerden, namâz rükünlerinin tam yapılmasının ve namâzın bütün fiillerinde imâma tâbi' olup, ondan evvel yapmamak lüzûmu anlaşılır. Bir de Peygamber'in, önünden gördüğü kadar arkasından da görmesinin, kendisine âid husûsiyetlerden açık bir mu'cize olduğu da anlaşılıyor.

112 Buhârî bunu isbâta ancak şunun için ihtimâm etti. Mescidlerin yalnız Allah'ın mülkü olması, başka hiçkimse için mülk olmamaları, onların herhangi bir kimseye izâfe edilmelerinin câiz olmaması vehmini verir. İşte bu vehmi ref' için binâ, tevliyet yâhud yakınlık gibi herhangi bir alâkadan dolayı izâfe etmenin cevâzını isbât etti (Şâh Veliyyullah).

Bu başlıktan maksadı, mescidlerden bir mescidin kurucusuna yâhud kendisinde namâz kılana yâhud bunun gibi birisine izâfe edilmesi ve Fulan oğulları Mescidi denilmesi câiz olur mu?

Cumhûr bunun cevâzı üzerindedir. İbrâhîm Nahaî ise *"Hakîkatte mescid-*

٦٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قالَ أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسولَ اللّهِ صلى الله عليه وسلم سَابَقَ بَيْنَ الخَيْلِ التي اضْمِرَتْ مِنَ الْحَفْيَاءِ وأَمَدُها ثَنِيَّةُ الْوَدَاعِ وسابَقَ بَيْنَ الخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ مِنَ الثَّنِيَّةِ إلى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ وَأن عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ كانَ فِيمَنْ سابَقَ بِهَا *

68-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) idmâna çekilip zayıflatılmış atlar arasında Hafyâ'dan başlayıp Seniyyctu'l-Vedâ'da nihâyet bulmak üzere yarış tertîb etti. Kezâ idmân edilmemiş atlar arasında Seniyye'den tâ Zurayk oğulları Mescidi'ne kadar diğer bir yarış tertîb etti. Abdullah da yarış edenler arasında idi [113].

٤٢ـ بابُ الْقِسْمَةِ وَتَعْلِيقِ الْقِنْوِ فِي الْمَسْجِدِ قال أبو عَبْدِ الله القِنْوُ العِزقُ والإثْنانِ قِنْوَانِ وَالجَمَاعَةُ أيضاً قُنْوَانٌ مثْلُ صِنْوٍ وَ صِنْوَانٍ وقال إبْرَاهِيمُ يَعْنِي ابنَ طَهْمَانَ عن عَبْدِ الْعَزِيزِ بنِ صُهَيْبٍ عنْ أنَسٍ رضى الله عنه قال أُتِيَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ فقال انْثُرُوهُ فِي المسْجِدِ وكانَ أكْثَرَ مالٍ أُتِيَ بِهِ رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم فخَرَجَ رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم إلى الصَّلاَةِ ولَمْ يَلْتَفِتْ إلَيْهِ فَلَمَّا قَضَى الصَّلاَةَ جاءَ فَجَلَسَ إلَيْهِ فَمَا كانَ يَرَى أحَدًا إلاَّ أعْطَاهُ إذْ جاءَهُ الْعَبَّاسُ فقال يا رسولَ الله أعْطِنِي فَإنِّي فَادَيْتُ نفسِي وفَادَيْتُ عَقِيلاً فقال لَهُ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم خُذْ فَحَثا فِي ثَوْبِهِ ثُمَّ ذَهَبَ يُقِلُّهُ فَلَمْ يَسْتَطِعْ فَقَالَ يا رسولَ اللّهِ مُرْ بَعْضَهُمْ يَرْفَعْهُ إلَيَّ قالَ لاَ قال

---

ler Allah'ındır... "(el-Cinn:18) kavlinden dolayı buna muhâlefet etmiştir. Bâbın hadîsi onu reddediyor. Âyetten de şöyle cevâb verildi: Âyetteki Allah'a izâfe hakîkat üzeredir. Başkalarına izâfe ise, temyîz ve ta'rîf etmek için mecâz yoluyladır, mülkiyet için değildir (Kastallânî).

113 Seniyyetu'l-Vedâ, Medîne'nin yanıbaşında bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar teşyî' olunduğu için o adı vermişlerdir.

Hayfâ yâhud yâ'nın öne geçirilmesiyle Hayfâ, beş altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir.

Zurayk oğulları Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk ibn Âmir yurdundaki mescidin ismidir. Hadîsin siyâkından daha yakın olduğu anlaşılıyor.

فارْفَعْهُ أنْتَ عَلَيَّ قالَ لاَ فَنَثَرَ مِنْهُ ثُمَّ ذَهَبَ يُقِلُّهُ فقال يا رَسولَ اللهِ
اؤْمُرْ بَعْضَهُمْ يَرْفَعْهُ عَلَيَّ قال لا قالَ فارْفَعْهُ أنْتَ عَلَيَّ قال لاَ فَنَثَرَ منهُ
ثمَّ احْتَمَلَهُ فألْقَاهُ عَلَى كَاهِلِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ فَمَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله
عليه وسلم يُتْبِعُهُ بَصَرَهُ حَتَّى خَفِيَ عَلَيْنَا عَجَبًا مِنْ حِرْصِهِ فَمَا قامَ رَسُولُ
اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَثَمَّةَ مِنْهَا دِرْهَمٌ

42- MESCİDDE BİR ŞEYİ BÖLMEK VE HURMA SALKIMI ASMAK BÂBI

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "el-Kınvu", "el-Izku" demektir. İkisi (yânî tesniyesi) "Kınvâni"dir. Cemâati (yânî cem'i) yine "Kınvânun"dur. Sınvun, Sınvâni (ve Sınvânun) gibi [114].

Ve İbrâhîm (163), yânî Tahmân'ın oğlu, Abdulazîz ibn Suheyb'den; o da Enes(R)'ten söyledi [115]. O şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den mal getirildi [116]. Peygamber: *"Onu mescide dökün"* bu-

---

114 *el-Kınvu,* kaaf'ın kesri ve dammıyle, *ve'l-Kınâ, ve'l-Kenâ,* kisâ ve semâ vezinlerinde, hurma salkımına denir. Cem'i kaafların üç harekesiyle *Kınvânun....* gelir.

el-Izku, ayn'ın kesriyle hurma salkımına denir. Kezâlik üzüm salkımına yâhud hurması yâhud üzümü yenilmiş salkım çubuğuna denir...

es-Sınvu; sâd'ın kesriyle duvarı örülmemiş muattal, işlemez kuyuya, bir adamın öz kardeşine ve bir adamın oğluna.. denir. Cem'i *Esnâ* ve *Sınvânun* gelir. Ve hurma ağacının bir kökten çıkan iki yâhud üç ve ziyâde fidanlarının her çatalına denir. Sâd'ın dammıyle de lûgattir. Bir kavle göre şecerde eamdır. İki çatalına *Sınvâni* ve *Sınyâni* denir, sâd'ın üç harekesiyle. Şârih der ki: Cem'inde dahî *Sınyânun* denir, farkı hareke i'tibâriyle tahakkuk eder *(Kaamûs Ter.).*

Sınvun'un cem'i olan *Sınvânun* kelimesi er-Ra'd: 4. âyetinde de geçmektedir.

115 Buhârî bu bâbda muallak hadîs getirmekle yetindi. Çünkü bu hadîs daha sıkı ilgili bulunduğu diğer bir yerde zikrolunacaktır. Bu hadîse muallak dememiz, sâdece İbrâhîm ibn Tahmân'ın, Buhârî'nin şeyhlerinden olmadığındandır. Bu gibi sened kısaltmalarını Buhârî çok yapar (Şâh Veliyyullah).

Bu hadîsi Ebû Nuaym *el-Mustahrac*'da; Hâkim de *el-Müstedrek*'te mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

116 Arab mecûsîlerinden olup Bahreyn meliki ve Sâsânîler tarafından ta'yîn edilmiş vâlî Munzir ibn Sâvâ'ya, Alâ ibn Hadramî vâsıtası ile Peygamber'in mektûbu gönderilince, Munzir ile berâber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler Mecûsîlik yâhud Yahûdîlik üzere kalmıştı. İslâm dînini kabûl etmemiş olanlarla harâc vermek üzere sulh akdolunduktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibn Hadramî vâlî ta'yîn edildi. Vakti gelince harâc malını alıp Medîne'ye getirmeye cennetle müjdelenenlerden Ümmetin Emîni Ebû Ubeyd ibnu'l-Cerrâh me'mûr oldu. Ebû Ubeyde berâberinde yüz bin (dirhem yâhud dînâr) getirmişti. Peygamber devrinde ilk gelen harâc malı bu idi. O güne kadar ele geçen zekât, ganîmet mallarından hiçbiri o mikdâra ulaşmamıştı... Bunun sekizinci hicret yılının sonlarına doğru olduğu hesâb ediliyor.

yurdu. Bu mal Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Akabinde Rasûlullah namâza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namâzı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir mikdâr) verdi. Derken Abbâs O'na geldi ve: Yâ Rasûlallah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için, hem de Akîl için fidye vermiştim, dedi [117]. Rasûlullah ona: *"Al"* buyurdu. O da avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine: Yâ Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın, dedi. Peygamber: *"Olmaz"* dedi. Abbâs: Öyle ise onu üzerime Sen kaldırıver, dedi. Peygamber yine: *"Olmaz"* buyurdu. Bunun üzerine Abbâs ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine: Yâ Rasûlallah, birisine emret de, bunu üzerime kaldırsın, dedi. Rasûlullah: *"Olmaz"* buyurdu. Abbâs: Öyleyse bunu üzerime Sen kaldır, dedi. Rasûlullah yine: *"Olmaz"* buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. Rasûlullah, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözümüzden kayboluncaya kadar hep arkasından bakıp durdu. Rasûlullah o maldan bir dirhem bâkî oldukça oradan kalkmadı [118].

٤٣ــ بابُ مَنْ دَعَالِطَعَامِ فِي المَسْجِدِ وَمَنْ أجَابَ مِنْهُ

43- MESCİDDE İKEN YEMEK İÇİN DA'VET YAPAN VE, MESCİDDEN İ'TİBÂREN BU DA'VETE İCÂBET EDEN KİMSELER BÂBI [119]

٦٩ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ أخْبرنا مالِكٌ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ اللَّهِ سَمِعَ أنَسًا قال وجَدْتُ النَّبىَّ صلى الله عليه وسلم فِي المَسْجِدِ مَعَهُ ناسٌ فَقُمْتُ فَقَالَ لِي أرْسَلَكَ أبو طَلْحَةَ قُلْتُ نَعَمْ فقالَ لِطَعَامٍ قُلْتُ نَعَمْ فقال لِمَنْ مَعَهُ قُومُوا فانْطَلَقَ وانْطَلَقْتُ بَيْنَ أيْدِيهِمْ *

---

117 Abbâs, bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyânı hâtıra getirmek istemiştir. Abbâs orada hem kendi fidyesini, hem de kardeşi Ebû Tâlib'in oğlu Akîl için fidye vermek zorunda bırakılmıştı...

118 Buhârî, burada hurma salkımı asmak hakkında bir hadîs zikretmedi. Fakat bu ma'nâyı, mescid içine mal koymanın cevâzından almıştır. Çünkü bunların ikisi de muhtâcların alması için koymaktır. Buhârî bununla, Nesâî'de kuvvetli bir isnâdla gelen Avf ibn Mâlik el-Eşca'î hadîsine işâret etmiştir. O hadîs, Buhârî'nin şartı üzere değildir.

119 Bu bâbı akdetmekten maksadı, mubâh olan kelâmın mescid içinde de cevâzını göstermektir.

69-....... Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i, mescidde iken buldum, berâberinde birçok insan vardı. Ben hemen dikildim. Peygamber (S) *"Seni Ebû Talha mı gönderdi?"* dedi. Ben: Evet, dedim. O: *"Yemeğe da'vet için mi?"* dedi. Ben tekrâr: Evet, dedim. Bunun üzerine Peygamber, yanında bulunan kimselere *"Kalkın"* buyurdu ve yürüdü. Ben de onların önlerinde yürüdüm.

٤٤ــ بابُ القَضَاءِ واللِّعَانِ فِي المَسْجِدِ بَيْنَ الرِّجَالِ والنِّسَاءِ

44- MESCİDDE ERKEKLER VE KADINLAR ARASINDA HÜKMETMEK VE LA'NETLEŞME YAPTIRMAK BÂBI

٧٠ــ حدّثنا يَحْيَى قال أخبرنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني ابنُ شِهَابٍ عَنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ أنَّ رَجُلاً قال يا رسولَ اللهِ أرَأَيْتَ رَجُلاً وَجَدَ مَعَ امْرَأتِهِ رَجُلاً أيَقْتُلُهُ فَتَلا عَنَا فِي المَسْجِدِ وأنا شَاهِدٌ *

70-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Sehl ibn Sa'd'dan haber verdi ki, bir adam Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, karısıyla berâber bir erkek bulan kimseye ne re'y edersin? O adamı öldürür mü? dedi. En sonunda o karı koca mescidde la'netleştiler, ben de hâzır bulunuyordum [120].

٤٥ــ بابٌ اذا دَخَلَ بَيْتًا يُصَلِّي حَيْثُ شاءَ أوْ حَيْثُ امِرَ ولاَ يَتَجَسَّسُ

45- BÂB: İNSAN (BAŞKASINA ÂİD) BİR EVE GİRDİĞİ ZAMÂN O EVİN İÇİNDE İSTEDİĞİ YERDE Mİ NAMÂZ KILAR YÂHUD KILACAK YERİ ARAŞTIRMAYARAK EMREDİLEN YERDE Mİ NAMÂZ KILAR? [121]

٧١ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ مَحْمُودِ بنِ الرَّبِيعِ عَنْ عِتْبَانَ بنِ مالِكٍ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه

---

120 Buhârî bu hadîsi, burada çok hazifli olarak vermiştir. Aslında daha tafsîlli olan bu hadîs Talâk, Tefsîr, İ'tisâm, Ahkâm ve Muhâribûn Kitâbları'nda da gelecektir. Bu la'netleşmenin erkek ve kadın tarafından yapılma şekli, en-Nûr:6-9. âyetlerinde öğretilmiştir.

121 Yânî o, muhayyerdir. İçeri girme izninden ve iznin verilmesinden sonra, girme hakkındaki umûmî izinle yetinerek istediği yerde namâz kılar. Lâkin bunun nehyedilmiş olan tecessüse makrûn olmaması gerekir. Yâhud da emredilen yerde namâz kılar. Nitekim Peygamber de dilediği yerde kılmayarak, namâz yeri hakkında ayrıca izin istemiştir.

وسلم أتاهُ فِي مَنْزِلِهِ فقالَ أيْنَ تُحِبُّ أنْ أُصَلِّيَ لَكَ مِنْ بَيْتِكَ قال فَأشَرْتُ لَهُ
إلَى مَكانٍ فَكَبَّرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم وصَفَفْنَا خَلْفَهُ فصَلَّى رَكْعَتَيْنِ *

71-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî'den; o da Itbân ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Itbân'a gelip, evinin içinde: *"Evinin neresinde senin için namâz kılmamı istersin?"* dedi. Itbân der ki: Ben kendisine bir yeri işâret ettim. Akabinde Peygamber (namâza durup) tekbîr aldı. Biz de arkasında saff olduk. O bize iki rek'at namâz kıldırdı.

٤٦ــ بابُ المَسَاجِدِ فِي البُيُوتِ وَصَلَّى البَراءُ بنُ عَازِبٍ فِي مَسْجِدِهِ فِي دَارِهِ جَمَاعَةً

46- EVLERDE MESCİDLER (EDİNMEK) BÂBI

Ve Berâ ibn Âzib, kendi evindeki mescidinde cemâat hâlinde namâz kıldırmıştır [122].

٧٢ــ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثني اللَّيْثُ قال حدّثني عُقَيْلٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرني مَحْمودُ بنُ الرَّبِيعِ الأنْصارِيُّ أنَّ عِتْبَانَ ابنَ مالِكٍ وَهُوَ مِنْ أصْحَابِ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الأنْصارِ أنَّهُ أتَى رَسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فقال يا رسولَ اللَّهِ قَدْ أنْكَرْتُ بَصَرِي وَأنا أُصَلِّي لِقَوْمِي فإذَا كَانَتِ الأمْطَارُ سَالَ الوَادِي الَّذِي بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ لَمْ أسْتَطِعْ أنْ آتِيَ مَسْجِدَهُمْ فأُصَلِّيَ بِهِمْ وَوَدِدْتُ يَا رَسولَ اللَّهِ أنَّكَ تأْتِينِي فَتُصَلِّيَ فِي بَيْتِي فَأتَّخِذَهُ مُصَلًّى قالَ فقال لَهُ رَسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم سأفْعَلُ إنْ شَاءَ اللَّهُ قال عِتْبَانُ فَغَدَا رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وأبو بَكْرٍ حِينَ ارْتَفَعَ النَّهَارُ فاسْتَأْذَنَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَأذِنْتُ لَهُ فَلَمْ يَجْلِسْ حِينَ دَخَلَ البَيْتَ ثُمَّ قال أيْنَ تُحِبُّ أنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ قال فأشَرْتُ لَهُ إلَى نَاحِيَةٍ مِنَ البَيْتِ فَقَامَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَكَبَّرَ فَقُمْنَا فَصَفَّنَا فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ قال وَحَبَسْنَاهُ عَلَى خَزِيرَةٍ صَنَعْنَاهَا لَهُ قال فَثَابَ فِي البيت رِجَالٌ مِنْ

---

122 Bu haberi, İbn Ebî Şeybe bir kıssa içinde rivâyet etmiştir.

أَهْلِ الدَّارِ ذَوُو عَدَدٍ فَاجْتَمَعُوا فقالَ قائِلٌ مِنْهُمْ أَيْنَ مَالِكُ بنُ الدُّخَيْشِنِ أَوْ ابنُ الدُّخْشُنِ فقالَ بَعْضُهُمْ ذَلِكَ مُنَافِقٌ لاَيُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فقال رسولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم لاَ تَقُلْ ذَلِكَ أَلاَ تَرَاهُ قَدْ قال لاَإِلَهَ إلاَّ اللَّهُ يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللّهِ قالَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قال فإنَّا نَرَى وَجْهَهُ وَنَصِيحَتَهُ إِلَى الْمُنَافِقِينَ قالَ رسول اللّهِ صلى الله عليه وسلم فإنَّ اللّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قالَ لاَإِلهَ إلاَّ اللَّهُ يَبْتَغِي بِذَلِكَ وَجْهَ اللّهِ * قال ابنُ شِهَابٍ ثُمَّ سَأَلْتُ الحُصَيْنَ بنَ مُحَمَّدٍ الأَنْصَارِيَّ وَهُوَ أَحَدُ بَنِي سَالِمٍ وَهُوَ مِنْ سَرَاتِهِمْ عَنْ حَدِيثِ مَحْمُودِ بنِ الرَّبِيعِ فَصَدَّقَهُ بِذَلِكَ *

72-....... Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah'ın sahâbîlerinden ve Bedr'de hâzır olan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik [123], Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, ben gözlerimi inkâr etmişimdir (yânî, gözlerim çok zayıflamıştır). Halbuki ben, kavmime namâz kıldıran kimseyim. Yağmurlar yağdığı zamân onlarla benim aramızda dere akar da mescidlerine gidip onlara namâz kıldıramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm arzû etti ki, bana gelip evimde namâz kıldırsan da senin namâz kıldığın yeri namâzgâh edineyim, dedi. Râvî der ki: Rasûlullah (S), Itbân'a: *"İnşaallah* (bunu) *yapacağım"* dedi. İtbân der ki: Ertesi sabâh Rasûlullah ile Ebû Bekr, gün yükseldiği vakit bana geldiler. Rasûlullah (içeri girmeye) izin istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı. Sonra: *"Evinin neresinde namâz kılmaklığımı istersin?"* dedi. Itbân der ki: Ben evin bir tarafını O'na işâret ettim. Rasûlullah namâza durup tekbîr aldı. Biz de durup saff olduk. İki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Itbân der ki: Rasûlullah'ı, kendisi için yaptığımız bir hazîre yemeği üzerine alıkoyduk [124]. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gel-

---

123 Itbân (R), Hazrecli'dir. Bu hadîsten anlaşılacağı üzere Sâlim oğulları'na imâmlık ederdi. Yaşlanmış olduğu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar yaşamıştır. Peygamber hicretin başlangıcında onu Umer ibn Hattâb ile kardeş yapmıştı. Müslim ile İsmâîlî'nin müteaddid rivâyetlerine göre Itbân'a ârız olan, körlüğe yakın görme zayıflığıdır.

124 *Hazîre,* sefîne vezninde... yağlı çorbaya denir. Ve hazîre un ufak kıyılmış et ile olan bulamac aşına denir. Ve eğer et ile olmazsa *asîde* denir. Bir kavle göre et suyuna irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir *(Kaamûs Ter.).* Bir de *Sahîhayn*'da noktasız harflerle *Harîre* rivâyeti de vardır ki, un ile yoğurttan yapılır bir çorbadır.

mesini haber alarak) eve gelip doldular. İçlerinden biri: Mâlik ibnu'l-Duhayşin yâhud İbnu'd-Duhşun nerede? dedi. Oradakilerden biri: Mâlik ibnu'd-Duhayşin Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münâfıktır, dedi. Rasûlullah (S) ona: *"Böyle deme. Görmüyor musun, o **Lâ ilâhe ille'llah** demiştir, ve bu sözü ile Allah'ın rızâsını istemektedir"* buyurdu. O sözü söyleyen de: Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi. Itbân der ki: Biz Peygamber'i, münâfıklar hakkında (hep böyle) müteveccih ve hayırhâh bulurduk. Rasûlullah: *"Şübhesiz ki Allah, Allah rızâsını arayarak **Lâ ilâhe ille'llah** diyen kimseyi ateşe harâm etmiştir"* buyurdu.

İbn Şihâb -geçen sened ile- şöyle dedi: Sonra ben Huṣayn İbnu'l-Muhammed el-Ensârî'ye -ki o Sâlim oğulları'nın biridir ve onların en hayırlılarındandır- bu Mahmûd ibnu'r-Rabî' hadîsini sordum. O, bu hadîsi tasdîk edip doğruladı.

٤٧ـ بابُ التَّيَمُّنِ فِي دُخُولِ المَسْجِدِ وَغَيْرِهِ وكانَ ابنُ عُمَرَ يَبْدَأ بِرِجْلِهِ اليُمْنَى.فاذا خَرَجَ بَدَأَ بِرِجْلِهِ اليُسْرَى

47- MESCİDE GİRMEKTE VE DİĞERLERİNDE SAĞ AYAK İLE BAŞLAMAK BÂBI

Ve İbn Umer, girmeye sağ ayağı ile başlar, çıkacağı zamân ise sol ayağı ile başlar idi [125].

٧٣ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الأَشْعَثِ بنِ سُلَيْمٍ عنْ أبيه عَنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ قالتْ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُحِبُّ التَّيَمُّنَ ما اسْتَطَاعَ فى شَأْنِهِ كُلِّهِ فِي طُهُورِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَتَنَعُّلِهِ *

73-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muktedir olduğu müddetçe her işinde, temizlik yapmasında, taranmasında, ayakkabı giymesinde sağdan başlamayı severdi.

٤٨ـ بابٌ هَلْ تُنْبَشُ قُبُورُ مُشْرِكِي الجَاهِلِيَّةِ وَيُتَّخَذُ مَكَانُهَا مَسَاجِدَ لِقَوْلِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم لَعَنَ اللَّهُ اليَهُودَ اتَّخَذُوا قُبورَ أنْبِيَائِهِمْ

125 İbn Umer'in bu fiilini Hâkim'in *el-Müstedrek*'de Enes'ten rivâyet ettiği şu haber te'yîd eder: "Enes: Mescide gireceğin zamân sağ ayağınla başlaman, çıkacağın zamân ise sol ayağınla başlaman sünnettendir, der idi". Sahâbînin sözü sünnettendir. Böylece bunun Peygamber'e merfû olduğuna hamledilmiştir. Bu da sahîhtir (Aynî).

مَسَاجِدَ وَمَا يُكْرَهُ مِنَ الصَّلاَةِ فِي القُبُورِ وَرَأى عُمَرُ أنَسَ بنَ مالِكٍ يُصَلِّي
عِنْدَ قَبْرٍ فقال القَبْرَ القَبْرَ وَلَمْ يَأْمُرْهُ بِالإعَادَةِ

48- BÂB: CÂHİLİYYET DEVRİ MÜŞRİKLERİNİN KABİRLERİ AÇILIR VE YERLERİNDE MESCİDLER EDİNİLİR Mİ?

(Yânî edinilir.) [126] **Çünkü Peygamber(S)'in:** *"Allah Yahûdîler'e la'net etsin, onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler"* **sözü vardır** [127]. **Ve kabirlerin bulunduğu yerlerde namâz kılmak mekrûh olur. Zîrâ Umer ibn Hattâb, Enes ibn Mâlik'i bir kabir yanında namâz kılarken gördü de: "Kabirden sakın, kabirden çekin" dedi Fakat ona, bu namâzı tekrâr kılmasını emretmedi** [128].

٧٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَحْيَ عَنْ هِشَامٍ قال أخبرني أبي عَنْ عائِشَةَ أنَّ أمَّ حَبِيبَةَ وأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالحَبَشَةِ فِيهَا تَصَاوِيرُ فَذَكَرَتَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فقال إنَّ أولَئِكَ إذَا كانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَمَاتَ بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّوَرَ فَأُولَئِكَ شِرَارُ الخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ القِيَامَةِ *

74-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam, Âişe'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri, içinde tasvîrler bulunan bir kiliseye dâir konuştular. Bu kiliseyi Peygamber'e de zikrettiler. Peygamber (S) de şöyle buyurdu: *"Onlar, içlerinde iyi bir kimse bulunup vefât ettiğinde, kabri üzerine bir mescid* (bir namâzgâh) *yaparlar, içinde de bu şûretleri tasvîr ederler. İşte onlar kıyâmet gününde Allah katında halkın en şerrlileridirler".*

---

126 Bu istifhâm " هل أتى على الانسان حين من الدهر " (ed-Dehr:1) âyetinde olduğu gibi, takrîr içindir. Yânî o kabirlerin açılması câiz olur. Çünkü onlar için bir harâmlık yoktur. Peygamber de müşrik kabirlerini kaldırıp yerine mescid yaptı.

127 Buhârî bunu Magâzî'nin sonlarında ve daha başka yerlerde mevsûlen rivâyet etmiştir.

128 Umer'in bu sözünü, Vekî' ibn Cerrâh, kendi *Musannaf*'ında rivâyet etti. İşte Umer'in Enes'e namâzı tekrâr kılmasını emretmemesi, kabir civârında namâz kılmanın cevâzına delâlet eder. Lâkin bu cevâz, aralarında bir hâil olmuş olsa bile, necâset üzerinde kılmış olacağından dolayı kerâhetli bir cevâzdır. Mezheb imâmlarının bu husûsta görüşleri çeşitlidir.

٧٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عنْ أبِى التَّيَّاحِ، عنْ أنَس قال قَدِمَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم المَدِينَةَ فَنَزلَ أعْلَى المَدِينَةِ فِي حَيٍّ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو عَمْرِو بنِ عَوْفٍ فَأَقَامَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم فِيهِمْ أرْبَعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً ثُمَّ أرْسَلَ الى بَنِى النَّجَّارِ فَجَاؤُا مُتَقَلِّدِى السُّيُوفِ كَأنِّى أنْظُرُ إلى النبىِّ صلى الله عليه وسلم عَلَى رَاحِلَتِهِ وأبُو بَكْرٍ رِدْفُهُ وَمَلأُ بَنِى النَّجَّارِ حَوْلَهُ حَتَّى ألْقَى بِفِنَاءِ أبِى أيُّوبَ وكانَ يُحِبُّ أنْ يُصَلِّىَ حَيْثُ أدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ وَ يُصَلِّى فِي مَرَابِضِ الغَنَمِ وَ أنَّهُ أمَرَ بِبِنَاءِ المَسْجِدِ فَارْسَلَ إلَى مَلاَءٍ مِنْ بَنِى النَّجَّارِ فَقالَ يَابَنِى النَّجَّارِ ثَامِنُونِى بِحَائِطِكُمْ هَذَا قالوا لاَ واللَّهِ لاَ نَطْلُبُ ثَمَنَهُ إلاَّ إلَى اللَّهِ فقالَ أنَسٌ فكانَ فِيهِ ما أقُولُ لَكُمْ قُبُورُ المُشْرِكِينَ وَفِيهِ خَرِبٌ وَفِيهِ نَخْلٌ فَأمَرَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم بِقُبُورِ المُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ ثُمَّ بالخَرِبِ فَسُوِّيَتْ وبِالنَّخْلِ فَقُطِعَ فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ المَسْجِدِ وَجَعَلُوا عِضَادَتَيْهِ الحِجَارَةَ وَجَعَلُوا يَنْقُلُونَ الصَّخْرَ وَهُمْ يَرْتَجِزُونَ والنبىُّ صلى الله عليه وسلم مَعَهُمْ وَهْوَ يَقُولُ *

اللَّهُمَّ لاَ خَيْرَ إلاَّ خَيْرُ الآخِرَه * فَاغْفِرْ لِلأنْصَارِ والمُهَاجِرَهْ

75-....... Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'dan; o da Enes'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye geldi ve Medîne'nin en yüksek tarafına Amr ibn Avf oğulları denilen kimselerin bulunduğu obada konak etti. Peygamber onların içinde on dört gece ikaamet etti. Sonra (dayıları olan) Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları boyunlarında asılı olarak geldiler. Peygamber (S), devesi (Kasvâ) üstünde, terkisinde Ebû Bekr ve çevresinde Neccâr oğulları cemâatı (olduğu hâlde yola çıkışları) hâlâ gözümün önündedir [129]. Nihâyet Peygamber Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd'in evinin

---

129 Medîne'nin en yüksek yeri demekle, herhâlde Medîne'nin Necd'e doğru en uzak ma'mûresi kasdedilmiş oluyor. Bu ma'mûre, Medîne'den Mekke'ye yönelirken iki mil mesâfede yolcunun soluna düşen Kubâ köyüdür. Hazrecliler'den Amr ibn Avf oğulları'nın yurdu idi. İslâm'da umûma âid ilk mescid orada binâ olundu. Bu mescidin kıblesi Kudüs'e idi. Peygamber cemâat namâzını alenî olarak sahâbîlerine ilk defa orada kıldırmıştır.

Peygamber Kubâ Mescidi'ni kurduktan sonra cumua günü kuşluk vakti yola çıktığı ve ilk cumua namâzını Rânûnâ' (رانوناء)'daki Sâlim ibn Avf yurdunda kıldırdığı naklediliyor. Rânûnâ'daki mescidin ismi Gubeyb (الغُبَيْب) ve Mescidu Cumua'dır. Peygamber'in Kubâ'dan Medîne'ye hareketinin bir cumua günü olduğu sâbittir. Enes ibn Mâlik'in burada müşâhede ederek ta'rîf eylediği Peygamber'in seferi, işte bu cumua namâzından sonraki, Medîne'ye giriş seferidir (*Tecrîd Ter.*, II, 307-308).

avlusuna (devesini) çökertti. Peygamber, nerede namâz vakti erişirse oracıkta namâz kılmayı severdi. Davar ağıllarında da namâz kılardı. Mescidin binâ olunmasını emretti. Neccâr oğulları'ndan bir topluluğa haber gönderip: *"Ey Neccâr oğulları, duvar ile çevrili arsanızın bedelini bana söyleyin"* dedi. Onlar ise: Vallâhi olmaz. Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler. Enes der ki: Onun içinde şu söyleyeceklerim vardı: Müşriklerin kabirleri vardı. Oyuk, tümsek, bakılmamış harâb yerler vardı. Hurma ağaçları vardı. Peygamber müşrik kabirleriyle alâkalı emrini verdi, ve onlar açıldı. Sonra o harâb yerlerle ilgili emrini verdi, oralar da düzeltildi. Hurma ağaçları kesildi. Hurma ağaçlarını mescidin kıblesine sıra ile dizdiler. Kapının yan taraflarını da taştan ördüler. Sahâbîler recezler söyleyerek taş taşımaya başladılar. Peygamber de onlarla berâber:

> ***"Allâhümme lâ hayra illâ hayru'l-âhireti***
> ***Fağfir lil-Ensârî ve'l-Muhâcireti"***
> (= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur
> Öyle ise Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle)

diyordu.

٤٩ ـ بابُ الصَّلاةِ فِي مَرَابِضِ الغَنَمِ

49- DAVAR AĞILLARINDA NAMÂZ KILMAK BÂBI

٧٦ ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ أَنَسٍ قال كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الغَنَمِ ثُمَّ سَمِعْتُهُ بَعْدُ يَقُولُ كَانَ يُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الغَنَمِ قَبْلَ أَنْ يُبْنَى المَسْجِدُ *

76-....... Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes (R): Peygamber (S) koyun ağıllarında namâz kılar idi, demiştir. Sonra râvî dedi ki: Bu sözden sonra ben Enes'ten şöyle derken işittim: Peygamber, mescid binâ olunmadan evvel koyun ağıllarında namâz kılardı [130].

---

130 *el-Merâbıd,* Merbıd'ın cem'idir ki, menzil veznindedir. Koyun ve keçi yatağına ve mandıraya denir.

Buhârî'nin Kitâbu't-Tahâre'de geçen hadîste de Rasûlullah'ın davar ağıllarında namâz kıldığı rivâyet edilmiştir. Buradaki ziyâdeden, Peygamber'in mescidin binâşından sonra koyun ağıllarında namâz kılmadığı anlaşılabiliyor. Evet sidik ve dışkıdan selâmetle berâber, bu yerlerde namâz kılma husûsunda Peygamber'in izni sâbittir.

٥٠ ــ بابُ الصَّلاةِ فِي مَواضِعِ الإِبِلِ

50- SU YAKINLARINDAKİ DEVE YATAKLARINDA NAMÂZ KILMAK BÂBI [131]

٧٧ ــ حدّثنا صَدَقَةُ بنُ الفَضْلِ قال أخْبرنا سُلَيْمانُ بنُ حَيَّانَ قالَ حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ نافِعٍ قال رَأَيْتُ ابنَ عُمَرَ يُصَلِّي الَى بَعِيرِهِ وقال رَأَيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَفْعَلُهُ *

77-....... Nâfi' şöyle dedi: Ben İbn Umer'i gördüm ki, o devesini kıblesine alarak namâz kılıyordu. Ve İbn Umer: Ben Peygamber'i böyle yaparken gördüm, dedi [132].

٥١ ــ باب مَنْ صَلَّى وَقُدَّامَهُ تَنُّورٌ أو نارٌ أو شَيْءٌ مِمَّا يُعْبَدُ فَأَرَادَ بِهِ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى وقالَ الزُّهْرِيُّ أخبرني أنَسٌ قال قال النبي صلى الله عليه وسلم عُرِضَتْ عَلَيَّ النَّارُ وَأنَا أصَلِّي

51- ÖNÜNDE OCAK YÂHUD ATEŞ YÂHUD (MÜŞRİKLER TARAFINDAN) MA'BÛD EDİNİLEN BİR ŞEY OLDUĞU HÂLDE YÜCE ALLAH'IN RIZÂSINI İRÂDE EDİP NAMÂZ KILAN KİMSE BÂBI

Ve Zuhrî dedi ki: Bana Enes haber verip şöyle dedi: Peygamber (S): *"Ben namâz kılarken ateş* (yânî cehennem) *bana arz olundu"* dedi [133].

---

131 *el-Atan* (العَطَن), fethateynle havuz yöresinde olan deve yatağına denir. Nitekim sâir mahalde olana *Murâh* ve *Me'vâ* denir.
el-Ma'tın (المَعْطِن), meclis vezninde bir su yakınında olan deve yatağına denir, cem'i: *Meâtın* (المَعَاطِن) gelir *(Kaamûs Ter.).*

132 Deve olan yerde namâz kılmak mes'elesi ihtilâflıdır. İbn Umer'in yaptığı gibi devesini sütre edip namâz kılmakta ve deve üstünde nâfile kılmakta be's olmadığı müttefakun aleyhdir. Ancak deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namâz kılmanın hükmünde ihtilâf edilmiştir. Su başlarında sürü sürü develerin birikip uzun müddet yattıkları yerler ekseriyâ pis olacağı gibi, kinli develerden birinin namâz kılan kimseye ansızın saldırıp telef etmesi ihtimâlinden dolayı kalbi vesveseden fâriğ bırakmaz. Bundan dolayı deve yataklarında namâzdan nehy eden rivâyetler de vardır. Cumhûr, bu gibi yerlerde temiz olmak şartıyle namâz kılmayı tecvîz ediyorlar ve nehye dâir gelen rivâyetleri tenzîhî kerâhete hamlediyorlar.

133 Bu, uzunca bir hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bunu müteaddid yerlerde, birçok sahâbîlerden kâh muhtasar, kâh mufassal olarak rivâyet eder. Burada ise, karşısında ocak, ateş, yâhud müşrikler tarafından ma'bûd edinilen başka birşey ol-

٧٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مالِكٍ عنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عنْ عَطاءِ بنِ يَسارٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ قال انْخَسَفَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قال أُرِيتُ النَّارَ فَلَمْ أَرَ مَنْظَرًا كالْيَوْمِ قَطُّ أَفْظَعَ *

78-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu. Rasûlullah (S) namâz kıldırdı. Sonra: *"Bana ateş* (yânî cehennem) *gösterildi. Bu günkü kadar kötü ve beter hiçbir manzarayı ömrümde görmedim"* buyurdu [134].

٥٢ـ بابُ كَرَاهِيَةِ الصَّلاَةِ فِي المَقابِرِ

52- KABİRLER BULUNAN YERLERDE NAMÂZ KILMANIN KERÂHETİ BÂBI

٧٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ أخبرني نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال اجْعَلُوا فِي بُيُوتِكُمْ مِنْ صَلاَتِكُمْ وَلاَ تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا *

79-....... Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi. Peygamber (S): *"Namâzınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz"* buyurmuştur [135].

---

duğu hâlde Allah rızâsı için namâz kılmanın câiz olduğunu göstermek maksadıyle îrâd etmiştir. Bununla berâber Hanefîler, bu nevi' müşriklere benzeme sûretinde olduğu için böyle namâz kılmayı kerîh görmüşlerdir. İbn Sîrîn'in de ocağa karşı namâz kılmayı kerîh gördüğünü İbn Ebî Şeybe *el-Musannaf*'ında rivâyet ediyor. Diğer fakîhler bunda be's görmüyorlar.

134 Buhârî'nin gerek başlıkta ta'lîk sûretinde bulunan Enes hadîsinden, gerek bu İbn Abbâs hadîsinden kendi maksadını istidlâl edişinde bir nevi' gizlilik vardır. Bu istidlâlin tevcîhi şöyledir: Ateşin, namâz kılanın önünde bulunması şâyet Allah katında merdûd ve namâzı bozucu olmuş olaydı, Allah bunu Peygamber'i hakkında câiz kılmaz ve ateşi Peygamber'inin önüne getirmezdi.

135 Cumhûr, Peygamber'in bu sözünü teşbîhi belîğ kabîlinden sayıp, "Evlerinizi kabirler gibi namâzdan, Kur'ân tilâvetinden hâlî bırakıp da sûrette -kendilerinden teklîfler sâkıt ve amelleri munkatı' olmuş- ölülere benzemeyiniz" demektir, demiştir.

Bâzıları da Müslim'in bu hadîsi (لاتَتَّخِذوها قُبوراً) yerine (لاتَتَّخِذوها مَقابِرَ) lâfzıyle rivâyet ettiğine bakarak: "Evlerinize ölü gömmeyiniz" ma'nâsına alıp, bundan makberelerde namâzın kerâhetine kaail olmuşlardır.

Evlerde kılınması emrolunan namâz ise fakîhlerin çoğuna göre nâfilelerdir. Evdeki nâfilenin mesciddeki nâfileden efdal olması, evi ibâdetle ma'mûr etmek kasdıyle berâber, gizli kalması dolayısiyle insanı riyâdan koruduğu içindir. Bâzıları da bunun farzlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre,

٥٣ ـ بابُ الصَّلاَةِ فِي مَوَاضِعِ الخَسْفِ وَالعَذَابِ وَيُذْكَرُ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عنه كَرِهَ الصَّلاَةَ بِخَسْفِ بابِلَ

53- (ALLAH TARAFINDAN) YERE BATIRILMIŞ VE ÜZERİNE AZÂB İNDİRİLMİŞ OLAN MEKÂNLARDA NAMÂZ KILMA(NIN HÜKMÜ) BÂBI

Alî (R)'nin Bâbil şehrinin yere geçirilmiş harâbesi üzerinde namâz kılmayı kerîh gördüğü zikrolunur [136].

٨٠ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ قال حدّثني مالِكٌ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ دِينَارٍ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُمَرَ رضيَ اللَّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال لاَ تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلاَءِ المُعَذَّبِينَ إلاَّ أنْ تَكُونُوا باكِينَ فإنْ لَمْ تَكُونُوا باكِينَ فَلاَ تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ لاَ يُصِيبُكُمْ ما أصَابَهُمْ *

80-....... Bana Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) -Ashâbu'l-Hıcr hakkında- şöyle buyurdu: *"Ağlayıcılar olmanız müstesnâ, sakın azâba uğratılmış olan şu kavmin yurduna girmeyiniz. Eğer ağlayıcılar değilseniz, onlara isâbet eden azâbın sizlere de isâbet etmemesi için, onların yurdlarına girmeyiniz"* [137].

---

hadîsteki emrin ma'nâsı: "Farzlarınızın bâzılarını evlerinizde kılınız ki mescide çıkamayan kadınlar, köleler, hastalar... size iktidâ edip cemâat fazîletini kazansınlar" demek olur (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'den kısaltılarak alındı).

136 Alî'nin bu kerîh görüşünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etti. Bâzıları burada zikredilen yere geçirmeden murâd, en-Nahl:26. âyetinde haber verilen yere geçirmedir, demişlerse de, hepsine şâmil olması daha uygun olur.

137 *Sahîhi Müslim,* VIII, 533 "39, 40" rivâyeti, bu rivâyetten biraz daha tafsîllidir. O hadîse göre Rasûlullah bu sözü Tebük seferine giderken, Hıcr arâzîsinden geçerken *Ashâbu'l-Hıcr* hakkında söylemiştir.

"Orada korkmanın vechi, ağlamanın tefekküre ve ibrete götürmesidir. Sanki Rasûlullah sahâbîlere; Allah'ın Ashâbu'l-Hıcr'e kâfirlik takdîr etmesi, bununla berâber arzda onlara kuvvet verip, uzun müddet imhâl etmesi, sonra intikaamını ve şiddetli azâbını onlara indirmesi kabîlinden ağlamayı gerektirecek hâller husûsunda tefekkür emretmiştir. Onların yurduna uğrayıp da ağlamayı gerektirecek husûslarda, onların hâlleriyle ibret alarak tefekkür etmeyen kimse, ihmâlde onlara benzemiştir. Bu onun kalbinin katılığına ve huşû'unun yokluğuna delâlet etmiştir. Bunun kendisini, onların amelleri gibi amel etmeğe çekmesi ve bu sebeble onlara isâbet eden azâbın kendisine de isâbet etmesinden emîn olamaz" (Hattâbî ve İbn Hacer; Kastallânî'den naklen).

٥٤ــ باب الصَّلاَةِ فِي البِيعَةِ وقال عُمَرُ رضى الله عنه إنَّا لاَ نَدْخُلُ كَنَائِسَكُمْ مَنْ أجْلِ التَّمَاثِيلِ الَّتِي فِيهَا الصُّوَرُ وكانَ ابنُ عَبَّاسٍ يُصَلِّى فِي البِيعَةِ إلاَّ بِيعَةً فِيهَا تَماثِيلُ

54- HRISTİYAN MA'BEDİNDE NAMÂZ KILMAK BÂBI
Ve Umer ibnu'l-Hattâb: "Biz içlerinde sûretler bulunan kiliselerinize, o timsâllerden dolayı girmeyiz" demiştir [138]**. Ve İbn Abbâs, kilise içinde namâz kılar idi; ancak içinde timsâller bulunan kilisede kılmazdı** [139]**.**

٨١ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخْبرنا عَبْدَةُ عَنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عَنْ أبِيهِ عَنْ عائِشَةَ أنَّ أُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتْ لِرَسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَنِيسَةً رَأَتْهَا بِأرْضِ الحَبَشَةِ يُقَالُ لَهَا مارِيَةُ فَذَكَرَتْ لَهُ مارَأَتْ فِيهَا مِنَ الصُّوَرِ فقالَ رَسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أُولَئِكَ قَوْمٌ إذَا ماتَ فِيهِمُ العَبْدُ الصَّالِحُ أوْ الرَّجُلُ الصَّالِحُ بَنَوْا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا وَصَوَّرُوا فِيهِ تِلْكِ الصُّوَرَ أُولَئِكَ شِرارُ الخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ ٭

81-....... Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe (R)'den haber verdi (ki, o şöyle demiştir): Ümmü Seleme, Rasûlullah'a Habeşistan arâzîsinde görmüş olduğu Mâriye (kilisesi) denilen bir kiliseyi zikretti. Ve Rasûlullah'a o kilisenin içinde gördüğü sûretleri de zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Onlar öyle bir kavimdir ki, içlerinde sâlih bir kul, yâhud sâlih bir adam öldüğü zamân, onun kabri üstüne bir mescid binâ eder ve içine de, o sûretleri tasvîr ederler. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en şerrlileridirler"* buyurdu [140].

---

138 Umer'in bu sözünü Abdurrazzâk, Umer'in hizmetinde bulunan Eslem tarîkından olmak üzere mevsûlen rivâyet etmiştir. Umer Şâm'a geldiği zamân Şâmlılar'ın büyüklerinden olan bir adam Umer için yemek yaptı ve: "Yâ Umer, benim da'vetime icâbet etmeni ve bana şeref vermeni arzû ediyorum" dedi. Bunun üzerine Umer ona bir vesîle ile metindeki sözü söyledi (Kastallânî).

139 İbn Abbâs'ın bu fiilini Bağâvî, *el-Ca'diyyât*'ta mevsûlen rivâyet etmiştir.

140 Tasvîrlerin ve timsâllerin nehyedilmiş olması, ekseriyâ kalblerin sevgilisi olan kimselerin güzelliklerinin zikrini ibkaa ve devâm ettirme gibi bir iyi niyetle başlamışken, gitgide mahabbetin müşrikâne ta'zîmâta ve ibâdâta inkılâb etmiş olmasındandır. Bu ihtimâl kapısını büsbütün kapatmak, Peygamber'in maksadı içindedir. Bu son cümledeki ismi işâretin hem âbidlere, hem musavvirlere âidiyyeti vardır.

٥٥ـ بَابٌ
55- BÂB

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

٨٢ـ حدّثنا أَبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى عُبَيْدُ اللَّهِ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ أَنَّ عائِشَةَ وَعَبْدَ اللَّهِ بنَ عَبَّاسٍ قالاَ لَمَّا نَزَلَ بِرَسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم طَفِقَ يَطرَحُ خَمِيصَةً لَهُ عَلَى وَجْهِهِ فإِذَا اغْتَمَّ بِهَا كَشفَهَا عنْ وَجْهِهِ فقال وَهْوَ كَذَلِكَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى اليَهُودِ وَالنَّصَارَى اتخذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ يُحَذِّرُوا ما صَنَعُوا *

82-....... Âişe ile Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demişlerdir: Rasûlullah'a son hastalığı geldiği zamân, yanında bulunan bir hamîsayı yüzü üzerine atar dururdu [141]. O hamîsa sebebiyle sıkıldıkça da onu yüzünden açardı. İşte o hâlde iken Rasûlullah (S): *"Allah'ın la'neti Yahûdîler ve Nasrânîler üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler"* buyurdu. (Rasûlullah bu sözleri ile) onların yaptıklarından ümmetini sakındırıyordu [142].

٨٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَعِيدِ ابنِ المُسَيَّبِ عنْ أَبِى هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قال قاتَلَ اللَّهُ اليَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ *

83- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Allah Yahûdîler'i gebertsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler"* buyurdu [143].

٥٦ـ بابُ قَوْلِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم جُعِلَتْ

---

141 *Hamîsa*, yün yâhud sûfdan dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi siyâh abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm Kureşî tarafından hediye edilmişti.

142 Aşırı derecede ta'zîmin eski ümmetlerde olduğu gibi, kendi ümmetini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden endîşe ediyordu.

143 Burada bedduâyı yalnız Yahûdîler'e tahsîs etti. Çünkü kabirleri mescid edinme bid'atını ilk başlatanlar Yahûdîler'dir. Hristiyanlar onlara ittibâ' etmişlerdir. Binâenaleyh Yahûdîler daha zâlimdirler (Kastallânî).

لِي الأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا

56- PEYGAMBER(S)'İN: "*Yer*(yüzü) *bana mescid ve temizlik sebebi kılındı*" KAVLİ BÂBI [144]

٨٤ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا هُشَيْمٌ قال حدّثنا سَيَّارٌ هُوَ أَبو الحَكَمِ قال حدّثنا يَزِيدُ الفَقِيرُ قالَ حدّثنا جابِرُ بنُ عَبْدِ اللّهِ قالَ قالَ رَسُولُ اللّهِ صلى الله عليه وسلم أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الأَنْبِيَاءِ قَبْلِي نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا وَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ وَأُحِلَّتْ لِيَ الغَنَائِمُ وكان النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُبْعَثُ إِلى قَوْمِهِ خاصَّةً وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ كافَّةً وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ *

84-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "*Benden önceki peygamberlerden hiçbir kimseye verilmeyen beş şey, bana verilmiştir: Bir aylık mesâfeye kadar korku* (salmak) *ile nusrat olundum. Yer* (yüzü) *bana mescid ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden kendisine namâz vakti erişen herkes namâzını kılıversin. Ganîmetler bana halâl edildi. Peygamber hâssaten kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefâat verildi*".

٥٧ـ بابُ نَوْمِ المَرْأَةِ فِي المَسْجِدِ

57- KADININ MESCİD İÇİNDE UYUMASI BÂBI [145]

٨٥ـ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إِسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أَبو أُسَامَةَ عنْ هِشَامٍ عنْ أَبِيهِ عنْ عائِشَةَ أَنَّ وَلِيدَةً كانَتْ سَوْدَاءَ لِحَيٍّ مِنَ العَرَبِ فَأَعْتَقُوهَا فَكَانَتْ مَعَهُمْ قالَتْ فَخَرَجَتْ صَبِيَّةٌ لَهُمْ عَلَيْهَا وِشَاحٌ أَحْمَرُ مِنْ سُيُورٍ قالَتْ فَوَضَعَتْهُ أَوْ وَقَعَ

---

144 Geçen bâbların ardından bu bâbı getirmesi, o bâblarda zikredilen kerâhetlerin tahrîm için olmadığına bir işârettir. Çünkü Peygamber "*Yer bana mescid ve temizlik sebebi kılındı*" sözünün umûmu, Arz cüzlerinden hangi cüz üzerinde olursa olsun namâz kılmanın cevâzına delâlet eder. İbn Battâl da: Bu umûmun içine makbereler, davar ağılları, kiliseler ve daha başkaları da girdi, demiştir (Aynî).

145 Yânî, kadının başka meskeni yoksa, mescid içinde uyuması ve orada ikaamet etmesi câizdir.

مِنْهَا فَمَرَّتْ بِهِ حُدَيَّاةٌ وَهُوَ مُلْقًى فَحَسِبَتْهُ لحمًا فَخَطِفَتْهُ قالَتْ فَالتَمَسُوهُ فَلَمْ
يَجِدُوهُ قَالَتْ فَاتَّهمُونِى بِهِ قَالَتْ فطفِقُوا يُفَتِّشُوانَ حَتَّى فَتَّشُوا قُبُلَهَا قَالَتْ واللهِ إنّى
لَقَائِمَةٌ مَعَهُم اذْ مَرَّتِ الحُدَيَّاةُ فَأَلْقَتْهُ قَالَتْ فَوَقَعَ بَيْنَهُمْ قَالَتْ فَقُلْتُ هَذَا الَّذِى
اتَّهَمْتُمُونِى بِهِ زَعَمْتُمْ وَأَنَا مِنْهُ بَرِيئَةٌ وَهُوَ ذَاهُوَ قَالَتْ فَجَاءَتْ الَى رَسولِ اللّٰهِ
صلى الله عليه وسلم فَأَسْلَمَتْ قالَتْ عائِشَةُ رضى الله عنها فكانَ لَهَا خِبَاءٌ فِى
المَسْجِدِ أو حِفْشٌ قالَتْ فكانَتْ تَأْتِينِي فَتَحَدَّثُ عِنْدِى قَالَتْ فَلاَ تَجْلِسُ عِنْدِي
مَجْلِسًا إلاَّ قالَتْ *

وَيَوْمَ الوِشَاحِ مِنْ أعَاجِيبِ رَبِّنَا * ألا إنَّهُ مِنْ بَلْدَةِ الكُفْرِ أنْجَانِى.
قَالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ لَهَا ماشَأْنُكِ لاَ تَقْعُدِينَ مَعِى مَقْعَدًا إلاَّ قُلْتِ هَذَا
قَالَتْ فَحَدَّثَتْنِى بِهَذَا الحَدِيثِ *

85-....... Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe (R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Arab kabîlelerinden birisine âid bir siyâh câriye vardı. Onlar bu kadını azâd etmişlerdi. Kadın hurre olduğu hâlde yine onlarla berâber idi. Bu kadın şöyle dedi: Onlara âid bir kız, üzerinde sırımlardan yapılmış kırmızı bir gerdanlığı olduğu hâlde dışarıya çıktı [146]. Âişe der ki: O kız üzerinden o gerdanlığı çıkarıp koydu, yâhud üzerinden düştü. O gerdanlığın bulunduğu yere bir çaylak geldi. Onu, atılmış hâlde bulunan bir et parçası sandı, hemen onu kaptı. Câriye der ki: O gerdanlığı aradılar, fakat bulamadılar. Dedi ki: Beni o gerdanlıkla (onu almakla) ittihâm ettiler. Âişe der ki: Kadının her yerini iyice aramağa başlamışlar, hattâ kadının fercini bile araştırmışlar. Câriye dedi ki: Vallâhi ben onlarla berâber ayakta dikilip dururken, birdenbire o çaylak geldi ve o deriden gerdanlığı yere attı. Kadın dedi ki: O da tam ortalarına düştü. Dedi ki: Bunun üzerine ben: İşte, aldığımı zannedip de beni ittihâm etmiş olduğunuz şey! Hâlbuki ben ondan berî'im. İşte deri gerdan-

---

146 *el-Vişâh:* Kitâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyâlarından şu gerdanlığa denir ki, inciden ve sâir cevhereden her iki dânenin aralığına diğer nevi'den bir dâne sokarak iki kûr dizerler. Ve o iki kûrun birini diğeri üzerine dizip kıvırırlar. Kezâlik vişâh, bir süs eşyâsına denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher nevi'leriyle süsleyip, hâtunlar onu boyunlarına takınırlar *(Kaamûs Ter.).*

es-Seyr,... ve deriden ince ince dilinip dilim olan uzunca kayışa denir ki sırım ta'bîr olunur; kazınmışına tirse denir.

el-Hıfş, hâtunların iğ ve iplik koyacak kutularına, sepete ve pek küçük eve ve odaya, bir kavle göre kıl çadırdan olanına denir...

lık, dedim. Âişe der ki: O siyah kadın Rasûlullah'a geldi ve müslümân oldu. Âişe der ki: Mescidde ona mahsûs bir kıl çadır yâhud küçük bir oda vardı [147]. Âişe der ki: O kadın bana gelir ve yanımda konuşurdu. Âişe der ki: Yanıma her oturmasında muhakkak:

"Ve yevmu'l-vişâhi min eâcîbi Rabbinâ
Elâ innehu min beldeti'l-kufri encânî"

(= Vişâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîb işlerdendir.
Şübhesiz ki o küfür beldesinden beni kurtardı)

sözünü söylerdi. Âişe der ki: Bir gün ona: Senin hâlin nedir? Her ne vakit benimle birlikte otursan muhakkak bu beyti söylüyorsun? dedim. Âişe der ki: Bunun üzerine o kadın (yukarıda anlattığım) bu kıssayı anlattı.

٥٨ـ بابُ نَوْمِ الرِّجَالِ فِي المَسْجِدِ. وقال أبو قِلاَبَةَ عنْ أنَسٍ قَدِمَ رَهْطٌ مِنْ عُكْلٍ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَكَانُوا فِي الصُّفَّةِ. وقالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ أبِي بَكْرٍ كانَ أصْحَابَ الصُّفَّةِ الفُقَرَاءُ

58- MESCİDDE ERKEKLERİN UYUMASI BÂBI

Ve Ebû Kılâbe, Enes'ten (rivâyetle): Ukl kabîlesinden bir cemâat Peygamber'in huzûruna geldiler de, mescidin suffesinde yatırıldılar, demiştir [148]. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr de: Suffede kalanlar (yânî Ashâbu's-Suffe) fakîr kimselerdi, demiştir [149].

٨٦ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى عَنْ عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثني نَافِعٌ قال أخبرني عَبْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ أنَّهُ كانَ يَنَامُ وَهُوَ شَابٌّ أعْزَبُ لاَأهْلَ لَهُ في مَسْجِدِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم *

86-....... Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Umer; kendisi, bekâr, karısı yok bir genç iken Peygamber'in mescidi içinde uyur olduğunu haber verdi.

---

147 Bundan, barınacak yeri olmayan fakîr kimselerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gecelemesinin câiz olduğu istidlâl olunuyor.

148 Bu, Buhârî'nin Kitâbu'l-Muhâribîn'de, Urenîler kıssasında mevsûlen rivâyet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

149 Bu da Alâmâtu'n-Nübüvve Kitâbı'nda gelecek olan uzunca bir hadîsin bir kısmıdır.

٨٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ أَبي حَازِمٍ عنْ أَبي حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال جاءَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بَيْتَ فاطِمَةَ فَلَمْ يَجِدْ عَلِيًّا فِي الْبَيْتِ فقالَ أَيْنَ ابنُ عَمِّكِ قالَتْ كانَ بَيْنِي وبَيْنَهُ شَيْءٌ فَغَاضَبَنِي فَخَرَجَ فَلَمْ يَقِلْ عِنْدِي فقال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لإِنْسَانٍ انْظُرْ أَيْنَ هُوَ فَجاءَ فقال يارسولَ اللهِ هُوَ فى المَسْجِدِ رَاقِدٌ فَجاءَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وهُوَ مُضْطَجِعٌ قَدْ سَقَطَ رِدَاؤُهُ عنْ شِقِّهِ وأَصابَهُ تُرابٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ صلي الله عليه وسلم يَمْسَحُهُ عَنْهُ ويَقُولُ قُمْ أَبا تُرَابٍ قُمْ أَبا تُرَابٍ *

87-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Alî'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'-ya: *"Amucanın oğlu nerede?"* diye sordu. Fâtıma: Aramızda birşey oldu da darılıştık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı, dedi. Rasûlullah bir insana: *"Bak, nerede?"* buyurdu. O adam (gidip) geldi ve: Yâ Rasûlallah, o, mescidde uyuyor, dedi [150]. Rasûlullah gitti, baktı ki Alî yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vücûdu toprağa bulanmış hâldedir. Rasûlullah: *"Yâ Ebâ Turâb kalk, yâ Ebâ Turâb kalk"* diye diye toprağı Alî'nin bedeninden silmeğe başladı [151].

٨٨ـ حدّثنا يُوسُفُ بنُ عِيسَى قال حدّثنا ابنُ فُضَيْلٍ عنْ أَبِيهِ عنْ أَبي حازِمٍ عَنْ أَبي هُرَيْرَةَ قال رَأَيْتُ سَبْعِينَ مِنْ أَصْحَابِ الصُّفَّةِ مامِنْهُمْ رَجُلٌ عَلَيْهِ رِدَاءٌ إِمَّا إِزَارٌ وإِمَّا كِسَاءٌ قَدْ رَبَطُوا فى أَعْنَاقِهِمْ فَمِنْهَا ما يَبْلُغُ نِصْفَ السَّاقَيْنِ ومِنْهَا ما يَبْلُغُ الْكَعْبَيْنِ فَيَجْمَعُهُ بِيَدِهِ كَرَاهِيَةَ أَنْ تُرى عَوْرَتُهُ *

88-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: "Ben Ashâbu Suffe'-den yetmiş zât gördüm. İçlerinde ridâsı (yânî belinden yukarısını örtecek ihrâmı) olan bir tek kimse yoktu. Ya izâr (yânî fûta) bağlar, yâhud boyunlarına bağladıkları bir kisâ giyerlerdi ki, kiminin bacak-

---

150 Alî'nin, Fâtıma'nın yanında gündüz uykusu uyumayıp da mescidde yatması, fakîr ve garîb olmayanların da mescidde uyumalarının mubâh olduğuna delîldir.

151 Rasûlullah'ın, dâmâdı Alî'yi böyle bir künye ile künyelemesi mîzâh ve bu vesîle ile kendisini taltîftir. Alî'nin "Ebû Turâb" kadar hoşlandığı hiçbir isim yoktur. Biri: "Ebû Turâb" diye çağırınca pek ziyâde sevinirdi (Buhârî, Kitâbu'l-Menâkıb, Alî ibn Ebî Tâlib'in menkıbeleri bâbı).

larının yarısına, kiminin de topuklarına ancak varabiliyordu. Herbiri namâzda avret yerinin görülmesini istemediği için giydiğini eli ile toplardı'' [152].

٥٩ـ بابُ الصَّلاةِ إذا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ. وقال كَعْبُ بنُ مالِكٍ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأ بِالمَسْجِدِ فَصَلَّي فِيهِ

59- İNSAN BİR SEFERDEN GELİNCE MESCİDDE NAMÂZ KILMAK BÂBI

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bir seferden geldiği zamân evvelâ mescide gelir ve orada namâz kılar idi, dedi [153].

٨٩ـ حدّثنا خَلاَّدُ بنُ يَحيَي قال حدّثنا مِسْعَرٌ قال حدّثنا مُحَارِبُ ابنُ دِثارٍ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ قال أتَيْتُ النبيَّ صلي الله عليه وسلم وهُوَ فِي المَسْجِدِ قال مِسْعَرٌ أراهُ قال ضُحًى فقال صَلِّ رَكْعَتَيْنِ وكانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ فَقَضَانِي وزَادَنِي *

89-....... Bize Muhârib ibnu Disâr, Câbir ibn Abdillah'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunurken ben yanına geldim. -Mıs'ar: Ben Muhârib'in kuşluk vaktinde dediğini sanıyorum, demiştir.- Rasûlullah bana: *''İki rek'at* (geliş) *namâzı kıl''* buyurdu. Benim Peygamber üzerinde bir alacağım vardı. Akabinde Peygamber borcunu bana ödedi ve bana fazla da verdi.

---

152 Suffe, Peygamber mescidinin üstü örtülmüş bir kısmı idi. Meskeni ve kazanma yeri olmayan fakîr muhâcirler orada sâkin olurlardı. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr: Ashâbu Suffe, fukarâ kimselerdi. Peygamber (S) onları nafakalandırmak için sahâbîlerine: *''İki kişilik yemeği olan bir üçüncüsünü yanına katsın''* diye emir buyurmuştu, diyor (Bu hadîs uzunca bir metin ile ileride gelecektir).

Maûne kuyusu başında şehîd edilen yetmiş kadar sahâbî de burada ikaamet edip İslâm'ın ilim ordusu olarak yetiştirilmişlerdi.

Yabancının, barınacak evi barkı olmayanın mescidde yatması câiz olduğunda ihtilâf yoktur. Mâadâsının yatmasında ihtilâf olunmuştur. İbn Umer bunu tecvîz edenlerin başındadır. O, Rasûlullah zamânında mescidde gece de, gündüz de yatardık, diyor. Diğer bâzıları bunu mekrûh görmüşlerdir. Fakat hiçbir delîllerine muttalî' değiliz. Bu mes'eleyi Saîd ibn Müseyyeb ile Süleymân ibn Yesâr'a sormuşlar. Onlar da: ''Ehli Suffe mescidde yatıp dururlarken bunu nasıl oluyor da soruyorsunuz? Onlar, meskenleri mescid olan bir kavm idiler'' cevâbını vermişler. Taberî de Usmân ibn Affân, Mü'minlerin Emîri iken mescidde uyur görüldüğünü ve etrâfında hiçbir kimse bulunmadığını rivâyet ediyor.

153 Bu ta'lîkı Buhârî Kitâbu'l-Magâzî'nin sonlarında Tebük gazvesi.. bâbında müsned olarak zikretti. Buradaki kısım, o uzun hadîsin bir parçasıdır.

٦٠ـ باب إذا دخل أحدكم المسجد فليركع ركعتين قبل أن يجلس

60- BÂB:
"Sizin biriniz mescide girdiği vakitte oturmadan evvel iki rek'at namâz kılsın".

٩٠ـ حدّثنا عبدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالكٌ عنْ عامرِ بنِ عبدِ اللهِ بنِ الزُّبيرِ عنْ عَمْرِو بنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ عنْ أبي قَتَادَةَ السَّلَمِيِّ أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إذَا دَخَلَ أحَدُكُمْ المَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أنْ يَجْلِسَ *

90-....... Bize Mâlik, Âmir ibn Abdillah ibni'z-Zubeyr'den; o da Amr ibn Süleym ez-Zurâkî'den; o da Ebû Katâde es-Sülemî'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Sizden bir kimse mescide girdiği vakitte oturmadan evvel* (tahiyyetu'l-mescid olarak) *iki rek'at namâz kılsın"* buyurmuştur [154].

٦١ـ باب الحدث في المسجد

61- MESCİDDE (HÂSIL OLAN) HADES BÂBI [155]

٩١ـ حدّثنا عبدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالكٌ عنْ أبي الزِّنَادِ عنِ الأَعْرَجِ عَنْ أبي هُرَيْرَةَ أن رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إنَّ المَلائِكَةَ تُصَلِّي عَلَى أحَدِكُمْ مادَامَ فِي مُصَلاَّهُ الَّذِي صَلَّى فِيهِ مالَمْ يُحْدِثْ تَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ *

---

154 Müslim'deki rivâyette bu hadîsin sebebi de zikredilmiştir. Ebû Katâde mescide girdiğinde Peygamber(S)'i sahâbîleri arasında oturuyor görmüş. O da onlarla birlikte hemen oturuvermiş. Peygamber: *"Namâz kılmaktan seni men' eden nedir?"* diye sormuş. O da: "Yâ Rasûlallah, seni oturur gördüm, bunlar da oturuyorlar da onun için" demiş. Bunun üzerine metindeki hadîs ile emredilmiş. İbn Ebî Şeybe'nin *Musannaf*'ında diğer tarîkten yine Ebû Katâde'den rivâyet edilen hadîste: " أعطوا المساجد حقّها = *Mescidlere haklarını veriniz*" buyurulduğu ve "Hakları nedir?" diye sorulunca: *"Oturmadan evvel iki rek'at namâz"* cevâbı verilmiştir. Bu namâza Tahiyyetu'l-Mescid denilir. İki rek'attan az olmaz ve mendûb olarak kılınır.

155 *el-Hades:* İki fetha ile bir nesne yeni peydâ olmak hâletine denir ve yeni peydâ olan şeye denir. Fakîhlerin abdesti bozucu olan hâlete hades demeleri bundan alınmıştır. Cem'i *Ahdâs* gelir *(Kaamûs Ter.).*

91-....... Bize Mâlik,Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Şübhesiz herhangi biriniz namâz kılmış olduğu namâz yerinde abdestini bozmadan mevcûd bulunduğu müddetçe, melekler ona salât edip:* ***Allâhumme'ğfir lehu, Allâhumme'r hamhu*** (= Yâ Allah onun günâhlarını mağfiret et ve ona merhamet eyle) *derler".*

٦٢ــ بابُ بُنْيَانِ المَسْجِدِ. وقال أبو سَعِيدٍ كانَ سَقْفُ المَسْجِدِ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ وأمَرَ عُمَرُ بِبِنَاءِ المَسْجِدِ وقالَ أكِنَّ النَّاسَ مِنَ المَطَرِ وَإيَّاكَ أنْ تُحَمِّرَ أوْ تُصَفِّرَ فَتَفْتِنَ النَّاسَ. وقال أنسٌ يَتَبَاهَوْنَ بِهَا ثُمَّ لاَ يَعْمُرُونَها إلاَّ قَلِيلاً. وقال ابنُ عَبَّاسٍ لَتُزَخْرِفُنَّهَا كَمَا زَخْرَفَتِ اليَهُودُ والنَّصَارَى

62- PEYGAMBER MESCİDİNİN YAPISININ YAPILMASI BÂBI

Ve Ebû Saîd: Mescidin tavanı hurma dallarından idi, dedi [156].

Ve Umer mescidi daha geniş binâ etmeğe başladığı vakit yapıcısına: Sen yalnız insanları yağmurdan saklayıp koru. Sakın allı sarılı zînetler yapıp da insanları fitneye uğratmayasın, demiştir [157].

Enes de: "(Öyle bir zamân gelecek ki) *İnsanlar mescidlerle öğünme yarışına girişirler de sonra onları pek az ma'mûr ederler"* **hadîsini söylemiştir [158].**

Ve İbn Abbâs: "(Ben mescidleri yüksek binâ edip süslemekle emrolunmadım. Bununla berâber) *Sizler mescidleri Yahûdîler ve Hristiyanlar'ın süslèdikleri gibi muhakkak süsleyeceksiniz"* **hadîsini söylemiştir [159].**

---

156 Buhârî, Ebû Saîd'den gelen bu hadîsi Kitâbu'l-İ'tikâf'da mevsûlen rivâyet etti.

157 Umer'in bu emri, Peygamber mescidinin yenilenmesini zikr hakkındaki kıssadan bir parçadır. Bu ma'nâya yakın olarak İbn Mâce, Amr ibn Meymûn'dan; o da Umer'den merfûan şunu rivâyet etmiştir: " مَاسَاءَ عَمَلُ قَوْمٍ قَطُّ إلاَّ زَخْرَفُوا مَسَاجِدَهُمْ = Şimdiye kadar hiçbir kavm gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hâle gelince mescidlerini süslemeğe kalkışmış olmasınlar" buyurulmuştur.

Buradaki fitneden maksad musallînin namâz esnâsında mescidin zînetleriyle zihni meşgûl olması demektir.

158 Enes'in söylediği bu hadîsi, Ebû Ya'lâ *el-Müsned*'inde, İbn Huzeyme de *es-Sahîh*'inde mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Hilâl içindeki kısım asıl hadîstendir. Buhârî'nin başlığa aldığı kısımda bulunmadığı için, iki hilâl arasına alındı. *İmâret*, mescidler binâ etmek ma'nâsına geldiği gibi, zikr ve ibâdetle, tevhîd ile ma'mûr etmek ma'nâsına da gelir.

159 İbn Abbâs'ın rivâyet ettiği bu hadîsi, Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân mevsûlen rivâ-

٩٢ـ حدثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدثنا يَعْقُوبُ بنُ ابْرَاهِيمَ ابنِ سَعْدٍ قال حدثنى أبى عن صَالِحِ بنِ كَيْسَانَ قال حدثنا نافِعٌ أنَّ عَبْدَ اللهِ أخْبَرَهُ أنَّ المَسْجِدَ كانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم مَبْنِيًّا باللَّبِنِ وَسَقْفُهُ الجَرِيدُ وعَمَدُهُ خَشَبُ النَّخْلِ فَلَمْ يَزِدْ فِيهِ أبو بَكْرٍ شَيْئاً وَزَادَفِيهِ عُمَرُ وَبَناهُ عَلَى بُنْيَانِهِ فى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِاللَّبِنِ والجَرِيدِ وأعادَ عُمُدَهُ خَشَباً ثُمَّ غَيَّرَهُ عُثْمَانُ فَزَادَفِيهِ زِيادَةً كَثِيرَةً وَبَنِى جِدَارَهُ بِالحِجَارَةِ المَنْقُوشَةِ والقَصَّةِ وَجَعَلَ عُمُدَهُ مِنْ حِجَارَةٍ مَنْقُوشَةٍ وَسَقَفَهُ بالسَّاجِ *

92-....... Bize Nâfi' tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Mescid, Rasûlullah zamânında ham kerpiç ile binâ olunmuş idi. Çatısı hurma dalları, direkleri de hurma gövdeleri idi [160]. Ebû Bekr (genişletme ve süsleme nev'inden) hiçbir şey ziyâde etmedi. Umer (yalnız enini boyunu) artırıp, Rasûlullah zamânındaki binâ tarzına göre kerpiç ve hurma dallarıyle binâ etti ve direklerini de tekrâr ağaç olarak koydu. Sonra Usmân mescidin binâsını (genişletme ve süslendirme olarak) değiştirdi ve hem de çok genişletti. Duvarlarını da (kerpiç yerine) nakışlı taşlarla ve kireçle binâ etti [161]. Ve direklerini nakışlı taşlardan, tavanını da sâç ağacından yaptı [162].

---

yet etmişlerdir. İki hilâl arasına alınan kısım, asıl hadîste mevcûddur. Onun için iki hilâl arasında gösterildi.

Bu süslerden maksad -zuhruf, altun ma'nâsına da geldiğine göre-yaldızdır.

160 Müslim'in rivâyetinde Ebû Saîd: "Yağmur gelip tavandan aktı. Tavan hurma dallarından idi. Namâz ikaame olundu. Rasûlullah(S)'ın su içinde, çamur içinde secde ettiğini, hattâ alnında çamur izlerini gördüm" diye haber veriyor. Bu hadîs, Buhârî'de de vardır.

161 Usmân'ın nakışlı taşları da zuhruf nev'inden değildi. Zuhruf, yaldızdır. Usmân kerpiç yerine taşla kireçten, hurma dalları yerine daha sağlam olan sâc ağacından fazla birşey kullanmadı. Mekrûh olan bid'at, yaldızlardır. Allah'a ibâdete tahsîs edilen temiz ve mübârek yerin, müsrifçesine büyük masraflarla vücûde getirilmesi zühde, huşû'a ve tezellüle aykırıdır. Hakk'ın sevmediği güzellik yarışına ve övünme yarışına da vesîle olur. Kerâheti bu yüzdendir.

Mescidleri en evvel süsleyen Velîd ibn Abdilmelik ibn Mervân'dır. Bu, sahâbe asrının sonlarına tesâdüf etmiştir. İlim ehlinden birçoğu fitne korkusundan dolayı buna karşı sükût etmişlerdir.

Masrafları beytü'l-mâlden çıkılmamak ve bu zînetlerle mescidlere ta'zîm kasdedilmek şartıyle, bunu tecvîz eden bâzı âlimler vardır. Hanefî imâmları bu cümledendir.

162 Sâc ağacı, Hindistan'da çıkan abonuza benzer sert bir ağacın ismidir. *Kaamûs* mütercimi Âsım Efendi şu îzâhı vermiştir: *es-Sâc,* bir ağaç adıdır. Misbâhın beyânına göre sâc, büyük bir ağaçtır ki, bittiği yer Hindistan'dır. Diğer şehirlere

٦٣ـ باب التَّعَاوُنِ فى بِنَاءِ المَسْجِدِ. ماكَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِهُمْ خالِدُونَ. إِنَّما يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللهِ مَنْ آمَنَ باللهِ والْيَوْمِ الآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلاَةَ وآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إلاَّ اللهَ فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ المُهْتَدِينَ

63- MESCİDİN YAPISINI YAPMAK HUSÛSUNDA İNSANLARIN BİRBİRLERİYLE YARDIMLAŞMALARI BÂBI

"Allâh'a eş koşanların kendi küfürlerine bizzât kendileri şâhid iken Allah'ın mescidlerini i'mâr etmelerine (ehliyetleri) yoktur. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ateşte ebedî kalıcılardır. Allah'ın mescidlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namâzı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"

(et-Tevbe: 17-18)

٩٣ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ مُخْتَارٍ قال حدّثنا خالِدٌ الحَذَّاءُ عنْ عِكْرِمَةَ قال لِي ابنُ عَبَّاسٍ وَلاِبْنِهِ عَلِيٍّ إنْطَلِقَا إِلَى أَبِى سَعِيدٍ فاسْمَعَا مِنْ حَدِيثِهِ فَانْطَلَقْنا فإِذَا هُوَ فى حائِطٍ يُصْلِحُهُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فاحْتَبَى ثُمَّ أَنْشَأَ يُحَدِّثُنا حَتَّى أَتَى ذِكْرُ بِنَاءِ المَسْجِدِ فقال كُنَّا نَحْمِلُ لَبِنَةً لَبِنَةً وعَمَّارٌ لَبِنَتَيْنِ لَبِنَتَيْنِ فَرَآهُ النبى صلى الله عليه وسلم فَيَنْفُضُ التُرَابَ عَنْهُ ويَقُولُ وَيْحَ عَمَّارٍ تَقْتُلُهُ الفِئَةُ البَاغِيَةُ يَدْعُوهُمْ إِلَى الجَنَّةِ وَيَدْعُونَهُ إِلَي النَّارِ قال يَقُولُ عَمَّارٌ أَعُوذُ باللهِ منَ الفِتَنِ *

93-....... İkrime şöyle demiştir: (Birgün) İbn Abbâs bana ve oğlu Alî'ye: Ebû Saîd'e gidin de onun rivâyet ettiği hadîslerden de bir

---

ondan getirilir. Müfredi, *sâce* ve cem'i *sâcât*'tır. Ve Zemahşehrî'nin nakline göre *sâc,* bir siyâh ağaçtır ki Hindistan'dan celb edilir. Cem'i: *Sîcân*'dır; nâr ve nîrân gibi. Bâzıları abonusa benzer bir siyâh ağaçtır, lâkin siyâhlığı abonus derecesinde değildir, dediler... Ve *sâc,* Hindistan'da olur, çınar ağacına benzer, kırmızı ve siyâha mâil, çok yapraklı, kokusu hoş bir ağaçtır. Hind ahâlîsi *sâkûte* derler. Bu diyârda *zâc* ağacı diye meşhûr olan ağaç olduğu zannolunur.. (*Kamûs Ter.,* I, 777-778).

mikdârını işitin, dedi. Bunun üzerine biz ikimiz Ebû Saîd'in yanına gittik. Onu, kendisine âid bir bağçeyi timâr ederken bulduk. Hemen ridâsını alıp büründü. Sonra bize tahdîs etmeğe başladı. Nihâyet mescidin yapılışının zikri geldi. Burada şöyle dedi: Biz birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise ikişer kerpiç ikişer kerpiç taşıyordu. Peygamber (S) onu (öyle) görünce üzerindeki toprağı silkerek: *"Vah Ammâr! Vâh Ammâr! Kendisini bağîler cemâati öldürecektir* [163]. *Ammâr onları cennete da'vet eder, onlar ise onu cehenneme çağırırlar"* demeğe başladı [164]. Ebû Saîd der ki: Ammâr (bunu işitince): Fitnelerden Allah'a sığınırım, derdi.

٦٤ ـ بابُ الإسْتِعَانَةِ بالنَّجَّارِ والصُّنَّاعِ في أعْوَادِ المِنْبَرِ وَالمَسْجِدِ

64- MESCİD YAPMAKTA YAPICI SAN'ATKÂRLARDAN; MİNBERİN KURU AĞAÇLARI HUSÛSUNDA DA SAN'ATKÂR MARANGOZDAN YARDIM İSTENMESİ BÂBI

٩٤ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ عنْ أبي حازِمٍ عنْ سَهْلٍ قال

---

163 Peygamber'in bu çok kıymetli iltifâtına mazhar olan Ammâr, Sıffîn'de Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın askerleri tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şâm ehlinin o târihte bağî oldukları, bu sahîh hadîs ile sâbittir. Mü'minlerin imâmet ve imâreti, ancak Hasan'ın kendi ihtiyârıyle çekilmesinden sonra Muâviye'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden bu haber, Muhammed'in nübüvvet şâhidlerinden biridir. Ammâr'ın katline dâir olan bu hadîsi, Buhârî Ebû Saîd ile Katâde ibnu'n-Nu'mân; Müslim Ümmü Seleme'den; Tirmizî Ebû Hureyre'den; Nesâî Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'dan; Taberânî ile diğerleri de Usmân ibn Affân, Huzeyfe ibnu'l-Yemân, Ebû Eyyûb, Ebû Râfi', Huzeyme ibn Sâbit, Muâviye, Amr ibnu'l-Âs, Ebu'l-Yeser'den ve Ammâr'ın kendisinden sahîh ve hasen tarîklerle rivâyet etmiş oldukları gibi, sayması uzun sürecek bir çok zevâttan daha rivâyet edilmiştir.

Bu hadîs, Alî'nin harblerinde isâbet etmediğini iddiâ eden Nevâsıb aleyhine bir hüccettir.

164 Bu haberden Ammâr'ı öldüren cemâatin cehenneme da'vetçi olduğu anlaşıldığına ve bu cemâatin içinde birçok sahâbîlerin de bulunduğuna bakanlar, bu fienin ta'yîni husûsunda birçok te'vîllere gitmişlerdir. Bunun akla en yakın te'vîli şudur: Her iki tarafta olan sahâbe müctehiddir, zann ve i'tikaadı ile amel eder. Şu kadar ki, zann ve i'tikaadında da, nefsu'l-emrde de musîb ve Allah'ın rızâsı tarafında olanlar Alî ile arkadaşları idiler. Diğerleri kendilerini musîb i'tikaad etmekle berâber, nefsu'l-emrde ve Allah katında muhtî, yânî hatâlı bulunuyorlardı. Cennet yolundan maksad Hakk'a itâat ve tâat vecîbesini edâ, cehennem yolundan maksad da Hakk'a isâbet edememe ve vâcib olan tâatten sapmaktır... Bilmeyerek böyle yanlış yola gitmek ise fazîlet noksanlığını gerektirirse de cehennem ikaabı cezâsını gerektirmez. Nitekim hakkıyle imâm olan Alî, kendisiyle mukaatele edenler hakkında " إخواننا بغوا علينا = Bunlar bize karşı bağ eden kardeşlerimizdir" demiştir (*Tecrîd Ter.*, II, 322).

بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلى امْرَأةٍ أَنْ مُرِي غُلاَمَكِ النَّجَّارَ يَعْمَلْ لِي أَعْوَاداً أَجْلِسُ عَلَيْهِنَّ *

94-....... Sehl (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kadına: *"Marangoz olan kölene emret de benim için, üzerine oturabileceğim bir takım tahtalar yapsın"* haberini yolladı.

٩٥ــ حدّثنا خَلاَّدٌ قال **حدّثنا** عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أَيْمَنَ عَنْ أَبِيهِ عنْ جابِرٍ أَنَّ امْرَأَةً قالَتْ يا رَسُولَ اللهِ أَلاَ أَجْعَلُ لَكَ شَيْئاً تَقْعُدُ عليه فإِنَّ لِي غُلاَماً نَجَّاراً قال إنْ شِئْتِ فَعَمِلَتِ المِنْبَرَ *

95-....... Bize Abdülvâhid ibnu Eymen, babasından; o da Câbir'den tahdîs etti ki: Bir kadın: Yâ Rasûlallah, senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Çünkü benim marangoz olan bir kölem vardır, dedi. Rasûlullah (S): *"Eğer istersen* (yaptır)*"* buyurdu. Bunun üzerine o kadın minberi yaptırdı [165].

٦٥ــ بابُ مَنْ بَنَى مَسْجِداً

65- BİR MESCİD BİNÂ EDEN KİMSE(NİN FAZÎLETİ) BÂBI

٩٦ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ سُلَيْمَانَ **حدّثني** ابنُ وَهْبٍ أخبرنى عَمْرٌو وأنَّ بُكَيْراً حَدَّثَهُ أنَّ عاصِمَ بنَ عُمَرَ بنِ قَتَادَةَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عُبَيْدَ اللهِ الخَوْلاَنِيَّ أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بنَ عَفَّانَ رضى اللهُ عنه يَقُولُ عِنْدَ قَوْلِ الناسِ فِيهِ حِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرسولِ ﷺ إِنَّكُمْ أَكْثَرْتُمْ وَإِنِّي سَمِعْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ مَنْ بَنَى مَسْجِداً قال بُكَيْرٌ حَسِبْتُ أَنَّهُ قال يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللهِ بَنى اللهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الجَنَّةِ *

---

165 Câbir hadîsinin sevkinin zâhiri, Sehl hadîsinin sevk edilişinin zâhirine muhâliftir. Çünkü Câbir hadîsinde tahtalar yaptırmayı Peygamber'e kadın arzetmiştir; Sehl hadîsinde ise bunu kadından istemek üzere Rasûlullah haber göndermişti denilirse; İbn Battâl bu suâli şöyle cevâbladı: Muhtemildir ki, kadın bunu teberrû' edici olarak Peygamber'den sormuştur. Kendisine Peygamber'in kabûlü hâsıl olunca, kölenin işi yavaş yapması mümkündür. Bunun üzerine Peygamber kadının niyetinin güzelliğini bildiği için, kadından va'dinin çabuk infâzını isteyerek, haber salmıştır. Yâhud kölenin tahtalardan yapacağı şey'in sıfatını ve bunun minber olmasını kadına ta'rîf etmek için haber salmış olabilir (İbn Hacer).

96-....... Bana Amr haber verdi. Ona da Bukeyr tahdîs etti. Ona da Âsım ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti. O da Ubeydullah el-Havlânî'den işitti. O da Usmân ibn Affân'dan işitti. O, Rasûlullah'ın mescidini yeniden binâ ettiği zamân, insanların kendisi hakkındaki dekikoduları üzerine şöyle diyordu [166]. Siz (yaptığım iş aleyhine) çok söylemeğe başladınız. Hâlbuki ben Rasûlullah'tan işitmişimdir, O şöyle buyuruyordu: *"Her kim* -Bukeyr dedi ki: Ben Âsım'ın *"Allah'ın rızâsını istiyerek"* dediğini sanıyorum- *bir mescid binâ ederse, Allah da ona cennette onun gibi bir ev binâ eder"* [167].

٦٦ـ بابٌ يَأْخُذ بِنُصُولِ النَّبلِ إذَا مَرَّ فِى المَسْجِدِ

66- BÂB: ŞAHIS MESCİDE UĞRADIĞI ZAMÂN OK VE MIZRAKLARI DEMİRLERİNDEN TUTAR

٩٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ قالَ قُلْتُ لِعَمْرٍو أسَمِعْتَ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ مَرَّ رَجُلٌ فِي المَسْجِدِ ومَعَهُ سِهامٌ فقال لهُ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أمْسِكْ بِنصَالِها *

97- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdillah'ı: "Bir kimse mescidden geçti. Yanında (demirleri meydanda) oklar vardı. Rasûlullah (S) ona: *Okların demirlerinden tut* buyurdu derken işittin mi?" dedim [168].

---

166 Mescidin genişletilmek için yeniden binâ edilmesi, hicretin 30. senesinde olmuştur. İ'tirâz edenler, mescidin Peygamber devrindeki hâl ve hey'ette binâ edilmesini, nakışlı taş ile kireç kullanılmamasını arzû ediyorlardı. Hâlbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zamânda çürüyor, hurma dallarından yapılan örtü namâza gelenleri yağmurdan koruyamıyordu.

167 Bu hadîsin ihtivâ ettiği va'd ve müjde Usmân'dan başka, Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdullah ibn Amr, Enes, İbn Abbâs, Âişe, Ümmü Habîbe, Ebû Zerr, Amr ibn Anbese, Vâsıle ibnu'l-Eska', Ebû Hureyre, Câbir ibn Abdillah, Ebû Kursâfe, Nubeyt ibn Şurayt, Umer ibn Mâlik, Esmâ bintu Yezîd, Muâz ibn Cebel, Ebû Umâme, Abdullah ibn Ebî Evfâ, Ebû Mûsâ, Abdullah ibn Umer'den de birbirine yakın lâfızlarla kâh ziyâdeli, kâh muhtasar olarak rivâyet edilmiştir.

168 Kuteybe bu siyâkta Amr ibn Dînâr'ın, Sufyân'ın suâline verdiği evet cevâbını zikretmedi. Asîlî rivâyetinde ise o konuşmanın sonunda: Amr ibn Dînâr evet dedi, diye zikredildi.

Kezâ Buhârî bu cevâbı Kitâbu'l-Fiten'deki Kuteybe'den başkasından olan rivâyetinde de zikretmiştir. Ekseriyetinin üzerinde bulunduğu râcih mezheb -ki Buhârî'nin mezhebi de budur- Şeyh'in evet sözü şart olmaz, uyanık olduğu zamân sükûtla yetinir (Kastallânî).

٦٧ـ باب المرور في المسجد

67- MESCİDDEN GEÇMEK BÂBI

٩٨ـ حدّثنا موسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا أبو بُرْدَةَ بنُ عَبْدِ اللهِ قال سَمِعْتُ أبا بُرْدَةَ عنْ أبِيهِ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال مَنْ مَرَّ فِي شَيْءٍ منْ مَسَاجِدِنا أوْ أسْوَاقِنا بِنَبْلٍ فَلْيَأْخُذْ عَلَى نِصَالِها لاَ يَعْقِرْ بِكَفِّهِ مُسْلِماً *

98-....... Bize Ebû Burde ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Burde'den işittim; o da babasından: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim mescidlerimizin yâhud çarşılarımızın birinden yanında ok varken geçecek olursa eliyle demirlerinden tutsun ki, bir müslümânı yaralamasın"* [169].

٦٨ـ باب الشعْرِ في المَسْجِدِ

68- MESCİDDE ŞİİR (İNŞÂD ETMENİN HÜKMÜ) BÂBI

٩٩ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ الحَكَمُ بنُ نافِعٍ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنِي أبو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ عَوْفٍ أنَّهُ سَمِعَ حَسَّانَ بنَ ثابِتٍ الأنْصَارِيَّ يَسْتَشْهِدُ أبا هُرَيْرَةَ أنْشُدُكَ اللهَ هلْ سَمِعْتَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ يا حَسَّانُ أجِبْ عنْ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم اللَّهُمَّ أيِّدْهُ بِرُوحِ القُدُسِ قال أبو هُرَيْرَةَ نَعَمْ *

99-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. O, Hassân ibn Sâbit el-Ensârî'den işitmiştir. Hassân, (mescidde şiir inşâd etmenin cevâzı husûsunda) Ebû Hureyre'yi şâhid yapmak isteyerek, ona: Allah aşkına söyle, sen Peygamber'in *"Yâ Hassân, Allah'ın Rasûlü'nden yana* (Kureyş kâfirlerine) *cevâb ver. Yâ Allah, sen onu Rûhu'l-Kuds* (yânî Cebrâîl) *ile te'yîd et!"* derken işittin mi? dedi. Ebû Hureyre: Evet (işittim), dedi [170].

---

169 Mescidler, çarşılar gibi insanların toplu bulunduğu yerlerde zarar verebilecek silâhlarla tedbîrsiz ve usûlsüz dolaşmanın kötülüğünü bu hadîsle pek güzel öğretmiştir. İşte bu Yüce Peygamber'in ümmetinin şahsında bütün insanlığa öğrettiği eskimez medenîyet derslerinden biridir.

70 "Peygamber'in şâiri" diye lâkablanıp meşhûr olan Hassân ibn Sâbit, Ensâr'ın

٦٩ـ بابُ أصْحَابِ الحِرَابِ فِي المَسْجِدِ

69- KISA MIZRAKLI KİMSELERİN MESCİDE GİRMELERİNİN CEVÂZI BÂBI

١٠٠ـ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْراهِمُ بنُ سَعْدٍ عنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ قالَتْ لَقَدْ رَأيْتُ رسُولَ اللهِ صلى الله عليهِ وسلم يَوْماً عَلَى بابِ حُجْرَتِي والحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ فِي المَسْجِدِ ورسولُ اللهِ صلى الله عليهِ وسلم يَسْتُرُنِى بِرِدَائِهِ أنْظُرُ إلَى لَعِبِهِمْ * زَادَ إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ حدّثنا ابنُ وَهْبٍ أخبرنى يُونُسُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ قالَتْ رَأيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم وَالحَبَشَةُ يَلْعَبُونَ بِحِرَابِهِمْ *

100-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Sâlih (ibn Keysân)'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yemîn ederim ki, bir gün Rasûlullah'ı hücremin kapısı üzerinde şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyor, Rasûlullah da ben onların oyunlarına bakabileyim diye, kendi ridâsı ile beni perdeliyordu.

İbrâhîm ibnu'l-Munzir bir ziyâde yapıp şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs etti. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: Ben Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler kendi kısa mızraklarıyle oynuyorlardı, demiştir [171].

Hazrec kolundandır. İslâm'da da, Cahiliyyet'te de akrânı arasında en ziyâde temâyüz eden ünlü şâirlerdendir. Peygamber'in medhine ve kâfirlerin hicvine dâir kasîdeleri ve şiirleri meşhûrdur. Kendisi, babası, dedesi, dedesinin babası hep yüz yirmişer sene yaşamışlardır. Hassân ibn Sâbit altmış yaşında müslümân olmuş, yüz yirmi sene yaşamıştır.

Metindeki kıssanın sebebi, Buhârî'nin başka bir kitâbında şöyle îzâh ediliyor: Umer mescide girmiş, bakmış ki Hassân şiir inşâd ediyor. Ona dik dik bakmış. Hassân da: Bu mescidde senden daha hayırlısı hâzır olduğu hâlde ben şiir inşâd ederdim, demiş. Sonra Ebû Hureyre'ye dönüp: Allah aşkına söyle.... diyerek, metindeki hadîsi söylemiştir.

Bu kıssa ile Buhârî, mescidde şiir inşâdının halâl ve harâmlığı mes'elesini ortaya koymak istemiştir.

171 Harbelerle, yânî kısa mızraklarla oyun, âdî bir oyun değildir. Bizim kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idmân peydâ etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mubâh olmuş, hattâ mescidde bile oynanması tecvîz buyurulmuştur. Bu hadîs, ileride yine gelecektir.

٧٠ــ بابُ ذِكْرِ البَيْعِ والشِّرَاءِ عَلَى المِنبَرِ فِي المَسْجِدِ

70- MESCİDDEKİ MİNBER ÜZERİNDE ALIM VE SATIM İŞİNİN ZİKREDİLMESİ BÂBI [172]

١٠١ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ يَحْيي عنْ عَمْرَة عنْ عائِشَةَ قالَتْ أَتَتْها بَرِيرَةُ تَسْأَلُها فِي كِتَابَتِها فقالَتْ إنْ شِئْتِ أَعْطَيْتُ أَهْلَكِ وَيَكُونُ الوَلاَءُ لِي وقال أَهْلُها إنْ شِئْتِ أَعْطَيْتِها ما بَقِيَ. وقال سُفْيانُ مَرَّةً إنْ شِئْتِ أَعْتَقْتِها وَيكُونُ الوَلاءُ لَنا فَلمَّا جاءَ رسُولُ اللهِ ﷺ ذَكَّرَتْهُ ذَلِكَ فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم ابْتاعِيها فَأَعْتِقيها فَإِنَّ الوَلاَءَ لِمَنْ أَعْتَقَ ثُمَّ قامَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى المِنْبَرِ. وقال سُفْيانُ مَرَّةً فَصَعِدَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى المِنْبَرِ فقال ما بالُ أَقْوامٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطاً لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللهِ مَنِ اشْتَرَطَ شَرْطاً لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ فَلَيْسَ لَهُ وإنِ اشْتَرَطَ مائَةَ مَرَّةٍ قال عَلِيٌّ قال يَحْيي وَعَبْدُ الوَهابِ عنْ يَحْيي عنْ عَمْرَةَ. وقال جَعْفَرُ بنُ عَوْنٍ عنْ يَحْيَى قال سَمِعْتُ عمْرَةَ قالتْ سَمِعْتُ عائِشَةَ رضى الله عنها رَوَاهُ مالِكٌ عنْ يَحْيَى عنْ عَمْرَة أنَّ بَرِيرَةَ وَلَمْ يَذْكُرْ صَعِدَ المِنْبَرَ *

101-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Yahyâ (ibn Saîd)'dan; o da Amre (bintu Abdirrahmân)'den; o da Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Berîre hürriyetini satın alma yazışması hakkında, yardımını istemek için Âişe'ye geldi. Âişe: Eğer istersen üzerindeki borcun kalanını sâhiblerine veririm, velîlik hakkı bana âid olur, dedi [173]. Berîre'nin sâhibleri Âişe'ye: İstersen Berîre'ye, üzerindeki borcunun kalanını verirsin, dediler.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir defa da -bu "Sen Berîre'ye verirsin" ifâdesi yerine- istersen Berîre'yi azâd edersin, velîlik hakkı da bize âid olur dediler, şeklinde söyledi. Rasûlullah gelince Âişe bu mes'e-

---

172 Mesciddeki minber üzerinde alım satımın vâkı' olduğu değil, başka yerde vâkı' olan alım satım işinin mesciddeki minber üzerinde zikredilip haber verildiği anlatılmak isteniyor.

173 *el-Velâ,* kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd eden ile azâd edilen kimse arasında devâm eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mîrâsına hakk kazanır.

leyi kendisine hatırlattı. Bunun üzerine Peygamber (S): *"Sen Berî-re'yi satın al, sonra azâd et. Velîlik hakkı muhakkak sûrette azâd eden kimseye âiddir"* buyurdu. Sonra Rasûlullah, minber üzerinde kalktı. (Sufyân ibn Uyeyne bir kerre de -kalktı yerine- Rasûlullah (S) minber üzerine yükseldi, dedi.) Ve şöyle buyurdu: *"Bir takım kimselere ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir takım şartları şart koşuyorlar? Her kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan* (ve ona muhâlif olan) *bir şartı şart kılarsa, o şartın kendi lehine bir faydası yoktur; öyle yüz şart koşsa da".*

Ve Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Yahyâ ibn Saîd el-Kattân ile Abdulvahhâb, Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî'den; o da Amre'den diye söylediler. Ca'fer ibn Avf ise: Yahyâ ibn Saîd el-Ensârî'den, o şöyle dedi: Ben Amre'den işittim, O, şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim... dedi. Ve bu hadîsi Mâlik: Yahyâ'dan; o da Amre'den; Berîre (geldi).... şeklinde rivâyet etti, fakat bunda "Peygamber minbere yükseldi" sözünü zikretmedi [174].

٧١ـ بابُ التقاضِي والمُلاَزَمَةِ فِي المَسْجِدِ

71- MESCİDDE BORÇLU KİMSEDEN BORCUNU ÖDEMESİNİ İSTEMEK VE BORCU İSTEMEK İÇİN BORÇLUYA YAPIŞMAK BÂBI [175]

١٠٢ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا عُثْمانُ بنُ عُمَرَ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عَبْدِ اللهِ بن كَعْبِ بنِ مالِكٍ عَنْ كَعْبٍ أنَّهُ تَقَاضَى ابنَ أبِي حَدْرَدٍ دَيْناً كانَ لَهُ عليه فِي المَسْجِدِ فَارْتَفَعَتْ أصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وهوَ فِي بَيْتِهِ فَخَرَجَ إلَيهِما حَتى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ فَنَادَى يا كَعْبُ قال لَبَّيْكَ يارَسُولَ اللهِ قالَ ضَعْ مِنْ دَيْنِكَ هَذَا وأوْ مأَ إلَيْهِ أي الشَّطْرَ قال لَقَدْ فَعَلْتُ يارسولَ اللهِ قالَ قُمْ فَاقْضِهِ *

174 Buhârî hadîsin sonunda, hadîsin birkaç tarîkini verip, bunlardaki küçük farklara işâret etti. Bir de Ca'fer ibn Avn tarîkinde Yahyâ, Amre ve Âişe'nin birbirlerinden işitmelerinin tasrîh edildiğini gösterdi.

Buhârî, içinde minber zikredilmesi sebebiyle bâb ismine uymasından dolayı, burada Sufyân'ın rivâyet ettiği metni almıştır.

175 *et-Tekaadî,* Tefâul vezninde, bir kimse alacaklısından hakkını kabz eylemek ma'nâsınadır.. Lâkin ana kaynaklarda da tekaadî, borcun ödenmesini istemek ma'nasınadır.

el-Mulâzeme, bir nesneden aslâ ayrılmayıp onunla sâbit ve daim olmak ma'nâsınadır.

102-....... Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'tan; o da babası Ka'b'dan haber verdi, (o, şöyle demiştir): Ka'b ibn Mâlik (R), (Abdullah) ibn Ebî Hadred'den ondaki alacağını mescidde (hasmına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri yükseldi. Nihâyet evinde bulunan Rasûlullah, onların seslerini işitti. Ve onlara doğru çıktı, hücresinin perdesini açarak: *"Yâ Ka'b!"* diye nidâ etti. Ka'b: Lebbeyk Yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işâret vererek: *"Alacağından şu kadarını yânî yarısını bağışla"* buyurdu. Ka'b, hemen: Vallâhi bağışladım Yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) İbn Ebî Hadred'e hitâben: *"Kalk, borcunu öde"* diye emretti [176].

٧٢ـ بابُ كَنْسِ المَسْجِدِ وَالْتِقاطِ الخِرَقِ والقَذَى وَالعِيدَانِ

72- MESCİDİ SÜPÜRMEK, (ÖTESİNE BERİSİNE DÜŞMÜŞ) PAÇAVRALARI, ÇÖPLERİ VE AĞAÇ KIRINTILARINI TOPLAMAK BÂBI

١٠٣ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عَنْ ثابِتٍ عَنْ أبِي رَافِعٍ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رَجُلاً أسْوَدَ أوِ امْرَأةً سَوْدَاءَ كانَ يَقُمُّ المَسْجِدَ فَمَاتَ فَسَأَلَ النَّبيُّ صلى الله عليه وسلم عنهُ فقالُوا ماتَ قالَ أفَلاَ كُنْتُم آذَنْتُمُونِي بِهِ دُلُّونِي عَلَى قَبْرِهِ أوْ قال عَلَى قَبْرِها فَأتَى قَبْرَهُ فَصَلَّى عَلَيْها *

103-....... (Ebû Hureyre şöyle demiştir): Bir zencî adam, yâhud zencî kadın, mescidi süpürür idi. Vefât etti. Peygamber (S) onun hâlinden sordu. Öldü dediler. *"Bana haber vermeli değil miydiniz? O adamın* -yâhud: *o kadının- kabrini bana gösteriniz"* buyurdu. Müteâkıben o adamın veyâ kadının kabrine vardı ve üzerine namâz kıldı [177].

---

176 Ka'b ibn Mâlik, Tebük gazvesinden geri kalıp, sonradan tevbelerinin kabûl olunduğuna dâir bir âyet inen üç Ensârî'den biridir. O da Hassân ibn Sâbit gibi meşhûr bir şâirdi. Ömrünün sonlarında gözleri kör olmuştur.

Taberânî'nin rivâyetine göre, bu alacak iki ûkıye yânî seksen dirhem imiş. Bu dirhemlerin altun mu, yoksa gümüş mü oldukları böylece mübhem rivâyet ediliyor.

"Eğer: Hadîsin bâb ismine uygunluğu nedir? dersen, şöyle cevâb veririm: Tekaadî, hadîste zâhirdir. Mulâzemeye yânî borcunu istemek için borçluya yapışmaya gelince, bu, borcun ödenmesi istendiği vakit İbn Ebî Hadred'in hasmından ayrılmamasından istinbât edilmiştir. Yâhud da Buhârî buradaki mulâzeme ile Kitâbu's-Sulh'da "kendisinin Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'de bir mal alacağı vardı, bunun için ona yapıştı..." lâfzıyle rivâyet ettiği hadîse işâret etmiştir" (Kastallânî).

177 Hadîsteki zamîrlerin müzekker ve müennes sûretinde şekk ile söylenmesi, o zâ-

٧٣ـ باب تحريم تجارة الخمر في المسجد

73- ŞARÂB TİCÂRETİNİN HARÂM KILINMASINI MESCİDDE ZİKREDİP BEYÂN EYLEMEK BÂBI

١٠٤ـ حدّثنا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ مسْلِمٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عائِشَةَ قالَتْ لَمَّا أُنْزِلَتِ الآياتُ مِنْ سُورَةِ البَقَرَةِ فِي الرِّبَا خَرَجَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم إِلَى المَسْجِدِ فَقَرَأَ هُنَّ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ حَرَّمَ تِجَارَةَ الخَمْرِ *

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nden, ribâ hakkındaki (275-279.) âyetler nâzil olduğu zamân Peygamber (S) mescide çıktı. Ve bu âyetleri insanlara karşı okudu. Sonra şarâbın ticâretini (yânî alınmasını ve satılmasını) harâm kıldı [178].

٧٤ـ باب الخدم للمسجد وقال ابن عبّاس نَذَرْتُ لَكَ مافي بَطْنِي تَعْنِي مُحَرَّراً لِلْمَسْجِدِ يَخْدُمُها

---

tın zencî bir adam veyâ zencî bir kadın olduğunun şübheli olarak rivâyet edilmesinden dolayıdır. Şekksiz olarak rivâyet edilen hadîslerde zamîr yalnız müennes söylenmiştir. Bu şekk gâlib ihtimâlle aradaki râvî olan Sâbit ibn Eslem el-Bunânî'dendir. Buhârî'nîn iki bâb sonraki diğer rivâyetinde bir zencî kadın olması ihtimâline kuvvet verildiği gibi, İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde "امرأة سوداء = Bir siyâh kadın" denilmiş, hattâ Beyhakî, isminin "أم محجن = Ümmü Mıhcen" olduğunu tasrîh eylemiştir. Bu zencî kadını hakîr görüp, vefâtını Peygamber'e haber vermeğe lüzum görmemişlerdi.

Bu zencî kadının kazandığı fazîlet ve ni'met, mescide olan bu hizmeti mukaabelesindedir gibi anlaşılıyor. Hakîketen bu gibi hizmetler ufak tefek görülse de, büyük ecri mûcibdir. Peygamber'in bizzât mescidi süpürdüğü de rivâyet edilmiştir.

178 Ribânın harâmlığı en son teblîğ edilen şer'î hükümlerdendir, Şarâb ticâretinin tahrîmini Peygamber'in ribâ âyetleriyle birlikte teblîğ etmesinden şarâb harâmlığının da o zamâna kadar geri kalmış olduğuna istidlâl edilebilirse de, şarâbın harâmlığının çok evvel olduğu muhakkaktır. İhtimâl ki, evvelce şarâbın yalnız aynı, yânî içilmesi harâm olmuştu da, alınıp satılmasındaki harâmlık bu vakte kadar geri kalmıştı, diyenler varsa da, bu te'vîl uzaktır. Zîrâ şarâbın aynı harâm olunca, alıp satma sûretiyle aynından menfâatlanmanın harâm olmuş olduğu da şübhesizdir.

Şârih Aynî'nin beyân ettiği üzere hamr'ın harâmlığının, bu vesîle ile harâmlığının te'kîdine ve hükmün yayılmasında mübâlağa maksadına, yâhud ticâretinin harâm kılındığı hakkındaki hüküm kendilerine ulaşmamış kimseler mecliste hâzır oldukları için ilâmının tekrârı ihtimâline binâen olması akla daha mülâyim geliyor (Ahmed Nâim, *Tecrîd Ter.*, II, 321).

74- MESCİDE MAHSÛS HİZMETÇİLER BÂBI [179]

Ve İbn Abbâs: "*İmrân'ın karısı: Rabb'im, karnımdakini azâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden de bunu kabûl et...*" (Alû İmrân: 35) âyetindeki "*Muharraran*" sözü, mescide tahsîs edilmiş, ona hizmet edecek bir azâdlı demektir, demiştir [180].

١٠٥ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ وَاقِدٍ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ ثَابِتٍ عنْ أبِى رَافِعٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ أنَّ امْرَأةً أوْ رَجُلاً كانَتْ تَقُمُّ المَسْجِدَ ولاأرَاهُ إلاَّ امْرَأةً فَذَكَرَ حَدِيثَ النبىِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ صلَّى علَى قَبْرِهِ *

105-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bir kadın yâhud bir adam mescidi süpürür idi. Ebû Râfi': Ben Ebû Hureyre'nin "bir kadın" dediğini kuvvetle zannediyorum, demiştir. Sonra Ebû Hureyre (iki bâb önce) geçen hadîsi zikredip: Peygamber onun kabri üzerine namâz kıldı, demiştir.

٧٥ـ بابُ الأسِيرِ أو الغَرِيمِ يُرْبَطُ فِى المَسْجِدِ

75- ESÎRİN YÂHUD BORÇLUNUN BAĞLANARAK MESCİDİN İÇİNDE BULUNDURULMASI BÂBI

١٠٦ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال أخبرنا رَوْحٌ وَمُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ شُعْبَةَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ زِيادٍ عَنْ أبِى هُرَيْرَةَ عنِ النَّبِىِّ صلى الله عليه وسلم قال إنَّ عِفْرِيتاً مِنَ الجِنِّ تَفَلَّتَ عَلَىَّ البَارِحَةَ أوْ كَلِمَةً نحْوَها لِيَقْطَعَ عَلَىَّ الصَّلاَةَ فأمْكَنَنِىَ اللهُ مِنهُ فأرَدْتُ إنْ أرْبطَهُ إلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِى المَسْجِدِ حَتَّى

---

179 Münâsib olan, bu bâbın "Mescidi süpürmek... bâbı"nın akabinde gelmesi idi.

180 İbn Abbâs'ın bu tefsîrini İbn Ebî Hâtim mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî bununla, mescide hizmet etmek sûretiyle ta'zîm etmek, geçmiş ümmetlerde de meşrû' olduğuna işâret etmiştir. Görmez misin ki, Yüce Allah, Meryem'in annesi Hanne'den, onun gebe kaldığı zamân karnındakinin Allah için azâdlanmış bir kul olmasını yânî Mescidi Aksâ'ya hizmet eder ve onun üzerinde hiç kimse için bir yol olmamasını adamıştır. Şâyet mescidlere hizmet etmek, Allah'a yaklaştıran işlerden olmasaydı, o bu adağı yapmazdı. İşte bu nokta, bâb isminin delîli olan yerdir (Aynî ve Kastallânî).

تُصْبِحُوا وَتَنْظُرُوا اِلَيْهِ كُلُّكُمْ فَذَكَرْتُ قَوْلَ أَخِي سُلَيْمانَ رَبِّ هَبْلِي مُلْكاً لاَ يَنْبَغِي لأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي قال رَوْحٌ فَرَدَّهُ خاسِئاً .

106-....... Bize Ravh ve Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle demiştir: *"Cinn* (tâifesin)*den bir ifrît dün gece namâzımı kesmek için ansızın üzerime geldi.* - Râvî: Yâhud, Peygamber bu *tefellete* cümlesine benzer bir cümle söyledi, demiştir [181]. - *Hemen Allah beni ona karşı muktedir kıldı da, sabâha girdiğiniz zamân hepiniz ona bakasınız diye, mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleymân Peygamber'in:* ***Rabbi'ğfir lî ve heblî mulken lâ yanbeğî liahadin min ba'dî inneke ente'l-vahhâb*** (= Ey Rabb'im, bana mağfiret et ve bana öyle bir mülk -saltanat- ver ki, o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsân eden Sen'sin Sen)(es-Sâd:35) *kavlini hatırladım"*[182]. Râvî Ravh: Rasûlullah o ifrîti köpek gibi kovdu, dedi [183].

٧٦ــ بابُ الإِغْتِسَالِ إِذَا أَسْلَمَ وَرَبْطِ الأَسِيرِ أَيْضاً فِي المَسْجِدِ. وكان شُرَيْحٌ يَأْمُرُ الغَرِيمَ أَنْ يُحْبَسَ إِلَى سارِيَةِ المَسْجِدِ

76- KÂFİRİN MÜSLÜMÂN OLDUĞU ZAMÂN YIKANMASI VE YİNE ESÎRİN MESCÎD İÇİNDE BAĞLANMASI BÂBI

Ve Kaadî Şureyh, borçlu kimsenin mescidin bir direğine bağlanmasını emrederdi [184].

---

181 Yânî o ma'nâda bir kelime söyledi. Nitekim Buhârî'nin diğer rivâyetinde (تَفَلَّتَ علَيَّ البارِحَةَ) yerine (عَرَضَ لِي فَشَدَّ علَيَّ) gelmiştir ki, yine o ma'nâdadır.

182 Bundan Süleymân Peygamber'in ashâbının cinni görebileceklerine istidlâl olunur. Çünkü peygamberliğinin delîllerinden olan cinnlerin ona inkıyâd etmeleri mu'cizesini ıyânen müşâhade etmemiş olsalardı, hüccet kaaim olamayacaktı. Melâike ile cinni aslî sûretlerinde ara sıra müşâhede etmek peygamberlere ve sûfîlere mahsûs bir kerâmettir.

183 Buhârî'nin Kitâbu'l-Enbiyâ'daki bir rivâyetinde " فَرَدَدْتُهُ خاسِئاً = *Onu köpek gibi kovdum*" lâfzıyle gelmiştir.

184 Kaadî Şureyh'in bu haberinin tamâmını Ma'mer, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'den olmak üzere mevsûlen rivâyet etmiştir.

Kaadî Şureyh İbnu'l-Hâris el-Kindî en-Nahaî, Peygamber devrine yetişmiş, lâkin onunla buluşamamıştır. Evvelâ Umer tarafından Kûfe'ye kaadî ta'yîn edilmiş, sonra Usmân, Alî ve Emevîler devrinde devâmlı altmış sene kaadîlik yapmıştır. Haccâc'ın vâlîliği zamânında kendi arzûsu ile kaadîlıktan çekilmiştir. Aynî, onun 98 hicrî târîhinde vefât ettiğini yazıyor. *Hulâsa*'da 80 yılında öldüğü rivâ-

١٠٧ ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبِي سَعِيدٍ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ قال بَعَثَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم خَيْلاً قِبَلَ نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بنُ أُثالٍ فَرَبطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِى المَسْجِدِ فَخَرَجَ إلَيْهِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فقالُوا أطْلِقُوا ثُمامَةَ فانْطَلَقَ إلَي نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ المَسْجِدِ فاغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ المَسْجِدَ فقال أشْهَدُ أنْ لاَ إلَهَ إلاَّ اللهُ وأنَّ مُحَمَّداً رسُولُ اللهِ *

107-....... Bize Saîd ibn Ebî Saîd tahdîs etti. O Ebû Hureyre'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Necd cihetine bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabîlesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler [185]. Ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Nihâyet Peygamber Sümâme'nin yanına çıktı da: *"Artık Sümâme'yi salıverin"* buyurdu [186]. Sümâme bırakılınca, hemen mescidin yakınında bulunan bir suya gitti ve yıkandı. Sonra mescide girdi ve: ***Eşhedu en lâ ilâhe ille'llâh ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah*** dedi.

٧٧ ــ بابُ الخَيْمَةِ فى المَسْجِدِ لِلْمَرْضَى وَغَيْرِهِمْ

77- MESCİDİN İÇİNDE HASTALAR İÇİN VE HASTALARDAN BAŞKALARI İÇİN ÇADIR KURMAK BÂBI

١٠٨ ــ حدّثنا زَكَرِيَّاءُ بنُ يَحْيَ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ نُمَيْرٍ قال حدثنا هِشَامٌ عَنْ أبِيه عَنْ عائِشَةَ قالَتْ أُصِيبَ سَعْدٌ يَوْمَ الخَنْدَقِ فِي الأَكْحَلِ فَضَرَبَ

---

yet ediliyor. Vefâtında 110 veyâ 120 yaşında idi. Uzun ömürlülerdendir. Kaadî Şureyh, şübhesiz tâbiî âlimlerinin en yükseklerindendir. Şöhreti İslâm hukûk târîhinin birçok devirlerinin sermâyesidir. Zekâsı, fetâneti hakkında pekçok nâdireler nakledilir. Birçok hükümleri Âdâbu kazânın bir numûnesidir.

185 İbn İshâk: Sümâme'yi yakalayan bu müfrezenin kumandanı, Muhammed ibn Mesleme'dir. Peygamber onu otuz süvârî içinde, altıncı senenin muharrem ayının onuncu gecesinde... gönderdi, dedi.

İbn Sa'd'da ise: Hicretten onbeşinci ayın başında, onun Medîne'den gaybûbeti ondokuz gecedir. Muharrem'den bir gece kala geldi... tarzındadır (Aynî).

186 Hadîs burada kısaltılmış olarak rivâyet edilmiştir. Asıl metinde Peygamber'in onun yanına birkaç kere gidip geldiği ve nihâyet salıvermelerini emrettiği vardır. Burada ancak bâb başlığına delîl olacak kısım verilmiştir. Bu hadîs ileride mufassal metniyle birkaç defa gelecektir.

النبىُّ صلى الله عليه وسلم خَيْمَةً فِى المَسْجِدِ لِيَعُودَهُ مِنْ قَرِيبٍ فَلَمْ يَرُعْهُمْ وفِى المَسْجِدِ خَيْمَةٌ مِنْ بَنِى غِفَارٍ إلاَّ الدَّمُ يَسِيلُ إلَيْهِمْ فقالُوا ياأهْلَ الخَيْمَةِ ما هَذَا الَّذِى يَأْتِينَا مِنْ قِبَلِكُمْ فإذَا سَعْدٌ يَغْذُو جُرْحُهُ دماً فَمَاتَ فِيها •

108-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Muâz Handak gününde pazu damarından yaralandı. Peygamber (S) ona yakından hasta ziyâreti yapabilmek için mescidin içine (ona mahsûs) bir çadır kurdurdu. Mescidde Gıfâr oğulları'ndan (bâzı kimselere âid) bir çadır daha vardı. İşte bu Gıfârîler'i kendilerine doğru akıp gelen kandan başkası ürkütmedi. Kanı görünce onlar: Ey çadır ahâlîsi, sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir? dediler. Bir de baktılar ki, Sa'd'ın yarası kanayıp duruyor. İşte Sa'd orada vefât etti [187].

٧٨ـ بابُ إدْخالِ البَعِيرِ فِى المَسْجِدِ لِلْعِلَّةِ. وقال ابنُ عبَّاس طَافَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم عَلَى بَعِيرٍ

78- BİR İHTİYÂC SEBEBİYLE MESCİDE DEVE SOKMAK BÂBI

İbn Abbâs da: Peygamber (S) deve üzerinde tavâf etti, demiştir [188].

١٠٩ـ حدثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ نَوْفَلٍ عنْ عُرْوَةَ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أبِى سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قالَتْ شَكَوْتُ إلَى رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم أنِّى أشْتَكِى قال طُوفِى مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأنْتِ رَاكِبَةٌ فَطُفْتُ ورسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّى إلَى جَنْبِ البَيتِ يَقْرأُ بِالطُّورِ وكِتَابٍ مَسْطُورٍ •

---

187 Bu çadır Rukayye el-Ensâriyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi. Bu kadın orada yaralıları tedâvî eder ve bu hizmetinin ecrini de Allah'tan umardı (Aynî). Demek ki, bu kadın İslâm'da ilk kadın doktor ve ilk kadın hasta bakıcı oluyor.

Peygamber hasta ziyâreti kolay olsun ve tedâvîsi ile yakından ilgilensin diye Sa'd'ın, Rukayye kadının çadırına naklini emrettikten sonra, sabâh akşam yanına gider ilgilenirdi. Bu sûrette Sa'd için çadır kurdurmaktan murâd, kendisine bir çadır tahsîs ettirmekten ibâret olmuş oluyor.

Gıfâr oğulları, Ebû Zerr'in kabîlesidir. Mesciddeki ikinci çadırın sâhibi, Rukayye'nin kocası idi derler.

188 Buhârî İbn Abbâs'ın bu hadîsini Kitâbu'l-Hacc'da mevsûlen rivâyet etmiştir.

109-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: (Hacc sırasında), hasta olduğumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "(Deveye) *binerek insanların arkasından tavâf et*" buyurdu. Ben (öylece) tavâf ettim [189]. Rasûlullah da Beyt'in yanında namâza durmuş *Ve't-Tûri ve kitâbin mestûrin* sûresini okuyordu [190].

٧٩ــ بابٌ

79- BÂB [191]

١١٠ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا مُعَاذُ بنُ هِشَامٍ قال حدّثني أبي عَنْ قَتَادَةَ قال حدّثنا أنَسٌ أنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أصْحابِ النبى صلى الله عليه وسلم خَرَجا مِنْ عِنْدِ النبى صلى الله عليه وسلم في لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ وَمَعَهُما مِثْلُ المِصْبَاحَيْنِ يُضِيئانِ بَيْنَ أيْدِيهِما فَلَمَّا افْتَرَقا صارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُما وَاحِدٌ حَتَّى أتَى أهْلَهُ *

110-....... Katâde şöyle demiştir: Bize Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki zât, karanlık bir gecede Peygamber'in yanından, önlerinde parıldayan çerâğa benzer iki şey olduğu hâlde çıktılar. O iki kişi birbirlerinden ayrıldıkları zamân, o çerâğlardan her biri biriyle berâber ayrıldı. Ve tâ ehlinin yanına gidinceye kadar (yolunu aydınlattı) [192].

---

189 Bundan, özürlü kimsenin binerek tavâfının cevâzı sâbit oluyor. Bundan eti yenen hayvanların mescide girmesini mutlak olarak tecvîz ma'nâsı çıkaranlar vardır. Zîrâ bu gibi hayvanların sidikleri bunlara göre temiz sayılır. Temiz saymayanlar, bu devenin yürürken kirletmemeye ta'lîmli olması ihtimâlini öne sürerler. Rasûlullah'ın da bir defa binerek tavâf ettiği sâbittir.

190 Makaamu İbrâhîm, evvelleri Beyt'e bitişik denilecek derecede yakın idi. Onu Umer, mescidin sahnına, şimdiki bulunduğu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin tâ Beyt'in yanında kılındığını haber verdiği bu namâz, İbrâhîm'in makaamında kıldığı namâzdır.

191 Eğer bâb lâfzından evvel yâhud sonra birşey takdîr edilmezse, bâb sözü i'râblanmış olmaz. Çünkü i'râb ancak bağlama ve terkîbden sonra olur. Sonra Buhârî'nin âdeti bâb lâfzını, isimden soyulmuş olarak zikrettiği zamân bu ondan sonra zikredilecek hadîsin, önceki bâbda zikredilen hadîslerle bir münâsebeti olacağına delâlet eder... (Aynî).

192 Bu iki sahâbînin biri Evsîler'den Abdâd ibn Bişr, diğeri Useyd ibn Hudayr yâhud Uveym ibn Sâide el-Eşhelî'dir. Bu hâl, Peygamber için mu'cize, o iki sahâbî için kerâmettir.

Buhârî bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda ve Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'nda Useyd ibn Hudayr ile Abbâd ibn Bişr'in menkabesi olarak tahrîc etmiştir.

٨٠ــ بابُ الْخَوْخَةِ وَالمَمَرِّ فِي المَسْجِدِ

80- MESCİDE ÇIKACAK KÜÇÜK KAPI VE GELİP GEÇME YERİ BÂBI [193]

١١١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا فُلَيْحٌ قال حدّثنا أبو النَّضْرِ عنْ عُبَيْدِ بنِ حُنَيْنٍ عنْ بُسْرِ بنِ سَعِيدٍ عَنْ أبي سعيدٍ الخُدْرِيِّ قال خَطَبَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فقال إنَّ اللهَ خَيَّرَ عَبْداً بَيْنَ الدُّنيا وَبيْنَ ما عِنْدَهُ فاخْتارَ ما عِندَ اللهِ فَبَكى أبو بَكْرٍ رَضِيَ الله عنه فَقُلْتُ فِي نَفْسِي مايُبْكِي هَذا الشَّيْخَ إنْ يَكُنِ اللهُ خيَّرَ عَبْداً بَيْنَ الدُّنْيا وبَيْنَ ماعِنْدَهُ فاخْتارَ ماعِنْدَ اللهِ فكانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم هُوَالعَبْدَ وكانَ أبو بَكْرٍ أعْلَمَنا قال ياأبا بَكْرٍ لاَتَبْكِ إنَّ أمَنَّ النَّاسِ عليَّ فِي صُحْبَتِهِ وما لِهِ أبو بَكْرٍ وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً خَليلاً مِنْ أُمَّتِي لاَتَّخَذْتُ أبا بَكْرٍ وَلَكِنْ أُخُوَّةُ الإسْلامِ وَمَوَدَّتُهُ لاَيَبْقَيَنَّ في المَسْجِدِ بابٌ إلاَّ سُدَّ إلاَّ بابَ أبِي بَكْرٍ •

111-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S- son hastalığında) hutbe yaptı da: *"Allah bir kulu, dünyâ ile kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allah yanındakileri seçti"* dedi. (Bu söz üzerine) Ebû Bekr ağladı. Ben kendi kendime: Allah'ın bir kulu dünyâ ile kendi yanında olan şey arasında muhayyer bulunmasında, onun da Allah yanındakileri tercîh etmesinde ne var ki bu şeyh (böyle) ağlıyor? dedim. Meğer o muhayyer kılınan kul, Rasûlullah'ın kendisi imiş. Ebû Bekr de (bunu) hepimizden daha bilici imiş. Rasûlullah: *"Yâ Ebâ Bekr, ağlama. Arkadaşlığı husûsunda ve malı husûsunda insanların bana en çok vergisi olan Ebû Bekr'dir* [194]*. Ümmetimden bir halîl edinecek olsa idim muhakkak Ebû Bekr'i*

---

193 *el-Havha,* hâ'nın fethi ve vâv'ın sükûnu ile odanın duvarında olan bacaya denir ki, ondan odaya ışık girer. Ve iki hâne aralığında biri birine geçecek küçük kapı tarzında deliğe denir, üzerinde tahta kapısı olmayıp açık olur, komşu deliği ta'bîr olunur... *(Kaamûs Ter.).*

194 Tercemedeki vergi lâfzı, atâ ma'nâsına olan " مَنّ = Menn"in mukaabilidir. Menn'in Arabca'da iki ma'nâsı vardır: Biri cûd ve atâ ve ivâzsız bahşîştir. Buraya yakışan bu ma'nâdır. Diğeri insanın, birine olan iyiliklerini saymasıdır ki, kötülenmiş bir huydur. Türkçe'de buna başa kakmak ta'bîr olunur. Hadîs metninde ismi tafdîl sigâsıyle gelen "emenn = أمَنّ " lâfzını birinci ma'nâya haml eylemek zarûrîdir.

edinirdim. Lâkin İslâm kardeşliği (yânî İslâm yüzünden hâsıl olan kardeşlik) *ve İslâm sevgisi* (şahsî dostluktan daha fazîletlidir). *Mescide çıkacak hiçbir husûsî kapı kalmasın, muhakkak kapatılsın. Bundan Ebû Bekr'in kapısı müstesnâ''* buyurdu.

١١٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ الجُعْفِيُّ قال **حدّثنا** وَهْبُ بنُ جَرِيرٍ قال **حدّثنا** أبى قال سَمِعْتُ يَعْلَى بنَ حَكِيمٍ عنْ عِكْرِمَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فى مَرَضِهِ الَّذى ماتَ فِيهِ عاصِباً رَأْسَهُ بِخِرْقَةٍ فَقَعَدَ عَلَى المِنْبَرِ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عليه ثُمَّ قال إنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ أَحَدٌ أَمَنَّ عَلَيَّ فِي نَفْسِهِ ومالِهِ مِنْ أبى بَكْرِ بنِ أبى قُحافَةَ وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذاً مِنَ النَّاسِ خَلِيلاً لاتَّخَذْتُ أبا بَكْرٍ خليلاً ولَكِنْ خُلَّةُ الإسْلامِ أَفْضَلُ سُدُّوا عَنِّى كُلَّ خَوْخَةٍ فى هَذَا المَسْجِد غَيْرَ خَوْخَةِ أبى بَكْرٍ •

112-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vefâtı ile netîcelenen hastalığı sırasında başını bir bez ile bağlamış olduğu hâlde mescide çıktı ve minber üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra şöyle buyurdu:

''Şu muhakkak ki, insanlar içinde nefsi ve malı i'tibâriyle benim üzerimde, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'den çok menn ve atâsı olan hiçbir kimse yoktur. İnsanlardan bir halîl edinecek olaydım, muhakkak Ebû Bekr'i kendime bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden olan hullet (yânî derin dostluk) *daha fazîletlidir* [195]. *Ebû Bekr'in küçük kapısından başka mescide açılan kapıların hepsini benim tarafımdan kapatınız''* [196].

---

195 *Hullet,* dostluk demektir. Meveddet ve mahabbet de o ma'nâda ise de, hullette halîl'den başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mahabbete yer bırakmayacak derecede mahabbetin istîlâsı altında bulunmak gibi bir ihtisâs ma'nâsı vardır. Hullet, ortaklık kabûl etmeyen bir nevi' mahabbettir ki, Peygamber bunu Rabb'ına tahsîs etmiştir. Gerçi bu nevi' mahabbet bütün peygamberlerde vardır. Fakat *Halîlullah* lakaabı Ebu'l-Enbiyâ ile Hâtemu'l-Enbiyâ'ya hâsstır.

196 Peygamber'in mescidi Mü'minlerin Annelerinden her birine tahsîs edilen hücreler ve büyük muhâcirlerin evleri ile çevrili idi. Bunların her birinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapı vardı. İşte Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmaları emredilen kapılar, bu husûsî küçük kapılar idi. Sahâbîler bu istisnâyı -diğer işâretlere ilâveten- onun halîfe olmasına bir işâret saymışlardır.

''Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu çıkardığı zamân bizzât Allah ona yardım etmişti. (Peygamber ancak) ***ikinin ikincisinden ibâretti. O zamân onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah***

٨١ـ بابُ الأبْوابِ والغَلَقِ لِلْكَعْبَةِ والمَسَاجِدِ * قال أبو عَبْدِ اللهِ وقال لِى عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ حدّثنا سُفْيانُ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ قال قال لِى ابنُ أبِى مُلَيْكَةَ ياعَبْدَ المَلِكِ لَوْ رَأيْتَ مَسَاجِدَ ابنِ عبَّاسٍ وَأبْوَابَهَا

81- KA'BE İÇİN VE DİĞER MESCİDLER İÇİN KAPILAR VE KİLİDLER (EDİNME) BÂBI [197]

Ebû Abdillah Buhârî der ki:
Ve bana Abdullah ibnu Muhammed (el-Cu'fî) şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, (Abdulmelik) ibn Cureyc'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu Ebî Muleyke: Yâ Abdelmelik, sen İbnu Abbâs'ın mescidlerini ve onların kapılarını bir göreydin... dedi [198].

١١٣ـ حدّثنا أبو النُّعْمانِ وقُتَيْبَةُ قالاَ حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قَدِمَ مَكَّةَ فَدَعا عُثْمانَ ابنَ طَلْحَةَ فَفَتَحَ البابَ فَدَخَلَ النبى صلى الله عليه وسلم وَبِلاَلٌ وأُسَامَةُ ابنُ زَيْدٍ وعُثْمانُ بنُ طَلْحَةَ ثُمَّ أُغْلِقَ البَابُ فَلَبِثَ فِيهِ ساعَةً ثُمَّ خَرَجُوا قال ابنُ عُمَرَ فَبَدَرْتُ فَسَألْتُ بِلاَلاً فقال صلَّى فِيهِ فَقُلْتُ فِي أيٍّ قال بَيْنَ الأُسْطُوَانَتَيْنِ قالَ ابنُ عُمَرَ فَذَهَبَ عَلَيَّ أنْ أسْألَهُ كَمْ صَلَّى *

113-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) -Mekke fethinde- Mekke'ye geldi. Usmân ibn Talha'yı çağırdı. O da (Ka'be'ye âid) kapıyı açtı. Akabinde Peygamber ile berâber Bilâl, Usâme ibn Zeyd ve Usmân ibn Talha içeriye girdiler. Sonra kapı kilitlendi. Peygamber orada bir zamân kaldı. Sonra çıktılar. İbn Umer der ki:

---

hiç şübhe yok bizimle berâberdir, diyordu..." (et-Tevbe: 40) âyetinde Ebû Bekr'in hicret arkadaşlığı ve dolayısıyle Peygamber'e olan derin mahabbetine işâret edilmektedir.

197 *el-Ğalak,* miğlâk ma'nâsınadır ki, kapıyı kapayacak mandala ve sürgüye ve kilide denir... *(Kaamûs Ter.).*

198 Bu şartın cevâbı hazfedilmiştir. Muhkemlikleri ve nezâfetlerinden dolayı muhakkak bir güzellik görür idin, demektir. Bu "Lev"in temennî için olması da muhtemildir ki, o takdîrde böyle bir cezâya muhtâc olmaz.

Bu kelâm, o mescidlerin bir takım kapıları ve olabilecek en güzel bir biçimde bir takım kilitleri olduğuna delâlet eder. Lâkin bunlar, İbn Ebî Muleyke'nin, İbn Cureyc'e bu sözleri söylediği sırada harâb ve münderis olmuşlardı (Aynî).

(Onların çıktıklarını görünce) hemen koştum. Bilâl'e sordum. Bilâl: Evet, içeride namâz kıldı, dedi. Neresinde? dedim. Bilâl: İki direğin arasında, dedi. İbn Umer der ki: Bilâl'e, Peygamber kaç rek'at kıldı? diye sormak aklıma gelmemiş.

٨٢ـ بابُ دُخولِ المُشْرِكِ المَسْجِدَ

82- MESCİDE MÜŞRİKİN GİRMESİ BÂBI

١١٤ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ سَعِيدِ بنِ أبي سَعِيدٍ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ يَقُولُ بَعَثَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليهِ وسلم خَيْلاً قِبَلَ نَجْدٍ فَجاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بنُ أُثالٍ فَرَبطُوهُ بِسارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي المَسْجِدِ *

114-....... Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den tahdîs etti. O Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabîlesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdi. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar [199].

٨٣ـ بابُ رَفْعِ الصَّوْتِ فِي المَسَاجِدِ

83- MESCİDDE SESİ YÜKSELTMENİN HÜKMÜ BÂBI [200]

---

199 Bu hadîs (yedi bâb) önce de geçmişti. Buhârî burada hadîsi maksada delâlet etmek üzere kısaca getirmiştir. Tamâmı Magâzî Kitâbı'nda gelecektir.

Müşrikin mescide girmesi husûsunda birkaç görüş vardır: Hanefîler bu hadîse dayanarak mutlak cevâza; Mâlikîler mutlak men'e; Şâfiîler, Mescidi Harâm ile diğerleri arasında ayırıma gitmişlerdir. Hakkında âyet olduğu için Mescidi Harâm'a girmez, fakat kitâbî için husûsî izin verilir denilmiştir. Bâbın hadîsi bu görüşü redd eder. Çünkü Sümâme Kitâb Ehli'nden değildir (İbn Hacer).

200 Buhârî bâb ismiyle bu konudaki ihtilâfa işâret etmiştir. İmâm Mâlik bunu mutlak olarak kerîh görmüştür. İster ilim husûsunda olsun, ister başka husûsta olsun musâvîdir. Başkaları dînî bir maksad veyâ dünyevî bir menfâat olan ile, bir fâide bulunmayan ses yükseltme arasını ayırmışlardır.

Buhârî bu bâbda, men'e delâlet eden Umer hadîsini ve men'e delâlet etmeyen Ka'b hadîsini men'in fâidesiz yükseltmelerde; men' etmemenin de ses yükseltmeye zarûret bulunan yerlerde olacağını işâret olarak sevk etmiştir. Birinci hadîs içinde Umer'in "Bu şehirli olaydınız Rasûlullah'ın mescidinde ses yükselttiğinizden dolayı muhakkak canınızı acıtırdım" sözü bulunduğu için, Buhârî'nin şartına göre merfû'dur. İkinci hadîs bundan (yedi bâb) önce de geçmişti (İbn Hacer).

١١٥ ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا الجُعَيْدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قال حدّثني يَزِيدُ بنُ خُصَيْفَةَ عنِ السَّائِبِ بنِ يَزِيدَ قال كُنْتُ قائِماً فِي المَسْجِدِ فَحَصَبَنِى رَجُلٌ فَنَظَرْتُ فاذَا عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ فقالَ اذْهَبْ فَأْتِنى بِهَذَيْنِ فَجِئْتُهُ بِهِما قال مَنْ أَنْتُما أَوْ مَنْ أَيْنَ أَنْتُما قالا مِنْ أَهْلِ الطَّائِفِ قال لَوْ كُنْتُما مِنْ أَهْلِ البَلَدِ لأَوْجَعْتُكُما تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمَا فِى مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم *

115-....... Bana Yezîd ibn Husayfe, Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben mescidde dikeliyordum. Bir kimse bana bir çakıl taşı attı. Baktım ki, o Umer ibn Hattâb'dır. Umer bana hitâben: Git şu iki kişiyi bana getir, dedi. Ben gidip o iki şahsı Umer'e getirdim. Umer onlara: Sizler kimsiniz? yâhud: Sizler neredensiniz? diye sordu. Onlar: Biz Tâif ahâlîsindeniz, dediler. Umer: Şâyet siz bu şehir halkından olaydınız muhakkak canınızı acıtırdım. Sizler Rasûlullah'ın mescidi içinde seslerinizi yükseltiyorsunuz, dedi.

١١٦ ــ حدّثنا أَحْمَدُ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال أخبرنى يُونُسُ بنُ يَزِيدَ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال حدّثنى عَبْدُ اللهِ بنُ كَعْبِ بنِ مالِكٍ أَنَّ كَعْبَ بنَ مالِكٍ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَقَاضَى ابنَ أَبِى حَدْرَدٍ دَيْناً لَهُ عليهِ فى عَهْدِ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فِى المَسْجِدِ فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُما حَتَّى سَمِعَهَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ فِى بَيْتِهِ فَخَرَجَ إِلَيهِما رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم حَتَّى كَشَفَ سِجْفَ حُجْرَتِهِ ونادَى يا كَعْبُ بنَ مالِكٍ قال لَبَّيْكَ يارسُولَ اللهِ فأَشَارَ بِيَدِهِ أَنْ ضَعِ الشَّطْرَ منْ دَيْنِكَ قال كَعْبٌ قَدْ فَعَلْتُ يارسولَ اللَّهِ قال رَسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قُمْ فاقْضِهِ *

116-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah tahdîs etti. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik haber vermiştir:

"Mescidlerde ses yükseltmek mekrûhtur. Bunun muttakî olan kimseden vâkı' olması yakışmaz. Bâbdaki birinci hadîs zâhire göre mevkûf hadîstir. Buhârî indinde bu gibi hadîs, merfû' hükmündedir. Çünkü içinde Rasûlullah'ın mescidi zikr olunmuştur. Müslim ise 300'e yakın olan bu gibi hadîslerde Buhârî'ye muhâlefet etmiş ve bu hadîslerin merfûluğuna hükmetmiştir" (Şâh Veliyyullah).

Ka'b ibn Mâlik, (Abdullah) ibnu Ebî Hadred'den üzerindeki alacağını mescidde ödemesini istemiş. Her ikisinin sesleri, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açarak: *"Yâ Ka'b ibn Mâlik!"* diye nidâ etmiş. Ka'b: Lebbeyk yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işâret ederek: *"Alacağından yarısını indir, bağışla"* buyurmuş. Ka'b: Yâ Rasûlallah öyle yaptım, demiş. Rasûlullah da, İbnu Ebî Hadred'e: *"Kalk, o kalanı öde"* buyurmuştur.

٨٤ـ بابُ الحِلَقِ وَالجُلُوسِ فِي المَسْجِدِ

84- MESCİDDE (İLİM İÇİN) HALKALAR (TEŞKÎL ETMEK) VE OTURMAK BÂBI

١١٧ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا بِشْرُ بنُ المُفَضَّلِ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال سَأَلَ رَجُلٌ النبيَّ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ عَلَى المِنْبَرِ ماتَرَي فِي صَلاَةِ اللَّيْلِ قال مَثْنَى مَثْنَى فإِذَا خَشِيَ الصُّبْحَ صَلَّى وَاحِدَةً فأَوْتَرَتْ لَهُ ماصَلَّى وإنَّهُ كانَ يَقُولُ اجْعَلُوا آخِرَ صَلاَتِكُمْ وِتْراً فإنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم أمَرَ بِهِ *

117-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) minberde iken bir kimse: Gece namâzı hakkında ne buyurursun? diye sordu. Peygamber: *"İkişer ikişerdir. Sabâh vaktinden endîşe ettiği zamân bir rek'at kılar ki, bu tek rek'at kılmış olduklarını tekleştirir"* buyurdu.

İbn Umer: Geceleyin namâzınızın sonunu tek yapınız. Çünkü Peygamber (S) bunu emretmiştir, der idi.

١١٨ـ حدّثنا أَبُو النعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أَيُّوبَ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ رَجُلاً جاءَ إِلَى النبيِّ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ يَخْطُبُ فقال كَيْفَ صَلاَةُ اللَّيْلِ فقال مَثْنَى مَثْنَى فإذَا خَشِيتَ الصُّبْحَ فَأَوْتِرْ بِوَاحِدَةٍ تُوتِرُ لَكَ ما قَدْ صَلَّيْتَ * قال الوَلِيدُ بنُ كَثِيرٍ حدّثني عُبَيْدُ اللهِ ابنُ عَبْدِ اللهِ أنَّ ابنَ عُمَرَ حَدَّثَهُمْ أنَّ رَجُلاً نادى النبيَّ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ فِي المَسْجِدِ *

118-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hutbe yaparken bir kimse geldi de, gece namâzı nasıldır? diye sordu. Peygamber: *"İkişer ikişerdir. Sabâhtan endîşe ettiğin zamân kılmış ol-*

duğun rek'atları senin için tekleştirecek olan bir tek rek'at kılıp vitr yap'' buyurdu [201].

el-Velîd ibn Kesîr şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydullah tahdîs etti ki, onlara da İbn Umer şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber mescid içinde iken bir kimse Peygamber'e nidâ etti... [202].

١١٩ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ إسْحَاق بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ أبي طَلْحَةَ أنَّ أبا مُرَّةَ مَولَى عَقِيلِ بنِ أبي طَالِبٍ أخْبَرَهُ عَنْ أبي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قال بَيْنَمَا رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فِي المَسْجِدِ فَأقْبَلَ ثلاثَةُ نَفرٍ فَأقْبَلَ اثنانِ إلَى رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وذَهَبَ وَاحِدٌ فَأمَّا أحَدُهُما فَرأى فُرْجَةً فَجَلَسَ وَأمَّا الآخَرُ فَجلَسَ خَلْفَهُمْ وَأمَّا الآخَرُ فأدْبَرَ ذَاهِباً فَلَمَّا فَرَغَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال ألاَ أُخْبِرُكُمْ عنِ الثَّلاثَةِ أمَّا أحَدُهُمْ فأوَى إلَى اللهِ فَآوَاهُ اللهُ وأمَّا الآخَرُ فاستَحْيَا فاستَحْيَا اللهُ مِنْهُ وأمَّا الآخَرُ فَأعْرَضَ فَأعْرَضَ اللهُ عنْهُ *

119-....... Akîl ibn Ebî Tâlib'in himâyesinde olan Ebû Murre, Ebû Vâkıd el-Leysî'den haber vermiştir. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde iken karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikiden birisi halkada bir aralık gördü de oracıkta oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasında oturdu. Diğer üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti. Rasûlullah (meşgûl olduğu sözden) ayrılınca şöyle buyurdu: *''Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri* (sıkıntı vermekten) *utandı, Allah da ondan hayâ etti. Ötekisi ise* (bu meclisten) *yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi* [203].

---

201 Bâb başlığı ile onu ta'kîb eden iki hadîsin münâsebetini Muhelleb şöyle belirtti: Buhârî, Peygamber mescid içinde hutbe yaparken insanların onun etrâfında oturuşlarını, âlimin etrâfında halka şeklinde oturmalarına benzetti. Çünkü zâhir olan, Peygamber mescid içinde ve minber üzerinde bulunduğu zamân muhakkak yanında halka olanlar gibi gözlerini ona dikmiş bir topluluk bulunurdu. Diğerleri de şöyle dedi: İbn Umer'in hadîsi, başlığın iki rüknünden biriyle ilgilidir; o da oturmadır. Ebû Vâkıd hadîsi ise, başlığın diğer rüknüyle ilgilidir; o da halka olmaktır (İbn Hacer).

202 Bu ta'lîki Müslim, Ebû Usâme'den; o da el-Velîd'den diye, mevsûlen rivâyet etmiştir ki, bu da Nâfi'nin İbn Umer'den rivâyet ettiği hadîsin ma'nâsındadır.

203 Bu hadîste ilim ve zikir için halka teşkîl etmenin cevâzı hükmü vardır. Bu hüküm hadîs için konulan başlıkta zâhirdir. Bu hadîs Kitâbu'l-İlm'de ''Meclisten ulaştığı yere oturan kimse bâbı''nda geçmişti.

٨٥ــ بابُ الاسْتِلْقاءِ فِي المَسْجِدِ وَمَدِّ الرِّجْلِ

85- MESCİD İÇİNDE SIRT ÜSTÜ YATMAK VE AYAK UZATMAK BÂBI

١٢٠ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عَبَّادِ بنِ تَميمٍ عَنْ عَمِّهِ أنَّهُ رَأي رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم مُسْتَلْقِياً فِي المَسْجِدِ وَاضِعاً إحْدَى رِجْلَيْهِ عَلَى الأُخْرَى * وعنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ قال كانَ عُمَرُ وَعُثْمانُ يَفْعَلانِ ذَلِكَ *

120- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da Abbâd ibn Temîm'den;o da amucasından tahdîs etti. Amucası Abdullah ibn Zeyd, Rasûlullah'ı mescidin içinde sırt üstü yatıp, bir ayağını diğeri üzerine koymuş olarak görmüştür[204].

Ve yine İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, o: Umer ile Usmân da bunu yaparlardı, demiştir.

٨٦ــ بابُ المَسْجِدِ يَكُونُ فِي الطَّرِيقِ مِنْ غَيْرِ ضَرَرٍ بِالنَّاسِ وبِهِ قال الحَسَنُ وأيُّوبُ ومالِكٌ

86- İNSANLARA ZARAR GELMEKSİZİN YOLDA MESCİD YAPILIR BÂBI

el-Hasen el-Basrî, Eyyûb es-Sahtıyânî ve Mâlik ibn Enes insanlara zarar gelmeyecek şekilde yolda mescid kurmanın cevâzına kaail olmuşlardır.

---

204 Buhârî bu hadîsi Libâs ve İsti'zân Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

Buhârî'nin bunu ta'kîben sevk ettiği rivâyet ile, Şârih Aynî'nin zikr ettiği diğer rivâyetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sâbit oluyor. Rivâyet edilen bu Peygamber fiili ile sahâbe fiili, bunun câiz olduğuna delâlet edici ise de, Câbir ibn Abdillah'tan rivâyet edilen bir hadîste nehiy buyurulmuştur. Bâzıları bu nehyin mensûhiyetine kaail olmak istemişlerse de, delîle mukaarin olmayan nesh da'vâsı makbûl olmayacağından, nehyi avret yerinin açılması korkusu olduğu zamâna kasr edip, diğer hallerde bu fiilin mutlak cevâzına hükmetmişlerdir. Büsbütün câiz olmadığına kaail olanlar da vardır......

Hulâsaten (إنْبِطاح = Yüzü koyu yatmak)tan başka istirâhat vaziyetlerinin hepsi câizdir. İnbitâh, yânî yüzü koyun yatmak ise nehyedilmiştir ve hakkında: "إنها ضِجْعَةٌ يُبْغِضُها الله تعالى = *O, Allah Teâlâ'nın hiç sevmediği bir yatıştır*" buyurulmuştur.

١٢١ــ حدّثنا يَحيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ زَوْجَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قالتْ لَمْ أعْقِلْ أبَوَيَّ إلاَّ وهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنا يَوْمٌ إلاَّ يَأْتِينا فِيهِ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً ثُمَّ بَدَا لأَبِى بَكْرٍ فابْتَنَى مَسْجِداً بِفِنَاءِ دَارِهِ فكانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ القُرْآنَ فَيَقِفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ المُشرِكِينَ وأبناؤُهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ وَيَنْظُرُونَ إلَيْهِ وكانَ أبُو بَكْرٍ رَجُلاً بَكَّاءً لاَيَمْلِكُ عَيْنَيْهِ إذَا قَرَأَ القُرْآنَ فأفْزَعَ ذَلِكَ أشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ المُشْرِكِينَ *

121-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Babamla anamın İslâm Dîni ile mütedeyyin olmayarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamânlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günün iki ucunda sabâh ve akşam vakitlerinde Rasûlullah (S) bize gelmemiş olsun.. Bir zamân sonra Ebû Bekr'e bir re'y hâsıl oldu da, evinin avlusunda bir mescid yaptı. Burada namâz kılmağa, Kur'ân okumağa başladı. Müşrik kadınları ve çocukları, onun yanında duruyor, onun ibâdet ve kırâatine taaccüb ediyor ve ona bakıyorlardı. Ebû Bekr, ince yürekli, çok ağlar bir kimse idi. Kur'ân okuduğu vakit göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu [205].

٨٧ــ بابُ الصَّلاَةِ فِى مَسْجِدِ السُّوقِ وصَلَّى ابنُ عَوْنٍ فِى مَسْجِدٍ فِى دَارٍ يُغْلَقُ عَلَيْهِمُ البَابُ

87- ÇARŞI-PAZAR MESCİDİNDE NAMÂZ KILMAK BÂBI [206]

---

205 Hadîsle bâb başlığının mutâbakat ciheti, Peygamber'in Ebû Bekr'in mescid binâ etmesine muttalî' olup, onu bu işte ikrâr eylemesidir *(İrşâdu's-Sârî).*

el-Mâzerî şöyle dedi: Şahsın, kendi mülkünde mescid binâ etmesi icmâ' ile câizdir; mülkünün dışında ise icmâ' ile mumtenî'dir. Umûmun faydalanacağı mubâh sâhalarda ise, kimseye zarar verilmemek şartı ile câizdir. Lâkin bâzısı muhâlefet ederek bunu men' etti ve şöyle muhâkeme yürüttü: Çünkü yolların mubâh sâhaları insanların faydalanılması için konulmuştur. Mescid binâ edildiği zamân, bâzılarının faydalanması men' olunur. İşte Buhârî böyle düşünenleri redd etmek istedi ve Ebû Bekr'in kıssası ile istidlâl eyledi *(Fethu'l-Bârî).*

Buhârî bu hadîsi, buradan başka Hicret, İcâre, Kefâle ve Edeb kitâblarında kısaltılmış ve uzatılmış olarak tahrîc etmiştir. Hadîsin bir kısmını Gazvetu'r-Recî'de de sevk eylemiştir *(Umdetu'l-Kaarî).*

206 Bu bâb başlığının konma sebebi: "أنّ الأسواق شرُّ البقاع وَأنّ المَساجِدَ خيرُ البِقاع = *Çarşılar arâzî parçalarının en şerrlisi, mescidler yer parçalarının en hayırlısıdır"* şek-

İbn Avn, kapısı üzerine kapatılan bir evdeki mescid içinde namâz kılmıştır [207].

١٢٢ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا أبو مُعَاوِيَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عنْ أبي صالِحٍ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال صَلاَةُ الجَمِيعِ تَزِيدُ عَلَى صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ وصَلاَتِهِ فِي سُوقِهِ خَمْساً وعِشْرِينَ دَرَجَةً فإنَّ أحَدَكُمْ إذَا تَوَضَّأَ فأَحْسَنَ وأتَى المَسْجِدَ لاَيُرِيدُ إلاَّ الصَّلاَةَ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إلاَّ رَفَعَهُ اللهُ بِهَادَرَجَةً أوْحَطَّ عنْهُ خَطِيئَةً حَتَّى يَدْخُلَ المَسْجِدَ وإذَا دَخَلَ المَسْجِدَ كانَ فِي صَلاَةٍ ماكانَتْ تَحبِسُهُ وَتُصَلِّي يَعْنِي عَلَيْهِ المَلاَئِكَةُ مادَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِى يُصَلِّي فِيهِ اللَّهُمَّ اغفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ مالَمْ يُؤْذِ يُحْدِثْ فِيهِ *

122-....... Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Ebû Sâlih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"İnsanın cemâatle kıldığı namâz, evinde ve çarşı, pazarda* (yalnız) *kıldığı namâzdan yirmi beş derece ziyâde olur. Çünkü sizlerden biri abdeste niyet edip, abdesti tamâm aldığı ve namâzdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zamân, tâ mescide girinceye kadar hiçbir adım atmaz ki Allah Taâlâ, o adımından dolayı onu bir derece daha yükseltmesin, ve bir günâhını eksiltmesin. Mescide girince de, mescid onu alıkoydukça* (yânî orada kaldıkça) *hep namâzda* (gibi) *olur. Ve namâz kıldığı yerden ayrılmadığı ve kendisinden hades vâkı' olmadığı müddetçe* (yanındaki) *melekler: Yâ Allah, ona mağfiret et, yâ Allah, ona merhamet eyle, diye ona duâ ve istiğfâr ederler".*

٨٨ـ باب تَشْبِيكِ الأَصَابِعِ فِي المَسْجِدِ وغَيْرِهِ

88- MESCİD İÇİNDE VE DIŞINDA PARMAKLARI BİRBİRİNE GEÇİRİP KİLİTLEMEK BÂBI

---

linde gelen hadîse işârettir. Bu hadîsi Bezzâr ve diğerleri tahrîc etmiştir, fakat isnâdı sahîh değildir... Bir de denildi ki, bâb başlığındaki mescidlerle murâd, namâz kılınan yerlerdir, namâz için yapılmış binâlar değildir. Sanki "çarşı yerlerinde namâz bâbı" demiş gibidir.

207 Bütün asıllarda böyledir. İbn Munîr bunda harf yanlışlığı olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: Bu bâb isminin uygunluk ciheti, çarşıda namâz kılmamış olmasıyle birlikte, İbn Umer hadîsinedir. Musannıf, bir hayâl edicinin, kapatılmış olmasından dolayı orada namâzı men' etmeyi hayâl etmemesi için, çarşı içinde mescid binâ etmenin cevâzını beyân etmek istemiştir. Çünkü İbn Umer'in namâzı, üzerlerine kapatılan bir ev içinde idi. Bu kapatma mescid edinilmesini men' etmemiştir *(Fethu'l-Bârî).*

Buhârî bu hadîsi "Cemâatle namâzın fazîleti bâbı"nda da tahrîc etmiştir.

١٢٣ــ حدّثنا حامِدُ بنُ عُمَرَ عنْ بِشْرٍ قال حدّثنا عاصِمٌ قال حدّثنا واقِدٌ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عُمَرَ أوِ ابنِ عَمْرٍو قال شَبَّكَ النبي صلى الله عليه وسلم أصابِعَهُ * وقال عاصِمُ بنُ عَلِيٍّ. حدّثنا عاصِمُ بنُ مُحَمَّدٍ سَمِعْتُ هَذَا الحَدِيث مِنْ أبِى فَلَمْ أحْفَظْهُ فقَوَّمَهُ لِى وَاقِدٌ عَنْ أبِيهِ قال سَمِعْتُ ابى وَهُوَ يَقُولُ قال عَبْدُ اللهِ قال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ياعَبْدَ اللهِ بنَ عَمْرٍو كَيْفَ بِكَ إذَا بَقِيتَ فِى حُثَالَةٍ مِنَ النَّاسِ بِهَذَا *

123- Bize Hâmid ibn Umer (233), Bişr (189)'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Bize Âsım tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâkıd babasından; o da İbn Umer'den yâhud İbn Amr'dan tahdîs etti. O: Peygamber (S) parmaklarını birbirine geçirip kilitledi, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve Âsım ibn Alî (221) şöyle dedi: Bize Âsım ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben bu hadîsi babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim, fakat ben bunu hâfızamda iyi tutamadım, akabinde kardeşim Vâkıd, babasından olmak üzere bu hadîsi benim için doğrulttu ve şöyle dedi: Ben babamdan işittim, o şöyle diyordu: Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Rasûlullah (S): *"Yâ Abdellah ibn Amr! İnsanların işe yaramaz olan kıymetsizleri içinde kaldığın zamân bu hâlin nasıl olur ki?"* buyurdu [208].

١٢٤ــ حدّثنا خلاَّدُ بنُ يَحْيى قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ أبِى بُرْدَةَ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ أبِي بُرْدَةَ عنْ جَدِّهِ عَنْ أبِى مُوسَى عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم

---

208 Bu hadîsin lâfzı, Humeydî'nin *el-Cem' Beyne's-Sahîhayn*'ında şöyledir:

شَبَّكَ النَّبِىُّ ﷺ اَصَابِعَهُ وَقال: كَيْفَ اَنْتَ يا عَبْدَ اللهِ اِذَا بَقِيْتَ فى حُثَالَةٍ مِنَ الناسِ قَدْ مَرَجَتْ عُهُودُهم واماناتُهم واختلفوا فصاروا هكذا وشَبَّكَ بين اَصَابِعَهِ قال فكيف اَفْعَلُ يارسولَ الله قال: تأْخُذُ ماتَعْرِفُ وَتَدَعُ ماتُنْكِرِ وَتُقْبِلُ على خاصَّتِكَ وَتَدَعُهم وَعَوامَّهم

"Peygamber (S) parmaklarını birbirine geçirdi de: *Yâ Abdellah, insanların işe yaramaz değersizleri içinde kaldığın zamân sen nasıl olursun? Onların ahidleri ve emânetleri birbirinę karışmış, ihtilâf etmişler ve şöyle olmuşlardır,* buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirdi. Abdullah: Yâ Rasûlallah, nasıl yapayım? dedi. Rasûlullah: *Tanıdığını alır, tanımadığını bırakırsın; husûsiyetin olanları kabûl edersin, onları avammlarıyle başbaşa bırakırsın* buyurdu."

Bu hadîs, Buhârî rivâyetlerinin çoğunda düşmüştür. Bunu İsmâîlî de, Ebû Nuaym da *Mustahrac*'larında zikretmemişlerdir. Bu ancak el-Birzâlî'nin alyazmasında bulunmuştur.

Hadîşin bâb başlığına uygunluğu, cüzlerinden birinde hâsıl olmuştur. Buhârî hadîsin, bâb isminin bir kısmına delâlet etmesiyle yetinmiştir. Çünkü Ebû Hureyre hadîsi bâb isminin tamâmına delâlet etmiştir *(Umdetu'l-Kaarî).*

قال إنَّ المُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً وَشَبَّكَ صلى الله عليه وسلم أصابِعَهُ *

124-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S): *"Mü'min ile mü'min* (birbirine karşı) *duvar gibidir, birbirini sımsıkı tutarlar"* buyurdu da bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirip sımsıkı kilitledi [209].

١٢٥ــ حدّثنا إسْحَاقُ قال **حدّثنا** ابنُ شُمَيْلٍ أخبرنا ابنُ عَوْنٍ عنِ ابنِ سِيرِينَ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ قالَ صَلَّى بِنَا رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إحْدَى صَلاَتَيِ العَشِيِّ قالَ ابنُ سِيرِينَ قَد سَمَّاهَا إبُو هُرَيْرَةَ وَلَكِنْ نَسِيتُ أنا قالَ فَصَلَّى بِنارَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ فقامَ إلَى خَشَبَةٍ مَعْرُوضَةٍ فِي المَسْجِدِ فَاتَّكَأَ عَلَيْها كأنَّهُ غَضْبَانُ ووضَعَ يَدَهُ اليُمْنَى عَلَى اليُسْرَى وشَبكَ بَيْنَ أصابِعِهِ وَوَضَعَ خَدَّهُ الأيْمَنَ عَلَى ظَهْرِ كَفِّهِ اليُسْرَي وَخَرَجَتِ السَّرعانُ مِنْ أبْوَابِ المَسْجِدِ فقالُوا قَصُرَتِ الصَّلاَةُ وفِي القَوْمِ أبو بَكْرٍ وعُمَرُ فَهَابَاهُ أنْ يُكَلِّمَاهُ وفِي القَوْمِ رَجُلٌ في يَدَيْهِ طُولٌ يُقَالُ لَهُ ذُو اليَدَيْنِ قال يارَسُولَ اللهِ أنَسِيتَ أمْ قَصُرَتِ الصَّلاَةُ قالَ لَمْ أنْسَ وَلَمْ تُقْصَرْ فقالَ أكَمَا يَقُولُ ذُواليَدَيْنِ فقالُوا نَعَمْ فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى ماتَرَكَ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كبَّرَ وسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ ثُمَّ كَبَّرَ وسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطْوَلَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وكَبَّرَ فَرُبَّما سألُوهُ ثُمَّ سَلَّمَ فَيَقُولُ نُبِّئْتُ أنَّ عِمْرَانَ بنَ حُصَيْنٍ قال ثُمَّ سَلَّمَ *

125-....... Bize İbnu Avn, İbn Sîrîn'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize öğlen veyâ ikindi namâzlarından birini kıldırdı. -İbn Sîrîn: Ebû Hureyre bu namâzın ismini söyledi, fakat ben unuttum, dedi.- Râvî der ki: Rasûlullah bize iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin içinde yana uzatılmış bir tahta parçasına doğru kalktı ve oraya öfkeli gibi dayandı. Ve sağ elini sol elinin arkası üstüne koyduktan sonra parmaklarını birbirine geçirdi, sağ yanağını sol elinin ayasına yapıştırdı (ve o vaziyette baka durdu). Acele çıkmak isteyenler mescidin kapılarından çıktılar da (kendi kendilerine): Namâz kısaldı, dediler. Cemâatin içinde

---

209 Buhârî bunu Edeb'de ve Mezâlim'de de ayrı ayrı yollardan tahrîc etti.

Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Yine o cemâatin içinde kolları uzun olduğu için Zu'l-Yedeyn dedikleri bir zât vardı. O zât: Yâ Rasûlallah, unuttun mu? Yoksa namâz mı kısaldı? dedi. Rasûlullah: *"Unutmadım da, namâz da kısalmadı"* buyurduktan sonra: *"Zu'l-Yedeyn'in dediği gibi mi?"* diye sordu. Sahâbîler: Evet, dediler. Bunun üzerine hemen ileriye varıp namâzdan eksik bıraktığını kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. (Her vakitki) sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp (yine) secdeye gitti. Sonra (yine) başını kaldırıp tekbîr aldı. İbn Sîrîn'e: Sonra selâm verdi mi? diye sordular. O da: İmrân ibn Husayn'ın sonra selâm verdi dediği bana haber verildi, diye cevâb verir idi [210].

٨٩ــ بابُ المَسَاجِدِ الَّتِي عَلَى طُرُقِ المَدِينَةِ وَالمَوَاضِعِ الَّتِي صَلَّى فِيها النبيُّ صلى الله عليه وسلم

89- MEDÎNE'YE GİDEN YOLLAR ÜZERİNDEKİ MESCİDLER VE PEYGAMBER'İN NAMÂZ KILMIŞ OLDUĞU MÜBÂREK YERLER BÂBI

١٢٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِي بَكْرٍ المُقَدَّمِيُّ قال حدّثنا فُضَيْلُ بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ قالَ رَأَيْتُ سالِمَ بنَ عَبْدِ اللهِ يَتَحَرَّى أماكِنَ مِنَ الطَّرِيقِ فَيُصَلِّي فِيهَا وَيُحَدِّثُ أنَّ أباهُ كانَ يُصَلِّي فِيها وأنَّهُ رَأى النبيَّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي فِي تِلْكَ الأَمْكِنَةِ * وحدّثني نافِعٌ عَنِ ابنِ عُمَرَ أنَّهُ كانَ يُصَلِّي فِي تِلْكَ الأَمْكِنَةِ وَسأَلْتُ سالِماً فَلاَ أعْلَمُهُ إلاَّ وَافَقَ نافِعاً فِي الأَمْكِنَةِ كُلِّهَا إلا أنَّهما اخْتَلَفَا فِي مَسْجِدٍ بِشَرَفِ الرَّوْحاءِ *

126-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'in yolda bir takım mekânlar araştırır, oralarda namâz kılar olduğunu gördüm. Ve yine Sâlim, babası Abdullah ibn Umer'in de bu mekânlarda namâz kılmayı i'tiyâd ettiğini gördüğünü ve Abdullah ibn Umer'in de Peygamber'i bu mekânlarda namâz kılarken görmüş olduğunu tahdîs ederdi.

(Mûsâ ibn Ukbe tekrâr şöyle dedi:) Ve bana Nâfi', İbn Umer'den, onun bu mekânlarda namâz kılar olduğunu tahdîs etti. Ben Sâlim'e bu mekânları sordum, Sâlim, biri hâriç, bu mekânların hepsinde

---

210 Buhârî bu hadîsi ayrı yoldan Sehv Bâbı'nda da tahrîc etmiştir. Bu hadîsin bahisleri inşâllah Sehv Bâbı'nda gelecektir.

Nâfi'e uygun cevâb verdi. Nâfi' ile Sâlim sâdece Şerefu'r-Ravhâ'daki mescid hakkında ihtilâf ettiler [211].

۱۲۷ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أَنَسُ بنُ عِيَاضٍ قال حدّثنا
مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَ اللهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه
وسلم كانَ يَنْزِلُ بِذِى الحُلَيْفَةِ حِينَ يَعْتَمِرُ وَفِي حَجَّتِهِ حِينَ حَجَّ تَحْتَ سَمُرَةٍ
فِي مَوْضِعِ المَسْجِدِ الَّذِي بِذِى الحُلَيْفَةِ وكانَ إذَا رَجَعَ مِن غَزْوٍ كانَ فِى تِلْكَ
الطَّرِيقِ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ هَبَطَ مِنْ بَطْنِ وَادٍ فإذَا ظَهَرَ مِنْ بَطْنِ وَادٍ أَنَاخَ
بالبَطْحَاءِ الَّتِى عَلَى شَفِيرِ الوَادِى الشَّرْقِيَّةِ فَعَرَّسَ ثَمَّ حَتَّى يُصْبِحَ لَيْسَ عِنْدَ
المَسْجِدِ الَّذِى بِحِجَارَةٍ وَلاَ عَلَى الاَكَمَةِ الَّتِى عَلَيْها المَسْجِدُ كانَ ثَمَّ خَلِيجٌ
يُصَلِّى عَبْدُ اللهِ عِنْدَهُ فِي بَطْنِهِ كُثُبٌ كانَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثَمَّ
يُصَلِّى فَدَحاالسَّيْلُ فِيهِ بالبَطْحاءِ حَتَّى دَفَنَ ذَلِكَ المَكانَ الذِي كانَ عَبْدُ اللهِ
يُصَلِّى فِيهِ وأنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ حدَّثَهُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلَّى
حَيْثُ المَسْجِدُ الصَّغِيرُ الذِي دُونَ المَسْجِدِ الذِى بِشَرَفِ الرَّوْحاءِ وقَدْ كانَ
عَبْدُ اللهِ يَعْلَمُ المَكانَ الَّذِي كانَ صلَّى فِيهِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ
ثَمَّ عنْ يَمِينِكَ حِينَ تَقُومُ فِي المَسْجِدِ تُصَلِّى وَذَلِكَ المَسْجِدُ عَلَى حافَةِ الطَّرِيقِ
اليُمْنَى وأَنْتَ ذَاهِبٌ إلَى مَكَّةَ بَيْنَهُ وبَيْنَ المَسْجِدِ الاَكْبَرِ رَمْيَةٌ بِحَجَرٍ أَوْ نَحْوُ

---

211 Râvîler, Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim ile kölesi Nâfi'dir. Bunların her ikisinden de rivâyet eden Mûsâ ibn Ukbe, evvelâ Sâlim ibn Abdillah'ın bu mekânlarda namâz kıldığını görüp böyle dediğini işittikten sonra, Nâfi'den de keyfiyeti tahkîk etmiş ve Sâlim'in sözlerini hep Nâfi'nin sözlerine uygun bulmuş, yalnız Şerefu'r-Ravhâ tepesindeki mescid hakkında ihtilâf ettiklerini görmüştür.

Şerefu'r-Ravhâ, Medîne'ye iki konak mesâfede mübârek bir yerdir. Peygamber'in, buranın fazîleti hakkında iki hadîsini Ebû Hureyre rivâyet etmiştir: "وَالَّذى نفسى بِيَدِهِ لَيُهِلَّنَّ ابنُ مَرْيَمَ بِفَجِّ رَوحاءَ حاجاًاومُعْتَمِراً" = *Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Meryem oğlu Îsâ günün birinde Ravhâ caddesinde hacc yâhud umre niyetiyle bülend âvâz ile Lebbeyk Lebbeyk diye geçecektir".*

هذا وَادٍ مِنْ اَوْدِيَةِ الجَنَّةِ وصَلّى فى هذا الوادِى قَبْلى سَبْعُونَ نَبِياً وَقَدْ مَرَّبه مُوسى بنُ عِمْرانَ حاجاً
او مُعْتَمِراً فى سَبْعِينَ اَلْفاً مِنْ بَني اسرائيل

= *Burası cennet vâdîlerinden bir vâdîdir. Bu vâdîde benden evvel yetmiş peygamber namâz kılmış ve Mûsâ ibn İmrân da İsrâîl oğulları'ndan yetmiş bin kimse ile ya hacc, ya mu'temir yânî umreye niyet etmiş olarak buraya uğramıştır" (Umdetu'l-Kaarî).*

ذَلِكَ وأنَّ ابنَ عُمَرَ كانَ يُصَلِّى الَى العِرْقِ الَّذِى عِنْدَ مُنْصَرَفِ الرَّوْحاءِ وذَلِكَ العِرْقُ انْتِهَاءُ طَرَفِهِ عَلَى حافَةِ الطَّرِيقِ دُونَ المَسْجِدِ الذِى بَيْنَهُ وَبَيْنَ المُنْصَرَفِ وأنْتَ ذَاهِبُ الَى مَكَّةَ وَقَدِ ابْتُنِىَ ثَمَّ مَسْجِدٌ فَلَمْ يَكُنْ عَبْدُ اللهِ يُصَلِّى فِي ذَلِكَ المَسْجِدِ كانَ يَتْرُكُهُ عنْ يَسَارِهِ ووَرَاءَهُ ويُصَلِّى أمامَهُ الَى العِرْقِ نَفْسِهِ وكانَ عَبْدُ اللهِ يَرُوحُ مِنَ الرَّوْحاءِ فَلاَ يُصَلِّى الظُّهْرَ حَتَّى يَأتِىَ ذَلِكَ المَكانَ فَيُصَلِّى فِيهِ الظُّهْرَ وإذا أقْبَلَ منْ مَكَّةَ فإنْ مَرَّ بِهِ قَبْلَ الصُّبْحِ بِسَاعَةٍ أوْ منْ آخِرِ السَّحَرِ عَرَّسَ حَتى يُصَلِّى بِهَا الصُّبْحَ وأنَّ عَبْدَاللهِ حَدَّثَهُ أن النبىَّ صلى الله عليه وسلم كانَ يَنْزِلُ تَحْتَ سَرْحَةٍ ضَخْمَةٍ دُونَ الرُّوَيْثَةِ عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ وَوُجاهَ الطَّرِيقِ فى مَكانٍ بَطْحٍ سَهْلٍ حَتَّى يُفْضِيَ منْ أكَمَةٍ دُوَيْنَ بَرِيدِ الرُّوَيْثَةِ بِمِيلَيْنِ وَقَدِ انْكَسَرَ أعْلاَها فانْثَنَى فِى جَوْفِها وَهِى قائِمَةٌ عَلَى ساقٍ وفِى ساقِهَا كُثُبٌ كَثِيرَةٌ وأنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم صَلَّى فِى طَرَفِ تَلْعَةٍ مِنْ وَرَاءِ العَرْجِ وَأنْتَ ذَاهِبٌ إلَى هَضْبَةٍ عِنْدَ ذَلِكَ المَسْجِدِ قَبْرَانِ أوْ ثَلاثَةٌ عَلَى القُبُورِ رَضْمٌ مِن حِجَارَةٍ عَنْ يَمِينِ الطَّرِيقِ عِنْدَ سَلِمَاتِ الطَّرِيقِ بَيْنَ أولَئِكَ السَّلِمَاتِ كانَ عَبْدُ اللهِ يَرُوحُ مِنَ العَرْجِ بعْدَ أنْ تَمِيلَ الشَّمْسُ بالْهاجِرَةِ فَيُصَلِّى الظُّهْرَ فِي ذَلِكَ المَسْجِدِ وَأنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم نَزَلَ عِنْد سَرحاتٍ عَنْ يَسَارِ الطَّرِيقِ فِي مَسِيلٍ دُونَ هَرْشَي ذَلِكَ المَسِيلُ لاَ صِقٌ بِكُرَاعِ هَرْشى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ قَرِيبٌ مِنْ غَلْوَةٍ وكانَ عَبْدُ اللهِ يُصَلِّى إلى سَرْحَةٍ هِى أقْرَبُ السَّرحاتِ إلَى الطَّرِيقِ وَهْىَ أطْوَلُهُنَّ وأنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كانَ يَنْزِلُ فِي المَسِيلِ الَّذِى فِي أدْنَى مَرِّ الظَّهْرَانِ قَبِلَ المَدِينَةِ حِينَ يَهْبِطُ مِنَ الصَّفْرَاوَاتِ يَنْزِلُ فِي بَطْنِ ذَلِكَ المَسِيلِ عنْ يَسَارِ الطَّرِيقِ وأنْت ذَاهِبٌ إلَي مَكَّةَ لَيْسَ بَيْنَ منْزِلِ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وبَيْنَ الطّرِيقِ إلاَّ رَمْيَةٌ بِحَجَرٍ وأنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم كانَ يَنْزِلُ بِذِى طَوًي وَيَبِيتُ حَتَّى يُصْبِحَ يُصَلِّى الصُّبحَ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ ومُصَلَّى رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ذَلِكَ عَلى أكَمةٍ غَلِيظَةٍ لَيْسَ فِى المَسْجِدِ الَّذِى بُنِىَ ثَمَّ وَلكِنْ أسْفَلَ مِنْ ذَلِكَ عَلَى

أَكَمَةٍ غَلِيظَةٍ وأَنَّ عَبْدَ اللهِ حَدَّثَهُ أن النبيَّ صلى الله عليه وسلم اسْتَقْبَلَ فُرْضَتَيِ
الجَبَلِ الَّذِى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجَبَلِ الطَّوِيلِ نَحْوَ الكَعْبَةِ فَجَعَلَ المَسْجِدَ الَّذِى بُنِىَ
ثَمَّ يَسَارَ المَسْجِدِ بِطَرَفِ الأَكَمَةِ ومُصَلَّى النبيِّ صلى الله عليه وسلم أَسْفَلَ
مِنْهُ عَلَى الأَكَمَةِ السَّوْدَاءِ تَدَعُ مِنَ الأَكَمَةِ عَشَرَةَ أَذْرُعٍ أَوْ نَحْوَهَا ثُمَّ تُصَلِّى
مُسْتَقْبَلَ الفُرْضَتَيْنِ مِنَ الجَبَلِ الذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَ الكَعْبَةِ *

127-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) umreye gittiği zamânlarda ve Vedâ Haccı'na çıktığı vakitte Zu'l-Huleyfe'de [212], (evvelce) Zu'l-Huleyfe'deki mescidin yerinde bulunan bir mugaylân ağacı altında (bineğinden inip) konaklardı. (Kezâ) güzergâhı o yola uğrayan bir gazâdan, ya haccdan ya umreden döndüğünde Batn Vâdî'den -ki Vâdî'l-Akîk'tir [213]- iner. Batn Vâdî'nin üstüne çıkınca da vâdînin ağzında ve doğu cihetindeki bathâya (yânî kumsal yere) konar, gecenin sonunda oracıkta sabâh oluncaya kadar mola verirdi. (Gece istirahatgâhı işte orası olup) ne taş mescidin yanında, ne de üzerinde (öteki) mescid binâsı olan kaya tepe idi. -(Abdullah ibn Umer'den rivâyet eden râvî der ki:) Orada Abdullah ibn Umer'in namâz kıldığı yerde, içinde (müteaddid) kum yığınları olan bir halîc (yânî derin bir vâdî girintisi) vardı ki, Rasûlullah orada namâz kılarmış. Seyller bathâda(ki kumları getire getire) halîcdeki kum yığınlarını düzleyip, Abdullah ibn Umer'in namâz kıldığı o yeri belirsiz etti.

Yine râvî der ki: Abdullah ibn Umer, Peygamber'in Şerefu'r-Ravhâ'daki mescidin berisine tesâdüf eden küçük mescidin yanında namâz kıldığını söylerdi. Peygamber'in namâz kıldığı yeri Abdullah bilir ve: Tâ orada, mescidde namâza durduğun vakit sağına düşer, derdi. Bahsettiği o mescid de, Mekke'ye doğru gittiğin vakit sağ tarafına gelir. Onunla büyük mescidin arası bir taş atımı, yâhud ona yakın bir mesâfedir.

Yine Abdullah, Munsarafu'r-Ravhâ'nın [214] yanındaki ırka (yânî tepeciğe) [215] doğru namâz kılardı. Bu tepeciğin son tarafı, Mekke

---

212 Zu'l-Huleyfe, Medîne ahâlîsinin mîkatıdır. Oradan ihrâma girip hacc ve umreye giderler. Medîne'ye dört, Mekke'ye yüz doksan sekiz mil mesâfededir.

213 Vâdî'l-Akîk, Medîne civârında hurmalıkları olan bir yerdir. Burada Sa'd ibn Ebî Vakkaas bir kasr yaptırmış ve orada vefât etmiş, na'şı Medîne'ye getirilmişti.

214 Munsaraf; *Mu'cemu'l-Buldân*'a göre, Mekke ile Bedr'in ortasında dörder berîd yânî dört konak mesâfededir.

215 Irku'z-Zubye denilen mevkî' olacak.

cihetine gittiğin vakit Munsaraf ile kendi arasındaki mescidin yakınında caddenin kenârına varır. Oracıkta bir mescid binâ edilmiş ise de, Abdullah ibn Umer o mescidde namâz kılmazdı. Onu ya solunda, ya ardında bırakarak mescidin kıble cihetinde ırkın kendisine yönelerek namâz kılardı. Abdullah, Ravhâ'dan zevâlden sonra çıktığında öğle namâzını oraya gelinceye kadar kılmayıp, orada kılar; Mekke'den döndüğünde de oraya sabâhtan bir sâat evvel, yâhud seherin sonunda yolu düşerse, orada tâ sabâh namâzını kılıncaya kadar geceleyip mola verirdi.

Yine Abdullah, râvîye şöyle tahdîs etti: Peygamber Ruveyse'ye[216] varmadan caddenin sağında ve altına gelen cihetinde Ruveyse menzilhânesinin iki millik azıcık berisinde bir tepeciğe kadar geniş ve düz bir yerde (bitmiş olan) koca bir ağacın altına konardı. Bu ağacın yukarısı kırılmış, içi oyulmuştur. Özdeki sâkı hâlâ durur. Dibinde birçok kum yığınları vardır.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Giderken Arec'in arkasına düşen yokuşça bir seyl yatağının kenârında, caddenin sağında ve yolu gösteren kayaların (yâhud ağaçların) yanında ve o kayaların (yâhud ağaçların) arasında Peygamber genişçe bir tepeye doğru namâz kıldı. Namâzgâhın yanıbaşında iki üç kabir mevcûddur ki, üstlerinde taş yığınları vardır. Abdullah öğle vakti güneşin zevâlden sonra Arec'den[217] kalkıp öğle namâzını işte o namâzgâhta kılardı.

Yine Abdullah tahdîs etti ki: Rasûlullah caddenin solunda ve Herşâ[218] dağının ilerisindeki inişte bulunan büyük ağaçların yanında konak ederdi. Bu iniş Herşâ dağının kenârına bitişiktir. Cadde ile arasında bir ok atımı mesâfe vardır. Abdullah işte bu ağaçların en uzun ve yola en yakın olanına doğru namâz kılardı.

Yine Abdullah ibn Umer tahdîs etti ki: Peygamber Merru'z-Zuhrân'a[219] Medîne cihetinde en yakın olan yerdeki inişte konak ederdi. Safrâvât'tan[220] aşağıya inerken yokuşun dibindeki genişlikte ve Mekke'ye gidene göre caddenin sol tarafına Rasûlullah'ın konak yeri ile cadde arasında bir taş atımından ziyâde mesâfe yoktu.

Yine Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Peygamber, Zû Tuvâ'da[221] konaklayıp, sabâh oluncaya kadar orada geceler ve Mek-

---

216 Ruveyse, Medîne ile arasında on yedi fersah olan büyük bir köydür.

217 Arec veyâ Arc, Ruveyse'den 13, 14 mil uzakta büyükçe bir köydür.

218 Medîne ile Şâm yolcularının birleştikleri yerde, Cuhfe'ye yakın bir dağın ismidir.

219 Merru'z-Zuhrân - Merru'z-Zıhrân-, buna halkın avâmmı Batnu Merv derlermiş ki, Mekke'ye bir merhale mesâfededir.

220 Safrâvât, Mekke ile Medîne arasında Merru'z-Zuhrân'a yakın bir yer ismidir.

221 Mekke'ye yakın bir vâdî ismidir.

ke'ye gireceği sırada sabâh namâzını kılıp öyle girerdi. Rasûlullah'ın oradaki musallâsı kayadan bir tepe üstündedir. Orada binâ olunan mescidde değildir. Lâkin biraz aşağıda taştan kocaman bir tepe üzerindedir.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (namâz kılarken) kendisi ile Ka'be cihetine gelen yüksek dağ arasındaki iki tepeyi karşısına alırdı. -(Râvî der ki: Abdullah ibn Umer o iki tepeyi karşısına almakla) o mahalde binâ olunan mescidi, taş tepenin kenârındaki mescidin sol tarafına almış olurdu. Peygamber'in namâzgâhı (taş tepe kenârındaki) bu mescidin alt başında, kara taş üstündedir. Taş tepe kenârındaki mescidden on arşın yâhud ona yakın ayrılıp, seninle Ka'be arasına düşen dağın o iki tepesini karşına alarak namâz kılarsın-[222].

أَبْوَابُ سُتْرَةِ الْمُصَلِّى

---

222 Bu terceme Ahmed Naîm merhûmun *Tecrîd Tercemesi* (II, 356-361)'nden bâzı küçük tasarruflarla alınmıştır. Kendisinin de ifâde ettiği gibi, bu hadîsi Türkçe'ye nakletmek hakîkaten zordur. Hadîste ta'rîf edilen makaamların coğrafî mevkileri uzun seneler zarfında tekerrür eden cevvî hâdiselerin te'sîriyle ekseriyâ -tâbiûn devrine yetişenlerin bile mechûlü kalacak vechile- yok olmuştur. Bundan dolayıdır ki, şârihlerin buraya âid îzâhları pek yetersizdir. Şerhde geniş tafsîlât verme yolunu tutan Aynî (855) bile, en müşkil noktalarda sükûtu tercîh ediyor. Bunun sebebi -Aynî'ye muâsır olan diğer şârih Hâfız İbn Hacer el-Askalânî (852)'nin dediği gibi- bu mübârek makaamlardan yalnız Zu'l-Huleyfe ile Ravhâ'daki mescidlerden maadâsının daha o zamânlarda da ma'rûf olmamasıdır. Bunlardan evvelki şârihlerin zamânlarında da işin bu merkezde olduğuna şübhe etmiyoruz. Çünkü sadra şifâ verecek bilgiler vereydiler, elbette bunlar da bize bildirmekte ihmâl göstermezlerdi.

Şurası da dikkat çekicidir: Buhârî bu hadîste Medîne yolları üzerindeki mescidleri zikrettiği hâlde, Medîne içinde Peygamber'in namâz kıldığı makaamları ve mescidler hakkındaki rivâyetleri zikretmiyor. Zîrâ bunlara dâir kendisine ulaşan hadîsler, kendi şartına uygun isnâdlarla gelmemiştir. Şârih Aynî, Medîne içinde ve civârında isnâdlarla yerleri subût bulmuş 48 kadar, Peygamber'e âid namâzgâhı senedleriyle sayıyor. Fakat onun hayâtta olduğu târihlerde bunlardan -Hâfız İbn Hacer'in beyânına göre- sekizden mâadâsının izleri kaybolmuştur. Bu sekiz mübârek mescid de şunlardır:

1. Kubâ Mescidi;
2. Bunun doğusuna düşen Fudayh (فضيخ) Mescidi;
3. Benû Kurayza Mescidi;
4. Meşrubetu Ümmi İbrâhîm (Benû Kurayza' Mescidi'nin kuzeyindedir);
5. Benû Zafer Mescidi (Bakî'nin doğusunda olup Mescidu'l-Bağle demekle ma'rûftur);
6. Benû Muâviye Mescidi (Mescidu'l-İcâbe adıyle ma'rûftur);
7. Mescidu'l-Feth (Sel'ı nâmındaki dağa yakındır);
8. Mescidu'l-Kıbleteyn (Benû Selime yurdundadır - *Fethu'l-Bârî).*

İbn Hacer'in bu yazdıkları üzerinden 500 küsûr yıl daha geçmiştir...

(MUSALLÎNİN SÜTRESİNE ÂİD BÂBLAR) [223]

٩٠ـ بابٌ سُتْرَةُ الإمامِ سُتْرَةُ مَنْ خَلْفَهُ

90- BÂB: İMÂMIN SÜTRESİ, ARKASINDAKİLERİN DE SÜTRESİDİR

١٢٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قالَ أخبرنا مالِكٌ عن ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عبْد اللهِ بنِ عُتْبَةَ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَبَّاسٍ أنهُ قالَ أقْبَلْتُ رَاكِباً عَلَى حِمَارٍ أتانٍ وأنا يَوْمَئِذٍ قَدْ ناهَزْتُ الاحْتِلامَ ورسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصلِّى بِالنَّاسِ بِمِنًى الَى غَيْرِ جِدَارٍ فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَىْ بَعْضِ الصفِّ فَنَزَلْتُ وَأرْسَلْتُ الأتانَ تَرْتَعُ وَدَخَلْتُ فِى الصَّفِّ فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ علىَّ أحَدٌ *

128-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da duvarsız olarak insanlara namâz kıldırdığı sırada, ben dişi merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zamân bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Akabinde merkebden indim de otlasın diye merkebi salıverdim ve saffa girdim. Bana karşı bu yaptığımı kimse ayıblamadı [224].

١٢٩ــ حدّثنا إسْحَاقُ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ نُمَيْرٍ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ إذَا خَرَجَ يَوْمَ العِيدِ أمَرَ بِالحَرْبَةِ فتُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّي إلَيْهَا والنَّاسُ وَرَاءَهُ وكانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِى السَّفَرِ فَمِنْ ثَمَّ اتَّخَذَها الأُمَرَاءُ *

---

223 Bâzı Buhârî nushalarında bu ara başlık yoktur. Bu bâblarla geçen bâblar arasındaki münâsebet vechi şudur: Bunlardan önce geçen bâblar bütün vecihleriyle mescidlerin hükümleri hakkındadır. Buradaki beş bâb ise mescidler hâricinde namâz kılanların hükümlerini beyân hakkındadır.

224 Bu hadîsin başlığa delâleti "duvarsız olarak" sözünden çıkarılır. Çünkü bu lâfız orada bir sütre bulunduğuna iş'âr edicidir. Zîrâ "gayr" lâfzı ibârede dâimâ sıfat vâkı' olur. Takdîri "ilâ şey'in gayri cidârin"dir. Bir de sahrâ namâzlarında Peygamber'in dâimâ sütre kullandığı sâbittir.

Bu hadîs ayniyle ve bu isnâdla Kitâbu'l-İlm'de "Küçüğün hadîs işitmesi ne zamân sahîh olur" bâbında da geçmiştir.

129-....... Bize Ubeydullah (149), Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bayram günü (namâza) çıktığı zamân (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. Harbe namâzda karşısına konulur, kendisi de ona doğru namâz kılar, insanlar da onun arkasında namâza dururlardı. Rasûlullah bunu seferde de yapardı. İşte emîrlerin (bayrâm namâzlarında) o harbeyi taşıtmaları bundan ileri gelmiştir [225].

١٣٠ ــ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن عَوْنِ بنِ أبي جُحَيْفَةَ قال سَمِعْتُ أبي أنَّ النبيَّ صلّى الله عليه وسلم صَلّى بِهِمْ بالبَطْحاءِ وَبيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ والعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ تَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ المَرْأَةُ وَالحِمَارُ .

130-....... Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan tahdîs etti. O şöyle dedi: Ben babamdan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S), Bathâ'da önünde bir harbe dikilmiş olduğu hâlde öğle ile ikindi namâzlarını ikişer rek'at kıldırdı. Ve namâz içinde iken önünden kadın da, eşek de geçti [226].

٩١ ــ بابُ قَدْرِكَمْ يَنْبَغِي أنْ يَكُونَ بَيْنَ المُصَلِّي وَالسُّتْرَةِ

91- MUSALLÎ İLE SÜTRE ARASINDAKİ UZAKLIĞIN NE KADAR OLMASI LÂZIMDIR BÂBI [227]

225 Duvarsız yerde namâz kılarken musallînin, kıble cihetine, insan geçmek ihtimâli olursa namâz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifâk vardır. Kimsenin geçmiyeceğine emniyet olunan yerde ise, İmâm Mâlik ile İmâm Şâfiî'ye göre -bu husûstaki hadîslerin çokluğundan dolayı- musallî yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla berâber Urve, Atâ, Sâlim ibn Abdillah, Kaasım ibn Muhammed, Şa'bî, Hasen Basrî gibi büyük tâbiîlerin sahrâda sütresiz namâz kıldıkları rivâyet ediliyor. İmâmın sütresi, cemâatin de sütresidir.

226 Âlimler cumhûru musallî ile sütresi arasından geçmenin harâmlığına kaail olmuşlarsa da geçen insân yâhud hayvan, namâz kılanın namâzını bozmaz. Hüccetleri bundan önce geçen İbn Abbâs hadîsi ile Buhârî ve Müslim'in Âişe'den rivâyet ettikleri bu meâldeki hadîstir: "Rasûlullah namâz kılardı. Ben de onun karşısında cenâze vaziyetinde aykırı yatardım" Bu son hadîs, bâzıları tarafından "hayızlı olduğum hâlde" ziyâdesiyle rivâyet edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa olarak, Tahâret'te, insanların abdest alma suyundan artanı kullanmak bâbında, Namâz'da avret yerini örtme hadîsinde, kırmızı elbise içinde namâz kılma bâbında, kezâ burada iki yerde; Ezân Kitâbı'nda; Peygamber'in sıfatında iki yerde; Libâs Kitâbı'nda iki yerde tahrîc etmiştir.

227 Buhârî'nin bunu isbât etmekten maksadı, musallînin, insanlara yolu daraltmaması ve bastığı yerden alın koyacağı yere kadar olan mesâfeyi daraltmaması için,

١٣١ــ حدّثنا عَمْرو بنُ زُرَارَةَ قال أخبرنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ أبى حازِمٍ عَنْ أبِيهِ عنْ سَهْلٍ قال كانَ بَيْنَ مُصَلَّى رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وَبَيْنَ الجِدَارِ مَمَرُّ الشَّاةِ *

131-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın namâz kıldığı yer ile (kıble cihetindeki) duvar arasında bir davar geçebilecek kadar meşâfe olurdu [228].

١٣٢ــ حدّثنا المَكِّىُّ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ أبى عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ قال كانَ جِدَارُ المَسْجِدِ عِنْدَ المِنْبَرِ ما كادَتِ الشَّاةُ تَجُوزُها *

132-....... Seleme ibn Ekva' (R): Peygamber'in mescidinin duvarının minberin yanına uzaklığı, hemen hemen bir davarın geçeceği kadardı, demiştir.

٩٢ــ بابُ الصَّلاَةِ إلَى الحَرْبَةِ

92- HARBEYE (YÂNÎ KISA MIZRAĞA) DOĞRU NAMÂZ KILMAK BÂBI

١٣٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى عنْ عُبَيْدِ اللهِ أخبرنى نافِعٌ عنْ عَبْدِ اللهِ أنَّ النَّبىَّ صلى الله عليه وسلم كانَ يُرْكَزُ لَهُ الحَرْبَةُ فيُصَلِّى إلَيْها *

133-....... Bana Nâfi', Abdullah'tan şöyle haber verdi: Peygamber için kıble cihetine bir harbe yânî kısa mızrak dikilirdi de, Peygamber (S) ona doğru namâz kıldırırdı.

٩٣ــ بابُ الصَّلاَةِ إلَى العَنَزَةِ

buradaki mikdârı geçmemesidir. Peygamber'in dikeldiği yer ile duvar arasının üç zırâ' olduğu sâbit olmuştur. Böyle olunca secde yeri ile duvar arasında takrîben bir davar geçebilecek mesâfe kalır (Şâh Veliyyullah).

228 Davar geçebilecek kadar yerin mikdârını tahmînde ihtilâf edilmiştir. Bir kerre musallî ayakta olduğuna göre, duvar ile arası bu mikdâr olmalıdır demişlerdir. İşte bu hâlete göre rukû' ve sucûd payı bırakmak için üç arşın mesâfe takdîr edenler vardır. Bâzıları bu mesâfe bir karış olmalıdır demişlerdir ki, bu sucûd hâline göre bir takdîrdir. Bâzıları da altı arşın taraftarıdır... Her hâlde uzak durmamak lâzımdır.

93- UCU DEMİRLİ YÂHUD DEMİRSİZ DEĞNEĞE DOĞRU NAMÂZ KILMAK BÂBI

١٣٤ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَوْنُ بنُ أبي جُحَيْفَةَ قال سَمِعْتُ أبي قال خَرَجَ عَلَيْنَا رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِالْهَاجِرَةِ فأُتِيَ بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ فَصَلَّى بِنَا الظُّهْرَ وَالعَصْرَ وبَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ وَالمَرْأَةُ والحِمَارُ يَمُرُّونَ مِنْ وَرَائِهَا *

134-....... Bize Avn ibn Ebî Cuheyfe tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Ebû Cuheyfe'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) sıcağın şiddetli olduğu zamânda bizim yanımıza çıkageldi. Akabinde kendisine abdest alacak su getirildi, ve abdest aldı. Müteâkıben bizlere öğle ile ikindi namâzlarını kıldırdı. Önünde bir değnek dikilmişti ve onun arkasından kadın da, eşek de geçiyordu.

١٣٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ حاتِمِ بنِ بَزِيعٍ قال حدّثنا شَاذَانُ عنْ شُعْبَةَ عنْ عطَاءِ بنِ أبي مَيْمُونَةَ قال سَمِعْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ قال كان النبيُّ صلي الله عليه وسلم إذَا خَرَجَ لِحَاجَتِهِ تَبِعْتُهُ أنا وغُلامٌ ومَعَنَا عُكَّازَةٌ أوْ عَصاً أوْ عَنَزَةٌ وَمَعَنَا إداوَةٌ فإذَا فَرَغَ مِنْ حاجَتِهِ ناوَلْنَاهُ الإدَاوَةَ *

135-....... Bize Şâzân, Şu'be'den; o da Atâ ibn Ebî Meymûne'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) hâcetini def'e çıktığı zamân bir çocukla berâber yanımızda ucu harbeli bir değnek, ya harbesiz bir asâ, yâhud kısa bir mızrak, bir de su matarası olduğu hâlde (hizmet için) ardından giderdik. İşini bitirince su kabını eline verirdik.

٩٤ــ باب السُّتْرَةِ بِمَكَّةَ وَغَيْرِها

94- MEKKE'DE VE MEKKE DIŞINDA NAMÂZ İÇİN SÜTRE EDİNMEK BÂBI [229]

229 Buhârî bu bâbı, bâzılarının: Mescidi Harâm'da namâz kılındığı zamân, insanlara darlık olmaması için sütre yapılmaz; zîrâ orada insanların hepsi namâz, tavâf ve diğer tâatlerle meşgûldürler, görüşünü redd etmek için bağlamıştır.

١٣٦ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الحكَمِ عن أبي جُحَيْفَةَ قال خَرَجَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِالهَاجِرَةِ فَصَلَّى بالبَطْحَاءِ الظُّهْرَ وَالعَصْرَ رَكْعَتَيْنِ ونَصَبَ بَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةً وَتَوَضَّأَ فَجَعَلَ النَّاسُ يَتَمَسَّحُونَ بِوَضُوئِهِ *

136-....... Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Mekke yakınındaki Bathâ'da sıcağın şiddetli zamânında dışarı çıktı, abdest alıp kıbleye gelen ön tarafına bir değnek dikerek, bizlere öğle ile ikindi namâzlarını ikişer rek'at kıldırdı. Abdest alırken abdest suyunun damlalarını insanlar ellerine yüzlerine sürmeye başlamışlardı [230].

٩٥ـ باب الصَّلاَةِ إلَى الأُسْطُوَانَةِ وقال عُمَرُ المُصَلُّونَ أحَقُّ بِالسَّوَارِي من المُتَحَدِّثِينَ إلَيْها وَرَأى عُمَرُ رَجُلاً يُصَلِّي بَيْنَ أسْطُوَانَتَيْنِ فأدْنَاهُ إلَى سَارِيَةٍ فقال صَلِّ إلَيْها

95- ÜSTÜVÂNEYE YÂNÎ SÜTÛNA DOĞRU NAMÂZ KILMAK BÂBI

Umer: Namâz kılmakta olanlar sütûnlara, sütûnların yanında konuşmakta olanlardan daha hakklıdırlar, dedi.

Yine Umer, iki sütûn arasında namâz kılmakta olan bir kimseyi gördü de, onu bir sütûna yaklaştırdı ve: Direğe doğru namâz kıl, dedi [231].

---

230 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, "Bathâ'da önünde değnek dikerek namâz kıldı" sözündedir. Çünkü Bathâ, Mekke'deki Bathâ'dır.

Bu hadîs, bundan önceki ve sonraki bâblarda da geçmiştir. Buradaki rivâyette "İnsanlar, Peygamber'in abdest suyu damlalarını ellerine yüzlerine sürmeye başladılar" fıkrası fazladır.

231 Buhârî'nin bu ta'lîkini, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Namâz kılmakta olanların üstüvânelere daha hakklı olmalarının vechi şudur: Namâz kılanlar ve konuşmakta olanlar direklere ihtiyaçta müşterektirler. Konuşmakta olanlar onlara dayanmaya; namâz kılanlar da onları sütre edinmeye muhtâcdırlar. Lâkin namâz kılmakta olanlar, bir ibâdette oldukları için, onlar direklerde daha hakklıdırlar (Aynî).

Sütre arkasında namâz meşrû olunca, direk arkasında kılmak evlâ tarîkle meşrûdur. Sütreye yönelmenin mendûb sûreti, onu ya sağ, ya sol başının hizâsına almaktır.

١٣٧ـ حدّثنا المَكّيُّ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ أبي عُبَيْدٍ قال كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بنِ الأكْوَعِ فَيُصَلّي عِنْدَ الأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عنْدَ المُصْحَفِ فَقُلْتُ يَاأبَا مُسْلِمٍ أرَاكَ تَتَحَرَّي الصَّلاَةَ عِنْدَ هَذِهِ الأُسْطُوَانَةِ قال فإنِّي رَأيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَتَحَرَّى الصَّلاَةَ عِنْدَهَا *

137-....... Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Seleme ibnu'l-Ekva' (R) ile berâber geliyordum. Seleme, Mushaf'ın yanındaki direğe doğru namâz kılmaya çalışırdı. Ben ona: Yâ Ebâ Müslim, seni hep bu direğin yanında namâz kılmaya çalışır görüyorum, dedim. Seleme: Ben de Peygamber'in bu direğin yanında namâz kılmayı tercîh eder olduğunu gördüm, dedi [232].

١٣٨ـ حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بنِ عامِرٍ عَنْ أنَسٍ قال لقَدْ رَأيْتُ كِبَارَ أصْحَابِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم يَبْتَدِرُونَ السَّوَارِىَ عِنْدَ المَغْرِبِ * وَزَادَ شُعْبَةُ عَنْ عَمْرٍو عنْ أنَسٍ حَتَّى يَخرُجَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم *

138-....... Enes (R): Yemîn olsun, ben Peygamber'in büyük sahâbîlerinin akşâm ezânında, Peygamber çıkıncaya kadar direklere koşuşup beklediklerini gördüm demiştir. "Peygamber çıkıncaya kadar" fıkrası Şu'be rivâyetinde ziyâde olmuştur.

٩٦ـ بابُ الصَّلاَةِ بَيْنَ السَّوَارِى فِي غَيْرِ جَمَاعَةٍ

96- CEMÂAT OLMADIĞI ZAMÂN MÜNFERİD İKEN DİREKLER ARASINDA NAMÂZ KILMAK BÂBI [233]

---

232 Bu direk, Üstüvânetu'l-Muhâcirîn ismiyle ma'rûftur. Tâ Usmân zamânından beri Rasûlullah'ın mescidinde Mushaf'a tahsîs edilmiş bir yer olduğu, bu rivâyetten anlaşılıyor. Müslim'in rivâyetinde "يُصَلّي وراءَ الصّنْدُوقِ = Sandığın arkasında namâz kılardı" denildiğine göre, Mushaf'ın sandık içinde muhâfaza edildiği istidlâl olunur.

233 Buhârî buradaki hadîsleri, cemâat içinde olmadığı zamân iki direk arasında namâz kılmakta be's olmadığına delîl getirmiş, münferid için direğe doğru namâz kılmasının evlâ olduğuna, bu evleviyetle berâber iki direk arasında durmasında da kerâhet olmadığına işâret etmiştir. "Cemâatte olmamakla" kayıtlaması, cemâatte saffların dümdüz yapılmasının istenmiş olmasındandır.

١٣٩ ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قَال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ عِن ابنِ عُمَرَ قال دَخَلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم الْبَيْتَ وَاسَامَةَ بنُ زَيْدٍ وَعُثْمانُ بنُ طَلْحَةَ وبِلاَلٌ فأَطَالَ ثُمَّ خَرَجَ كُنْتُ أَوَّلَ النَّاسِ دَخَلَ عَلى أثرِهِ فسَأَلتُ بِلاَلاً أَيْنَ صلَّى قال بَيْنَ العَمُودَيْنِ المُقَدَّمَيْنِ*

139-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'-nin içine girdi. Berâberinde Usâme ibn Zeyd, Usmân ibn Talha ve Bilâl de girdîler. Peygamber içeride kalmasını uzattı. Sonra çıktı. Onun izi üzerinde içeriye ilk giren insan ben oldum. Ve Bilâl'e: Peygamber nerede namâz kıldı? diye sordum. Bilâl: İlerideki iki direğin arasında; dedi.

١٤٠ ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبَرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم دَخَلَ الكَعْبَةَ وأُسامَةُ بنُ زَيْدٍ وَبِلاَلٌ وعُثْمَانُ بنُ طَلْحَةَ الْحَجَبِيُّ فَأَغْلَقَهَا عَلَيْهِ وَمَكَثَ فِيهَا فَسَأَلْتُ بِلاَلاً حِينَ خَرَجَ مَا صَنَعَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم قال جَعَلَ عَمُودًا عنْ يَسَارِهِ و عَمُودًا عنْ يَمِينِهِ وثَلاثَةَ أعْمِدَةٍ ورَاءَهُ وكانَ البَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلى سِتَّةِ أعْمِدَةٍ ثُمَّ صَلَّى * وقال لَنَا إسْمَاعِيلُ حدّثني مالِكٌ وقال عَمُودَيْنِ عنْ يَمِينِهِ *

140- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S), Ka'be'nin içine girdi. Berâberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha el-Hacebî de girdiler. Usmân el-Hacebî Rasûlullah'ın üzerine Ka'be'nin kapısını kilitledi. Rasûlullah içeride bir müddet kaldı. Bilâl, dışarı çıktığı anda ben Bilâl'e: Peygamber (S) ne yaptı? diye sordum. Bilâl: Bir direği sol tarafına, bir direği sağ tarafına, üç direği de arka tarafına aldı. -Beyt o zamân altı direk üzerinde idi.- Sonra namâz kıldı, dedi. Buhârî dedi ki: Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana bu hadîsi Mâlik tahdîs etti. Bunda Bilâl: İki direği sağ tarafına aldı demiştir [234].

٩٧ ـ بابٌ

97- BÂB [235]

234 Bu hadîsler, Ka'be ve mescidler için kapılar ve kilitler bâbında da geçmişti.

235 Bu bâb unvânsızdır; kendisinden önceki bâbın faslı gibidir. Bunu ondan ayırmasının sebebi, bu hadîsteki ziyâdeliktir. O da Peygamber'in iki direk arasındaki makaamını tesbît etmesi ve bir de kendisiyle duvar arasındaki mesâfenin mikdârını beyân etmesidir.

١٤١ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أبو ضَمْرَةَ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَ اللهِ كانَ إذَا دَخَلَ الكَعْبَةَ مَشَى قِبَلَ وَجْهِهِ حِينَ يَدْخُلُ وجَعَلَ البَابَ قِبَلَ ظَهْرِهِ فَمَشَي حَتَّى يَكُونَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِدَارِ الذِى قِبَلَ وجْهِهِ قَرِيباً مِنْ ثَلاَثَةِ أذْرُعٍ صَلَّى يَتَوَخَّى المَكانَ الَّذِي أخبرهُ بِهِ بلاَلٌ أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم صَلَّى فِيهِ قال ولَيْسَ عَلى أحَدِنا بَأْسٌ أنْ صلى فِي أىِّ نَوَاحِي البَيْتِ شاءَ *

141-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, Ka'be'nin içine girince alnına doğru yürür, Ka'be'nin kapısını ardında bırakır, alnına gelen duvar ile arasında yaklaşık olarak üç arşın kalıncaya kadar ilerler, oraya varınca namâz kılardı ki, Bilâl'in "Peygamber (S) namâz kıldı" diye haber verdiği yeri arardı. Yine Abdullah ibn Umer: Beyt'in istediği herhangi cihetinde namâz kılınsa hiçbirimize be's yoktur, dedi.

٩٨ـ بابُ الصَّلاَةِ إلى الرَّاحِلَةِ والبَعِيرِ والشَّجَرِ والرَّحْلِ

98- BİNİTE, DEVEYE, AĞACA VE ÜZERİNE BİNİLECEK OLAN SEMERE DOĞRU NAMÂZ KILMAK BÂBI

١٤٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى بَكْرٍ المُقَدَّمِيُّ الْبَصْرِيُّ قال حدّثنا مُعْتَمِرٌ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ نافِعٍ عن ابنِ عُمَرَ عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ كانَ يُعَرِّضُ رَاحِلَتَهُ فَيُصَلِّى إلَيْها قُلْتُ أفَرَأيْتَ إذَا هَبَّتِ الرِّكابُ قال كان يَأْخُذُ هذَا الرَّحْلَ فَيُعَدِّلُهُ فَيُصَلِّى إلي آخِرَتِهِ أو قال مُؤَخَّرِهِ وكانَ ابنُ عُمَرَ رضى الله عنه يَفْعَلُهُ *

142-....... Bize Mu'temir, Ubeydullah'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) binit devesini aykırı vaziyete getirir ve ona karşı namâz kılardı. İbnu Umer'den bu hadîsi rivâyet eden Nâfi'e: Ya develer ayağa kalkarsa ne (yapmalı) dersin? diye soruldu. O da: "Rasûlullah (böyle bir hâl vukûunda) semeri alıp diker ve semerin arkasına doğru namâz kılardı. İbnu Umer de bunu yapardı, dedi [236]

---

236 Hadîs ile bâb unvânındaki deve ve ağacın münâsebet ciheti şudur: Deve aralarındaki toplayıcı ma'nâdan dolayı bineğe, ağaç da evlâ tarîkle deve semerine

٩٩ـ باب الصَّلاةِ إلى السَّرِيرِ

99- SERÎRE DOĞRU NAMÂZ KILMAK BÂBI

١٤٣ـ حدّثنا عُثْمانُ ابنُ أَبِي شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عائِشَةَ قالَتْ أَعْدَلْتُمُونا بِالْكَلْبِ والْحِمَارِ لَقَدْ رأَيْتُنِي مُضْطَجِعَةً عَلى السَّرِيرِ فَيَجِيءُ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فَيَتَوَسَّطُ السَّرِيرَ فَيُصَلِّي فأَكْرَهُ أَنْ اسَنَّحَهُ فأَنْسَلُّ مِنْ قِبَلِ رِجْلَي السَّرِيرِ حَتى أَنْسَلَّ مِنْ لِحَافِي *

143-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Siz, bizleri köpek ve eşek ile bir mi tutuyorsunuz? Yemîn olsun, ben görmüşümdür ki, kendim serîr üzerinde yan yatmış bulunurdum da Peygamber gelir ve serîrin tâ ortasına yönelerek namâza dururdu. Ben bir ihtiyâc üzerine kalkmak istediğimde (oturup) kıblesine karşı gelmeyeyim diye, serîrin ayakları tarafından yorganımdan sıyrılıp çıkardım [237].

١٠٠ـ بابٌ يَرُدُّ المُصَلِّي مَنْ مَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ ورَدَّ ابنُ عُمَرَ المَارَّ بَيْنَ يَدَيْهِ فِي التَّشَهُّدِ وفِي الْكَعْبَةِ وقال إنْ أَبى إلاّ أَنْ تُقَاتِلَه فقاتِلْهُ

100- BÂB: NAMÂZ KILMAKTA OLAN KİMSE ÖNÜNDEN GEÇECEK OLANI (MENDÛB OLARAK) REDD EDER

İbn Umer, kendisi teşehhüdde iken ve Ka'be'de iken önünden geçecek kimseyi redd etmiştir [238]. Yine İbn Umer: Eğer önünden geçici kimse, ille

---

katılmıştır. Yâhud da Nesâî'nin hasen bir isnâdla Alî'den rivâyet ettiği şu hadîse işâret edilmiştir: Alî şöyle demiştir: "Ben şunu biliyorum ki, Bedr günü içimizde uyuyakalmamış hiçbir insan yoktu. Yalnız Rasûlullah uyanıktı ki, bir ağacın dibine doğru tâ sabâha girinceye kadar hep nâmaz kılıp duâ ediyordu".

Harbe, asâ, direk, yenilmesi halâl ve temiz bir hayvan, ayakta durdurarak deve semeri gibi bir şeyi sütre edinmek meşrû olduğuna kıyâsen, ağaçları da sütre edinmek evlâ tarîkle câizdir.

237 Diğer rivâyetlerde bu hadîsin râvîlerinden olan Esved ibn Yezîd en-Nahaî'ye, Âişe: Namâzı kesen şeyler nedir? diye sormuş. O da Irak ehlinin mezhebi üzere: Namâzı kadın ile köpek keser, demiş. İşte bunun üzerine Âişe, metindeki hadîsi söylemiştir.

Buhârî bu hadîsi beş bâb sonra yine tahrîc etmiştir.

238 Bunu Abdurrazzâk ile İbnu Ebî Şeybe, kendi *Musannaf*larında mevsûlen rivâyet ettiler.

kendisiyle döğüşmenden başkasını kabûl etmezse, artık sen de onunla döğüş, demiştir [239].

١٤٤ ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا يُونُسُ عن حُمَيْدِ بنِ هِلاَلٍ عنْ إبِي صالِحٍ أنَّ أبَا سعِيدٍ قال قال النبيُّ ﷺ ح وحدّثنا آدَمُ بنُ أبي إيَاسٍ قال حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ المُغِيرَةِ قال حدّثنا حُمَيْدُ بنُ هِلاَلٍ العَدَوِيُّ قال حدّثنا أبُو صالِحٍ السَّمَّانُ قال رَأَيْتُ أبا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ يُصَلِّى إلى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ منَ النَّاسِ فأرَادَ شَابٌّ من بَنى أبى مُعَيْطٍ أنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَدَفَعَ أبُو سَعِيدٍ فِي صَدْرِهِ فَنَظَرَ الشَّابُّ فَلَمْ يَجِدْ مَسَاغاً إلاَّ بَيْنَ يَدَيْهِ فعادَ لِيَجْتَازَ فَدَفَعَهُ أبُو سَعِيدٍ أشَدَّ مِنَ الأُولَى فَنَالَ مِنْ أبي سَعِيدٍ ثمَّ دَخَلَ عَلَى مَرْوَانَ فَشَكَاإلَيْهِ ما لَقِيَ مِنْ أبي سَعِيدٍ ودَخَلَ أبُو سَعِيدٍ خَلْفَهُ عَلَى مَرْوَانَ فقال مالَكَ وَلِابْنِ أخِيكَ ياأبَا سَعيدٍ قال سَمِعْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ إذَا صَلَّى أحَدُكُمْ إلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ فأرَادَأحَدٌ أنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ فَإنْ أبَىَ فَلْيُقَاتِلْهُ فإنمَا هُوَ شَيْطَانٌ ٭

144-....... Bize Ebû Sâlih es-Semmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm ki, o bir cumua günü kendisini (gelip geçecek) insanlardan setr edecek bir şeye doğru namâz kılıyordu. Ebû Muayt oğulları'ndan bir genç önünden geçmek istedi. Ebû Saîd de onun göğsüne bir yumruk vurup def' etti. O genç etrâfına bakındı, fakat onun önünden başka geçecek yer bulamadı. Bunun üzerine dönüp yine geçmeye davrandı. Ebû Saîd, evvelkinden daha şiddetli sûrette def' etti. Bunun üzerine o genç Ebû Saîd'e sövdükten sonra (Medîne vâlîsi olan) Mervân'ın yanına gidip, Ebû Saîd'den karşılaştığı muâmeleyi ona şikâyet etti. Arkasından Ebû Saîd de Mervân'ın yanına girdi. Mervân: Yâ Ebâ Saîd, şu kardeşinin oğlu ile ne alıp veremiyorsun? dedi. O da şöyle dedi: Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"İçinizden biri kendisini gelen geçen insanlardan koruyacak bir sütreye karşı namâza durup da biri önünden geçmeye davranacak olursa onu def' etsin; dinlemez dayatırsa onunla döğüşsün; çünkü o ancak bir şeytândır"* [240].

---

239 Bu ta'lîki de Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etmiştir.

240 Buhârî hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir. Buhârî bu hadîsi "İblîs'in Sıfatı"nda da tahrîc etmiştir.

١٠١ـ باب إثم المارّ بين يدي المصلّي

101- NAMÂZ KILANIN ÖNÜNDEN GEÇECEK KİMSENİN YÜKLENECEĞİ GÜNÂH BÂBI

١٤٥ـ حدّثنا عبد الله بن يوسف قال أخبرنا مالك عن أبي النضر مولى عمر بن عبيد الله عن بسر بن سعيد أنّ زيد بن خالد أرسله إلى أبي جهيم يسأله ماذا سمع من رسول الله صلى الله عليه وسلم في المارّ بين يدي المصلّي فقال أبو جهيم قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو يعلم المارّ بين يدي المصلّي ماذا عليه لكان أن يقف أربعين خيراً له من أن يمرّ بين يديه * قال أبو النضر لا أدري أقال أربعين يوماً أو شهراً أو سنة *

145 .... Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydullah'ın kölesi Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den haber verdi ki, Hâlid ibn Zeyd, Busr ibn Saîd'i, namâz kılanın önünden geçen kimse hakkında Rasûlullah'tan ne işittiğini haber vermesi için Ebû Cuheym el-Ensârî'nin yanına yollamıştır. Ebû Cuheym de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Namâz kılanın önünden geçen kimse, üzerine ne kadar günâh aldığını bilseydi, onun önünden geçmektense kırk* (zamân yerinde) *durmayı daha hayırlı bulurdu".*

Râvî Mâlik ibn Enes dedi ki: Râvî Ebu'n-Nadr: Kırk gün mü, yâhud ay mı, yâhud yıl mı dedi bilemiyorum, dedi.

١٠٢ـ باب استقبال الرجل صاحبه الرجل وهو يصلّي وكره عثمان أن يستقبل الرجل وهو يصلّي وإنّما هذا إذا اشتغل به فأمّا إذا لم يشتغل فقد قال زيد بن ثابت ما باليت إنّ الرجل لا يقطع صلاة الرجل

102- KİŞİNİN NAMÂZ KILMAKTA BULUNAN ARKADAŞINI YÜZ YÜZE KARŞILAMASI BÂBI [241]

Namâzı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecâzdır. İnsanlardan İblîs ahlâklı kimselere mecâzen şeytân denilmesi çoktur. Kur'ân'da da *"İnsan ve cinn şeytânları"* (el-En'âm: 112) buyurulmuştur.

Peygamber de: " فإنّ معه القرين = *Şübhesiz: karînı, yânî kendisinden hiç ayrılmayan şeytânı, onunla berâberdir"* buyurmuştur (Müslim, Salât, "Namaz kılanın önünden geçeni men' etmek babı").

241 Yânî mekrûh olur mu, olmaz mı? Yâhud namâz kılanı alıkoyduğu zamânki karşılama ile alıkoymadığı zamânki arası ayrılır mı? İşte musannıf Buhârî bu tafsî-

Ve Usmân ibn Affân:
Kişinin, namâz kılar hâldeyken yüzyüze karşılanmasını kerîh görmüştür.
(Buhârî der ki:)
Bu ancak, namâz kılan, karşılayanla uğraşıp meşgûl olduğu zamân mekrûh olur. Ammâ namâz kılan, bu yüzyüze karşılayanla uğraşıp meşgûl olmazsa (be's yoktur).
Çünkü Zeyd ibn Sâbit:
Ben namâz kılana yüzyüze karşılamayı kayırıp aldırmam, zîrâ kişi, diğer kişinin namâzını kesmez, demiştir.

١٤٦ ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ خَلِيلٍ قال حدّثنا عَلِيُّ بنُ مُسْهِرٍ عَنِ الأَعْمَشِ عنْ مُسْلِمٍ يَعْنِي ابنَ صُبَيْحٍ عَنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ أنَّهُ ذُكِرَ عِنْدَها مايَقْطَعُ الصَّلاَةَ فقالُوا يَقْطَعُها الكَلْبُ والحِمَارُ والمَرْأَةُ قالَتْ لَقَدْ جعَلْتُمُونا كِلاَباً لَقَدْ رَأَيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي وَإِنِّي لَبَيْنَهُ وبَيْنَ القِبْلَةِ وَأنَا مُضطَجِعَةٌ عَلَى السَّرِيرِ فَتَكُونُ لِي الحَاجَةُ فأكْرَهُ أنْ أسْتَقْبِلَهُ فأنْسَلُّ انسِلاَلاً * وَعنِ الأَعْمَشِ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ عَنْ عائِشَةَ نَحْوَهُ *

146-....... Bize Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da Müslim ibn Subayh'den; o da Mesrûk'tan şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında: Namâzı ne keser? diye soruldu. Orada bulunanlar: Namâzı köpek, eşek ve kadın keser, dediler. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Yemîn olsun, sizler biz kadınları (namâzı kesme hükmünde) köpekler (gibi) kıldınız. Yine yemînle söylerim, ben Peygamber'i, kendisi ile kıblesi arasında ve sedir üzerinde yatmış bulunduğum hâlde namâz kılar hâlde görmüşümdür. Bu vaziyette iken bana bir ihtiyâc hâsıl olurdu da, oturup O'nun karşısına gelmemi istemediğim için, usulca sıyrılıp çıkardım.

Ve yine Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den isnâdıyle, bu hadîsin benzerini tahdîs etmiştir.

١٠٣ ــ بابُ الصَّلاَةِ خَلْفَ النَّائِمِ

---

le meyl etti. Ve Usmân ile Zeyd ibn Sâbit'ten zikrettiği ve zâhiri ihtilâf olan iki haberi bir yere cem' etti... (İbn Hacer).

103- UYUYAN KİMSENİN ARKASINDA NAMÂZ KILMAK BÂBI

١٤٧ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى قال حدّثنا هِشَامٌ قالَ حدّثني أبِي عنْ عائِشَةَ قالَتْ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلّي وأنَا رَاقِدَةٌ مُعْتَرِضَةٌ عَلَى فِرَاشِهِ فإذَا أرَادَ أنْ يُوتِرَ أيْقَظَنِي فأوْتَرْتُ ٭

147-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve, Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S), ben onun döşeği üzerinde aykırı yatıp uyuduğum hâlde (bana doğru) namâz kılar, vitri kılmak istediği zamân beni de uyandırırdı. Ben de vitri onunla birlikte kılardım [242].

١٠٤ ـ بابُ التَّطَوُّعِ خَلْفَ المَرْأةِ

104- KADININ ARKA TARAFINDA NÂFİLE NAMÂZI KILMAK BÂBI

١٤٨ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بنِ عُبَيْدِ اللهِ عنْ أبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عَنْ عائِشَةَ زَوْجِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنّها قالَتْ كُنْتُ أنامُ بَيْنَ يَدَيْ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وَرِجْلاَيَ فِي قِبْلَتِهِ فإذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلَيَّ فإذَا قامَ بَسَطْتُهُما قالَتْ وَالبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيها مصَابِيحُ ٭

148-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ın önünde, ayaklarım kıblesine (yânî secde ettiği yere) gelecek şekilde yatar uyurdum. Secdeye vardığı zamân eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zamân yine uzatırdım. -Âişe dedi ki: O zamânlarda evlerde ışıklar yoktu [243].

---

242 Bu hadîsten, uyuyan kimsenin arkasında namâz kılmanın cevâzı hükmü istinbât olunuyor. Mâlik, Mücâhid, Tâvûs ise uyuyandan, namâz kılana işgâl edecek bir şey gelmesi ihtimâline ve namâzı tenzîh maksadına binâen bunu mekrûh saymışlardır.

243 Bu hadîs aynıyle bu isnâdla "Yaygı üzerinde namâz" bâbında, yânî Kitâbu's-Salât'ın 22. bâbında da geçmiştir. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu, yânî başlığa delâlet ciheti açıktır. Peygamber'in, farz namâzları dâimâ mescidde cemâatle kıldığı bilindiği için, evinde kıldığı bu namâz elbette sünnet, tatavvu', nâfile, yânî farzlara ilâve olarak kıldığı namâzlardır.

Namâz kılanın karşısında kadının yatması namâzı kesmezse, önünden geçmesi evlâ tarîkle kesmez. Selefte de, halefte de fakîhler cumhûrunun; bu arada Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfiî'nin görüşü budur.

١٠٥ـ بابُ مَنْ قال لا يَقْطَعُ الصَّلاةَ شَيْءٌ

105- NAMÂZI HİÇBİR ŞEY KESMEZ DİYEN KİMSE BÂBI

١٤٩ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أبي قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ عَنِ الأَسْوَدِ عنْ عائِشَةَ * قالَ الأَعْمَشُ وحدّثني مُسْلِمٌ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ ذُكِرَ عِنْدَها ما يَقْطَعُ الصَّلاةَ الكَلْبُ والحِمارُ وَالمَرْأَةُ فقالَتْ شَبَّهْتُمُونِى بالحُمُرِ والكِلاَبِ واللهِ لَقَدْ رَأَيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّى وإنّى عَلَى السَّرِيرِ بَيْنَهُ وَبيْنَ القِبْلَةِ مُضْطَجِعَةٌ فَتَبْدُو لِى الحَاجَةُ فأَكْرَهُ أنْ أَجْلِسَ فَأُوذِيَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فَأَنسَلُّ مِنْ عِنْدِ رِجْلَيْهِ *

149-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm, el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. el-A'meş dedi ki: Ve yine bana Müslim (yânî İbn Subayh), Mesrûk'tan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında namâzı kesecek şeyler zikr olundu da, bunlar köpek, eşek ve kadındır denildi. Bunun üzerine Âişe: Sizler beni eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben Peygamber'i, kendim serîr üzerinde ve Peygamber'le kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde namâz kılarken görmüşümdür. Bu vaziyette iken, benim için bir ihtiyâc meydana gelir. Ben oturup da Peygamber'e eziyet vermemi istemediğim için serîrin ayakları tarafından usulca sıyrılıp çıkardım [244].

١٥٠ـ حدّثنا إسْحَاقُ قال أخبرنا يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثني ابنُ أخِي ابنِ شِهَابٍ أنّهُ سأَلَ عَمَّهُ عن الصَّلاةِ يَقْطَعُها شَىءٌ فقالَ لاَ يَقْطَعُهَا شيءٌ أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ زَوْجَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قالَتْ لَقَدْ كانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُومُ فَيُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ وإنى لَمُعْتَرِضَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ القِبْلَةِ عَلَي فِرَاشِ أَهْلِهِ *

244 Bu hadîs, farklı vecihler ve çeşitli tarîklerle uzun ve kısa olarak birçok yerde zikredilmiştir: yaygı üzerinde namâz, serîr üzerinde namâz, namâzda kişinin kişiyi karşılaması, uyuyan kimsenin arkasında namâz, kadının arka tarafında nâfile namâzı bâblarında geçtiği gibi, bu bâbda da iki yerde zikredilmiştir. Bu kadar çok yerde zikredilmesinin sebebi, bütün bu bâb başlıklarının delîlleri olmasıdır.

150-....... Bana İbnu Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah ibn Müslim) tahdîs etti. Kendisi amucası Muhammed ibn Şihâb ez-Zuhrî'ye namâzı, namâzı kesecek şeyi sormuş. Bunun üzerine İbn Şihâb şöyle demiştir: Namâzı hiçbir şey kesmez [245]. Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Yemîn olsun ki, Rasûlullah (S) geceleyin kalkardı da ben kendisiyle kıblesi arasında aykırı yatmış olduğum hâlde, o eşinin yaygısı üzerinde namâz kılardı.

١٠٦ ـ بابٌ إذَا حَمَلَ جارِيَةً صَغِيرَةً على عُنُقِهِ فى الصَّلاةِ

106- BÂB: MUSALLÎ NAMÂZDA BOYNU ÜZERİNDE KÜÇÜK KIZ ÇOCUĞU TAŞIDIĞI ZAMAN (NAMÂZIN HÜKMÜ NASILDIR?)

١٥١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عامِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عَمْرِو بنِ سُلَيْمٍ الزُّرَقِيِّ عنْ أبِي قَتادَةَ الأنْصارِيِّ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يُصَلِّي وَهُوَ حامِلٌ أمامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ بِنْتِ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم ولِأبِي العَاصِ بنِ رَبِيعَةَ بنِ عَبْدِ شَمْسٍ فإذَا سَجَدَ وَضَعَهَا وَإذَا قامَ حَمَلَها *

151-....... Amr ibn Suleym ez-Zurakî'den; o da Ebû Katâde (38) el-Ensârî'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), kendi kızı Zeyneb'in, Ebû'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdişşems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namâz kılardı [246]. Şöyle ki, secdeye vardığı za-

---

245 Bu "Namâzı hiçbir şey kesmez" hükmü, tahsîs edilmiş âmm bir hükümdür. Çünkü konuşmak ve ameli kesîr, namâzı keser. Yâhud da bundan murâd, haklarında nizâ edilen kadın, eşek ve köpekten hiçbiri namâzı kesmez demektir (Kastallânî).

246 Zeyneb, Peygamber'in en büyük kızıdır. Kocası Ebu'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdi'l-Uzzâ ibn Abdişşems ibn Abdi Menâf'tır. Bu zât " جَرْوُ البَطْحَاء = Bathâ'nın arslan yavrusu" lakabıyle meşhûr olmuştur. Bunun annesi Hadîce bintu Huveylid'in ana baba bir kızkardeşi Hind bintu Huveylid'dir. Ebu'l-Âs, Câhiliyet'te Mekke'nin mal çokluğu, güzel ticâret, doğruluk ve emânet husûslarında parmakla gösterilen ricâlinden idi. Nübüvvetten önce, Peygamber'in hemen her gün berâber olduğu, sabâh akşam berâber yemek yediği sıkı dostlarından idi. Henüz vahy gelmeden evvel, Hadîce, kızları Zeyneb'i bu Ebu'l-Âs'a vermeyi Peygamber'e teklîf etmiş, o da zevcesine hiçbir husûsta muhâlefet etmemek âdetinde olduğu için, derhâl muvâfakat etmişti. Bu zevc ile zevcenin arasını, Bedr'den sonra İslâm ayırdı. Sonradan Ebu'l-Âs îmân etmekle yine Peygamber dâmâdlı-

mân onu yere koyar, secdeden kalktıkça da, onu tekrâr yüklenirdi [247].

١٠٧ ـ بابٌ إذَا صَلَّى إلَى فِرَاشٍ فِيهِ حائِضٌ

107- BÂB: MUSALLÎ, İÇİNDE HAYIZLI KADIN BULUNAN BİR DÖŞEĞE DOĞRU NAMÂZ KILARSA (NAMÂZIN HÜKMÜ NASIL OLUR?) [248]

١٥٢ ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ زُرَارَةَ قال أخبرنا هُشَيْمٌ عنِ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ شَدَّادِ بنِ الهَادِ قال أخْبَرَتْنِي خالَتِي مَيْمُونَةُ بِنْتُ الحَارِثِ قالَتْ كانَ فِرَاشِي حِيَالَ مُصَلَّى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فَرُبَّمَا وَقَعَ ثَوْبُهُ عَلَيَّ وأنا عَلَى فِرَاشِي *

152-....... Abdullah ibn Şeddâd ibnu'l-Hâd şöyle demiştir: Bana teyzem Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verip şöyle dedi: Benim döşeğim Peygamber'in namâz kıldığı yerin yanında idi. Bâzen Pey-

---

ğı ile şereflenmiştir. Bedir esîrleri arasında iken Zeyneb'in Mekke'den annesi Hadîce'nin hediyesi olan gerdanlığı, kocasını kurtarma fidyesi olarak göndermesi, Peygamber'in gerdanlığı görüp tanıması, ve meclise *"İsterseniz bunu sâhibine iâde ediniz"* teklîfinde bulunması, cidden insânı inceltip duygulandıracak ve tekrar tekrar okunmaya değer vâkıalardır.

Umâme bintu Ebi'l-Âs ibni'r-Rabî', Peygamber'in pek sevgili torunu idi. İbn Sa'd'ın Âişe'den rivâyetine göre, Rasûlullah'a bir defa boncuktan bir gerdanlık hediye edilmiş. *"Bunu ev halkından en çok sevdiğime vereceğim"* buyurmuş. Kadınlar Âişe'yi kasdederek: Ebû Kuhâfe'nin kızı bunu kazandı, demişler. Derken Peygamber Umâme bintu Zeyneb'i isteyip gerdanlığı onun boynuna takmıştır. Diğer rivâyette *"Bunu en merhametli olanınız kimse ona vereceğim"* buyurmuş ve kılâdeyi Ebu'l-Âs'ın Zeyneb'den olan kızının boynuna kendi eliyle bağlamıştır. Bu Umâme, babası ölünce Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın vesâyetinde kalmıştır. O da Umâme'yi, Fâtıma'nın vefâtından sonra Alî ibn Ebî Tâlib ile evlendirmiştir.

247 Rasûlullah'ın bunu yapması, cevâzını beyân içindir. Bu, kıyâmete kadar devâm edecek bir kaanûndur. Nitekim Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebleri de budur. Sâdece Mâlikîler cevâzı kabûl etmezler.

Müslim'deki "Peygamber'i omuzunda Umâme olduğu hâlde imâm olarak halka namâz kıldırır gördüm" rivâyeti, bunun farz namâzda yapıldığını açık olarak gösterir. Zâten Peygamber mescidde yalnız farz namâzları kılmak, sünnet ve nâfileleri evinde kılmak âdetinde idi.

248 Yânî mekrûh olur mu, olmaz mı? Bâbın hadîsi bunda kerâhet olmadığına delâlet etmektedir.

gamber'in giydiği elbise (namâz kıldığı zamân) ben döşeğin üzerinde iken, benim üzerime düşerdi [249].

١٥٣ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ زِيادٍ قال حدّثنا الشَّيْبَانِيُّ سُلَيْمانُ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ شَدَّادٍ قال سَمِعْتُ مَيْمُونَةَ تَقُولُ كانَ النبيُّ صلي الله عليه وسلم يُصَلّي وَانا إلَى جَنْبِهِ نائِمَةٌ فإذَا سَجَدَ أصَابَنِي ثَوْبُهُ وأنا حائِضٌ * وَزَادَ مُسَدَّدٌ عنْ خالِدٍ قال حدّثنا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ وأنَا حائِضٌ *

153-....... Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), ben yanıbaşında uyuduğum ve hayızlı bulunduğum hâlde namâz kılardı. Secdeye vardığı zamân giydiği elbisesi bana dokunurdu.

Râvî Müsedded, Hâlid ibn Abdillah'tan şunu ziyâde etti: Hâlid dedi ki: Bize Süleymân eş-Şeybânî tahdîs etti. Meymûne: Ben hayızlı iken, demiştir.

١٠٨ـ باب هَلْ يَغْمِزُ الرَّجُلُ امْرَأتَهُ عِنْدَ السُّجُودِ لِكَيْ يَسْجُدَ

108- BÂB: ERKEK NAMÂZ KILARKEN SECDE SIRASINDA, SECDE EDEBİLMESİ İÇİN ELİYLE KARISINI DÜRTER Mİ? [250]

١٥٤ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا يَحْيي قال حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ قال حدّثنا القَاسِمُ عنْ عائِشَةَ رضِيَ الله عنها قالَتْ بِأسَمَا عَدَلْتُمُونا بِالكَلْبِ وَالحِمَارِ لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَرسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلّي وَأنَا مُضْطَجِعَةٌ بَيْنَهُ وَبَيْنَ القِبْلَةِ فإذَا أرَادَ أنْ يَسْجُدَ غَمَزَ رِجْلَيَّ فَقَبَضْتُهُما *

154-....... Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Kaasım, Âişe'den tahdîs etti. O (R) şöyle demiştir: Ne kötü bir denkleştirme-

---

249 Bu hadîs az bir farkla "Musallînin elbisesi secdede kadına dokunur" bâbında (19. bâbda) geçmişti.

250 Bundan evvelki başlıkta, kadın namâz kılan erkeğin elbisesine değse de, namâzın sahîhliğinin beyânı vardı. Bu başlıkta ise, namâz kılan erkeğin vücûdunun bir kısmı kadına dokunsa da, namâzın yine sahîh olacağının beyânı vardır.

Erkek ile kadının birbirine el sürmeleri, abdest bozacağı görüşünde olan Şâfiîyye'ye karşı, bu hadîsle de hüccet getiriliyor. Onlar ise arada belki bir hâil vardı, yâhud ellemekle abdest bozulmaması ihtimâl ki peygamberlik husûsiyetlerindendir diye te'vîl ederler.

dir ki, sizler biz kadınları köpek ve eşekle bir seviyede tuttunuz. Yemîn olsun, ben kendisi ile kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde Rasûlullah'ın namâz kılar olduğunu kat'î olarak bilmişimdir. Secdeye varmak istediği zamân eliyle ayaklarımı dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekip büzerdim [251].

١٠٩ ـ بابُ المَرْأة تَطْرَحُ عَنِ المُصَلّى شَيْئاً مِنَ الأذَى

109- KADIN, NAMÂZ KILMAKTA OLAN ERKEKTEN EZÂ NEV'İNDEN BULUNAN BİR ŞEYİ ATIP UZAKLAŞTIRIR BÂBI

١٥٥ ـ حدّثنا أحْمَدُ بنُ إسْحَاقَ السُّورَ مارِيُّ قال **حدّثنا** عُبَيْدُ اللهِ ابنُ مُوسَى قال **حدّثنا** إسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إسْحَاقَ عَنْ عَمْرِو بنِ مَيْمُونٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قال بَيْنَما رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم قائِمٌ يُصَلّى عِنْدَ الكَعْبَةِ وجَمْعُ مِن قُرَيْش في مَجَالِسِهِمْ إذْ قال قائِلٌ مِنْهُمْ ألاَ تَنْظُرُونَ إلَى هَذَا المُرَائِي أيُّكُمْ يَقُومُ إلَى جَزُورِ آلِ فُلاَنٍ فَيَعْمِدُ إلَى فَرْثِهَا وَدَمِهَا وسلاَهَا فَيَجِيءُ بِهِ ثُمَّ يُمْهِلُهُ حَتي إذَا سَجَدَ وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ فانْبَعَثَ أشْقَاهُمْ فَلَمَّا سَجَدَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ وثَبَتَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ساجِداً فَضَحِكُوا حَتَّى مالَ بَعْضُهُمْ إلى بَعْض مِنَ الضَّحِكِ فانْطَلَقَ مُنْطَلِقٌ إلَى فاطِمَةَ عليها السلام وَهْيَ جُوَيْرِيَةٌ فاقْبَلَتْ تَسْعَى وثَبَتَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ساجِداً حَتَّى ألْقَتْهُ عَنْهُ وأقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَسُبُّهُمْ فَلَمَّا قَضَى رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم الصَّلاَةَ قال اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ ثُمَّ سَمَّى اللّهُمَّ عَلَيْكَ بِعَمْرِو بنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بنِ رَبِيعَةَ وشَيْبَةَ بنِ رَبِيعَةَ وَالوَلِيدِ بنِ عُتْبَةَ وأُمَيَّةَ بنِ خَلَفٍ وَ عُقْبَةَ بنِ أبِي مُعَيْطٍ وعُمَارَةَ ابنِ الوَلِيدِ قال عَبْدُ اللهِ فَوَاللهِ لَقَدْ رَأيْتُهُمْ صَرْعَى يَوْمَ بَدْرٍ ثُمَّ سُحِبُوا إلَى القَلِيبِ قَلِيبِ بَدْرٍ ثُمَّ قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وأُتْبِعَ أصْحَابُ القَلِيبِ لَعْنَةً *

---

251 Daha evvel de söylediğimiz gibi, bu hadîs, maksûd ve ma'nâ bir olmakla berâber, *el-Câmi'u's-Sahîh*'in birçok bâblarında ayrı ayrı yollardan ve değişik lâfızlarla Hz. Âişe'den rivâyet edilmiştir.

155-....... Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan; o da Amr ibn Meymûn'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Ka'be'nin yanında kalkıp namâz kılmakta bulunduğu sırada, Kureyş'ten bir topluluk da kendi meclislerinde oturmaktalardı. Birdenbire onlardan bir sözcü: Şu (açıkça insanların içinde ibâdet eden) murâî kimseye bakmaz mısınız? Sizin hanginiz fulanca âilesinin yeni boğazlanan devesinin yanına kalkıp gider de, henüz işkenbesindeki tersini, kanını, döl yatağını kasdedip, onu buraya getirir; sonra onu şunun yanında bekletir de o secdeye vardığı zamân iki kürek kemiğinin arasına koyar? dedi. Oradakilerin en şakîsi seğirdip getirdi. Bekledi; nihâyet Rasûlullah secdeye varınca, onu iki küreği arasına koydu. Peygamber secde vaziyetinde başını kaldırmadan sâbit durdu. Müşrikler gülmeye başladılar, hattâ gülmekten dolayı birbirlerine meyl ettiler. Bir kimse hemen Fâtıma aleyhi's-selâma gidip haber verdi. Fâtıma o zamân küçük bir kızdı. Koşarak geldi. Peygamber hâlâ secde vaziyetinde sâbit duruyordu. Nihâyet Fâtıma o şeyi sırtından atıp uzaklaştırdı. Ve o harîflere karşı dönüp, onlara ağır sözler söyledi. Rasûlullah namâzı tamamladığı zamân üç defa: *"Yâ Allah, Kureyş'i Sana havâle ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havâle ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havâle ediyorum"* dedi. Sonra da isimlerini söyleyerek: *"Yâ Allah, Amr ibn Hişâm'ı, Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabîa'yı, Velîd ibn Utbe'yi, Ümeyye ibn Halef'i, Ukbe ibn Ebî Muayt'ı ve Umâre ibnu'l-Velîd'i Sana havâle ediyorum"* dedi.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, bu isimleri sayılanları, Bedr gününde yıkılıp yere serilmişler gördüm. Sonra bunların cesedleri kuyuya, yânî Bedr'deki çukura sürüklendiler. Bundan sonra Rasûlullah (S): *"Ashâbu Kalîb'in* (yânî bu kuyuya atılanların) *hemen ardından la'net gönderildi"* buyurdu [252].

---

252 Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Vudû'un 73. "Namâzda iken üzerine pislik atılan yâhud cîfe atılan kimsenin namâzı fâsid olmayacağı" bâbında delîl olarak getirmişti. Burada da bâzı küçük lâfız farklarıyle bâb başlığına delîl olmak üzere tekrar getirmiştir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٨ـ كِتَابُ مَوَاقِيتِ الصَّلاَةِ

8- KİTÂBU MEVÂKÎTİ'S-SALÂT

(Namâz Vakitleri Kitâbı)

١ـ بابُ مَوَاقِيتِ الصلاَةِ وفَضْلِها وَقَوْلِهِ إنَّ الصَّلاَةَ كانَتْ عَلَى المُؤْمِنِينَ كِتَاباً مَوْقُوتاً وَقَّتَهُ عَلَيْهِمْ

1- NAMÂZ VAKİTLERİ VE FAZÎLETLERİ BÂBI

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:
"*Çünkü namâz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur*" (en-Nisâ: 103)
Yânî Allah mü'minlere bu farzın vakitlerini ta'yîn etmiştir [1].

---

1 Bu vakitler Kur'ân'da:

a. "*Güneşin ortadan kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namâz kıl, sabâh namâzını da...*" (el-İsrâ: 78);

b. "*Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın sâatlerinde dosdoğru namâz kıl...*"(Hûd: 114);

c. "*Onlar ne derlerse sabret. Güneşin doğmasından evvel de, batmasından evvel de Rabb'ını hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısım sâatlerinde ve gündüzün etrâfında dahî tesbîh et ki, İlâhî rızâya eresin*" (Tâhâ: 130);

d. "*Akşama girerken, sabâha ererken Allah'ı tenzîh edin. Göklerde ve yerde hamd O'nundur. Gündüzün nihâyetinde, öğle vaktine vardığınız vakitte de Allah'ı, tesbîh edin*" (Rûm: 30)

gibi âyetlerle öğle, ikindi, akşâm, yatsı, sabâh; beş vakit olmak üzere, ta'yîn kılınmış ve husûsî sınırlarıyle sınırlanıp, ta'rîfi de Peygamber tarafından beyân ve tafsîl olunmuştur. Ve o vakitten beri teâmülen de müslümânlar arasında dînî zarûretlerden olarak zaptedilmiştir *(Hakk Dîni,* II, 1448-1449).

١ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال قَرَأْتُ عَلَى مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ أنَّ عُمَرَ بنَ عَبْدِ العَزِيزِ أخَّرَ الصَّلاَةَ يَوْماً فَدَخَلَ عليهِ عُرْوَةُ ابنُ الزُّبَيْرِ. فأَخْبَرَهُ أنَّ المُغِيرَةَ بنَ شُعْبَةَ أخَّرَ الصَّلاَةَ يَوْماً وَهُوَ بالعِرَاقِ فَدَخلَ عَليهِ أبو مَسْعُودٍ الأنْصَارِيُّ فقالَ ماهَذَا يامُغِيرَةُ ألَيْسَ قَدْ عَلِمْتَ أنَّ جِبْرِيلَ صلى الله عليه وسلم نَزَلَ فَصَلَّى فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ صلى فصلى رسُولُ اللهِ صلى الله عليه ثُمَّ صَلَّى فَصَلَّى رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ صَلَّى فَصَلَّى رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ صَلَّى فصَلَّى رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قال بِهَذَا امِرْتُ فقال عُمَرُ لِعُرْوَةَ اعْلَمْ ماتُحَدِّثُ أوَ إنَّ جبريلَ هُوَ أقَامَ لِرسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وقْتَ الصَّلاَةِ قال عُرْوَةُ كذَلِكَ كان بَشِيرُ بنُ أبي مسْعُودٍ يُحَدِّثُ عنْ أبِيهِ قال عُرْوَةُ وَلَقَدْ حَدَّثَتْنِي عائِشَةُ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يُصَلِّي العَصْرَ والشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا قَبْلَ أنْ تَظْهَرَ *

1- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzûrunda okudum; o da İbn Şihâb'dan (o, şöyle demiştir): Umer ibn Abdilazîz bir gün ikindi namâzını geri bıraktı. Yanına Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın oğlu Urve girdi de, ona şunu haber verdi: Mugîre ibn Şu'be Irak'ta iken bir gün namâzı geç bırakmıştı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd el-Ensârî onun yanına girdi de: Yâ Mugîre! Bu, namâzı geç bırakma nedir? Kat'î bilmez misin ki, Cibrîl indi namâz kıldı [2]. Rasûlullah da (ardında) kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı. Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı [3].

---

2 Cibrîl'in namâz vakitlerini öğretmek için inmesi, Mi'râc gecesinin hemen akabindeki günde vâkı' olmuştu. Kitâbu's-Salât'ın I. bâbındaki Enes hadîsinde geçtiği üzere, beş namâz ümmete mi'râc esnâsında farz olunmuş, müteâkıben Cibrîl, bu beş farzdan herbirinin başlama ve bitme zâmanlarını göstermeye gelmiştir.

3 Bu rivâyette yalnız Cibrîl'in beş, Rasûlullah'ın da beş kerre namâz kıldığı zikredildi. Buna göre yalnız namâz sayısı söylenmiş, namâz vakitleri söylenmemiştir. Ancak Ebû Mes'ûd'un maksadı, Mugîre ibn Şu'be'ye beş vaktin başlama ve son bulmaları hakkındaki bilgisine i'timâd ederek sayıyı zikretmekle vakitleri de hatırlatmaktır.

Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve et-Tirmîzî *Sünen*'lerinde Câbir ibn Abdillah, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilen uzunca hadîste namâz vakitlerinin evvelleri ile sonları gösterilmiştir. Bunda Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Cibrîl iki defa* (yânî iki gün) *Ka'be'nin yanında bana imâm oldu. İlk defasında zevâl vaktinde güneşin verdiği gölge bir nalın tasması kadar uzadığında bana öğle;*

Sonra: *"İşte bununla emr olundum"* dedi [4].

Bu sözlerin sonunda Umer ibn Abdilazîz, Urve'ye: Söylemekte olduğunu iyi bil. Namâz vakitlerini Rasûlullah için ikaame eden, yânî vakitleri ta'yîn eden Cibrîl'in kendisi midir? dedi. Bunun üzerine Urve de: Beşîr ibn Mes'ûd, babasından böyle tahdîs ederdi, dedi. Yine Urve şöyle dedi: Yemîn olsun (teyzem) Âişe bana, Rasûlullah(S)'ın henüz hücresinde güneş varken ve gölge hücreden yükselmeden ikindiyi kılar olduğunu söyledi [5].

٢ـ بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ـ الروم: ٤١

2- BÂB: YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ:
"Hepiniz O'na dönün, O'ndan korkun. Namâza devâm edin, müşriklerden olmayın"

(er-Rûm: 31) [6]

---

herşeyin gölgesi birer misli uzadığında ikindi,oruçlu oruç bozduğu vakitte akşâm, kırmızılık gâib olduğunda yatsı, oruçluya yemek içmek harâm olduğu vakitte sabâh namâzlarını kıldırdı. Ertesi gün öğle namâzını herşeyin gölgesi bir misli ikindi namâzını iki misli olduğu; akşam namâzını oruçlu iftâr ettiği zamânda, yatsı namâzını gecenin üçte birine doğru, sabâh namâzını da ortalık iyice aydınlandığı vakit kıldırdı. Sonra bana döndü ve: 'Yâ Muhammed, bu Sen'den evvelki peygamberlerin vaktidir. Namâz vakti, bu ikişer vakitler arasındadır' dedi."

Beş namâzın farz kılınmasının ardından Cibrîl'in ilk kıldırdığı namâz, zuhûr namâzı olduğundan, bu namâza "Salâtu Ûlâ = Ûlâ Namâzı" denilmiştir.

4 Metindeki " أُمِرْتُ " lâfzındaki " T " ötre de, üstün de rivâyet edilmiştir. Birinciye göre *"Bununla emr olundum"*, ikinciye göre *"Bununla emr olundun"* demek olur. Hitâb olduğuna göre, söyleyicisi Cibrîl'dir ve: "Dün gece sana mücmelen emr olunan namâzın mufassalen tefsîri işte budur" demek olur. Mütekellim sîgâsıyle olduğuna göre, söyleyicisi Peygamber olmak ihtimâli olduğu gibi, Cibrîl de olabilir. Birinci takdîre göre ma'nâ açıktır. İkincisine göre ise Cibrîl: "İşte böylece sana öğretmek ile emr olundum" demek olur.

5 Buhârî bu hadîsi, Bed'u'l-Halk ve Mağâzî Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

6 Bu âyet, mefhûmunun iktizâ etmesi sebebiyle namâzı terk edenin tekfîrine kaail olanların kendisiyle istidlâl ettikleri âyetlerdendir. Onlara: Bununla murâd, namâzı terk etmenin müşriklerin fiillerinden olduğu, müşriklere benzemeye çalışmaktan da nehy geldiğidir; yoksa murâd, namâzı terk etmekte onlara muvâfakat edenin müşrik olduğu değildir, diye cevâb verildi.

Bu âyet namâzın fazlı hakkında Kur'ân'da gelenlerin en büyüklerindendir. Âyetin Abdu'l-Kays hey'eti hadîsiyle münâsebet ciheti şudur: Âyette şirki nehy etmenin, namâz ikaamesine bitişikliği, hadîste ise tevhîd isbâtının, namâz ikaamesine bitişikliğidir (İbn Hacer).

٢ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا عَبَّادٌ هُوَ ابنُ عَبَّادٍ عنْ أبِي جَمْرَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال قَدِمَ وَفْدُ عَبْدِ القَيْسِ عَلَى رَسُولِ اللهِ صلي الله عليه وسلم فَقَالُوا إنَّا مِنْ هَذَا الحَيِّ مِنْ رَبِيعَةَ وَلَسْنا نَصِلُ إلَيْكَ إلاَّ فِي الشَّهْرِ الحَرَامِ فَمُرْنَا بِشَيْءٍ نَأْخُذُهُ عَنْكَ ونَدْعُوا إلَيْهِ مَنْ وَرَاءَنَا فقالَ آمُرُكُمْ بِأَرْبَعٍ وأنْهَاكُمْ عَنْ أرْبَعٍ الإيمَان باللهِ ثُمَّ فَسَّرَها لَهُمْ شَهَادَةُ أنْ لاَإلَهَ إلاَّ اللهُ وأنِّي رسُولُ اللهِ وإقامُ الصَّلاَةِ وإيتَاءُ الزَّكاةِ وأنْ تُؤَدُّوا إلَيَّ خُمُسَ ماغَنِمْتُمْ وَأنْهَى عنِ الدُّبَّاءِ وَالحَنْتَمِ وَالمُقَيَّرِ والنَّقِيرِ *

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'l-Kays hey'eti, Rasûlullah'ın huzûruna geldiler ve: Biz şu topluluktan Rabîa kabîlelerindeniz. Biz sana başka zaman değil, yalnız harâm ayda ulaşabiliriz. O halde bize bir şey emret de, biz onu senden alalım ve arkamızda kalanları ona da'vet edelim, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden nehy ediyorum: Allah'a îmân etmek"* dedikten sonra, Allah'a îmân etmeyi onlara şöyle tefsîr etti: *"**Lâ ilâhe ille'llah**- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Rasûl'ü olduğuma şahâdet etmek, namâzı dosdoğru kılmak, zekâtı edâ etmek, ganîmet aldıklarınızın beşte birini bana vermenizdir. Dubbâ', hantem, mukayyer ve nakîrden nehyediyorum"* (Yânî, bu isimlerdeki kablara şıra kurmaktan nehyediyorum) [7].

٣ــ بابُ البَيْعَةِ عَلَى إقَامَةِ الصَّلاَةِ

3- NAMÂZI DOSDOĞRU KILMAK ÜZERİNE BEY'AT BÂBI [8]

٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا يَحْيى قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ

---

7 Buhârî, bu hadîsi on yerde tahrîc etmiştir. Îmân Kitâbı'nda da bu hadîs hakkında açıklamalar geçmiştir.

8 Bey'atla murâd, İslâm üzere bey'atlaşmaktır. Peygamber (S)'in, tevhîdden sonra ilk şart kıldığı şey, namâz kılmak idi. Çünkü namâz bedenî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra zekât vermeyi şart kılardı. Zîrâ zekât, mâlî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra her kavme en muhtâc oldukları şeyleri öğretirdi. Cerîr'le nasîhat etmek üzere bey'at etti. Çünkü Cerîr, kavminin seyyidi bulunuyordu. Bundan dolayı Peygamber Cerîr'e, onlara nasîhatle emr ettiğini öğretmesini irşâd etmiştir. Abdu'l-Kays hey'eti ile beşte biri edâ etmek üzere bey'atlaşmıştı. Çünkü onlar kendilerine yakın olan Mudarr kâfirleriyle harb hâlinde bulunuyorlardı (İbn Hacer).

قال حدّثنا قَيْسٌ عَنْ جَرِيرِ بنِ عَبْدِ اللهِ قال بايَعْتُ رسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى إقامِ الصَّلاَةِ وَإِيتَاءِ الزَّكاةِ والنصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ *

3....... Bize Kays (ibn Ebî Hâzım), Cerîr ibn Abdîllah'tan tahdîs etti. O: Ben Rasûlullah'a, namâzı dosdoğru kılmak, zekât vermek ve her müslümâna samîmîyetle hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir [9].

٤ـ بابٌ الصَّلاَةُ كَفَّارَةٌ

4- BÂB: NAMÂZ KILMAK (GÜNÂHLARA) KEFFÂRETTİR

٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنِ الأَعْمَشِ قال حدّثنى شَقِيقٌ قال سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ قال كُنّا جُلُوساً عِنْدَ عُمَرَ رضى الله عنه فقالَ أيُّكُمْ يَحْفَظُ قَوْلَ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم فِى الفِتْنَةِ قُلْتُ أنا كما قالَهُ قال إنَّكَ عَلَيْهِ أوْ عَلَيْها لَجَرِىءٌ قُلْتُ فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِى أهْلِهِ ومَالِهِ وولدِهِ وجارِهِ تُكَفِّرُها الصَّلاَةُ وَالصَّوْمُ وَالصَّدَقَةُ والأَمْرُ وَالنَّهْىُ قال لَيْسَ هَذَا أُرِيدُ ولَكِنِ الفِتْنَةُ الَّتِى تَمُوجُ كَما يَمُوجُ البَحْرُ قال لَيْسَ عَلَيْكَ مِنْها بَأْسٌ ياأمِيرَ المُؤْمِنِينَ إنَّ بَيْنَكَ وَبَيْنَها باباً مُغْلَقاً قال أيُكْسَرُ أمْ يُفْتَحُ قال يُكْسَرُ قالَ إذاً لاَ يُغْلَقُ أبداً قُلْنا أكانَ عُمَرُ يَعْلَمُ البَابَ قال نَعَمْ كَمَا أنَّ دُونَ الغَدِ اللَّيْلَةَ إنِّى حَدَّثْتُهُ بِحَدِيثٍ لَيْسَ بالأَغالِيطِ فَهِبْنا أنْ نَسْأَلَ حُذَيْفَةَ فأمَرْنا مَسْرُوقاً فَسَأَلَهُ فقالَ البَابُ عُمَرُ *

4-....... Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Huzeyfe'den işittim, şöyle dedi: Biz Umer (R)'in yanında oturuyorduk. Umer: Rasûlullah (S)'ın fitne hakkındaki sözünü hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu. Ben ezberimde tutuyorum, hem de Rasûlullah'ın söylediği gibi, dedim. Umer: O'na (yânî Peygamber'e) yâhud buna (bu makaaleye) karşı çok cesûrsun, dedi [10]. Ben: İnsanın ehli, malı, çocukları ve komşusu yüzünden uğradığı fitneye, namâz, oruç, sadaka, iyiliği emr, kötülükten nehy keffâret olur, dedim. Umer: Sormak istediğim bu fitne değildir, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitnedir,

---

9 Bu Cerîr hadîsi, Kitâbu'l-Îmân'ın sonunda da geçmişti.

10 "Ona karşı" yâhud "buna karşı" sûretinde vâkı' olan şekk, ya Huzeyfe'ye yâhud aradaki râvîye âiddir. "Ona karşı", Peygamber'e karşı demektir; "buna karşı" da makaaleye, yânî söz söylemeye karşı cür'etin çoktur demektir.

dedi. Bunun üzerine Huzeyfe: Ey Mü'minlerin Emîri, o fitneden senin üzerine bir şey yoktur. Çünkü seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi. Umer: Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe: Kırılacak, dedi. Umer: O takdîrde ebeden kilitlenemiyecek, dedi [11]. Biz Huzeyfe'ye: Umer kapıyı biliyor mu? diye sorduk. Huzeyfe: Evet, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi (biliyordu). Ben ona, içinde hiçbir yalan yanlış bulunmayan bir söz söylemişimdir, dedi. (Râvî Şakîk ibn Seleme el-Esedî:) Biz kendimiz Huzeyfe'ye sormağa cesâret edemedik de, Mesrûk ibnu'l-Ecda'a: Kapı kimdir? diye sordurduk. O da kapıyı ondan öğrenip: Kapı Umer'-dir, dedi [12].

٥ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عنْ سُلَيْمَانَ التَّيمىِّ عنْ أَبِى عُثْمَانَ النَّهْدِىِّ عنِ ابنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَجُلاً أصابَ مِنَ امْرَأَةٍ قُبْلَةً فأتَى النبيَّ صلى الله عليه وسلم فأَخْبَرَهُ فأَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ أَقِمِ الصَّلاَةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلَفاً مِنَ اللَّيْلِ إنَّ الحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ فقالَ الرَّجُلُ يارسُولَ اللّهِ ألِي هذَا قالَ لَجَمِيعِ أُمَّتِى كُلِّهِمْ *

5-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse (yabancı) bir kadından bir öpücük aldı [13]. Müteâkiben o zât Peygamber'e geldi ve olan işi ona haber verdi. Bu hâdise üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, şu âyeti indirdi:

وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَىِ النَّهَارِ وزُلَفًا مِنَ الليل إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّآتِ ذَلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ

---

11 Çünkü sağlam kapı bir daha kilitlenebilir; kırık kapı ise yerinde duramaz ve kilitlenemez. Kapının kırılması, Usmân'ın şehâdetidir.

12 Buhârî bu hadîsi, Zekât, Alâmâtu'n-Nübüvve, Fiten ve Savm Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

13 Bu kadının Ensâr'a mensûb olduğu bilinirse de, ismi kasden mechûl kalmıştır. Bu adam da, en sahîh kavle göre, Ebu'l-Yeser Kâ'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selemî'dir. Akabe ile Bedr'de hâzır bulunan sahâbîlerdendir. Kısa boylu, koca karınlı bir zât olduğu hâlde, pek boylu boslu olan Abbâs ibn Abdilmuttalib'i Bedir'de esîr eden odur. Bedir sahâbîlerinin en sona kalanı olup, 55. hicret yılında Medîne'de vefât etmiştir. Bunun ismi hakkında beş rivâyet daha varsa da, biz bunları zikr etmiyoruz. Bu zât, hasbe'l-beşeriyye işlediği kabahattan son derece pîşmânlık göstermiş, insanların gözlerinden hâlî olan bir yerde ma'siyet işlediği hâlde, havsalaya sığmaz bir cesâret ve fazîlet göstererek, çâresini bulsunlar diye evvelâ sahâbîlerden bâzılarına, en sonunda Peygamber'e mürâcaatla, kendisine zinâ cezâsı uygulanmasını istemiştir. Tirmizî'nin rivâyetinde Ebu'l-Yeser şöyle diyor: Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Evde daha iyisi var, dedim. İçeriye berâber girdik. Üzerine saldırıp öptüm. Bunun üzerine Ebû Bekr'e

"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın sâatlerinde dosdoğru namâz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhları) *giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüddür"* (Hûd: 114) [14].

Bunun üzerine o kimse: Yâ Rasûlallah, bu yalnız benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S): *"Ümmetimin hepsi için, bütün ferdleri içindir"* buyurdu [15].

٥ـ بابُ فَضْلِ الصَّلاَةِ لِوَقْتِهَا

5- VAKTİ İÇİNDE KILINAN NAMÂZIN FAZÎLETİ BÂBI [16]

٦ـ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ هِشَامُ بنُ عَبْدِ المَلِكِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال الوَلِيدُ ابنُ العَيْزَارِ أخبرنى قال سَمِعْتُ أبا عَمْرٍو الشَّيْبَانِيَّ يَقُولُ حدّثنا صاحِبُ هذِهِ الدَّارِ وأَشَارَ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللهِ قالَ سَأَلْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم أيُّ العَمَلِ أَحَبُّ إِلَي اللهِ قالَ الصَّلاَةُ عَلَى وَقْتِهَا قال ثُمَّ أيّ قال ثُمَّ بِرُّ الوَالِدَيْنِ قالَ ثُمَّ أيّ قال الجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللهِ قال حدّثنى بِهنَّ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم وَلَو اسْتَزَدْتُهُ لَزَادَنِى *

---

gelip mes'eleyi anlattım. Tevbe et de, kendini rezîl etme, dedi. Umer'e gidip anlattım. O da: Tevbe et de, kendini rüsvây etme; kimseye haber verme, dedi. Sabr edemedim. Rasûlullah'ın yanına gittim; işi arzedince: *"Allah yolunda gazveye gitmiş bir müslümânın karısına böyle mi bakarsın?"* buyurdu. Ebu'l-Yeser bunun üzerine, kendisini cehennem ehlinden olmuş zannıyle: Bu sâate gelinceye kadar keşki îmân etmemiş olaydım, diye temennîde bulundu. Yine Ebu'l-Yeser: Rasûlullah uzun müddet başını eğdi, nihâyet *"Ekimu's-Salât.."*(Hûd:114) âyeti vahy olundu, dedikten sonra kıssasına metinde olduğu gibi devâm ediyor.

Muâz'dan gelen bir rivâyette de Ebu'l-Yeser'in: Yâ Rasûlallah, Allah'ın emrettiği haddi bana uygula, demesi ve bu sözü tekrâr etmesi üzerine, mübârek yüzünü çevirdiği ve namâz kıldıktan sonra âyetin nâzil olduğu zikr ediliyor.

Bu hadîslerin mecmûundan yalnız harâm olan mahalde cinsî münâsebetin zinâ haddi (cezâsı) tatbîkini gerektirdiği istidlâl olunur.

14 Gündüzün iki tarafındaki namâzlar sabâh, öğle, ikindi; gecenin yakın sâatlerindeki namâzlar da akşâm ve yatsı namâzlarıdır (Medârik).

15 Bundan, beş namâzın küçük günâh işleyenlere tevbe yerine geçeceği ma'nâsı çıkar. Bâzıları beş namâzın küçük büyük bütün günâhlara keffâret olduğuna kail olmuşlarsa da, ehli sünnetin cumhûru evvelki görüştedir. Çünkü bu hadîs ile, bundan evvelki hadîsteki mutlaklığı, Müslim'in rivâyet ettiği: "Büyük günâhlardan çekinildikçe, beş namâz, aralarında geçen günâhlara keffârettir" hadîsi takyîd etmektedir.

Buhârî, bu hadîsi Tefsîr Kitâbı'nda da tahrîc etmiştir.

16 Bâzı nushalarda "Fî vaktihâ..", bâzısında da "Alâ vaktihâ" şeklinde gelmiştir.

6-....... Bize Şu'be tahdîs edip, şöyle dedi: Bana Velîd ibnu'l-Ayzâr haber verip şöyle dedi [17]: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî (96)'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işâret ederek, bize şu evin sâhibi tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e: Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum. Peygamber (S): *"Vaktinde* (kılınan) *namâz"* buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim. Peygamber: *"Sonra ana-babaya iyilik etmek"* buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim, Peygamber: *"Allah yolunda cihâd etmek"* buyurdu. İbn Mes'ûd: Bunları bana Rasûlullah (S) tahdîs edip söyledi. Daha ziyâdesini soraydım, yine bana haber verecekti, dedi [18].

٦ـ بابٌ الصلَوَاتُ الخَمْسُ كَفَّارَةٌ

6- BÂB: BEŞ NAMÂZ (ARALARINDAKİ GÜNÂHLARA) KEFFÂRETTİR [19]

٧ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ حَمْزَةَ قال حدّثني ابنُ أبِي حازِمٍ وَالدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عَنْ أبِي سَلَمَةَ بن عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّهُ سَمِعَ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ أرَأيْتُمْ لَوْ أنَّ نَهَراً بِبَاب أحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْساً ماتَقُولُ ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ قالُوا لاَيُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئاً قال فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الخَمْسِ يَمْحُواللهُ بِهِ الخَطَايَا *

7-....... Ebû Hureyre (R) Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: *"Re'yinizi söyler misiniz: Birinizin kapısı önünde bir akarsu bulunsa,* (ev sâhibi) *her günde beş defa onun içinde yaykansa, ne dersiniz? Bu yıkanma, onun kirinden pasından birşey bırakır mı?"* buyurdu. Sahâbîler: Hayır, bu onun kirinden hiçbir şey bırakmaz,

---

17 Metinde bu ibârede takdîm, te'hîr vardır. Biz, bunu yerli yerine koyarak terceme ettik.

18 Namâz, îmândan sonra, şübhesiz amellerin en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana-babaya iyilik ve dînin insana yüklediği en büyük vâciblerdendir. Onlara, kâfir de olsalar kendilerine ihsân ile muâmele edip, itâatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile "Öf!" demek bile Kur'ân'ın nassıyle nehyolunmuştur (el-İsrâ:23; el-Ahkâf:17). Emîrlerine ma'siyet olmadıkça itâat vâcibdir. Allah yolunda cihâd da "Kelimetullah'ı en yüksek kılma" kasdıyle can ve malı ortaya koyarak uğraşıp mukaatele etmektir.

Buharî bu hadîsi Edeb, Tevhîd, Cihâd Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

19 Bu başlık, Müslim'in rivâyet ettiği hadîsin bir cümlesidir.

dediler. Rasûlullah *"Beş* (vakit) *namâz da işte bunun gibidir. Onlarla Allah Taâlâ günâhları siler, mahveder"* buyurdu [20].

٧ ـ بابُ تَضْيِيعِ الصَّلاَةِ عن وَقْتِهَا

7- NAMÂZIN KENDİ VAKTİNDE ZÂYİ' KILINMASI BÂBI [21]

٨ ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا مَهْدِيٌّ عَنْ غَيْلاَنَ عنْ أَنَسٍ قال ما أَعْرِفُ شَيْئًا مِمَّا كانَ على عَهْدِ النبيِّ صلى اللّهُ عليه وسلم قِيلَ الصَّلاَةُ قالَ أَلَيْسَ ضَيَّعْتُمْ ما ضَيَّعْتُمْ فِيهَا *

8-....... Bize Mehdî, Geylân'dan; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes (Haccâc namâzı vaktinden te'hîr edince): Peygamber (S) zamânında mevcûd olanlardan hiçbir şey tanımıyorum, dedi. Kendisine: Namâz (Peygamber zamânında mevcûd olup devâm eden bir şeydir, binâenaleyh bu umûmî selbedici kazıyye nasıl doğru olur?), denildi. Enes (cevâbında): O, kendisinde zâyi' kılmalar, tağyîrler yapıp, zâyi' etmiş olduğunuz bir şey değil mi? dedi.

٩ ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ زُرَارَةَ قال أخبرنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ وَاصِلٍ أبو عُبَيْدَةَ الحَدَّادُ عنْ عُثْمَانَ ابنِ أبي رَوَّادٍ أخي عَبْدِ العَزِيزِ قال سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ دَخَلْتُ عَلَى أَنَسِ بنِ مالِكٍ بِدِمَشْقَ وَهُوَ يَبْكِي فَقُلْتُ مايُبْكِيكَ فقالَ لا أَعْرِفُ شَيْئاً مِمَّا أَدْرَكْتُ إلاَّ هَذِهِ الصَّلاَةَ وَهذِهِ الصَّلاَةُ قَدْ ضُيِّعَتْ * وقال بَكْرٌ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَكْرٍ البُرْسَانِيُّ قال أخبرنا عُثْمانُ بنُ أبي رَوَّادٍ نَحْوَهُ *

9-....... Usmân ibn Ebî Ravvâd şöyle demiştir: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Dımaşk'ta Enes ibn Mâlik'in yanına girdim; o ağlıyordu. Ona: Seni ağlatan nedir? dedim. Enes: (Beni Ra-

---

20 Bu hadîs dahi zâhiren küçük ve büyük günâhları şâmil ise de, cumhûr bunları küçük günâhlar ile kayıdlamaktadır.

21 Namâzın zâyi' kılınması, vakti çıkıncaya kadar geri bırakılmasıdır. Bir de namâzı zâyi' kılmak, müstehâb olan vaktinden geri bırakmaktır, denildi. Birinci görüş daha zâhir olandır. Çünkü zâyi' kılmak, ancak onda meydana gelir (Aynî).
Namâzın zâyi' kılınmasından murâd, vaktinden çıkarılmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: *"Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namâzı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezâsına uğrayacaklardır"* (Meryem: 59; Kastallânî).

sûlullah zamânında) erişmiş olduklarımdan, namâz müstesnâ, hiçbir şeyi tanımaz olmaklığım (ağlatıyor). İşte bu namâz dahi zâyi' edilmiştir, dedi [22].

Ve Bekr ibn Halef şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Bekr el-Bursânî (203) tahdîs edip, şöyle dedi: Bize Usmân ibn Ebî Ravvâd, bu tarzda haber verdi [23].

٨ــ بابٌ المُصَلِّى يُنَاجِى رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

8- BÂB: NAMÂZ KILMAKTA OLAN KİMSE, AZÎZ VE CELÎL OLAN RABBINA MUNÂÇÂT ETMEKTEDİR [24]

١٠ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم إنَّ أحَدَكُمْ إذَا صَلَّى يُنَاجِى رَبَّهُ فَلا يَتْفِلَنَّ عَنْ يَمِينِهِ ولَكِنْ تَحْتَ قَدَمِهِ اليُسْرَى * وقالَ سَعِيدٌ عنْ قَتَادَةَ لاَ يَتْفِلُ قُدَّامَهُ أو بَيْنَ يَدَيْهِ ولَكِنْ عنْ يَسَارِهِ أوْ تَحْتَ قَدَمَيْهِ * وقالَ شُعْبَةُ لاَ يَبْزُقْ بَيْنَ يَدَيْهِ ولاَ عَنْ يَمِينِهِ وَلَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أوْ تَحْتَ قَدَمِهِ * وقال حُمَيْدٌ عنْ أنَسٍ عنِ النبيِّ صلَّى الله عليه وسلم لاَيَبْزُقْ فِى القِبْلَةِ ولاَ عَنْ يَمِينِهِ ولَكِنْ عَنْ يَسَارِهِ أوْ تَحْتَ قَدَمِهِ *

---

22 Enes ibn Mâlik, Irak vâlîsi Haccâc'dan Velîd ibn Abdilmelik ibn Mervân'a şikâyetçi olarak Dımaşk'a gelmişti. Rasûlullah zamânında gereği gibi ve zamânında yapılan ibâdetlerden hiçbirini Şâm ve Basra Emîrlerinde müşâhede ettiklerinde bulamadığını, namâz ibâdetinin bile vaktinden çıkarılmak sûretiyle zâyi' edilmiş olduğunu söylüyordu.

Haccâc ile emîri Velîd ve diğerlerinin namâzları kendi vakitlerinden geri bıraktıkları husûsu, sahîh ve sâbit olmuştur. Bu ise, namâzın zâyi' kılınması ta'bîrini, namâzları müstehâb olan vakitlerinden geri bırakmalarıyle tefsîr edenlerin görüşünü reddetmektedir.

23 Yânî bu hadîsin başında bulunan seneddeki Amr ibn Zurâre'nin, Abdülvâhid'den; o da Usmân Ebî Ravvâd'dan... diye sevk edişi gibi.

24 Münâcât, birisine fısıltı ile hitâb etmek ve söz söylemektir. Kul, namâz içinde Rabb'ına fısıltı hâlinde hitâb ile niyâz eder.

Bu bâb ile bundan önceki bâbların münâsebeti şudur: Bu bâbda namâzın edâ vakitlerinin Allah'a münâcât vakitleri olduğu, kula Allah'la münâcâtın ise hâssaten ancak bu vakitler içinde hâsıl olacağı beyân edilmiş. Geçen bâblar ise namâzı vaktinde kılanın medhine, geri bırakanın zemmine delâlet etmiştir. Buhârî bu bâbın hadîsini, musallînin bu yüksek menzilden mahrûm olmaması için, münâcât hasletini gereği gibi tahsîl etmek husûsuna musallîyi rağbetlendirmek maksadıyle getirmiştir (Aynî).

10-....... Bize Hişâm, Katâde'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Her biriniz namâz kıldığı zamân şübhesiz Rabb'ı ile münâcât eder. O hâlde sakın sağ tarafına tükürmesin, velâkin* (sıkıştığında) *sol ayağının altına* (tükürsün)" buyurdu. Ve Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den şöyle dedi: *"Ön tarafına yâhud önüne tükürmesin, velâkin* (muztarr kalırsa) *ya sol tarafına, ya ayaklarının altına* (tükürsün)". Ve Şu'be ibnu'l-Haccâc yine Katâde'den olmak üzere şöyle dedi: *"Önüne ve sağına tükürmesin, velâkin* (sıkışırsa) *ya sol tarafına, ya* (sol) *ayağının altına tükürsün"*. Humeyd de Enes'ten; o da Peygamber(S)'den olmak üzere şöyle buyurduğunu söyledi: *"Namâz kılmakta olan kimse kıblesine karşı ve sağ tarafına tükürmesin, lâkin* (sıkışırsa) *sol tarafına yâhud* (sol) *ayağının altına tükürür"*[25].

١١ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال **حدّثنا** يَزِيدُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال **حدّثنا** قَتَادَةُ عنْ أَنَسٍ عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم قال اعْتَدِلُوا فِى السُّجُودِ ولاَ يَبْسُطْ ذِرَاعَيْهِ كالْكَلْبِ وإذَا بَزَقَ فَلاَ يَبْزُقَنَّ بَيْنَ يَدَيْهِ ولاَ عَنْ يَمِينِهِ فإِنَّهُ يُنَاجِى رَبَّهُ *

11-....... Bize Katâde, Enes(R)'ten; o da Peygamber'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Secde ederken secdenizi tam yolunda yapınız.* (Namâz kılan kimse) *kollarını köpek gibi yere yaymasın.* (Sıkışıp) *tükürdüğü vakit de önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Çünkü o, Rabb'ı ile münâcât etmektedir"*[26].

٩ــ بابُ الإبْرَادِ بالظُّهْرِ فِى شِدَّةِ الحَرِّ

9- SICAĞIN ŞİDDETLİ VAKTİNDE ÖĞLE NAMÂZINI SERİNLİĞE BIRAKMAK BÂBI

---

25 Buradaki rivâyetlerin hepsi de mevsûldür. Bunlar değişik râvî ve lâfızlarla, îmânın artıp eksilmesi, mescidden eliyle tükürüğü kazımak, namâzda sağına tükürmesin... bâblarında da tahrîc edilmişlerdir.

26 Sucûdda i'tidâl, Kitâbu's-Salât'ın 27. bâbında da ta'rîf edildiği gibi, iki avucunu yere dayayıp dirsekleri yerden ve iki yanından ayırmak ve karnını uyluğundan uzak tutmak hey'etinde vâkı' olur ki, buna *"Tecnîh"* denir. Bu hey'et daha mütevâzıânedir ve tenbel harcı da değildir. Alın da yere daha sağlam dayanmış bulunur. Dirsekleri yere yapıştırıp kolları yaymak, köpek oturuşuna benzer çirkin bir hey'et olduğu gibi, namâzda gevşeklik ve ehemmiyet vermemezliği iş'âr eder bir hâldir.

١٢ ــ حدّثنا أيّوبُ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثنا أبو بَكْرٍ عنْ سُلَيْمَانَ قال صالِحُ بنُ كَيْسَانَ حدّثنا الأَعْرَجُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ وَغَيْرُهُ عَنْ أبي هُرَيْرَةَ ونَافِعٌ مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ أنَّهُما حَدَّثَاهُ عنْ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ قال إذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاةِ فإنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ *

12-....... Sâlih ibn Keysân şöyle dedi: Bize el-A'rac Abdurrahmân ve ondan başkası, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. (Sâlih ibn Keysân dedi ki:) Ve yine Abdullah ibn Umer'in himâyesinde bulunan Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Ebû Hureyre ile İbn Umer, bu râvîlerden her birine Rasûllulah'tan tahdîs etmişlerdir. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Sıcak şiddetlendiği vakitte namâzı serinliğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır"*[27].

١٣ ــ حدّثنا ابنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنِ المُهَاجِرِ أبي الحسَنِ سَمِعَ زَيْدَ بنَ وَهْبٍ عنْ أبي ذَرٍّ قال أذَّنَ مُؤَذِّنُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم الظُّهْرَ فقالَ أبْرِدْ أبْرِدْ أوْ قال انْتَظِرْ انْتَظِرْ وقال شِدَّةُ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فإذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فَأبْرِدُوا عنِ الصَّلاةِ حتى رَأيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ *

13-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber'in müezzini öğle namâzı ezânını, okumağa davrandı. Peygamber (S) hemen: *"Serinliği bekle, serinliği bekle!"* buyurdu.- Yâhud da: *"Bekle, bekle!"* buyurdu.- Ve yine Peygamber: *"Sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasındandır. Sıcak şiddetli olduğu zaman,* (namâzı serin vakte bırakıcılar olarak) *namâzdan geri durun, tâ tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğünüz zamâna kadar"* buyurdu [28].

---

27 İbrâd, burada öğle namâzını vaktinin evvelinde kılmayıp da ortalığın biraz serinlediği zamâna kadar geri bırakmaktır. İbrâd hakkındaki bu emir, vücûb için değil, müstehâblık içindir. Gölge olmayan sâatte, sıcakta cemâate gitmekte meşakkat olacağından, ümmet hakkında bir hafifletme olmak üzere buna ruhsat verilmiştir. Vaktin evvelinde kılmanın fazîletine bakarak, bu ibrâdı namâz vaktinin tâzeliği ma'nâsına hamledenler de vardır... Bâzı Emevî melikleri ile emîrlerinin öğle ile cumuayı ikindiden sonralara kadar geri bırakmayı âdet etmeleri, hep bu ruhsatın sû'i istimâlinden ileri gelmiştir.

28 Arabistan'da toprak yâhud kum tepeleri, ekseriyâ yayvan olduğundan, öğlenin başlangıcından epey zamân geçmedikçe gölgeleri belli olmaz.

١٤ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حَفِظْنَاهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ عَنْ سعيدِ بنِ المُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال إذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فأَبْرِدُوا بالصَّلاةِ فإنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ واشْتَكَتِ النَّارُ إلَى رَبِّهَا فقالَتْ يارَبِّ أَكَلَ بَعْضِي بَعْضاً فَأَذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ نَفَسٍ فِي الشِّتَاءِ ونَفَسٍ فى الصَّيْفِ فَهْوَ أَشَدُّ ماتَجِدُونَ مِنَ الحَرِّ وَأَشَدُّ ماتَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ *

14-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Biz bunu ez-Zuhrî'den ezberledik, o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sıcak şiddetli olduğu zamân namâzı serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Cehennem ateşi Rabb'ına şikâyet arzetti de: Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi (yânî ben beni yiyorum, izin ver) *dedi. Allah da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. İşte hissetmekte olduğunuz sıcağın en şiddetlisi ile soğuğun en şiddetlisi budur"* [29].

29 Yeryüzünde sıcaklığın şiddeti cehennemin kaynamasından olması, kinâye ve mecâz kabîlinden olduğu gibi, ateşin şikâyeti ve nefes alması da mecâzîdir. Bununla berâber bunların hakîkat olmasına da hiçbir aklî mâni' yoktur. Aklî bir mâni' denebilmek için bunların hakîkatlerine muttalî' olmamız lâzım gelir ki, böyle bir iddia kimsenin hâtırından geçmez. İnsandan başka varlıkların nutk ve idrâki var mıdır, yok mudur? Bunu da kendi tecrübe hâsselerimizle kestirip atmamıza imkân yoktur. Eğer varsa -nutk ve idrâkin mi'yâr ve mikyâsı bizce yalnız kendi nutk ve idrâkimiz olmadığı için- bu konuda vereceğimiz hüküm herhâlde hakîkatten uzak olmuş olur. Elektrik nev'inden bir birikme yerinde mevcûd hareket ettirici kuvvetin varlık ve mikdârını kaba veyâ hassas terâzînin yâhud civâ sütûnunun hareketsiz kaldığına bakıp da inkâr etmek ne kadar ma'nâsız ise, insandan başka mevcûdların nâtık ve müdrik olmadıklarına, insanların kendi hiss ve idrâklerini ölçü tutarak hükmetmeleri de o kadar ma'nâsız olur. Bunu ancak Hâlık'ları bilir, bir de o Hâlık'ın böyle bir mi'yâr ve mikyâs ile bâzen mücehhez kıldığı mahlûklar. Kâinâtın yaratıcısı ise " وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لاَ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ = ***Hiçbirşey yoktur ki, O'nu tesbîh ve tahmîd edip durmasın. Şu kadar ki, siz onların tesbîhlerini anlamıyorsunuz***" (el-İsrâ: 44) buyuruyor. Tesbîh, şübhesiz ki nutk'dur. Her şeyin nutku da kendine göre olur. Çakıl taşlarının Peygamber'in elinde tesbîhlerini, kendisi duyduğu gibi, yanında bulunan sahâbîler de o ana mahsûs olarak kulaklarıyle duydular. Demek ki, o anda Allah onlara o tesbîhleri duyacak bir idrâk yaratmış. Gayrı nâtık mevcûdlar dediğimiz mahlûkların, kendilerine göre, bizim anlamadığımız birer tesbîhleri olduğu gibi, şikâyetleri de olabilir. Cehennemin kendi hâlinden şikâyeti, kıyâmet gününde " هَلِ امْتَلأْتِ = ***Doldun mu?***" (el-Kaaf: 30) suâline karşı, " هَلْ مِنْ مَزِيدٍ = ***Daha yok mu?***" diye cevâb vermesi; üzerinden geçecek mü'mine:

١٥ ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفصٍ قال حدّثنا أبِي قَالَ حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنا أبُو صالِحٍ عنْ أبِي سَعِيدٍ قال قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أبْرِدُوا بِالظُّهْرِ فان شِدَّةَ الحَرِّ منْ فَيْحِ جَهَنَّمَ • تَابَعَهُ سُفْيَانُ وَيحْيى وأبُو عَوَانَةَ عنِ الأعْمَشِ •

15-....... Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Öğle namâzını serinliğe bırakınız. Çünük sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasındandır"* buyurdu.

Sufyân es-Sevrî, Yahyâ el-Kattân ve Ebû Avâne, Hafs ibn Gıyâs'a mutâbaat ettiler [30].

١٠ ـ بابُ الإبْرَادِ بِالظُّهْرِ فِي السَّفَرِ

10- ÖĞLE NAMÂZINI SEFERDE DE SERİNLİĞE BIRAKMAK BÂBI [31]

١٦ ـ حدّثنا آدَمُ بنُ أبِي إياسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا مُهاجِرٌ أبُو الحَسَنِ مَولَى لِبَنِي تَيْمِ اللهِ قال سَمِعْتُ زَيْدَ بنَ وَهْبٍ عنْ أبِي ذَرٍّ الغِفارِيِّ قال كُنَّا مَعَ النبيّ صلى الله عليه وسلم فِي سَفَرٍ فأرَادَ المُؤَذِّنُ أنْ يُؤَذِّنَ لِلظُّهْرِ

"جُزْ يا مُؤمِنُ فقد أطْفَأ نُورُكَ لَهَبِي" = *Ey mü'min, çabuk geç ki, senin nûrun benim alevimi söndürüp duruyor"* demesi de böyledir.

Bunların hepsini de, hâl lisânı sözlerinden diyerek, mecâza hamletmek mümkin olduğu gibi, hakîkatlerine de hamletmeğe hiçbir aklî mâni' yoktur (Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.*, II,392).

30 Buhârî, bunların hepsinin Hafs ibn Giyâs'a mutâbaatlarıyle, bunların kendi rivâyetlerinde el-A'meş'den *"Öğle namâzını serinliğe bırakınız"* lâfzındaki mutâbaatlarını kasdetti.

Buhârî bu bâbın hadîslerini çok güzel bir tertîble sıralamıştır: Evvelâ mutlak hadîsi getirmiş, ikinci olarak içinde serinletmenin sonu olacak vaktin -ki tepelerin gölgelerinin zuhûrudur- nihâyetine irşâdda bulunan hadîsi, üçüncü olarak kendisinde bu mutlakın mukayyede mahmûl olmasındaki illetin beyânı bulunan hadîsi, dördüncü olarak da takyîdle tekellüm edilmiş hadîsi getirmiştir. Muvaffak kılıcı, ancak Allah'tır (İbn Hacer).

31 Buhârî şu başlıkla, namâzı serinliğe bırakmanın hazara mahsûs olmadığını, lâkin seferde bunun yerinin yolcunun konakladığı zamândaki yer olacağını irâde etmiştir. Yolcu yürümekte yâhud bir yürüyüş üzerinde bulunduğu zamân ise bunda cem'u't-takdîm yâhud cem'u't-te'hîr vardır. Nitekim bu, kendi bâbında gelecektir (İbn Hacer).

Buradaki sefer, ittifâkîdir. Namâzı serinliğe bırakmanın illeti, Peygamber tarafından beyân buyurulduğu üzere, sıcaktan hâsıl olacak ezâ ve meşakkat olduğundan, bu husûsta hazarın seferden farkı yoktur. Ve serinliğe bırakmaktaki müstehâblık sefere kasr edilmiş de değildir.

فقال النبيُّ صلى الله عليه وسلم أبْرِدْ ثُمَّ أرادَ أنْ يُؤَذِّنَ فقال لَهُ أبْرِدْ حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ فقال النبيُّ صلي الله عليه وسلم إنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فإذَا اشْتَدَّ الحَرُّ فأبْرِدُوا بالصَّلاَةِ * وقال ابنُ عَبَّاسٍ رضىَ اللهُ عنهما تَتَفَيَّأُ تَتَمَيَّلُ *

16-....... Ebû Zerr el-Gıfârî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'le birlikte bir seferde bulunuyorduk. Müezzin öğle namâzı için ezân okumak istedi. Peygamber (S) *"Serinliği bekle!"* buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine ezân okumak istedi. Peygamber yine: *"Serinliği bekle!"* buyurdu. Nihâyet müezzin, biz tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğümüz zamâna kadar bekledi. Bunun üzerine Peygamber: *"Şübhesiz sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Binâenaleyh sıcak şiddetlendiği zamân namâzı serinliğe bırakın"* buyurdu.

İbn Abbâs: ***"Tetefeyyeu zılâluhû = Gölgeleri meyillenir döner"*** (en-Nahl: 48) demektir, dedi [32].

١١ـ بابٌ وَقْتُ الظُّهْرِ عِنْدَ الزَّوَالِ . وقال جابِرٌ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي بِالْهَاجِرَةِ

11- BÂB: ÖĞLE NAMÂZININ BAŞLANGIÇ VAKTİ, GÜNEŞİN TAM ORTADAN BATIYA MEYLETTİĞİ SIRADIR

Câbir: Peygamber (S) öğle namâzını gündüzün ortasında sıcağın şiddetli olduğu zamânda kıldırırdı, dedi [33].

١٧ـ حدّثنا أبو اليَمَان قال أخبرنا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى أَنَسُ بنُ مالِكٍ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم خَرَجَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى الظُّهْرَ فقَامَ عَلَى المِنْبَرِ فذَكَرَ السَّاعَةَ فَذَكَرَ أنَّ فِيهَا أُمُوراً عِظَاماً ثُمَّ قال مَنْ أَحَبَّ أنْ يَسْأَلَ عنْ شَيْءٍ فَلْيَسْأَلْ فَلاَ تَسْأَلُونِى عنْ شَيْءٍ إلاَّ أَخْبَرْتُكُمْ

---

32 İbn Abbâs'ın bu kelime hakkında verdiği bu ma'nâyı, İbn Ebî Hâtim kendi tefsîrinde mevsûlen rivâyet etmiştir. Âyetin tamâmı şöyledir: ***"Onlar Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye dikkatle bakmadılar mı ki, onların gölgeleri bile zelîl zelîl Allah'a secde ediciler olarak durmadan sağa sola döner"*** (en-Nahl: 48).

33 Bu, Buhârî'nin "Akşâm namâzının vakti bâbı"nda Câbir'den mevsûlen rivâyet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

مادُمْتُ فِى مَقَامِى هَذَا فأكْثَرَ النَّاسُ فِي البُكَاءِ وأكْثَرَ أنْ يَقُولَ سَلُونِى فقَامَ عَبْدُ اللهِ بنُ حُذَافَةَ السَّهْمِىُّ فقال مَنْ أبى قال أبوكَ حُذَافَةُ ثُمَّ أكْثَرَ أنْ يَقُولَ سَلُونى فَبَرَكَ عُمَرُ عَلَى رُكْبَتَيْهِ فقالَ رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا و بِالإِسْلامِ دِيناً وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا فَسَكَتَ ثُمَّ قالَ عُرِضَتْ عَلَيَّ الجَنَّةُ والنَّارُ آنِفاً فِي عُرْضِ هَذَا الحَائِطِ فَلَمْ أرَ كالخَيْرِ والشَّرِّ *

17-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) güneş (gündüzün ortasından) meylettiği zamân çıktı ve öğle namâzını kıldırdı [34]. Akabinde minber üzerinde ayakta durdu, kıyâmet sâatını zikretti. Kıyâmet gününde büyük büyük işler olacağını zikredip haber verdi. Sonra: *"Bana birşey sormak isteyen varsa sorsun.. Bu makaamımda durduğum müddetçe her ne sorarsanız hemen muhakkak haber veririm"* buyurdu. İnsanlar ağlamakta ileri gittiler, Rasûlullah da: *"Bana sorunuz"* demeyi çoğalttı [35]. Derken İbn Huzâfe es-Sehmî ayağa kalkıp: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah: *"Baban Huzâfe'dir"* buyurdu [36]. Sonra yine *"Bana sorunuz"* demeyi çoğalttı. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb, iki dizi üstüne çöktü de: Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn ve Muhammed'i peygamber olarak kabûl ve tasdîk ettik, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sükût etti. Sonra *"Demincek cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Ben böyle hayrın ve şerrin benzerini görmedim"* buyurdu.

١٨ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ أبى المِنْهَالِ عَنْ أبى بَرْزَةَ كانَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّى الصُّبْحَ وَأحَدُنا يَعْرِفُ جلِيسَهُ وَيَقْرَا فِيهَا ما بَيْنَ السِّتِّينَ إلَى المِائَةِ وكانَ يُصَلِّى الظُّهْرَ إذَا زَالَتِ الشَّمْسُ

---

34 Öğle namâzının ilk vakti, zevâl ânı olduğu buradan da anlaşılmış oluyor.

35 Münâfıklardan bâzı kimselerin Rasûlullah'ı gûyâ cevâbdan âciz bırakacak bir takım suâller tertîb ettiklerini işitmesi bu haklı öfkeye sebeb olmuş, öfkeli olarak "sorunuz" diye tekrar etmiştir. Sahâbîlerin ağlamalarına, o hutbede kıyâmet gününün büyük korkunç işlerini duymaları kadar, Peygamber'in öfkesi yüzünden üzerlerine İlâhî azâbın inmesinden korkmaları da sebeb olmuştur. Nitekim eski ümmetlerin peygamberlere karşı muhâlefetlerinden dolayı nice nice azâblara uğradıkları; Kur'ân-ı Kerîm'den bildikleri husûslardandı.

36 Bu Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in, mektûbunu Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ vâsıtasıyle Husrev Pervîz'e yollamaya me'mûr ettiği sahâbîdir. Usmân zamânında Mısır'da vefât etmiştir.

وَالْعَصْرَ وأَحَدُنا يَذْهَبُ إلَى أقْصَى المَدِينَةِ رَجَعَ والشَّمْسُ حَيَّةٌ ونَسِيتُ ماقال
فِي المَغْرِبِ ولاَ يُبَالِي بِتَأْخِيرِ العِشَاءِ إلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ ثُمَّ قالَ إلَى شَطْرِ اللَّيْلِ
* وقال مُعَاذٌ قال شُعْبَةُ ثُمَّ لَقِيتُهُ مَرَّةً فقال أوْ ثُلُثِ اللَّيْلِ *

18-....... Bize Şu'be, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze'den tahdîs etti (Ebû Berze -R- şöyle demiştir): Peygamber (S) sabâh namâzını her birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zamân kıldırır, bu namâzda altmıştan yüz âyete kadar okurdu. Öğle namâzını güneş (batıya) meylettiği vakitte kıldırırdı [37]. İkindiyi de, birimiz (namâzdan sonra mescidden) Medîne'nin en uzak yerine gider dönerdi de, güneş henüz dipdiri bulunurdu [38]. Râvî Ebu'l-Minhâl dedi ki: Ben Ebû Berze'nin akşâm namâzı hakkında dediğini unuttum. Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namâzını gecenin (ilk) üçte birine kadar -sonradan dediğine göre, yarısına kadar- geriye bırakmakta be's görmezdi, dedi.

Ve Muâz ibn Muâz (196) dedi ki: Şu'be ibn Haccâc (yukarıda geçen isnâdıyle) şöyle dedi: Sonradan Ebu'l-Minhâl'e diğer bir kerre daha kavuştum da kendisi: Yâhud gecenin üçte birine kadar, dedi [39].

١٩ ـــ حدّثنا مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابنَ مقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا
خالِدُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حدّثني غَالِبٌ القَطَّانُ عنْ بَكْرِ بنِ عَبْدِ اللهِ المُزَنِيِّ عَنْ
أنَسِ بنِ مالِكٍ قال كُنَّا إذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم
بِالظَّهَائِرِ فَسَجَدْنا عَلَى ثِيَابِنا إتِّقاءَ الحَرِّ *

19-....... Bana Gâlib el-Kattân, Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den; o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın arkasında öğle namâzlarını kıldığımız zamânlarda sıcaktan korunmak için kendi elbiselerimiz üzerine secde ederdik [40].

---

37 Bu, zevâl vakti demektir ki, güneşin gündüzün ortasına geçip batı cihetine meyl etmesinin başlangıcıdır. Bu, vaktin evvelini gösterdiği için, bundan önceki serinliğe bırakma hadîslerine münâfî' olmaz.

38 Güneş'in dipdiri olması, henüz sıcağı geçmemiş, rengi değişmemiş; bembeyaz olması demektir ki, bundan, ikindinin ilk vakitte kılınmasının müstehâb olduğu istidlâl olunur.

39 Yatsı namâzının müstehâb vakti gecenin ilk üçte birinden yarısına kadardır. Gecenin sonuna kadar câiz olduğuna da kat'î delîller vardır.

40 Bu, öğle namâzını zevâli müteâkib, sıcağın şiddetli zamânında, vaktinin evvelinde kıldıklarına delâlet etmektedir (Aynî).

١٢ ـ باب تَأْخِيرِ الظُّهْرِ إِلَى العَصْرِ

12- ÖĞLE NAMÂZINI İKİNDİYE KADAR GERİ BIRAKMAK BÂBI

٢٠ ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ هُوَ ابنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ عَنْ جابِرِ بنِ زَيْدٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم صَلَّى بالمَدِينَةِ سَبْعاً وَثَمَانِياً الظُّهْرَ والعَصْرَ والمَغْرِبَ والعِشَاءَ فقال أيُّوبُ لَعَلَّهُ فى لَيْلَةٍ مَطِيرَةٍ قال عَسَى *

20-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Câbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) öğle ile ikindiyi, akşâm ile yatsıyı (birlikte) yedi rek'at ve sekiz rek'at olarak kıldırdı [41]. Eyyûb Sahtiyânî Câbir'e: Muhtemil ki bu yağmurlu bir (gündüz ve) gecede olmuştur, dedi. Câbir de: Muhtemildir, dedi.

---

41 Burada leffun ve neşrun müşevveş vardır. Zîrâ yedi rek'at akşâm ile yatsının, sekiz rek'at da öğle ile ikindinin rek'atleri toplamıdır. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inde yine İbn Abbâs'tan ve diğer tarîkten rivâyet olunan bu hadîste "فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلا سَفَرٍ = Korku olmadığı ve sefer de bulunmadığı hâlde.." ziyâdesi olduğu gibi, İmâm Mâlik'in bunu işittiğinde: "أرا ذَلِكَ كَانَ فِي مَطَرٍ = Bunun yağmurlu bir günde olduğunu düşünürüm" dediği nakledilmektedir. Bu hadîs, Müslim ile Nesâî'de de İmâm Mâlik'in sözü hâriç, böyle rivâyet edilmiştir.

Müzdelife'de akşâm namâzı ile yatsı namâzını, yatsi vaktinde kılmak hakkında bütün ümmetin ittifâkı vardır. Peygamber, Vedâ Haccı günü öğle ve ikindiyi Arafât'ta, akşâm ile yatsıyı da Müzdelife'de -ki bu münâsebetle orası Cem' diye isimlendirilir- kıldırmıştır. Başka zamân ve mekânda namâzları cem' etmeyi Hanefîler ile İmâm Evzâî tecvîz etmezler. Bununla berâber korku, sefer, ve yağmur özürlerinden dolayı öğle ile ikindiyi, akşâm ile yatsıyı bâzı şartlar dâhilinde cem' etmeye kaail olanlar da çoktur.... Bunların delîlleri, metîndeki hadîs ile o ma'nâda olan birçok hadîslerdir.

Hanefîler ise Buhârî ile Müslim'de Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivâyet edilen "Rasûlullah'ın Cem'den başka yerde vaktinin hâricinde hiçbir namâz kıldığını görmedim. Cem'de, yânî Müzdelife'de akşâm ile yatsıyı berâber kıldırdı ve ertesi gün sabâh namâzını vaktinden evvel kıldırdı" hadîsine dayanırlar ve bu hadîs, hazarda, seferde herhangi iki namâzı cem' etmenin cevâzına müş'ir olan bütün hadîsler ile ameli ibtâl etmiştir, derler. Cem' ile ilgili sahîh hadîsleri de, cem' olunan namâzların -evvelkisi son vaktine te'hîr, diğeri de, evvel vaktinde kılınmak sûretiyle ta'cîl edilmesinden dolayı- bir araya getirilmiş gibi göründüklerini ve hakîkatte her namâz vaktinde kılınmış olduğunu ileri sürerler.

İbn Sîrîn, Rabîatu'r-Re'y, Eşheb, İbnu'l-Munzir, Kaffâl Kebîr ve hadîsçilerden bir cemâat ise -âdet etmemek şartıyle- hazarda namâzların cem'inin cevâzına gitmişlerdir. Bunların müstenedi, metindeki hadîsin Müslim'deki rivâyetinde: "İbn Abbâs'a Rasûlullah bunu niçin yaptı? diye sordular. Ümmete zahmet olmasın için, cevâbını verdi" ta'lîlidir.

١٣ـ بابُ وَقْتِ العَصْرِ. وقال أبُو أسامَةَ عنْ هِشامٍ منْ قَعْرِ حُجْرَتِها

13- İKİNDİ NAMÂZININ VAKTİ BÂBI

Ve Ebû Usâme, Hişâm'dan: "Güneş Âişe'nin odasından çıkmadan" dedi [42].

٢١ـ حدّثنا إبْراهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ عنْ هِشامٍ عنْ أبِيهِ أنَّ عائِشَةَ قالَتْ كانَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلّي العَصْرَ والشَّمْسُ لَمْ تَخْرُجْ منْ حُجْرَتِها *

21-....... Bize Enes ibn Iyâd, Hişâm'dan o da babası Urve'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûlullah (S), ikindi namâzını güneş Âişe'nin hücresinden çıkmamış hâlde iken kılardı, demiştir.

٢٢ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم صَلَّى العَصْرَ والشَّمْسُ فِي حُجْرَتِها لَمْ يَظْهَرِ الفَيْءُ منْ حُجْرَتِها *

22-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) ikindi namâzını henüz Âişe'nin hücresinde güneş varken ve gölge Âişe'nin hücresinden yükselmeden kılardı, demiştir.

٢٣ـ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ قال أخبرنا ابنُ عُيَيْنَةَ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ قالَتْ كانَ النَّبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلّي صَلاَةَ العَصْرِ والشَّمْسُ طَالِعَةٌ فِي حُجْرَتِي لَمْ يَظْهَرِ الفَيْءُ بَعْدُ * وقال مالِكٌ وَيَحْيَى بنُ سَعِيدٍ و شُعَيْبٌ وابنُ أبِي حَفْصَةَ والشَّمْسُ قَبْلَ أنْ تَظْهَرَ *

23-....... Bize Sufyân ibnu Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere şöyle haber verdi: Âişe (R): Peygamber (S), güneş odamda zâhirken ve henüz gölge yükselmemişken ikindi namâzını kılardı, demiştir.

---

42 Bu ta'lîk, Ebû Zerr, Asîlî ve Kerîme nushalarında burada bâb başlığı akabinde gelmiştir. Doğru olan ise Buhârî'nin bu husûsta cârî olan âdeti gibi, mevsûl isnâddan sonraya bırakılmasıdır (İbn Hacer).

Öğle ile ikindi namâzının başlangıç vakitlerini ta'yîn ederken, her beldede ve her günde başka olan "Fey' u zevâl"i de hesâba dâhil edip, fey' u zevâli müteâkıben öğle vakti, fey'u zevâle bir şeyin bir veyâ iki misli kadar gölge eklendikten sonra ikindi vakti girer.

Ve İmâm Mâlik, Yahyâ ibn Saîd, Şuayb ibn Ebî Hamza ve İbn Ebî Hafsa: "Güneş yükselmeden önce" diye rivâyet etmişlerdir [43].

٢٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا عَوْفٌ عنْ سَيَّارِ بنِ سَلاَمَةَ قالَ دَخَلْتُ أنَا وأبي عَلَى أبي بَرْزَةَ الأَسْلَمِيِّ فقال له أبي كَيْفَ كانَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي المَكْتُوبَةَ فقال كانَ يُصَلِّي الهَجِيرَ الَّتِي تَدْعُونَهَا الأولَى حِينَ تَدْحَضُ الشَّمْسُ ويُصَلِّي العَصْرَ ثُمَّ يَرْجِعُ أحَدُنا إلَى رَحْلِهِ فِي أقْصَى المَدِينَةِ والشَّمْسُ حَيَّةٌ وَنَسِيتُ ماقال فِي المَغْرِبِ وكانَ يَسْتَحِبُّ أنْ يُؤَخِّرَ العِشَاءَ الَّتِي تَدْعُونَهَا العَتَمَةَ وكانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَها والحَدِيثَ بَعْدَها وكانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَلاَةِ الغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ الرَّجُلُ جَلِيسَهُ وَيَقْرَأُ بِالسِّتِّينَ إلى المِائَةِ *

24-....... Bize Avf, Seyyâr ibn Selâme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben ve babam, Ebû Berze el-Eslemî(R)'nin yanına girdik. Babam ona: Rasûlullah farz yazılmış namâzı nasıl kılardı? diye sordu. Ebû Berze şöyle dedi: Rasûlullah, sizin Ûlâ Namâzı diyegeldiğiniz zuhur (yâni öğle) namâzını, güneş göğün ortasından batı cihetine kaydığında kıldırırdı [44]. İkindi namâzını kıldırır, birimiz namâzdan sonra Medîne'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Seyyâr dedi ki:) Ben Ebû Berze'nin akşâm namâzı hakkında söylediği sözü unuttum. Ebû Berze şöyle devam etti: Rasûlullah, sizin Atame adını vermekte olduğunuz yatsı namâzını geri bırakmayı sever, tercîh ederdi. Bu namâzdan evvel uyumayı, ve ondan sonra oturup konuşmayı kerîh görürdü, hoşlanmazdı [45]. Sabâh

---

43 Buhârî bununla şuna işâret ediyor: Burada isimleri söylenen bu dört zât, bu isnâdla zikredilen hadîsi rivâyet etmişlerdir. Bunların yanında hadîs: "Güneş yükselmeden önce" lâfzıyledir ki, bunların rivâyetlerinde zuhûr yânî yükselme, güneşe âiddir. Sufyân ibn Uyeyne rivâyetinde ise zuhur yânî yükselme, fey'e, yânî gölgeye âiddir (Aynî).

44 Beş namâzın farzıyetini müteâkib Cibrîl'in Peygamber'e ilk kıldırdığı namâz, zuhur namâzı olduğundan, bu namâza "Salâtu Ûlâ" yânî öğle namâzı denilmiştir.

45 Yatsıdan evvel uyumak tenzîhî kerâhet ile mekrûhtur. Zîrâ uykuya dalmakla yatsı namâzını kaçırmak korkusu vardır. Uyandıracak kimse varsa be's yoktur.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak da mekrûhtur. Çünkü bu da insanı, tâatten, gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabâh namâzının geçirilmesine de sebeb olabilir. Bununla berâber ilim müzâkeresi, misâfir ağırlamak, ehl ve ıyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet geri bırakmakta hiçbir kerâhet yoktur.

namâzından da, insan kendi yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zamân çıkar ve (bu namâzda) altmışla yüz âyete kadar okurdu.

٢٥ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ اللهِ ابنِ أبي طَلْحَةَ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قال كُنَّا نُصَلِّي العَصْرَ ثُمَّ يَخْرُجُ الإنْسانُ إلَى بني عَمْرِو بنِ عَوفٍ فَيَجِدُهُمْ يُصَلُّونَ العَصْرَ *

25-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz ikindi namâzını kılardık. Sonra insan Amr ibn Avf oğulları yurduna giderdi de, onları ikindi namâzı kılıyorlar bulurdu [46].

٢٦ــ حدّثنا ابنُ مُقَاتِلٍ قال أخْبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا أبُو بَكْرِ بنُ عُثْمانَ بنِ سَهْلِ بنِ حُنَيْفٍ قال سَمِعْتُ أبا أُمامَةَ يَقُولُ صَلَّيْنا مَعَ عُمَرَ بنِ عَبْدِ العَزِيزِ الظُّهْرَ ثُمَّ خَرَجْنَا حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أنَسِ بنِ مالِكٍ فَوَجَدْنَاهُ يُصَلِّي العَصْرَ فَقُلْتُ يا عَمِّ ماهَذِهِ الصَّلاةُ الَّتِي صَلَّيْتَ قال العَصْرُ وهذِهِ صَلاةُ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم الَّتِي كُنَّا نُصَلِّي مَعَهُ *

26-....... Bize Ebû Bekr ibnu Usmân ibn Sehl ibn Huneyf haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Umâme (Es'ad ibn Sehl)'den işittim, şöyle diyordu [47]: Bir defa Umer ibn Abdilazîz'in arkasında öğle namâzını kıldık. Sonra çıkıp Enes ibn Mâlik'in yanına girdik. Biz onu ikindiyi kılıyor hâlde bulduk. Ben ona: Ey amucam, şu kıldığın ne namâzıdır? diye sordum. Enes: İkindi namâzıdır; bu namâz, vaktiyle berâberinde kılmakta olduğumuz Rasûlullah'ın namâzıdır, dedi [48].

١٤ــ بابُ وَقْتِ العَصْرِ

14- İKİNDİ NAMÂZININ VAKTİ BÂBI

---

46 Amr ibn Avf oğulları Medîne'ye iki mil mesâfede Kubâ'da otururlardı. Rencber oldukları için, ikindi namâzını evvel vaktinden geri bırakırlarmış demek oluyor.

47 Ebû Umâme Es'ad ibn Sehl, küçük sahâbîlerdendir, 100'üncü hicret yılında vefât etmiştir.

48 Hadîsciler, sahâbîlerin ''şöyle yapardık, böyle ederdik'' diye rivâyetleri bahsolunan fiillerinin, Peygamber zamânında emir veyâ hiç değilse takrîr buyurulan fiiller olduğunu kabûl eder ve bu gibi mevkûf hadîsleri merfû' sayarlar.

٢٧ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني أَنَسُ بنُ مالِكٍ قال كَانَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلّي العَصْرَ والشَّمْسُ مُرتَفِعَةٌ حَيَّةٌ فَيَذْهَبُ الذاهِبُ إلى العَوَالِي فَيَأْتِيهِمْ والشمْسُ مُرْتَفِعَةٌ وَبَعْضُ العَوَالِي مِنَ المَدِينَةِ عَلَى أَرْبَعَةِ أَمْيَالٍ أَوْ نَحْوِهِ *

27-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S), güneş henüz yüksek ve dipdiri olduğu halde ikindi namâzını kıldırdı. Namâzdan sonra Avâlî'ye gidecek insan giderdi de, güneş hâlâ yüksek bulunurken onların yanına varırdı. (Râvî dedi ki:) Avâlî'nin bâzı yerleri Medîne'ye dört mil yâhud ona yakın mesâfededir [49].

٢٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أَنسِ بنِ مالِكٍ قال كُنَّا نُصَلّي العَصْرَ ثُمَّ يَذْهَبُ الذَّاهِبُ مِنَّا إلَى قُبَاءٍ فَيَأْتِيهِمْ والشَّمْسُ مُرتَفِعَةٌ *

28-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Bizler ikindi namâzını kılardık. Namâzdan sonra bizlerden Kubâ'ya gidecek olan kimse gider, güneş hâlâ yüksek bulunurken Kubâlılar'ın yanına varırdı [50].

١٥ـ بابُ إثْمِ مَنْ فاتَتْهُ العَصْرُ

15- İKİNDİ NAMÂZINI KAÇIRAN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

٢٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال الَّذِى تَفُوتُهُ صَلاَةُ العَصْرِ كأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وما لَهُ قال أبو عَبْدِ اللهِ يَتِرُكُمْ أَعْمَالَكُمْ وتَرْتُ الرَّجُلَ إذَا قَتَلْتُ لَهُ قَتِيلاً أَوْ أَخَذْتُ لَهُ مالاً *

---

49 Avâlî, Medîne civârında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin ismidir. En yakın ma'mûresi iki, en uzak yerleri altı ile sekiz mil mesâfede idi. Bunun için bu hadîsin râvîleri kâh böyle dört mil takdîr ettikleri gibi, kâh iki, kâh altı, kâh üç mil dedikleri de vardır. Mesâfe bildirmekten maksad, ikindi namâzını Rasûlullah'ın ilk vaktinde kıldırdığını anlatmaktır.

50 Kubâ, Medîne'nin güneyinde iki mil kadar uzaklıkta, zirâatı bol, meskûn bir yerdir. Meşhûr Kubâ Mescidi oradadır.

29-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"İkindi namâzını vaktinden kaçıran kimse sanki ehlini ve malını elinden kaçırmış gibidir"* [51] buyurdu. Ebû Abdillah şöyle dedi: ***Yetirukum a'mâlekum*** "Size amellerinizi eksiltti" demektir. Kendisinin bir yakınını öldürdüğüm yâhud ona âid malı aldığım zamân ***Vetertu'r-racule*** (denir) [52].

١٦ــ بابُ إثْمِ مَنْ تَرَكَ العَصْرَ

16- İKİNDİ NAMÂZINI TERKEDEN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

٣٠ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثنا يَحْيى بنُ أبِي كَثِيرٍ عنْ أبِي قِلاَبَةَ عنْ أبِي المَلِيحِ قالَ كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِي غَزْوَةٍ فِي يَوْمٍ ذِي غَيْمٍ فقال بَكِّرُوا بِصَلاَةِ العَصْرِ فإنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قالَ مَنْ تَرَكَ صَلاَةَ العَصْرِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ٭

30-....... **Ebu'l-Melîh şöyle demiştir: Biz bulutlu bir günde Bureyde ile gazvede bulunduk. Bureyde şöyle dedi: İkindi namâzını ta'cîl ediniz. Çünkü Peygamber (S): *"Her kim ikindi namâzını* (kasden) *terk ederse ameli bâtıl olur"* buyurdu** [53].

---

51 Ehl ve evlâdı katlolunmuş, serveti telef olmuş kimsenin musîbeti ne kadar büyükse, bir ikindi namâzını geçiren kimsenin musîbeti de o kadar büyüktür. Bu namâzın geçirilmesi, ya güneşin batmasına, ya muhtar vakitten sonraya, yâhud güneşin sararması zamânına kadar bilerek geri bırakılmasıdır. Beş namâz içinden ikindinin tahsîs edilmesi hakkında türlü türlü tevcîhler varsa da, en doğru söz Allah istediği namâza, istediği fazîleti tahsîs etmiş demektir.

52 Buhârî bununla, Allah Taâlâ'nın: ***"Len yetirakum a'mâlekum.."*** (Muhammed: 35) kavlindeki ***"yetirukum"*** lâfzına işâret etti. Çünkü orada bu fiil iki mef'ûlü nasb etmiştir. Biri hitâb kâfı, ikincisi de ***"a'mâlekum"***'dür. Binâenaleyh bu fiil iki mef'ûle teaddî edicidir. Bu ise hadîsteki iki "lâm"ın mansûb okunmasını te'yîd eder. Buhârî ***"vetertu'r-racule"*** kavli ile de aynı fiilin bir mef'ûle teaddî ettiğine işâret etmiştir. Bu da hadîsteki "lâm"ı ötre okuyan Mustemlî rivâyetini te'yîd eder.

İşâret edilen âyetin meali şudur: ***"Onun için gevşek davranmayın. Siz daha gâlib iken,*** (zillet göstererek) ***sulha da'vet etmeyin. Allah sizinle berâberdir. Amellerinizi aslâ eksiltmez"***(Muhammed:35).

53 Büreyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, haylî rivâyetleri olan büyük bir sahâbîdir. 62 hicret yılında Merv'de gazâda iken vefât etmiştir. Horâsân diyârında en son vefât eden sahâbîdir. Peygamber, Ebû Bekr'le birlikte hicret yolunda iken 70 süvârî ile karşılarına çıkıp, kısa bir kelâmdan sonra müslümân oluşları çok ibretlidir. Medîne'ye girişte bayrak açılmasını teklîf edip, sarıktan bir bayrak yaparak, en önde bayrak tutarak yürümüştür.

١٧ـ باب فضل صلاة العصر

17- İKİNDİ NAMÂZININ FAZÎLETİ BÂBI

٣١ـ حدّثنا الحُمَيْدِيُّ قال حدّثنا مَرْوَانُ بنُ مُعَاوِيَةَ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ عنْ قَيْسٍ عنْ جَرِيرٍ قال كُنَّا عِنْدَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فَنَظَرَ إلَى القَمَرِ لَيْلَةً يَعْنِي البَدْرَ فقال إنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كما تَرَوْنَ هَذَا القَمَرَ لاَتُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فإنِ اسْتَطَعْتُمْ أنْ لاَتُغْلَبُوا على صلاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فافْعَلُوا ثُمَّ قَرَأ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الغُرُوبِ * قَالَ إسْمَاعِيلُ افْعَلُوا لاَ تَفُوتَنَّكُمْ *

31-....... Bize İsmâîl, Kays'tan; o da Cerîr'den olmak üzere tahdîs etti. Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) bir gece; yânî ayın on dördü olan bedr gecesi aya baktı da, şöyle buyurdu: *"Sizler şu ayı, görülmesinden hiçbiriniz mahrûm olmaksızın* (yâhud birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hâcet kalmaksızın) [54] *hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi, Rabb'inizi de muhakkak öylece göreceksiniz* [55]. *Artık güneşin doğmasından ve batmasından ev-*

Bulutlu günde ta'cîlin hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namâzı muhtar vakitten sonraya bırakmak yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur.

Âsîleri tekfîr eden Hâricîler, bu hadîsi kendilerine sened edinerek: "وَمَنْ يَكْفُرْ بِالإيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ = *Her kim îmân edilecek şey'e küfr eder tasdîk etmezse ameli hebâ olur*"(el-Mâide:5) âyetini tefsîr eden hadîslerden sayarlar. Hâlbuki iş onların dedikleri gibi olursa, âyetin mefhûmu ile hadîsin mantuku müteârız çıkar. Çünkü âyetin mefhûmu "Îmân edilecek şey'e kâfir olmayanın ameli bâtıl olmaz" iken, hadîsin mantuku: "İkindi namâzının farzlığına îmân ettiği hâlde terkeden kimsenin ameli bâtıl olur" sûretindedir. O hâlde bu hadîsi şöyle te'vîl etmek gerekir: Bu namâzı terkedenin amelinin sevâbı -sonradan kazâ etse bile- heder olur, yâhud azalır, yâhud diğer sâlih amellerinin sevâbları kendisine ancak tevbe etmesiyle verilir. Yâhud da meleklerin güzel şahâdetinden mahrûm kalır, gibi zecr ve teşdîdi hâiz ma'nâlarla tev'îl gibi (İbn Hacer ve Aynî).

54 Kavis içindeki terceme, metindeki "tudâmûne" lâfzının "tudâmmûne" sûretindeki rivâyetine âiddir.

55 Bu görüleni görülene benzetme değil, görmeyi görmeye benzetmedir. Bütün hadîs kitâblarındaki birçok rivâyetlerin lâfızları hep bunu te'yîd edicidir. Kıyâmet gününde mü'min kullara Rabb'lerinin cemâlini hicâbsız olarak görme ve müşâhede etme müyesser olacağına Mu'tezile ile Hâricîler'den başka bütün İslâm fırkaları ittifâk ederler. Bununla ilgili hadîsleri en az yirmi kadar sahâbî rivâyet

velki namâzların hiçbirinden alıkonmamanıza muktedir olursanız, onu yapınız''[56]. Sonra şu âyeti okudu: ''*...Rabb'ini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et*'' (Kaaf: 39).

İsmâîl ibn Ebî Hâlid: Bu namâzları yapın, sakın bu namâzlar sizden kaçıp gitmesin, demiştir.

٣٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا مالِكٌ عنْ أبي الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رضي اللهُ عنه أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال يَتَعاقَبُونَ فِيكُمْ ملائِكَةٌ باللَّيْلِ وَملائِكَةٌ بالنَّهارِ وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلاةِ الفَجْرِ وَصَلاةِ العَصْرِ ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ باتُوا فِيكُمْ فَيَسْأَلُهُمْ وهُوَ أعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْناهُمْ وهُمْ يُصَلُّونَ وَأتَيْناهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ *

32-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir[57]:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: ''*Bir takım melekler geceleyin, diğer takım melekler de gündüzün birbirlerini müteâkıb size gelirler. Bunlar sabâh ile ikindi namâzlarında birleşirler. Sonra içinizde kalmış olan melekler semâya yükselirler*[58]. *Rabb'ları namâz kılmış kullarının hâl-*

---

etmiş olduğundan, bunlar ma'nen mütevâtır oldukları gibi ''*Yüzler o gün terü tâzedir. Rabb'lerini göreceklerdir*''(el-Kıyâme:22), ''*Hayır, şübhesiz ki onlar o gün Rabb'lerinden kat'iyyen mahrumdurlar*''(et-Tatfîf:15) âyetleri ile diğer âyetler, bu görüşü te'yîd edicidir.

56 Yânî bu iki vakitteki namâzı kılmaktan alıkoyacak, sabâh uykusu, gündüzdeki meşgaleler gibi mâniâları bertaraf etmek elinizden gelirse yapınız, demektir. Müslim rivâyetinde tasrîh edildiği üzere, güneşin doğmasından evvelki namâz sabâh namâzı, batmasından evvelki namâz da ikindi namâzıdır. Farz namâzların hepsi de fazîletçe müsâvîdirler. Ancak her birinin kendine hâss bir meziyetle diğerlerinden ayrılmasına da bir mâni' yoktur. Bu iki vakite hâss olan fazîlet ve meziyet, müteâkıb hadîsteki gece melekleri ile gündüz meleklerinin birleşme zamânları ve amellerin Allah'a arzı gibi husûsiyetler olup, bu iki vakitte Allah'a çıkan amellerin mükâfâtı da, âhırette Allah'ı müşâhede olması pek yakışır.

57 İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde merfûen rivâyet edilen hadîs, en tafsîllidir: Tercemesi şudur: ''*Gece melekleri ile gündüz melekleri sabâh ile ikindi namâzlarında sizde birleşirler. Sabâh namâzında birleştikten sonra gece melekleri semâya yükselir, gündüz melekleri kalırlar. İkindi namâzında da birleşirler. Bu defa da gündüz melekleri yükselir, gece melekleri kalırlar. Yükselen meleklere Rabb'leri..... diye sorar*''.

58 Her iki takım meleklerin namâz vaktinde gelip gitmeleri, müslümânlarla birlikte namâzda hâzır olmaları, mü'minler hakkında ilâhî bir lûtuf ve keremdir. Çünkü melekleri, insanların en iyi hâllerine muttali' kılıp haklarında güzel övgü ve şahâdette bulundurmuş oluyor.

lerini en iyi bilir olduğu hâlde, yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Biz onları namâz kılar hâlde bıraktık ve yanlarına da namâz kılarlarken varmıştık, derler" [59].

١٨ــ بابُ مَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ العَصْرِ قَبْلَ الغُرُوبِ

18- GÜNEŞİN BATMASINDAN ÖNCE İKİNDİ NAMÂZINDAN BİR REK'ATI YETİŞTİREN KİMSE BÂBI [60]

٣٣ــ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أبِي سَلَمَةَ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضىَ اللّهُ عنه قال قال رسُولُ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم إذَا أدْرَكَ أحَدُكُمْ سَجْدَةً مِنْ صَلاَةِ العَصْرِ قَبْلَ أنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلاَتَهُ وإذَا أدْرَكَ سَجْدَةً مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ قَبْلَ أنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَلْيُتِمَّ صَلاَتَهُ •

33-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Biriniz ikindi namâzından bir secdeyi gün batmadan evvel yetiştirdiği zamân, namâzını tamamlasın. Sabâh namâzından da bir secdeyi gün doğmadan önce yetiştirdiği zâman, o da namâzını tamamlasın"* [61].

٣٤ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثني إبْرَاهِيمُ عَنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أبِيهِ أنَّهُ أخْبَرَهُ أنَّهُ سَمِعَ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ إنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الأُمَمِ كَمَا بَيْنَ صَلاَةِ العَصْرِ

---

59 Mü'minlerin birbirlerine güzel şahâdette bulunmaları, lehine şahâdet olunan hakkında Allah katında rahmet vesîlesi olduğu için, meleklerin mü'minler hakkındaki şahâdetleri de elbette ilâhî rahmete sebebdir.

İbâdet ve tâatimize muttali' olan bu melekler, kavillerin en sahîhine göre, hayr ve şerr işlerimizi yazmakla vazîfeli olup, hayât devâm ettiği müddetçe yanımızda duran, öldükten sonra kabrimizin başından ayrılmayan, Hafaza Melekleri'nden başka meleklerdir.

60 Buhârî'nin bu bâbı bağlamaktan garazı, musallî, güneş batmadan evvel bir rek'at, güneş battıktan sonra da ikinci rek'at kılınacak şekilde ikindi namâzını kılsa, bu namâzı câiz olup kazâ etmeye ihtiyâc olmadığına işâret etmektir (Şâh Veliyullah).

61 Güneşin batmasından evvel ikindi namâzının bir rek'atı kılındıktan sonra gün batarsa, namâz bâtıl olmayıp, tamâmlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifâkı vardır. Sabâh namâzı hakkında da cumhûrun kavli budur. Yalnız Hanefîler, sabâh namâzı tamamlanmadan güneş doğarsa namâz bâtıl olur, derler. Vakit namâzını özürsüz olarak böyle dar zamâna kadar geri bırakmak günâhtır.

الَى غُرُوبِ الشَّمْسِ أوتِيَ أهْلُ التوْرَاةِ التَّوْرَاةَ فَعَمِلُوا حَتَّى إذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا فأُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً ثُمَّ أُوتِيَ أهْلُ الإنْجِيلِ الإنْجِيلَ فَعَمِلُوا إلَى صَلاَةِ العَصْرِ ثُمَّ عَجَزُوا فأُعْطُوا قِيرَاطاً قِيرَاطاً ثُمَّ أُوتِينَا القُرْآنَ فَعَمِلْنَا إلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ فأُعْطِينَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ فقالَ أهْلُ الكِتَابَيْنِ أىْ رَبَّنَا أعْطَيْتَ هَؤُلاَءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ وَ أعْطَيْتَنَا قِيرَاطًا قِيرَاطًا وَنَحْنُ كُنَّا أكْثَرَ عَمَلاً قَالَ قالَ اللّٰهُ عَزَّ و جَلَّ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ أجْرِكُمْ مِنْ شَيْءٍ قالُوا لاَ قالَ فَهُوَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أشَاءُ *

34-....... Bana İbrâhîm, İbn Şihâb'dan; o da Sâlim ibn Abdillah'tan; o da babasından olmak üzere tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) ona, Rasûlullah'tan şu temsîli işittiğini haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: *"Sizden evvel gelen ümmetlere nisbetle sizin* (dünyâdaki) *bekaanız,* (bütün güne nisbetle) *ikindi namâzından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir*[62]. *Tevrât ehline Tevrât verildi. Onunla çalıştılar. Lâkin gün yarıyı bulunca çalışmaktan âciz kaldılar. Fakat kendilerine yine birer kîrât* (olan gündelikleri) *verildi. İncîl ehline de İncîl verildi. Onlar da ikindi namâzı vaktine kadar* (onunla) *çalıştıktan sonra, onlar da âciz oldular. Onlara da birer kîrât* (olan gündelikleri) *verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Güneşin batmasına kadar çalıştık ve bize ikişer kîrât olarak* (gündelik) *verildi. Bunun üzerine Tevrât ehli ile İncîl ehli: Ey Rabb'ımız, onlara ikişer kîrât, bize ise* (yalnız) *birer kîrât verdin; hâlbuki biz daha çok çalıştık, derler. Azîz ve Celîl olan Allah da:* (Bütün gün çalıştığınıza göre şart edilen) *gündeliğinizden birşey kestim mi? diye sorar. Onlar: Hayır* (kesmedin), *derler. O da: İşte o benim fadlımdır ki, onu dilediğime veririm, buyurur"*[63].

---

62 İkindi namâzına âid hadîsler arasında Buhârî'nin, Peygamber'in bu meselini zikr etmesine sebeb, hadîsin metnindeki *"İkindi namâzından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir"* ibâresidir. İkindi vakti, herşeyin gölgesi iki misli olduğu zamân girer diyenler, bu ibârenin zımnındaki işâret ile de ihticâc ederler. Çünkü sözün siyâkı, ikindi müddetinin azlığına delâlet eder. İkindinin başlangıcı, gölgenin bir misli olduğu zamândan i'tibâr edilse, gündüzün yarısından ikindiye kadar çalışanların çalışma müddeti, kendilerinden sonrakilere ya musâvî, ya daha az olmuş olur ki, bu takdîrce temsîldeki kuvvet azalmış olur.

63 Bu hadîsden şu anlaşılıyor: Yahûdîler'in bütün gün, Hristiyanlar'ın da gündüzün kalan yarısında çalışmak üzere ecri ikişer kîrât imiş. Hangisi işi sonuna kadar tamamlasa, tamâm ücreti hakk kazanmakla ikişer kîrât alacakmış. Lâkin işi yarıda bırakıp taahhüd ettikleri işe vefâ etmedikleri için, herbirine isâbet eden kadar ücret alıp, birer kîrâta nâil olmuşlar. Sonra Müslümânlar gelip de her iki tâifenin ücretlerinin toplamını alınca hasede uğradılar. İş bu tarzda olmamış olsa, bu sözlerin ma'nâsı sahîh olmaz... (Hattâbî).

٣٥ـ حدّثنا أبو كُرَيبٍ قال حدّثنا أبو اسامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أبي بُرْدَةَ عَنْ أبي مُوسَى عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم مَثَلُ المُسْلِمِينَ واليَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْماً يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلاً إلَى اللَّيْلِ فَعَمِلُوا إلَي نِصْفِ النَّهَارِ فقالُوا لاَ حاجَةَ لنا إلَى أجْرِكَ فاسْتَأْجَرَ آخَرِينَ فقال أكْمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمْ ولَكُمْ الَّذِى شَرَطْتُ فَعَمِلُوا حَتَّى إذَا كانَ حِينَ صَلاَةِ العَصْرِ قَالُوا لَكَ ماعَمِلْنَا فاسْتَأجَرَ قَوْماً فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غابَتِ الشَّمْسُ وَاسْتَكْمَلُوا أجْرَ الفَرِيقَيْنِ*

35-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Müslümânlara karşı Yahûdîler ve Hıristiyanlar'ın hâli şuna benzer ki, bir adam bir takım kimseleri (sabâhtan) *gecenin girmesine kadar çalışmak üzere ücretle tutmuş. Bu işçiler günün yarısına kadar çalıştıktan sonra: Senin* (vereceğin) *gündeliği istemeyiz, deyip savuşmuşlar* (tam ücreti hakk etmemişler). *O adam başkalarını ücretle tutup, kendilerine: Şu günü tamamlayın da şart ettiğim gündeliği size* (eksiksiz) *vereyim, demiş. Bu ikinci takım da çalışmağa koyulmuşlar. İkindi namâzı vaktine gelince bunlar da* (işten vazgeçip): *Çalıştığımız senin olsun* (gündelik istemeyiz), *demişler. Bu sefer yine başkalarını ücretle tutmuş da, onlar günün kalan mikdârında, gün batıncaya kadar çalışmışlar ve* (kendilerinden evvelki) *her iki takımın gündeliklerini tastamam olarak hakk etmişler"* [64].

١٩ـ بابُ وقْتِ المَغْرِبِ. وقال عَطَاءٌ يَجْمَعُ المَرِيضُ بَيْنَ المَغْرِبِ والعِشَاءِ

19- AKŞÂM NAMÂZININ VAKTİ BÂBI

Atâ ibn Ebî Rebâh: Hasta olan kimse akşâm namâzı ile yatsı namâzı arasını birleştirir demiştir [65].

---

64 Bu, Allah'ın emrettiğini terk eden Yahûdîler ve Hristiyanlar ile, Hakk'ın hidâyetini ve Rasûlullah'ın getirdiğini kabûl eden Müslümânlar hakkında darb edilmiş bir meseldir... (Aynî).

65 Bu ta'lîki, Abdurrazzâk kendi *Musannaf*'ında mevsûlen rivâyet etti. Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ve Şâfiîler'den bâzıları da buna kaail olmuşlardır. Bunlara göre akşâm ile yatsının vakti birdir. Kaadî Iyâd şöyle dedi: Vakitleri müşterek olan

٣٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مِهْرَانَ قال حدّثنا الوَلِيدُ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثنا أَبُو النَّجاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بنِ خَدِيجٍ وَهُوَ عَطَاءُ بنُ صُهَيْبٍ قال سَمِعْتُ رَافِعَ بنَ خَدِيجٍ يَقُولُ كُنَّا نُصَلِّي المَغْرِبَ مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فَيَنْصَرِفُ أَحَدُنَا وإِنَّهُ لَيُبْصِرُ مَوَاقِعَ نَبْلِهِ *

36-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Râfi' ibn Hadîc'in himâyesinde olan Ebu'n-Necâşî -ki o, Atâ ibnu Suheyb'dir- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz akşâm namâzını Peygamber ile birlikte kılardık da, her birimiz namâzdan çıktıktan sonra attığı okların düştüğü yerleri muhakkak görürdü [66].

٣٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سَعْدٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو بنِ الحَسَنِ بنِ عَلِيٍّ قال قَدِمَ الحَجَّاجُ فسَأَلْنا جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ فقالَ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي الظُّهْرَ بالهَاجِرَةِ والعَصْرَ والشَّمْسُ نَقِيَّةٌ وَالمَغْرِبَ إذَا وَجَبَتْ والعِشَاءَ أَحْيَاناً وأَحْيَاناً إذَا رَآهُمْ اجْتَمَعُوا عَجَّلَ وَإِذَا رَآهُمْ أَبْطَأُوا أَخرَ والصُّبْحَ كانُوا أَوْ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّيها بِغَلَسٍ *

37-....... Bize Şu'be, Sa'd'dan; o da Muhammed ibn Amr ibni'l-Hasen ibn Alî'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Haccâc Medîne'ye geldiğinde, biz Câbir ibn Abdillah'a (namâz vaktini) sorduk. Câbir de şöyle dedi [67]: Peygamber (S) öğleni (zevâlden sonra) gündüzün sıcağında, ikindiyi henüz güneş beyaz ve tertemiz iken, akşâmı güneş battığında, yatsıyı da bâzen erken, bâzen geç kıldırırdı. Cemâati toplanmış gördüğünde erkence kıldırır; gecikdik-

---

namâzları cem' etmek bâzen sünnet, bâzen ruhsat olur. Arafât ile Müzdelife'de iki namâz arasını cem' etmek sünnettir. Sefer, hastalık ve yağmur özürleriyle iki namâzı birleştirmek ise ruhsattır... (Aynî).

66 Bu söz yalnız temsîl ve beyân için zikr edilmiyor. Akşâm namâzından sonra karanlık büsbütün basıncaya kadar ok yarışı bi'l-fiil vâkı' olduğu, hadîslerin ifâdelerinden anlaşılıyor.

67 Haccâc'ın vâlî olarak Medîne'ye gelmesi, İbn Zübeyr'in öldürülmesinden sonra, 64. hicret yılındadır. Haccâc, Emevîler'in vâlîlerinin âdeti vechile namâzları vakitlerinden geri bırakırdı. Hz. Alî'nin torununun oğlu Muhammed'in Câbir'e suâli, işte buna dâirdir. Câbir de metindeki cevâbı vermiştir.

lerini gördüğünde namâzı geri bırakırdı. Sabah namâzını ise onlar yâhud Peygamber karanlıkta kılarlardı[68].

٣٨ــ حدّثنا المَكّىّ بنُ إبْراهِيمَ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ أبِى عُبَيْدٍ عنْ سَلَمَةَ قال كُنَّا نُصَلّى مَعَ النبىّ صلى الله عليه وسلم المَغْرِبَ إذَا تَوارَتْ بِالحِجَابِ *

38-....... Seleme ibnu'l-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'le berâber akşâm namâzını güneş hicâbla gizlendiği zamân (yânî ufuk çizgisinin arkasına girip görünmez olduğu zamân) kılardık[69].

٣٩ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا عَمْرُو بنُ دِينَارٍ قال سَمِعْتُ جابِرَ بنَ زَيْدٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال صَلَّى النبىُّ صلى الله عليه وسلم سَبْعاً جَمِيعاً وثَمَانِياً جَمِيعاً *

39-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) birleştirilmiş olarak yedi rek'at ve yine birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırdı, demiştir[70].

٢٠ــ بابُ مَنْ كَرِهَ أنْ يُقَالَ لِلْمَغْرِبِ العِشَاءُ

20- AKŞÂM NAMÂZINA IŞÂ DENİLMESİNİ KERÎH GÖREN KİMSE BÂBI

٤٠ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ هُوَ عَبْدُ اللهِ بنُ عَمْرٍو قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عنِ الحُسَيْنِ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ بُرَيْدَةَ قال حدّثنى عَبْدُ اللهِ المُزَنِىُّ أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم قال لاَ تَغْلِبَنَّكُمُ الأَعْرَابُ عَلَى إسْمِ صَلاَتِكُمُ المَغْرِبِ قالَ وَتَقُولُ الأَعْرَابُ هِىَ العِشَاءُ *

68 Bu şekk, Muhammed ibn Amr'dandır. Câbir: "Onlar kılıyorlardı" mı demiş, yoksa "Peygamber onu kılıyordu" mu demiş? Burası hâtırında kalmamış demektir.

Bu hadîs, beş namâzın vakitlerini bildirdiği gibi, namâzı vaktinin evvelinde kılmanın fazîletini de haber veriyor.

69 Yânî güneş perdenin arkasına girip görünmez olduğu zamân demektir. Akşâm namâzı sözü karînesine i'timâd ederek, fâili zikretmeksizin zamîrlendirmiştir.

70 Bu hadîs, öğle namâzını ikindiye kadar geri bırakma bâbında (12. bâbda) geçmişti. Peygamber, akşâmla yatsıyı birleştirilmiş olarak yedi rek'at; öğle ile ikindiyi de birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırmış oluyor. Bu lâfız, takdîm ve te'hîre muhtemildir. Lâkin bâb başlığına uygun düşmesi için, bunun te'hîre hamledilmesi daha evlâdır.

40-....... Bana Abdullah el-Muzenî (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Bedevîler takımı sizin şu namâzınızın, yânî akşâm namâzınızın isminde size gâlib gelmesinler"*. Peygamber -yâhud Abdullah ibn Mugaffal el-Muzenî- Bedevîler (akşâm namâzına) ışâ derler, dedi [71].

٢١ ـ بابُ ذِكْرِ العِشَاءِ والعَتَمَةِ ومَنْ رَآهُ واسِعاً قال أبو هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أثْقَلُ الصَّلاَةِ عَلَى المُنَافِقِينَ العِشَاءُ والفَجْرُ وقال لَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي العَتَمَةِ والفَجْرِ. قال أبو عَبْدِ اللهِ والإِخْتِيَارُ أنْ يَقُولَ العِشَاءُ لِقَولِهِ تَعَالَى ومِنْ بَعْدِ صَلاَةِ العِشَاءِ. ويُذْكَرُ عنْ أبِي مُوسَى قال كُنَّا نَتَنَاوَبُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم عِنْدَ صَلاَةِ العِشَاءِ فأَعْتَمَ بِهَا. وقال ابنُ عَبَّاسٍ وعائِشَةُ أعْتَمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِالعِشَاءِ. وقال بَعْضُهُمْ عنْ عائِشَةَ أعْتَمَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِالعَتَمَةِ. وقال جابِرٌ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي العِشَاءَ. وقال أبو بَرْزَةَ كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُؤَخِّرُ العِشَاءَ. وقال أنَسٌ أخَّرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم العِشاءَ الآخِرَةَ. وقالَ ابنُ عُمَرَ وأبُو أيُّوبَ وابنُ عَبَّاسٍ رضِيَ اللهُ عنهم صلى النبيُّ صلى الله عليه وسلم المَغْرِبَ والعِشَاءَ *

---

71 Son cümlenin kaaili Peygamber olduğuna göre -ki sözün sevki bunu gerektiriyor- hadîsin metnine dâhildir. Kaali Abdullah ibn Mugaffel el-Muzenî olduğuna göre ise, bir Müdrec kelâm olmuş olur.

Bu hadîsi Müslim, İbn Umer tarîkinden şöyle rivâyet etmiştir: "لاَ يَغْلِبَنَّكم الأعْرابُ على آسْمِ صَلاَتِكم. فَإنَّها فى كِتَابِ اللهِ العِشَاءُ وَأنَّهم يُعْتِمُونَ بِحِلاَبِ الإِبِلِ" = *Bedevîler takımı şu namâzınızın isminde size galebe etmesinler. Çünkü o*(nun ismi) *Allah'ın Kitâbı'nda ışâdır. Bedevîler develerini ateme yânî yatsı karanlığında sağarlar da onun için ışâ'ya bu ismi verirler"*.

Mağrib'e 'ışâ", ışâ'ya "ateme" ve "ışâi âhire", ve her ikisine birden tağlîb tarîkıyle "ışâeyn" demek Arablar arasında pek yaygındır. Nitekim Peygamber ve sahâbîler tarafından da bu lâfızlar çok kullanılagelmiştir. Binâenaleyh konumuz olan hadîslerdeki nehiy, tahrîm için değildir. Yalnız Allah'ın Kitâbı'na uymak için yatsı vaktine "ışâ", yatsı namâzına da "ışâ" dedikten sonra, akşâm namâzı vaktine "mağrib" demeye ümmeti alıştırmak istenilmiştir. Hadîsin müeddâsı: "Bedevîler'in dediği gibi siz de mağribe ışâ diye diye her iki vakit nazarınızda seçilemez hâle gelecek, siz de akşâm namâzını isim benzerliğine aldanarak, ışâ vaktine kadar geri bırakmakta be's görmeyeceksiniz" demek olur.

21- (HADÎSLERDE) IŞÂ VE ATEME'NİN ZİKREDİLMESİ [72] VE ATEME İSMİNİ IŞÂ MA'NÂSINA KULLANMAYI CÂİZ GÖREN KİMSE BÂBI

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S): *"Münâfıklara en ağır gelen namâz ışâ ile fecr namâzlarıdır"* **buyurdu** [73]

Yine Peygamber (Ebû Hureyre'ye hitâben): *"Eğer onlar ateme ve fecr namâzlarındaki fazîleti bilir olsalardı,* (muhakkak ona emekliyerek dahî gelirlerdi)" **buyurdu** [74].

Ebû Abdillah el-Buhârî:
İhtiyâr edilecek olan, Yüce Allah'ın *"Ve min ba'di salâti'l-ışâ"* (en-Nûr: 58) **kavlinden dolayı, ışâ denilmesidir, dedi.**

Ve Ebû Mûsâ'dan:
Bizler ışâ namâzı sırasında nevbetleşe Peygamber'e giderdik. Peygamber bu namâzı karanlık iyice şiddetleninceye kadar geriye bıraktı, dediği zikrolunur [75].

Ve İbn Abbâs ile Âişe:
Peygamber, ışâ namâzını oyalanıp geceye bıraktı, dediler [76].

Bâzıları da Âişe'den: Peygamber ateme namâzını geceye bıraktı, dediğini söylediler [77].

Ve Câbir: Peygamber, ışâ namâzını kıldırdı, dedi [78].

Ebû Berze de:

---

72 Bu bâbdaki hadîsin siyâkı ile bundan önceki bâb hadîsinin siyâkı birdir. Böyle olunca iki bâb başlığının mugâyereti (gayrı oluşluk) vechi nedir? dersen, ben derim ki: Peygamber'den "ışâ" isminin mağrib ma'nâsında kullanılması sâbit olmadı, fakat "ateme" isminin "ışâ" ma'nâsına kullanılması sâbit olmuştur. İşte Buhârî bu haysiyetle, iki bâb başlığı arasında mugâyeret yapmıştır (Aynî).

73 Buhârî bu ta'lîkı "Cemâatle ışâ namâzının fazîleti bâbı"nda mevsûlen tahrîc etti.

74 Bunu, "Ezân konusunda kur'a çekme bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

75 Bunu, "İşâ'nın fazîleti bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

76 Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü "Işâ'dan önce uyumak bâbı"nda; Âişe'nin sözünü ise "Işâ'nın fazîleti bâbı"nda tahrîc etti.

77 Buhârî Âişe'nin bu sözünü, kadınların geceleyin mescidlere çıkmaları bâbında tahrîc etti. Bu üç ta'lîk, içlerinde "ateme" ve "a'teme" zikredilmiş olanlardır. Bundan sonra Buhârî, ışâ'nın zikredildiğine şahâdet eden ta'lîkleri zikretmeye başladı.

78 Buhârî bunu, "Akşâm namâzının vakti bâbı" ile "Yatsı namâzının vakti bâbı" nda mufassal olarak rivâyet etti.

Peygamber ışâ namâzını te'hîr ederdi, dedi [79]. Enes de: Peygamber el-ışâe'l-âhire namâzını geriye bıraktı, dedi. Kezâ İbn Umer, Ebû Eyyûb ve İbn Abbâs: Peygamber (S) mağrib namâzını ve ışâ namâzını kıldırdı, demişlerdir [80].

٤١ــ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال سالِمٌ أخبرني عَبْدُ اللهِ قال صلَّى لَنَا رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لَيْلَةً صَلاَةَ العِشَاءِ وَهْيَ الَّتِي يَدْعُو النَّاسُ العَتَمَةَ ثُمَّ انْصَرَفَ فاقْبَلَ عَلَيْنَا فقال أرَأَيْتُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ فإنَّ رَأسَ مائَةِ سَنَةٍ مِنْها لاَيبقى مِمَّنْ هُوَ عَلَى ظَهْرِ الأرْضِ أحَدٌ *

41-....... Sâlim şöyle demiştir: Bana babam Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gece bize ışâ namâzını kıldırdı, ki o namâz insanların "ateme" diye isimlendire geldikleri namâzdır. Sonra namâzı bitirip bize karşı döndü de şöyle buyurdu: *"Bu gecenizi gördünüz mü! İşte bu geceden i'tibaren yüz senenin başında* (bu gün) *yeryüzünde bulunanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır"* [81].

٢٢ــ باب وَقْتِ العِشَاءِ إذَا اجْتَمَعَ النَّاسُ أوْ تأخَّرُوا

22- İNSANLAR TOPLANDIKLARI YÂHUD TOPLANMAKTA GECİKTİKLERİ ZAMÂN YATSI NAMÂZININ VAKTİ BÂBI

٤٢ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سَعْدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرٍو وهُوَ ابنُ الحَسَنِ بنِ عَلِيٍّ قال سألْنَا جابِرَ ابْنَ عَبْدِ اللهِ عنْ صَلاَةِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فقالَ كانَ النبيُّ يُصَلِّى الظُهْرَ بِالْهَاجِرَةِ والعَصْرَ والشَّمْسُ حَيَّةٌ والمَغْرِبَ إذَا وَجَبَتْ والعِشَاءَ إذَا كَثُرَ النَّاسُ عَجَّلَ وإذَا قَلُّوا أخَّرُوا الصُّبْحَ بِغَلَسٍ *

79 Bunu da "İkindinin vakti bâbı"nda uzunca olarak rivâyet etti.

80 Buhârî bu üç ravînin hadîslerini sırasıyle Hacc, Vedâ Haccı, ve Öğle namâzının ikindiye kadar geri bırakılması bâblarında mevsûlen rivâyet etmiştir.

81 Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'l-İlm, es-Semer bi'l-İlm bâbında da zikretmiştir. *Ateme:* Mağrib kırmızılığı... battıktan sonra gecenin ilk üçte birine denir. Bir kavle göre, ışâi âhire namâzının vaktine denir ki, yatsı vakti ta'bîr olunur *(Kaamûs Ter.).*

42-....... Muhammed ibn Amr şöyle demiştir: Biz Câbir ibn Abdillah'a Peygamber'in namâzından sorduk. O da şöyle dedi: Peygamber, öğle namâzını (zevâlden sonra) gündüzün sıcağında; ikindiyi henüz güneş dipdiri iken; akşâmı güneş battığında; yatsı namâzını da insanlar toplanıp çoğaldıkları zamân erken vaktinde; insanlar az birikip toplanmayı geciktirdikleri zamân ise geç kıldırırdı. Sabâh namâzını ise karanlıkta kıldırırdı [82].

٢٣ ــ بابُ فَضْلِ العِشَاءِ

23- YATSI NAMÂZININ FAZÎLETİ BÂBI

٤٣ ــ حدّثنا يَحْيي بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ أنَّ عائِشَةَ أخْبَرَتْهُ قالَتْ أعْتَمَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لَيْلَةً بالعِشَاءِ وذَلِكَ قَبْلَ أنْ يَفْشُوَ الإسلامُ فَلَمْ يَخْرُجْ حَتَّى قال عُمَرُ نامَ النِّسَاءُ والصِّبْيانُ فَخَرَجَ فقال لِأهْلِ المَسْجِدِ مايَنْتَظِرُها أحَدٌ مِنْ أهْلِ الأرْضِ غَيْرُكُمْ •

43-....... Urve'ye de Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namâzını geç vakte kadar geri bıraktı. Bu, henüz İslâm yayılmadan evvel idi [83]. Peygamber (o gece hücresinden) çıkmadı. Nihâyet Umer: (Buradaki) kadınlar, çocuklar uyuyakaldılar, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah dışarı çıktı ve mescid ahâlîsine hitâben: *"Şimdi yeryüzünde bu namâzı sizden başka kimse beklemiyor"* buyurdu [84].

٤٤ ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال أخبرنا أبو أُسَامَةَ عنْ بُرَيْدٍ عنْ أبى بُرْدَةَ عنْ أبِى مُوسَى قال كُنْتُ أنا وَأصْحَابِى الَّذِينَ قَدِمُوا مَعِى فِي السَّفِينَةِ نُزُولاً فِي بَقِيعِ بُطْحَانَ والنبىُّ صلى الله عليه وسلم بِالمَدِينَةِ فكانَ يَتَنَاوَبُ النبىَّ صلى الله عليه وسلم عِنْدَ صَلاَةِ العِشَاءِ كُلَّ لَيْلَةٍ نَفَرٌ مِنْهُمْ فَوَافَقْنَا النبىَّ صلى الله عليه وسلم أنا وأصْحَابِى وَلَهُ بَعْضُ الشُّغْلِ فِى بَعْضِ أمْرِهِ فأعْتَمَ بِالصَّلاَةِ

82 Bu hadîs ve ilgili hâşiyeler "Akşâm namâzının vakti" bâbında (20. bâbda) geçmişti.

83 Bunu, 26. bâbda gelecek olan İbn Umer hadîsi açıklamaktadır.

84 Umer'in "Kadınlar ve çocuklar uyuyakaldılar" sözü, bunların cemâate devâm ettiklerine ve bu devâmın müstehâb olduğuna delâlet eder.

حَتَّى ابْهَارَّ اللَّيْلُ ثُمَّ خَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلّ فَصَلَّى بِهِمْ فَلَمَّا قَضَى صلاتَهُ قال لِمَنْ حَضَرَهُ عَلَى رِسْلِكُمْ أَبْشِرُوا إِنَّ مِنْ نِعْمَةِ اللهِ عَلَيْكُمْ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ يُصَلِّي هَذِهِ السَّاعَةَ غَيْرُكُمْ أَوْ قال ماصَلَّى هَذِهِ السَّاعَةَ أَحَدٌ غَيْرُكُمْ لاَيَدْرِى أَيَّ الكَلِمَتَيْنِ قال. قال أَبُو مُوسَى فَرَجَعْنَا فَفَرِحْنَا بِمَا سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم *

44-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben ve gemiden benimle gelmiş olan arkadaşlarım Bakîu Buthân'da konaklamıştık [85] Peygamber (S) de Medîne'de idi. Her gece yatsı namâzı vaktinde Peygamber'in huzûruna bizimkilerden beş on kişilik bir cemâat nevbetle giderlerdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında Peygamber'i kendisine âid bir işle meşgûl bulduk [86]. Ondan dolâyı namâzı, gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirdi. Sonra Peygamber çıktı ve cemâate namâzı kıldırdı. Namâzı bitirince, yanında hâzır olanlara: *''Gitmeye acele etmeyiniz. Sevininiz, insanlar içinde sizden başka bu sâatte namâz kılan kimsenin bulunmaması Allah'ın size hâss olan ni'metlerindendir* -yâhud da: *Bu sâatte sizden başka kimse namâz kılmadı-''* buyurdu. Bu iki sözden hangisini buyurduğunu râvî Ebû Mûsâ bilmiyor. Yine Ebû Mûsâ: Bunun üzerine bizler yerimize döndük ve Rasûlullah'tan bunu işitmiş olmamız sebebiyle sevinip ferahlandık, dedi [87].

٢٤ـ بابُ مايُكْرَهُ مِنَ النَّوْمِ قَبْلَ العِشَاءِ

24- YATSI NAMÂZINDAN ÖNCE UYUMANIN MEKRÛH GÖRÜLMESİ BÂBI

٤٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ قال أخبرنا عَبْدُ الوَهابِ الثَّقَفِيُّ قال حدّثنا خالِدٌ الحَذَّاءُ عَنْ أَبِي المِنْهالِ عَنْ أَبِي بَرْزَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ العِشَاءِ والحَدِيثَ بَعْدَهَا *

---

85 Eş'ârîler'in müsâfir kaldıkları Bakîu Buthân, Medîne etrafındaki üç vâdîden birinin ismidir.

86 Taberânî'nin *el- Mu'cem*'inde, Peygamber'in bu sırada ordu techîzi ile meşgûl bulunduğu sahîh bir senedle tasrîh edilmiştir.

87 Bu hadîs ile bundan evvelki hadîs, yatsı namâzını gecenin ilk üçte birine kadar yâhud gecenin yarısına kadar geri bırakmaktaki fazîleti beyân etmek için sevk edilmiştir. Buna dâir başka rivâyetler de vardır.

45-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namâzından önce uyumayı ve ondan sonra da oturup konuşmayı kerîh görürdü [88].

٢٥ـ بابُ النَّوْمِ قَبْلَ العِشَاءِ لِمَنْ غُلِبَ

25- UYKU BASMASINA YENİLEN KİMSENİN YATSI NAMÂZINDAN EVVEL UYUMASI BÂBI

٤٦ـ حدّثنا أيُّوبُ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثني أبو بَكْرٍ عنْ سُلَيْمَانَ قال صالِحُ بنُ كَيْسَانَ أخبرني ابنُ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ أنَّ عائِشَةَ قالَتْ أعْتَمَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِالعِشَاءِ حَتَّى نادَاهُ عُمَرُ الصَّلاَةَ نامَ النِّساءُ والصِّبْيانُ فَخَرَجَ فقالَ مايَنْتَظِرُها أحَدٌ مِنْ أهْلِ الأرْضِ غَيْرُكُمْ قال ولاَ تُصَلَّى يَوْمَئِذٍ إلاَّ بِالمَدِينَةِ قال وكانوا يُصَلُّونَ العِشَاءَ فِيما بَيْنَ أنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ الأوَّلِ *

46-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namâzını bir gece geç vakte kadar bıraktı. Nihâyet Umer (Peygamber'in hücresine doğru) yüksek sesle: es-Salâte, (mescidde bulunan) kadınlar ve çocuklar uyudular, diye nidâ etti. Bunun üzerine Rasûlullah çıktı da *"Bu namâzı yer ahâlîsinden sizden başka hiç kimse beklemiyor"* buyurdu. Râvî: (Yatsı namâzı) o zamânlarda Medîne'den başka yerde kılınmazdı, dedi [89].

Yine Râvî: O zamânlar müslümânlar yatsı namâzını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı, dedi [90].

---

88 Yatsı namâzından evvel uyumak tenzîhiyye kerâhet ile mekrûhtur. Bu hadîs, ve kerâhatin sebebleri 13. bâbda geçmişti. Hadîs, burada biraz daha tafsîlli bir lâfızla gelmiştir.

89 İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması, tabîîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namâzı olmadığı gibi, müslümânlık da Medîne hâricine yayılmamıştı. Vâkıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kaldıkları için, cemâatle namâz yalnız Medîne'ye mahsûs idi.

90 Hadîs metnindeki "eş-Şafak", Ebû Yûsuf, Muhammed ve Şâfiî'ye göre, yatsıdan evvel batı cihetindeki kızıllığın; Ebû Hanîfe'ye göre ise, o kızıllıktan sonraki beyazlığın adıdır.

٤٧ـ حدّثنا مَحْمُودٌ قال أخبرنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنى ابنُ جُرَيْجٍ
قال أخبرنى نافِعٌ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلي الله عليه
وسلم شُغِلَ عَنْها لَيْلَةً فأخَّرَها حَتَّى رَقَدْنا فِى المَسْجِدِ ثُمَّ اسْتَيْقَظْنَا ثُمَّ رَقَدْنا
ثُمَّ اسْتَيْقَظْنا ثُمَّ خَرَجَ عَلَيْنا النبىُّ ﷺ ثُمَّ قال لَيْسَ أحَدٌ مِنْ أهْلِ الأرْضِ
يَنْتَظِرُ الصَّلاَةَ غَيْرُكُمْ وكانَ ابنُ عُمَرَ لاَ يُبالِى أقَدَّمَهَا أم أخَّرَها إذَا كانَ لا
يخْشَى أنْ يغْلِبَهُ النوْمُ عنْ وَقْتِهَا وكانَ يَرْقُدُ قَبْلَها قال ابنُ جُرَيْجٍ قُلْتُ لِعَطَاءٍ
فَقال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ أعْتَمَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لَيْلَةً بالعِشَاءِ
حَتَّى رَقَدَ النَّاسُ واسْتَيْقَظُوا وَرَقَدُوا واسْتَيْقَظوا فقامَ عُمَرُ بنُ الخطَّابِ فقال
الصَّلاَةَ قال عَطَاءٌ قال ابنُ عبَّاسٍ فَخَرَجَ نَبىُّ اللهِ صلى الله عليه وسلم كأنِّى
أنْظُرُ إلَيْهِ الآنَ يَقْطرُ رَأْسُهُ ماءً واضِعاً يَدَهُ عَلَى رأسِهِ فقال لَوْلاَ أنْ أشُقَّ عَلَى
أُمَّتِى لأَمَرْتُهُمْ أنْ يُصَلُّوها هَكَذَا فاسْتَثْبَتُّ عَطَاءً كَيْفَ وضعَ النبىُّ صلى الله
عليه وسلم يَدَهُ عَلَى رَأسِهِ كَما أنْبأَهُ ابنُ عَبَّاسٍ فَبَدَّدَ لِى عَطَاءٌ بَيْنَ أصابِعِهِ
شَيْئاً مِنْ تَبْدِيدٍ ثُمَّ وَضَعَ أطْرافَ أصابِعِهِ على قَرْنِ الرَّأْسِ ثُمَّ ضَمَّها يُمِرُّها
كَذَلِكَ عَلى الرَّأْسِ حَتَّى مَسَّتْ إبْهامُهُ طَرَفَ الأُذُنِ مِمَّا يَلِى الوَجْهَ عَلَى
الصُّدْغِ وناحِيَةِ اللِّحْيَةِ لاَيُقَصِّرُ ولاَ يَبْطُشُ إلا كَذَلِكَ وقالَ لَوْلاَ أنْ أشُقَّ
عَلى أُمَّتِى لأَمَرْتُهُمْ أنْ يُصَلوا هَكَذَا *

47-....... Bize Abdurrezzâk haber verip şöyle dedi: Bana İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Nâfi' haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namâzında meşgûl kılındı da bu namâzı o kadar te'hîr etti ki, bizler mescidde uyuduk, sonra uyandık, sonra yine uyuduk, sonra yine uyandık. Sonra Peygamber yanımıza çıktı, sonra: *"Şimdi yer ahâlîsinden, sizden başka bu namâzı bekleyen kimse yoktur"* buyurdu.

İbn Umer, uyumakla namâz vaktini kaçırmaktan korkmadığı zamân yatsının takdîmi ile te'hîri arasında fark gözetmezdi, hattâ yatsıyı kılmadan evvel yatar uyurdu.

İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a bunu söyledim de, o bana şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah ışâ namâzını bir gece o kadar geç bıraktı ki (mesciddeki) insanlar uyudular, uyandılar, yine uyudular, yine uyandılar. Bunun

üzerine Umer ibnu'l-Hattâb ayağa kalktı da (yüksek sesle): es-Salâte, dedi [91].

Atâ şöyle dedi: İbn Abbâs şöyle dedi: Derken Allah'ın Peygamber'i (hücresinden) dışarı çıktı. Başı su damlatır hâlde ve elini başı üzerine koymuş vaziyette çıkışı hâlâ gözümün önündedir. Gelişini müteakıb: *"Ümmetime meşakkat yükleyecek olmasaydım, muhakkak onlara bu namâzı böyle kılmalarını emrederdim"* buyurdu.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'dan, Peygamber'in kendi elini başına koyması keyfiyyetini, İbn Abbâs'ın haber verdiği gibi iyice tesbit ve ta'rîf etmesini istedim. Atâ benim için parmakları arasını biraz ayırdıktan sonra parmak uçlarını tepesi üzerine koydu. Sonra bitiştirip o hey'ette başının üzerine yürüttü, gezdirdi. Nihâyet baş parmağı yüz cihetinden kulak yumuşağına değinceye kadar (yukarıdan aşağı) dulununa ve sakalının kenârına doğru indirdi [92]. Bunu böylece (tekrar tekrar yaparken) ne eksiltiyor, ne de acele ediyordu. Müteâkıben Peygamber: *"Benim tarafımdan ümmetim üzerine meşakkat yüklemek olmasaydı, muhakkak onlara, bu namâzı böyle kılmalarını emrederim"* buyurdu [93].

٢٦ — بابُ وقْتِ العِشَاءِ إلَى نِصْفِ اللَّيْلِ. وقال أبو بَرْزَةَ كَانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يَسْتَحِبُّ تَأخِيرَهَا

26- YATSI NAMÂZININ VAKTİ GECE YARISINA KADARDIR BÂBI

Ebû Berze: Peygamber (S) yatsı namâzını geri bırakmayı müstehâb görürdü, dedi [94].

٤٨ — حدّثنا عَبْدُ الرَّحيمِ المحَارِبِى قال حدّثنا زَائِدَةُ عنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ عنْ أنَسٍ قال أخَّرَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم صَلاَةَ العِشَاءِ إلَى نِصْفِ اللَّيْلِ

---

91 Bu rivâyet ile diğer rivâyetlerden Umer'in mescidden Peygamber'in hücresine doğru yüksek sesle "es-Salâte" diye bağırdığı anlaşılıyor.

92 *Sudğ* (صُدْغ):Göz ile kulağın arasına denir ki "dulun" ta'bîr olunur. Ve dulun üzerine sarkan saça denir ki, zülüf ve pörçük ta'bîr olunur *(Kaamûs Ter.)*.

93 Bu siyâka göre İbn Cureyc, doğrudan doğruya Peygamber'in fiilini değil, Atâ'nın hikâye ettiği sûret ile olan fiilini ta'rîf etmiş oluyor. Bununla berâber hadîsin başında "İbn Abbâs şöyle dedi" diye tasrîh etmiştir.

Bu rivâyete göre, yatsı namâzının fazîlet vakti, gecenin ilk üçte biri olduğu anlaşılıyor. Bu vakti beyân için sahâbîlerin kullandığı lâfızlar muhteliftir. Fakîhlerin bu konudaki ihtilâfları da bu lâfızların ihtilâfından neş'et etmektedir.

94 Bu, "İkindi namâzının vakti bâbı"nda geçen Ebû Berze hadîsinin bir tarafıdır.

ثُمَّ صَلَّى ثُمَّ قال قَدْ صَلَّى النَّاسُ وناموا أَمَا إنكُمْ فى صَلاَةٍ ماانْتَظَرْتُمُوها *
وزَادَ ابنُ أبِى مَرْيَمَ أخبرنا يَحْيَى بنُ أَيُّوبَ قال حدّثنى حُمَيْدٌ أنَّهُ سَمِعَ أنَساً
قال كأنِّى أنْظُرُ إلَى وَبيصِ خاتَمِهِ لَيْلَتَئِذٍ *

48-....... Bize Zâide, Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ışâ namâzını gece yarısına kadar te'hîr etti, sonra namâzı kıldırdı, sonra da: "(Bu sâatte) *insanlar namâz kılıp uyumuşlardır. Siz ise namâz kılmayı beklediğiniz müddetçe* (bir nevi') *namâzda demeksiniz*" buyurdu.

İbnu Ebî Meryem şunu ziyâde etti: Bize Yahyâ ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti, O, Enes'ten işitmiştir. Enes: Peygamber'in o namâzı geciktirdiği gecede, Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir, demiştir [95].

٢٧ــ بابُ فَضْلِ صَلاَةِ الفَجْرِ

27- SABÂH NAMÂZININ FAZÎLETİ BÂBI

٤٩ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنْ إسْماعِيلَ قال حدّثنا قَيْسٌ
قال لِى جَرِيرُ بنُ عَبْدِ اللهِ كُنَّا عِنْدَ النبِّى صلى الله عليه وسلم اذْ نَظَرَ إلَى
القَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ فقالَ أمَا إنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَما تَرَوْنَ هَذَا لاتُضَامُّونَ أوْلاَ
تُضَاهُونَ فِي رُؤْيَتِهِ فإنِ اسْتَطَعْتُمْ أنْ لا تُغْلَبُوا عَلَى صَلاَةٍ قَبْلَ طلُوع الشَّمْس
وقَبْلَ غُرُوبِهَا فافْعَلُوا ثُمَّ قال فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طلوع الشَّمْسِ وقَبْلَ
غُرُوبِهَا *

49-....... Bize Kays tahdîs etti. Bana Cerîr ibnu Abdillah (R) şöyle dedi:

Bizler bir gece Peygamber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) ayın on dördü olan bedr gecesinde aya baktı da şöyle buyurdu: "*Dikkat edin, sizler şu ayı birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hâcet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi* -yâhud: *Görülmesinde bir seçilememezliğe ve şübheye düşmeksizin görüyor olduğunuz gibi- Rabb'inizi de muhakkak*

---

95 Buhârî bu ta'lîki Kitâbu'l-Libâs'ta mevsûlen tahrîc etmiştir. Buhârî'nin burada bu ta'lîkle murâdı, Humeydî'nin hadîsi Enes'ten işitmiş olduğunu beyândır.

göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namâzların hiçbirinden alıkonmamanıza muktedir olursanız, onu yapınız". Sonra şu âyeti söyledi: ***"Rabbini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et"*** (el-Kaaf: 39) [96].

٥٠ ـ حدّثنا هُدْبَةُ بنُ خَالِدٍ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنى أبو جَمْرَةَ عنْ أبِى بَكْرِ بن أبِى مُوسَى عنْ أبِيهِ أنَّ رَسُولَ اللّهِ صلى اللّهُ عليه وسلم قال من صَلى البَرْدَيْنِ دَخَلَ الجَنَّةَ * وقال ابنُ رَجَاءٍ حدّثنا هُمَّامٌ عنْ أبِى جَمْرَةَ أنَّ أبا بَكْرِ بنَ عَبْدِ اللهِ بنِ قَيْسٍ أخبَرَه بِهَذَا *

50-....... Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hamza, Ebû Mûsâ'nın oğlu Bekr'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. O (yânî Ebû Mûsâ -R-) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): *"İki serinlik namâzını* (yânî sabâh ve ikindi namâzlarını) *her kim kılarsa cennete girdi"* buyurdu [97].

Ve İbnu Recâ şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahyâ, Ebû Hamza'dan tahdîs etti ki, ona da bunu Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr haber vermiştir [98].

٥١ ـ حدّثنا إسْحَاقُ عنْ حَبَّانَ قال حدّثنا هَمَّامٌ قال حدّثنا أبُو جَمْرَةَ عنْ أبِى بَكْرِ بنِ عَبْدِ اللهِ عنْ أبِيهِ عنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم مِثْلَهُ *

51- Bize İshâk ibn Mansûr, Habbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre, Ab-

---

96 Bu hadîs, "İkindi namâzının fazîleti" ismiyle geçen 18. bâbda da geçmişti. Buradaki lâfızda terdîd olarak "تُضَاهُونَ = Tudâhûne" ta'bîri gelmiştir. Bu da bir nesneye şebîh ve müşâkil olmak yânî bir şeye çok benzeyip seçilemez olmak ma'nâsına gelen "المُضَاهاة = el-Mudâhât" masdarındandır.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası *"Güneşin doğmasından önceki ..... namâzdan alıkonmamanıza muktedir olursanız..."* sözüdür.

97 *Berdân,* iki serinlik zamânı demektir; sabâh ve ikindi namâzlarıyle tefsîr edilmiştir.

Bu hadîs Müslim'de Umâre ibn Rueybe(R)'den: "لَنْ يَلِجَ النَّارَ أحَدٌ صَلَّى قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا = *Güneşin doğması ile batmasından evvel namâz kılan kimse, cehenneme aslâ girmiyecektir"* lâfzıyle gelmiştir.

98 Buhârî bu ta'lîki, üstâdı Abdullah ibn Recâ'dan getirdi ki, maksadı senedde zikri geçen Ebû Bekr'in, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğlu olduğunu bildirmektir. Zîrâ insanlar onda ihtilâf etmişlerdir.

dullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr'den; o da babasından; o da Peygamber'den olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti [99].

٢٨ـ بابُ وقْتِ الفَجْرِ

28- SABÂH NAMÂZININ VAKTİ BÂBI

٥٢ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ عاصِمٍ قال حدّثنا هَمَّامٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ أنَسٍ أنَّ زَيْدَ بنَ ثابِتٍ حَدَّثَهُ أنَّهُمْ تَسَحَّرُوا مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم ثُمَّ قامُوا إلى الصَّلاَةِ قُلْتُ كَمْ كان بَيْنَهُما قال قَدْرُ خَمْسِينَ أوْ سِتِّينَ يَعْنِي آيَةً *

52-....... Bize Hemmâm Katâde'den; o da Enes(R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Sâbit (R), Peygamber ile berâber sahûr yemeği yediklerini, sonra namâza durduklarını tahdîs etmiştir. (Enes dedi ki:) Ben, Sahûr yemeği ile namâz arasında ne kadar zamân geçmişti? diye sordum. Zeyd: Elli yâhud altmış (âyet okuyacak) kadar, dedi [100].

٥٣ـ حدّثنا حَسَنُ بنُ صَبَّاحٍ سَمِعَ رَوْحاً قال حدّثنا سَعِيدٌ عنْ قَتادَةَ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّ نَبِيَّ اللهِ صلى الله عليه وسلم وزَيْدَ بنَ ثابِتٍ تَسَحَّرَا فلمَّا فَرَغا مِنْ سَحُورِهِما قَامَ نَبِيُّ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلَي الصَّلاَةِ فَصَلَّيْنا قُلْتُ لِأنَسٍ كَمْ كانَ بَيْنَ فَرَاغِهِما منْ سَحُورِهِمَا ودُخُولِهِما فِي الصَّلاَةِ قال قَدْرُ ما يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً *

53-....... Ravh dedi ki: Bize Saîd (ibnu Arûbe), Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sâbit (R) berâber olarak sahûr yemeği yemişler. Sa-

---

99 Buhârî bununla da yine Ebû Cemre'nin üstâdının, Ebû Bekr ibnu Abdillah ibn Kays -ki o Abdullah ibn Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir- olduğunu göstermiştir. Bunu Ebû Bekr'in, Umâre ibn Rueybe'nin oğlu olduğunu ileri sürenlere redd için getirdi.

Umâre hadîsini de Müslim ve diğerleri rivâyet etmiştir. Bundan da bunların ayrı ayrı iki hadîs olduğu, biri Ebû Mûsa, diğeri de Umâre ibn Rueybe'den geldiği zâhir olmuştur (Aynî ve Kastallânî).

100 Bundan sabâh namâzının erken kılındığı ve sahûru, fecrin tulûuna yakın zamâna kadar geri bırakmanın müstehâb olduğu istidlâl olunur. Elli, altmış âyet okuyacak mikdâr zamân, bir sâatin üçte birinin beşte biri, yânî dört dakîka kadar takdîr edilmiştir ki, bir abdest alacak zamândır. Bâzıları el-Hâkkaa Sûresi'ni misâl olarak îrâd etmişlerdir.

hûr yemeğini bitirdikleri zamân Allah'ın Peygamberi namâza kalkınca hep berâber namâzı kılmışlar [101]. Ebû Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Sahûr yemeklerinden ayrılmaları ile sabâh namâzına girmeleri arasında ne kadar zamân olmuş? diye sordum. Kişinin elli âyet okuyacağı zamân kadar, dedi.

٥٤ ـ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ أبى أُوَيْسٍ عَنْ أخِيهِ عَنْ سُلَيْمانَ عَنْ أبى حازِمٍ أنَّه سَمِعَ سَهْلَ بنَ سَعْدٍ يَقُولُ كُنْتُ أتَسَحَّرُ فِى أهْلِى ثُمَّ يَكونُ سُرْعَةٌ بِى أنْ أُدْرِكَ صَلاةَ الفَجْرِ مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم*

54-....... Ebû Hâzım, Sehl ibn Sa'd(R)'den işitmiştir. O şöyle diyordu: Âilem içinde sahûr yemeğini yerdim de sonra sabâh namâzını Rasûlullah ile berâber kılmayı yetiştirebilmem için bana sür'atli davranış olurdu (yânî, evimden çıkmakta acele ederdim).

٥٥ ـ حدّثنا يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ قال أخبرنا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ أخْبَرَتْهُ قالَتْ كُنَّ نِساءُ المُؤْمِنَاتِ يَشْهَدْنَ مَعَ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم صَلاةَ الفَجْرِ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَنْقَلِبْنَ إلَى بُيُوتِهِنَّ حِينَ يَقْضِينَ الصَّلاةَ لايَعْرِفُهُنَّ أحَدٌ مِنَ الغَلَسِ *

55-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi. Ona da Âişe haber verip şöyle demiştir: Mü'mine kadınlar Rasûlullah ile berâber sabâh namâzında örtülerine örtünerek hâzır bulunurlar, sonra namâzı yerine getirdikleri zamân evlerine dönerlerdi de daha henüz ortalık alaca karanlık olduğundan dolayı onları kimse tanımazdı [102].

---

101 Buradaki metinde " فَصَلَّيْنَا = Müteâkıben namâz kıldık" tarzındadır. Bu da mescidde Zeyd ve diğer sahâbîler de berâber olarak namâzı kıldıklarını ifâde ediyor.

102 Buhârî küçük bir farkla bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Kadın kaç elbise içinde namâz kılar" ünvânıyle geçen 13. bâbında da tahrîc etmişti.

Sabâh namâzını kılmak için tağlîs yânî ortalık iyice aydınlanmadan evvelki vakti seçmek mi, yoksa isfâr, yânî aydınlığa kadar gecikmek mi efdaldir? Mâlik, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye hep tağlîsi tercîh ederler ve buna delâletine kaail oldukları bu hadîsle ve daha açık olan diğerleriyle ihticâc ederler. Hanefîler ise isfâr'ı daha fazîletli görürler. Delîlleri bu hadîsin kuvvetinde olmadığı hâlde, müteaddid tarîklerle rivâyet edilen: " أسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإنَّهُ أعْظَمُ لِلأجْرِ = *Sabâh namâzı isfârı tercîh ediniz, çünkü ecri daha büyüktür*" gibi hadîslerdir.

٢٩ــ باب من أدرك من الفجر ركعة

29- (GÜNEŞ DOĞMADAN EVVEL) SABÂH NAMÂZINDAN BİR REK'AT YETİŞTİREN KİMSE BÂBI

٥٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ عَطاءِ بنِ يَسَارٍ وعَنْ بُسْرِ بنِ سَعيدٍ وعَنِ الأَعْرَجِ يُحَدِّثُونَهُ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال منْ أدْرَكَ منَ الصُّبحِ رَكْعةً قَبْلَ أنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فَقَدْ أدْرَكَ الصُّبحَ ومَنْ أدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ العَصْرِ قَبْلَ أنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فقَدْ أدْرَكَ العَصْرَ *

56-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim güneş doğmadan evvel sabâh namâzından bir rek'at yetiştirirse, o sabâh namâzını yetiştirmiş olur. Her kim de güneş batmadan önce ikindi namâzından bir rek'at yetiştirirse, o ikindi namâzını yetiştirmiş olur"* [103].

٣٠ــ باب مَنْ أدْرَكَ مِنَ الصَّلاةِ رَكْعَةً

30- (GÜNEŞ BATMADAN EVVEL) İKİNDİ NAMÂZINDAN BİR REK'AT YETİŞTİREN KİMSE BÂBI [104]

٥٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أبي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال منْ أدْرَكَ رَكْعَةً منَ الصَّلاةِ فَقَدْ أدْرَكَ الصَّلاةَ *

57-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Namâzdan bir rek'at yetiştirebilen, o namâzı yetiştirmiş olur"* buyurdu [105].

---

103 Bu hadîs küçük farkla 19. bâbda da geçmişti.

104 Bu bâb ismi ile geçen bâb ismi arasındaki fark şudur: Birincisinde geçen hadîs, çok defa kaçırılmaları vâkı' olabilmeleri sebebiyle iki namâza hâsstır. İkinci bâb isminin tefsîri olan hadîs ise daha umûmîdir.. (Kastallânî).

105 Bu iki bâbın hadîsleri ile o ma'nâda olan birçok haberlere binâen gurûbdan evvel ikindi namâzından bir rek'at kılındıktan sonra güneş batarsa namâz bâtıl olmayıp, tamâmlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifâkı vardır. Sabâh namâzı hakkında da cumhûrun kavli budur. Yalnız Hanefî fakîhleri sabâh namâzı tamamlanmadan gün doğarsa namâz bâtıl olur, derler. Namâzın bâtıl olmasının onlarca illeti, nehiy vaktinin girmesidir...

٣١ـ بابُ الصَّلاةِ بَعْدَ الفَجْرِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ

31- SABÂH NAMÂZINDAN SONRA GÜNEŞ YÜKSELİNCEYE KADAR NAMÂZ(IN HÜKMÜ NEDİR?) BÂBI

٥٨ـ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ قَتادَةَ عنْ أبي العَالِيَةِ عَن ابنِ عَبَّاسٍ قال شَهِدَ عِنْدِي رِجالٌ مَرْضِيُّونَ وأَرْضاهُمْ عنْدِي عُمَرُ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنِ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتى تَشْرُقَ الشَّمْسُ وبَعْدَ العَصْرِ حَتى تَغْرُبَ * حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنْ شُعْبَةَ عنْ قَتَادَةَ سَمِعْتُ أبا العالِيَةِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال حدّثني ناسٌ بِهَذا *

58-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Katâde'den; o da Ebu'l-Âliye'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Kendilerinden râzî olunmuş bir çok adamlar -ki bence onların en râzî olunanı Umer ibn Hattâb'dır- Peygamber (S)'in, sabâh namâzından sonra güneş işrâk edinceye (yânî o vakte gelinceye) kadar, ikindi namâzından sonra da gün batıncaya kadar namâz kılmaktan nehyetmiş olduğunu benim yanımda şahâdet etmişlerdir [106].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahyâ (el-Kattân), Şu'be'den; o da Katâde'den olmak üzere tahdîs etti. (Katâde dedi ki:) Ben Ebu'l-Âliye'den işittim; o da İbn Abbâs'tan; o: İnsanlar bu hadîsi bana tahdîs ettiler, demiştir [107].

---

106 Namâza göre kerâhet vakti sayılan zamânlar hakkında hadîsler çoktur. Kerâhet vakitlerinin hudûdunu beyân eden hadîsler ise farklı lâfızlar ile geldiklerinden, o rivâyetlere binâ edilen hükümler hakkında da fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Meselâ bu metindeki " حتى تشرق الشمس = Güneş işrâk edinceye kadar" lâfzı, bâzı yerde " حتى تطلع الشمس = Güneş tulû' edinceye kadar" şeklinde gelmektedir. Tulû'un başlangıcından işrâka kadar olan vaktin, namâz için nehyedilmiş vakit olduğuna delâlet eden hadîsler de çoktur...

Tâ güneşin yükselmesine kadar olan zamânı kerâhet vakti sayanlar " تطلع " lâfzını " تشرق " ma'nâsına husûsî bir tulû' ile tefsîr ederler ve her iki lâfız ile gelen rivâyetlerde fark gözetmezler.

107 Bu, zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Buhârî bu tarîki, Katâde'nin bu hadîsi Ebu'l-Âliye'den işitmesini bildirmek için zikretmiştir. Çünkü hadîsin birinci tarîkinde işitme tasrîh edilmemişti. Bir de Buhârî bu tarîki Şu'be'nin, hadîsi Katâde'den almakta Hişâm'a mutâbaatını göstermek için de zikretmiştir. Şâyet sen: Katâde'nin, içinde Ebu'l-Âliye'den işitmesi bulunan hadîsi evvelâ getirmek yakışırdı, dersen; ben de: Buhârî birinci tarîki, âlî oluşundan dolayı öne geçirmiştir, derim (Aynî).

٥٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ عنْ هِشَامٍ قال أَخْبَرَنى أبى قال أخبرنى ابنُ عُمَرَ قال قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لاَتَحَرَّوْا بِصَلاَتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ ولاَ غُرُوبَهَا * وقالَ حدّثنى ابنُ عُمَرَ قال قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إذَا طَلَعَ حاجِبُ الشَّمْسِ فأَخِّرُوا الصَّلاَةَ حَتَّى تَرْتَفِعَ وَإذَا غابَ حاجِبُ الشَّمْسِ فأَخِّروا الصَّلاَةَ حَتَّى تَغِيبَ * تابَعَهُ عَبْدَةُ *

59--....... Bize Yahyâ ibn Saîd, Hişâm'dan tahdîs etti. Hişâm: Bana babam haber verdi, dedi. Babası Urve: Bana İbn Umer haber verdi, dedi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Kılacağınız namâz için güneşin doğma zamânını ve batma zamânını taharrî* (yânî arayıp intihâb) *etmeyiniz"* buyurdu [108].

Ve Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Bana İbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Güneşin hâcibi tulû edip göründüğü vakit tâ güneş yükselinceye kadar, güneşin hâcibi battığı vakitte tâ gâib oluncaya kadar namâzı te'hîr ediniz"* buyurdu [109].

Abdetu'bnu Süleymân, bu hadîsi rivâyet etmesinde Yahyâ ibn Saîd el-Kattân'a mutâbaat etti [110].

٦٠ـ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إسْماعِيلَ عنْ أبى أُسامَةَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ خُبَيْبِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَفْصِ بنِ عاصِمٍ عنْ أبى هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله علي وسلم نَهَى عنْ بَيْعَتَيْنِ وعَنْ لِبْسَتَيْنِ وعَنْ صَلاتَيْنِ نَهَى عنِ الصَّلاَةِ بَعْدَ الفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وبَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ وعَنِ اشْتِمالِ

---

108 *et-Taharrî:* Bir nesneyi samîmî kasd ve azm eylemek, kullanmaya en lâyık olan nesneyi taleb eylemek... ma'nâlarınadır.

Burada taharrîden maksad, namâzı kılmayıp kılmayıp da o zamânı gözetlemektir. Peygamber'in bu nehyi, güneşin doğma ve batma vakitlerini araştıran güneşe tapanlara benzenilmemesi hikmetine dayanır. Kerâhet vakitlerinde namâzı mutlaka men' edenler, bunu müstakill sayıp taharrî kasdı olsun olmasın bu vakitlerde namâz kılmayı tahrîmî kerâhetle mekrûh görürler. Tecvîz edenler ise bu hadîsi bundan evvelki hadîsin tefsîr edicisi sayıp, sabâh ile ikindi namâzlarından sonra namâz kılmanın kerâheti yalnız tulû' ile gurûbu namâz için gözetleyenlere mahsûstur, derler. Ve Âişe'nin Müslim'de rivâyet edilen "Umer yanılmıştır. Rasûlullah ancak güneşin doğuşu ile batışının taharrî edilmesinden nehiy buyurmuştur" hadîsi ve bu nevi'den diğer hadîslerle ihticâc etmek isterler.

109 Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamânlarında kursunun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneş henüz ufkun altında iken, cirminden evvel sabâhleyin gözüken şuâlarına da denildiği vardır.

110 Buhârî bunu, Bed'u'l-Halk Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

الصَّمَّاءِ وعنِ الاِحْتِبَاءِ فى ثَوْبٍ واحِدٍ يُفْضِي بِفَرْجِهِ إِلَى السَّماءِ وعنِ المُنَابَذَةِ وعن المُلاَمَسَةِ *

60--....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü alış verişten, iki türlü giyinişten, bir de şu iki namâzdan nehiy buyurdu: Sabâh namâzından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namâzından sonra da gün batıncaya kadar namâz kılmaktan nehiy buyurdu. Kezâ iştimâli sammâ ile bürünmekten, bir de tek sevb içinde avret yerini göğe doğru açacak biçimde ihtıbâ etmekten nehiy buyurdu. Kezâ munâbeze sûretiyle alış verişten ve bir de mulâbese sûretiyle alışverişten nehiy buyurdu [111].

٣٢ــ باب لاَ يَتَحَرَّى الصَّلاَةَ قَبْلَ غُرُبِ الشَّمْسِ

32- BÂB: MUSALLÎ, KILACAĞI NAMÂZ İÇİN GÜNEŞİN DOĞUŞU ÖNCESİ VAKTİ SEÇMEZ

٦١ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال لاَ يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّى عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ولا عِنْدَ غُرُوبِهَا *

61--....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Herhangi biriniz*

---

111 Bu hadîs daha önce geçtiği gibi, ileride Kitâbu'l-Buyû' ile Kitâbu'l-Libâs'ta da gelecektir.

Hadîsin buradaki bâb ismine uygunluk noktası "...iki namâzdan: Sabâh namâzından sonra güneş doğuncaya kadar... namâz kılmaktan nehiy buyurdu" fıkrasıdır.

Hadîsteki iştimâlu's-sammâ ve ihtibâ ile ifâde edilen giyinişler, daha önce geçtiği yerde açıklanmıştı. Munâbeze ve mulâbese sûretleriyle yapılan câhiliyye alış veriş çeşitlerini de Kitâbu'l-Buyû'da açıklamak daha uygun olacaktır. Bununla berâber kısaca tanıtılmaları şöyledir:

Limâs alış verişi: "Ben senin kumâşına, sen de benim kumâşıma elinle dokundun mu, alış veriş gerçekleşir, yânî tercîh etme hakkımız düşsün" diye pazarlık etmek...

Nibâz alış verişi: Bunun hakkında da çeşitli ta'rîfler vardır: Zuhrî'ye göre alış veriş yapacaklardan her biri diğerine kendi kumâşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve râzı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış ve alış gerçekleşir ve seçme hakkı sâkıt olur....

Limâs ve nibâz'ın her ikisi de bey'i garer ve kumâr nev'ine dâhil oldukları için şer'an nehy olunmuşlardır. Müşterî alacağı malı görmeli ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alış veriş sahîh değildir...

kılacağı namâzı için güneşin doğuşu ve batışı sıralarını seçip de tam o vakitlerde namâz kılmasın'' buyurdu.

٦٢ــ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عَنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عَطَاءُ بنُ يَزِيدَ الجُنْدَعِيُّ أنَّهُ سَمِعَ أبا سَعِيدٍ الخُدْرِىَّ يَقُولُ سَمِعْتُ رسُولَ اللهِ صلي الله عليه وسلم يَقُولُ لاَ صَلاَةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفِعَ الشَّمْسُ ولاَ صَلاَةَ بَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ *

62-........ İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Yezîd el-Cunde'î haber verdi. O Ebû Saîd el-Hudrî (R)'den şöyle derken işitmiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim: *''Sabâh namâzından sonra güneş yükselinceye kadar hiçbir namâz olmaz; ikindi namâzından sonra da güneş kayboluncaya kadar hiçbir namâz olmaz''* buyuruyordu.

٦٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبانٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أبِى التَّيَّاحِ قال سَمِعْتُ حُمْرَانَ بنَ أبانَ يُحَدِّثُ عنْ مُعَاوِيَةَ قال إنَّكُمْ لَتُصَلُّونَ صَلاَةً لَقَدْ صَحِبْنَا رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَما رَأَيْنَاهُ يُصَلِّيها وَلَقَدْ نَهَى عَنْهُما يَعْنِى الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ *

63-........ Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Humrân ibn Ebân'dan işittim, o Muâviye'den tahdîs ediyordu. Muâviye ikindiden sonraki iki rek'atı kasd ederek şöyle demiştir: Sizler öyle bir namâz kılıyorsunuz ki, yemîn olsun biz Rasûlullah ile o kadar berâber bulunduk da, onun bu namâzı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemîn olsun ki, bilâkis O bu namâzı kılmaktan nehiy buyurmuştur [112].

٦٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سَلاَمٍ قال حدّثنا عَبْدَةُ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ خُبَيْبٍ عنْ حَفْصِ بنِ عاصِمٍ عن أبِى هُرَيْرَةَ قالَ نَهَى رسُولُ اللهِ صلى اللهُ عليهِ

112 Muâviye, bu sözü hutbede söylemiştir. Başkaları, bilhassa Âişe, Peygamber'in bu namâzı kıldığını haber veriyorlar. Muâviye nefy ediyor, diğerleri ise isbât ediyorlar. İsbât edicinin nefy ediciden öne alınması ise, kararlaştırılmış bir kaaidedir. O görmemekle, kılmamış olması lâzım gelmez. Nitekim kıldığını gören var. İsbât rivâyeti, nehiy hakkında gelen rivâyetlere muârız değildir. Çünkü isbât rivâyetinin sebebi vardır. Binâenaleyh sebebli olan ona katılır. Sebebsiz olan nâfileler de umûm üzere bâkî kalır, yânî nehy edilmiş olur (İbn Hacer ve Kastallânî).

وسلم عن صَلاتَيْنِ بَعْدَ الفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ لشَّمْسُ وبَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ *

64--....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu iki namâzdan nehiy buyurdu: Sabâh namâzından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namâzından sonra da gün batıncaya kadar namâz kılmaktan nehiy buyurdu.

٣٣ــ بابُ مَنْ لَمْ يَكْرَهِ الصَّلاَةَ إلاَّ بَعْدَ العصرِ والفَجْرِ رَوَاهُ عُمَرُ وابنُ عُمَرَ وأبو سَعِيدٍ وأبو هُرَيْرَةَ

33- İKİNDİDEN SONRA VE BİR DE SABÂH NAMÂZINDAN SONRA MÜSTESNÂ; NAMÂZ KILMAYI KERÎH GÖRMEYENLER BÂBI

Bu kerîh olmamayı Umer, İbn Umer, Ebû Saîd ve Ebû Hureyre rivâyet etmişlerdir [113].

٦٥ــ حدّثنا أبو النُّعْمانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عَنْ أيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قالَ أُصَلِّي كَما رَأيْتُ أصْحَابِي يُصَلُّونَ لاَأنْهَى أحَداً يُصَلِّي بِلَيْلٍ ولاَ نَهَارٍ ماشاءَ غَيْرَ أنْ لاَتَحَرَّوْا طُلُوعَ الشَّمْسِ ولاَغُرُوبَهَا *

65--....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben arkadaşlarımı nasıl kılar gördüm ise, ben de öyle kılarım. Ne gece, ne de gündüz hiçbir kimseyi istediği gibi namâz kılmaktan nehy etmem. Yalnız güneşin doğuşu ile batışını taharrî etmeyiniz [114].

٣٤ــ بابُ ما يُصَلَّى بَعْدَ العَصْرِ منَ الفَوَائِتِ ونَحْوِها. وقال كُرَيْبٌ عنْ أمِّ سَلَمَةَ صَلَّى النبيُّ صلى الله عليه وسلم بَعْدَ العَصْرِ رَكْعَتَيْنِ وقال شَغَلَنِي ناسٌ مِنْ عَبْدِ القَيْسِ عَنِ الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ

113 Bu iki vakitin dışında namâz kılmayı kerîh görmeyen bu sahâbîlerin hadîsleri, bundan önceki bâblarda geçmiştir.

114 İmâm Mâlik bu hadîse tutunarak, istivâ vaktinde namâz kılmakta be's görmez. Şâfiî ile Ebû Yûsuf nehiy hadîslerine bakarak "menhîdir" demiş ve yalnız cumua gününü istisnâ etmişlerdir. Leys ibn Sa'd, Evzâî, Hasen Basrî, Tâvûs da Mâlik'in ictihâdına uygun ictihâdda bulunmuşlardır. Ebû Yûsuf'tan başka Kûfeliler cumuayı da istisnâ etmezler.

34- İKİNDİ NAMÂZINDAN SONRA KILINAGELEN FÂİTELER VE BENZERİ NAMÂZLAR (CENÂZE VE RÂTİBELER GİBİ) BÂBI

Kurayb, Ümmü Seleme'den olmak üzere şöyle dedi: Peygamber (S) ikindiden sonra iki rek'at namâz kıldı da: ***"Abdu'l-Kays'tan bir takım insanlar beni öğle namâzının ardındaki iki rek'attan alıkoymuşlardı"*** **dedi** [115].

٦٦ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ أَيْمَنَ قال حدّثني أبي أنَّهُ سَمِعَ عائِشَةَ قالَتْ والَّذِي ذَهَبَ بِهِ ماتَرَكَهُما حَتَّي لَقِيَ اللهَ وما لَقِيَ اللهَ تعالَي حَتَّى ثَقُلَ عنِ الصَّلاَةِ وكانَ يُصَلِّي كَثِيراً مِنْ صَلاَتِهِ قاعِداً تَعْنى الرَّكْعَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ وكانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّيهمَا وَلاَ يُصَلِّيهِما فِي المَسْجِدِ مَخَافَةَ أنْ يُثَقِّلَ عَلَى أُمَّتِهِ وكانَ يُحِبُّ مايُخَفِّفُ عَنْهُمْ *

66--....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ı vefât ettiren Allah'a yemîn olsun ki, Rasûlullah o iki rek'atı Allah'a kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namâz kılmağa kudreti kesilmedikçe de Yüce Allah'a kavuşmadı. Namâzlarının birçoğunu oturarak kılardı. Âişe ikindiden sonraki iki rek'atı kasdederek, Peygamber bu iki rek'atı kılardı. Lâkin ümmete ağır gelir korkusuyla bunları mescidde kılmazdı. Ümmetten hafîfletmeyi gerektirecek şeyleri (yapmayı pek) severdi.

٦٧ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى قال حدّثنا هِشَامٌ قال أخبرني أبي قال قالَتْ عائِشَةُ ابنَ أُخْتِي ماتَرَكَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم السَّجْدَتَيْنِ بَعْدَ العَصْرِ عِنْدِى قَطُّ *

67--....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam haber verip şöyle dedi: Âişe: Ey kız kardeşimin oğlu, Peygamber (S), ikindi namâzından sonraki iki rek'atı benim hücremde hiç terketmedi, dedi [116].

---

115 Buhârî bu ta'lîki, Sehv'de, Abdu'l-Kays hey'etinde, bir de Ebvâbu'l-Amel fî's-Salât'ın "Kendisi namâz kılarken kelâm edildiği zemân eliyle işâret eder ve dinler" bâbında (153) müsned olarak tahrîc etmiştir.

116 İkindiden sonra nâfilenin kazâ edilmesini câiz görenler buna ve benzerlerine tutundular. Mâni' olanlar; bunun Peygamber'in husûsiyetlerinden olduğunu ileri sürerler.

Müslim'de bu şöyle gelmiştir: "Peygamber bu iki rek'atı ikindi namâzından evvel kılardı. Sonra bir defa meşgûl olup kılamadı. Yâhud unuttu da kıla-

٦٨ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الشَّيْبَانِيُّ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ الأَسْوَد عَنْ أبيهِ عنْ عائِشَةَ قالَتْ رَكْعَتانِ لَمْ يَكُنْ رسُولُ اللهِ صلى الله عليهِ وسلم يَدَعُهُما سِرًّا ولا عَلاَنِيةً رِكْعَتانِ قَبْلَ صَلاَةِ الصُّبْحِ وَرَكْعَتَانِ بَعْدَ العَصْرِ *

68--....... Âişe (R) şöyle demiştir: İki namâz vardır ki, Rasûlullah (S) onları sırren de, alenîyeten de (yânî evinde de, dışarıda da) terketmezdi. Onlar sabâh namâzından evvel iki, ikindi namâzından sonra da iki rek'at idi [117].

٦٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَرْعَرَةَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أبي إسْحَاقَ قال رَأَيْتُ الأَسْوَدَ وَمَسْرُوقاً شَهِدَا عَلَى عائِشَةَ قالَتْ ما كانَ النبى صلى الله عليه وسلم يَأتِينى فِى يَوْمٍ بَعْدَ العَصْرِ إلاَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ *

69-....... Âişe (R): Peygamber(S)'in hiçbir gün ikindi namâzından sonra bana gelip de iki rek'at kılmadığı olmazdı, demiştir [118].

٣٥ــ بابُ التَّبْكِيرِ بالصَّلاَةِ فِى يَوْمٍ غَيْمٍ

35- BULUTLU GÜNDE NAMÂZI EVVEL VAKTİNDE EDÂ EYLEMEK BÂBI

٧٠ــ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيى هُوَ ابنُ أبى كَثِيرٍ عنْ أبى قِلاَبَةَ أنَّ أبا المَلِيحِ حَدَّثَهُ قال كُنَّا مَعَ بُرَيْدَةَ فِى يَوْمٍ ذِى غَيْمٍ

---

madı. Bundan dolayı ikindi namâzından sonra kıldı. Sonra buna devâm etti. Çünkü (herhangi) bir namâzı kılarsa, ona devâm etmek âdetindeydi".

117 Bu hadîs ile o ma'nâda olan hadîslere, ikindi namâzından sonra, gurûb zamânında namâz kasd etmemek şartıyle nâfile kılmayı câiz gören fakîhler tutunmuşlar. Bu nâfileyi mutlaka mekrûh görenler ise, yalnız râtibelerden kaçırılmış namâzların kazâsı câiz olduğuna hükmetmişler ve Peygamber'in buna devâmını Peygamberlik husûsiyetlerinden saymışlardır.

118 Bu hadîslerle, ikindi namâzından sonra namâz kılmayı nehyeden hadîslerin arası şöyle cem' edilir: Nehiy hadîsleri, sebebsiz olan nâfileler hakkındadır. Bu son hadîslerdeki namâzın sebebi ise, bâb başlığında da geçtiği gibi, öğle namâzının kaçan fâitesinin kazâ edilmesidir (Kastallânî).

فقال بَكِّرُوا بِالصَّلاَةِ فإِنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم قال مَنْ تَرَكَ صَلاَةَ العَصْرِ حَبِطَ عَمَلُهُ •

70--....... Ebu'l-Melîh tahdîs edip şöyle demiştir: Biz, bulutlu bir günde Bureyde ile berâber bulunduk. O şöyle dedi: Namâzı evvel vaktinde edâ eyleyin. Çünkü Peygamber (S): *"Her kim ikindi namâzını* (kasden) *terkederse ameli bâtıl olur"* buyurdu [119]

---

119 Bu hadîs küçük farkla aynı kitâbın "İkindi namâzını terkeden kimsenin günâhı" bâbında (17. bâb) geçmişti. Orada hadîsle ilgili açıklamalar verilmişti. Burada şu kadarını tekrâr edelim:

Bulutlu günde namâzı evvel vaktinde kılmanın hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namâzı muhtar olan vaktinden sonraya bırakmak, yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur. Bundan dolayı Hanefî fakîhler de bulutlu günde ikindi namâzını evvel vaktinde kılmayı müstehâb görmüşlerdir.

Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, 62. hicret yılında Merv'de gazâda iken vefât etmiş bir sahâbîdir. Horâsân diyarında en son vefât eden sahabîdir. İslâm'a girişi de zikre değer: Peygamber'e Allah tarafından hicrete izin çıktığı zamân, yanında Ebû Bekr ve hizmetçisi Âmir ibn Fuheyre olduğu hâlde Mekke'den gizlice Medîne'ye doğru yollanmışlar. Sû'i kasda azm etmiş olan Kureyş kâfirleri de kendisini bulup getirene büyük mükâfâtlar va'd ettikleri için, güzergâhtaki kabîlelerden bu va'di duyanlar tamâ'a kapılıp, yollarda taarruza hazırlanmışlardı. O cümleden olarak Bureyde de -kendi rivâyetine göre- Sehm oğulları'ndan yetmiş süvârî ile birlikte belki rastlarım diye çıkmıştı. Karşılaştıklarında Peygamber:

— *Sana kim derler?* diye sormuş.

— Bureyde, deyince, Peygamber Ebû Bekr'e dönüp:

— "قد بَرَدَ اَمْرُنَا وَصَلَحَ = *Muhakkak bizim iş serinledi ve salâh buldu"* diyerek tefe'ul etmiştir. Sonra Bureyde'ye:

— *Kimlerdensin?* diye sormuş.

— Eslem'denim, cevâbını alınca:

— " سَلِمْنَا = *Selâmet bulduk"* demiş. Sonra:

— *Eslem'in hangi kolundan?* demiş.

— Benû Sehm'den, deyince:

— " خَرَجَ سَهْمُكَ يا ابا بكر = *Yâ Ebâ Bekr, senin sehmin, nasîbin çıktı"* buyurmuş.

Ondan sonra sıra Bureyde'ye gelip:

— Yâ sen kimsin? diye sordu.

— " انا محمد بن عبد الله رسول الله = *Ben Abdullah oğlu Muhammed, Allah'ın Rasûlü'yüm"* cevâbını alınca:

— "اَشْهَدُ اَنْ لاَاِلٰهَ الاالله وَاَنَّ محمدا عبده ورسوله" şahâdet kelimesini söylemiş; bu kadar bozuk bir niyetle çıkmışken, kendisi de, berâber getirdikleri de hep birden îmân etmişlerdir. Bureyde: "Allah'a hamd ederim ki, bizler zorlanmaksızın isteyerek müslümân olduk" demiş. Ertesi gün Bureyde:

— Yâ Rasûlallah, yanında bayrak olmaksızın Medîne'ye girmek münâsib değildir, demiş ve başından örtüsünü çözüp mızrağın ucuna bağlamış, Medîne'ye girinceye kadar elinde Muhammed'in bayrağı olarak önleri sıra yürümüş durmuştur (Radıya'llahu anhum- *Tecrîd Ter.,* II,404).

٣٦ـ بابُ الأَذَانِ بَعْدَ ذَهابِ الوَقْتِ

36- NAMÂZ VAKTİNİN ÇIKIP GİTMESİNDEN SONRA EZÂN OKUMAK BÂBI

٧١ـ حدّثنا عِمْرَانُ بنُ مَيْسَرَةَ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ فُضَيْلٍ قال حدّثنا حُصَيْنٌ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبي قَتَادَةَ عنْ أبيهِ قال سِرْنا مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم لَيْلَةً فقالَ بَعْضُ القَوْمِ لَوْ عَرَّسْتَ بِنا يارسُولَ اللهِ قال أخافُ أنْ تَنامُوا عنِ الصَّلاَةِ قال بِلاَلٌ أنا أُوقِظُكُمْ فاضْطَجَعُوا وأسْنَدَ بِلاَلٌ ظَهْرَهُ إلى رَاحِلَتِهِ فَغَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَنَامَ فاسْتَيْقَظَ النبيُّ ﷺ وقَدْ طَلَعَ حاجِبُ الشَّمْسِ فقال يابِلاَلُ أيْنَ ما قُلْتَ قال ماأُلْقِيَتْ عَلَيَّ نَوْمَةٌ مِثْلُها قَطُّ قالَ إنَّ الله قَبَضَ أرْوَاحَكُمْ حِينَ شاءَ وَرَدَّها عَلَيْكُمْ حِينَ شاءَ يابِلاَلُ قُمْ فأَذِّنْ بِالنَّاسِ بالصَّلاَةِ فَتَوَضَّأَ فَلَمَّا ارْتَفَعَتِ الشمْسُ وابْيَاضَّتْ قامَ فَصَلَّى •

71--....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber ile birlikte yolculuk ediyorduk. Topluluktan biri:

— Yâ Rasûlallah, bizlere bir gece sonu konaklaması yaptırsan! dedi.

Rasûlullah:

— *"Uyuyakalıp namâzı geçireceğinizden korkarım"* buyurdu.

Bilâl:

— Ben sizleri uyandırırım, dedi.

Yattılar. Bilâl de arkasını, bindiği devesine dayadı. Derken gözleri kapanıp, o da uyuyakaldı. Nihâyet Peygamber uyandığı zamân güneşin kursu doğmuş hâldeydi. Peygamber:

— *"Yâ Bilâl, dediğin nerede kaldı?"* buyurdu.

Bilâl:

— Bu güne gelinceye kadar bana bunun gibi ağır bir uyku atılmamıştır, dedi.

Rasûlullah:

— *"Şübhesiz Allah istediği zamânda ruhlarınızı kabz etti ve yine istediği zamânda onları size geri verdi. Yâ Bilâl, kalk da insânlara namâzı ilân et* (yânî ezân oku)" buyurdu. Akabinde Rasûlullah abdest aldı. Güneş yükselip bembeyâz olduğu vakitte de kalktı, namâz kıldırdı [120].

---

120 *el-Ezân, et-Te'zîn;* nidâ, da'vet ve i'lân demektir. Bu, geçmiş namâz için ezân

٣٧ـ بابُ مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ جَمَاعَةً بَعْدَ ذَهَابِ الوَقْتِ

37- VAKİT GEÇİP GİTTİKTEN SONRA İNSANLARA CEMÂATLA NAMÂZ KILDIRAN KİMSE BÂBI

٧٢ـ حدّثنا مُعاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيى عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ جاءَ يَوْمَ الخَنْدَقِ بَعْدَ ما غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ قال يارسُولَ اللهِ ماكِدْتُ أُصَلِّي العَصْرَ حَتَّى كادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ قال النبي صلى الله عليه وسلم واللهِ ما صَلَّيْتُها فَقُمْنا إلَى بُطْحَانَ فَتَوَضَّأَ لِلصَّلاةِ وتَوَضَّأْنا لَهَا فَصَلَّى العَصْرَ بَعْدَ ما غَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صلَّى بَعْدَها المَغْرِبَ *

72--....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak harbi günü Umer ibnu'l-Hattâb, güneş battıktan sonra geldi de Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Yâ Rasûlallah, ikindi namâzını az daha güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Peygamber de: *"Vallahi ben de kılamadım"* buyurdu. Bunun üzerine kalktık, Buthân vâdîsine gittik. Orada Rasûlullah namâz için abdest aldı, biz de namâz için abdest aldık. Müteâkıben güneş batmış olduğu hâlde ikindiyi, sonra arkasından da akşâmı kıldırdı [121].

---

okunacağına delîldir. Geçmiş namâzlar için ezân ve ikaamet mes'elesinde âlimlerin görüşleri farklıdır. Hanefîler'e göre geçmiş namâz için hem ezân okunur, hem ikaamet edilir. Ahmed ibn Hanbel, Ebû Sevr ve İbnu'l-Munzir'in kavilleri de budur. Geçmiş namâzlar birden fazla ise, birincisi ezân ve ikaametle kılınır, diğerlerinde yalnız ikaametle yetinmek ihtiyâra bağlıdır. Çünkü Tirmizî'nin İbn Mes'ûd'dan Handak gazvesi hakkındaki rivâyetinde: "Handak gününde Peygamber'in dört namâzı geçmişti. Gece ilerlediği vakitte Bilâl'e emretti. Ezân okudu, sonra ikaamet etti, öğle kılındı. Sonra ikaamet etti, ikindi kılındı. Sonra ikaamet etti, akşâm kılındı, sonra ikaamet etti, yatsı kılındı" denilmiştir.

Tulû'dan sonra güneş yükselinceye kadar geçmiş namâzları kazâ etmenin câiz olmadığına Hanefîler bununla ihticâc ederler.

121 Buradaki beyândan yalnız ikindi namâzının geçirildiği anlaşılıyorsa da, Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'inde Ebû Saîd Hudrî'den gelen hadîste, ve bundan evvelki hâşiyede zikredildiği üzere Tirmizî'de İbn Mes'ûd'dan gelen hadîste öğle ile ikindi ve akşâm namâzları geçirilmiş olup, bunlar yatsıdan sonra kılınmıştır. Nesâî'deki rivâyet de bu ma'nâyadır. İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ında ise öğle ile ikindinin fevt olduğu anlaşılıyor. Bu hadîslerin cem'i şöyledir: Handak harbi günlerce sürmüştür. Bir gün öğle ile ikindi, başka gün yalnız ikindi namâzlarını kaçırmış olmaları hâtıra gelebilir.

Bu hadîsten kazâ namâzının cemâatle kılınması meşrû olduğuna istidlâl etilmiştir. Nitekim icmâ', bunun cevâzı üzerine vâkı' olmuştur. Yalnız Leys ibn Sa'd bunu men' etmiştir.

٣٨ـ باب مَنْ نَسِيَ صلاةً فَلْيُصَلِّ إذا ذَكَرَها وَلاَ يُعِيدُ إلاَّ تِلْكَ الصَّلاةَ.

وقال إبْرَاهِيمُ مَنْ تَرَكَ صَلاَةً واحِدَةً عِشْرِينَ سَنَةً لَمْ يُعِدْ إلاَّ تِلْكَ الصَّلاَةَ الوَاحِدَةَ

38- KİM BİR NAMÂZI UNUTURSA ONU HATIRLADIĞI ZAMÂN HEMEN KILSIN. O, BU NAMÂZDAN BAŞKASINI KAZÂ ETMEZ BÂBI

İbrâhîm en-Nahaî:

Bir tek namâzı (meselâ) yirmi sene unutan kimse, bu namâzdan başkasını kazâ etmez, demiştir.

٧٣ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ ومُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قالاَ حدّثنا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم. قال مَنْ نَسِيَ صَلاَةً فَلْيُصَلِّ إذَا ذَكَرَها لاَكَفَّارَةَ لَهَا إلاَّ ذَلِكَ وأَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي قال مُوسَى قال هَمَّامٌ سَمِعْتُهُ يَقُولُ بَعْدُ وأَقِمِ الصَّلاَةَ لِلذِّكْرَى * وقال حَبَّانُ حدّثنا هَمَّامٌ حدّثنا قَتَادَةُ حدّثنا أنَسٌ عن النبيِّ صلي الله عليه وسلم نَحْوَهُ *

73- Bize Ebû Nuaym ile Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dediler: Bize Hemmâm (ibn Yahyâ), Katâde'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir namâzı unutursa, onu hâtırladığında kılsın. O namâzın bundan başka keffâreti yoktur* - ***Ve beni hâtırlamak için namâz kıl"*** (Tâhâ: 14).

Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki: Hemmâm şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o hadîsi rivâyet etmesi zamânından sonra ***"Ekimi's-salâte li'z-zikrâ = Hâtırlamak için namâz kıl"*** diyordu [122].

Bu hadîsten akşâm namâzı vaktinin kırmızılıktan sonraya kadar uzadığı da ifâde edilmiş oluyor. Herhâlde o vakte kadar uzuyormuş ki, o gün akşâm namâzından evvel diğer namâzlar kılınmış..

122 Bu ikinci okuyuş ez-Zuhrî'den işitilmiş ise de, meşhûr olan kırâat Mushaf'larda ve metinde olduğu gibi *"Li-zikrî* = Benim zikrim için" tarzıdır. Bu âyetin burada getirilmesi Peygamber tarafından mı vâkı' olmuştur, yoksa hadîsi rivâyet ettikten sonra işiticiye hüccet dikmek için Katâde mi okumuştur? En sahîh olan, bunun Peygamber'in sözünde dâhil olmasıdır. Delîli de Müslim'de: *"Biriniz uyuyakalıp namâz kılmazsa yâhud namâzdan gaflet ederse, onu hatırladığında kılsın. Çünkü Allah: Ekimi's-salâte li-zikrî buyuruyor"* denilmiş olmasıdır. O rivâyet de Katâde tarîkındendir.

Bu hadîsten, unutan ile uyuyakalıp kılamayana kazâ etmesi lâzım geleceği hükmü çıkarılır. Kasden kılmayana kazânın vücûbu ise evleviyette kalır. Cumhûrun mezhebi budur. Özürlüye kazâ lâzım geliyorsa, kasden kılmayana evlâ tarîkıyle lâzım gelir.

Ve Habbân şöyle dedi: Bize Hemmâm tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes, Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti [123].

٣٩ـ بَابُ قَضَاءِ الصَّلَوَاتِ الأُولى فَالأُولَى

39- GEÇMİŞ NAMÂZLARIN SIRA İLE KAZÂ EDİLMELERİ BÂBI

٧٤ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنْ هِشامٍ قال حدّثنا يَحْيى هُوَ ابنُ أبى كَثِيرٍ عنْ أبى سَلَمَةَ عنْ جابِرٍ قال جَعَلَ عُمَرُ يَوْمَ الخَنْدَقِ يَسُبُّ كُفَّارَهُمْ وقال يارسُولَ اللهِ ما كِدْتُ أُصَلِّى العَصْرَ حَتَّى غَرَبَتْ قال فَنَزَلْنا بُطْحَانَ فَصَلَّى بَعْدَ ماغَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى المَغْرِبَ *

74--....... Câbir (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb Handak harbi günü Kureyş'in kâfirlerine sövmeye başladı ve: Yâ Rasûlallah, ikindi namâzını az kalsın güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Câbir dedi ki: Bunun akabinde Buthân vâdîsine indik. Rasûlullah güneş battıktan sonra ikindiyi kıldırdı, sonra da akşâm namâzını kıldırdı [124].

٤٠ـ بابُ ما يُكْرَهُ مِنَ السَّمَرِ بَعْدَ العِشَاءِ

40- YATSI NAMÂZINDAN SONRA UYUMAYIP LÂKIRDI ETMENİN MEKRÛH GÖRÜLMESİ BÂBI

٧٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى قال حدّثنا عَوْفٌ قال حدّثنا أبو المِنْهالِ قال انْطَلَقْتُ مَعَ أبِى إلَى أبى بَرْزَةَ الأَسْلَمِىِّ فقال لَهُ أبِى حَدِّثْنَا كَيْفَ كانَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّى المَكْتُوبَةَ قال كان يُصَلِّى الهَجِيرَ وَهِىَ الَّتِى تَدْعُونَهَا الأُولَى حِينَ تَدْحَضُ الشَّمْسُ وَيُصَلِّى العصْرَ ثُمَّ يَرْجِعُ

---

123 Bu ta'lıki Ebû Avâne kendi *Sahîh*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Enes'ten işitmesini beyân etmek istemiştir. Zîrâ bunda Katâde tahdîsi sarâhatle söylemiştir. Katâde müdellislerden olduğu için evvelâ ondan "an Enesin" lâfzıyle rivâyet etti, sonra da bunu "Haddesenâ Enesun" lâfzıyle gelen rivâyetiyle takviye etmek istedi (Aynî).

124 Bu hadîs bundan üç bâb önce "Vakit geçip gittikten sonra insanlara cemâatle namâz kıldıran kimse" unvanlı 37. bâbda az farkla geçmiştir.

أَحَدُنا إِلَى أَهْلِهِ فِي أَقْصَى المَدِينَةِ والشَّمْسُ حَيَّةٌ ونَسِيتُ ماقالَ فِي المَغْرِبِ قال وكان يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخِّرَ العِشاءَ. قال وكانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَها والحَدِيثَ بَعْدَها وكانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صلاةِ الغَداةِ حِينَ يَعْرِفُ أَحدُنا جَلِيسَهُ وَيَقْرَأُ مِنَ السِّتِّينَ إِلَى المِائَةِ *

75--....... Bize Ebu'l-Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Ben, babam Selâme ile Ebû Berze el-Eslemî(R)'nin yanına gittim. Babam ona: Rasûlullah'ın farz yazılmış olan namâzları nasıl kıldırır olduğunu bize tahdîs et, dedi. O da şöyle dedi: Rasûlullah öğleyi -ki siz onu ''ûlâ'' ismiyle çağırmaktasınız- güneş semânın ortasından batıya doğru kaydığı zamân kıldırırdı. İkindiyi kıldırırdı. Namâzdan sonra birimiz mescidden Medîne'nin en uzak yerine gider, âilesine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Ebû'l-Minhâl şöyle dedi:) Ben Ebû Berze'nin akşâm namâzı hakkında söylediğini unuttum. Ebû Berze dedi ki: Rasûlullah yatsı namâzını geceye bırakmayı müstehâb görürdü. Ve yine Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namâzından evvel uyumayı ve yatsıdan sonra da oturup konuşmayı kerîh görürdü [125], dedi. Sabâh namâzından da birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zamân ayrılırdı. Bu namâzda altmıştan yüz âyete kadar okurdu.

٤١ــ بابُ السَّمَرِ فِي الفِقْهِ والخَيْرِ بَعْدَ العِشاءِ

41- YATSI NAMÂZINDAN SONRA İLİM VE DİĞER HAYIRLI İŞLER HUSÛSUNDA UYANIK KALIP SOHBET ETMEK BÂBI

٧٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ الصَّبّاحِ قال حدّثنا أَبو عَلِيٍّ الحَنَفِيُّ قال حدّثنا قُرَّةُ بنُ خالِدٍ قال انْتَظَرْنا الحَسَنَ وَراثَ عَلَيْنا حَتَّى قَرُبْنا مِنْ وَقْتِ قِيامِهِ فَجاءَ فقال دَعانا جِيرانُنا هَؤُلاءِ ثُمَّ قال قال أَنَسٌ نَظَرْنا النبيَّ صلى الله عليه وسلم ذاتَ لَيْلَةٍ حَتى كانَ شَطْرُ اللَّيْلِ يَبْلُغهُ فَجاءَ فَصَلَّى لَنا ثُمَّ خَطَبَنا فقال

---

125 Bu hadîs de 13. bâb altında ve 25. bâb altında geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar oralarda verilmiştir.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak -ki buna semer ve musâmere denir- mekrûhtur. Çünkü bu insanı gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabâh namâzını kaçırmaya da sebeb olabilir. Ammâ ilim müzâkeresi, misâfir ağırlamak ehl ve ıyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet te'hîr etmekte kerâhet yoktur.

ألا إنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا ثُمَّ رَقَدُوا وإنَّكُمْ لَمْ تَزَالُوا فِى صَلاَةٍ ما انْتَظَرْتُمُ الصَّلاَةَ قال الحَسَنُ وإنَّ القَوْمَ لاَيَزَالُونَ بِخَيْرٍ ماانْتَظَرُوا الخَيْرَ قال قُرَّةُ هُوَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ عَنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم*

76--....... Bize Kurratu'bnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün Hasen Basrî'yi ders verecek diye bekledik. Bize gelmesi gecikti. Nihâyet (mescidden ve dersten) kalkıp gideceği vakit yaklaşınca geldi de: Şu komşularımız bizi çağırdılar, dedi. Sonra Enes'ten şunu rivâyet etti: Enes (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'i hemen hemen gece yarısı oluncaya kadar bekledik. Sonunda geldi ve bize namâz kıldırdı. Sonra bize hutbe îrâd edip şöyle buyurdu: *"Dikkat edin, şimdi insanlar namâz kılmış ve sonra uyumuşlardır. Siz ise namâz kılmayı beklediğiniz sürece namâz içindesiniz"*.

Hasen Basrî: Her kavm hayrı gözetleyip bekledikleri müddetçe hayır içindedirler, dedi. Kurre: Hasen'in bu son sözü, Enes'in Peygamber'den rivâyet ettiği kelâm cümlesindendir, dedi [126].

٧٧ـ حدّثنا أبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عن الزُّهْرِىِّ قال حدّثنى سالِمُ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ وأَبوبَكْرِ بنُ أَبِى حَثْمَةَ أنَّ عَبْدَ اللهِ بنَ عُمَرَ قال صَلَّى النبىُّ صلى الله عليه وسلم صَلاَةَ العِشَاءِ فِى آخِرِ حَيَاتِهِ فَلَمَّا سَلَّمَ قامَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم فقال أَرَأَيْتَكُمْ لَيْلَتَكُمْ هَذِهِ فإنَّ رَأْسَ مائَةٍ لا يَبْقَى مِمَّنْ هُوَ اليَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الأَرْضِ أحَدٌ فَوَهَلَ النَّاسُ فِى مَقَالَةِ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلَى ما يَتَحَدَّثُونَ مِنْ هَذِهِ الأَحادِيثِ عنْ مائَةِ سَنَةٍ وإنما قال النبىُّ صلى الله عليه وسلم لاَيَبْقَى مِمَّنْ هُوَ اليَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الأَرْضِ يُرِيدُ بِذَلِكَ أنَّها تَخْرِمُ ذَلِكَ القَرْنَ *

77--....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim ile Ebû Hasme'nin oğlu Ebû Bekr tahdîs ettiler ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Hayâtının sonunda bir gece Peygamber (S) yatsı namâzını kıldırdı. Selâm verdikten sonra ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: *"İşte bu*

---

126 *es-Semr:* Emr vezninde, ***ve's-Sumûr,*** zuhûr vezninde gece uyumamak ma'nâsınadır ki, murâd, uyumayıp sohbet ve lâkırdı eylemektir...

es-Semer; geceye ve gece sohbetine denir; geceleri oturup sohbet eden kimselerin meclisine denir... *(Kaamûs Ter.).*

gecenizi gördünüz mü! Bundan sonra geçecek yüz senenin başında, bu gün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır''. İnsanlar Rasûlullah'ın bu kelâmında (yânî onu anlamakta) yanılıp korktular da yüz sene hakkındaki şu ma'lûm dedikodulara (yânî yüz sene sonra kıyâmet kopacaktır zann ve korkularına) daldılar. Hâlbuki Peygamber (S): ''*Bu gün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır*'' buyurmakla bu müddetin bu asırda yaşayanları mahvedeceğini haber vermek istemiştir [127].

٤٢ ـ بابُ السَّمَرِ مَعَ الضَّيْفِ والأَهْلِ

42- KONUKLAR VE ÂİLE FERDLERİYLE BERÂBER GECENİN BİR KISMINDA UYANIK KALIP SOHBET ETMEK BÂBI

٧٨ ـ حدّثنا أبو النعمان قال حدّثنا مُعْتَمِرُ بنُ سُلَيْمانَ قال حدّثنا أبى
قال حدّثنا أبو عُثْمانَ عنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ أبى بَكْرٍ أنَّ أصْحَابَ الصُّفَّةِ كانُوا
اناسًا فُقَرَاءَ وأنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم قال مَنْ كانَ عِنْدَهُ طَعَامُ اثْنَيْنِ فَلْيَذْهَبْ
بِثَالِثٍ وإنْ أرْبَعٌ فَخَامِسٌ أوْ سادِسٌ وأنَّ أبا بَكْرٍ جاءَ بِثَلاثَةٍ فانْطَلَقَ النبىُّ صلى
الله عليه وسلم بِعَشَرَةٍ قال فَهُوَ أنا وأبى وأُمِّى فلاَ أدْرِى قال وامْرَأتِى وخادِمٌ
بَيْنَنا وَبَيْنَ بَيْتِ أبى بَكْرٍ وأنَّ أبا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْدَ النبىِّ صلى الله عليه وسلم
ثُمَّ لَبِثَ حَتَّى صُلِّيَتِ العِشَاءُ ثُمَّ رَجَعَ فَلَبِثَ حَتَّى تَعَشَّى النبىُّ صلى الله عليه
وسلم فَجاءَ بَعْدَ مامَضَى مِنَ اللَّيْلِ ماشَاءَ اللهُ قالَتْ لَهُ امْرَأتُهُ وما حَبَسَكَ عَنْ
أضْيَافِكَ أوْ قالَتْ ضَيْفِكَ قال أوما عَشَّيْتِهِمْ قالَتْ أبَوْا حَتَّى تَجِئَ قَدْ عُرِضُوا.

---

127 Bu hadîs dahî yatsıdan sonra fıkıh ve diğer hayırlı işler için oturup konuşmanın cevâzına delîl hadîslerdendir.

Bu hadîste, hakîkaten İbn Umer'in zamânında bâzılarının yüzüncü senenin bitiminde kıyâmetin kopacağını söylemiş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Taberânî ile başka muhaddisler bunu Ebû Mes'ûd Bedrî'den rivâyet ettikleri gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in bu sözü redd ettiğini naklederler. İbn Umer de bu kabîlden dedikoduları redd için bu hadîsin ma'nâsını böyle îzâh ve beyân etmiş oluyor.

Bu hadîs de, Peygamber'in en görmez gözlere çarpacak mu'cizelerindendir. Âlimlerin istatistiklerine göre, Peygamber'in haber verme zamânı olan onbirinci hicret senesinden i'tibâren yüz sene geçtikten sonra, o gün hayâtta olanlardan hiç kimse kalmamıştır. En sona kalan sahâbî Ebu't-Tufeyl Âmir ibn Vâsile (R)'dir. Bütün hadîsciler de bu zâtın 110 hicret yılında vefât ettiğinde müttefiktirler. Vefâti günü yeryüzünde hiçbir sahâbî kalmamış ve sahâbe nesli munkarız olmuştur. Allah'ın rıdvânı onlara olsun!

فأَبَوْا قال فَذَهَبْتُ أنا فَاخْتَبَأْتُ فقال ياغُنْثَرُ فَجَدَّع وسَبَّ وقال كُلُو الاَهَنِيئاً
فقال واللهِ لاَأَطْعَمُهُ أبداً وَايْمُ اللهِ ماكُنَّابا نُخُذُ مِنْ لُقْمَةٍ إلاَّ رَبا مِنْ أَسْفَلِها أَكْثَرُ
مِنْها قال يَعْنِى حَتَّى شَبِعُوا وصارَتْ أَكْثَرَ مِمَّا كانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ فَنَظَرَ إلَيْها أَبو
بَكْرٍ فإذَا هِى كَما هَىَ أوْ أَكْثَرُ مِنها فقال لإمْرَأَتِهِ ياأُخْتَ بَنِى فِرَاسٍ ماهَذَا
قالَتْ لاَوَقُرَّةِ عَيْنِى لَهِى الآنَ أَكْثَرُ منها قَبلَ ذَلِكَ بِثَلاَثِ مَرّاتٍ فَأَكَلَ مِنْها
أبو بَكْرٍ وقال إنَّمَا كانَ ذَلِكَ مِنَ الشيْطَانِ يَعْنى يَمِينَهُ ثُمَّ أَكَلَ مِنْها لُقْمَةً ثُمّ
حَمَلَها إلى النبيِّ صلى الله عليه وسلم فأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ وكانَ بَيْنَنا وَبَيْنَ قَوْمٍ
عَقْدٌ فَمَضَي الاجلُ فَفَرَّقْنَا اثْنَى عَشَرَ رَجُلاً مع كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أُناسٌ اللهُ أعْلَمُ
كَمْ مَعَ كلِّ رَجُلٍ فأَكَلُوا مِنْها أَجْمَعُونَ أوْ كَما قال *

78--....... Bize Ebû Usmân, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'-dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ashâbu's-Suffa bir takım fakîr insanlardı. Bir defa Peygamber (S): *"Evinde iki kişilik yiyeceği olan, onlardan bir üçüncüsünü, dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini yâhud altıncısını alıp birlikte götürsün"* buyurdu [128]. Ebû Bekr bunlardan üçünü eve getirdi. Peygamber de on kişiyi evine götürdü. Bizim ev halkı ben, babam, anam, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde müşterek hizmet eden hizmetçiden ibâretti. (Râvî Ebû Usmân:) Abdurrahmân, bir de benim zevcem dedi mi, demedi mi bilemiyorum, dedi. Yine Abdurrahmân şöyle dedi: Ebû Bekr, Peygamber'in evinde akşâm yemeğini yedi, sonra yatsı

---

128 Bütün sahâbîler o sırada geçim darlığı çektikleri için, üç nüfûslu âileye yalnız bir, dört nüfûslu olana yine bir veyâ iki fakîr konuk edilmiştir ki, bu takdîrde nüfûs başına isâbet eden yemek hissesinin yalnız üçte biri yâhud beşte biri müsâfire ayrılmış oluyordu. Sahâbîleri daha çok fakîr doyurmakla mükellef tutmak, fakîrlerle berâber âile halkının da aç kalmasına sebeb olabilir. Bundan kıtlık zamânlarında yoksul olanları varlıklı olanların evlerinde besletmenin câiz olduğu hükmü çıkıyor ki, zarûret vaktinde yardımlaşmanın, fakîrlere zenginlerin bakıp aç bırakmaması husûsunun farz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb kıtlık senesinde fakîrlerin çokluğundan dolayı her eve nüfûsları sayısınca aç ve yoksul dağıtmış ve: "Bir insan günlük azığının yarısıyle yetinmekle helâk olmaz" demiştir.

"إنَّ فِي المال حُقوقًا سِوى الزكاة = Şübhesiz malda zekâttan başka bir takım haklar da vardır" dedikleri, işte bu gibi şeylerdir.

Ebû Bekr dört nüfûslu bir âile reîsi olduğuna göre, o akşâmki yemeğinin üçte birinden çoğunu; Peygamber de mü'minlerin annelerinin sayısına bakınca, günlük rızıklarının takrîben yarısını fakîrlere ayırmış demek oluyor.

namâzı kılınıncaya kadar orada kaldı [129]. Sonra evine dönüp (müsâfirlerin ağırlanmasını âilesine emrederek) Peygamber akşâm yemeğini yiyinceye kadar kaldı. Müteâkıben geceden Allah'ın dilediği kadar geçtikten sonra evine geldi. Karısı ona: Seni konukların yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? dedi. O da: Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. O da: Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler, yemek çıkardık; kabûl etmediler, dedi. Abdurrahmân dedi ki: Ben gidip saklandım. Ebû Bekr bana: Hey câhil! diye bağırdı, sövüp saydı. Akabinde oradakilere: İçinize sinmez olsun, yiyiniz, dedi ve: Vallahi ben bu yemekten ebeden yemiyeceğim, diye de ilâve etti. Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn olsun biz yerken hiçbir lokmaya el uzatmadık ki, altından yemek daha ziyâde çoğalmış olmasın. Nihâyet doydular, yemek de yenmezden evvelki mikdârından daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemeğe baktı, bir de gördü ki, olduğu gibi duruyor, yâhud da daha çoğalmış. Karısına hitâben: Ey Firâs oğulları'nın kız kardeşi! Bu nedir? dedi. O da: Gözümün nûruna yemîn ederim ki, yemek şimdi evvelkinden üç kat daha çoktur, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi de, etmiş olduğu yemînini kasdederek: O olan söz şeytandandır, dedi. Sonra o yemekten bir lokma yedi, sonra o yemeği Peygamber'e götürdü. Yemek onun yanında sabâha kadar durdu. Bizimle bir kavm arasında bir ahd vardı. Müddet son bulmuştu. (Bunun için Medîne'ye gelmişlerdi). İçlerinden oniki kişi ayırdık. Her biri ile berâber kaç kişi olduğunu Allah bilir; işte onların hepsi o yemekten yediler.(Râvî Ebû Usmân rivâyetini bitirdikten sonra:) Yâhud bu lâfızlara benzer lâfızlarla söyledi, dedi [130].

---

129 Müslim ile İsmâîlî'nin rivâyetinde ikinci "taaşşa" yerine "naase = uyudu" gelmiştir ki, Peygamber'in uykusu gelinceye kadar yanında kaldı demek olur. Bu rivâyete göre, kıssa daha kolay anlaşılıyor ve tekrardan doğan kapalılık gidiyor.

130 Buhârî bu hadîsi buradan başka Alâmetü'n-Nübüvve ile el-Edeb'de de değişik râvîlerden ve bâzı farklılıklarla tahrîc etmiştir. Müslim de el-Et'ime'de tahrîc etmiştir.

Hadîs ile bâb başlığı arasındaki mutâbakat ciheti, Ebû Bekr'in gece âilesine gelmesi, konukların haberini soruşturması ve aralarında geçen konuşmalarla meşgûl olmasıdır (Kastallânî).

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

٩ـ كِتَابُ الأَذَانِ

9- KİTÂBU'L-EZÂN

(Ezân Kitâbı)

١ـ بابُ بِدْءِ الاذَانِ وقَوْلِهِ عز وجَلَّ وإذَا نادَيْتُمْ إلَى الصلاَةِ اتخذُوها هُزُواً وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لاَ يَعْقِلُونَ. وقَوْلُهُ إذَا نُودِيَ لِلصَّلاَةِ مِنْ يَوْمِ الجُمُعَةِ

1- EZÂNIN BAŞLAMASI BÂBI

Ve Azîz, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Biribirinizi namâza çağırdığınız zamân onu bir eğlence ve oyun edinirler. Bu, kendilerinin hakîkaten akıllarını kullanmaz bir gürûh olmalarındandır" (el-Mâide: 58).

Ve Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, cumua günü namâz için çağırıldığınız zamân hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alışverişi bırakın. Bu, bilirseniz sizin için çok hayırlıdır" (el-Cumua: 9) [1].

---

1 Buhârî bu âyetleri Ezân Kitâbı'nın başında hem teberrük için, hem de ezânın Kur'ân'ın nassı ile sâbit olduğunu göstermek için zikretmiş gibidir.

١ ــ حدّثنا عِمْرَانُ بنُ مَيْسَرَةَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا خالِدٌ الحَذَّاءُ عنْ أبِي قلابَةَ عنْ أنسٍ قالَ ذكَرُوا النَّارَ والنَّاقوسَ فذَكَرُوا اليَهُودَ والنَّصَارَى فأُمِرَ بِلاَلٌ أنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وأنْ يُوتِرَ الإقامةَ *

1-....... Enes (R) şöyle demiştir: Ateş yakmayı ve çan çalmayı zikr ettiler, Yahûdîler'i ve Hıristiyanlar'ı da zikrettiler (yânî bunların onlara âit olduğunu düşündüler de onlardan vazgeçildi). Müteâkiben Bilâl'e ezân lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu [2].

٢ ــ حدّثنا مَحْمُودُ بنُ غَيْلاَنَ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرنِي نافِعٌ أنَّ ابنَ عُمَرَ كانَ يَقُولُ كانَ المُسْلِمُونَ حِينَ قَدِمُوا المَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلاَةَ لَيْسَ يُنَادَى لَهَا فَتَكَلَّمُوا يَوْماً فِي ذَلِكَ فقال بَعْضُهُمْ اتَّخِذُوا نَاقُوساً مِثْلَ نَاقُوسِ النَّصَارَى وقال بَعْضُهُمْ بَلْ بُوقاً مِثْلَ قَرْنِ اليَهُودِ فقال عُمَرُ أَوَلاَ تَبْعَثُونَ رَجُلاً مِنْكُمْ يُنَادِي بِالصَّلاَةِ فقال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم يا بِلاَلُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلاَةِ *

---

2 Ebu'ş-Şeyh ibn Hıbbân'ın Kitâbu'l-Ezân'ında Enes'ten şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah zamânında namâz vakitleri geldikçe birisi sokaklarda koşa koşa dolaşıp *"es-Salâte, es-Salâte"* diye nidâ ederdi. Bu halka ağır geldi. Bir çan edinsek, dediler. Rasûlullah: *"O, Hristiyanlar'a mahsûstur"* buyurdu. Boru çalsak dediler, *"O, Yahûdîler'e mahsûstur"* buyurdu. Yüksek bir yerde ateş yaksak, dediler. *"O, Mecûsîler'e mahsûstur"* buyurdu... Bu hadîs, metindeki hadîsin daha tafsîllisidir.

Ezân, lûgatte i'lâm demektir. Şerîat örfünde ise özel vakitlerde özel lâfızlarla yapılan özel bir i'lâmdır. Bu vakitler namâz vakitleri, bu lâfızlar da Şâri'in ta'yîn ettiği tekrarlı lâfızlardır. Ezân, ihtivâ ettiği az ve kısa cümlelerle İslâm'ın i'tikaadî ve amelî esaslarının hemen hepsini özet olarak toplamaktadır.

"Allahu Ekber" cümlesi Allah'ın varlığını tasdîke delâlet ettiği gibi, bütün kemâl sıfatlarını da isbât eder.

"Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah" cümlesi, tevhîde ve şirkin nefyine;

"Enne Muhammeden Rasûlullah" cümlesi de Muhammed'in peygamberliğine ve onun zımnında bütün nebîler ve rasûllerin mutlak olarak nübüvvet ve risâletlerini tasdîke delâlet eder.

"Hayye ale's-salât" emir sîgası, ancak Rasûl sâyesinde bilinmiş olan ilâhî tâate da'vettir.

"Hayye ale'l-felâh" sîgası da, dâimî bekaa demek olan felâh ve necât yoluna çağırmaktır ki, bu da maâd ve ukbâyı tasdîkten ileri gelir.

Bu lâfızların tekrar edilmesi, mazmûnlarını te'kîd içindir.

2-....... İbnu Umer (R) şöyle der idi: Müslümânlar Medîne'ye geldikleri zamân bir araya toplanırlar da, namâz vaktini gözetlerlerdi. O ilk zamânda namâz için nidâ edilmezdi. Bir gün bu husûsta konuştular. Bâzıları: Hrıstiyanlar'ın çanları gibi çan edinin, dediler. Diğer bâzıları da, çan olmasın da Yahûdîler'in nefîri gibi boru olsun, de-

---

Ezânın fâideleri namâz vaktinin girdiğini haber vermek; halkı cemâatle namâz kılmaya çağırmak; İslâm şeâirini izhâr gibi pek mühim şeylerdir. Bu i'lâm için fiilin değil de sözün tercîh edilmesinin hikmeti, sözün kolaylığı, herkes için her zamân ve mekânda kolayca yapılabilmesidir (İbn Hacer, Aynî).

Ezân'ın Başlaması

Ezânın başlaması hakkında birçok sahâbîlerin rivâyetleri vardır. Bunların lâfızları ayrılıklar gösterse de ma'nâları birbirine yakındır. Bunlar içinde en câmiâlı olanlardan birisi de, Abdullah ibn Zeyd'in kendi rivâyetidir. Bu, Enes ibn Mâlik tarafından da rivâyet edilmiştir:

Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) namâzın cemâatle kılınabilmesi için çan (nâkûs) yapılıp çalınmasını emrettiği sırada idi. Uykuda iken bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Bununla insanları namâza çağırırız, dedim. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay dedim. Bunun üzerine, şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber
Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah
Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah
Hayye ale's-salât Hayye ale's-salât
Hayye ale'l-felâh Hayya ale'l-felâh
Allahu Ekber Allahu Ekber
Lâ ilâhe ille'llah.

Sonra biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp: Namâza davrandığın vakit de şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber
Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah
Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah
Hayye ale's-salât
Hayye ale'l-felâh
Kad kaameti's-salâtu Kad kaameti's-salâtu
Allahu Ekber Allahu Ekber
Lâ ilâhe ille'llah.

Sabâh olunca Peygamber'in yanına geldim ve gördüğüm rü'yâyı kendisine haber verdim. *"İnşâallah hakk ru'yâdır. Bilâl ile berâber kalk da gördüğünü ona öğret, ezânı okusun; çünkü sesi senden daha yüksektir"* buyurdu. Bilâl ile berâber kalktık, ben ona öğretmeye, o da okumağa başladı. Bu sırada Umer ibn Hattâb bunu evinden duydu. Elbisesini (ridâsını) sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlallah, seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn olsun ki, onun gördüğünü ben de gördüm, dedi. Rasûlullah: *"Öyle olunca Allah'a hamd ve senâ olsun!"* buyurdu (Ebû Dâvûd, *es-Sünen)*.

Bu hadîsi bâzı farklarla Tirmizî *es-Sünen*'de, Ahmed ibn Hanbel *el-Müsned*'de, İbn Hıbbân *es-Sahîh*'de rivâyet etmişlerdir.

diler. Umer: Namâza çağıracak bir adam niye göndermiyorsunuz? dedi. Rasûlullah bunun üzerine: *"Yâ Bilâl, kalk, namâz için nidâ et* (yânî ezân oku)" buyurdu [3].

٢ ـ بابٌ الأَذانُ مَثْنَى مَثْنَى

2- BÂB: EZÂN LÂFIZLARI İKİŞER İKİŞERDİR

٣ ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عَنْ سِماكِ بنِ عَطِيَّةَ عَنْ أَيُّوبَ عنْ أبي قِلابَةَ عَنْ أنسٍ قالَ أُمِرَ بِلالٌ أنْ يَشْفَعَ الأَذانَ وأنْ يُوتِرَ الإقامَةَ إلاَّ الإِقامَةَ *

3-....... Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezân lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emr olundu; yalnız *"Kad kaameti's-salâtu"* lâfzı müstesnâ (ki onu iki defa söylemekle emrolundu) [4].

٤ ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قالَ أخبرنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال أخبرنا خالِدٌ الحَذَّاءُ عَنْ أبي قِلاَبَةَ عنَ أنسِ بنِ مالِكٍ قال لَمَّا كَثُرَ النَّاسُ قال ذَكَرُوا أنْ يُعْلِمُوا وَقتَ الصَّلاةِ بِشَيْءٍ يَعْرِفُونَهُ فَذَكَرُوا أنْ يُورُوا ناراً أوْ يَضْرِبُوانا قُوساً فَأُمِرَ بِلالٌ أنْ يَشْفَعَ الأَذانَ وأنْ يُوتِرَ الإقامَةَ *

4-....... Enes (R) şöyle demiştir: İnsanlar çoğaldığı zamân, namâz vaktini tanıyageldikleri bir şeyle alâmetlendirmeyi konuştular. Bir ateş tutuşturmayı yâhud da bir çan çalmayı zikrettiler. Nihâyet

---

3 *Ezân'ın Lâfızları ve Sıfatı:* Bunu gösteren hadîs şudur:

Muâz ibn Hişâm şöyle haber verdi: Bana babam, Âmir el-Ahvel'den; o da Mekhûl'den; o da Abdullah ibn Muhayriz'den; o da (Peygamber'in müezzini) Ebû Mahzûre(R)'den tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) Ebû Mahzûre'ye şu ezânı: İki kerre *"Allahu Ekber"*, iki kerre *"Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah"*, iki kerre *"Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah"* diye telkîn buyurduktan sonra, yine iki kerre *"Eşhedu en lâ ilâhe ille'llah"*, iki kerre *"Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah"*, iki kerre *"Hayye ale's-salât"*, iki kerre *"Hayye ale'l-felâh"*; İshâk'ın rivâyetinde iki kerre *"Allahu Ekber"*, bir kerre *"Lâ ilâhe il-le'llah"*, diye öğretmiştir (Müslim, Es-Salât; "Ezânın Sıfatı babı", II, 11).

4 Ezân lâfızlarının çoğu ikişer olarak tekrarlandığı için, Enes böyle demiştir. Yoksa ezânın evvelindeki tekbîrlerin dört olduğu bilinmektedir.

Bilâl'e ezân lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu [5].

٣ ـ بابٌ الإقامَةُ وَاحِدَةٌ إلاَّ قَوْلَهُ قَدْ قامَتِ الصَّلاَةُ

3- BÂB: "KAD KAAMETİ'S-SALÂTU" KAVLİ MÜSTESNÂ İKAAMET LÂFIZLARI TEKRÂR EDİLMEZ

٥ ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا خالِدٌ عنْ أبِي قِلاَبَةَ عنْ أنَسٍ قال أُمِرَ بِلاَلٌ أنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وأنْ يُوتِرَ الإقامَةَ * قال إسْماعِيلُ فَذَكَرْتُهُ لِأَيُّوبَ فقال إلاَّ الإقامَةَ *

5-....... Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezân lâfızlarını çiftlemesi, ikaamet lâfızlarını tek tek söylemesi emrolundu [6].

---

5 Bu hadîslerde mechûl sîgasıyle Bilâl'e emrolundu, denilmiştir. Hiç şübhe yok ki, bu emri veren Rasûlullah'tır.

Ezân cümlelerinin ikişer, ikaamet cümlelerinin birer defa söylenmesinin hikmeti şu denildi: Ezân gâiblere i'lâmdır. Binâenaleyh gâiblere daha çok ulaşıcı olması için cüzleri tekrâr edilir. İkaamet ise hâzırlar içindir. İşte bundan dolayı ezânın, ikaamet hilâfına yüksek bir yerde okunması, ezânda sesin ikaametten daha yüksek olması, ezânın tertilli; ikaametin ise sür'atli olması müstehâb olmuştur (İbn Hacer).

6 Ezânda cümleleri ikişer ikişer söylemek, ikaamette teker teker söylemek mes'elesinde üç imâm ile Hanefîler arasında görüş ayrılığı vardır. Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, Mâlik'in hüccetleri bu hadîs ile yukarıda geçen Abdullah ibn Zeyd ibn Abd Rabbih hadîsi ve Peygamber'in Ebû Mahzûre'ye ezân lâfızlarını ikişer, ikaamet lâfızlarını birer olmak üzere okumasını emir buyurmasına dâir olan Buhârî'nin **Ef'âlu'l-Ibâd** Kitâbı'ndaki diğer hadîsidir. Medîne ahâlisinin amelinin de böyle olması ve Hicâz, Şâm, Mısır ve Mağrib diyârına kadar uzak İslâm memleketlerinde bu amelin cârî olması, hüccetlerine daha ziyâde kuvvet vermiştir. Hanefîler ise, gerek hacc mevsimlerinde, gerek diğer günlerde bütün İslâm yurdları ahâlîsinin toplantı ve buluşma yeri olan Mekke'de amelin ikaamet lâfızlarını ikişer söyleme olduğuna bakarak, diğer üç imâma muvâfakat etmezler. Ve ezân ile ikaamet cümleleri ikişerdir derler. Onların da kendilerine göre delîlleri vardır.

Ezânın evvelinde tekbîri dörtlemek, Abdullah ibn Zeyd ile Ebû Mahzûre'nin sahîh rivâyetlerine muvâfıktır. Bununla berâber bu hadîsler yine sahîh olan diğer vecihlerden ikişer tekbîr ile de rivâyet edilmiş olduklarından, İmâm Mâlik bunlara tutunarak tekbîri iki defa söylemeye kaail olmuştur.

Peygamber'in müezzinleri dört zât idi: Medîne'de Bilâl ibn Ebî Rebâh ile Amru'bnu Ümmi Mektûm, Kubâ'da Sa'du'l-Karaz yâhud Sa'du'l-Karazî, Mekke'de Ebû Mahzûre'dir. Bunların içinde Ebû Mahzûre gibi ezânda tercî' edenler olduğu gibi, ikaamette tesnîye edenler de vardır. Bilâl ise ezânda tercî'

İsmâîl ibn Uleyye şöyle dedi: Ben bu Hâlid hadîsini, Eyyûb es-Sahtıyânî'ye zikrettim de o: Bu ikaamet lâfzı (yânî *"Kad kaameti's-salâtu"* sözü) müstesnâdır, dedi [7].

٤ــ بابُ فَضْلِ التَّأْذِينِ

4- EZÂN OKUMANIN FAZÎLETİ BÂBI

٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبِي الزِّنادِ عَنِ الأَعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إذَا نُودِىَ لِلصَّلاةِ أدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لاَيَسْمَعَ التَّأْذِينَ فإِذَا قَضَى النِّداءَ أقْبَلَ حَتَّى إذَا ثُوِّبَ بِالصَّلاَةِ أدْبَرَ حَتَّى إذَا قَضَى التَّثْوِيبَ أقْبَلَ حتّى يَخْطُرَ بَيْنَ المَرْءِ وَنَفْسِهِ يَقُولُ اذْكُرْ كَذَا اذْكُرْ كَذَا لِمالَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حَتّى يَظَلَّ الرَّجُلُ لاَيَدْرِى كَمْ صَلّى *

6-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Namâz için nidâ edildiği zamân, şeytân, ezânı işitmemek için yüzgeri dönüp yellene yellene kaçar* [8]*. Müezzin nidâyı bitirince*

---

yapmaz, ikaamette lâfızları birer defa söylerdi. İmâm Şâfiî ile Mekke ahâlîsi Ebû Mahzûre'nin ezânı ile Bilâl'in ikaametine tutundular. Ebû Hanîfe ile Irak ahâlîsi Bilâl'in ezânı ile Ebû Mahzûre'nin ikaametini aldılar. Ahmed ibn Hanbel ile Medîne ahâlîsi Bilâl'in ezânı ile ikaametini aldılar. İmâm Malik ise, iki cihetten bunlara muhâlefet etti: İkaamet cümlelerini ikişer söylediği gibi, tekbîrleri de ikişer söyledi. Netîce olarak bu okuyuşların hepsi de sahîhtir ve delîlleri vardır.

7 Yânî ikaamette bu *"Kad kaameti's-salâtu"* cümlesi iki kerre söylenir. Çünkü ikaametten bizzât kasdolunan, odur.

8 Burada bir temsîl vardır: Şeytanın kaçarken hâli, apansızın büyük bir korku ve dehşete kapılmış kimsenin hâline benzer demek istenir ki, böyle olan kimsenin nasıl dizlerinin bağı çözülür, eklemleri gevşer ve sinirleri boşanıp sidik ve dışkı mahreclerini tutamaz olursa, o da öyle olur. Bu takdîrce şeytâna, böyle şiddetli korkuya düşmüş kimse gibi yellenme isnâd edilmiş demektir. Şârih Taybî: Şeytân, ezânı işitimemek için kendi sesi ile kendisini işgâl eder ki, bu ses, takbîh olarak, yellenmeye benzetilmiştir, der. Bununla berâber kendisine -keyfiyyeti bilinmeyerek- hakîkat ma'nâsınca yellenme isnâd edenler de vardır. Müslim'in Ebû Hureyre rivâyetinde "وَلَهُ حُصاصٌ = Ve lehu husâsun" ta'bîri her iki ma'nâyı muhtemildir. *Husâs;* yellenme ma'nâsına geldiği gibi, hızlı koşup kaçma ma'nâsına da gelir. Binâenaleyh şeytanın şiddetli kaçması, yellenme ile kaçma ma'nâsına ikaame edilmiş oluyor.

yine gelir. Nihâyet namâz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. Müezzin ikaameti bitirince gelir [9], *insan ile nefsi arasına sokulur, fulan şeyi hâtırla, fulan şeyi hâtırla diyerek* (namâzdan evvel insanın) *hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar* (kendisiyle uğraşır)".

٥ــ بابُ رَفْعِ الصَّوتِ بِالنِّداءِ. وقال عُمَرُ بنُ عَبْدِ العَزِيزِ أذِّنْ أذاناً سَمْحاً وإلاَّ فاعْتزِلْنا

5- BÂB: EZÂN OKUMADA SESİ YÜKSELTMEK
Umer ibnu'l-Abdilazîz de (bir müezzine): "Ya külfetsiz ezân oku, yâhud yanımızdan ayrıl" demiştir [10].

٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ أبي صَعْصَعَةَ الأنْصارِيِّ ثُمَّ المَازِنِيِّ عنْ أبِيهِ أنَّهُ أخبرهُ أن أبا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ قال لَهُ إنِّي أرَاكَ تُحِبُّ الغَنَمَ والبَادِيَةَ فإذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ أوْ بادِيَتِكَ فأذَّنْتَ بالصلاةِ فارْفَعْ صَوْتَكَ بِالنِّداءِ فإنَّهُ لاَ يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ المُؤَذِّنِ جِنٌّ ولاَ إنْسٌ ولاَ شَيْءٌ إلاَّ شَهِدَ لَهُ يَوْمَ القِيَامَةِ * قال أبُو سَعِيدٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم *

---

9 Bu metindeki "Müezzin ezânı bitirdiği zamân" ve "Müezzin ikaameti bitirdiği zamân" cümleleri böyle ma'lûm sîga ile geldiği gibi, mechûl sîgası ile de gelmiştir.
Bu hadîs, ezânın ve ezân okumanın büyüklüğünü i'lâm ediyor. Çünkü şeytân ezândan kaçıyor da, namâz içinde daha fazîletli olan Kur'ân okunurken kaçmıyor. Tabîatiyle müezzin ezanı Allah rızâsı için okursa, bu büyük fazîletten nasîblenecektir.

10 Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Müezzinin kim olduğu zabtedilmemiş ise de, hâdise Umer ibn Abdilazîz'in Medîne vâlîliği zamânına tesâdüf ettiğine göre, bu zâtın, Peygamber'in müezzini olan Sa'du'l-Karaz'ın çocuklarından biri olması gâlib zanndır. Külfetsiz ezândan maksad, tatrîb külfetinden âzâde, gamgamasız ezândır. Yoksa sesi uzatmak değildir.
Bu ta'lîkin bir benzerini Dârakutnî, hafîf bir sened ile İbn Abbâs'tan şöyle rivâyet ediyor: Rasûlullah'ın tatrîb ile ezân okur bir müezzini vardı. Peygamber kendisine: *"Müezzin dediğin sehl ve semh olur, yânî suhûlet ve semâhat ile külfetsiz ezân okur. Ya ezânın sehl ve semh olsun, ya ezân okuma"* buyurdu.
Anlaşılan Umer ibn Abdilazîz'in müezzini de ezân kelimelerini belli etmeyecek derecede nağme-perdâzlık ediyormuş. Bu ise " لاَ يُؤَذِّنْ لكم إلاَّ فَصِيحٌ = *Fasîh olandan, yânî ezân lâfızlarını açık söyleyenden başkası size ezân okumasın*" hadîsiyle nehyedilmiştir.

7-....... Bize Mâlik, Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'sa'a el-Ensârî sonra el-Mâzinî'den; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber verip şöyle demiştir: Görüyorum ki, sen davarı ve kırları seviyorsun. Davarların başında yâhud bâdiyende iken namâz için ezân okuyacak olduğun zamân tîz sesle nidâ et. Zîrâ müezzin, sesinin yetiştiği yere kadar insân, cinn, hattâ hiçbirşey yoktur ki, ezânı duymuş olsun da kıyâmet gününde müezzin lehine şahâdette bulunmasın. Ebû Saîd (hadîsin sonunda): Ben bunu (yânî müezzinin sesinin yetiştiği yere kadar insan ... ifâdesini) Rasûlullah(S)'tan işittim, dedi [11].

٦ــ بابُ مايُحْقَنُ بالأذَانِ مِنَ الدِّماءِ

6- EZÂN OKUNMASI SEBEBİYLE KAN AKITMAKTAN ALIKONULACAĞI BÂBI [12]

٨ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ عنْ أنَسِ بن مالِكٍ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم كانَ إذَا غَزَابنَا قَوْماً لَمْ يَكُنْ يَغْزُو بِنا حَتّى يُصْبِحَ وَيَنْظُرَ فإنْ سَمِعَ أذَاناً كَفَّ عَنْهُمْ وإنْ لَمْ يَسْمَعْ أذَاناً أغارَ عَلَيْهِمْ قال فَخَرَجْنَا إلَى خَيْبَرَ فانْتَهَيْنا إلَيْهِمْ لَيْلاً فَلَمَّا أصْبَحَ ولَمْ يَسْمَعْ أذَاناً رَكِبَ وَرَكِبْتُ خَلْفَ أبِى طَلْحَةَ وإنَّ قَدَمى لَتَمَسُّ قَدَمَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال فَخَرَجُوا إلَيْنا بِمَكاتِلِهِمْ وَمَساحِيهِمْ فَلَمَّا رَأوُا النبيَّ صلى الله عليه وسلم قالوا مُحَمَّدٌ واللهِ مُحَمَّدٌ والخَمِيسُ قال فَلَمَّا رَآهُمْ رسُولُ اللهِ صلي الله عليه وسلم قالَ اللهُ أكْبَرُ اللهُ أكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ إنَّا إذَا نَزَلْنا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ المُنْذَرِينَ •

8-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizleri bir kavm üzerine gazâya götürdüğü vakitlerde sabâh olmadıkça ve beklemedikçe bize hücûm ettirmezdi. Bekler, ezân sesi işitirse onlara saldırmaktan vazgeçerdi. Ezân sesi işitmezse üzerlerine baskın yapardı. Enes

---

11 Bu hadîsten, müezzinin sesini uzaklara eriştirmek için tîz perdeden ezân okuması ve yüksek yere çıkması mendûb olduğu ve münferiden de ezân okuyabileceği hükümleri çıkarılır.

12 Bâb başlığındaki *"el-Hakn"*, alıkomak ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâblardandır. Katl olunacak adamın kanını akıtmayıp, katlden azâde kılmak ma'nâsınadır ki, heder eylemenin mukaabilidir *(Kaamûs Ter.)*.

dedi ki: Biz Hayber'e doğru yola çıktık; nihâyet geceleyin onların yurduna ulaştık. Sabâh olup da bir ezân işitmeyince, Rasûlullah hayvanına-bindi. Ben de Ebû Talha'nın hayvanının arka tarafına bindim. Benim ayağım muhakkak sûrette Peygamber'in ayağına dokunuyordu. Ora halkı sepetleri ve çapalarıyle bize doğru çıktılar. Peygamber'i gördükleri vakit: Muhammed; vallahi Muhammed ve hamîs yânî ordu! dediler. Enes dedi ki: Rasûlullah onları görünce: "*Allahu Ekber. Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin yurduna indik mi, inzâr edilmiş olanların hâli yamân olur*" buyurdu [13].

٧ـ بابُ مايَقُولُ إذَا سَمِعَ المُنادِى

7- İNSÂN MÜEZZİNİ İŞİTTİĞİ ZAMÂN NE SÖYLER BÂBI [14]

٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عَطَاءِ بنِ يَزِيدَ اللَّيْثِىِّ عنْ أبى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إذَا سَمِعْتُمُ النِّدَاءَ فَقُولُوا مِثْلَ مايَقُولُ المُؤَذِّنُ *

9-....... (Ebû Saîd -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "*Müezzinin nidâsını işittiğiniz zamân siz de onun demekte olduğu sözler gibi söyleyiniz*" buyurdu [15].

---

13 Buhârî bu hadîsi, uzun ve kısa metinlerle, ilgisi bulunan fıkhî mes'elelere delîl olmak üzere birçok yerlerde zikretmiştir. Nitekim evvelce Kitâbu's-Salât'ta uyluğun avret sayılıp sayılmayacağı mes'elesini tahkîk münâsebetiyle zikretmişti. Burada ise bir memlekette ezân okunmasının -İslâm'a delâlet etmesi dolayısiylekan dökülmemesine sebeb olduğunu anlatmak istemiş ve buna delîl olarak sevketmiştir. İleride Cihâd, Mağâzî ve Nikâh Kitâblarında da gelecektir.
Hadîsin son fıkrası es-Saffât: 177. âyetine meâlen yakın bir ifâdedir.
Ezân, İslâm Dîni'nin şiârı olduğu için, terk edilmesi câiz olmayan hükümlerdendir.

14 Buhârî bu husûsta ihtilâf olduğu için, müezzini işitenin söyleyeceği sözü başlıkta açıklamadı. Lâkin bâbın altında biri Ebû Saîd'den, diğeri Muâviye'den olmak üzere iki hadîs zikretti. Ebû Saîd'inki âmmdır. İkincisi, bu umûmîliği tahsîs etmektedir. Buhârî bununla, kendi tercîhinin ve cumhûrun tercîhinin "*Hayy'ale*"ler müstesnâ, müezzinin sözlerini aynen söylemek olduğuna işâret etmiş gibidir (Aynî).

15 Cumhûra göre, müezzinin söylediği "*Hayye ale's-salât*" ve "*Hayye ale'l-felâh*"lardan mâadâki lâfızları söylemesinin ardından, peyderpey ve aynen tekrâr etmek lâzımdır. Bu iki lâfızdan sonra da "*Havkale*" yânî "*Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi*" demekle icâbet olunur.

١٠ـ حدّثنا مُعاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيى عنْ مُحَمَّدِ بنِ إبْرَاهِيمَ بنِ الحَارِثِ قال حدّثنى عِيسَى بنُ طَلْحَةَ أنَّهُ سَمِعَ مُعاوِيَةَ يَوْماً فَقال مِثْلَهُ إلَى قَوْلِهِ وأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّداً رسُولُ اللهِ *

10-....... Bana Îsâ ibn Talha tahdîs etti. O da Muâviye'den işitmiştir. Muâviye bir gün ezân okunurken müezzinin dediklerini *"Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah"* sözüne kadar aynen tekrar etmiştir [16].

١١ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ رَاهَوَيْهِ قال حدّثنا وَهْبُ بنُ جَرِيرٍ قال حدّثنا هشامٌ عنْ يَحْيى نَحْوَهُ * قال يَحْيى وحدّثنى بَعْضُ إخْوَانِنا أنَّهُ قال لَمَّا قال حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ قال لاَحَوْلَ ولاَ قُوَّةَ إلاَّ باللهِ وقالَ هَكَذَا سَمِعْنَا نَبِيَّكُمْ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ *

11-....... Bize Hişâm, Yahyâ'dan; geçen hadîs tarzında tahdîs etti. Yahyâ ibn Ebî Kesîr şöyle dedi: Kardeşlerimizin bâzısı bana tahdîs etti ki, Muâviye, müezzin *"Hayye ale's-salât"* dediği vakit *"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi"* demiş, ondan sonra da: İşte biz Peygamberimizin böyle söyler olduğunu işittik, diye ilâve etmiştir [17].

٨ـ بابُ الدُّعاءِ عِنْدَ النِّدَاءِ

8- EZÂN OKUNUP TAMAMLANDIĞI ZAMÂNKİ DUÂ BÂBI

١٢ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَيَّاشٍ قال حدّثنا شُعَيْبُ ابنُ أبِى حَمْزَةَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ المُنْكَدِرِ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم

---

16 Bu hadîse göre amel edip, yalnız tekbîrlerle teşehhüdlere icâbet edenler olduğu gibi, *"Havkale"*lerden sonra sükût edenler de vardır, ondan sonrakileri de tekrâr edenler vardır.

17 *Havkale;* "Allah'a ma'siyetten tahavvül ancak Allah'ın verdiği ismet ile, tâate kuvvet ve iktidâr da ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsınadır. Da'veti işiten mü'min bunu söylemekle, icâbetle hâsıl olacak ni'metin, icâbet etmemekle de edilecek ma'siyetin azametini hatırlıyarak, İlâhî lûtfun ancak İlâhî tevfîkle müyesser olabileceğini söylemiş oluyor.

Ezânı işiten herkes, mâni'i olmadıkça müezzine icâbet eder. Kur'ân okumak, zikr ve tesbîh gibi fiillerle meşgûl iken ezânı duyarsa, kırâati, zikri, tesbîhi geri bırakarak dinler ve kelime kelime cevâb verir. İcâbetten başka hiçbir işle meşgûl olunmaz.

قال مَنْ قال حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ والصَّلاَةِ القَائِمَةِ آتِ مُحَمَّداً الوَسِيلَةَ والفَضِيلَةَ وابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِى وعَدْتَهُ .حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ القِيَامَةِ *

12-....... Câbir (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Her kim ezânı işittiği zamân* [18]*: **Allâhumme Rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmme ve's-salâti'l kaaimeti, âti Muhammeden el-vesîlete ve'l-fadîlete ve'b'ashu makaamen Mahmûden ellezî vaattehu*** (= Yâ Allah, ey bu tam da'vetin ve kılınmak üzere olan bu namâzın Rabb'ı, Muhammed'e vesîleyi, fazîleti ihsân et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makaamu Mahmûd'u verip oraya ulaştır) *derse, kıyâmet gününde benim şefâatim ona vâcib olur"* [19].

٩ـ بابُ الاسْتِهَامِ فِى لأذَانِ وَيُذْكَرُ أنَّ أقْواماً اخْتَلَفوا فِى الأذَانِ فَأقْرَعَ بَيْنَهُمْ سَعْدٌ

9- EZÂN OKUMAK HUSÛSUNDA KUR'A ATMAK BÂBI

Ve zikrolunur ki, bir takım topluluklar ezân okumak

---

18 Ezânın tamâmını işittiği zamân demektir. Nitekim Müslim'in Abdullah ibn Amr rivâyetinde: " قُولُوا مِثْلَ ما يَقُولُ ثم صَلُّوا عَلَيّ ثم سَلُوا لِي الوَسِيلَةَ = *Müezzinin demekte olduğunu deyin, sonra bana tasliye edin, sonra benim için Allah'tan vesîle isteyin"* lâfzıyle gelmesi de bunu te'yîd eder.

19 *Da'vet,* ezân lâfızlarıdır ki, tevhîde da'vettir. Tam olması da sözlerin en tamâmı olan Tevhîd kelimesini müştemil olduğu içindir. Tam ve kâmil olmasının bir vechi de, tebdîl ve tağyîre ma'rûz olmaması ve kıyâmet gününe kadar bâkî ve akaaidi tamâmen câmi' olmasıdır. *es-Salâtu'l-Kaaime,* şu kılınmak üzere olan namâz demek olduğu gibi, dâim, yer ve gökler bâkî kaldıkça nesh ve tebdîle uğramıyacak olan namâz ma'nâsına gelir. *Vesîle,* lûgat yönünden, bir büyüğe yakınlaşmaya sebeb olacak şey demektir. Buradaki örfî ma'nâsını, Müslim'in Abdullah ibn Amr'dan rivâyet ettiği şu meâldeki hadîs tefsîr etmektedir: *"Sonra bana salât ve selâm getirin. Zîrâ her kim bana tasliye ederse, ondan dolayı Allah ona on kerre tasliye buyurur. Sonra benim için Allah'tan vesîleyi dileyin, çünkü o cennette bir menziledir ki, Allah kullarından yalnız bir kuldan başkasına lâyık olmaz. Umarım ki, o kul ben olayım. Öyle ise benim için vesîleyi her kim Allah'tan dilerse, şefâati hakk eder".*

Makaamu Mahmûd, her lisânın hamd ve senâsına lâyık makaam demektir ki, o makaamda olanı bütün evvelkiler ve sonrakiler medh ve senâ eder. Bu makaam ***"Ümîd edebilirsin, Rabb'in seni bir Makaamu Mahmûd'a gönderecektir"***(el-İsrâ:79) âyetinde Peygamberimize va'd olunan makaamdır.

Beyhakî'nin rivâyetinde duânın sonunda:" إنَّكَ لاَ تُخْلِفُ المِيعَادَ = *Hiç şübhe yok ki Sen va'dinden dönmezsin"* ziyâdesi vardır.

husûsunda ihtilâf etmişlerdir. Sa'd ibn Ebî Vakkaas da bunlar arasında kur'a atmıştır [20].

١٣ ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أبِي بَكْرٍ عنْ أبِي صالِحٍ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ ما فِي النِّدَاءِ وَالصَّفِّ الأوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إلاَّ أنْ يَسْتَهِمُوا عليه لاَسْتَهَمُوا وَلَوْ يَعْلَمُونَ مافِي التَّهْجِيرِ لاَسْتَبَقُوا إلَيْهِ ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي العَتَمَةِ وَالصُّبْحِ لأتَوْهُما ولَوْ حَبْواً *

13-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"İnsanlar ezân okumakta ve birinci saffta neler olduğunu bilseler de kur'a atmaktan başka çâre bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Yine insanlar her namâzın ilk vaktinde olan fazîleti bilir olsalardı, ona ulaşmak için muhakkak öne geçme yarışı yaparlardı. Yine insanlar yatsı ile sabâh namâzlarındaki sevâbı bilselerdi, muhakkak bu iki namâzın cemâatine emekleye emekleye* (yâhud kıç üstünde sürüne sürüne) *de olsa giderlerdi"* [21].

١٠ ــ بابُ الكَلاَمِ فِي الأذَانِ وَتَكَلَّمَ سُلَيْمانُ بنُ صُرَدٍ فِي أذَانِهِ وقالَ الحَسَنُ لاَ بأْسَ أنَ يَضْحَكَ وهْوَ يُؤَذِّنُ أوْ يُقِيمُ

10- EZÂN OKUMA ARASINDA KELÂM ETMEK BÂBI

Ve Süleymân ibn Surad (R), ezân okuması arasında konuşmuştur [22].

---

20 Bu ta'lîki, Seyf ibn Umer *el-Futûh*'ta ve Taberî, Abdullah ibn Şubrume'den mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Bu, Umer ibn Hattâb zamânında 15. hicret yılında Kadîsiye fethinde olmuştur. Bu rivâyete göre Kadîsiye öğleden evvel feth olunmuştur. Herkes yerli yerine döndüğü vakit müezzinin şehîd olduğu meydana çıkmış. Birçok kimseler ezânı ben okuyayım diye nizâ' etmişler. Başkumandan Kadisiye fâtihi ve Sâsânî Devleti'ne son veren Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gelinmiş. O da kur'a ile birini müezzin ta'yîn edip, nizâ'ı bertaraf etmiştir.

21 *Habvun*, ellerini ve dizlerini yere basarak emeklemek ma'nâsına ve kıçüstü sürüne sürüne gitmek ma'nâsına gelir. Bu hadîs şartları müsâvî olan hakk sâhiblerinden birini veyâ birkaçını tercîh etmek için kur'a çekmenin meşrûluğuna delâlet eder.

22 Buhârî bu ta'lîki *Târîh*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. Bu zâtın adı Câhiliyyet devrinde Yesâr idi. Peygamber ona Süleymân ismini verdi. Hicretin 65. yılında 4.000 kişinin kumandanı olarak Hüseyin'in intikaamını almak mücâdelesinde iken, Cezîre'de şehîd edilmiştir. Bu sahâbî, asker içinde ezân okurken, ezân arasında hizmetçisine bir ihtiyâc için emir verirdi. Bunu Buhârî'nin lâfzı ile İbn Ebî Şeybe de rivâyet etmiştir.

el-Hasen el-Basrî de: Müezzinin, ezân okurken yâhud ikaamet ederken gülmesinde be's yoktur, demiştir [23].

١٤ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أيُّوبَ وعَبْدِ الحَمِيدِ صاحِبِ الزِّيادِيِّ وَعاصِمٍ الأحْوَلِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الحَارِثِ قال خَطَبَنَا ابنُ عَبَّاسٍ فِي يَوْمٍ رَدْغٍ فَلَمَّا بَلَغَ المُؤَذِّنُ حَيَّ عَلَى الصَّلاةِ فأمَرَهُ أنْ يُنادِيَ الصَّلاةُ فِي الرِّحالِ فَنَظَرَ القَوْمُ بَعْضُهُمْ إلَى بَعْضٍ فقال فَعَلَ هَذَا مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ وإنَّهَا عَزْمَةٌ *

14-....... Abdullah ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Abdullah ibn Abbâs (R) çamurlu bir (cumua) gününde bize hutbe îrâd edeceği sırada, müezzine, ezân okurken *"Hayye ale's-salâti"* sözüne ulaştığı zamân *"es-Salâtü fi'r-rıhâl* (= Namâz evlerde kılınacak)" diye nidâ etmesini emretti. Bu emirden dolayı insanların bâzısı bâzısına baktı. Bunun üzerine İbn Abbâs: Müezzine böyle nidâ ettirmeyi İbn Abbâs'tan çok daha hayırlı olan kimse (yânî Peygamber) yapmıştır. Bu (yânî cumua namâzı) zarûrî ve vâcib bir şeydir, dedi [24].

١١ ـ بابُ أذَانِ الأعْمَى إذَا كانَ لَهُ مَنْ يُخْبِرُهُ

11- KENDİSİNE VAKTİN GİRDİĞİNİ HABER VERECEK BİRİ BULUNDUĞU ZAMÂN GÖZLERİ KÖR OLAN KİMSENİN EZÂN OKUMASI(NIN CEVÂZI) BÂBI

١٥ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللهِ عنْ أبِيهِ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إنَّ بِلالاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنادِيَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ ثُمَّ قال وكان رجُلاً أعْمَى لاَ يُنادِي حَتَّى يُقالَ لَهُ أصْبَحْتَ أصْبَحْتَ *

---

23 Bu ta'lîki de İbn Ebî Şeybe *el-Musannaf*'ında rivâyet etti.

24 *er-Rahl,* insanın meskeni ve eşyâsının bulunduğu yere denir. Bu, ister binâ ister binâsız bir yer olsun, seferde hazarda insanın durağı, menzili *rahl*'dır. İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek; gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelemeyenler tabiî olarak evlerinde öğle namâzını kılmakla yetinirler.

15-....... (Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Bilâl, ezânını gece okuyor. Binâenaleyh sizler İbnu Ümmi Mektûm ezân okuyuncaya kadar yiyiniz içiniz".*

Sonra râvî: İbnu Ümmi Mektûm gözleri kör bir kimse idi. Kendisine sabâh oluyor, sabâh oluyor denilmedikçe ezân okumazdı, dedi [25].

١٢ــ بابُ الأَذَانِ بَعْدَ الفَجْرِ

12- EZÂN, FECRİN TULÛ'UNDAN SONRADIR BÂBI [26]

١٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ قال أَخْبَرَتْنِي حَفْصَةُ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ إذَا اعْتَكَفَ المُؤَذِّنُ لِلصُّبْحِ وَبَدَا الصُّبْحُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ أنْ تُقَامَ الصَّلاَةُ *

16-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bana Hafsa şöyle haber verdi: Müezzin sabâhı gözetlemek için durup beklediği ve sabâh belirdiği zamân Rasûlullah (S) farz namâz ikaame olunmazdan evvel hafîf iki rek'at namâz kılardı.

١٧ــ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال **حدّثنا** شَيْبانُ عنْ يَحْيى عَنْ أبِى سَلَمَةَ عنْ عائِشَةَ كانَ النبيُّ صلى الله عليْه وسلم يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَيْنَ النِّدَاءِ والإقامَةِ مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ *

17-....... Mü'minlerin annesi Âişe (R): Peygamber (S) sabâh namâzının nidâsı, yânî ezânı ile ikaameti arasında iki hafîf rek'at namâz kılardı, demiştir [27].

---

25 *"Esbahte"* ta'bîrleri "Sabâha girdin" şeklinde değil de, "Sabaha giriyorsun; sabâh oluyor" şeklinde terceme edilmesi, fecrin tulû'undan sonra yemek ve içmenin ittifâkla harâm olmasından dolayıdır. Kendisine vakti haber verenler, vaktin evvelinden biraz önce, vaktin yaklaştığını haber vermiş oluyorlar.
Buhârî bunu, a'mânın ezânının sahîh olabileceğine delîl olarak sevk etmiştir.

26 Yânî sabâh namâzı için mu'teber olan ezân, fecrin tulû'undan sonradır.

27 Sabâh namâzının râtıbesini hafîf kılmak müstehâbdır. Peygamber bu râtıbenin ilk rek'atında ***Fâtiha*** ile ***"Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn"***, ikinci rek'atta ***Fâtiha*** ile ***"Kul huve'llâhu ahad"*** ve diğer rivâyetlerde de diğer âyetleri okumuştur.

١٨ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ دِينارٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إنَّ بلالاً يُنَادِى بِلَيْلٍ فَكُلُوا واشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ *

18-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Bilâl ezânı geceleyin okuyor. Binâenaleyh sizler İbnu Ümmi Mektûm ezân okuyuncuya kadar yiyiniz, içiniz"* [28].

١٣ــ بابُ الأذَانِ قَبْلَ الفَجْرِ

13- FECRDEN EVVELKİ EZÂN BÂBI [29]

١٩ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا سُلَيْمانُ التَّيمِيُّ عن أبِي عُثْمانَ النَّهْدِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مَسْعُودٍ عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال لاَ يَمْنَعَنَّ أحَدَ كُمْ أو أحَداً مِنْكُمْ أذَانُ بِلاَلٍ مِن سَحُورِهِ فانَّهُ يُؤَذِّنُ أو ينادِى بلَيْلٍ لِيَرْجِعَ قَائِمَكُمْ ولِيُنَبِّهَ نائِمَكُمْ ولَيْسَ أنْ يَقُولَ الفَجْرُ أو الصُّبْحُ و قالَ بأصابِعِهِ وَرَفَعَها الى فَوْقُ وطَأطَأ الى أسْفَلُ حَتَّى يَقُولَ هَكذَا وقال زُهَيْرٌ بِسَبَّابَتَيْهِ إحْدَاهُما فَوْقَ الأُخْرَى ثُمَّ مَدَّهما عَنْ يَمِينِهِ وشِمالِهِ *

19-....... Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Bilâl'in ezânı hiçbirinizi* -yâhud: *Sizden hiçbir kimseyi- sahûr yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o henüz gece iken ezân okur. Onun bu okuması, ibâdetle kaaim olanınızı* (artık sabâh yaklaşıyor diye) *vazgeçirmek, uykuda olanınızı da uyandırmak içindir. Fecr* -yâhud sabâh-, *böyle zâhir olmak değildir; tâ böyle olmayınca fecr olmaz".* Râvî Zuheyr

---

28 Bilâl'in vaktinden evvel ezân okuması, namâza da'vet için değil, -bundan sonra gelecek hadîste beyân edileceği üzere- uykuda olan uyansın, oruç tutacak olan sahûrunu hemen yesin, gece namâzında olan namâzını kısa kesip vitir namâzına başlasın içindir, demişlerdir.

29 Yânî meşrû' mudur, değil midir; fecrden sonraki ezân yerine geçer mi, geçmez de tekrâr edilir mi?

Buhârî buradaki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini fecrden evvel ezân okunabileceğine delîl olarak getirmiştir.

dedi ki: Peygamber (*"Fecr böyle zâhir olmak değildir"* derken) parmaklarını yukarıya kaldırıp baş aşağıya dikdi [30]. (*"Tâ böyle olmayınca"* derken de) Sebbâbelerini yânî şehâdet ve orta parmaklarını üst üste bindirip sağa sola uzatmak sûretiyle işâret buyurdu [31].

٢٠ ـ **حدّثنا** إسْحاقُ قال أخبرنا أبُو أُسَامَةَ قال عُبَيْدُ اللهِ **حدّثنا** عَنِ القاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عن عائِشَةَ وعن نافِعٍ عن ابن عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال ح و **حدّثنى** يُوسُفُ بنُ عِيسى المَرْوَزِىُّ قال **حدّثنا** الفَضْلُ قال **حدّثنا** عُبَيْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ عنِ القاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عن عائِشَةَ عَنِ النبىِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ قال إنَّ بِلالاً يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فكُلُوا وشْرَبُوا حَتَّى يُؤَذِّنَ ابنُ أُمِّ مَكْتُومٍ *

20- Bize İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Usâme haber verdi. Ubeydullah: Bize tahdîs etti, dedi [32]. el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den ve Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Rasûlullah (S) buyurdu ki: ... H [33] ve yine bana Yûsuf ibn Îsâ el-Mervezî tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Fadl (ibn Mûsâ) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Umer'in oğlu Ubeydullah, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da

---

30 Bu, fecri kâzib'i ta'rîf içindir. Beyân edilen Peygamber'in bu işâreti, ufuktan baş semtine doğru uzanan mustatîl nûru gösterir.

31 Bu da fecri sâdıkı ta'rîf içindir. Peygamber'in işâreti sâdık sabâhta ufukta görünen yaygın nûru gösterir. Her iki fecri anlatmak için, bu iki türlü işâretten daha uygunu olamaz. Her ikisi de Peygamberler ve rasûllere hass bir beyân ve îzâh kudreti ile, en anlamaz kimselere anlatabilecek vech ile ta'rîf buyurulmuştur. Fecri kâzib dediğiniz ve fıkıh kitâblarında oruc ve namâz mes'eleleri arasında ehemmiyetle bahsedilen zıyâ' hâdisesi, sabâhları doğu tarafından -tabanı ufukta, mihveri göğe doğru uzanmış ve zıyâsı saman yolu zıyâsına benzer- akçıl, donuk ve pek uzun bir nûrânî ehrâm (piramit) sûretinde zâhir olur ki, bu ehrâmın tabanı ufukta ve güneşin bulunduğu cihette olduğu ve nûrânî bir sütûn gibi ufkun üstünde başa doğru gittikçe incelerek göründüğü için, fakîhler dilinde buna "beyâz mustatîl" nâmı verilir. Bu beyâz mustatîlin dağılıp zâil olmasıyle berâber ufukta bütün doğu tarafına boydan boya uzanmış bir çizgi gibi subhu sâdık zuhûr eder ki, bu "beyâz musta'rîd", oruçlu için yeme ve içmenin harâm, müslümân için sabâh namâzının farz olduğu zamânın nihâyeti ve başlangıcıdır.. (Ahmed Naîm, *Tecrîd Tercemesi*, II, 478-480).

32 "Bize tahdîs etti" sözünde takdîm-te'hîr vardır. **Terkîbin aslı:** Ebû Usâme: Bize Ubeydullah el-Kaasım'dan tahdîs etti, şeklidir. Sanki râvî burada aslı üzere zikretmemiş olan şeyhinin lâfzını gözetmiş gibidir.

33 Bu "H", hadîsin metninin zikrinden önce bir isnâddan diğer isnâda tahvîle işârettir. *Hâil*'e veyâ *hadîs*'e işârettir de denilmiştir.

Âişe'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): *"Bilâl ezânı geceleyin okur. Binâenaleyh İbnu Ümmi Mektûm ezân okuyuncaya kadar yiyiniz ve içiniz"* buyurdu.

١٤ ــ بابٌ كَمْ بَيْنَ الأَذَانِ والإِقامةِ وَمَنْ يَنْتَظِرُ اقامَةَ الصَّلاَةِ

14- BÂB: EZÂN İLE İKAAMET ARASINDA NE KADAR FÂSILA VARDIR?

Ve namâz ikaametini bekleyen kimse (ezândan sonra ne kadar bekler)?

٢١ ــ **حدّثنا** إسْحاقُ الوَاسِطِيُّ قال **حدّثنا** خالِدٌ عَنِ الجُرَيْرِيِّ عَنِ ابنِ بُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مُغَفَّلٍ المُزَنِّي أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال بَيْنَ كُلِّ أذَانَيْنِ صلاةٌ ثَلاثاً لِمَنْ شاءَ *

21-....... Bize Hâlid, el-Cuveyrî'den; o da İbn Bureyde'den; o da Abdullah ibn Mugaffel el-Müzenî (R)'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlulluh (S) üç kerre: *"Her iki ezân* (yânî her ezân ile ikaamet) *arasında, kılmak isteyen için bir namâz vardır"* buyurmuştur [34].

٢٢ ــ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال **حدّثنا** غُنْدَرٌ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ عَمْرَو بنَ عامِرٍ الأَنْصارِيَّ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ قال كانَ المُؤَذِنُ أذَا أَذَّنَ قامَ ناسٌ مِن أَصْحَابِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم يَبْتَدِرُونَ السَّوارِيَ حَتَّى يَخْرُجَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم وهُمْ كَذَلِكَ يُصَلُّونَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ المَغْرِبِ ولَمْ يَكُن بَيْنَ الأذَانِ والاقامةِ شَيْءٌ. قال عُثْمانُ بنُ جَبَلَةَ وأبو دَاوُدَ عن شُعْبَةَ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُما إلاَّ قَلِيلٌ *

22-.......Enes İbn Mâlik (R) şöyle demiştir:

Müezzin ezân okuduğu vakit, Peygamber, sahâbîlerinden bir takım insanlar acele ile direklere doğru durup namâz kılarlardı. Nihâyet Peygamber (S) çıktığı vakit onları öyle akşâm namâzının farzından

---

34 Buhârî bu hadîsi ezân ile ikaamet arasında ne kadar fâsıla bırakmak gerekeceğini bildirmek için sevketmiştir. Bu işârete göre, ikisi arasında bir namâz kılacak kadar fâsıla bırakmak lâzım gelir. Tâ ki bu müddet zarfında cemâat hâzırlansın, abdestlerini alıp toplanabilsinler.

evvel iki rek'at kılıyorlar hâlde bulurdu. Hâlbuki ezân ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu.

Usmân ibn Cebele ve Ebû Dâvûd da Şu'be'den gelen rivâyette şöyle demiştir: Ezân ile ikaamet arasında ancak az bir müddet vardı[35].

١٥ـ بابُ مَنِ انْتَظَرَ الاقَامَةَ

15- (EZÂNI İŞİTMESİNDEN SONRA NAMAZ İÇİN) İKAAMETİ BEKLEYEN KİMSE BÂBI [36]

٢٣ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ قالَتْ كان رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم اذَا سَكَتَ المُؤَذِّنُ بالأُولَى مِن صلاةِ الفجرِ قامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ قَبْلَ صلاةِ الفَجْرِ بَعْدَ أنْ يَسْتَبِينَ الفجرُ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الأيْمَنِ حَتَّى يَأْتِيَهُ المُؤَذِّنُ لِلاقامةِ

23-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), müezzin sabâh namâzının ilk ezânını okuduğunda, sabâh namâzından evvel fecr aydınlığı iyice belirdikten sonra kalkar, hafîf iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine uzanır, tâ müezzin namâza ikaamet (edeceğini haber vermek) için gelinceye kadar beklerdi [37].

١٦ـ بابٌ بَيْنَ كُلِّ اذَا نَيْنِ صَلاةٌ لِمَنْ شاءَ

16-'BÂB: HER EZÂN İLE İKAAMET ARASINDA, KILMAK İSTEYEN İÇİN, BİR NAMÂZ VARDIR

---

35 Bu, üst tarafta geçen *"Ezân ile ikaamet arasında* (çok) *bir şey yoktu"* tarzındaki mutlaklığın takyîdidir. Yâhud da geçen ibârede menfî olan şey çokluktur, burada müsbet olan ise azlıktır. Binâenaleyh çokluğun nefyedilmesi, azlığın isbâtını gerektirir (Kastallânî).

Yânî bu sonuncusu, üst taraftaki "... bir şey yoktu" ibâresini "az bir şey vardı" şeklinde bir tefsîrdir.

36 Bu başlığın konulmasından, bunun ekseriyâ imâma mahsûs olduğuna işâret edildiği anlaşılıyor.

37 Burada ilk ezândan maksad, ya vakti ilân için okunan ezândır, ki namâza başlanacağını haber vermek için yapılan ikaamete nazaran ilk sayılır; yâhud da bundan evvelki ve sonraki hadîslerde fecru sâdıkın girmesinden evvel okunan ezândır. Bu, iki rek'at sabâh namâzının râtibesidir; farzdan evveldir. Farzdan sonra kılınmaz. Bunun hafîf kılınması müstehâbdır.

٢٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا كَهْمَسُ بنُ الحَسَنِ عن عَبْدِ اللهِ بنِ بُرَيْدَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مُغَفَّلٍ قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم بَيْنَ كُلِّ أذَانَيْنِ صلاةٌ بَيْنَ كُلِّ أذَانَيْنِ صلاةٌ ثُمَّ قال في الثَّالِثَةِ لِمَنْ شاءَ *

24-....... Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Her iki ezân* (yânî ezân ile ikaamet) *arasında bir namâz vardır. Her iki ezân arasında bir namâz vardır"* buyurduktan sonra, üçüncüsünde: *"İsteyen için"* sözünü ilâve etti [38].

١٧ـ بابُ مَنْ قال لِيُؤَذِّنْ فى السَّفَرِ مُؤَذِّنٌ واحِدٌ

17- SEFERDE BİR TEK MÜEZZİN EZÂN OKUSUN DİYEN KİMSE BÂBI [39]

٢٥ـ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أسدٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عَنْ أيُّوبَ عَنْ أبى قِلاَبَةَ عَنْ مالِكِ بنِ الحُوَيْرِثِ أتَيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم فِى نَفَرٍ مِنْ قَوْمِى فأقَمْنا عِنْدَهُ عِشْرِينَ لَيْلَةً وكانَ رَحِيماً رَفِيقاً فَلَمَّا رَأى شَوْقَنا إلَى أهالِينَا قال ارْجِعُوا فَكُونُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وصَلُّوا فإذَا حَضَرَتِ الصَّلاةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أحَدُكُم وَلْيَؤُمَّكُمْ أكْبَرُكُمْ *

25-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Kavmimden beş on kişilik bir toplulukla berâber Peygamber'in yanına geldim. Yanında yirmi gece kaldık. Peygamber rahîm ve rafîk tabîatli idi. Ehil ve ıyâlimizi özlediğimizi görünce bize: *"Dönünüz, onların yanların-*

38 Buhârî bu rivâyeti de ezân ile ikaamet arasında bir nâfile namâz, yâhud vakit râtibesi kılınabileceğini anlatmak için sevk etmiştir. Müslim ile İsmâîlî'de "İsteyen için" kaydı dördüncü defasında îrâd edilmiştir. Ebû Dâvûd'un rivâyetinde ise bu kelâm iki defa söylenmiştir. Akşâmdan başka vakitlerin farzlarından evvel râtıbeler ve sünnetler kılınabileceğinde şübhe yoktur. Yalnız akşâm namâzından evvel tatavvû' kılınmasında, fakîhler arasında görüş ayrılığı vardır.

39 "Seferde bir tek müezzin.." sözü için mefhûm yoktur; yânî hazarda birden çok olsun ma'nâsı yoktur. Çünkü hazarda da böyledir, bir tek müezzin ezân okur. Şehirlerin kutupları birbirinden uzaklaşması sebebiyle birkaç müezzin olmasına ihtiyâc duyulursa, her biri bir cihete ezân okur, toplu hâlde okumazlar, denildiğine göre toplu hâlde ezân okumayı ilk ihdâs edenler Umeyye oğulları'dır. Şâfiî, Kitâbu'l-Umm'de: "Bir müezzinin diğer müezzinden sonra ezân okumasını hoş görürüm. Lâkin birçok müezzinin hep birden okumasını hoş görmem; meğer ki mescid büyük olsun. Bu sûretle her müezzin kendi cihetinde olanlara ezânı duyurmuş olur" demiştir (İbn Hacer).

da bulununuz. Onlara (dîni) *öğretiniz.* (Beni nasıl namâz kılar gördünüz ise öylece) *namâz kılınız. Namâz vakti geldiğinde içinizden biri size ezân okusun. En yaşlınız da size imâm olsun"* buyurdu [40].

١٨ـ بابُ الأذَانِ لِلْمُسَافِرِينَ إذَا كانُوا جَمَاعَةً والإقامَةِ وكَذَلِكَ بِعَرَفَةَ وَجَمْعٍ وقَوْلِ المُؤَذِّنِ الصَّلاةُ فِى الرِّحالِ فِى اللَّيْلَةِ البَارِدَةِ أوْ المَطِيرَةِ

18- CEMÂAT OLDUKLARI ZAMÂN YOLCULAR İÇİN DAHİ EZÂN VE İKAAMET OLACAĞI, AREFE VE MÜZDELİFE'DE DE BÖYLE OLACAĞI, SOĞUK YÂHUD YAĞMURLU (GÜN VE) GECEDE MÜEZZİNİN "ES-SALÂTU Fİ'R-RİHÂL" SÖZÜ BÂBI

٢٦ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ المُهاجِرِ بنِ أبى الحَسَنِ عنْ زَيْدِ بنِ وَهْبٍ عنْ أبى ذَرٍّ قال كُنَّا مَعَ النبىِّ صلى الله عليه وسلم فِى سَفَرٍ فأرَادَ المُؤَذِّنُ أنْ يُؤَذِّنَ فقال لَهُ أبْرِدْ ثُمَّ أرَادَ أنْ يُؤَذِّنَ فقال لَهُ أبْرِدْ ثُمَّ أرَادَ أنْ يُؤَذِّنَ فقال لَهُ أبْرِدْ حَتَّى ساوَى الظِّلُّ التُّلُولَ فقال النبىُّ صلى الله عليه وسلم إنَّ شِدَّةَ الحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ *

26-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde bir yolculukta bulunuyorduk. Müezzin (öğle) ezânını okumak istedi. Peygamber (S) ona: *"Serinliği bekle!"* buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine okumak istedi. Peygamber yine: *"Serinliği bekle!"* buyurdu. Sonra yine ezân okumak istedi. Peygamber de yine: *"Gölge tepelerin yüksekliği mikdârına musâvî oluncaya kadar serinliği bekle"* buyurdu, müteâkiben Peygamber (S): *"Sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır"* buyurdu [41].

٢٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ خالِدٍ الحذَّاءِ

---

40 Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde Ebû Mes'ûd Bedrî'den merfû olarak rivâyet edilen şu hadîste: *"Bir kavm içinde Allah'ın Kitâbını en çok okuyup belleyen, kırâate en evvel başlamış olan her kim ise, o kavme o imâm olsun. Kırâat husûsunda musâvî iseler, hicreti en kadîm olan hangisi ise o; hicrette de musâvî iseler en yaşlıları hangisi ise o imâmlık etsin"* buyurulmuştur. Metindeki hadîste, gelen hey'etin hep yirmişer gece Peygamber'in yanında kalmış ve Kur'ân öğrenme husûsunda aralarında farklılık bulunmamış ve hicretleri de bir günde başlamış olmasından, ilk iki fazîlet sebebinde aralarında musâvât bulununca, yalnız yaş üstünlüğü mes'elesi kalır ki, işte bu hadîste ona riâyete me'mûr olmuşlardır.

41 Bu hadîs, Kitâbu Mevâkîti's-Salât'ın 19. bâbında da geçmişti.

عَنْ أَبِى قِلاَبَةَ عَنْ مَالِكِ بنِ الحُوَيْرِثِ قال أَتَى رَجُلاَنِ النبىَّ صلى الله عليه وسلم يُرِيدَانِ السَّفَرَ فقال النبىُّ صلى الله عليه وسلم إِذَا أَنْتُما خَرَجْتُمَا فَأَذِّنا ثُمَّ أَقِيما ثُمَّ لِيَؤُمَّكُما أَكْبَرُكُما *

27-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: İki kimse sefere niyet ederek Peygamber'in yanına (vedâya) geldiler. Peygamber (S): *"Buradan çıktığınızda* (her namâz vakti geldikçe) *ezân okuyunuz. Sonra ikaamet ediniz. Sonra en büyüğünüz imâm olsun"* buyurdu [42].

٢٨ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا أَيُّوبُ عَنْ أَبِى قِلاَبَةَ قال حدّثنا مالِكٌ قال أَتَيْنَا إِلَى النبىِّ صلى الله عليه وسلم ونَحْنُ شَبَبَةٌ مُتَقَارِبُونَ فَأَقَمْنَا عِنْدَهُ عِشْرِينَ يَوْماً وَلَيْلَةً وكانَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم رَحِيماً رَفِيقاً فَلَمَّا ظَنَّ أَنَّا قَدِ اشْتَهَيْنَا أَهْلَنَا أَوْ قد اشْتَقْنا سَأَلَنَا عَمَّنْ تَرَكْنَا بَعْدَنا فَأَخْبَرْنَاهُ قال ارْجِعُوا إِلَى أَهْلِيكُمْ فَأَقِيمُوا فِيهِمْ وَعَلِّمُوهُمْ وَمُرُوهُمْ وذَكَرَ أَشْياءَ أَحْفَظُها أَوْلاَ أَحْفَظُها وَصَلوا كَما رَأَيْتُمُونى أُصَلِّى فإِذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْبَرُكُمْ *

28-....... Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanına geldik. Biz, yaşça birbirine akrân gençler idik. Peygamber'in yanında yirmi gün yirmi gece ikaamet ettik. Rasûlullah çok merhametli ve çok rıfklı idi: Ehlimizi arzû ettiğimizi yâhud ehlimize iştiyâk hâsıl ettiğimizi anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de kendisine haber verdik. Rasûlullah: *"Haydin* (ehillerinizin yanına) *dönünüz. Onların aralarında ikaamet ediniz. Onlara öğretiniz, söyleyecek şeyleri söyleyip emrediniz"* buyurdu. Bir de birçok şeyler buyurdu ki, şimdi onları hatırlıyorum yâhud hatırlamıyorum (râvî şekk ediyor). Ve o arada: *"Benim nasıl namâz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namâz kılınız. Namâz vakti geldiğinde içinizden biri size ezân okusun. En yaşlınız da size imâm olsun"* buyurdu [43].

---

42 Bu hadîslerden ezân ile cemâatın yolcular hakkında da meşrû olduğu ve birisinin ezânının bir cemâat için kifâyet ettiği istidlâl olunur.

43 Bu hadîsteki *"Benim nasıl namâz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namâz kılınız"* düstûru, bu en birinci İslâm ibâdeti olan namâzın kıyâmete kadar devâm edecek ve hiçbir değiştirmeye imkân ve ihtimâl bırakmayacak kesinlikte şeklinin muhâfazasını te'mînât altına alan ebedî bir düstûrdur.

٢٩ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال أخبرنا يَحْيى عنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ قال حدّثني نافِعٌ قال أذَّنَ ابنُ عُمَرَ فِي لَيْلَةٍ بارِدَةٍ بِضَجْنَانَ ثُمَّ قال صَلُّوا فِي رِحالِكُمْ فَأَخْبَرَنا أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يَأْمُرُ مُؤَذِّناً يُؤَذِّنُ ثُمَّ يَقُولُ عَلَى إثْرِهِ ألاَ صَلُّوا فِي الرِّحالِ فِي اللَّيْلَةِ البَارِدَةِ أوِ المَطِيرَةِ فِي السَّفَرِ *

29-....... Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: İbn Umer (R), Dacnân'da iken soğuk bir gecede ezân okudu. Sonra *"Sallû fî rihâlikum* = Namâzlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız'' dedi. Daha sonra bize şunu haber verdi: Rasûlullah (S) seferde iken soğuk yâhud yağmurlu bir gecede müezzine ezân okumasını ve ardından da ***"Elâ sallû fî'r-rıhâl*** (yânî: Haberiniz olsun, namâzlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız)'' diye nidâ etmesini emrederdi, dedi [44].

٣٠ـ حدّثنا إسْحَاقُ قال أخبرنا جَعْفَرُ بنُ عَوْنٍ قال حدّثنا أبو العُمَيْسِ عنْ عَوْنِ ابنِ أبي جُحَيْفَةَ عَنْ أبِيهِ قال رَأيْتُ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِالأبْطَحِ فَجَاءَهُ بِلالٌ فَآذَنَهُ بِالصَّلاةِ ثُمَّ خَرَجَ بِلالٌ بِالْعَنَزَةِ حَتَّى رَكَزَها بَيْنَ يَدَيْ رسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم بِالأبْطَحِ وأقامَ الصَّلاةَ *

30-....... Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben el-Abtah'ta Rasûlullah(S)'ı gördüm. Bilâl yanına geldi de O'na namâzı i'lâm etti. Sonra Bilâl bir harbe ile dışarı çıktı, nihâyet onu Abtah'ta Rasûlullah'ın önünde bir yere dikti ve namâzı ikaame etti [45].

---

44 Bu hadîsin benzeri aynı kitâbın 10. bâbında da geçmişti.

Buhârî bunu kâh ezân arasına söz karıştırmak, kâh özürden dolayı cemâate gelmemek ruhsatını beyân için müezzinin "Elâ sallû fi'r-rıhâl" nidâsıyle keyfiyyeti i'lân etmesinin cevâzı bahislerinde sevk etmiştir. Binâenaleyh burada da ezâna başka söz karıştırmanın cevâzına îmâ ediyor.

Daha önce geçen 10. bâbda Süleymân ibn Surad(R)'ın ezân esnâsında konuştuğu ve Hasen Basrî'nin ezân okur yâhud ikaamet ederken gülmekte be's yoktur dediğini ta'lîkan zikretmekle bu re'yini te'yîd etmiş oluyor.

Hasen Basrî gibi Ahmed ibn Hanbel, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Katâde, Atâ ibn Ebî Rebâh da Buhârî'nin bu hadîslerine tutunarak, ezân esnâsında mutlak olarak kelâma ruhsat vermişlerdir. Nahaî ile İbn Sîrîn ve Evzâî ise, bunu mekrûh görmüşlerdir... Şâfiî'ye göre sözün azına ruhsat varsa da, çoğuna yoktur. Mâlikîler'e göre memnû'dur. Lâkin söz söylemeyi gerektirecek mühim bir iş zuhûr ederse söylenebilir...

45 Bu hadîs de daha önceki kitâblarda birkaç defa geçmişti. Hadîsteki hâdise Mekke'ye olan seferlerden birinde vâkı' olmuştur. Abtah, Mekke'de Minâ'ya yakın bir yer ismidir. Rasûlullah orada konak ederdi.

١٩ ـ بابٌ هلْ يَتَتَبَّعُ المُؤَذِّنُ فاهُ هَهُنا وَهَهُنَا وهَلْ يَلْتَفِتُ فِى الأَذَانِ. وَيُذْكَرُ عنْ بِلاَلٍ أَنَّهُ جَعَلَ إِصْبَعَيْهِ فِي أُذُنَيْهِ وكانَ ابنُ عُمَرَ لاَ يَجْعَلُ إِصْبَعَيْهِ فِى أُذُنَيْه. وقال إِبْرَاهِيمُ لاَبأْسَ أَنْ يُؤَذِّنَ عَلَى غَيْرِ وُضوءٍ. وقال عَطَاءٌ الوُضُوُّ حَقٌّ وَسُنَّةٌ. وقالَتْ عائِشَةُ كانَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم يَذْكُرُ اللهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ

19- BÂB: MÜEZZİN EZÂN OKURKEN AĞZINI SAĞA SOLA DÖNDÜRÜR MÜ? VE YİNE MÜEZZİN EZÂN ESNÂSINDA SAĞA SOLA DÖNER Mİ? [46]

Bilâl'in ezân okurken iki parmağını iki kulağına soktuğu zikrolunur [47]. İbn Umer ise iki parmağını iki kulağına sokmazdı [48].

İbrâhîm en-Nahaî: Abdestsiz olarak ezân okumakta be's yoktur, demiştir [49]. Atâ ibn Ebî Rabâh ise: Abdest almak dînde sâbit olmuş bir sünnet ve kaanûndur, demiştir [50].

Âişe: Peygamber (S) -abdestli, abdestsiz- her hâlinde Allah'ı zikrederdi, demiştir [51].

---

46 Müslim *Sahîh*'inde de Ebû Cuhayfe'den Bilâl'in ezân okurken (Hayy'ale'lerde) ağzını sağa sola döndürdüğü; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve diğerlerinde de müezzinin ezân esnâsında sağa sola döndüğü rivâyet edilmiştir.

47 Bunu Abdurrazzâk ve diğerleri rivâyet etmiştir.

48 Bunu da Abdurrazzâk ve İbn Ebî Şeybe rivâyet etmiştir.

49 Bunu da İbn Ebî Şeybe *Musannaf*'ında Cerîr'den; o da Mansûr'dan olmak üzere rivâyet etti.

50 Bunu Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûl olarak, İbn Ebî Şeybe ve diğerleri de mevsûl olarak rivâyet etmişlerdir.

51 Bunu Müslim, Abdullah el-Behiyy tarîkından mevsûlen rivâyet etti. Yânî Peygamber, abdestli olsun olmasın musâvî olarak her hâlinde Allah'ı zikrederdi. Ezân da bir zikr'dir. Binâenaleyh ezân için abdest ve kıbleye yönelme şart kılınmaz. Nitekim diğer zikirlerde de şart kılınmaz. O zamân namâz, abdest ve kıbleye yönelme hükümlerinde ezâna muhâlif olmasından dolayı, ezân namâza katılmaz.

Buhârî'nin bâb başlığı akabinde bu haberleri zikretmesinin münâsebeti bu noktalardan tanınır. En az münâsebet de kâfîdir. Âlimlerin bu mes'elelerdeki ihtilâflarından dolayı Buhârî kesin söylemeyip, istifhâm lâfzıyle zikretti (İbn Hâcer, Aynî, Kastallânî).

Buhârî'nin maksadı, ezânın, hükümlerde namâza mülhak olmadığı ve dolayısıyle ezânda kıbleye yönelme şart kılınmayacağını isbat etmektir. Bununla da bâb başlığı ile burada gelen haberler arasındaki münâsebet tahakkuk etmektedir (Şâh Veliyyullah).

٣١ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ عوْنِ بنِ أبى جُحَيْفَةَ عنْ أبِيهِ أنَّهُ رَأى بِلالاً يُؤَذِّنُ فَجَعَلْتُ أتَتَبَّعُ فاهُ هَهُنَا وهَهُنا بِالأذانِ *

31-....... Bize Sufyân, Avn ibn Ebî Cuhayfe'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. Ebû Cuhayfe, Bilâl'i ezân okurken gördüğünü haber verip: Ben ezân okuduğu sırada Bilâl'in ağzını şu tarafta ve şu tarafta ta'kib etmeye başladım, demiştir.

٢٠ـ بابُ قَوْلِ الرجلِ فاتَتْنا الصلاةُ وَكَرِهَ ابنُ سِيرِينَ أنْ يَقُولَ فاتَتْنا الصَّلاَةُ ولَكِنْ لِيَقُلْ لَمْ نُدْرِكْ وقَوْلُ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أصَحُّ

20- İNSANIN "NAMÂZ BİZDEN KAÇTI" SÖZÜ BÂBI [52]

İbn Sîrîn; Namâz bizden kaçtı demeyi kerîh görüp; lâkin "Biz namâza erişemedik" desin, demiştir. Peygamber(S)'in sözü ise daha sahîhtir [53].

٣٢ـ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبَانُ عنْ يَحْيَى عنْ عَبْدِ اللّهِ ابنِ أبِى قَتَادَةَ عنْ أبِيهِ قال بَيْنَما نَحْنُ نُصَلِّي مَعَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم إذْ سَمِعَ جَلَبَةَ الرِّجَالِ فَلَمَّا صَلَّى قال ماشأْنُكُمْ قالُوا اسْتَعْجَلْنَا إلَى الصَّلاَةِ قال فَلاَ تَفْعَلُوا إذَا أتَيْتُمُ الصَّلاَةَ فَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَمَا أدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأتِمُّوا *

32-....... Ebû Katâde şöyle demiştir: Biz Peygamber'le birlikte namâz kılmakta olduğumuz sırada, Peygamber birçok kimselerin koşuşma seslerini işitti. Namâzı kıldırdıktan sonra: *"Ne oluyorsunuz?"* diye sordu. Namâza yetişmek için acele ettik, dediler. Peygamber: *"Öyle acele acele koşuşmayınız. Namâza geldiğiniz zaman* (vakaar

---

52 Yânî bu söz mekrûh olur mu, yâhud olmaz mı?

53 İbn Sîrîn'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe *Musannaf*'ında mevsûlen rivâyet etmiştir. "Biz erişemedik" sözünde "Namâz bizden kaçtı" ta'bîrinin hilâfına, erişememeyi kendisine nisbet etme inceliği vardır.

"Peygamber'in sözü ise daha sahîhtir" kelâmındaki esahh lâfzı ile, ef'alu't-tafdîl murâd edilmemiştir. Çünkü onunla ef'alu't-tafdîl murâd edilirse, İbn Sîrîn'in sözü sahîh, Peygamber'in sözü ondan daha sahîh olmak lâzım gelir. Hâlbuki böyle değildir. Esahh ile sahîh murâd edilmiştir. Çünkü bâzan ismi tafdîl zikr olunur da, onunla tafdîl değil, tavzîh irâde edilir. Bu kelâm Buhârî'den İbn Sîrîn'e bir reddir. Çünki Şâri' *fevât* lâfzını kullanıp cevâz vermiş, İbn Sîrîn ise onu kerîh görmüştür (Aynî).

ve) *sekînetten ayrılmayınız* (ağır ağır yürüyünüz). *Namâzdan yetiştiğiniz kadarını* (imâmla berâber) *kılınız, kaçırdığınızı da* (sonra yalnızca) *tamamlayınız"* buyurdu [54].

٢١ــ بابٌ لاَيَسْعَى إلَى الصَّلاَةِ وَلْيَأْتِ بِالسَّكِينَةِ والوَقَارِ وقال مَاأَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمافاتَكُمْ فَأَتِمُّوا قالَه أبو قَتَادَة عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم

21- BÂB: İNSAN NAMÂZA KOŞMAZ, FAKAT SEKÎNET İLE VE VAKAAR İLE GELMELİDİR

Peygamber de: "*Namâzın erişdiğiniz kadarını* (imâmla) *kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız"* buyurdu. Bu hadîsi Ebû Katâde, Peygamber'den rivâyet etti [55].

٣٣ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِي ذِئْبٍ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عنْ سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم وعنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبِي سَلَمَةَ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال إذَا سَمِعْتُمُ الإقامَةَ فَامْشُوا إلَى الصَّلاَةِ وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ والوَقارِ ولاَ تُسْرِعُوا فَما أدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَما فاتَكُمْ فَأَتِمُّوا *

33-....... Ve yine İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): *"İkaameti işittiğiniz zamân, sekînet ve vakaarla namâza doğru yürüyünüz; sür'at etmeyiniz. Namâzın eriştiğiniz kadarını* (imâmla berâber) *kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız"* buyurdu [56].

---

54 Demek iftitâh tekbîrini kaçırmak korkusu olsa da, olmasa da, herhâlde namâza sekînet ve vakaar ile gitmek gerekiyor. Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bir hadîste de: " إذَا كَانَ احدُكُم مُقْبِلاً الى الصلاةِ فَلْيَمْشِى على رِسْلِهِ. فإنه فى صلاةٍ. فما ادرك فَلْيُصَلِّ وَما فاتَهُ فَلْيَقْضِ بَعْدُ = *Biriniz cemâat namâzına niyet edip gittiği vakitte ağır ağır yürüsün. Çünkü o artık namâz içindedir. Yetiştiği kadarını imâm ile birlikte kılsın. Kaçırdığını da sonra yalnızca kazâ etsin"* denilmiştir *(el-Muhallâ).*

55 Bu, Buhârî'nin bundan önce geçen 20. bâb altında rivâyet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir.

56 *Sekînet,* sükûn ve itmi'nân, sebât ve temkîn ma'nâsına masdardır ki, nefisteki telâş ve helecânın kesilmesiyle hâsıl olan kalb oturması, yürek ısınması, gönül

٢٢ـ بابٌ مَتَى يَقُومُ النَّاسُ إذَا رَأَوُا الإمامَ عِنْدَ الإقامَةِ

22- BÂB: İKAAMET EDİLMESİ SIRASINDA İMÂMI GÖRDÜKLERİNDE İNSANLAR NE ZAMÂN AYAĞA KALKARLAR? [57]

٣٤ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ قال كَتَبَ إلَيَّ يَحْيى عنْ عَبْدِ اللهِ بن أبي قَتَادَةَ عنْ أبيهِ قال قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِى *

34-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahyâ (ibn Ebî Kesîr), Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan yazdı. Babası Ebû Katâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Namaz ikaame edildiği vakit beni* (odamdan çıkmış) *görmedikçe ayağa kalkmayınız"* buyurdu.

٢٣ـ بابٌ لاَ يَسْعَى إلَي الصَّلاَةِ مُسْتَعْجِلاً وَلْيَقُمْ بِالسَّكِينَةِ والوَقَارِ

23- BÂB: İNSAN NAMÂZA DOĞRU ACELE EDİCİ OLARAK KOŞMAZ, FAKAT SEKÎNET VE VAKAARLA KALKMALIDIR

٣٥ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبانُ عنْ يَحْيي عنْ عَبْدِ اللهِ ابنِ أبِي قَتَادَةَ عنْ أبيهِ قال قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ تَقُومُوا حَتَّى تَرَوْنِى وَعَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ تَابَعَهُ عَلِيُّ بنُ المُبَارَكِ *

35- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şeybân, Yahyâ'dan; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Babası Ebû Katâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Namâz ikaame edildiği vakit, beni* (odamdan çıkmış) *görmedikçe ayağa kalkmayınız, sekî-*

---

râhatı ta'bîr olunan huzûr ve sükûn hâline veyâ onun menşeine isim dahi olur. Hafîfliğin ve telâşın zıddıdır..

Vakaar; sehâb vezninde ağır meşrebliliğe denir, hafîflik mukaabilidir; nâmûsu muhâfazayı mûcib haslettir...

57 Bu bâb başlığının altındaki hadîs, gereken cevâbı umûmî olarak beyân etmektedir. İmâm Mâlik *el-Muvatta*'ında: "Namâza ikaame edilirken cemâatın ayağa kalkacağı zamân hakkında hiçbir sınırın ta'yîn edildiğini işitmedim. Şu kadar ki, ben bu, insanların tâkatine göre olur derim. İçlerinde ağır davranan da bulunur, hafîf davranan da" demiştir.

Enes'in, müezzin *"Kad kaameti's-salâtu"* dediği vakit kalkdığı rivâyet olunur. Bu konuda başka görüşler de vardır.

net üzere olunuz" buyurdu. Bu hadîsi Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den rivâyet etmekte Aliyyu'bnu'l-Mubârek, Şeybân'a mutâbaat etmiştir[58].

٢٤ـ بابٌ هَلْ يَخْرُجُ مِنَ المَسْجِدِ لِعِلَّةٍ

24- BÂB: İNSAN (NAMAZÂ İKAAMETTEN SONRA) BİR ZARÛRETTEN DOLAYI MESCİDDEN DIŞARIYA ÇIKAR MI?

٣٦ـ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنْ صالِحِ بنِ كَيْسَانَ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أَبِي سَلَمَةَ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم خَرَجَ وقَدْ اقِيمَتِ الصَّلاَةُ وَعُدِّلَتِ الصفوفُ حَتَّى إذَا قامَ فِي مُصَلاَّهُ انْتَظَرْنا أنْ يُكَبِّرَ انْصَرَفَ قالَ عَلَى مَكانِكُمْ فَمَكَثْنا عَلَى هَيْئَتِنَا حَتَّى خَرَجَ إلَيْنا يَنْطُفُ رأسُهُ ماءً وقَدِ اغْتَسَلَ *

36-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S), namâz ikaamet edilmiş ve saflar dümdüz doğrultulmuş olduğu hâlde ve hattâ namâz kıldıracağı yerde dikeldiği ve biz O'nun tekbîr almasını beklediğimiz zamân yerinden ayrıldı ve: *"Yerinizde durun"* deyip mescidden dışarı çıktı. Biz, bulunduğumuz vaziyet üzere bekledik. Nihâyet yıkanmış ve başı su damlatır hâlde bizim yanımıza çıkıp geldi[59].

٢٥ـ بابٌ إذَا قالَ الإمامُ مَكانَكُمْ حَتَّى رَجعَ انْتَظَرُوهُ

25- BÂB: İMÂM "DÖNÜP GELİNCEYE KADAR YERİNİZDE DURUN" DEDİĞİ ZAMÂN, CEMÂAT ONU BEKLERLER

٣٧ـ حدّثنا إسْحَاقُ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ قالَ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَسَوَّى النَّاسُ صُفُوفَهُمْ فَخَرَجَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَتَقَدَّمَ وَهْوَ جُنُبٌ ثُمَّ قال عَلَى مَكانِكُمْ فَرَجَعَ فاغْتَسَلَ ثُمَّ خَرَجَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ ماءً فَصَلَّى بِهِمْ *

---

58 Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivâyet etti. Bu mutâbaatın buradaki fâidesi üstündeki hadîsi takviyeden ibârettir.

59 Buhârî bu hadîsi değişik lâfız ve değişik tarîklerden Kitâbu'l-Gusl'de ve burada birkaç yerde tahrîc etmiştir.

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defasında namâz ikaame edildi, insanlar saflarını düzelttiler, Rasûlullah odasından çıktı; haddızâtında cünüb olduğu hâlde öne de geçti. Sonra hatırlayarak: *"Yerinizden ayrılmayınız"* dedi de odasına döndü ve yıkandıktan sonra başı su damlatarak mescide çıktı ve saff hâlinde bekleyen insanlara (ikaameti tekrâr ettirmeksizin) namâz kıldırdı [60].

٢٦ ـ بابُ قَوْلِ الرَّجلِ ماصَلَّيْنا

26- KİŞİNİN "BİZ NAMÂZ KILMADIK" SÖZÜ BÂBI

٣٨ ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبَانُ عن يَحْيَى قال سَمِعْتُ أبا سَلَمَةَ يَقُولُ أخبرنا جابِرُ بنُ عَبْدِ اللهِ أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم جاءَهُ عُمَرُ بنُ الخطَّابِ يَوْمَ الخَنْدَقِ فقال يارسُولَ اللهِ واللهِ ما كِدْتُ أنْ أُصَلِّيَ حَتَّى كادَتِ الشَّمْسُ تَغْرُبُ وذَلِكَ بَعْدَ ماأفْطَرَ الصَّائِمُ فقال النبى صلى الله عليه وسلم وَاللهِ ماصَلَّيْتُها فَنَزَلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم إلَى بُطْحانَ وأنا مَعَهُ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى يَعْنى العَصْرَ بَعْدَ ماغَرَبَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلى بَعْدَها المَغْرِبَ *

38-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber verdi: Handak harbi günü Peygamber'in yanına Umer ibnu'l-Hattâb geldi de: Yâ Râsulallah, az kalsın ikindi namâzını güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Ve bu oruçlu orucunu bozduktan sonra idi. Peygamber (S): *"Vallâhi o namâzı ben de kılamadım"* dedi. Müteâkıben Peygamber, Buthân deresine indi. Ben de berâberinde idim. Abdest aldı. Sonra namâz kıldı. Yânî güneş battıktan hayli zamân sonra O, ikindi namâzını kıldı, sonra onun ardından da akşâm namâzını kıldı [61].

---

60 Bu hadîs de imâmın bir zarûretten dolayı ikaametten sonra dışarıya çıkabileceğine ve kendisinin bekleneceğine delâlet ettiği gibi, ikaamet ile ihrâm tekbîri arasında kelâmın cevâzına da delîldir.

61 Buhârî bu hadîsi, biraz değişik lâfızla, Kitâbu Mevâkîti's-Salât'ın 38. bâbında ve daha başkalarında tahrîc etmiştir. Kitâbu'l-Magâzî'de de gelecektir.

Burada *"Mâ sallaynâ"* ta'bîrini isbâta ihtimâmın sebebi, bâzı âlimlerin *"Fâtetnâ's-salâtu* =Namâz bizden kaçtı" yâhud *"Mâ sallaynâ*= Namâz kılmadık" gibi sözleri tekellüm etmenin kerâhatine kaail olmalarıdır. Nitekim bunun misâli geçmişti. Lâkin Buhârî buna Peygamber'in *"Mâ salleytuhâ* = Onu ben de kılmadım" kavliyle istidlâl edeydi, daha münâsib olurdu. Çünkü Peygamber bu lâfzı tasrîh etmişti. Maamâfih bu da onun hâsılıdır (Şâh Veliyyullah).

٢٧ــ بابُ الإمامِ تَعْرِضُ لَهُ الحَاجَةُ بَعْدَ الإقامَةِ

27.- (NAMÂZ İÇİN) İKAAMETTEN SONRA KENDİSİNE BİR İHTİYÂC ÂRIZ OLAN İMÂM BÂBI

٣٩ــ حدّثنا أَبو مَعْمَرٍ عَبْدُ اللهِ بنُ عَمْرٍو قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ صُهَيْبٍ عَنْ أَنَسٍ قال أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ والنبيُّ صلى الله عليه وسلم يُنَاجِى رَجُلاً فِى جانِبِ المَسْجِدِ فَمَا قامَ إِلَى الصَّلاَةِ حَتَّى نام القَوْمُ *

39-....... Enes (R) şöyle demiştir: (Bir defa yatsı) namâzı ikaame edilmişken, Peygamber (S) mescidin bir tarafında biri ile yavaş yavaş konuşuyordu. Cemâat uyuklayıncaya kadar (sözü uzattı ve) namâza durmadı'[62].

٢٨ــ بابُ الكَلاَمِ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ

28- NAMÂZ (İÇİN) İKAAMET EDİLDİĞİ ZAMÂN KELÂM EDİP KONUŞMAK BÂBI

٤٠ــ حدّثنا عَيَّاشُ بنُ الوَلِيدِ قال حدّثنا عَبْدُ الأَعْلَى قال حدّثنا حُمَيْدٌ قال سأَلْتُ ثابِتاً البُنَانِيَّ عنِ الرَّجُلِ يَتَكَلَّمُ بَعْدَ ماتُقَامُ الصَّلاَةُ فَحَدَّثَنِى عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ قال أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَعَرَضَ لِلنبيِّ صلى الله عليه وسلم رَجُلٌ فَحَبَسَهُ بَعْدَ ماأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ *

40-....... Bize Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Sâbit ibn Eslem el-Bunânî'ye: İnsan, namâz (için) ikaame edildikten sonra konuşabilir mi? diye sordum. O bana Enes ibn Mâlik'ten şu hadîsi tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Bir kerre namâz (için) ikaame edildi. Derken Peygamber'in karşısına bir kimse çıktı ve namâz (için) ikaamet edildikten sonra kendisini namâza başlamaktan habsedip alıkoydu[63].

---

62 Bu namâzın yatsı namâzı olduğu Müslim'in rivâyetinde tasrîh edilmiştir. Bu hadîs *"Kad kaameti's-salâtu"* denince ihrâm tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin aleyhinedir.

63 Hanefîler'e göre ikaamet ile tekbîr arasında zarûret olmaksızın konuşmak mekrûhtur.

٢٩ ـ بابُ وُجوبِ صَلاَةِ الجَماعَةِ. وقالَ الحَسَنُ إنْ مَنَعَتْهُ أُمُّهُ عَنِ العِشَاءِ فِي الجماعَةِ شَفَقَةً لَمْ يُطِعْها

29- CEMÂAT NAMÂZININ VÂCİBLİĞİ BÂBI

Hasen Basrî: Bir kimseyi anası, ona olan şefekatından dolayı yatsı namâzı cemâatine gitmesinden men' ederse, o kimse anasının bu men'ine itâat etmez, demiştir [64].

٤١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبي الزِّنادِ عنِ الأَعْرَجِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال والذِى نَفسى بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْتُ أن آمُرَ بحَطَبٍ فَيُحْطَبَ ثُمَّ آمُرَ بالصَّلاَةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً فَيَؤُمَّ النَّاسَ ثُمَّ أُخالِفَ إلَى رِجالٍ فأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ والَّذي نَفسِي بِيَدِهِ لَوْ يَعْلَمُ أحَدُهُمْ أنَّهُ يَجِدُ عَرْقاً سَمِيناً أوْمَرْماتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهِدَ العِشَاءَ *

41-....... Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun, içimden öyle geçti ki, birçok odun toplanmasını emredeyim. Odunlar yığılsın. Sonra namâz için ezân okunmasını emredeyim; okunsun. Sonra birine emredeyim de o insanlara imâm olsun. Sonra o cemâati bırakayım da namâza gelmeyen erkeklerin üzerine gidip evlerini üstlerine yakıvereyim. Ve yine nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, onların herhangisi* (burada) *semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tâne güzel paça bulacağını bilir olsaydı, muhakkak yatsı namâzına gelip hâzır bulunurdu"*.

64| Bu, vücûbu'l-ayn irâde etmekte olduğunu iş'âr ediyor. Çünkü Allah'a ma'siyet olmayacak husûsta ana-babaya itâat vâcibdir. Binâenaleyh cemâati terk ona göre bir ma'siyettir. Buhârî bu haberi yakın bir ma'nâ ile mevsûlen Kitâbu's-Sıyâm'da tahrîc etmiştir (Kastallânî).

Bu konuda Şâfiî'nin mezhebi cemâat namâzının kifâye ile farz, ve her bir kimse için de zât üzerine müekked sünnet olmasıdır. Bâbın maksûdu bu olmak muhtemildir. Buhârî Hasen'in sözü ile cemâatin vucûbuna istidlâl etti. Çünkü Hasen, ma'siyette olmak müstesnâ, anaya itâat vâcib olduğu hâlde, ona cemâatı terkle emrettiğinde anaya itâat etmemeyi emretmiştir. Bundan cemâati terk etmenin, anaya itâat edilmeyecek bir ma'siyet olduğu bilindi (Şah Veliyyullah).

Cemâat namâzını terk eden hakkındaki vaîde dâir istisnâsız bütün hadîs kitaplarında çeşitli lâfızlarla birçok hadîsler vardır. Bu hadîslerin mecmûundan fakîhlerin cemâat hakkında çıkardıkları hüküm, özet olarak üçtür:

a. Cemâat farzu ayn'dır. b. Cemâat farzu kifâye'dir. c. Cemâat müekked sünnet'tir.. Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre müekked sünnet'tir.

٣٠ـ بابُ فَضْلِ صَلاَةِ الجَمَاعَةِ. وكانَ لأَسْوَدُ اذَا فاتَتْهُ الجماعَة ذَهَبَ إلَى مَسْجِدٍ آخَرَ. وجاءَ أَنَسٌ إلَى مَسْجِدٍ قَدْ صُلِّيَ فِيهِ فأَذَّنَ وأقامَ وصَلَّى جَمَاعَةً

30- CEMÂAT NAMÂZININ FAZÎLETİ BÂBI

Esved ibn Yezîd en-Nahaî, bir cemâati kaçırdığı zamân başka mescide giderdi (de cemâat fazîletini kazanmağa çalışırdı) [65].

Enes ibn Mâlik de mescidin birine içinde namâz kılındıktan sonra geldi, ezân okudu, ikaamet etti ve (yanındaki gençlerle birlikte) cemâat namâzı kıldı [66].

٤٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافعٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال صَلاَةُ الجماعَةِ تَفْضُلُ صَلاَةَ الفَذِّ بِسَبْعٍ وعِشْرِينَ دَرَجَةً *

42-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Cemâatle kılınan namâz yalnızın kıldığı namâzdan yirmi yedi derece fazîletli olur"* buyurmuştur.

٤٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا اللَّيْثُ قال حدّثني ابنُ الهَادِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ خَبَّابٍ عَنْ أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ أنَّهُ سَمِعَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ صَلاَةُ الجماعَةِ تَفْضُلُ صَلاَةَ الفَذِّ بخَمْسٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً *

---

65 Bu ta'lîki Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivâyet etmiştir.

66 Bunu da ibn Ebî Şeybe ve Ebû Ya'lâ kendi *Müsned*'lerinde mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

Buhârî'nin maksadı, bir mescidde cemâat namâzı kılındıktan sonra, bir daha orada cemâatle namâz edâ etmenin - bugünkü ta'bîr ile son cemâatin- cevâzı hakkındaki ihtilâfa ve kendisinin tecvîze meyyâl olduğuna işâret etmektir. İbn Mes'ûd, Atâ, Hasen Basrî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'nin ictihâdları da bu merkezdedir. Delîlleri buradaki hadîstir.

Bir mescidde namâz kılındıktan sonra bir daha aynı vaktin cemâat namâzı kılınamaz diyen bir tâife de vardır. Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim, Ebû Bekr'in torunu Kaasım ibn Muhammed, Ebû Kılâbe bu zümredendirler.... Bu ictihâdları da müslümânların kelime birliğinin, fırka fırka olup ayrılması korkusundandır. Bunu tecvîz etmekle bid'at ehlinin cemâate muhâlefete yol açıp bunu vesîle edinmekle namâzı ayrıca kılmalarından sakınmak istemişlerdir.

43-....... Ebû Saîd (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: *"Cemâatle kılınan namâz, yalnızın kıldığı namâzdan yirmi beş derece fazîletli olur"* [67].

٤٤ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إِسْمَاعِيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأَعْمَشُ قال سَمِعْتُ أبا صالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أبا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قال رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم صَلاَةُ الرَّجُلِ فِي الجماعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلاَتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْساً وعِشْرِينَ ضِعْفاً وذَلِكَ أنَّهُ إذَا تَوَضَّأَ فأَحْسَنَ الوُضُوءَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى المَسْجِدِ لاَيُخْرِجُهُ إلاَّ الصَّلاَةُ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إلاَّ رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ المَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مادَامَ فِي مُصَلاَّهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ وَلاَ يَزَالُ أَحَدُكُمْ فِي صَلاَةٍ ماانْتَظَرَ الصَّلاَةَ •

44-....... Ben Ebû Hureyre'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Kişinin cemâat içinde kıldığı namâz, evinde ve pazarda yalnızca kıldığı namâzı üzerine yirmi beş misli katlanır. Bu katlamanın sebebi şudur: O abdeste niyet edip abdesti tam alır, sonra kendisine namâzdan başka birşey çıkarmayarak mescide doğru yola çıkarsa, tâ mescide varıncaya kadar hiçbir adım atmaz ki, onun için adıma mukaabil bir derece yükseltilmesin ve yine adımından dolayı kendinden bir günâh indirilmesin. Namâzı kıldığı zamân ise, namâz kıldığı yerde kaldığı müddetçe melekler ona şu salâtı okumaktan ayrılmazlar:* ***Allahumme salli aleyhi, Allahumme ırhamhu*** (= Yâ Allah ona salât et, yâ Allah ona merhamet eyle). *Her biriniz namâz kılmayı beklediği müddetçe bir* (nevi') *namâz içinde bulunmakta devâm eder"* [68].

٣١ـ بابُ فَضْلِ صَلاَةِ الفَجْرِ فِي جَمَاعَةٍ

---

67 Derecelerin fazlalığı hakkındaki hadîslerin kiminde yirmi beş, kiminde yirmi yedi adedi bildirilmiştir. İbn Umer hadîsinde yirmi yedi, Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hureyre hadîslerinde yirmi beştir. Bu iki rivâyet arasını, azın zikri çoğu nefyetmez, çünkü adedin mefhûmu mu'teber değildir. Yâhud Peygamber evvelâ 25'i haber verdi, sonra Allah ona fazîlet ziyâdeliğini bildirmiş, o da 27'yi haber vermiştir şeklinde cem' edenler olmuştur.

Bâzıları da sevâb nevi'lerini takdîr eden sayıların sırrı ancak peygamberlik nûru ile açıklanabilecek husûslardan olduğu için, bu iki sayının vechini beyân sadedindeki tevcîhlerden bahsetmek abes olur demişlerdir.

68 Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Çarşı mescidinde namâz kılmak" unvânlı 87. bâbında farklıca bir lâfızla rivâyet etmişti.

31- SABÂH NAMÂZINI CEMÂAT İÇİNDE KILMANIN FAZÎLETİ BÂBI

٤٥ـ حدّثنا أبو اليمان قال أخبرنا شعيب عن الزهري قال أخبرني سعيد بن المسيب وأبو سلمة بن عبد الرحمن أن أبا هريرة قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول تفضل صلاة الجميع صلاة أحدكم وحده بخمس وعشرين جزءا وتجتمع ملائكة الليل وملائكة النهار في صلاة الفجر ثم يقول أبو هريرة فاقرؤا إن شئتم إن قرآن الفجر كان مشهودا * قال شعيب و حدثني نافع عن عبد الله ابن عمر قال تفضلها بسبع وعشرين درجة *

45-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu *"Cemâatle kılınan namâz, birinizin yalnız başına kıldığı namâzdan yirmi beş cüz'* (yânî derece) *daha fazîletli olur. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabâh namâzında bir araya gelirler".*

Sonra Ebû Hureyre (bunu takviye ve iştişhâc için): İsterseniz ***"İnne Kur'âne'l-fecri kâne meşhûden*** (= Şübhesiz fecr Kur'ân'ı şâhidlidir)" (el-İsrâ: 78) âyetini okuyunuz, der idi [69].

Şuayb şöyle dedi: Ve bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O: Cemâat namâzı yirmi yedi derece fazîletli olur, demiştir [70].

٤٦ـ حدّثنا عمر بن حفص قال حدّثنا أبي قال حدّثنا الأعمش قال سمعت سالماً قال سمعت أم الدرداء تقول دخل علي أبو الدرداء وهو مغضب فقلت ماأغضبك فقال والله ماأعرف من امة محمد صلى الله عليه وسلم شيئاً إلا أنهم يصلون جميعاً *

---

69 Fecr Kur'ân'ından maksad, sabâh namâzıdır. Namâz içinde Kur'ân okunduğu için Kur'ân denilmiştir. Nitekim rukû' ve sucûd'u şâmil olduğu için namâza rukû' ve sucûd da denir. Namâzda okunan Kur'ân'ın kendisi olmak da muhtemildir. Bu namâzın yâhud bu Kur'ân'ın şâhidli olması da, gündüz meleklerinin namâzda hâzır olması i'tibâriyledir. Bu husûsta başka türlü tefsîrler de vardır.

70 Bu, Mâlik ve diğerlerinin İbn Umer'den gelen rivâyetlerine uygundur..Bu Şuayb tarîkı, ta'lîk değil, mevsûldür.

46-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sâlim (ibn Ebi'l-Ca'd)'den işittim, şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ebu'd-Derdâ (R) öfkeli olarak yanıma geldi. Seni öfkelendiren nedir? dedim. Vallahi ben Muhammed ümmetinden, onların cemâatle namâz kılmaları müstesnâ, (kusursuz yaptıkları başka) bir şey tanıyamıyorum, dedi [71].

٤٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ العَلاَءِ قال حدّثنا أَبو أُسامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم أَعْظَمُ النَّاسِ اجْراً فِي الصَّلاَةِ أَبْعَدُهُمْ فأَبْعَدُهُمْ مَمْشًى والَّذِى يَنْتَظِرُ الصَّلاَةَ حَتَّى يُصَلِّيهَا مَعَ الإِمامِ أَعْظَمُ اجْراً مِنَ الَّذِي يُصَلِّى ثُمَّ يَنَامُ *

47-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Namâzdan dolayı insanların en büyük ecre hakk kazananı* (cemâat mescidine) *derece derece uzaktan yürüyüp gelenlerdir. İmâm ile berâber kılayım diye namâzı bekleyen kimse de, hemen kılıp sonra yatıverenden daha büyük ecre nâil olur"* [72].

٣٢ـ باب فَضْلِ التَّهْجِيرِ إِلَى الظُّهْرِ

32- ÖĞLE NAMÂZINI İLK VAKTİNDE KILMAYA DAVRANMANIN FAZÎLETİ BÂBI

٤٨ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ عَنْ مالِكٍ عَنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رسُولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قال بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللّٰهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ ثُمَّ قال

---

71 Hadîsin bâb ismine uygunluk ciheti şudur: Cemâatle namâz kılanların diğer işlerinde eksiklik ve değiştirmeler vâkı' olmuştur. Bundan cemâatle namâz kılmaları hâriçtir. Onda bu kabîlden hiçbir şey vâkı' olmamıştır. Bu da cemâatle namâz kılmanın fazîletinin azîm olduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

72 Cemâate uzak mesâfeden gelmekteki büyük ecr, adımların çokluğundan ve her adıma ecr terettüb etmesinden; hulâsa ecirlerin meşakkat nisbetinde olmasından ileri geliyor. Meşakkat ziyâdeliği, ecr ve fazîlet ziyâdeliğine sebeb oluyor.
Hadîsin son kısmı uykusunu cemâate tercîh ederek, yatsıyı hemen kılıp yatan kimse hakkındadır.
Bu hadîsten, dîn işlerinden herhangi birinin değiştirilmesi sırasında elinden bundan fazlası gelmediği zamân öfkelenmenin ve öfke ile o münker işi reddetmenin cevâzı istinbât edilir.

الشُّهَدَاءُ خَمْسٌ المَطْعُونُ والمَبْطُونُ وَالغَرِيقُ وصاحِبُ الهدْمِ والشَّهِيدُ فِى سَبِيلِ اللهِ. وقال لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ ما فِى النِّدَاءِ والصَّفِّ الأَوَّلِ ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إلاَّ أنْ يَسْتَهِمُوا لاَسْتَهَمُوا عَلَيْهِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ ما فِى التَّهْجِيرِ لا سْتَبَقُوا الَيْهِ ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِى العَتَمَةِ والصُّبْحِ لأَتَوْهُما وَلَوْ حَبْواً *

48- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himâyesinde olan Sumeyy'den; o da Ebû Sâlih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"(Vaktiyle) *bir kimse yolda yürürken, yolu üstünde bir diken dalı buldu. Onu yoldan dışarıya attı. Allah onun bu amelini kabûl buyurdu ve onun günâhlarını mağfiret etti".*

Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Şehîdler beştir: Tâûndan ölen, karın (yânî iç) *hastalığından ölen, suda boğulan, yıkıntı altında kalıp ölen, bir de Allah yolunda şehîd olan* (yânî öldürülen) *dır".*

Yine Rasûlullah şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezân okumakta ve birinci saffta olan (hayır ve bereketler)*i bilir olsalar da* (onları elde etmek için) *kur'a atmaktan başka çâre bulamasalardı, muhakkak kur'a atışırlardı. Onlar namâzı ilk vaktinde kılmaktaki fazîleti bilselerdi,* (ona yetişmek için) *muhakkak yarış ederlerdi. Yatsı ile sabâh namâzlarında olan sevâbı bilselerdi, muhakkak bu iki namâza* (onların cemâatine) *emekleye emekleye de olsa gelirlerdi"* [73].

٣٣ـ بابُ احْتِسَابِ الآثارِ

33- MESCİD YOLUNDA ATILAN ADIMLAR MUKAABİLİNDE ALLAH'TAN ECİR, SEVÂB VE RIZÂ NİYÂZ EYLEMEK BÂBI

73 Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât, Kitâbu'ş-Şahâdet, Kitâbu'l-Cihâd gibi ayrı ayrı yerlerde değişik râvî ve lâfızlarla rivâyet etmiştir.

Buradaki rivâyet beş hadîsi bir arada toplamaktadır. Diken dalı hadîsi, şehîdler hadîsi, kur'a atma hadîsi, namâzı vaktinin evvelinde kılma hadîsi, emekleme hadîsi. Buhârî bunların arasını âdeti olduğu gibi bâb başlıkları için ayirmamıştır. Çünkü Kuteybe bu hadîsi Mâlik'ten böyle topluca tahdîs etmiştir (Aynî).

Bu hadîsin baş kısmından, yolculara zahmet verecek şeyi yoldan kaldırıp atmaktaki fazîlet anlaşılıyor. Memleket halkının râhat yolculuk edebilmeleri için umûmî yollar inşâsı ile bunları güzel muhâfaza etmek de elbette bu fazîletin en yükseklerinden sayılmalıdır.

٤٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ اللهِ بنِ حَوشَبٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا حُمَيْدٌ عنْ أَنسٍ قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم يابَنِى سَلِمَةَ ألا تَحْتَسِبُونَ آثارَكُمْ* وقال مُجاهِدٌ فِي قَوْلِهِ ونَكْتُبُ ما قَدَّمُوا وآثارَهُمْ قال خُطاهُمْ * وقال ابنُ أبِى مَرْيَمَ قال أخبرنا يَحْيى بنُ أيُّوبَ قال حدّثنى حُمَيْدٌ قال حدّثنى أنَسٌ أنَّ بَنِى سَلِمَةَ أرادُوا أنْ يَتَحَوَّلُوا عنْ مَنَازِلِهِمْ فيَنْزِلُوا قَرِيباً مِنَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال فَكَرِهَ رسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أن يُعْرُوا المَدِينَةَ فقال ألا تَحْتَسِبُونَ آثارَكُمْ. قال مُجَاهِدٌ خُطَاهُمْ آثارُهُمْ أنْ يُمْشَى فِي الأرْضِ بِأرْجُلِهِمْ *

49-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Ey Selime oğulları, mescid yolunda attığınız adımlarınızın ecrini hesâba katmaz mısınız?"* buyurdu.

Ve Mucâhid: ***"Ve nektubu mâ kaddemû ve âsârahum*** (= Biz önden gönderdikleri şeyleri ve -bıraktıkları- eserleri yazıyoruz)" (Yâsîn: 12) âyetindeki ***"âsâr"*** lâfzını tefsîr edip, *"Hutâ* = Adımlar" demektir, demiştir [74].

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahyâ ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan olan Selime oğulları, (mescide uzak düşen) menzillerinden göçüp Peygamber'e yakın bir yere konaklamak istediler. Rasûlullah Medîne'yi (koruyan menzillerini) ıssız bırakmalarını beğenmedi de onlara hitâben: *"Eserlerinizi* (yânî attığınız adımların ecrini) ***hesâba katmaz mısınız?"*** buyurdu. Mucâhid: Onların eserleri adımlarıdır, yeryüzünde yürürken ayaklarının bıraktığı izlerdir, demiştir [75].

---

74 Mucâhid'in bu ***"âsâr"*** lâfzı hakkındaki tefsîrini Abd ibn Humeyd, İbnu Ebî Nucayh ve diğerleri tarîkinden mevsûlen rivâyet etmiştir. Buhârî iki defâ sevk ettiği bu ta'lîk ile Selime oğulları kıssasının o âyetlerin tefsîrine tatbîk edildiğini işâret etmek istemiştir.

75 Bu Selime oğulları'na mensûb olan Câbir ibn Abdillah: Evlerimiz mescidden uzakta idi. Bunları satıp mescide yakın yerlere gelmeye niyet ettik idi. Rasûlullah (S) bizi bundan nehyedip: "إنّ لَكُمْ بِكُلِّ خطوةٍ دَرَجَة = *Attığınız her adıma mukaabil size bir derece verilir"* buyurdu, dediğini Müslim rivâyet ediyor. Diğer bir rivâyette Selime oğulları yurdunun Sel'de olduğu tasrîh ediliyor ki, bu Sel' denilen yer, Medîne'nin takrîben bir mil uzağındadır.

Bu hadîs de namâz için atılacak ziyâde adımların ecir ziyâdeliğini mûcib olduğuna delâlet ettiği gibi, mescid yakınında ikaametin de müstehâb olduğuna

٣٤ـ باب فضل صلاة العشاء في الجماعة

34- YATSI NAMÂZINI CEMÂAT İÇİNDE KILMANIN FAZÎLETİ BÂBI

٥٠ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أبي قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثني أبو صالحٍ عنْ أبي هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم لَيْسَ صَلاَةٌ أثْقَلَ عَلَى المنَافِقِينَ مِنَ الفَجْرِ والعِشَاءِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ ما فِيهِما لأتَوْهُما وَلَوْ حَبْواً لَقَدْ هَمَمْتُ أنْ آمُرَ المُؤَذِّنَ فَيُقِيمَ ثُمَّ آمُرَ رَجُلاً يَؤُمُّ النَّاسَ ثُمَّ آخُذَ شُعَلاً مِنْ نارٍ فأُحَرِّقَ عَلَى مَنْ لاَ يَخْرُجُ إلَى الصَّلاةِ بَعْدُ *

50-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Münâfıklar üzerine sabâh ile yatsı* (cemâat) *namâzlarından daha ağır hiçbir namâz yoktur. Hâlbuki bu iki namâzda olan şeyleri bilselerdi emekleye emekleye de olsa, onlara muhakkak gelirlerdi. Yemîn olsun içimden öyle geçti ki, müezzine emredeyim namâzı ikaame etsin, sonra bir kimseye emredeyim, o da insanlara imâmlık etsin, sonra ateşli fitilleri alayım, ezânı işitmeyi müteâkıb namâza çıkmayanların evlerini başlarına yakayım"* [76].

---

delâleti tazammun eder. Çünkü Peygamber onların asıl maksadlarını beğenmemezlik etmemiş, yalnız Medîne civârının boş bırakılmasını askerî bakımdan, yânî emniyet cihetinden uygun görmemiştir.

76 Buradaki münâfıklık, amel ve ma'siyet nifâkıdır, kâfirlik nifâkı değildir. Yânî bu hadîste kötülenenler, mü'minlerin cemâate devâm husûsunda tenbel davranan zümresidir. Bunlar, îmândan büsbütün soyulmuş kâfir münâfıklar gibi değildir. Bunlar îmânsız münâfıkların hâllerine benzedikleri için, zecr maksadıyle böyle münâfıklıkla vasıflandırılmışlardır. Bunlar evlerinde namâz kılıyorlar. Hakîkî münâfık ise kâfir olduğundan elbet evinde namâz kılmaz. Çünkü mürâîlik ihtiyâcını bile duyacak kadar bir ıztırârı yoktur. Münâfıkların ta'rîfi hakkında nâzil olan: " وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى = ***Namâza kalktıklarında tenbel tenbel kalkarlar"*** (en-Nisâ: 141) " وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ " = ***Namâza gelişleri behemahal tenbel olaraktır, zekât verişleri de behemahal istemiyerektir.."*** (et-Tevbe: 54) âyetlerine nazaran, bâriz vasıfları namâzda tenbellik, zekât ve harcamada isteksizlik olduğundan, bu gibi kötü sıfatlarla bir derece sıfatlanan mü'minler de münâfıklar zümresine mülhak gösterilmişlerdir.

Bu iki vaktin cemâatine gelmenin bu kadar ağır olması, sabâh namâzının tatlı uyku zamânına, yatsı namâzının da istirahat vaktine tesâdüf etmesindendir. Hadîste bu maksadın "eskale = en ağır" lâfzıyle îrâd edilmesi, diğer namâzlara da gelmenin kendilerine ağır geldiğine, şu kadar ki, en ağırı bu iki namâz olduğuna delâlet eder.

Buhârî bu hadîsi biraz değişik bir lâfızla aynı kitâbın "Sabâh namâzını cemâat içinde kılmanın fazîleti" unvânlı 31. bâbında da tahrîc etmişti.

٣٥ـ بابٌ اثْنانِ فَمَا فَوْقَهُما جَمَاعَةٌ

35- BÂB: İKİ KİŞİ DE, İKİDEN ZİYÂDESİ DE CEMÂATTİR

٥١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنا خالِدٌ عَنْ أبِي قِلاَبَةَ عَنْ مالِكِ بنِ الحُوَيْرِثِ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم قال إذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَأَذِّنا وَأَقِيمَا ثُمَّ لِيَؤُمَّكُمَا اكْبَرُكُما *

51-....... Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den; o da Mâlik ibnu'l-Huveyris-(R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "*Namâz* (vakti) *geldiği zamân ezân okuyunuz ve ikaamet ediniz. Sonra ikinizin en yaşlısı size imâmlık etsin*" buyurmuştur [77].

٣٦ـ بابُ مَنْ جَلَسَ فِي المَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلاَةَ وفَضْلِ المَسَاجِدِ

36- NAMÂZI BEKLEYEREK MESCİD İÇİNDE OTURAN KİMSE VE MESCİDLERİN FAZÎLETİ BÂBI

٥٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عَنْ مالِكٍ عَنْ أبِي الزِّنادِ عنِ الأَعْرَجِ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أن رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال المَلاَئِكَةُ تُصَلِّي عَلَى أَحَدِكُمْ مادَامَ فِي مُصَلاَّهُ مالَمْ يُحْدِثْ اللَّهُمَّ اغْفِرْلَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ لاَ يَزَالُ احَدُكُمْ فِي صَلاَةٍ مادَامَتِ الصَّلاَةُ تَحْبِسُهُ لاَ يَمْنَعُهُ أنْ يَنْقَلِبَ إلَى أهْلِهِ الاَّ الصَّلاَةُ *

52- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizlerden her biri namâz kıldığı yerde bulunmakta devâm ettiği ve kendisinden hades vâkı' olmadığı müddetçe, melekler ona: Allahumme ığfir lehu, Allahumme ırhamhu (= Yâ Allah buna mağfiret et, yâ Allah buna merhamet eyle!) *diye salât yânî duâ ve istiğfâr ederler. Sizlerden her biri namâz kendisini habsetmekte devâm ettiği müddetçe ve kendisini ancak namâz, ehline dönmesinden men' etmekte*

---

77 Buhârî bu hadîsi, daha mufassal bir lâfızla, aynı kitâbın 18. bâbında da zikretmişti. Buhârî burada, iki kişiye hitâb eden bu hadîsi, namâz kılan iki kişiye, yânî imâm ile me'mûma da cemâat denilmesinin doğruluğuna delîl için getirmiştir. Bâb ismi hadîs metnindeki tesniye zamîrlerinden alınmıştır.

devâm ettiği müddetçe bir (nevi') *namâz içinde bulunmakta devâm eder''* [78].

٥٣ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا يَحْيى عنْ عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثني خُبَيْبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عنْ حَفْصِ بنِ عاصِمٍ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبي صلى الله عليه وسلم قال سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إلاَّ ظِلُّهُ الإمامُ العَادِلُ وشابٌّ نَشأَ فِي عِبادَةِ رَبِّهِ وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي المَسَاجِدِ ورَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللهِ اجْتَمَعا عَلَيْهِ وتَفَرَّقا عَلَيْهِ ورَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ فقال إنِّي أخافُ اللهَ وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لاَتَعْلَمَ شِمالُهُ ماتُنْفِقُ يَمِينُهُ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ *

53-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibnu Âsım'-dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

''Yedi kişi ki, Allah onları kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde, gölgesi altında gölgelendirecektir: Adâletli imâm; Rabb'ine ibâdet içinde yetişmiş genç; gönlü mescidlere bağlı olan kimse; Allah yolunda sevişip, buluşmaları da ayrılmaları da buna müstenid olan iki kimsenin her biri; mevki' ve güzellik sâhibi bir kadın kendisini istediği hâlde: Ben Allah'tan korkarım diyen erkek; infâk ettiğinde, sol tarafının, sağ tarafının ne infâk etmekte olduğunu bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; tenhâ yerde Allah'ı zikr edip de, iki gözü dolup taşan kimse'' [79].

٥٤ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عنْ حُمَيْدٍ قال سُئِلَ أَنَسٌ هَلِ اتَّخَذَ رسولُ اللهِ صلي الله عليه وسلم خاتَماً فقال نَعَمْ أَخَّرَ لَيْلَةً صَلاَةَ العِشاءِ إلَى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ بَعْدَ ما صَلَّى فقال صَلَّى النَّاسُ

---

78 Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, ''Mescid içinde hades'' unvânlı 62. bâbında daha kısa bir lâfızla geçmişti.

79 Bu hadîsin baş tarafında gölgenin Allah'a izâfeti, mülk izâfetidir. Bu i'tibâr ile her gölge, Allah'ın gölgesi olmuş olur.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti ''gönlü mescide bağlı olan kimse'' kelâmıdır. Eğer mescidlerde bu fazîlet olmayaydı, kalbi oralara bağlı kimsede bu büyük fazîlet bulunmazdı.

وَرَقَدُوا وَلَمْ تَزَالُوا فِي صَلاَةٍ مُنْذُ انْتَظَرْتُمُوها قال فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ خاتَمِهِ*

54-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Rasûlullah mühür-yüzük edindi mi? diye soruldu da Enes şöyle dedi: Evet, Rasûlullah bir gece yatsı namâzını gecenin yarısına kadar te'hîr etti. Sonra namâzı kıldırmasının ardından yüzünü bize döndürdü de "(Bu sâatte) *insanlar namâzı kılıp uyudular, siz ise namâz kılmayı beklediğiniz sürece bir* (nevi') *namâz içinde olmakta devâm ettiniz*" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir [80].

٣٧ـ بابُ فَضْلِ منْ غَدَا إِلَى المَسْجِدِ وَمنْ راحَ

37- MESCİDE GİDİP GELEN KİMSENİN FAZÎLETİ BÂBI

٥٥ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ هارُونَ قال أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ مُطَرِّف عنْ زَيْدِ بنِ أَسْلَمَ عنْ عَطاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عَلَيْهِ وسلم قال منْ غَدَاإِلَي المَسْجِدِ وَرَاحَ أَعَدَّ اللهُ لَهُ نُزُلَهُ مِنَ الجَنَّةِ كُلَّما غَدَا أَوْ راحَ *

55-....... Bize Muhammed ibn Mutarrıf, Yezîd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "*Her kim* (namâz için) *mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona cennetteki konağını hazırlar*".

٣٨ـ بابٌ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ صَلاَةَ إِلاَّ المَكْتُوبَةُ

38- BÂB: NAMÂZ İKAAME EDİLDİĞİ ZAMÂN, ARTIK FARZ OLAN NAMÂZDAN BAŞKA NAMÂZ KILINMAZ [81]

80 Bu hadîs, Kitâbu'Mevâkîti's-Salât, "Yatsı namâzının vakti gece yarısına kadardır.." unvânlı 27. bâbda da geçmişti.

81 Sabâh namâzı ikaamet olunurken mescide giren kimse, sabâh namâzının râtibesi olan iki rek'atı kılar mı, kılmaz mı? mes'elesinde imâmlar ihtilâf etmişlerdir. Bir tâife, imâm sabâh namâzına başladıktan sonra bu iki rek'atı kılmayı, buradaki hadîsle ihticâc ederek mekrûh görmüşlerdir. Diğer tâife de son rek'atta imâma yetişebileceğini kestirebilirse, mescid dışında o iki rek'atı kılmasında be's yoktur, demişlerdir. Bu da Ebû Hanîfe ile Evzâî'nin kavlidir...

٥٦ـ حدّثنا عَبْدُ العَزيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنْ أبيهِ عنْ حَفْصِ بن عاصِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مالِكٍ بنِ بحَيْنَة قال مَرَّ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِرَجُلٍ. قال وحدّثني عَبْدُ الرَّحْمَنِ قال حدّثنا بَهْزُ بنُ أسَدٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرني سَعْدُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال سَمِعْتُ حَفْصَ بنَ عاصِمٍ قال سَمِعْتُ رَجُلاً مِنَ الأزْدِ يُقَالُ لَهُ مالِكُ بنُ بُحَيْنَةَ أنَّ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم رأى رَجُلاً وقَدْ أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا أنْصَرَفَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لاَثَ بِهِ النَّاسُ فقال لَهُ رسُولُ اللهِ صلي الله عليه وسلم آلصُّبْحَ أرْبَعاً آلصُّبْحَ أرْبَعاً * تابَعَهُ غُنْدَرٌ ومُعَاذٌ عنْ شُعْبَةَ عنْ مالِكٍ * وقال ابنُ إسْحَاقَ عنْ سَعْدٍ عنْ حَفْصٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ بُحَيْنَةَ * وقالَ حَمَّادٌ أخبرنا سَعْدٌ عنْ حَفْصٍ عنْ مالِكٍ *

56- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, babasından; o da Hafs ibnu Âsım'dan; o da Mâlik ile Buhayne'nin oğlu olan Abdullah'tan olmak üzere tahdîs etti. Abdullah (R): Peygamber (S) bir adama uğradı, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve yine bana Abdurrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Behz ibnu Esed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm haber verip şöyle dedi: Ben Ezd kabîlesinden olup, kendisine Mâlik ibnu Buhayne dahi denilen bir kimseden işittim (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir sabâh namâz ikaame edilmiş iken, bir kimsenin iki rek'at sünnet kılmakta olduğunu gördü. Rasûlullah namâzdan çıkınca, oradakiler etrâfını sardılar. Rasûlullah (tevbîh olarak) o kimseye: *"Sabâh namâzını dört rek'at olarak mı kılıyorsun? Sabâh namâzını dört rek'at olarak mı kılıyorsun?"* buyurdu.

Bu hadîsi bu isnâdla Şu'be'den; o da Mâlik'ten diye rivâyet etmesinde Behz ibn Esed'e Gunder ile Muâz ibn Muâz el-Basrî mutâbaat etmişlerdir.

Muhammed ibn İshâk da şöyle dedi: Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da Hafs ibn Âsım'dan; o da Abdullah ibn Buhayne'den.

Hammâd ibn Ebû Seleme de şöyle dedi: Bize Sa'd ibn İbrâhîm, Hafs'tan; o da Mâlik'ten diye haber verdi [82].

---

82 İkisinde de "semi'tu raculen mine'l-Ezdi yukaalu lehu Mâliku'bnu Buhaynete" sûretinde sevkedilmiştir. Demek ki, hadîsin râvîlerinin bâzısı "Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhaynete" diyecek yerde yanlışlıkla "Mâlik ibn Buhayne" de-

٣٩ـ بابُ حَدِّ المَرِيضِ أنْ يَشْهَدَ الجَماعَةَ

39- HASTANIN CEMÂATTE HÂZIR OLMASI HUSÛSUNDAKİ SINIR(IN BEYÂNI) BÂBI [83]

٥٧ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصِ بنِ غِيَاثٍ قال حدّثني أبي قال حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ إبْرَاهِيمَ قال الأَسْوَدُ كُنَّا عِنْدَ عائِشَةَ رضيَ اللهُ عنها فَذَكَرْنا المُوَاظَبَةَ عَلَى الصَّلاَةِ والتَّعْظِيمَ لَهَا قالَتْ لَمَّا مَرِضَ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مَرَضَهُ الَّذِي ماتَ فِيهِ فَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ فاذَّنَ فقالَ مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بالنَّاسِ فَقِيلَ لَهُ إنَّ أبا بَكْرٍ رَجُلٌ أسِيفٌ إذَا قامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أنْ يُصَلِّيَ بالنَّاسِ وَأعادَ فَأعادُوا لَهُ فَأعادَ الثَّالِثَةَ فقالَ إنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بالنَّاسِ فَخَرَجَ أبُو بَكْرٍ فَصَلَّى فَوَجَدَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً فَخَرَجَ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ كَأَنِّي أنْظُرُ رِجْلَيْهِ تَخُطَّانِ مِنَ الوَجَعِ فأَرَادَ أبُو بَكْرٍ أنْ يَتَأخَّرَ فأَوْمأَ إلَيْهِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم أنْ مَكانَكَ ثُمَّ أُتِيَ بِهِ حَتَّى جَلَسَ إلَى جَنْبِهِ قِيلَ لِلأعْمَشِ وكانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي وأبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلاتِهِ والنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلاَةِ أبِي بَكْرٍ فقال بِرَأسِهِ نَعَمْ رَوَاهُ أبُو دَاوُدَ عنْ شُعْبَةَ عنِ الأعْمَشِ بَعْضَهُ وَزادَ أبُو مُعَاوِيَةَ جَلَسَ عنْ يَسَارِ أبِي بَكْرٍ فَكانَ أبُو بَكْرٍ يُصَلِّي قَائِمًا *

---

mişlerdir. Mâlik ise Buhayne'nin oğlu değil, kocasıdır. İşte Buhârî'nin ayrı ayrı dört sened ile sevk ettiği bu hadîs, bu yanılmayı meydana çıkaracak sûrette sevkedilmiş olmaktadır. Hadîs lâfızlarının ve şârihlerinin bu sened hakkında haylî sözleri vardır. Mâlik'in sahâbîliği hâfızlar arasında ihtilâflıdır. Buhayne, Mâlik'in değil, Abdullah'ın anası olduğu için, İbn Buhayne'deki "ibn" lâfzını hemzesiz yazmak ve Mâlik lâfzını tenvînsiz okumak kaaideten yanlıştır.

Râvî Abdullah, Mâlik ile Buhayne'nin evlenmelerinin mahsûlüdür. Bundan dolayı anasına da nisbet edilmiştir. Kendisi de, anası da ilk devirlerde müslümân olanlardandır. Abdullah ibâdete düşkün, fazîletli bir zât idi; hicrî 56 yılında vefât etmiştir. Abdullah Kureyş'ten değil, Kureyş'in halîfi olan Ezdu Şenûe'den olduğu için, bâzı râvîler onu Ezd'den bir adam diye kayıdlamışlar, bununla onun Kureyşî olmadığına ve yalnız Kureyş içinde bulunduğuna işâret etmişlerdir.

83 Buhârî buradaki hadîsi, hastanın cemâate hâzır olması hangi sınıra kadar meşrû' olduğunu anlatmak için sevketmiştir. Rasûlullah'ın iki kişiye yaslanarak namâza çıkmakla, cemâata devâm husûsunu ne kadar büyük tutmuş ve bu konuda şiddeti, ruhsata tercîh eylemiş olduğunu göstermiş oluyor.

57-....... el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî şöyle demiştir: Biz bir gün Âişe'nin yanında idik. Namâza devâmlı olmayı ve ona ta'zîm eylemeyi zikrettik. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, vefât etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zamân (bir kerre) namâz vakti gelmiş, ezân da okunmuştu. Rasûlullah: *"Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namâzı kıldırsın"* buyurdu. Ebû Bekr pek yufka yüreklidir, senin makaamında durup da halka namâz kıldıramaz, denildi. Rasûlullah emrini tekrâr etti. Yanındakiler de kendi söylediklerini tekrâr ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah üçüncü defa yine o emrini tekrâr etti de: *"Şübhesiz ki sizler Yûsuf Peygamber'in sâhibelerisiniz* (yânî onun günündeki kadınlar gibisiniz) [84]. *Ebû Bekr'e emredin, insanlara namâzı o kıldırsın"* buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr (mihrâba) çıkıp namâzı kıldırdı. (Bu namâzlardan biri esnâsında) Peygamber, kendisinde bir hafîflik hissetti de iki kimseye dayanarak namâza çıktı. Tâkatsızlığından dolayı yürürken ayaklarını yerlerde sürüdüğü hâlâ gözümün önündedir. Ebû Bekr geriye çekilmek istedi. Peygamber (S) ona, yerinde dur, diye işâret etti. Sonra ileriye götürüldü de nihâyet Ebû Bekr'in yanına oturdu. Râvî el-A'meş'e: Namâzı Peygamber kıldırıyordu da, Ebû Bekr O'nun namâzına, cemâat de Ebû Bekr'in namâzına uyarak (mı) namâz kılıyorlardı? denildi; A'meş, başı ile evet, dedi [85].

Bu hadîsi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şu'be'den; o da el-A'meş'ten olmak üzere bir kısmını rivâyet etti. Ebû Muâviye Muhammed ibn Hâzım, el-A'meş'ten yaptığı rivâyetinde; Rasûlullah, Ebû Bekr'in so-

---

84 Yânî içlerinde gizledikleri fikrin hilâfını izhâr etmeleri cihetinden Yûsuf Peygamber'le mâcerâları anlatılan kadınlar gibisiniz, demiş oluyor. Ma'lûm olduğu üzere Zuleyhâ, hakîkatte Yûsuf'a aşkındaki ma'zeretini, Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyâfet çekip, kendilerine son derece ikrâmda bulunmuştur. Hakîkî maksadı onlara ziyâfet değil, bunu vesîle ederek Yûsuf'u onlara gösterip, âşıklıktaki özrünü isbât etmekti (Yûsuf: 23-53).

İşte Âişe de hakîkî maksadı babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, babasının yufka yürekli olduğunu, sesini cemâate işittiremiyeceğini söylüyordu. Maksada erişmek için ısrârı artırmakta Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki teşbîh daha kuvvetli düşmüştür. Yânî "Sizler Yûsuf'un sâhibesi Zuleyhâ cinsinden kadınlarsınız" denilmiş oluyor.

85 el-A'meş'in bu sözünden ve Âişe'nin diğer hadîsinden bu namâzda imâmın Peygamber olduğu, gelişinden sonra Ebû Bekr'in hizmetinin yalnız teblîğden ibâret kaldığı anlaşılıyor.

Demek ki Peygamber bu derece bir beden zaîfliği hâlinde bile evinden mescide çıkıp namâz kıldırmıştır. İşte hadîsin bu fıkrası, bâb başlığına uygunluk noktasıdır. Hastalık aralarındaki hafîflemeler ve yârdımlaşma ile çıkabilmeler bile -hastalığı artırmaz ise- ... cemâate çıkmayı meşrû kılmaktadır. Bu hudûdu geçen rahatsızlıklarda ise, cemâatte hâzır bulunmak meşrû olmaz.

luna oturdu. Ebû Bekr de ayakta olarak namâz kılıyordu, sözlerini ziyâde etmiştir.

٥٨ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامُ بنُ يُوسُفَ عن مَعْمَرٍ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني عُبَيْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال قالَتْ عائِشَةُ لَمَّا ثَقُلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم واشْتَدَّ وَجَعُهُ اسْتَأْذَنَ أزْوَاجَهُ أنْ يُمَرَّضَ فِي بَيْتِي فَأَذِنَّ لَهُ فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ تَخُطُّ رِجْلاهُ الأَرْضَ وكانَ بَيْنَ العَبَّاسِ وَرَجُلٍ آخَرَ. قال عُبَيْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ اللهِ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لابنِ عَبَّاسٍ ماقالَتْ عائِشَةُ فقالَ لِي وَهَلْ تَدْرِي مَنِ الرَّجُلُ الَّذِي لَمْ تُسَمِّ عائِشَةُ قُلْتُ لاَقال هُوَ عَلِيُّ بنُ أبي طالِبٍ *

58-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Mes'ûd'-un oğlu Ubeydullah haber verip şöyle dedi: Âişe şöyle dedi: Peygamber (S) ağırlaşıp da ağrısı şiddetlendiği zamân, benim evimde bakılmak üzere kadınlarından izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler. Ondan sonra Peygamber bir tarafında Abbâs, diğer tarafında bir zât olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Ubeydullah ibn Abdillah şöyle dedi: Âişe'nin bu dediğini İbn Abbâs'a zikrettim. O bana: Âişe'nin ismini söylemediği kimsenin kim olduğunu bilir misin? dedi. Ben: Hayır, dedim. O Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye haber verdi [86].

٤٠ـ بابُ الرُّخصَةِ فِي المَطَرِ والعِلَّةِ أنْ يُصَلِّيَ فِي رَحْلِهِ

40- YAĞMURDA VE DİĞER BİR İLLETTE KENDİ MENZİLİNDE NAMÂZ KILMAYA RUHSAT BÂBI [87]

٥٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ أنَّ ابنَ عُمَرَ أذنَ بِالصَّلاَةِ فِي لَيْلَةٍ ذاتِ بَرْدٍ وَرِيحٍ ثُمَّ قال ألاَ صَلُّوا فِي الرِّحالِ ثُمَّ قال إنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم كانَ يَأْمُرُ المُؤَذِّنَ إذَا كانَتْ لَيْلَةٌ ذاتُ بَرْدٍ وَمَطَرٍ يَقُولُ ألاَ صَلُّوا فِي الرِّحالِ *

---

86 Âişe'nin ikinci şahsın ismini sarâhatle söylememesi, muhtemil ki, Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib ile aralarında geçmiş olan hâdiselerden dolayıdır.

87 Yânî, yağmurda ve cemâatte hâzır bulunmaya mâni' olucu diğer herhangi bir illette, kendi menzilinde namâz kılmanın meşrûluğu. Burada âmm, yânî umûmî olan illet lâfzı, hâss olan yağmur lâfzı üzerine atf edilmiştir.

59-....... (Nâfi' şöyle demiştir:) Abdullah ibn Umer (R) soğuk ve rüzgârlı bir gecede namâz için ezân okudu. Sonra da ***"Elâ sallû fi'r-rıhâl*** (= Haberiniz olsun, namâzlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız)" dedi. Bunun ardından da şöyle dedi: Çünkü Rasûlullah soğuk ve yağmurlu gece olduğunda müezzine ezân okumasını (ve ardından böyle söylemesini) emreder; o da ***Elâ sallû fi'r-rıhâl*** (= Haberiniz olsun, namâzlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız) der idi.

٦٠ــ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ مَحْمُودِ ابنِ الرَّبِيعِ الأَنْصَارِيِّ أنَّ عِتْبَانَ بنَ مالِكٍ كانَ يَؤُمُّ قَوْمَهُ وَهُوَ أعْمَى وأنَّهُ قال لِرسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم يارسولَ اللهِ إنَّهَا تَكُونُ الظُّلْمَةُ والسَّيْلُ وأنا رَجُلٌ ضَرِيرُ البَصَرِ فَصَلِّ يارسولَ اللهِ فى بَيْتِى مَكاناً أتَّخِذُهُ مُصَلى فَجاءَهُ رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فقال أيْنَ تُحِبُّ أنْ أُصَلِّيَ فأشارَ إلَي مَكانٍ مِنَ البَيْتِ فَصَلَّى فِيهِ رسولُ اللهِ صلى الله عله وسلم *

60-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Itbân ibn Mâlik gözleri görmediği hâlde kendi kavmine imâmlık ederdi. O bir defasında Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallah, karanlık oluyor, seyl oluyor; ben ise gözleri görmez bir kimseyim. Binâenaleyh ey Allah'ın Elçisi, benim evimdeki bir yerde namâz kıldır da ben orasını namâz kılma yeri edineyim, dedi. Bu mürâcaat üzerine Rasûlullah ona gitti ve: *"Nerede namâz kıldırmamı istersin?"* buyurdu. Itbân, evden bir yeri işâret etti. Rasûlullah (S) orada namâz kıldırdı [88].

٤١ــ بابٌ هَلْ يُصَلِّى الإمامُ بِمَنْ حَضَرَ وهَلْ يَخْطُبُ يَوْمَ الجُمْعَةِ فِي المَطَرِ

41- BÂB: İMÂM (CEMÂATE GELMEME RUHSATI VARKEN) MESCİDE GELMİŞ OLANLARA NAMÂZ KILDIRIR MI?

Ve yine cumua günü yağmur yağar halde (gelmiş olan kimselere) hutbe yapar mı?

---

88. Bu zâtta, Müslim ile İsmâîlî'nin rivâyetlerine nazaran, yalnız görme zaîfliği vardır. Burada ise bizzât kendisi: "Ben gözleri görmez bir kimseyim" demiştir. Herhâlde a'mâ değilse bile a'mâya yâkın bir hâlde görme azlığı olmuş olacaktır.

٦١ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ عَبْدِ الوَهَّابِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا عَبْدُ الحميدِ صَاحِبُ[1] الزِّيادِيِّ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ الحَارِثِ قال خَطَبَنَا ابنُ عَبَّاسٍ في يَوْمٍ ذِي رَدْغٍ فأمَرَ المُؤَذِّنَ لَمَّا بَلَغَ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ قال قُلِ الصَّلاَةُ فِي الرِّحالِ فَنَظَرَ بَعْضُهُمْ إلَى بَعْضٍ فكأنَّهُمْ أنْكَرُوا فقال كأنَّكُمْ أنْكَرْتُمْ هَذَا إنَّ هَذَا فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي يَعْنِي النبيَّ صلى الله عليه وسلم إنَّهَا عَزْمَةٌ وإنِّي كَرِهْتُ أنْ أُحْرِجَكُمْ * وعَنْ حَمَّادٍ عَنْ عاصِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ الحارِثِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ نَحْوَهُ غَيْرَ أنَّهُ قال كَرِهْتُ أنْ أُؤَثِّمَكُمْ فَتَجِيئُونَ تَدُوسُونَ الطِّينَ إلَى رُكَبِكُمْ *

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs edip şöyle dedi. Bize ez-Ziyâdî'nin arkadaşı olan Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'l-Hâris'ten işittim, şöyle dedi: İbnu Abbâs (R) çamurlu bir günde bize hutbe îrâd etti. (Hutbe öncesi) müezzine *"Hayye ale's-salâti"* sözüne ulaştığında *"es-salâtu fi'r-rıhâl* (= Namâz evlerde kılınacak)" diye nidâ etmesini emretti. İnsanlar bu sözden hoşlanmamışlar gibi birbirine bakıştılar. Bunun üzerine İbn Abbâs: Sizler bunu beğenmemişe benziyorsunuz. Hâlbuki bunu -Peygamber'i kasdederek- benden hayırlı olan Zât yapmıştır. Bu (yânî cumua namâzı) kılınması lâzım ve vâcib bir şeydir. Ben ise sizleri (olduğunuz yerlerden çıkararak) günâha sokmak istemedim, dedi.

Ve yine Hammâd'dan; o da Âsım'dan; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivâyet etti. Şu kadar var ki, bu rivâyette İbn Abbâs: Ben sizleri günâha sokmak istemedim, ki gelecektiniz ve dizlerinize kadar çamura batacaktınız, demiştir [89].

٦٢ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدثنا هِشَامٌ عَنْ يَحْيى عَنْ أبِي سَلَمَةَ قال سألْتُ أبا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ فقال جاءَتْ سَحَابَةٌ فَمَطَرَتْ حَتَّى سالَ السَّقْفُ وكانَ مِنْ جَرِيدِ النَّخْلِ فَأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَرَأيْتُ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَسْجُدُ في المَاءِ والطِّينِ حَتَّى رَأيْتُ أثَرَ الطِّينِ فِي جَبْهَتِهِ *

---

89 İbn Abbâs cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî olarak evlerinde öğle namâzını kılmakla yetinirler.

Bu İbn Abbâs hadîsi, bâb ismindeki sorulara müsbet cevâb teşkîl etmektedir.

62-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye sordum da, o şöyle dedi: Bir bulut geldi, yağmur boşandı, hattâ mescidin tavanı aktı. Mescidin sakfı hurma dallarından idi. Namâz ikaame edildi. Ben Rasûlullah'ı su içinde ve çamur içinde secde ederken gördüm. Hattâ (namâzdan bize döndüğünde) alnında çamur izini gördüm [90].

٦٣ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا أَنَسُ بنُ سِيرِينَ قال سَمِعْتُ أَنساً يَقُولُ قال رَجلٌ مِنَ الأَنْصَارِ إِنِّى لاأَسْتَطِيعُ الصَّلاَةَ مَعَكَ وكانَ رُجلاً ضَخْماً فَصَنَعَ للنبيّ صلى الله عليه وسلم طَعَاماً فَدَعاهُ إِلَى مَنْزِلِهِ فَبَسَطَ لَهُ حَصِيراً وَنَضَحَ طَرَفَ الحَصِيرِ فَصَلَّى عَلَيْهِ رَكْعَتَيْنِ فقالَ رَجُلٌ مِنْ آلِ الجَارُودِ لِأَنَسٍ أَكانَ النبىُّ صلى الله عليه وسلم يُصَلّى الضُّحَى قال مارَأَيْتُهُ صَلاَّهَا إلاَّ يَوْمَئِذٍ *

63-....... Bize Enes ibnu Sîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes-(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan bir adam Peygamber'e hitâben: Ben seninle namâz kılmağa gelemiyorum, dedi. O zât şişmân bir kimse idi. İşte o zât Peygamber için yemek pişirdi de Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber'e bir hasır yaydı ve hasırın kenârına su serpti. Peygamber o hasırın üzerinde iki rek'at namâz kıldırdı. Âlu Cârûd'dan bunu işiten bir kimse Enes'e: Peygamber (S) duhâ namâzı kılar mıydı? diye sordu. O da: O günden başka onu kıldığını görmedim, dedi [91].

٤٢ــ بابٌ إِذَا حَضَرَ الطَّعامُ وأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ وكانَ ابنُ عُمَرَ يَبْدَا بِالعَشَاءِ. وقال أَبُو الدَّرْدَاءِ مِنْ فِقْهِ المَرْءِ إِقْبَالُهُ عَلَى حاجَتِهِ

---

90 Buhârî bu hadîsi Salât, Savm, İ'tikâf Kitâbları'nda da ayrı ayrı râvîlerden ikişer kerre tahrîc etmiştir.

91 Bu hadîsten, cemâate gidemiyecek kadar şişmân olanların da özürlüler sınıfına girdiği anlaşılıyor.

İbn Hıbbân, *es-Sahîh*'inde bu özürleri sünen kitâblarından araştırdığını ve hepsinin on adedine vardığını söyler: Gidemiyecek kadar hasta olmak, akşâm namâzı kılınırken akşâm yemeği hâzır olup önüne konmuş olmak, bâzan insana ârız olan unutkanlık, çok şişmanlık, insanın nefsince hâceti olmak, mescide giderken nefs ve malı için korkmak, şiddetli soğuk, ezâ verecek derecede yağmur, şiddetli karanlık, sarmısak, soğan, pırasa yemiş olmak (Aynî).

حَتَّى يُقْبِلَ عَلَى صَلَاتِهِ وَقَلْبُهُ فَارِغٌ *

42- BÂB: YEMEK HÂZIR OLUP GELDİĞİ VE NAMÂZ DA İKAAMET EDİLDİĞİ ZAMÂN (HANGİSİNE BAŞLANIR)?

İbnu Umer yemeğe başlar idi [92]. Ebu'd-Derdâ da: İnsanın namâza, kalbi fâriğ olarak yönelebilmesi için, evvelâ kendi ihtiyâcına yönelmesi, fıkhının kemâlindendir, demiştir [93].

٦٤ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنْ هِشَامٍ قال حدّثني أبي قال سَمِعْتُ عائِشَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم أنَّهُ قال إذَا وُضِعَ العَشَاءُ وأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فابْدَؤُا بِالعَشَاءِ *

64-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim, Peygamber (S): *"Yemek konulduğu ve namâz da ikaamet edildiği zamân, yemeğe başlayınız"* buyurmuştur [94].

٦٥ــ حدّثنا يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّ رسولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قال إذَا قُدِّمَ العَشَاءُ فَابْدَؤُا بِهِ قَبْلَ أنْ تُصَلُّوا صَلاَةَ المَغْرِبِ ولاَ تَعْجَلُوا عنْ عَشَائِكُمْ *

65-....... (Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Akşâm yemeğiniz önünüze konulduğu vakit, akşâm namâzını kılmadan yemeğe başlayınız; acele edip de yemeğinizi bırakmayınız"* [95].

---

92 İbn Umer'in bu hâli, bu bâb altında yazılan üçüncü rivâyet içinde zikredilmektedir.

93 Ebu'd-Derdâ'nın bu sözünü Abdullah ibnu'l-Mubârek, Kitâbu'z-Zühd'de, Muhammed ibn Nasr el-Mervezî tarîkınden mevsûlen rivâyet etmiştir.

94 Bu hadîste namâz lâfzı mutlaktır. Akşâm namâzından başkasına da masrûf olabilir. Ancak hadîs hadîsi tefsîr edici olduğu ve bundan sonraki hadîste mukayyed bulunduğu için bâzılarınca mutlakı mukayyede haml etmek râcih olur. Diğerlerine göre ikinci hadîste akşâm namâzının zikri hasr ifâde etmez. Çünkü oruçsuz olan aç kimsenin oruçludan ziyâde iştahı olabilir.

95 Bu hadîs, bir görüşe göre, üst tarafındaki hadîsi tefsîr ve takyîd edici mâhiyettedir. Namâz kılmayı yemekten önce yapmaktaki kerâhet de mutlak değildir. Bu kerâhet namâz vakti geniş olduğuna göredir. Yemek yediği takdîrde namâz vakti geçecek derecede dar olursa. namâzı te'hîr etmek câiz olmaz.

٦٦ــ حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بنُ إسْماعِيلَ عنْ أبي أُسامَةَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال قال رسولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إذا وُضِعَ عَشاءُ أحَدِكُمْ وَأُقِيمَتِ الصلاةُ فابْدَؤُا بالعَشاءِ ولاَ يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ * وكانَ ابنُ عُمَرَ يُوضَعُ لَهُ الطَّعامُ وتُقامُ الصَّلاةُ فَلاَ يَأْتِيها حَتَّى يَفْرُغَ وإنَّهُ يَسْمَعُ قِراءَةَ الإمامِ * وقالَ زُهَيْرٌ ووَهْبُ بنُ عُثْمانَ عنْ مُوسَى بنِ عُقْبَةَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال قال النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذَا كانَ أحَدُكُمْ عَلَى الطَّعامِ فَلاَ يَعْجَلْ حَتَّى يَقْضِيَ حاجَتَهُ مِنْهُ وإنْ أُقِيمَتِ الصَّلاةُ رَوَاهُ إبْراهِيمُ بنُ المُنْذِرِ عنْ وَهْبِ بنِ عُثْمانَ وَوَهْبٌ مَدِينِيٌّ *

66-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Sizden her birinizin yemeği konulduğu ve namâz da ikaamet edildiği zamân, yemeğe başlayınız. Yemekten fâriğ oluncaya kadar acele etmesin"* buyurdu.

İbnu Umer, önüne yemek konulur, ötede namâz ikaamet edilirdi; hattâ imâmınkırâatini işitir olduğu hâlde yemeği bırakıp da namâza gitmezdi.

Zuheyr (ibnu Muâviye) ile Vehb ibn Usmân, Mûsâ ibn Ukbe'-den; o da Nâfi'den olmak üzere söylediler: İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Sizlerden her biriniz yemek üzerinde bulunduğu zamân namâz ikaamet edilmiş olsa bile işini bitirinceye kadar acele etmesin"*. Bu hadîsi İbrâhîm ibnu'l-Munzir, Vehb ibn Usmân'dan rivâyet etti. Bu Vehb ise Medîneli'dir [96].

٤٣ــ بابُ إذا دُعِيَ الإمامُ إلَى الصَّلاةِ وَبِيَدِهِ ما يأكُلُ

43- İMÂM, ELİNDE YEMEKTE BULUNDUĞU BİRŞEY VARKEN NAMÂZA ÇAĞRILDIĞI ZAMÂN (NASIL YAPAR)? BÂBI

---

96 Metnin en sonundaki iki zât, yânî İbrâhîm ibnu'l-Munzir ile Vehb ibnu Usmân, Buhârî'nin üstâdlarındandır.

"Bu konudaki hadîsler müteârızdırlar. Bunlar arasını cem', şöyle olur: Yenilmesi geri bırakılmakla yemeğin bozulması yâhud açlık ıztırâbı yâhud buna benzer sûretlerde yemeğe başlamak evlâdır. Bu işlerden hiçbiri bulunmadığı zamân, namâzla başlamak evlâdır. Her hadîs ve her haber kendi mahmiline hamledilir. Müellif Buhârî de bu bâbı îrâdı ve bâba lâhık olanları îrâdı ile bu konudaki delîllerin teâruzuna işâret etmiştir. Aralarını cem' ise, biraz önce zikrettiğimiz tarzdır" (Şâh Veliyyullah).

٦٧ـ حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ عنْ صالِحٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى جَعْفَرُ بنُ عَمْرِو بنِ أُمَيَّةَ أنَّ أباهُ قال رأيْتُ رسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَأْكُلُ ذِرَاعاً يَحْتَزُّ مِنْها فَدُعِيَ إلَى الصَّلاَةِ فقامَ فَطَرَحَ السِّكِّينَ فَصَلَّى ولَمْ يَتَوَضَّأْ *

67-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Umeyye'nin oğlu Ca'fer haber verdi. Babası şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı pişmiş bir koyun bacağından bıçakla etleri kesip yerken gördüm. Bu sırada namâza çağrıldı. Bunun üzerine Rasûlullah hemen kalktı, bıçağı elinden bıraktı ve abdest almadan namâzı kıldırdı [97].

٤٤ـ بابُ منْ كانَ فِي حاجَةِ أهْلِه فَأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَخَرَجَ

44- ÂİLESİNİN İHTİYÂCINDA MEŞGÛL OLAN KİMSE NAMÂZ İKAAMET EDİLİNCE HEMEN ÇIKAR BÂBI

٦٨ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا الحَكَمُ عنْ إبْرَاهِيمَ عنِ الأَسْوَدِ قال سَأَلْتُ عائِشَةَ ما كانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم يَصْنَعُ فِي بَيْتِه قالَتْ كانَ يَكُونُ فى مِهْنَةِ أهْلِهِ تَعْنِى خِدْمَةَ أهْلِهِ فإذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ خَرَجَ إلَى الصَّلاَةِ *

68-....... el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber (S) evinde ne yapardı? diye sordum. Âişe: Kendi âilesinin işinde, yânî kendi evinin hizmetinde bulunurdu. Namâz vakti gelince de namâza çıkardı, dedi [98].

---

97 Bu hadîs Kitâbu'l-Vudû', "Koyun etinden... abdest almayan kimse" unvânlı 53. bâbda da geçmişti.

Rasûlullah namâz kılmayı yemekten öne aldı. Hâlbuki başkalarına yemeği öne almayı emretmişti. Muhtemil ki, kendi husûsiyetinden dolayı azîmeti aldı da başkalarına ruhsatla emretti. Çünkü başkası belki şehvetinin itelemesine kuvvet yetiremez. Bu hadîsle, Peygamber'in "yemekle başlayın" emrinin vucûb için değil, nedb için olduğu da istidlâl edilir. Zîrâ yemeği öne geçirme vâcib olsaydı, Peygamber yemeği bırakıp namâza kalkmaz idi (Kastallânî).

98 Bu hadîs, evinin işi ile meşgûl olan kimsenin namâz ikaamet edilince hemen çıkması lâzım geleceğini anlatmak için sevk edilmiştir.

Bu arada Peygamber'in kendi âilesinin hizmeti ile meşgûl olmakla gösterdiği en yüksek tevâzû' da meydana çıkıyor. Âişe'nin Tirmizî'nin *Şemâil*'indeki lâfzı şudur: " ما كانَ إلاّ بَشَرًا يَفْلِي ثَوْبَهُ وَيَحْلِبُ شَاتَه وَيَخْدِمُ نَفْسَه " = O da her beşer ferdi gibi

٤٥ـ باب مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ وَهُوَ لاَ يُرِيدُ إلاَّ أنْ يُعَلِّمَهُمْ صَلاَةَ النبيِّ صلى الله عليه وسلم وَسُنَّتَهُ

45- KENDİSİ NAMÂZ KILMAK ARZÛ ETMEDİĞİ HÂLDE SIRF İNSANLARA PEYGAMBER'İN NAMÂZINI VE SÜNNETİNİ ÖĞRETMEK MAKSADIYLE HALKA NAMÂZ KILDIRAN KİMSE BÂBI

٦٩ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا أيُّوبُ عَنْ أبِي قِلاَبَةَ قال جاءَنا مالِكُ بنُ الْحوَيْرِثِ فِي مَسْجِدِنَا هَذَا فقالَ إنِّي لأُصَلِّي بِكُمْ وما أُرِيدُ الصَّلاَةَ أُصَلِّي كَيْفَ رَأَيْتُ النبيَّ صلى الله عليه وسلم يُصَلِّي فَقُلْتُ لأَبِي قِلاَبَةَ كَيْفَ كَانَ يُصَلِّي قَال مِثْلَ شَيْخِنَا هَذَا قَالَ وَكَانَ شَيْخًا يَجْلِسُ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَبْلَ أنْ يَنْهَضَ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى *

69-....... Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris, bizim şu mescidimize -yânî Basra mescidine- geldi ve: Asıl arzûm namâz kılmak olmadığı hâlde, ben size namâz kıldıracağım [99]. Peygamber (S)'i nasıl namâz kılar gördümse, ben size öyle namâz kıldıracağım, dedi. Eyyûb dedi ki: Ben Ebû Kılâbe'ye, Mâlik'in naşıl namâz kıldırdığını sordum. Bizim şeyhimiz olan şu Amr ibn Selime gibi dedi. Yine Eyyûb dedi ki: Ve o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ve ayağa kalkmadan evvel (birazcık) oturan bir şeyh idi [100].

---

bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarını sağar, kendi hizmetçiğini görürdü." Diğer rivâyetlerde "Elbisesini diker, na'leynlerini diker", "Meşin kovasını yamardı" müşâhedeleri nakledilmiştir.

99 "Namâz kılmak arzûm olmadığı hâlde" sözünden, takarrub niyeti olmaksızın namâz kılmak gibi bir ma'nâ seziliyorsa da, maksad o değildir: Çünkü böyle olan namâz sahîh olmaz. Farz edâ edilecek zamân olmadığı, yâhud vakit farzını kılmış olduğum hâlde sırf size öğretmek için bir namâz kılıp, bunu Allah'a yaklaşma vesîlesi edeceğim, demek istemiştir.

100 Ebû Kılâbe'nin bu şeyhi, Ebû Bureyd yâhud Ebû Yezîd Amr ibn Selime (R) olduğu Buhârî'nin diğer rivâyetinde gösterilmiştir. Onun için ismini tercemeye koyduk.

Bu hadîsten, söylendiği gibi öğretme maksadıyle namâz kıldırmanın ve bunu Allah'a yaklaşma vesîlesi edinmenin sahîhliği anlaşılır. Bir de bu hadîste dikkat çekici olan "İstirahat celsesi" mes'elesi vardır. Bu, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında secdeden başını kaldırdıktan sonra biraz oturup, ondan sonra ayağa kalkmaktır. Bâzı Şâfiîler "İhtiyâr, yâhud zaîf olursa istirahat oturuşu yapar ve ellerini yere dayayıp kalkar" demişlerdir. Diğerleri bu celseyi tanımazlar. İbn Mes'ûd, İbn Abbâs, Umer, Alî ile Mesrûk, Mekhûl, Atâ, Hasen Basrî de oturduktan sonra dayanıp kalkmak tarafdârıdırlar. İstirahat cel-

٤٦ ـ بابٌ أهْلُ العِلْمِ والفَضْلِ أحَقُّ بِالإمامةِ

46- BÂB: İLİM VE FAZÎLET SÂHİBİ OLAN KİMSELER İMÂMLIĞA (BAŞKALARINDAN) DAHA HAKLIDIRLAR

٧٠ ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ نَصْرٍ قال حدّثنا حُسَيْنٌ عنْ زَائِدَةَ عنْ عَبْدِالمَلِكِ بنِ عُمَيْرٍ قال حدّثنى أبُو بُرْدَةَ عنْ أبِى مُوسَى قال مَرِضَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فَاشْتَدَّ مَرَضُهُ فقال مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ قَالَتْ عائِشَةُ إنَّهُ رَجُلٌ رَقِيقٌ إذَا قامَ مَقَامَكَ لَمْ يَسْتَطِعْ أنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ قالَ مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فَعَادَتْ فَقَالَ مُرِى أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فَإنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ فَأتَاهُ الرَّسُولُ فَصَلَّى بِالنَّاسِ فِي حَيَاةِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم *

70-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığa tutuldu ve hastalığı şiddetlendi. Bunun üzerine Peygamber: *"Ebû Bekr'e emredin de o insanlara namâz kıldırsın"* buyurdu. Âişe: Şübhesiz Ebû Bekr ince yürekli bir kimsedir. O senin makaamında dikelip durduğu zamân insanlara namâz kıldırmaya muktedir olamaz, dedi. Peygamber: *"Ebû Bekr'e emredin de insanlara namâz kıldırsın"* buyurdu. Âişe yine ilk sözünü tekrâr etti. Peygamber: "(Ey Âişe), *sen Ebû Bekr'e emret de, insanlara namâzı kıldırsın. Şübhesiz siz kadınlar, Yûsuf Peygamber'in sâhibeleri olan kadınlar cinsindensiniz"* buyurdu. Müteâkıben Ebû Bekr'e haberci elçi geldi ve Peygamber(S)'in hayâtında insanlara o namâz kıldırdı [101].

٧١ ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أنَّهَا قَالَتْ إنَّ رسولَ اللَّهِ صَلى

---

sesi taraftarlarının hücceti Mâlik ibnu'l-Huveyris'in bu hadîsidir. Muhâlifleri de: "Medîne'de Rasûlullah on sene Ebû Bekr, Umer, Usmân, birçok sahâbe ve tâbiî senelerce namâz kılmış ve kıldırmış oldukları hâlde, nasıl olur da Medîne ahâlîsi topu topu yirmi gün orada kalmış olan Mâliku'bnu'l-Huveyris'in haber verdiği bu mes'eleden habersiz olurlar? Bu olsa olsa, Mâlik'in iktidâsı, Rasûlullah'ın bir beden ârızasına uğradığı bir zamâna tesâdüf etmiş olmasıyle te'vîl olunabilir" diyorlar (*Tecrîd Ter.*, II, 525-526).

101 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu zâhirdir. Çünkü Ebû Bekr sahâbîlerin en fazîletlesi, en âlimi, en fakîhidir. Peygamber'in ısrârla onun kıldırmasını emretmesi de buna delâlet eder. Ebû Mûsâ'nın son sözü de Ebû Bekr'in ümmetin en fazîletlisi olduğuna işâret ettiğini gösterir. Ebû Mûsâ bu sözü, Ebû Bekr'in küçük imâmete takdîminden, büyük imâmete ehakkıyyetini istidlâl ettiğini anlatmak için söylemiştir.

الله عليه وسلم قال فِي مَرَضِهِ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ قَالَتْ عَائِشَةُ قُلْتُ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ فقالَتْ عَائِشَةُ فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ قُولِي لَهُ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِي مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ فَفَعَلَتْ حَفْصَةُ فَقَالَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَهْ إِنَّكُنَّ لأَنْتُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ فَقَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ ما كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكِ خَيْرًا *

71-....... Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah hastalığında: *"Ebû Bekr'e emredin, insanlara namâz kıldırsın"* buyurdu. Âişe dedi ki, Ben, Ebû Bekr senin makaamında (yânî namâz kıldırdığın mihrâbda) dikeldiği zamân ağlamaktan (kırâati) insanlara işittiremez. Binâenaleyh Umer'e emret de insanlara namâzı o kıldırsın, dedim. Âişe dedi ki: Ben Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaamında durduğunda ağlamaktan (kırâati) insanlara işittiremez. Umer'e emret de insanlara namâzı o kıldırsın deyiver, dedim. Hafsa dediğimi yaptı. Onun üzerine Rasûlullah: *"Yeter* (sus)! *Şübhesiz sizler elbette Yûsuf Peygamber'in sâhibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namâzı o kıldırsın"* buyurdu. Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye hitâben: Ben zâten senden bir hayıra isâbet edecek değildim, dedi (de canının sıkıntısını açığa vurdu).

٧٢ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال أَخْبرني أَنَسُ بنُ مالِكٍ الأَنْصَارِيُّ وكانَ تَبِعَ النبيَّ صلى الله عليه وسلم وَخَدَمَهُ وَصَحِبَهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ كانَ يُصَلِّي لَهُمْ فِي وَجَعِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ حَتَّى إِذَا كانَ يَوْمُ الإِثْنَيْنِ وَهُمْ صُفُوفٌ فِي الصَّلَاةِ فَكَشَفَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم سِتْرَ الْحُجْرَةِ يَنْظُرُ إِلَيْنَا وهُوَ قائِمٌ كأَنَّ وَجْهَهُ وَرَقَةُ مُصْحَفٍ ثُمَّ تَبَسَّمَ يَضْحَكُ فَهَمَمْنا أَنْ نَفْتَتِنَ مِنَ الفَرَحِ بِرُؤْيَةِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم فَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى عَقِبَيْهِ لِيَصِلَ الصَّفَّ وظَنَّ أَنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم خارِجٌ إلى الصَّلَاةِ فأَشَارَ إِلَيْنَا النبيُّ صلى الله عليه وسلم أَنْ أَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ وأَرْخَى السِّتْرَ فَتُوُفِّيَ مِنْ يَوْمِهِ *

72-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) haber verdi ki, bu Enes, Peygamber'e tâbi' olup, O'ndan hiç ay-

rılmamış, O'na hizmet etmiş ve O'na sâhib olmuştur (O, şöyle dedi): Peygamber'in, içinde vefât etmiş olduğu hastalığında sahâbîlere Ebû Bekr namâz kıldırıyordu. Nihâyet pazartesi günü olunca sahâbîler saff saff namâza durdukları esnâda Peygamber hücrenin perdesini açtı da, bizlere bakmaya başladı. Kendisi ayakta duruyor ve yüzü de Mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Sonra tebessüm edip güldü. Peygamber'i görmekle sevincimizden az kalsın namâzı bozuyorduk. Ebû Bekr, Peygamber namâza çıkıyor zannıyle (ilk) saffa girmek için iki topuğu üzerinde geri geri gelmeğe başladı. Bu sırada Peygamber bizlere namâzınızı tamamlayın diye işâret etti ve perdeyi salıverip örttü. İşte o gün Peygamber vefât etti [102].

٧٣ـ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ قال لَمْ يَخْرُجِ النبيُّ صلى الله عليه وسلم ثلاثًا فَأُقِيمَتِ الصَّلاةُ فَذَهَبَ أبو بَكْرٍ فَتَقَدَّمَ فقالَ نَبِيُّ اللهِ صلى الله عليه وسلم بالحِجَابِ فَرَفَعَهُ فَلَمَّا وَضَحَ وَجْهُ النبيِّ صلى اللهُ عليه وسلم ما نَظَرْنا مَنْظَرًا كانَ أَعْجَبَ إِلَيْنَا مِنْ وَجْهِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم حِينَ وَضَحَ لَنَا فَأَوْمأَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم بِيَدِهِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَتَقَدَّمَ وأَرْخَى النبيُّ صلى الله عليه وسلم الحِجَابَ فَلَمْ يُقْدَرْ عَلَيْهِ حَتَّى ماتَ *

73-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç gün çıkmadı. Namâz ikaame edildi. Ebû Bekr ileriye varıp mihrâba geçti. Peygamber perdeyi eliyle şöyle kaldırdı. Peygamber'in yüzü meydana çıktı ki, o anda bize görünen Peygamber'in o parlak yüzünden daha hoş, daha güzel bir manzara görmüş değiliz. Peygamber, Ebû Bekr'e ileriye geç diye eliyle işâret etti ve perdeyi indirdi. İşte ondan sonra vefât edinceye kadar güzel yüzünü bir daha görmek müyesser olmadı [103].

٧٤ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال حدّثني يُونُسُ

---

102 Peygamber'in tebessüm edip yüzünün sevinçten parlaması, ümmetinin namâzda buluşup bir kelime birliği üzere bulunduklarından ve dîn emrinin yerine getirilmekte olmasından ileri geliyordu.

103 Bu hadîs, Ebû Bekr'in Peygamber'in vefâtına kadar Rasûlullah'ın halîfesi olduğunu gösterir. Şîa'nın iddia ettiği gibi imâmlıktan azl de etmemiş olduğunu isbât eder. Bu sabâh namâzı, Peygamber vefât etmezden evvelki namâzların sonuncusudur. Küçük imâmet ise, büyük imâmet'e delâlet eder.

عن ابن شِهَابٍ عنْ حَمْزَةَ بنِ عَبْدِ اللّهِ أنّهُ أخْبَرَهُ عنْ أبيهِ قَالَ لَمَّا اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَجَعُهُ قِيلَ لَهُ فِي الصَّلاَةِ فَقَالَ مُرُوا أبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بالنَّاسِ قَالَتْ عَائِشَةُ إنَّ أبا بَكْرٍ رَجُلٌ رَقِيقٌ إذَا قَرَأَ غَلَبَهُ البُكاءُ قال مُرُوهُ فَيُصَلِّي فَعَاوَدَتْهُ قال مُرُوهُ فَيُصَلِّي إنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ * تابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ وابنُ أخِي الزُّهْرِيِّ وإسْحَاقُ بنُ يَحْيَ الكَلْبِيُّ عنِ الزُّهْرِيِّ * وقال عُقَيْلٌ وَمَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ حَمْزَةَ عنِ النبيِّ صلى الله عليه وسلم *

74-....... Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da (Sâlim'in kardeşi) Hamza ibn Abdillah'tan tahdîs etti. O da babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı şiddetlendiği zamân kendisine namâz işi husûsunda birşeyler söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Ebû Bekr'e emredin de insanlara namâzı o kıldırsın"* buyurdu. Âişe: Ebû Bekr ince duygulu bir erkektir, okuduğu zamân ağlamak ona galebe eder, dedi. Rasûllullah: *"Ona emredin, o kıldırır"* buyurdu. Âişe (veyâ yanındaki kadınlar o) sözü tekrâr etti. Rasûlullah: *"Ona emredin, o kıldıracak. Şübhesiz sizler Yûsuf'un sâhibeleri olan kadınlarsınız"* buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivâyet etmesinde Yûnus ibn Yezîd'e ez-Zubeydî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu ve bir de İshâk ibn Yahyâ el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir.

Ve Ukayl ile Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Hamza'dan; o da Peygamber'den şeklinde söylediler.

٤٧ــ بابُ منْ قامَ إلَى جَنْبِ الإمامِ لِعِلَّةٍ

47- BİR İLLETTEN DOLAYI İMÂMIN YANIBAŞINDA NAMÂZA DURAN KİMSE BÂBI

٧٥ــ **حدّثنا** زَكَرِيَّاءُ بنُ يَحْيَ قال **حدّثنا** ابنُ نُمَيْرٍ قال أخبرنا هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ عن أبيهِ عنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أمَرَ رَسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أبا بَكْرٍ أنْ يُصَلِّي بِالنَّاسِ فِي مَرَضِهِ فَكَانَ يُصَلِّي بِهِمْ. قال عُرْوَةُ فَوَجَدَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي نَفْسِهِ خِفَّةً فَخَرَجَ فإذَا أبو بَكْرٍ يَؤُمُّ النَّاسَ فَلَمَّا رَآهُ أبو بَكْرٍ اسْتَأْخَرَ فَأشَارَ إلَيْهِ أنْ كمَا أنْتَ فَجلَسَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه

وسلم حِذَاءَ أَبِي بَكْرٍ إِلَى جَنْبِهِ فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يُصَلِّي بِصَلاَةِ رسولِ اللهِ صلى اللهُ عليه وسلم وَالنَّاسُ يُصَلُّونَ بِصَلاَةِ أَبِي بَكْرٍ *

75-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı zamânında Ebû Bekr'e insanlara namâz kıldırmasını emir buyurdu. Artık Ebû Bekr insanlara namâz kıldırıyordu. Urve dedi ki: (Bu namâzlardan biri esnâsında) Rasûlullah kendinde bir hafîflik hissetti de dışarıya çıktı. Tam bu zamânda Ebû Bekr insanlara imâmlık yapıyordu. Ebû Bekr Peygamber'i görünce geriye çekilmeye davrandı. Peygamber ona olduğun gibi yerinde dur diye işâret etti. Sonra Ebû Bekr'in hizâsında, tâ yanıbaşında oturdu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namâzına uymak sûretiyle namâz kıldırıyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namâzına uymak sûretiyle namâz kılıyorlardı [104]

٤٨ــ بابُ مَنْ دَخَلَ لِيَؤُمَّ الناسَ فَجاءَ الإِمَامُ الأَوَّلُ فَتَأَخَّرَ الأَوَّلُ أَوْلَمْ يَتَأَخَّرْ جازَتْ صَلاَتُهُ فِيهِ عَنْ عائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم

48- BİR KİMSE İNSANLARA İMÂMLIK YAPMAK İÇİN NAMÂZA GİRSE, AKABİNDE DE ASIL VAZÎFELİ OLAN BİRİNCİ İMÂM GELSE, BU TAKDİRDE İLK NAMÂZI BAŞLATAN İMÂM GERİ ÇEKİLSE DE YÂHUD ÇEKİLMEYİP NAMÂZI KILDIRSA DA NAMÂZI CÂİZ OLMUŞTUR BÂBI

Bu çekilip çekilmeme husûsunda Âişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere gelen hadîs vardır [105].

٧٦ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبي حازِمِ بنِ

---

104 Bâzı râvîler Peygamber'in oturduğu yerde imâm olarak, diğer râvîler de yine oturduğu yerde me'mûm olarak namâz kıldığını söylüyorlar. Her iki taraftaki râvîlerin hıfz ve ıtkaan ehli olduklarına bakanlar, Peygamber'in son hastalığı esnâsında mescide iki defa çıkmış olup, birinde imâm, diğerinde me'mûm olmuş olduğu cihetini daha kuvvetli görürler.

Gazvelerinin sonu olan Tebük gazvesinde Peygamber'in bir defa sabâh namâzını Abdurrahman ibn Avf'ın arkasında kılmış olduğunu Müslim rivâyet ediyor.

Bu hadîsten, herhangi bir illetten dolayı imâmın yanıbaşında namâza durmanın câiz olduğu anlaşılır. Meselâ imâm zaîf olur, sesini uzaktakiler işitemezse, biri onun yanıbaşında durur ve imâmın tekbîrlerini insanlara işittirir. Yâhud da yer darlığı sebebiyle ve daha başka bir sebeble imâmın yanıbaşında namâza durulmak câiz olabilir.

105 Buhârî bununla bundan önce geçen bâbda Urve'nin Âişe'den rivâyet ettiği hadîse işâret etmiştir.

دِينَارٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أنَّ رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ذَهَبَ إِلَى بَنِي عَمْرِوبنِ عَوْفٍ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمْ فَحَانَتِ الصَّلاَةُ فَجَاءَ المُؤَذِّنُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فقال أَتُصَلِّي لِلنَّاسِ فَأُقِيمُ قال نَعَمْ فَصَلَّى أَبو بَكْرٍ فَجَاءَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم والنَّاسُ فِي الصَّلاَةِ فَتَخَلَّصَ حَتَّى وَقَفَ فِي الصَّفِّ فَصَفَّقَ النَّاسُ وكانَ أَبو بَكْرٍ لاَ يَلْتَفِتُ فِي صَلاَتِهِ فَلَمَّا أَكْثَرَ النَّاسُ التَّصْفِيقَ الْتَفَتَ فَرأى رسولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَأَشَارَ إِلَيْهِ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنِ امْكُثْ مَكَانَكَ فَرَفَعَ أَبو بَكْرٍ رضِيَ اللَّهُ عنهُ يَدَيْهِ فَحَمِدَ اللَّهَ عَلَى ما أَمَرَهُ بِهِ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنْ ذَلِكَ ثُمَّ اسْتَأْخَرَ أَبو بَكْرٍ حَتَّى اسْتَوَى فِي الصَّفِّ وَتَقَدَّمَ رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فصَلَّى فَلَمَّا انْصَرَفَ قال يا أَبا بَكْرٍ ما مَنَعَكَ أَنْ تَثْبُتَ إِذْ أَمَرْتُكَ فقال أَبو بَكْرٍ ما كانَ لابنِ أَبِي قُحَافَةَ أَنْ يَصَلِّي بَيْنَ يَدَيْ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فقال رسولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم ما لِي رَأَيْتُكُمْ أَكْثَرْتُمُ التَّصْفِيقَ منْ رَابَهُ شَيْءٌ فِي صَلاَتِهِ فَلْيُسَبِّحْ فَإِنَّهُ إِذَا سَبَّحَ التُفِتَ إِلَيْهِ وإِنَّمَا التَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ *

76-....... Bize Mâlik, Ebû Hâzım ibnu Dînâr'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R)'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kerre aralarını ıslâh için Amr ibn Avf oğulları yurduna gitti. Namâz vakti geldi. Müezzin, Ebû Bekr'e geldi de: İnsanlara namâz kıldırır mısın, namâzı ikaamet edeyim mi? diye sordu. O da: Evet, dedi. Ebû Bekr namâza başladı. Rasûlullah, insanlar namâzda iken geldi. Safları yara yara birinci saffa vardı. Onu gören cemâat el çırptılar. Ebû Bekr, namâzını kılarken başını hiç çevirmezdi. Cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi ve Rasûlullah'ı gördü [106].

---

106 Amr ibn Avf oğulları, Evsliler'den bir koldur. Meskenleri Kubâ'da idi. Buhârî'nin başka yerdeki rivâyetinde: Kubâ halkı bir defa kavga etmişler, birbirlerine girip taş atışmışlardı. Keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Bunun üzerine Peygamber: *"Haydin gidelim de onları barıştıralım"* buyurdular denilmiştir. Bu haber yine Buhârî'nin diğer rivâyetine göre, öğle namâzı kılındıktan sonra ulaşmıştır.

Ebû Dâvûd'un *Sünen*'indeki rivâyet de şudur: "Amr ibn Avf oğulları'nda bir kıtâl oldu. Peygamber bunu haber aldı. Aralarını düzeltmek için oraya öğleden sonra gitti. Giderken de Bilâl'e: *İkindi namâzına kadar şâyet gelemezsem Ebû Bekr'e söyle, namâzı kıldırsın,* buyurdu.."

Bundan râtıb imâmın, yânî cemâate temelli imâm olan kimsenin ihtiyâc hâlinde yerine halef ta'yîn edebileceği istidlâl edilmiştir.

Rasûlullah *"Yerinde dur!"* diye kendisine işâret etti. Ebû Bekr ellerini kaldırıp, Rasûlullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra Ebû Bekr, saffa dümdüz girinceye kadar geri geri gitti. Rasûlullah da ileriye geçip namâzı kıldırdı [107].

Namâzdan çıkınca: *"Yâ Ebâ Bekr, sana emr ettiğim vakit yerinde kalmaktan seni men' eden ne idi?"* diye sordu. Ebû Bekr de: Ebû Kuhâfe'nin oğlu için Rasûlullah'ın önünde durup namâz kılmak lâyık olmaz, dedi. Ondan sonra Rasûlullah cemâate dönüp: *"Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttınız? Namâzda iken her kim bir şey ârız olduğunu görürse tesbîh etsin. Tesbîh ettiği vakit elbette kendisine* (imâm tarafından) *iltifât ve dikkat olunur. El çırpmak kadınlara mahsûstur"* buyurdu [108].

٤٩ـ بابٌ إذَا اسْتَوَوْا فِي القِرَاءَةِ فَلْيَؤُمَّهُمْ أكْبَرُهُمْ

49- BÂB: NAMÂZA GELENLER KUR'ÂN OKUMAKTA BİRBİRLERİNE MUSÂVÎ OLDUKLARI ZAMÂN, EN BÜYÜKLERİ ONLARA İMÂMLIK EDER

٧٧ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أيُّوبَ عنْ أبِي قِلاَبَةَ عنْ مالِكِ بنِ الحُوَيْرِثِ قال قَدِمْنَا عَلَى النبيِّ صلى الله عليه وسلم وَنَحْنُ شَبَبَةٌ فَلَبِثْنَا عِنْدَهُ نَحْوًا مِنْ عِشْرِينَ لَيْلَةً وكانَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم رَحِيمًا فقال لَوْ رَجَعْتُمْ إلَى بِلاَدِكُمْ فَعَلَّمْتُمُوهُمْ مُرُوهُمْ فَلْيُصَلُّوا صَلاَةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا وصَلاَةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا و إذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ لَكُمْ أحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أكْبَرُكُمْ •

---

107 Bu kıssadan bir tek namâzı birbiri arkasından öne geçen iki imâmın arkasında kılmanın cevâzı istinbât edilmiştir. Bu, üzerinde ittifâk edilmiş bir husûstur. İmâmda meselâ hades vâkı' olur, yerine bir halîfe geçirir, halîfe namâzı tamamlarsa namâz sahîhtir. İşte bu namâzda Ebû Bekr, namâzın bir kısmında imâm iken, diğer bir kısmında me'mûm olması da bunun gibidir. Burada bir mes'ele de şudur: Vazîfeli imâm, vekîlini namâza başlattıktan sonra namâz tamâm olmadan gelirse, ona uymada yâhud kendi imâmete geçip vekîlini me'mûm sırasına geçirmekte muhayyer olur. Bu surette namâz kesilmez, me'mûmların namâzı da bozulmaz.

108 Namâz içinde hamd ve tesbîh etmek câizdir. İmâmın namâz fiillerinde yâhud kırâatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi câiz olduğunda ittifâk vardır.

77-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanına (yaşları birbirine yakın) gençler grubu hâlinde geldik ve yanında yirmi gece kadar ikaamet ettik. Peygamber merhametli idi. Bize şöyle buyurdu: *"Kendi memleketinize dönseniz, onlara öğretseniz. Onlara emredin de fulan namâzı fulan vakitte, fulan namâzı fulan vakitte kılsınlar. Namâz vakti geldiğinde içinizden biri size ezân okusun, en yaşlınız da size imâmlık etsin"* [109].

٥٠ ـ بابٌ إذَا زَارَ الإمامُ قَوْمًا فَأمَّهُمْ

50- BÂB: İMÂM BİR KAVMİ ZİYÂRET ETTİĞİ ZAMÂN ONLARA İMÂM OLUR

٧٨ ـ حدّثنا مُعَاذُ بنُ أسَدٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا مَعْمَرٌ عن الزُّهْرِيِّ قال أخْبرني مَحْمُودُ بنُ الرَّبِيعِ قالَ سَمِعْتُ عِتْبَانَ بنَ مالِكٍ الأنْصَارِيَّ قال اسْتَأذَنَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فَأذِنْتُ لَهُ فقال أيْنَ تُحِبُّ أنْ أصَلّيَ مِنْ بَيْتِكَ فَأشَرْتُ لَهُ إلَى المَكَانِ الَّذِي أُحِبُّ فقامَ وَصَفَفْنَا خَلْفَهُ ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنا *

78-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verip şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Peygamber evime girme izni istedi, ben O'na izin verdim. Yanıma gelince: *"Evinin neresinde namâz kıldırmamı istersin?"* diye sordu. Ben O'na arzû etmekte olduğum mekânı işâret ettim. Rasûlullah namâza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Sonra selâm verdi, biz de selâm verip namâzdan çıktık [110].

٥١ ـ بابٌ إنَّمَا جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ وَصَلَّى النبيُّ صلى الله عليه وسلم فِي مَرَضِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ بالنَّاسِ وَهُوَ جَالِسٌ.وقال ابنُ مَسْعُودٍ إذَا رَفَعَ قَبْلَ الإمَامِ يَعُودُ فَيَمْكُثُ بِقَدْرِ مارَفَعَ ثُمَّ يَتْبَعُ الإمَامَ. وقَالَ الحَسَنُ فِيمَنْ

109 Bu Mâlik ibnu'l-Huveyris hadîsi Kitâbu'l-Ezân'ın "Seferde bir tek müezzin ezân okusun diyen kimse" unvânlı 17. bâbında da geçmişti. İlgili açıklamalar için oraya bakılsın.

110 Bu hadîs de daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât, "Evlerindeki mescidler..." unvânlı 46. bâbında geçmişti.
Burada Peygamber'in ev sâhibine *"Nerede namâz kıldırmamı istersin?"* suâli, ev sâhibinin iznini tazammun ediyor.

يَرْكَعُ مَعَ الإِمَامِ رَكْعَتَيْنِ ولايَقْدِرُ عَلَى السُّجُودِ يَسْجُدُ لِلرَّكْعَةِ الآخِرَةِ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَقْضِي الرَّكْعَةَ الأُولَى بِسُجُودِهَا وفِيمَنْ نَسِيَ سَجْدَةً حَتَّى قَامَ يَسْجُدُ

51- BÂB: İMÂM ANCAK KENDİSİNE UYULMAK İÇİN İMÂM EDİNİLMİŞTİR [111]

Peygamber vefât etmiş olduğu hastalığı sırasında kendisi oturduğu hâlde insanlara (ayakta) namâz kıldırdı.

İbn Mes'ûd: "Biri imâmdan önce secdeden başını kaldırdığında hemen döner, başını kaldırdığı zamân kadar secdede durur, sonra imâma tâbi' olur" demiştir [112].

Hasen Basrî, imâmla berâber iki rek'at kılıp da secdeye muktedir olamayan kimseler hakkında: "Böylesi sonuncu rek'at için iki secde yapar, sonra birinci rek'atı secdeleriyle birlikte kazâ eder" demiştir [113].

Bir secdeyi unutup da nihâyet kıyâma başlayan kimse hakkında da: "(Kıyâmı atıp) secde eder" demiştir [114].

٧٩ـ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زَائِدَةُ عَنْ مُوسَى بنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ قال دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْتُ أَلاَ تُحَدِّثِينِي عَنْ مَرَضِ رسولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَتْ بَلَى ثَقُلَ النبيُّ صلى الله عليه وسلم فقال أَصَلَّى النَّاسُ قُلْنَا لاَ هُمْ يَنْتَظِرُونَكَ قال ضَعُوا لِي مَاءً فِي المِخْضَبِ قَالَتْ فَفَعَلْنَا فَاغْتَسَلَ فَذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأُغْمِيَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فقال ﷺ

---

111 Bu söz, bâb altında gelecek olan Âişe hadîsinde Peygamber'in söylediği bir sözdür.

112 İbn Mes'ûd'un bu sözünü ma'nâ olarak İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivâyet etmiştir.

113 Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbnu'l-Munzir, kendi kitâbında mevsûlen rivâyet etmiştir.

114 Bunu da ma'nâsıyle İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Yânî, secdeyi unutan kimse namâz nizâmına uymayarak yaptığı kiyâmı atar ve onu yapılmamış kılar da secde eder, demiş oluyor.

Hasen Basrî'nin bu dediği vaziyet, çok kalabalık ve izdihâmda kılınan cumua ve bayram gibi namâzlarda olabilir.

أصلّى النّاسُ قُلْنا لاَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يا رسولَ اللّهِ قال ضَعُوا لِى ماءً فِى المِخْضَبِ قَالَتْ فَقَعَدَ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فَأُغْمِىَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَفَاقَ فقالَ أصلّي النّاسُ قُلْنا لاَهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يا رسولَ اللّهِ فقال ضَعُوا لِى ماءً فِى المِخْضَبِ فَقَعَدَ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ ذَهَبَ لِيَنُوءَ فاغْمِيَ عَليهِ ثُمَّ أفاقَ فقال أصلّى النّاسُ فَقُلنا لاهُمْ يَنْتَظِرُونَكَ يَا رَسولَ اللّهِ والنّاسُ عُكُوفٌ فِى المَسْجِدِ يَنْتَظِرُونَ النبىَّ ﷺ لِصَلاَةِ العِشَاءِ الآخِرَةِ فأَرْسَلَ النبىُّ ﷺ إلَى أبى بَكْرٍ بِأَنْ يُصَلِّى بالنَّاسِ فَأَتاهُ الرَّسول فَقال إنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أنْ تُصَلِّى بِالنَّاسِ فقال أَبو بَكْرٍ وكانَ رَجُلاً رَقِيقًا يا عُمَرُ صَلِّ بِالنَّاسِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ أَنْتَ أَحَقُّ بِذَلِكَ فَصلَّى أَبو بَكْرٍ تِلْكَ الأَيامَ ثُمَّ إنَّ النبىَّ ﷺ وَجَدَ مِنْ نَفْسِهِ خِفَّةً فَخَرَجَ بَيْنَ رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا العَبَّاسُ لِصَلاَةِ الظُّهْرِ وأَبو بَكْرٍ يُصَلِّى بالنَّاسِ فَلَمَّا رَآهُ أَبو بَكْرٍ ذَهَبَ لِيَتَأَخَّرَ فأَوْمأَ إِلَيْهِ النبىُّ ﷺ بِأَنْ لاَيَتَأَخَّرَ قال أَجْلِسَانِى إِلَى جَنْبِهِ فَأَجْلَسَاهُ إِلى جَنْبِ أَبِى بَكْرٍ قال فَجَعَلَ أَبو بَكْرٍ يُصَلّى وَهْوَ يَأْتَمُّ بِصَلاَةِ النبيِّ ﷺ والنَّاسُ بِصَلاَةِ أَبِى بَكْرٍ والنبىُّ ﷺ قاعِدٌ قال عُبَيْدُ اللّهِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللّهِ بنِ عَبَّاسٍ فَقُلْتُ لَهُ ألاَ أعْرِضُ عَلَيْكَ ما حَدَّثَتْنِى عَائِشَةُ عنْ مَرَضِ النبىِّ ﷺ قال هاتِ فَعَرَضْتُ عليهِ حَدِيثَهَا فَمَا أَنْكَرَ مِنْهُ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّهُ قال أَسَمَّتْ لَكَ الرَّجُلَ الَّذِي كانَ مَعَ العَبَّاسِ قُلْتُ لاَ قال هُوَ عَلِيٌّ *

79-....... Bize Zâide, Mûsâ ibn Ebî Âişe'den; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim de: Rasûlullah'ın hastalığından bana anlatır mısın? dedim. Âişe: Evet, anlatırım, diyerek şöyle devâm etti: Peygamber ağırlaştığı zamân: *"İnsanlar namâzı kıldılar mı?"* diye sordu. Biz: Hayır (yâ Rasûlallah), onlar seni bekliyorlar, dedik. *"Öyleyse benim için leğene su koyunuz"* buyurdu. Âişe dedi ki: Oturup yıkandı. Sonra kalkmaya davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Yine: *"İnsanlar namâzı kıldılar mı?"* diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. *"Benim için leğene su koyun"* buyurdu. (Koyduk) oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken yine bayıldı. Sonra ayıldı. Yine: *"İnsanlar namâzı kıldılar mı?"* diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. *"Benim için leğene su koyun"* buyurdu. (Koyduk), oturup yıkandı. Sonra kalkmağa dav-

ranırken bayıldı, sonra ayıldı. Yine: *"İnsanlar namâzı kıldılar mı?"* dedi. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. O sırada insanlar mescidin içinde toplanmışlar, yatsı namâzı için Peygamber'i bekleyip duruyorlardı. Bunun üzerine Peygamber, insanlara namâz kıldırması için Ebû Bekr'e haber gönderdi. Haberci elçi Ebû Bekr'e gitti de: Rasûlullah sana, insanlara namâz kıldırmanı emrediyor, dedi. Ebû Bekr -ki o, yüreği yufka bir zât idi- Umer'e: Yâ Umer, insanlara sen namâz kıldır, dedi. Umer ona hitâben: Buna sen daha haklısın, dedi. Sonra Rasûlullah kendinde bir hafîflik hissetti de, birisi Abbâs olan iki adam arasında öğle namâzı için dışarıya çıktı. Ebû Bekr de bu sırada insanlara namâz kıldırıyordu. Ebû Bekr, Peygamber'i görünce mihrâbdan geri çekilmeye davrandı. Peygamber ona *"Geriye çekilme"* diye işâret etti, ve: *"Beni onun yanıbaşına oturtunuz"* buyurdu. Onlar da kendisini Ebû Bekr'in yanına oturttular. Râvî dedi ki: Ebû Bekr, Peygamber'in namâzına, insanlar da Ebû Bekr'in namâzına uyarak ayakta, Peygamber de oturduğu hâlde namâz kılmaya başladılar.

Râvî Ubeydullah ibn Abdillah şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Abbâs'ın yanına girdim de: Peygamber'in hastalığı hakkında Âişe'nin bana söylediklerini sana arzedeyim mi? dedim. Söyle, dedi. Ben de Âişe'nin hadîsini ona arzettim. İbn Abbâs o hadîsten hiçbir şeyi inkâr etmedi. Şu kadar ki, İbn Abbâs: Abbâs ile berâber olan o ikinci kimsenin ismini Âişe sana söyledi mi? dedi. Hayır, dedim. İşte o, Alî ibn Ebî Tâlib idi, dedi [115].

٨٠ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ هِشَامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عنْ عَائِشَةَ أُمِّ المؤْمِنِينَ أنَّهَا قالَتْ صَلَّى رسولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ فَصَلَّى جَالِسًا وصَلَّى وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا فَأَشَارَ إلَيْهِمْ أنِ اجْلِسُوا فَلَمَّا انْصَرَفَ قال إنَّمَا جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فإذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا وإذَا رفَعَ فَارْفَعُوا وإذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا •

80-....... Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde (bir kerresinde) namâz kıldırdı idi.

---

115 Bu hadîs ile, özürlü oturanın kendi gibi özürlü oturanlara da, ayakta olunlara da imâmlığının sahîh olduğuna istidlâl edilmiştir. Bâzı âlimler ayakta olanın, oturanın arkasında namâz kılmasını tecvîz etmişler ve buradaki Âişe hadîsiyle ihticâc eylemişlerdir. Zîrâ bu hadîs, Peygamber'in imâm olduğu namâzların sonuncusudur. Bunda kendisi oturmuş, cemâat ayakta kılmışlar, hâzır olanlara oturun diye emretmemiştir. Bundan dolayı amel bunun üzerine olmak gerekir.

Bu namâzı kendisi oturarak, bir topluluk da arkasında ayakta kıldılar. Peygamber onlara: *"Oturunuz"* diye işâret etti. Namâzdan çıktıktan sonra: *"İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle olunca o rukû'a vardığı vakit siz de rukû'a varınız. Başını kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namâz kıldığı zamân, sizler de hep oturarak namâz kılınız"* buyurdu [116].

٨١ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عن ابنِ شِهَابٍ عن أنسِ بنِ مالِكٍ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ رَكِبَ فَرَسًا فصُرِعَ عَنْهُ فَجُحِشَ شِقُّهُ الأيمَنُ فَصَلَّى صَلاةً مِنَ الصَّلَوَاتِ وهُوَ قاعِدٌ فَصَلَّيْنا وَرَاءَهُ قُعُودًا فَلَمَّا انْصَرَفَ قال إنَّمَا جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فاذَا صَلى قائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا فإذَا رَكَعَ فارْكَعُوا وإذَا رَفَعَ فارْفَعُوا وإذَا قال سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنا ولَكَ الْحَمْدُ وإذا صَلَّى قائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا وإذَا صَلى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلوسًا أجْمَعُونَ * قال أبو عَبْدِ اللَّهِ قال الحُمَيْدِيُّ قَوْلَهُ إذَا صَلَّى جالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا هُوَ فِي مَرَضِهِ القَدِيمِ ثُمَّ صَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ النبىُّ ﷺ جالِسًا والنَّاسُ خَلْفَهُ قِيَامًا لَمْ يَأْمُرْهُمْ بِالقُعُودِ وَإنَّمَا يُؤْخَذُ بِالآخِرِ فالآخِرِ مِنْ فِعْلِ النبىِّ ﷺ *

81-....... (Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) bir ata bindi de ondan düştü, bundan dolayı vucûdunun sağ tarafı berelendi. İşte o zamân namâzlardan birini kendisi oturduğu hâlde kıldırdı, bizler de onun arkasında oturarak kıldık. Namâzdan çıkınca: *"İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca imâm ayakta namâz kıldırdığı zamân sizler de ayakta olduğunuz hâlde namâz kılınız. İmâm rukû'a vardığında, siz de rukû'a varınız. O kendini kaldırdığı zamân siz de kendinizi kaldırınız. İmâm **Semiallâhu limen hamideh*** (= Allah kendisine hamd edenin hamdini işitip kabûl etti) *dediği zamân, sizler: **Rabbenâ ve leke'l-hamd*** (= Ey Rabb'imiz, biz sana itâat ettik; yâ Rabb, ibâdetimizi kabûl et, itâatimizden ve sana niyâzımızdan dolayı da sana hamd olsun) *deyiniz. İmâm ayakta olarak namâz kıldırırsa, siz de ayakta olarak namâz kılınız; imâm oturarak namâz kıldırdığı zamân, sizler de oturarak kılınız"* buyurdu.

---

116 Bu hadîsteki hastalık, bundan evvelki hadîslerde bahsedilen ve Peygamber'in vefâtıyle netîcelenen son hastalığı değildir. Bundan sonraki hadîste açıkça görüleceği üzere, bu daha eski bir rahatsızlıktır ki, attan düşmek sebebiyle vucûdu incinmiş, bundan dolayı mescide çıkmadığı gibi, namâzı oturarak kılmaya mecbûr kalmıştı.

Bu, Peygamber'in eski hastalığında olmuştu. Sonra, bunun arkasından bir defa da Peygamber oturarak namâz kıldırdı. İnsanlar O'nun arkasında ayakta namâz kıldılar; Peygamber onlara oturmayı emretmedi. Peygamber'in fiilinden ancak sırasıyle sonuncuları alınır [117].

٥٢ ـ بابُ مَتَى يَسْجُدُ مَنْ خَلْفَ الإمامِ. قال أنس فإذَا سَجَدَ فاسْجُدُوا

52- İMÂMIN ARKASINDA NAMÂZ KILANLAR NE ZAMÂN SECDE EDERLER? BÂBI

Enes:
"İmâm secde ettiği zamân, sizler de secde ediniz" sözünü söyledi [118].

٨٢ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ عنْ سُفْيَانَ قال حدّثني أبو إسْحَاقَ قال حدّثني عَبْدُ اللَّهِ بنُ يَزِيدَ قال حدّثني البَرَاءُ وَهُوَ غيْرُ كَذُوبٍ. قال كانَ رسولُ اللَّهِ ﷺ إذَا قال سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ لَمْ يَحْنِ أحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَقَعَ النبيُّ ﷺ ساجدًا ثُمَّ نَقَعُ سُجُودًا بَعْدَهُ * حدّثنا أبو نُعَيْمٍ عنْ سُفْيَانَ عنْ أبي إسْحَاقَ نَحْوَهُ بِهَذَا *

82-....... Bana Abdullah ibnu Yezîd tahdîs edip şöyle dedi -ki Abdullah: "Bana el-Berâ tahdîs etti" sözünde yalancı değildir- [119]: Bana el-Berâ tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) "*Semiallâhu limen hamideh*" dediğinde Peygamber secdeye varmadıkça bizden hiçbir

---

117 Buhârî'nin kendi şeyhi Humeydî'den naklettiği bu son fıkralar, bundan önceki hâşiyede belirtilen görüşlerin dayanağı ve delîlidir. Humeydî bu son sözleriyle şunu demek istemiştir: Peygamber daha önceki attan düşme rahatsızlığında oturarak namâz kılıp, arkasında ayakta kılanlara oturun diye işâret etmişti. Vefâtıyle netîcelenen son hastalığında ise, kendisi oturarak nâmaz kıldırdı, arkasındakiler ayakta namâz kıldıkları hâlde Peygamber onlara oturun diye emretmedi. Binâenaleyh bu husûsta Peygamber'in bu son ameli alınır.

118 Bu ta'lîk, yânî Enes'in naklettiği bu söz, bundan önceki babda geçen hadîsinin -bâzı tarîklerinde bulunan- bir tarafıdır (İbn Hacer).

119 "Ki o yalancı değildir" sözünden murâd, o, hadîste vehm edici değildir, bil'akis o güzel zabteder bir zâbıttır, demektir. Bundan söyleneceği her yerde kasdedilen ma'nâ budur. Sahâbî hakkında da böyledir. Çünkü onların hepsi makbûldürler, hakîkî yalandan emîn sayılmışlardır. Onlar hakkında yalan tevehhümüne hiçbir mecâl yoktur (Şâh Veliyyullah).

kimse (secdeye varmak için) belini bükmezdi. Biz ondan sonra onun ardından (O'na tâbi' olarak) varırdık [120].

Bize Ebû Nuaym, Sufyân'dan; o da Ebû İshâk'tan olmak üzere bu isnâdla bu hadîs tarzında tahdîs etti.

٥٣ ـ بابُ إثْمِ مَنْ رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإمَامِ

53- BAŞINI İMÂMDAN EVVEL KALDIRAN KİMSENİN GÜNÂHI BÂBI

٨٣ ـ حدّثنا حَجَّاجُ بنُ مِنْهَالٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بنِ زِيَادٍ سَمِعْتُ أبا هُرَيْرَةَ عَنِ النبيِّ ﷺ قال أمَا يَخْشَى أحَدُكُمْ أوْلاَ يَخْشَى أحَدُكُمْ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ قَبْلَ الإمامِ أنْ يَجْعَلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أوْ يَجْعَلَ اللَّهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ *

83-....... Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim, Peygamber (S): *"Herhangi biriniz başınızı imâmdan evvel kaldırdığı zamân, Allah'ın onun başını eşek başına çevirmesinden* -yâhud onun sûretini eşek sûretine çevirmesinden- *korkmaz mı ki?"* buyurmuştur [121].

---

120 Bundan, imâmın fiillerine uymanın vâcib olduğu istidlâl olunur. İbu'l-Cevzî'nin bundan me'mûm olan kimse imâm rüknü tamamlamadıkça o rükne başlayamaz ma'nâsını çıkarmış ve bu görüşü ile cumhûra muhâlefet etmiştir. Zîrâ bu takdîrde imâma mutâbaat mutasavver değildir. Herhalde râvînin maksadı Rasûlullah secdeye vardıktan sonra ve secdeden kalkmadan secdeye inerdik demektir. Ayrı ayrı lâfızlarla gelen birçok rivâyetlerin hepsi de bu ma'nâyı bildirir. Bundan maksad mutâbaatı ta'rîftir. Ve imâmdan evvel hiçbir rükne başlamanın câiz olmadığını anlatmaktır.

121 Hadîsteki şekk, râvî Şu'be'dendir. Bu kabahati işleyen başın tahavvülünü söylemek ile sûretin tahavvülünü yâhud yüzün tahavvülünü söylemek hep bir ma'nâya dönücüdür.

Bu hadîs imâmdan evvel davrananlar hakkında şiddetli bir tehdîd ihtivâ etmektedir. İmâmına mutâbaat etmeyenin sûreti eşek sûretine çevrilmesi mecâzîdir. Böyle olan kimse iktidâya niyet etmişken, iktidâ etmiyor ve iktidâ etmemesiyle berâber kendini muktedî bilecek kadar eşeklik gösteriyor. Peygamber'in bu sözü, eşek sîretini ihtiyâr eden bu kimselere yakışan sûret, eşek sûretidir.. gibi bir tevbîh ve sakındırmayı tazammun etmiş oluyor.

Bâzı âlimler hadîsi mecâzî ma'nâya hamletmeyip, çevrilmenin(meshin) bilfiil vâkı' olmasından korkulur, demişler. Mecâzî ma'nâya gidenler, çevrilmenin Muhammed Ümmeti hakkında vukûunun câiz olmadığına ve Muhammed Ümmeti'nin meshten yânî başka kılığa çevrilmekten emîn kılınmış olduğuna dayanırlar. Bu hadîsi Alî, Ebû Hureyre, İmrân ibn Husayn da rivâyet etmişlerdir.

٥٤ـ بابُ إمامةِ العَبْدِ وَالمَوْلَى وكانَتْ عَائِشَةُ يَؤُمُّهَا عَبْدُهَا ذَكْوَانُ مِنَ المُصْحَفِ و وَلَدِ البَغِيِّ والأَعْرَابِيِّ والغُلاَمِ الَّذِي لَمْ يَحْتَلِمْ لِقَوْلِ النبيِّ ﷺ يَؤُمُّهُمْ أَقْرَؤُهُمْ لِكِتَابِ اللهِ وَلاَ يُمْنَعُ العَبْدُ مِنَ الجَمَاعَةِ بِغَيْرِ عِلَّةٍ

54- KÖLENİN VE AZÂD EDİLİP DE ÜZERİNDE VELÂYET DEVÂM EDEN KİMSENİN İMÂMLIĞI BÂBI

Âişe'ye, kölesi Zekvân Mushaf'tan imâmlık eder idi; ve zinâ çocuğunun (veledi zinânın), bedevînin ve Peygamber'in: *"Cemâate, Allah'ın Kitâbı'nı en çok belleyip okuyan kim ise, o imâmlık eder"* sözünden dolayı, henüz ihtilâm olmamış bulunan çocuğun imâmlığı [122].

Köle illetsiz (yânî zarûret olmadan) cemâatten men' olunmaz [123].

---

122 Buhârî bu başlık içinde, Hz. Âişe'nin, kölesi Ebû Amr Zekvân henüz çocuk iken ona ramazânda Mushaf açtırıp, arkasında namâz kıldığını misâl olarak zikrederek ve yine Peygamber'in aynı bâb başlığı içindeki hadîsi sebebiyle kölenin, himâyede bulunan azâdlının, veledi zinânın, bedevînin, bulûğ çağına varmamış mümeyyiz çocuğun imâmetlerine, hem de yüzünden ve Mushaf'tan okumakla, namâzın sahîh olacağına işâret etmiş oluyor.

Mushaf'tan okumakla namâz kılmağa İbn Sîrîn, Hasen Basrî, Hakem ve Atâ da kaail olmuşlardır. İmâm Mâlik, bunu yalnız ramazân kıyâmında tecvîz etmiştir. İbrâhîm en-Nâhaî, Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Süleymân ibn Hanzale, Mucâhid ibn Cubeyr, Hammâd ve Katâde ise câiz görmezler. Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel de bunlardandır. Çünkü Mushaf'tan okumak, ameli kesîrdir. Ameli kesîr ise, namâzı bozar.

Ebû Yûsuf ile Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî'ye göre câizdir. Çünkü Mushaf'a bakmak da ibâdettir. Yalnız Hıstiyanlar'a benzemek dolayısiyle bunu kerâhetle tecvîz ederler.

Kölesi Zekvân'ın ramazânda Âişe'ye imâmlık ettiği haberini, İbn Ebî Şeybe ile diğerleri mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

Buhârî'nin bu başlıktan maksadı, bunların cevâzını isbât etmektir. Şâfiî de buna kaaildir. Ebû Hanîfe bunu kerîh görür. İmâm'ın Mushaf'tan okuması Ebû Hanîfe'ye göre namâzı bozucudur. Şâfiî'ye göre bunda be's yoktur.

Âişe'den ta'lîkan nakledilen haberin zâhiri Şâfiîler'in görüşünü te'yîd ediyor. Hanefîler onu te'vîl ediyorlar ve "Âişe'ye Mushaf'tan imâmlık ederdi" sözünün ma'nâsı, Âişe'nin berâberinde olan Mushaf'a yakın bir yerde, ona bakarak namâz kıldırıyordu; noksanlık imâmın namâzındadır, diyorlar (Şâh Veliyyullah).

123 Bu kısım hadîsten değil, Buhârî'nin sözündendir.

Kölenin cemâatte hâzır bulunmaktan men' edilemeyeceğinin vechi ibâdet konusunda Allah hakkının efendi hakkından önde tutulmuş olmasındandır.

٨٤ــ حدّثنا إبْرَاهيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسُ بنُ عِيَاضٍ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال لَمّا قَدِمَ المُهَاجِرُونَ الأَوَّلُونَ العُصْبَةَ مَوْضِعٌ بِقُبَاءٍ قَبْلَ مَقْدَمِ رسولِ اللّهِ ﷺ كانَ يَؤُمُّهُمْ سالِمٌ مَوْلَى أبي حُذَيْفَةَ وكانَ أكْثَرَهُمْ قُرْآنًا *

84-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: İlk muhâcirler, Kubâ'da bir yer olan el-Usbate denilen mevki'e geldikleri zamân, Rasûlullah'ın (hicret edip) gelmesinden önce, kendilerine Huzeyfe'nin himâyesinde olan Sâlim imâmlık eder idi. Sâlim onların, Kur'ân'ı en çok belleyip okuyanları idi [124].

٨٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا يَحْيَى قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثني أبو التَّيَّاحِ عنْ أنَسٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال اسْمَعُوا وَأطِيعُوا وإنِ اسْتُعْمِلَ حَبَشِيٌّ كأنَّ رَأْسَهُ زَبِيبَةٌ *

85-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu't-Teyyâh, Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): *"Üzerinize, başı kuru üzüm dânesi gibi olan Habeşli bir köle de âmil* (yânî vâlî ve kumandan) *ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itâat ediniz"* buyurmuştur [125].

---

124 Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti, Sâlim'in henüz azâd edilmeden önce o cemâate imâmlık etmesidir. Huzeyfe âilesi, sonra Sâlim'i azâd edip oğul edinmişlerdi. Bu oğul edinme husûsu da bilâhare Kur'ân-ı Kerîm'de el-Ahzâb: 4-5. âyetlerinde, oğul edinilenin nesebi karıştırılmıyacak şekilde düzeltilmişti.

125 Bu hadîsin namâz ile münâsebeti, kendisine amel yânî me'mûriyet verilmiş olan emîr vâlî gibi kimselerin namâzlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emîrlik ve vâlîliği sahîh olunca, arkasında namâz kılmak da sahîh olmak lâzım gelir. (Âmil için aşağıda 130. hâşiyeye bakınız).

Kölenin, veledi zinânın, bedevînin imâmetleri cumhûra göre sahîhtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan, hürrlere imâm olamaz. Şu kadar ki, hürrler içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan başka namâzlarda köleye iktidâ edilebilir. Çünkü cumuua, köleye vâcib değildir" der.

Âişe veledi zinânın imâmetinde be's görmemiş, hattâ "Ana-babasının günâhından ona birşey yok" der imiş. Umer ibn Abdilazîz ile Mücâhid ve Mâlik, veledi zinânın râtib imâm olmasını mekrûh görmüşlerdir. Sebebi de aleyhinde söz söylenir makûleden olduğu için, onun yüzünden halkın günâha girmesidir. İmâm Şâfiî: "Babası belli olmayan kimseyi imâm ta'yîn etmek istemem" demiştir. Hanefîler ise, köle ile veledi zinânın imâmlıklarını -halkın istihfâfına hedef oldukları için- mekrûh görürler. Lâkin bunlardan biri imâmete geçti mi, arkasında kılınabilir, derler...

٥٥ ــ بابٌ إذَا لَمْ يُتِمَّ الإمامُ وَأَتَمَّ مَنْ خَلْفَهُ

55- BÂB: İMÂM NAMÂZI TAMAM KILDIRMADIĞI ZAMÂN VE ARKASINDAKİLER TAMAMLADIĞI ZAMÂN?

٨٦ ــ حدّثنا الفَضْلُ بنُ سَهْلٍ قال حدّثنا الحَسَنُ بنُ مُوسَى الأشْيَبُ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ عَبْدِ اللّهِ بنِ دِينَارٍ عَنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال يُصَلُّونَ لَكُمْ فَإنْ أصَابُوا فَلَكُمْ وإنْ أخْطَؤُوا فَلَكُمْ وَعَلَيْهِمْ *

86-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): *"İmâmlar sizin için namâz kılarlar. Eğer isâbet ederlerse* (yânî doğru, eksiksiz kılarlarsa) *hem sizlere, hem onlara* (namâz sevâbı) *vardır. Eğer hatâ ederlerse sizler için sevâb, onlar için ikaab vardır"* buyurdu [126].

٥٦ ــ بابُ إمَامَةِ المَفْتُونِ والمُبْتَدِعِ وقال الحَسَنُ صَلِّ وعَلَيْهِ بِدْعَتُهُ

56- FİTNEYE GİREN (VEYÂ FİTNEYE MA'RÛZ KALAN) KİMSENİN VE BİD'AT İŞLEYENİN İMÂMLIĞI BÂBI

Hasen Basrî: Sen bid'atçı imâmın arkasında namâz kıl, bid'atının günâhı onun boynunadır, demiştir [127].

---

126 Bu hadîsteki imâmlar, mutlaka namâz kıldıran imâmlar olduğu gibi, vâlîler ve emîrler ma'nâsına da gelir. Çünkü namâz kıldırmak asıl onların vazîfesidir.

İsâbetin ma'nâsı, en kuvvetli kavle göre, namâzı eksiksiz kılmaktır. Bâzıları isâbetten murad, vakte isâbet etmek, yânî namâzı vaktinde kılmaktır, demişlerdir.

Hadîsteki hatâ, amd mukaabili olan hatâ değildir. Çünkü kasıdsız vâkı' olan eksikliğin günâhı yoktur. Bu, isâbet mukaabili olan hatâdır. Buna göre ma'nâsı "namâzı eksik yâhud vaktinden geri bırakmış yâhud rükünler, şartlar ve sünnetlerce kemâlden ârî olarak kıldırırlarsa" demek olur.

Bu hadîs, imâmın taksîrinden dolayı muktedîye birşey terettüb etmeyeceğine delîl edinilmiştir. İmâmın bâzı işlerde hatâsı, doğru kılmakta olan me'mûmun namâzının sahîhliğine müessir olmaz. Meselâ imâm abdestsiz yâhud cünüb olur, yâhud üzerinde göze görünmeyen bir pislik bulunursa me'mûm namâzı iâde etmez. Hanefîler'e göre ise, imâm da, me'mûm da o namâzı iâde eder. Mâlik ile Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezheblerine göre, muktedî yalnız muvâfakat cihetinden imâma tâbi'dir. Yânî yalnız onun icrâ ettiği fiilleri ve hareketleri icrâ etmekle mükelleftir. İmâmın namâzındaki sahîhlik ve bozukluk ile alâkadar olmaz. Hanefîler'e göre ise sıhhat ve fesad cihetinden de imâma tâbi'dir.

127 Hasen Basrî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivâyet etmiştir.

٨٧ــ قال أبو عَبْدِ اللَّهِ وقال لَنَا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا الأوْزَاعِيُّ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عنْ حُمَيْدِ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَدِيٍّ ابنِ خِيَارٍ أنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُثْمَانَ بنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَهُوَ مَحْصُورٌ فَقَالَ إنَّكَ إمامُ عامَّةٍ وَنَزَلَ بِكَ ما تَرَى وَيُصَلِّي لَنَا إمامُ فِتْنَةٍ وَنَتَحَرَّجُ فقالَ الصَّلاَةُ أحْسَنُ ما يَعْمَلُ النَّاسُ فَإذَا أحْسَنَ النَّاسُ فَأحْسِنْ مَعَهُمْ وإذَا أساؤُا فاجْتَنِبْ إسَاءَتَهُمْ وقال الزُّبَيْدِيُّ قَالَ الزُّهْرِيُّ لا نَرَى أنْ يُصَلَّى خَلْفَ المُخَنَّثِ إلاَّ مِنْ ضَرُورَةٍ لاَ بُدَّ مِنْهَا

87- Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve bize Muhammed ibn Yûsuf söyleyip şöyle dedi: Bize el-Evzâ'î tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ubeydullah'tan; o da Adiyy ibn Hıyâr'ın oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. Bu Ubeydullah, evinde muhâsara edilmiş hâlde bulunan Usmân ibn Affân'ın yanına girdi de: Sen umûmun imâmısın, başına şu görmekte olduğun işler geldi. Bize bir fitne imâmı namâz kıldırıyor. Biz bundan kaçınıyoruz; ne buyurursun? dedi. Halîfe Usmân: Namâz, insanların yapacağı işlerin en iyisidir. İnsanlar iyi bir şey yaparlarsa, sen de onlarla berâber onu yap; fenâ bir şey yaparlarsa sen onların fenâlıklarından sakın, dedi[128].

Ve ez-Zubeydî (148) şöyle dedi: ez-Zuhrî: Biz kurtuluş olmayan bir zarûretten dolayı olmak müstesnâ, kadınlığa özenen kimse arkasında namâz kılınmasını doğru görmeyiz. demiştir[129].

٨٨ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبانَ قال حدّثنا غُنْدَرٌ عنْ شُعْبَةَ عنْ أبِي التَّيَّاحِ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ قال النبيُّ ﷺ لأبِي ذَرٍّ اسْمَعْ وَأطِعْ ولَوْ لِحَبَشِيٍّ كأنَّ رَأسَهُ زَبِيبَةٌ *

88-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ebû Zerr'e hitâben: *"Dinle ve itâat et, velev ki* (itâat yâhud emir) *başı*

128 Fitne imâmı, fitne önderi ve ihtilâl reîsi demektir. Bunun Hz. Usmân'ı muhâsara eden Mısırlılar'ın reîslerinden biri olan Abdurrahmân ibn Adîs yâhud Kinâne ibn Bişr olduğu söylenir.

129 Zuhrî'nin bu sözünü Ma'mer ile Abdurrazzâk tahrîc etmişlerdir.
Muhannes, huyu, kadın huyu olan, kadınlığa özenen erkek demektir. İki türlü olur: Biri bu huy hilkaten olur; kendisinin bunda bir sun'u olmaz. Böylesine bir günâh ve kötüleme olmaz. Diğeri de, hılkî olmayarak, kendisi kadınlığa özenen ve kadınlık külfetine girendir, böylesi kötülenmiştir.

kuru üzüm dânesi gibi olan Habeşli bir kimse için de olsa'' buyurdu [130].

٥٧ــ بابٌ يَقُومُ عَنْ يَمِينِ الإمَامِ بِحِذَائِهِ سَوَاءً إذَا كَانَا اثْنَيْنِ

57- BÂB: İMÂM İLE ME'MÛM İKİ KİŞİ OLDUKLARI ZAMÂN ME'MÛM, İMÂMIN SAĞ TARAFINDA YANIBAŞINA, BİR HİZÂDA OLARAK DİKİLİR

٨٩ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الحَكَمِ قال سَمِعْتُ سَعِيدَ بنَ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قال بِتُّ فِي بَيْتِ خَالَتِي مَيْمُونَةَ فَصَلَّى رسولُ اللّٰهِ ﷺ العِشَاءَ ثُمَّ جاءَ فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ نامَ ثُمَّ قامَ فَجِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى خَمْسَ رَكَعَاتٍ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ نامَ حَتَّى سَمِعْتُ غَطِيطَهُ أَوْ قال خَطِيطَهُ ثُمَّ خَرَجَ إلَى الصَّلاَةِ •

89-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzem Meymûne'nin evinde kaldım. Rasûlullah (S) -mescidde- yatsı namâzını kıldıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namâz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı (namâza durdu). Ben de geldim, O'nun sol tarafında namâza durdum. Beni sağ tarafına geçirdi, akabinde beş rek'at namâz kıldı. Ondan sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra uyudu. Hattâ ben O'nun horultusunu duydum. Ondan sonra (mescidde kıldıracağı farz) namâza çıktı [131].

---

130 Benzeme ciheti, saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir.

Âmil -büyük, küçük- bir yeri idâreye hükûmet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir.

Bu hadîs, bundan biraz önce geçen 54. bâbın hadîslerinden biri olarak, küçük lâfız farkıyle tahrîc edilmişti.

131 Hadîs ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere bâzı lâfız farklarıyle bundan önce birkaç yerde geçmişti. Burada tekrâr edilmesinden maksad, bâb başlığına delîl olmasıdır. İbn Abbâs çocukluk hâliyle yalnız başına iktidâ eylediği zamân imâmın neresinde durulacağını bilmeyerek sol tarafına geçmişken, Peygamber'in onu sağ tarafa geçirdiği beyân edilmiştir. Me'mûm tek olursa imâmın hizâsında ve sağ tarafında durmak lâzımdır. Bu, Umer, İbn Umer, Enes, İbn Abbâs ile imâmlardan Sevrî, Mekhûl, Şa'bî, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî ve İshâk'ın kavilleridir. Muhammed ibnu'l-Hasen: Ayaklarının parmaklarını imâmın ökçesi yanına kor, diyor. Şâfiî'ye göre musâvât hizâsından biraz gerilemesi müstehâbdır. İbrâhîm Nahaî'ye göre, rukû'a varıncaya kadar imâmın arkasında durur. O vakte kadar biri daha gelmezse imâmın sağına geçer. Ahmed ibn Hanbel, muktedî imâmın solunda durursa namâzı bozulur, der.

٥٨ ـ بابٌ إذَا قامَ الرَّجُلُ عنْ يَسَارِ الإمَامِ فَحَوَّلَهُ الإمَامُ إلَى يَمِينِهِ لَمْ تَفْسُدْ صَلاَتُهُمَا

58- BÂB: ME'MÛM OLAN KİMSE İMÂMIN SOL TARAFINDA NAMÂZA DURDUĞU ZAMÂN İMÂM ONU SAĞ YANINA GEÇİRDİĞİNDE HER İKİSİNİN NAMÂZI BOZULMAZ

٩٠ ـ حدّثنا أحْمَدُ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال حدّثنا عَمْرٌو عنْ عَبْدِ رَبِّهِ بنِ سَعِيدٍ عنْ مَخْرَمَةَ بنِ سُلَيْمَانَ عنْ كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال نِمْتُ عِنْدَ مَيْمُونَةَ والنبىُّ ﷺ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ قامَ يُصَلِّى فَقُمْتُ عَلَى يَسَارِهِ فَأَخَذَنِي فَجَعَلَنِي عنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى ثلاَثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً ثُمَّ نامَ حَتَّى نَفَخَ وكانَ إذَا نامَ نَفَخَ ثُمَّ أَتَاهُ المُؤَذِّنُ فَخَرَجَ فَصَلَّى ولَمْ يَتَوَضَّأْ قال عَمْرٌو فَحَدَّثْتُ بِهِ بُكَيْرًا فقالَ حدّثنى كُرَيْبٌ بِذَلِكَ *

90-.......Bize Amr, Abdu Rabbih ibnu Saîd'den; o da Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'ın azâdlısı Kurayb'dan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben -bir gece teyzem- Meymûne'nin yanında uyudum. Peygamber bu gecede Meymûne'nin yanında bulunuyordu. Peygamber abdest aldı. Sonra kalkıp namâza durdu. Ben de O'nun sol yanında namâza durdum. Peygamber beni tuttu da sağ tarafına geçirdi. On üç rek'at namâz kıldı. Sonra (uykuya mahsûs) teneffüsü duyulacak kadar uyudu. Zâten uyuyunca seslice teneffüs etmek âdeti idi. Sonra yanına müezzin geldi. Bunun üzerine çıkıp namâz kıldırdı ve abdest almadı [132].

Amr dedi ki: Ben bu hadîsi Bukeyr'e tahdîs ettim. O: Bana bu hadîsi Kurayb tahdîs etti, dedi [133].

---

132 Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda ve diğer yerlerde geçmişti. Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namâz kılabilmek, Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyusa da, kalbleri uyumaz.

Bu hadîste Peygamber'in sabâh namâzı sünnetiyle berâber on üç rek'at kıldığı bildiriliyor. Buna göre bu gecede vitirle birlikte onbir rek'at gece namâzı kılmış oluyor. Başka sayılarda da kılmıştır.

Peygamber'in İbn Abbâs'ı namâz içinde tutup sol tarafından sağ tarafına geçirmesi ve namâza böylece devam etmeleri, namâzlarının bozulmadığının delîlidir. Bu nokta, hadîsin bâb başlığına uygunluk ve delîl teşkîl eden yeridir.

133 Amr bu sözü ile, kendisinin Bukeyr'den yaptığı rivâyetinin senedinin, yukarıda zikredilmiş olan birinci rivâyetinin senedinden daha yüksek olduğunu tenbîh etmiştir.

٥٩ـ بابٌ إذَا لَمْ يَنْوِ الإمامُ أنْ يَؤُمَّ ثُمَّ جاءَ قَوْمٌ فأمَّهُمْ

59- BÂB: İMÂM BAŞKALARINA İMÂM OLMAYA NİYET ETMEMİŞKEN, SONRADAN BİR TOPLULUK GELİP DE ONLARA İMÂMLIK ETTİĞİ ZAMÂN? [134]

٩١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ عنْ أيُّوبَ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال بِتُّ عِنْدَ خالَتِي فقامَ النبيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ فَقُمْتُ أُصَلِّي مَعَهُ فقُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ فأخَذَ بِرَأْسِي فأقامَنِي عنْ يَمِينِهِ *

91-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzemin yanında kaldım. Peygamber geceleyin kalkıp namâza durdu. Ben de O'nunla berâber namâz kılmak üzere kalktım ve O'nun sol tarafına namâza durdum. Peygamber (S) başımdan tuttu da beni sağ tarafında dikeltti [135].

٦٠ـ بابٌ إذَا طَوَّلَ الإمامُ وكانَ لِلرَّجُلِ حاجَةٌ فَخَرَجَ فَصَلَّى

60- BÂB: İMÂM NAMÂZI UZATTIĞI VE ME'MÛM OLAN KİMSENİN DE BİR İHTİYÂCI OLDUĞU ZAMÂN, NAMÂZDAN ÇIKIP YALNIZCA KILARSA?

٩٢ـ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِ اللهِ أنَّ مُعَاذَ بنَ جَبَلٍ كانَ يُصَلِّي مَعَ النبيِّ ﷺ ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَؤُمُّ قَوْمَهُ * قال

---

134 Buhârî "iza"nın cevâbını zikretmedi. Çünkü bu mes'elede görüş ayrılığı vardır. Yânî imâmın imâmlığa niyet etmesi şart olup olmamasında farklı görüşler vardır. Bâzıları: İktidânın sahîh olmasında imâmın imâmlığa niyet etmesi şart değildir; imâmâ cemâat fazîletine nâil olması için niyet müstehâb olur, dediler. Kaadı Hüseyin: Münferid olarak namâz kılan kimseye bir topluluk iktidâ etse, kendisi bunları bilmemiş olsa, yine cemâat fazîletine nâil olur. Çünkü onlar da onun sâyesinde bu fazîlete nâil olmuşlardır, dedi. Ahmed, farz ile nâfile arasını ayırdı. Nâfilede değil de, farzda niyeti şart kıldı. Ebû Hanîfe: İmâmın imâmete niyet etmesi erkekler hakkında şart değil, kadınlar hakkında şarttır. Çünkü kadının imâmın yanında durması ile imâmın namâzının bozulması ihtimâli vardır, demiştir. (Aynî, Kastallânî).

135 Hadîsin bu başlık altında sevkinden maksad, imâmın bir topluluğa imâm olmaya dönüşmesi, namâzdan evvel kendisinde bunun için bir niyet bulunmasına ihtiyâç olmayacağını bildirmektir (Şâh Veliyyullah).

وحدّثني مُحَمَّدُ بنُ بَشّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو قال
سَمِعْتُ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ قال كانَ مُعَاذُ بنُ جَبَلٍ يُصَلّي مَعَ النبيِّ ﷺ ثُمَّ
يَرْجِعُ فَيَؤُمُّ قَوْمَهُ فَصَلّى العِشَاءَ فَقَرَأَ بِالبَقَرَةِ فانْصَرَفَ الرَّجُلُ فكأَنَّ مُعاذاً تَنَاوَلَ
مِنْهُ فَبَلَغَ النبيَّ ﷺ فقال فَتّانٌ فَتّانٌ فَتّانٌ ثَلاثَ مِرَارٍ أَوْ قال فَاتِناً فاتِناً فاتِناً
وأَمَرَهُ بِسُورَتَيْنِ مِنْ أَوْسَطِ المُفَصَّلِ قال عَمْرٌو لا أَحْفَظُهُمَا *

92- Bize Müslim ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Muâz ibn Cebel, Peygamber'le berâber namâzı kılar, ondan sonra döner, kendi kavmine imâmlık ederdi [136].

Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gunder tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Muâz ibn Cebel Peygamber'in maiyyetinde namâz kılar, ondan sonra döner de kendi kavmine imâmlık ederdi. Bir defasında yatsıyı kıldırdı da el-Bakara Sûresi'nden başlayarak okumağa kalktı. Cemâatten biri ayrıldı. Muâz onun hakkında fenâ söz söyler gibi oldu. Bu iş Peygamber'e ulaşınca üç defa: *"Fettânsın, fettânsın, fettânsın"* yâhud *"Fâtin oldun, fâtin oldun, fâtin oldun"* buyurdu, ve Mufassal bölümünün ortasından iki sûre ile (kıldırmasını) emretti. Amr ibn Dînâr: Ben o iki sûrenin hangi sûreler olduğunu hâtırımda tutamadım, demiştir. [137].

٦١ــ بابُ تَخْفِيفِ الإمامِ في القِيامِ وإتْمامِ الرُّكوعِ وَالسُّجودِ

61- İMÂMIN, RUKÛ'U VE SUCÛDU TAMAMLAMAKLA BERÂBER KIYÂMDA HAFİFLETME YAPMASI BÂBI

٩٣ــ حدّثنا أَحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زُهَيْرٌ قال حدّثنا إسْماعِيلُ

---

136 Müslim'in rivâyetinde "فيُصَلّي بهم تلك الصلاة = Rasûlullah'ın arkasında kıldığı namâzı kavmine kıldırırdı" ziyâdesi vardır ki, zâhir ma'nâsı, farzı Peygamber ile birlikte kıldıktan sonra henüz kılmamış olan kavmine imâm olur, kendi nâfile kılıcı iken, arkasındaki cemâat farz kılıcı olurlardı. Bu mes'elede Hanefîler ve Mâlikîler ile diğerleri arasında büyük görüş ayrılığı vardır.Onlar, farz kılan kimsenin nâfile kılana iktidâsı sahîh değildir, derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise bunu tecvîz ederler. Delîllerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

137 *Fâtin*, ezâ ve azâb veren, işkence yapan ma'nâsına geldiği gibi, nefret ettirici; dîni sevmeye mâni' olucu ma'nâsına da gelir. *Fettân* da bunun mubâlağa sîgasıdır.

قال سَمِعْتُ قَيْساً قال أخبرني أبو مَسْعُودٍ أنَّ رَجُلاً قال واللهِ يارسولَ اللهِ إنّي لأتأخَّرُ عنْ صَلاةِ الغَدَاةِ مِنْ أجْلِ فُلانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَافَما رَأيْتُ رسولَ اللهِ ﷺ فِي مَوْعِظَةٍ أشَدَّ غَضَباً مِنْهُ يَوْمَئِذٍ ثُمَّ قال إنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ فَأيُّكُمْ ما صَلَّى بِالنَّاسِ فَلْيَتَجَوَّزْ فإنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالكَبِيرَ وذَا الحاجَةِ *

93-....... Bize İsmâîl (ibn Hâlid) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kays'-tan işittim, şöyle dedi: Bana Ebû Mes'ûd (R) şöyle haber verdi: Bir kimse gelip: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize namâz kıldırırken uzatmasından dolayı sırf onun yüzünden sabâh namâzına gitmekten geri kalıyorum, dedi. Rasûlullah'ı hiçbir mev'izada o günkü kadar öfkeli görmedim. Sonra Rasûlullah (S): *"İçinizden bâzı kimselerde cemâatı nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namâz kıldıracak olursa, kısa ve hafîf tutsun. Çünkü cemâatin içinde zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâc sâhibi olanı vardır"* buyurdu [138].

٦٢ــ بابٌ إذَا صَلَّى لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ ماشاءَ

62- BÂB: KİŞİ KENDİ KENDİNE NAMÂZ KILDIĞI ZAMÂN, NAMÂZINI İSTEDİĞİ KADAR UZATSIN

٩٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ أبي الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال إذَا صَلَّى أحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ والسَّقِيمَ والكَبِيرَ وإذَا صَلَّى أحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ ماشَاءَ *

94-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): *"Biriniz insanlara namâz kıldıracak olursa, hafîf tutsun. Çünkü içlerinde zaîf olanı var, hasta olanı var, yaşlı olanı var. Kendi kendine namâz kıldığında ise* (namâzını) *istediği kadar uzatsın"* buyurdu [139].

٦٣ــ بابُ منْ شكاإمامَهُ إذَا طَوَّلَ. وقال

---

138 Şikâyet eden zât bâzılarınca Hazm ibn Ebî Ka'b'dir. Şikâyet olunan bu fulanca, Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan biridir.

139 Bu hadîslerden imâm için namâzı hafîf tutmanın mendûb olduğu anlaşılır, hattâ bâzılarınca bu emir vâcib sayılır. Uzatmaya râzı olan sayısı mahdûd kimselere kıldıran kimsenin uzun sûreler okumasında, rükû' ve sücûdda tesbîhleri çoğaltmasında ise be's yoktur. Nitekim Peygamber, sahâbîlerin bu husûstaki rızâ ve rağbetlerini bildiği için, bâzı kerreler böyle yapardı. Herhâlde namâzda hafîfletme yapacağım diye namâz rükünlerinin hiçbirini eksik yapmamak gerekir.

أَبُو أُسَيْدٍ طَوَّلْتَ بِنَا يَا بُنَيَّ

63- KENDİLERİNE NAMÂZI UZATTIĞI ZAMÂN İMÂMINDAN ŞİKÂYET EDEN KİMSE BÂBI

Ve Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî el-Bedrî (R) oğluna hitâben: Namâzı bize uzun kıldırdın, ey oğulcuğum, demiştir [140].

٩٥ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيانُ عنْ إسْماعِيلَ بنِ أَبِي خالِدٍ عنْ قَيْسِ بنِ أَبِي حازِمٍ عنْ أَبِي مَسْعُودٍ قال قال رَجُلٌ يارسولَ اللهِ إنِّي لأتأَخَّرُ عنِ الصَّلاةِ فِي الفَجْرِ مِمَّا يُطِيلُ بنا فُلانٌ فِيها فَغَضِبَ رسُولُ اللهِ ﷺ ما رأَيْتُهُ غَضِبَ فِي مَوْضِعٍ كانَ أَشَدَّ غَضَباً مِنْهُ يَوْمئِذٍ ثُمَّ قال ياأَيُّهَا النَّاسُ إنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ فَمَنْ أمَّ النَّاسَ فَلْيَتَجَوَّزْ فإنَّ خَلْفَهُ الضَّعِيفَ والكَبِيرَ وذَا الحَاجَةِ *

95-....... Ebû Mes'ûd (R), şöyle demiştir: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize uzun namâz kıldırmasından dolayı muhakkak sabâh namâzından geri kalmaktayım, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öyle bir öfkelendi ki, ben O'nun hiçbir yerde o günkü kadar öfkelendiğini görmedim. Sonra Rasûlullah (S) şöyle hitâb etti: *"Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme* (hasleti) *vardır. Her kim insanlara imâmlık ederse, namâzı hafîf tutsun. Çünkü onun arkasındaki cemâatte zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâc sâhibi olanı vardır".*

٩٦ــ حدّثنا آدَمُ بنُ أَبِي إيَاسٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثنا مُحَارِبُ ابنُ دِثارٍ قال سَمِعْتُ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ الأَنْصارِيّ قال أَقْبَلَ رَجُلٌ بِناضِحَيْنِ وقَدْ جَنَحَ اللَّيْلُ فَوافَقَ مُعَاذاً يُصَلِّي فَتَرَكَ ناضِحَهُ وأَقْبَلَ إلَى مُعَاذٍ فَقَرأَ بِسُورَةِ البَقَرَةِ أو النِّساءِ فانْطَلَقَ الرَّجُلُ وَبَلَغَهُ أنَّ مُعَاذاً نال منهُ فأتَى النبيَّ ﷺ فَشكا إلَيْهِ مُعَاذاً فقال النبيُّ ﷺ يا مُعَاذُ أَفَتَّانٌ أَنْتَ أَوْ أفاتِنٌ ثَلاثَ مِرارٍ فَلَوْلاَ صَلَّيْتَ

---

140 Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Bu Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî es-Sâidî, Bedr harbine iştirâk eden bahtiyârlardandır. Onlardan en son vefât eden olduğu nakledilir. Oğlunun ismi el-Munzir'dir. Ebû Useyd'in oğluna karşı söylediği söz, oğlunun yânî imâmın namâzı uzatmasından şikâyetidir.

بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الاعْلَى والشمْسِ وَضُحَاها وَاللَّيْلِ إذَا يَغْشَي فَإِنَّهُ يُصَلِّى وَرَاءَكَ الكَبِيرُ والضَّعِيفُ وَذُو الحاجَةِ أَحْسِبُ فِي الحَدِيثِ * قال أبو عَبْدِ اللهِ وتَابَعَهُ سَعِيدُ بنُ مَسْرُوقٍ وَمِسْعَرٌ والشَّيْبانِيُّ * قال عَمْرٌو وَعُبَيْدُ اللهِ بنُ مِقْسَمٍ وأَبو الزُّبَيْرِ عنْ جابِرٍ قَرأَ مُعَاذٌ فى العِشَاءِ بِالبَقَرَةِ وتابَعَهُ الأَعْمَشُ عنْ مُحَارِبٍ *

96- Bize Âdem ibn Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Bir kimse gece karanlığı basmış olduğu hâlde iki sulama devesi ile geldi. Muâz'ın yatsı namâzı kıldırmasına tesâdüf etti. Hemen devesini bıraktı, ve Muâz'ın yanına geldi. Muâz namâzda el-Bakara yâhud en-Nisâ sûresini okumağa başlayınca, o zât ayrıldı gitti. Akabinde Muâz'ın bu zât hakkında kötü bir söz söylediği haberi bu kimseye ulaştı. Bunun üzerine o kimse Peygamber'e geldi ve O'na Muâz'dan şikâyet etti. Peygamber (S) üç defa: *"Yâ Muâz, sen bir fettân mısın? -yâhud: Sen bir fâtin misin?-"* buyurdu da, akabinde Muâz'a: ***"Sebbih isme Rabbike'l-al'lâ, Ve'ş-şemsi ve duhâhâ, Ve'l-leyli izâ yağşa sûrelerini okuyup namâz kıldırmalı değil miydin? Şu muhakkak ki, senin arkandaki cemâatte yaşlı olan, zaîf olan, iş ve ihtiyâc sâhibi olan kimseler namâz kılmaktadır"*** buyurdu. Şu'be: *"Şu muhakkak ki senin arkanda.."* cümlelerinin hadîse dâhil bulunduğunu zannediyorum, dedi [141].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve Şu'be'ye, bu hadîsin aslını rivâyet etmekte (Sufyân Sevrî'nin babası olan) Saîd ibn Mesrûk, Mus'ır ibn Keddâm ve bir de eş-Şeybânî Ebû İshâk mutâbaat etmişlerdir.

Amr ibn Dînâr, Ubeydullah ibnu Miksem ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir'den olmak üzere: Muâz yatsı namâzında el-Bakara Sûresi'ni oku-

---

141 Müslim'de " فانحرف رَجلٌ فَسَلَّمَ وَصَلّى وَحْدَه = Biri ayrı bir tarafa çekildi, selâm verip namâzı yalnız başına kıldı"; Nesâî rivâyetinde: "فانحَرَفَ الرجلُ فَصَلَّى فى ناحية المسجد = O adam çekilip mescidin bir tarafında namâz kıldı"; İbn Hıbbân'da da "Bir adam el-Bakara Sûresi'nden başladığını görünce ayrı bir tarafa **çekilip** yalnızca kıldı" denilmiştir. Bu hadîslerden o zâtın namâzı kesip yeni baştan namâz kıldığı anlaşılıyor. Bundan, Şâfiîler bir özürden dolayı namâzı kesmek ve ibtâl etmenin cevâzını istidlâl etmektedirler. Hanefîler ile Mâlikîler ise bunu, ameli bâtıl kılmaktır diyerek, aslâ tecvîz etmezler.

Bâzıları bu zâtın ancak iktidâyı kesmiş olduğunu ve namâzını bozmaksızın, selâm vermeksizin münferiden tamamlamış olduğunu söylerler; bu, Şâfiîler'e göre câizdir. Ancak özürsüz olursa mekrûhtur.

du, demişlerdir. Ve Şu'be'ye, Muhârib'den rivâyet etmekte el-A'meş mutâbaat etmiştir [142].

٦٤ـ باب الإيجاز في الصّلاة وإكمالها

64- NAMÂZI KEMÂLE ULAŞTIRMAKLA BERÂBER NAMÂZDA VECÎZLİK (YÂNÎ KISALTMA, HAFÎFLETME) YAPMAK BÂBI

٩٧ـ حدّثنا أبو معْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا عَبْدُ العَزِيزِ عنْ أنسٍ قال كانَ النبيُّ ﷺ يُوجز الصَّلاةَ ويُكْمِلُها *

97-....... Enes (R): Peygamber (S) namâzı hem kısa kıldırır, hem de kemâle ulaştırırdı, dedi [143].

٦٥ـ باب من أخفَّ الصَّلاةَ عِنْدَ بُكاءِ الصّبيِّ

65- ÇOCUĞUN AĞLAMASI SEBEBİYLE NAMÂZI HAFÎF KILDIRAN KİMSE BÂBI

٩٨ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا الوَلِيدُ قال حدّثنا الأوْزَاعِيُّ عنْ يَحْيى بنِ أبي كَثِيرٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبي قَتَادَةَ عنْ أبيهِ أبي قَتَادَةَ عنِ النبيِّ ﷺ قال إنّي لأقُومُ فِي الصَّلاةِ أُرِيدُ أنْ أُطَوِّلَ فِيها فَأسْمَعُ بُكاءَ الصّبِيِّ فأتَجَوَّزُ فِي صَلاتِي كَرَاهِيَةَ أنْ أشُقَّ عَلَى أُمِّهِ * تَابَعَهُ بِشْرُ بنُ بَكْرٍ وابنُ المُبارَكِ وبَقِيَّةُ عنِ الأوْزَاعِيِّ *

98-....... Bize el-Velîd ibn Müslim haber verip şöyle dedi: Bize el-Evzâî, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan; o da babası Ebû Katâde'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ben namâza, içinde kırâati uzatmak niyetiyle dururum*

---

142 Buhârî'in haber verdiği bu ayrı ayrı mutâbaatlar, hadîsin tarîklerinin çokluğunu gösterdiği gibi, hadîsin kuvvet ve sağlamlığını da göstermektedir. Aynı zamânda hadîsin iyi anlaşılması ve hüküm istinbâtında gerekli olan tamamlayıcı bilgilerin kaynakları da gösterilmiş olmaktadır. Çünkü bu tarîklerin bâzılarında hadîs, daha mufassal lâfızlarla ve ziyâdelerle rivâyet edilmiş olabilmektedir.

143 Yânî cemâatin hâline merhameten namâzı kısa tuttuğu hâlde, namâz rükünleri ve sünnetlerinden hiçbirini de eksik bırakmazdı, demek istemiştir.

da geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca, anasına meşakkat vermek istemediğim için, namâzımı kısa keserim" buyurmuştur [144].

Bu hadîsi el-Evzâî'den rivâyet etmekte, el-Velîd ibn Müslim'e Bişr ibnû Bekr, Abdullah ibnu'l-Mubârek, Bakıyye ibnu'l-Velîd el-Kelâî (197) mutâbaat etmişlerdir.

٩٩ـ حدّثنا خالِدُ بنُ مَخْلَدٍ قال **حدّثنا** سُلَيْمانُ بنُ بِلاَلٍ قال **حدّثنا** شَرِيكُ بنُ عَبْدِ اللهِ قال سَمِعْتُ أَنَسَ بنَ مالِكٍ يَقُولُ ماصَلَّيْتُ وَرَاءَ إمامٍ قَطُّ أَخَفَّ صَلاَةً ولاَ أَتَمَّ مِنَ النبيِّ ﷺ وإنْ كانَ لَيَسْمَعُ بُكاءَ الصَّبِىِّ فَيُخَفِّفُ مَخافَةَ أنْ تفتَنَ أُمُّهُ *

99-....... Bize Şerîk ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Ben aslâ, Peygamber (S) kadar tamâm ve hafîf namâz kıldıran bir imâmın arkasında namâz kılmış değilim. Şu muhakkak ki, Peygamber çocuk ağlaması işitirdi de, çocuğun anasının fitneleneceğinden (yânî üzülüp sıkılacağından) korktuğu için hemen namâzı hafîfletirdi.

١٠٠ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال **حدّثنا** يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال **حدّثنا** سَعِيدٌ قال **حدّثنا** قَتَادَةُ أنَّ أنَسَ بنَ مالِكٍ حَدَّثَهُ أنَّ النبيَّ ﷺ قال إنِّى لأدْخُلُ فِى الصَّلاَةِ وأنا أُرِيدُ إطَالَتَها فأَسْمَعُ بُكاءَ الصَّبِىِّ فأَتَجَوَّزُ فِى صَلاَتِى مِمَّا أعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بكائِهِ *

100-....... Bize Katâde tahdîs etti. Ona da Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Ben namâzı uzatmak isteğiyle namâza giriyorum, derken bir çocuk ağlamasını işitiyorum; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği şiddetli üzüntüyü bilmekte olduğumdan, hemen namâzımda hafîfletme yapıyorum"*.

١٠١ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال **حدّثنا** ابنُ أَبِى عَدِىٍّ عنْ سَعِيدٍ عنْ

---

144 Bu hadîsi Buhârî ile Müslim, müteaddid tarîklerle Enes'ten rivâyet etmişlerdir. Peygamber'in ümmetine olan re'fet ve şefekatının sayısız delîllerinden biri de budur. Çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğu ile meşgûl olacağından, gönül duruluğu ile namâza devâm edemez. Yâhud namâzını bozup çocuğu ile meşgûl olur. Her iki sûretle ya cemâat, ya huşû fazîletlerinin birinden mahrûm kalmış olur. Bunlar imâmın namâzı hafîfletmesi için kâfî sebeblerdir. Peygamber bir defasında birinci rek'atta altmış âyet kadar okumuşken, bir çocuğun ağlamasını işitince ikinci rek'atta yalnız üç âyet ile yetinmiştir.

قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال إنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلاَةِ فأُرِيدُ إطَالَتَهَا فأَسْمَعُ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فأَتَجَوَّزُ مِمَّا أَعْلَمُ منْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ منْ بُكَائِهِ * وقال مُوسَى حدّثنا أَبَانُ قَالَ حدّثنا قَتَادَةُ قال حدّثنا أَنَسٌ عنِ النبيِّ ﷺ مِثْلَهُ *

101-....... Bize İbnu Ebî Adiyy, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Ben namâzı uzatmak isteğiyle namâza girerim, derken bir çocuk ağlamasını işitirim; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği üzüntünün şiddetini bilmekte olduğumdan, hemen namâzı kısaltır, hafîfletirim"* [145].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti [146].

٦٦ـ بابُ إذَا صَلَّى ثُمَّ أَمَّ قَوْماً

66- BİR KİMSE NAMÂZI İMÂMLA BERÂBER KILIP DA SONRA BAŞKA BİR TOPLULUĞA İMÂMLIK ETTİĞİ ZAMÂN(Kİ HÜKMÜ BEYÂN) BÂBI [147]

١٠٢ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ وأَبو النُّعْمانِ قالا حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ أَيُّوبَ عنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ عنْ جابِرٍ قال كانَ مُعاذٌ يُصَلِّي مَعَ النبيِّ ﷺ ثُمَّ يَأْتِي قَوْمَهُ فَيُصَلِّي بِهِمْ *

102-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Peygam-

145 Arka arkaya sıralanan bu hadîslerle, çocukların ve çocuklu kadınların mescide girmesinde be's olmadığı, kadınların erkek safflarının arkasında cemâate katılmalarının câiz olduğu istidlâl olunur. Bir de Peygamber'in bu sözü, namâzda iken müstehâb olan bir şeyi yapmaya niyet eden kimseye, o müstehâbı yapmak vâcib olmadığına delîldir.

146 Bu ta'lîkın fâidesi, hadîsi Katâde'nin Enes'ten işitmiş olduğunu beyândır (Aynî).

147 Buhârî, hakkında görüş ayrılığı bulunan mes'elede kesin hüküm vermeyi terk etmek husûsundaki âdeti üzere yürüyerek "izâ"nın cevâbını zikretmemiştir. Bununla berâber Buhârî'nin meylinin bunun cevâzına olduğu zâhirdir. Öyleyse mukadder cevâb "Bu câiz olur" yâhud "Bu kâfî olur" sözüdür (Aynî).

ber (S)'in maiyyetinde namâzı kılardı da, sonra kendi kavmine gelir ve onlara (kılmış olduğu bu) namâzı kıldırırdı [148].

٦٧ـ بابُ مَنْ أَسْمَعَ النَّاسَ تَكْبِيرَ الإمامِ

67- İMÂMIN TEKBÎRLERİNİ CEMÂATTEKİ İNSANLARA İŞİTTİREN KİMSE BÂBI

١٠٣ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ دَاوُدَ قال حدّثنا الأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عنها قالَتْ لَمَّا مَرِضَ النبيُّ ﷺ مَرَضَهُ الَّذِى ماتَ فِيهِ أَتاهُ يُؤْذِنُهُ بالصَّلاَةِ فقالَ مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ قُلْتُ إِنَّ أبا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ إِنْ يَقُمْ مَقَامَكَ يَبْكِي فَلاَ يَقْدِرُ عَلَى القِرَاءَةِ قال مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ فَقُلْتُ مِثْلَهُ فقال فِى الثَّالِثَةِ أو الرَّابِعَةِ إِنَّكُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ مُرُوا أبا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ فصَلَّى وَخَرَجَ النبيُّ ﷺ يُهَادَي بَيْنَ رَجُلَيْنِ كأَنِّى أَنْظُرُ إِلَيْهِ يَخُطُّ بِرِجْلَيْهِ الأَرْضَ فَلَمَّا رَآهُ أَبو بَكْرٍ ذَهَبَ يَتأَخَّرُ فَأَشارَ إِلَيْهِ أَنْ صَلِّ فَتَأَخَّرَ أَبو بَكْرٍ رضِيَ اللهُ عنه وقَعَدَ النبيُّ ﷺ إِلَى جَنْبِهِ وأَبو بَكْرٍ يُسْمِعُ النَّاسَ التَّكْبِيرَ * تابَعَهُ مُحَاضِرٌ عنِ الأَعْمَشِ *

103-....... Bize Abdullah ibn Dâvûd tahdîs edip, şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrâhîm'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde vefât etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zamân, Bilâl O'na gelir, namâz vaktini bildirirdi. Peygamber: *"Ebû Bekr'e emredin de namâzı kıldırsın"* buyurdu. Ben: Şübhesiz Ebû Bekr ince kalbli bir insandır. Eğer senin makaamına geçip dikelirse ağlar ve okumaya muktedir olamaz, dedim. Peygamber yine: *"Ebû Bekr'e emredin, namâzı kıldırsın"* buyurdu. Ben de o söylediğim sözün benzerini söyledim. Peygamber üçüncü yâhud dördüncü defasında: *"Şübhesiz sizler Yûsuf Peygamber'in sâhibesi olan kadınlarsınız* (yânî onlar cinsinden kadınlarsınız). *Ebû Bekr'e emredin de namâzı kıldırsın"* buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr namâzı kıldırmağa başladı. Peygamber de iki kişiye dayanarak çıktı.

---

148 Bundan önce geçen 60. bâbın 136 rakamlı hâşiyesinde, bu konu ile de ilgili gerekli açıklama geçmişti. Bu mes'elede Hanefîler ile Mâlikîler bir tarafta, Şâfiîler ile Hanbelîler diğer taraftadır. Hanefîler ile Mâlikîler, farz kılan kimsenin nâfile kılana iktidâ etmesi sahîh değildir, derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, bunu câiz görürler. Delîllerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

Peygamber'in iki ayağı ile yerde çizgi çizerek çıkışı hâlâ gözümün önündedir. Ebû Bekr, Peygamber'i görünce geri çekilmeye davrandı. Peygamber; namâzı kıldır, diye işâret etti. Fakat Ebû Bekr imâmlık makaamından geriye çekildi. Peygamber Ebû Bekr'in yanıbaşına oturdu. Ebû Bekr, tekbîrleri insanlara işittiriyordu [149].

Bu hadîsi el-A'meş ibn Süleymân'dan rivâyet etmekte Muhâdır el-Hemedânî el-Kûfî (206), Abdullah ibn Dâvûd'a mutâbaat etmiştir.

٦٨ـ بابُ الرَّجُلِ يأتَمُّ بالإمامِ ويأتَمُّ النَّاسُ بِالمَأْمُومِ . ويُذْكَرُ عنِ النبيِّ ﷺ ائْتَمُّوا بِي وَلْيَأْتَمَّ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ *

68- BÂB: (İŞİTTİRİCİ OLAN) KİMSE İMÂMA UYAR, İNSANLAR DA İMÂMA UYMUŞ OLAN O KİMSEYE UYARLAR [150].

---

149 Bu hadîs aynı kitâbın 39. ve 46. bâblarında da geçmişti. Burada bâb başlığına şâhid olan kısım "Ebû Bekr tekbîrleri insanlara işittiriyordu" ifâdesidir. Bu ifâde, cumhûra göre, geçen rivâyetlerdeki "Ebû Bekr, Peygamber'in namâzına uyarak namâz kılıyor, insanlar da Ebû Bekr'in namâzına uyarak namâz kılıyorlardı" sözlerinden kasdedilen ma'nâyı tefsîr edicidir... (İbn Hacer).

Bu hadîsten ve diğer hadîslerden, Peygamber'in gelmesinden sonra o namâzı Peygamber'in imâm olup kıldırdığı, Ebû Bekr'in hizmeti yalnız teblîğden ibâret kaldığı anlaşılıyor.

150 İbn Battâl: Bu, Mesrûk ile Şa'bî'nin cumhûra muhâlif olarak "Safflarının bir kısmı diğer kısmına uyar" sözlerine muvâfıktır, dedi. Şa'bî'nin sözünü Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

Buhârî bu mes'elede kendi tercîhini açıkca beyân etmedi. Çünkü, bâb başlığına "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlardı" kavline delâlet edici bir şekilde başladı. Sonra insanların Ebû Bekr'e iktidâsını ihtivâ eden bu rivâyeti tekrârladı. Bunun zâhiri, muallak hadîsin zâhirini gösteriyor. Buhârî'nin, Şa'bî'nin kavline gider olması ve ilk rivâyetteki "Tekbîrleri insanlara işittiriyordu" kavlinin, insanların Ebû Bekr'e uymalarını nefyetmediğini düşünmesi muhtemildir. Çünkü tekbîrleri insanlara işittirmesi, kendisine uymakta oldukları şeyin bir cüz'üdür. Bunda ise, diğerleri için bir nefiy yoktur. Bunu da İsmâîlî'nin "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlar. Ebû Bekr de onlara işittiriyordu" rivâyeti te'yîd eder (İbn Hacer).

Bu başlık iki ma'nâya gelir: Biri, kişi imâma uyar, insanlar da me'mûma uyarlar; yânî insanlar tekbîrleri o şahıstan işitirler, böylece imâm, hakîkatte her biri için imâmdır. İkincisi, insanlar hakîkaten o kimseye uyarlar. Müellif Buhârî, Peygamber'in Ebû Bekr'e imâm olması ve Ebû Bekr'in de insanlara imâm olmasında her iki ihtimâle gitmiştir. Peygamber'in Ebû Bekr'e uymuş olması görüşü -ki bu üçüncü ihtimâldir ve İmâm Ahmed'in görüşüdür-; müellif bunu söylemedi (Şâh Veliyyullah).

Ve Peygamber(S)'den: *"Sizler bana uyunuz, sizin arkanızdaki kimseler de size uysunlar"* sözü zikrolunur[151].

١٠٤ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قَالَ حدّثنا أبو مُعَاوِيَةَ عن الأعْمَشِ عَنْ إبرَاهِيمَ عنِ الأسْوَدِ عَنْ عائِشَةَ قالَتْ لَمَّا ثَقُلَ رسولُ اللهِ ﷺ جاءَ بِلالٌ يُؤذِنُهُ بِالصَّلاةِ فقال مُرُوا أبا بَكْرٍ أنْ يُصَلِّيَ بالناسِ فَقُلْتُ يارَسُولَ اللهِ إنَّ أبا بَكْرٍ رَجُلٌ أسِيفٌ وإنَّهُ مَتَى مايَقُمْ مَقَامَكَ لايُسْمِعُ الناسَ فَلَوْ أمَرْتَ عُمَرَ فقال مُرُوا أبابَكْرٍ يُصَلِّي بالنَّاسِ فَقُلْتُ لحَفْصةَ قُولِي لَهُ إنَّ أبا بَكْرٍ رَجُلٌ أسِيفٌ وإنهُ مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ لاَ يُسْمِعُ النَّاسَ فَلَوْ أمَرْتَ عُمَرَ قالَ إنَّكُنَّ لأنْتُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ مُرُوا أبا بَكْرٍ أنْ يُصَلِّيَ بالنَّاسِ فَلَمَّا دَخَلَ فِي الصَّلاةِ وجَدَ رسُولُ اللهِ ﷺ فِي نَفْسِهِ خِفَّةً فقامَ يُهادَي بَيْنَ رَجُلَيْنِ ورِجْلاهُ يَخُطَّانِ فى الأرْضِ حَتَّى دَخلَ المَسْجِدَ فَلَمَّا سَمِعَ أبو بَكْرٍ حِسَّهُ ذَهَبَ أبو بَكْرٍ يَتَأخَّرُ فَأوْمَأ إلَيْهِ رسُولُ اللهِ ﷺ فَجاءَ رسولُ اللهِ ﷺ حَتَّى جلَسَ عنْ يَسَارِ أبِي بَكْرٍ فَكَانَ أبو بَكْرٍ يُصَلِّي قائِماً وكانَ رسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي قاعِداً يَقْتَدِي أبو بَكْرٍ بصَلاةِ رسولِ اللهِ ﷺ والنَّاسُ مقْتَدُون بِصَلاَةِ أبِي بَكْرٍ رضِيَ اللَّهُ عنْهُ *

104-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı ağırlaştığı zamân Bilâl gelip namâz vaktini bildiriyordu. Rasûlullah: *"Ebû Bekr'e insanlara namâz kıldırmasını emredin"* buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, şübhesiz Ebû Bekr hisli, gamlı bir insandır. Muhakkak ki o senin makaamında durduğu zamân insanlara işittiremeyecektir. Bu işi Umer'e emretsen, dedim. Rasûlullah: *"Ebû Bekr'e emrediniz, o insanlara namâz kıldırır"* buyurdu. Ben Hafsa'ya da: Şübhesiz Ebû Bekr hüzünlü bir kimsedir. Muhakkak ki o senin makaamına durduğu zamân kırâati insanlara işittiremez. Umer'e emir buyursan, deyiver dedim. (Hafsa dediğimi yaptı.) Rasûlullah: *"Yûsuf Peygamber'in sâhibeleri şübhesiz ki siz kadınlarsınız. Ebû Bekr'e, insanlara namâz kıldırmasını emrediniz"* buyurdu. Ebû Bekr namâza girince, Rasû-

---

151 Bu ta'lîki, Müslim *Sahîh*'inde Ebû Saîd Hudrî'den şöyle tahrîc etmiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerinde bir gerileme gördü de onlara: *"İlerleyiniz, bana uyunuz, arkanızda olanlar da size uysunlar. Bir kavm* (namâzda) *geri kalmakta devâm ederlerse nihâyet Allah onları* (herşeyde) *geriletir"* buyurdu.
Bu hadîsi *Sünen* sâhibleri de tahrîc etmişlerdir.

lullah kendinde bir hafîflik hissetti de kalktı ve iki adam arasında dayanarak, iki ayağı yerde sürüne sürüne götürüldü. Nihâyet mescide girdi. Ebû Bekr O'nun gelişteki hafîf sesini işitince, gerilemeye davrandı. Rasûlullah ona işâret etti. Akabinde Rasûlullah geldi, nihâyet Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr ayakta namâz kılıyordu. Rasûlullah ise oturarak namâz kılıyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namâzına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namâzına uyuyorlardı [152].

٦٩ـ بابٌ هَلْ يَأْخُذُ الإمامُ إذَا شَكَّ بِقَوْلِ النَّاسِ

69- BÂB: İMÂM NAMÂZDA ŞÜBHEYE DÜŞTÜĞÜ ZAMÂN İNSANLARIN SÖZÜNE TUTUNUR MU?

١٠٥ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكِ بنِ أنَسٍ عنْ أيُّوبَ بنِ أبي تَمِيمَةَ السَّخْتِيانِيِّ عنْ مُحَمَّدِ بنِ سِيرِينَ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ انْصَرَفَ مِنِ اثْنَتَيْنِ فقال لَهُ ذُو اليَدَيْنِ أقَصُرَتِ الصَّلاةُ أمْ نَسِيتَ يارَسُولَ اللهِ فقال رسولُ اللهِ ﷺ أصَدَقَ ذُواليَدَيْنِ فقال النَّاسُ نَعَمْ فَقامَ رسولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّى اثْنَتَيْنِ أُخْرَيَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ فَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أوْ أطْوَلَ *

105-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S), iki rek'at kıldırıp namâzdan çıktı. Zu'l-Yedeyn O'na: Yâ Rasûlallah, namâz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Rasûlullah oradakilere: *"Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?"* diye sordu. Onlar: Evet, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalktı ve iki rek'at daha namâz kıldırdı. Sonra tekbîr alıp daha önceki sucûdu gibi yâhud biraz daha uzun (iki) secde yaptı [153].

---

152 Buhârî bu hadîsi, şimdiye kadar değişik tarîklerden bâzı lâfız farklarıyle 39., 46., 67. bâblar gibi birçok yerlerde tahrîc etmiştir. Her tahrîc ettiği yerde de o başlıkta bulunan mes'elenin delîlini göstermek istemiştir. Hadîsin bu 68. bâbdaki başlığa delîl olan kısmı "Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namâzına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namâzına uyuyorlardı" şeklindeki bu son fıkrasıdır.
"Rasûlullah geldi, nihâyet Ebû Bekr'in soluna oturdu.." ifâdesi de Peygamber'in imâm, Ebû Bekr'in me'mûm olduğuna delâlet eder.

153 Bu hadîs daha önce, Kitâbu's-Salât, "Her nerede olursa kıbleye yönelme" unvânlı 31. bâbında Abdullah ibn Mes'ûd'dan; yine Kitâbu's-Salât, "Mescidde parmakları birbirine geçirmek" unvânlı 88. bâbda Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmişti.
Burada "Namâz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" suâli üzerine, işin hakîkatini ve künhünü cemâatten araştırıp öğrendikten sonra, namâzı tamamlamış-

١٠٦ ـ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن سَعْدِ بنِ إبْرَاهِيمَ عن أبي سَلَمَةَ عن أبي هُرَيْرَةَ قال صَلَّى النبيُّ ﷺ الظُّهْرَ رَكْعَتَيْنِ فَقِيلَ صَلَّيْتَ رَكْعَتَيْنِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ سَلَّمَ ثُمَّ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ *

106-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir defa öğle namâzını iki rek'at kıldırdı. Kendisine: İki rek'at kıldırdın, denildi. Bunun üzerine iki rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra iki secde daha yaptı [154]

٧٠ ـ بابٌ إذَا بَكَى الإمامُ فِي الصَّلاَةِ وقال عَبْدُ اللهِ بنُ شَدَّادٍ سَمِعْتُ نَشِيجَ عُمَرَ وأنا فِي آخِرِ الصُّفُوفِ يَقْرَأُ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي و حُزْنِي إِلَى اللهِ

70- BÂB: İMÂM NAMÂZ İÇİNDE AĞLADIĞI ZAMÂN? [155]

Ve Abdullah ibn Şeddâd şöyle demiştir: Ben saffların sonuncusunda bulunduğum hâlde Umer'in feryâd etmeyerek için için ağlamasını işittim. O, "*Ben kederimi, mahzûnluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum...*" (Yûsuf: 86) âyetini okuyordu [156].

١٠٧ ـ حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنا مالِكُ بنُ أنَسٍ عنْ هِشامِ بنِ عُرْوَةَ عنْ أبِيهِ عَنْ عائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال فى مَرَضِهِ مُرُوا أبَا بَكْرٍ يُصَلِّى بالناسِ قالَتْ عائِشَةُ قُلْتُ إنَّ أبَا بَكْرٍ إذَا قامَ فى مَقامِكَ لَمْ يُسْمِعِ

---

tır. İşte Rasûlullah'ın araştırıp, mes'eleyi tahkîk eylemesi, bâb başlığındaki suâlin cevâbı oluyor.

154 Müslim'de Ebû Saîd Hudrî'den rivâyet edilen hadîs şöyledir: " إذا شَكَّ أحَدُكُمْ فى صلاتِهِ فَلاَ يَدْرِى كَمْ صَلَّى ثلاثاً أمْ أرْبَعاً فَلْيَطْرَحِ الشكَّ وَلْيَبْنِ عَلى اليَقِين " = *Biriniz, namâzında şekk edip de, üç mü yoksa dört mü kıldı bilemezse, şübheyi atıp, yakîn üzerine namâzı binâ etsin*".

155 Yânî ağlamak namâzı bozar mı, bozmaz mı? Abdullah ibn Şeddâd'ın haberi ile bâb altındaki hadîs, ağlamanın cevâzına delâlet etmektedirler. Bu husûsta bâzı tafsîlât da vardır (İbn Hacer).

156 Bu haberi Saîd ibn Mansûr ile ibnu'l-Munzir mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Bunda Umer namâza Yûsuf Sûresi ile başlamış, işâret edilen âyete kadar okumuş, orada için için ağladığı işitilmiştir.

Bu haberdeki *neşîc* lâfzının ma'nâsı şöyle açıklanmıştır:

en-Neşic, nûn'un fethiyle, sesini çıkarmayıp feryâdsızca, boğularak, ve bukâ' boğazda tıkanıp kısılarak ağlamak ma'nâsınadır... *(Kaamus Ter.)*.

النَّاسَ مِنَ الْبُكاءِ فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ فقال مُرُوا أبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ للنّاسِ فقالَتْ عائِشَةُ لِحَفْصَةَ قُولِي لَهُ إنَّ أبا بَكْرٍ اذا قامَ فى مَقامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النّاسَ مِنَ البُكاءِ فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ فَفَعَلَتْ حَفْصَةُ فقال رسولُ اللهِ ﷺ مَهْ إنَّكُنَّ لَأَنْتُنَّ صَوَاحِبُ يُوسُفَ مُرُوا أبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ للناسِ قالَتْ حَفْصَةُ لِعائِشَةَ ما كُنْتُ لِأُصِيبَ مِنْكِ خَيْراً *

107-....... Mû'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı içinde: *"Ebû Bekr'e insanlara namâz kıldırmasını emredin"* buyurdu. Âişe dedi ki: Ben: Ebû Bekr senin makaamında (yânî namâz kıldırdığın mihrâbda) durduğu zamân ağlamaktan kırâati insanlara işittiremez. Umer'e emret de, insanlara o kıldırsın, dedim. Rasûlullah: *"Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namâz kıldırsın"* buyurdu. Âişe Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaamında durursa, ağlamaktan insanlara işittiremez, Umer'e emret de insanlara o namâz kıldırsın deyiver, dedi. Hafsa dediğini yaptı. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Yeter, şübhesiz sizler elbette Yûsuf'un sâhibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namâzı o kıldırsın"* buyurdu. Hafsa, Âişe'ye: Zâten ben senden bir hayra nâil olacak değildim, dedi (de canının sıkıntısını ifâde etti) [157].

٧١ــ بابُ تَسْوِيَةِ الصفوفِ عِنْدَ الإقامَةِ وبَعْدَها

71- SAFFLARI, İKAAMET SIRASINDA VE İKAAMETTEN SONRA (NAMÂZA BAŞLAMADAN ÖNCE) DÜMDÜZ YAPMAK BÂBI

١٠٨ــ حدّثنا أبو الوَلِيدِ هِشامُ بنُ عَبْدِ المَلِكِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى عَمْرُو بنُ مُرَّةَ قال سَمِعْتُ سالِمَ بنَ أبِى الجَعْدِ قال سمِعْتُ النُّعْمانَ ابنَ بَشِيرٍ يَقُولُ قال النبيُّ ﷺ لَتُسَوُّنَّ صُفُوفَكُمْ أوْ لَيُخالِفَنَّ اللّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ *

108-....... Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): *"Safflarınızı ya dümdüz yaparsınız, ya Al-*

---

157 Hadîsin bâb ismine uygunluk ve delîllik ciheti, Âişe, babasının duygulu bir insan olduğunu, Kur'ân okurken ağladığını daha önceki müşâhadelerinden bildiği için, Peygamber'in makaamına geçtiğinde de duygulanıp ağlayacağını ve Kur'ân'ı insanlara işittiremiyeceğini ısrarla söylediği hâlde, Peygamber yine Ebû Bekr'in imâmlığında ısrâr etmiş olmasıdır (Aynî).

lah yüzlerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir'' buyurdu [158].

١٠٩ــ حدّثنا أبو معمرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عَن عَبْدِ العَزِيزِ عَنْ أنسٍ أنّ النبيَّ ﷺ قال أقِيمُوا الصفوفَ فإنّي أراكُمْ خَلْفَ ظَهْرِي *

109-....... Bize Abdu'l-Vâris, Abdulazîz'den; o da Enes (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *''Namâz safflarını doğrultunuz. Zîrâ ben sizleri arkamdan da görüyorum''* buyurmuştur [159].

٧٢ــ بابُ إقْبالِ الامامِ عَلى النَّاسِ عِنْدَ تَسْوِيَةِ الصُّفُوفِ

72- SAFFLARIN DÜZELTİLMESİ SIRASINDA İMÂMIN İNSANLARA KARŞI YÖNELMESİ BÂBI

١١٠ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ أبي رَجاءٍ قال حدّثنا مُعاوِيَةُ بنُ عَمْرٍو قال حدّثنا زائِدَةُ بنُ قُدَامَةَ قال حدّثنا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ قال حدّثنا أنَسٌ قال أُقِيمَتِ الصَّلاةُ فأقْبَلَ عَلَيْنا رسُولُ اللهِ ﷺ بِوَجْهِهِ فقال أقِيمُوا صُفُوفَكُمْ وتَرَاصُّوا فإنّي أرَاكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِي *

110-....... Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir defa namâz ikaamet edilmişti. Rasûlullah (S) yüzünü bizlerden tarafa döndürdü de: *''Namâz safflarınızı doğrultunuz ve sımsıkı birbirinize yapışınız. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm''* buyurdu [160].

---

158 Saffları dümdüz yapmaktan maksad, saffa girenlerin bir hizâda bulunması, saffta aralık bulunuyorsa kapatılmasıdır. Safflar dolu, aralıksız ve boydan boya tamâm olmalıdır. Öndeki saff bu şekilde dolmadıkça ikinci saffta, o da böyle dolmadıkça üçüncü saffta bulunmak olmaz.

Hadîsin son fıkrası *''Allah kalblerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir''* şeklinde de rivâyet edilmiştir. Yüzlerin ayrı ayrı taraflara çevrilmesi, kalblerin birbirine karşı dönük olması, yânî müslümânlar arasında kin ve düşmanlık peydâ olması demektir. İşte namâz safflarının bozuk olmasına, kalblerin bozukluğu gibi şiddetli ilâhî bir cezâ terettüb ediyor. Müslümânlar arasında amelen en büyük toplayıcı sebeb namâz olduğundan, salâhları ve ictimâî nizâmları, namâzdaki salâh ve nizâmı güzel muhâfaza etmeye bağlı kılınmış demek oluyor.

159 Peygamber'in arkasındakileri görmesi hakîkat de, mecâz da olabilir. Hakîkat olması hâlinde bu, Peygamberlik husûsiyetlerinden olmuş olur.

160 Bu hadîsten de ikaamet ile namâza girme arasında imâmın cemâate dönüp saffları düzeltme husûsunda kelâm edebileceği ve saffları düzeltmenin vâcib olduğu anlaşılmaktadır.

٧٣ـ بابُ الصَّفِّ الأوَّلِ
73- BİRİNCİ SAFF BÂBI

١١١ـ حدّثنا أبو عاصِمٍ عنْ مالِكٍ عن سُمَيٍّ عن أبي صالِحٍ عن أبي هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ ﷺ الشهَداءُ الغَرِقُ والمَطْعُون والمَبْطُونُ والهَدِمُ وقال وَلَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي التَّهْجِيرِ لا سْتَبَقُوا ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي العَتَمَةِ والصُّبْحِ لاَ تَوْهُمَا ولَوْ حَبْواً ولَوْ يَعْلَمُونَ ما فِي الصَّفِّ الأَوَّلِ لاسْتَهَمُوا *

111-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyuruyordu: *"Şehîdler; suda boğulan, tâûndan ölen, karın illetinden ölen, yıkık altında kalıp ölen* (bir de Allah yolunda ölen) *dir."* Yine buyurdu ki: *"İlk vakitte olanı bilselerdi, muhakkak* (ona yetişmek için) *yarış ederlerdi. Yatsı ile sabâh*(cemâatların)*da olan fazîleti bilselerdi, emekleye emekleye de olsa muhakkak bu iki namâza gelirlerdi. Birinci saffta* (bulunmakta) *neler olduğunu bilselerdi* (onlara nâil olmak için) *muhakkak kur'a atarlardı"* [161].

٧٤ـ بابٌ إقامةُ الصَّفِّ مِنْ تَمامِ الصلاةِ
74- BÂB: SAFFI DOĞRULTMAK, NAMÂZIN (GÜZEL) TAMAM OLMASINDANDIR

١١٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزّاق قال أخبرنا مَعْمَرٌ عنْ هَمَّامٍ عن أبي هُرَيْرَةَ عن النبيِّ ﷺ أنَّهُ قال إنَّما جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلاَ تَخْتَلِفُوا عليه فاذَا رَكَعَ فارْكَعُوا وإذَا قال سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وَاذَا سجَدَ فاسْجُدُوا واذَا صَلَّى جالساً فَصَلُّوا جُلُوساً أجْمَعُونَ وأقِيمُوا الصَّفَّ فِي الصلاةِ فإنَّ اقامَةَ الصَّفِّ مِنْ حُسْنِ الصلاةِ *

112-....... Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh imâma muhâlif iş yapmayınız. O rukû'ya varınca rukû'a varınız. Başını kaldırdığı zamân*

---

161 Bu hadîs bâzı lâfız farklarıyle daha önce de Kitâbu'l-Ezân, "Ezân okumak husûsunda kur'a atmak" unvânlı 9., ve kezâ aynı kitâb, "Öğle namâzını ilk vaktinde kılmanın fazîleti" unvânlı 32. bâbda geçmişti. Burada bâb başlığına delîl olan kısmı, hadîsin son fıkrasıdır. Birinci saff da imâma yakın olan safftır.

*siz de kaldırınız. **Semiallahu limen hamideh** dediği zamân **Rabbenâ leke'l-hamd** deyiniz. Secdeye gittiği zamân siz de secdeye gidiniz. Otur-duğu hâlde namâz kıldığı vakit sizler de hep oturarak namâz kılınız. Namâzda saffı doğrultunuz. Çünkü saff doğrultmak namâzın güzelliğindendir"* [162].

١١٣ــ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ قَتادةَ عَنْ أَنَسٍ عَنِ النبيِّ ﷺ قال سَوُّوا صُفُوفَكُمْ فإنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفُوفِ مِنْ إقامَةِ الصَّلاةِ

113-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S): *"Safflarınızı dümdüz yapınız. Çünkü saffları dümdüz yapmak, namâzı ikaame etmek*(işlerin)*dendir"* buyurmuştur [163].

٧٥ــ بابُ إثْمِ مَنْ لَمْ يُتِمَّ الصُّفُوفَ

75- (NAMÂZA DURMA SIRASINDA) SAFFLARI TAMAMLAMAYAN KİMSELERİN GÜNÂHI BÂBI

١١٤ــ حدّثنا مُعاذُ بنُ أسَدٍ قال أخبرنا الفَضْلُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا سَعِيدُ بنُ عُبَيْدٍ الطائِيُّ عَنْ بُشَيْرِ بنِ يَسَارٍ الأنْصارِيِّ عَنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّهُ قَدِمَ المَدِينَةَ فَقِيلَ لَهُ ماأنْكَرْتَ مِنَّا مُنْذُ يَومِ عَهِدْتَ رسولَ اللهِ ﷺ قال ما أنْكَرْتُ شَيْئاً إلاَّ أنَّكُمْ لا تُقِيمُونَ الصُّفُوفَ * وقال عُقْبَةُ بنُ عُبَيْدٍ عن بُشَيْرِ بنِ يَسَارٍ قَدِمَ عَلَيْنَا أنَسُ بنُ مالِكٍ المَدِينةَ بهذا *

114-....... Bize Saîd ibn Ubeyd et-Tâî, Buşeyr ibn Yesâr el-Ensârî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle haber verdi: Enes ibn Mâlîk (R) Basra'dan Medîne'ye geldi. Kendisine: Rasûlullah(S)'ın ahdinden (zamanından) beri bizde beğenmediğin şeyler nelerdir? diye

---

162 Bu hadîs, Kitâbu'l-Ezân, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır" unvânlı 51. bâbda Âişe'den olmak üzere geçmişti. Burada Ebû Hureyre'dendir ve bâzı ziyâdelikler ihtivâ etmektedir.

Daha evvel geçen bâblarda *"İmâm oturduğu hâlde namâz kıldığı vakit sizler de hep oturarak namâz kılınız"* emrinin Peygamber'in hastalık günlerinden birinde verdiği bir emir olduğu, bundan sonra, bu emrin imâm oturduğu hâlde ayakta ona iktidâ edilmesi şeklinde takarrur ettiği isbât edilip gösterilmişti.

Bu hadîste bâb başlığına delîl olan kısım, son fıkrasıdır ki, saffı doğrultmanın namâzın güzelliklerinden olduğunu takrîr etmiştir.

163 Bu hadîslerde Peygamber'in saffların dümdüz yapılmasına atfettiği büyük ehemmiyet en açık sûrette görülmektedir.

soruldu. Enes: Sizin beğenmediğim bir şeyiniz yok; şu kadar var ki, sizler saffları doğrultmuyorsunuz, dedi.

Ve Ukbetu'bnu Ubeyd: Buşeyr ibn Yesâr'dan, Enes ibn Mâlik Medîne'ye bizim yanımıza geldi.. deyip bu hadîsi rivâyet etti [164]

٧٦ـ بابُ الصاقِ المَنْكِبِ بالمَنْكِبِ والقَدَمِ بالقَدَمِ فى الصَّفِّ * وقال النُّعمانُ بنُ بَشِيرٍ رَأَيْتُ الرَّجُلَ مِنَّا يُلزِقُ كَعْبَهُ بِكَعْبِ صاحِبِهِ

76- SAFFTA OMUZUN OMUZA VE AYAĞIN AYAĞA YAPIŞTIRILMASI BÂBI

Ve Nu'mân ibn Beşîr: Ben bizden olan kimsenin kendi topuğunu yanındaki arkadaşının topuğuna yapıştırdığını gördüm, demiştir [165].

١١٥ـ حدّثنا عَمْرو بنُ خالِدٍ قال حدّثنا زُهَيْرٌ عنْ حُمَيْدٍ عن أَنَسٍ عَنِ النبىِّ ﷺ قال أَقِيمُوا صُفُوفَكُمْ فإنِّى أَراكُمْ مِنْ وَرَاءِ ظَهْرِى وكانَ أَحَدُنا يُلزِقُ مَنْكِبَهُ بِمَنْكِبِ صاحِبِهِ وَقَدَمَهُ بِقَدَمِهِ *

115-....... Bize Zuheyr, Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): *"Namâz safflarınızı doğrultunuz. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm"* buyurdu. Yine Enes: Bizim herbirimiz kendi omuzunu arkadaşının omuzuna, ayağını da arkadaşının ayağına yapıştırırdı, dedi [166].

٧٧ـ بابٌ إذَا قامَ الرَّجُلُ عَنْ يَسارِ الإمامِ وَحَوَّلَهُ الإمامُ

164 Ukbetu'bnu Ubeyd, üstteki hadîsin râvîsi olan Saîd ibn Ubeyd'in kardeşidir. Buhârî bu ikinci tarîki zikretmekle Buşeyr ibn Yesâr'ın bunu Enes'ten işitmesini göstermek istemiştir.

"Demek ki, tâbiîler zamânındaki namâz safflarını sahâbîler beğenmemişler. Zamânımızdaki namâz saffları ise cidden yürekler acısıdır. Ehli İslâm arasındaki tenâfur ve tebâğuz hâli de Peygamber'in inzârına tastamâm tetâbuk ederek safflarımızın hâline denk geliyor" (Ahmed Naîm, *Tecrîd Ter.*, II, 560).

165 Nu'mân'ın bu sözü, Ebû Dâvûd'un tahrîc ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buna İbn Huzeyme de sahîhtir, demiştir.

166 Bundan maksad, saffları doğrultmak ve aralıkları kapatmak husûsundaki mübâlağadır.

خلفه إلي يمينه تمت صلاته

77- BÂB: ME'MÛM OLAN KİMSE, İMÂMIN SOLUNDA NAMÂZA DURDUĞU VE İMÂM DA ONU ARKA TARAFINDAN TUTUP SAĞ YANINA GEÇİRDİĞİ ZAMAN NAMÂZI TAMÂM OLMUŞTUR

١١٦ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا دَاوُدُ عَنْ عَمْرِو بنِ دِينارٍ عن كُرَيْبٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابنِ عباسٍ رضى الله عنهما قال صَلَّيْتُ مَعَ النبىِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَقُمْتُ عَنْ يَسارِهِ فَأَخَذَ رسولُ اللهِ ﷺ بِرَأسِى مِنْ وَرَائِى فَجَعَلَنِى عَنْ يَمِينِهِ فَصَلَّى وَرَقَدَ فَجَاءَهُ المُؤَذِّنُ فَقامَ وصَلى ولَمْ يَتَوَضَّأْ *

116-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece Peygamber'le berâber namâza kalktım da O'nun sol tarafına durdum. Rasûlullah (S) arka tarafımdan başımı tuttu ve beni sağ tarafına geçirdi. Böylece namâzı kıldı ve uyudu. Müteâkıben O'na müezzin geldi, kalkıp abdest almadan namâz kıldı [167].

٧٨ـ بابٌ المَرْأَةُ وَحْدَها تَكُونُ صَفاً

78- BÂB: KADIN TEK BAŞINA BİR SAFF OLUR

١١٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيانُ عَنْ إسْحاقَ عَنْ أنسِ بنِ مالِكٍ قال صَلَّيْتُ أنَا وَيَتِيمٌ فى بَيْتِنا خَلْفَ النبىِّ ﷺ وَأُمِّى أُمُّ سُلَيْمٍ خَلْفَنَا *

117-....... Enes ibn Mâlik (R): Ben bir yetîm ile berâber bizim evde Peygamber(S)'in arkasında cemâatle namâz kıldık; annem Ümmü Süleym de bizim arkamızda (namâz kıldı) demiştir [168].

---

167 Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birçok yerde tahrîc etmiş ve her bir yerde de, o yerle ilgili bulunan dînî hükümleri istinbât eylemiştir. Bunun benzerini bu kitâbında çok yapmıştır. Bu da müellifin ictihâd kuvvetine delâlet eden husûslardan biridir. Çünkü o, hadîsin her bir cüz'ünden hüküm çıkarır. Bu makaam ise cemâat mes'elesiyle ilgilidir. Me'mûm tek kişi olduğu zamân namâza duruş sünneti, imâmın sağına durmaktır. Bununla berâber şâyet me'mûm imâmın soluna durursa namâzı bozulmuş olmaz (Şâh Veliyyullah).

168 Kadın erkeklere karışmayarak, tek başına onların arkasında namâza durursa, bu duruşu saff hükmünde olur. Bu hadîste kılındığı haber verilen namâzda Enes ibn Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, onların arkasında tek başına namâza durmuş ve bir saff teşkîl etmiştir. Bu da bâb başlığındaki mes'elenin delîlidir.

٧٩ـ باب مَيْمَنَةِ المَسْجِدِ والإمامِ

79- MESCİDİN VE İMÂMIN SAĞ TARAFINA GİTMEK BÂBI [169]

١١٨ـ حدّثنا مُوسَى قال حدّثنا ثابِتُ بنُ يَزِيدَ قال حدّثنا عاصِمٌ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما قال قُمْتُ لَيْلَةً أُصَلِّى عَنْ يَسَارِ النبيِّ ﷺ فَأَخَذَ بِيَدِي أو بِعَضُدِى حَتَّى أقامَنِى عَنْ يَمِينِهِ وقال بِيَدِهِ مِنْ وَرَائِى *

118-....... Bize Âsım, eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben bir gece, namâz kılmak üzere Peygamber'in solunda durdum. Peygamber (S) benim elimi -yâhud pazumu- tuttu da, eliyle arkamdan işâret ederek nihâyet beni sağ tarafına dikeltti.

٨٠ـ بابٌ اذَا كانَ بَيْنَ الامامِ وَبَيْنَ القَوْمِ حائِطٌ أو سُتْرَةٌ وقال الحَسَنُ لا بَأْسَ أنْ تُصَلِّى وبَيْنَكَ وبَيْنَهُ نَهْرٌ * وقال أبُو مِجْلَزٍ يَأْتَمُّ بالامامِ وانْ كانَ بَيْنَهُما طَرِيقٌ أو جِدَارٌ إذَا سَمِعَ تَكْبِيرَ الإمامِ

80- BÂB: İMÂMLA ME'MÛMLAR ARASINDA DUVAR YÂHUD SÜTRE OLDUĞU ZAMÂN? [170]

Ve Hasen Basrî (110): Seninle imâm arasında bir nehir bulunduğu hâlde (imâma uyup) namâz kılmanda be's yoktur, demiştir [171].

Ebû Miclez (101) de: Aralarında yol yâhud duvar bulunsa da, imâmın tekbîrlerini işittiği zamân insan imâma uyabilir, demiştir [172].

---

169 Me'mûm bir kişi olduğu zaman duracağı yer imâmın sağıdır. Böylece imâma göre, mescidin de sağ tarafında bulunmuş olur, ki bunda nizâ ve müşkillik yoktur. Me'mûmlar çok oldukları zamân ise, mescidin sağ tarafının fazîletine bir delîl yoktur... Çünkü biz, Buhârî bu bâb başlığını ancak hadîste gelene uygun olmak üzere koymuştur diyoruz... (Aynî).

170 Yânî bu ona zarar vermez. Bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü kesin beyân etmemiştir.

171 Hasen'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla rivâyet etmiştir. Hasen'in nehir dediği elbette küçük nehirdir; büyük nehir gibi geniş bir hâilin iktidâya mâni' olduğunda şübhe yoktur. Bu da ihtilâflı mes'elelerdendir.

172 Ebû Miclez'in sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir.

١١٩ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عَبْدَةُ عَنْ يَحْيَى بن سَعِيدٍ الأنْصارِيِّ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عائِشَةَ قالَتْ كانَ رسُولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّى مِنَ اللَّيْلِ فى حُجْرَتِهِ وَجِدَارُ الْحُجْرَةِ قَصِيرٌ فَرَأَي الناسُ شَخْصَ النبىِّ ﷺ فقامَ أُناسٌ يُصَلُّونَ بِصلاتِهِ فَأَصْبَحُوا فَتَحَدَّثُوا بِذَلِكَ فقامَ لَيْلَةَ الثَّانِيةِ فَقامَ مَعَهُ أُناسٌ يُصَلُّونَ بِصَلاتِهِ صَنَعُوا ذَلِكَ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلاثَةً حَتَّى إذَا كانَ بَعْدَ ذَلِكَ جَلَسَ رسولُ اللهِ ﷺ فَلَمْ يَخْرُجْ فَلَمَّا أَصْبَحَ ذَكر ذَلِكَ النَّاسُ فقال إنِّى خَشِيتُ أنْ تُكْتَبَ عَلَيْكُمْ صَلاةُ اللَّيْلِ *

119-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gece vakti olunca kendi hücresinde namâz kılardı. Hücrenin duvarı alçak olduğu için, insanlar Peygamber'in (namâz kılarken) şahsını, yânî karaltısını gördüler. Bir takım insanlar kalktılar ve O'nun namâzına uyup, namâz kıldılar. Sabâh olunca bu yaptıklarını aralarında konuştular. Ertesi gece Peygamber yine namâzına kalktı. Yine bir takım insanlar kendisine uyarak namâz kıldılar. Bu işi iki yâhud üç gece tekrâr ettiler. Ondan sonraki gece olunca Rasûlullah evinde oturdu ve oraya çıkmadı. Sabâh olunca bâzı kimseler (sebebini anlamak için) bunu Rasûlullah'a arzettiler. Rasûlullah cevâben: *"Gece namâzı sizin üzerinize farz yazılacak diye korktum"* buyurdu [173].

٨١ــ بابُ صَلاةِ اللَّيْلِ

---

173 Sahâbîlerin bu fiilinden, imâm olmaya niyet etmemiş kimseye iktidâ etmenin cevâzına istidlâl olunduğu gibi, tatavvu' namâzında cemâat olmanın cevâzına da istidlâl olunabilir. Çünkü bu namâzın tatavvu' olduğunda şübhe yoktur. Hattâ kıssanın ramazânda cereyân etmiş olduğu rivâyetine bakılacak olursa bu, terâvih namâzı idi.

Peygamber'in gece namâzına mescidde cemâatle devâm edilmesine müsâade etmeyip, bu sûretle özür beyân etmesi ümmetine olan re'fet ve rahmetinin kemâline delâlet eden parlak delîllerdendir.

Buhârî şârihi Ebû Süleymân Hattâbî şöyle diyor: "Gece namâzı Peygamber'e vâcib idi. Peygamber'in devâm ettiği şer'î fiillerde kendisine uymak Kur'ân nâssları mûcibince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıp gece namâzı kılmayı i'tiyâd etmeleri -beş namâzdan başkaca yeni bir farz inşâsı değil- kendisine teessî ve iktidânın vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındı. Bu, ayniyle bir kimsenin kendi üzerine adak olan bir namâzı vâcib kılması gibidir ki, o namâz nezreden hakkında farz olmakla berâber asıl dînde farz edilmiş bir namâz değildir".

81- GECE NAMÂZI BÂBI [174]

١٢٠ــ حدّثنا إبْراهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا ابنُ أبى فُدَيْكٍ قال حدّثنا ابنُ أبى ذِئْبٍ عن المَقْبُرِىِّ عنْ أبى سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ عائِشَةَ رضى اللهُ عنها أنَّ النبىَّ صلى الله عليه وسلم كانَ لَهُ حَصِيرٌ يَبْسُطُهُ بالنّهارِ ويَحْتَجِرُهُ باللَّيْلِ فَثَابَ إلَيْهِ ناسٌ فصَلَّوْا وَرَاءَهُ *

120-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in bir hasırı vardı ki, onu gündüzleri yayar, geceleri de hücre hâline kordu (da orada namâz kılardı). İşte insanlar oraya döndüler de, O'nun arkasında namâz kıldılar.

١٢١ــ حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى بنُ حَمَّادٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا مُوسَى بنُ عُقْبَةَ عنْ سالِمٍ أبى النضرِ عنْ بُسْرِ بنِ سَعِيدٍ عنْ زَيْدِ بنِ ثابتٍ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ اتخَذَ حُجْرَةً قال حَسِبْتُ أنَّهُ قال منْ حَصِيرٍ فِي رمَضَانَ فَصَلَّى فِيهَا لياليَ فَصَلَّى بصَلاَتِهِ ناسٌ مِنْ أصْحابِهِ فَلَمَّا عَلِمَ بِهِمْ جَعَلَ يَقْعُدُ فَخَرَجَ إلَيْهِمْ فقال قَدْ عَرَفْتُ الَّذِى رَأَيْتُ مِنْ صَنِيعِكُمْ فَصَلُّوا أيُّهَا النَّاسُ فِى بُيُوتِكُمْ فَإنَّ أفْضَلَ الصَّلاَةِ صَلاَةُ المَرْءِ فِى بَيْتِهِ إلاَّ المَكْتُوبَةَ * قالَ عفَّانُ حدّثنا وُهَيبٌ قال حدّثنا مُوسَى قال سَمِعْتُ أبا النَّضْرِ عنْ بُسْرٍ عنْ زَيْدٍ عن النبيِّ ﷺ *

121- Bize Abdu'l-A'lâ ibn Hammâd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir):

Rasûlullah ramazânda, zannederim hasırdan bir hücre edindi de birkaç gece namâz kıldı. Sahâbîlerinden bir takım insanlar da O'nun namâzına uyarak namâz kıldılar. Rasûlullah onların yaptıklarını bilince oturmağa başladı. Müteâkıben onların yanına çıktı da şöyle buyurdu: *"Yaptığınızı gördüğüm şu işi tanıyıp beğendim. Lâkin ey*

---

174 Bâzıları bu başlık için şöyle bir münâsebet zikrettiler: Kendisiyle imâmı arasında duvar yâhud bir engel bulunan musallî olunca, bunun saff yapmaya mâni' olacağı zannolunabilir. İşte bu başlığı, içindekilerle bu zannı def' etmek için zikretti (Aynî).

insanlar, siz (bu nâfileyi) *evlerinizde kılınız. Çünkü farz olanı müstesnâ, insanın namâzının en fazîletlisi kendi evinde kıldığı namâzdır''* [175].

Affân ibn Müslim şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi. Ben Ebu'n-Nadr'dan işittim, o da Busr'dan; o da Zeyd'den; o da Peygamber'den [176].

---

175 Bu hadîsteki ''ramazânda'' kaydından, bu kılınan namâzın ramazândaki gece namâzı yânî terâvîh olduğu anlaşılıyor.

Farzların mescidlerde cemâatle edâsı, dînin şeâirini izhâr içindir. Nâfilelerin evlerde kılınması ise riyâdan uzak olduğundandır.

176 Bu tarîkın fâidesi, Mûsâ ibn Ukbe'nin, hadîsi Ebu'n-Nadr'dan işitmesini beyân etmektir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١٠ ـ أبوابُ صِفَةِ الصَّلاَةِ

10- EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT

(Namâzın Sıfatı Bâbları) [1]

١ ـ بابُ إيجابِ التَّكْبيرِ وَافْتِتاحِ الصَّلاَةِ

1- NAMÂZA BAŞLARKEN "ALLÂHU EKBER" DEMENİN VUCÛBU BÂBI [2]

١ ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني أَنَسُ بنُ مالِكٍ الأَنْصَارِيُّ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ رَكِبَ فَرَساً فَجُحِشَ شِقُّهُ الأَيْمَنُ قال أَنَسٌ رضي اللهُ عنهُ فَصَلَّى لَنَا يَوْمَئِذٍ صَلاَةً مِنَ الصَّلَوَاتِ وَهُوَ قاعِدٌ فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ قُعُوداً ثُمَّ قال لَمَّا سَلَّمَ إنَّمَا جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا صَلَّى قائِماً فَصَلُّوا قِيَاماً وإِذَا رَكَعَ فارْكَعُوا وإِذَا رَفَعَ فارْفَعُوا وإِذَا سَجَدَ فاسْجُدُوا وإِذَا قال سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ ٭

---

1 Buhârî cemâat, ikaamet, saffları dümdüz yapma hükümlerini beyândan sonra, bütün nevi'leriyle birlikte namâzın sıfatını beyâna başlamıştır.

2 İftitâh tekbîri yâhud ihrâm tekbîri farzdır. Onsuz namâz sahîh olmaz. Namâza başlamak için, kudreti olana göre ***Allâhu Ekber*** lafzını söylemek taayyun etmiştir. Çünkü Rasûlullah namâza hep bu lâfız ile başlamıştır. Tesbîh ve tehlîlin, tekbîr yerine geçip geçmiyeceği husûsunda ayrı ayrı görüşler ve tafsîlât vardır.

1-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah bir ata bindi de vucûdunun sağ tarafı incinip berelendi. Enes dedi ki: İşte o gün Rasûlullah namâzlardan birini bize oturduğu halde kıldırdı. Biz de O'nun arkasında oturarak kıldık. Sonra selâm verince şöyle buyurdu: *"İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edinilmiştir. Böyle olunca imâm ayakta namâz kıldırdığı zamân, siz de ayakta namâz kılınız. Rukû'a vardığı zamân, siz de rukû'a varınız. Başını kaldırdığında siz de kaldırınız. Secdeye vardığında siz de secdeye varınız. İmâm **Semiallâhu limen hamideh** dediği zamân siz de **Rabbenâ ve leke'l-hamd** deyiniz"* [3].

٢ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا لَيْثٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّهُ قال خَرَّ رسولُ اللهِ ﷺ عنْ فَرَسٍ فَجُحِشَ فَصَلَّى لَنَا قاعِداً فَصَلَّيْنَا مَعَهُ قُعُوداً ثُمَّ انْصَرَفَ فقال إنَّمَا الإمامُ أوْ إنَّمَا جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وإذَا رَكَعَ فارْكَعُوا وَإذَا رَفَعَ فارْفَعُوا وإذَا قَالَ سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ وإذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا *

2-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir attan düştü de vücûdu berelendi. Akabinde bize oturarak namâz kıldırdı. Biz de O'nunla berâber oturarak namâz kıldık. Sonra namâzdan çıktı da şöyle buyurdu: *"İmâm ancak* -yâhud da: ancak imâm- *kendisine uyulsun diye imâm yapılmıştır. Öyle ise **Allâhu Ekber** dediği zamân, siz de **Allâhu Ekber** deyiniz. O rukû' yaptığında siz de rukû' yapınız. O başını kaldırdığında siz de kaldırınız. İmâm **Semiallâhu limen hamideh** dediği zamân, **Rabbenâ leke'l-hamd** deyiniz. O secdeye gittiği zamân siz de secdeye gidiniz"* [4].

٣ ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ قال حدّثني أبو الزِّنَادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبي هُرَيْرَةَ قال قال النبي ﷺ إنّما جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فإذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وإذَا رَكَعَ فارْكَعُوا وإذَا قال سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنا ولَكَ

---

3 Bu hadîste namâza başlama tekbîri açıkça zikredilmiyorsa da, mukadder olarak vardır. Çünkü rukû', şübhesiz olarak namâza başlama tekbîrinin daha evvel söylenmiş olmasını gerektirir.

4 Bunda ve bundan önceki hadîste zikredilen bu attan düşme hâdisesi, beşinci hicret yılının Zu'l-hicce ayında olmuştur. Peygamber bir ata binip Gâbe'ye (yânî Medîne yakınındaki ormanlığa) gitmiş, bir hurma ağacının gövdesine çarpıp attan düşmüş, bu sebeble vücûdunun sağ tarafı berelenmiştir. Bundan dolayı mescide çıkamadığı gibi, namâzı da oturarak kılmaya mecbûr kalmıştır. Evinde ziyârete gelenler de kendisine uyup, öylece namâz kılmışlardır.

الحَمْدُ وإذَا سَجَدَ فاسْجُدُوا وَإذَا صَلَّى جالِساً فصَلُّوا جُلوساً أجْمَعُونَ *

3-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilmiştir. Böyle olunca imâm tekbîr aldığı zamân siz de tekbîr alın, rukû' yaptığı zamân siz de rukû' yapın;* ***Semiallâhu limen hamideh*** *dediği zamân* ***Rabbenâ ve leke'l-hamd*** *deyiniz. Secde yaptığı zamân siz de secde yapınız. O oturarak namâz kıldırdığı zamân, siz de toptan oturarak namâz kılınız"* [5].

٢ــ بابُ رَفْعِ اليَدَيْنِ فِى التَّكْبِيرَةِ الأُولَى مَعَ الافْتِتاحِ سَوَاءً

2- NAMÂZA BAŞLARKEN İLK TEKBÎR İLE BİRLİKTE AYNI ZAMÂNDA ELLERİN DE (OMUZ HİZÂSINA KADAR) YUKARIYA KALDIRILMASI BÂBI

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عَنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عنْ أبِيهِ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ كانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ وإذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ وإذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكوعِ رَفَعَهُما كَذَلِكَ أيْضاً وقال سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنا وَلَكَ الحَمْدُ وَكَانَ لاَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِى السُّجُودِ *

4-....... (Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) namâza başladığında ellerini omuzlarının hizâsına kadar kaldırırdı. Rukû' için tekbîr aldığında ve rukû'dan başını kaldırdığında yine ellerini öylece kaldırır, ***Semiallâhu limen hamideh, Rabbenâ ve leke'l-hamd*** der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı [6].

---

5 İmâm oturarak namâz kıldığı zamân, cemâatin de oturarak namâz kılması hükmü, Peygamber'in vefât hastalığı sırasındaki tatbîkatta kaldırılmış olduğu, daha önce geçmişti.

6 İftitâh tekbîrini alırken elleri nereye kadar kaldırmalı? Cumhûr bu hadîsle benzerlerine tutunarak, elleri omuzların hizâsına kadar kaldırırlar. Hanefîler Müslim'in Mâlik ibn Huveyris'ten rivâyet ettiği hadîse tutunarak, elleri kulak hizâsına kaldırırlar. İmâm Şâfiî, her iki sûreti cem' için, iki ellerini, parmak uçları kulaklarının üstüne, baş parmakları kulağın yumuşağına denk olacak vechile, omuzlarının hizâsına getirmeyi tercîh etmiştir. Ellerini başından yukarıya kaldıranlar; göğsüne kadar kaldıranlar da vardır. Hepsi de muhâfaza edilmiş olan haberlere uygun düşer. Bu gibi hadîslerin tehâlüfü genişletmeden başka bir şeye delâlet etmez.

٣ـ باب رَفْعِ اليَدَيْنِ إذَا كَبَّرَ وإذَا رَكَعَ وإذَا رَفَعَ

3- (NAMÂZ KILAN KİMSENİN) TEKBÎR ALDIĞI ZAMÂN, RUKÛ'A VARDIĞI ZAMÂN VE BİR DE RUKÛ'DAN KALKTIĞI ZAMÂN ELLERİNİ YUKARIYA KALDIRMASI BÂBI

٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قَالَ أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني سالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما قال رَأَيْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ إذَا قامَ فِي الصَّلاَةِ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يَكونا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ وكانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يُكَبِّرُ لِلرُّكُوعِ ويَفْعَلُ ذَلِكَ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَيَقُولُ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ولاَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ *

5-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle gördüm: Namâza durduğu zamân, iki eli omuzları hizâsında oluncaya kadar ellerini yukarıya kaldırdı. Bu el kaldırmayı rukû' için tekbîr aldığı zamân da ve başını rukû'dan kaldırdığı zamân da yapar, ve ***Semiallâhu limen hamideh*** der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı [7].

٦ـ حدّثنا إسْحَاقُ الوَاسِطِيُّ قال حدّثنا خالِدُ بنُ عَبْدِ اللّهِ عنْ خَالِدٍ عنْ أبِى قِلاَبَةَ أنَّهُ رَأَي مالِكَ بنَ الحُوَيْرِثِ إذَا صَلَّى كَبَّرَ وَرفَعَ يَدَيْهِ وإذَا أرَادَ

---

7 **Rukû'a varırken ve rukû'dan kalkarken *ref'u'l-yedeyn* yânî iki eli yukarı kaldırmak hakkındaki ihtilâf meşhûrdur. Sahâbîler ile tâbiîlerden ve büyük imâmlardan bir kısmı rukû'a giderken ve rukû'dan kalktığında elleri kaldırırlar. Buhârî, *Sahîh*'indeki rivâyetlerle yetinmeyerek "*Ref'u'l-yedeyn fi's-salât*(=Namâzda iki eli kaldırmak)" isminde bir kitâb bile te'lîf etmiştir. Buhârî bu kitâbında, on yedi sahâbîden rivâyet etmiştir. Daha sonraki araştırıcıların kimisi ondokuz sahâbîden, kimi yirmi sahâbîden, kimi otuz küsûr sahâbîden, kimi elli sahâbîden bunun rivâyet edildiğini tesbît etmişlerdir. Bu râvîlerin içinde cennetle müjdelenmiş on sahâbînin hepsi de dâhildir. Rivâyetlerin -bâzılarına mütevâtır dedirtecek derecedeki- kuvvet ve çokluğuna bakan Evzâî ile Dâvûd ez-Zâhirî, el kaldırmanın vucûbuna bile kaail olmuşlardır.**

Diğerleri ise öteki rivâyeti daha kuvvetli görürler. Bu mes'ele hakkında gelen hadîsler pek çok olduğundan, münâkaşaları da o nisbette uzun sürer.

Namâzda ref'u'l-yedeyn sırf taabbüddür; tevhîde, mâsivâyı terke, kul ile ma'bûd arasında hicâbın ref'ine işârettir diyenler de vardır. İmâm Şâfiî: "Allah'a ta'zîm ve Peygàmber'in sünnetine ıttıbâ'dır" demişdir. İbn Umer'de: Elleri kaldırmak namâzın zînetlerindendir. Her yükseltmede on yâni on parmağa mukaabil bir hasene vardır demiştir. *(Tecrîd Ter.* II, 565-568, 413. hadîsin hâşiyesinde).

أَنْ يَرْكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ وإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَ يَدَيْهِ وَحَدَّثَ أَنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ صَنَعَ هَكَذَا *

6-....... Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid (el-Hazzâ)'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. O, Mâlik ibn'ul-Huveyris'in şöyle namâz kıldığını görmüştür: Namâza durduğu zamân tekbîr aldı ve ellerini yukarıya kaldırdı. Rukû'a varmak istediği zamân, iki elini yukarıya kaldırdı. Başını rukû'dan kaldırdığı zamân yine ellerini yukarıya kaldırdı. Ve Mâlik ibn Huveyris, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi.

٤ــ بابُ إِلَى أَيْنَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ. وقال أَبُو حُمَيْدٍ فِي أَصْحَابِهِ رَفَعَ النبيُّ ﷺ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ

4- NAMÂZ KILAN KİMSE ELLERİNİ NEREYE KADAR KALDIRIR BÂBI

Ebû Humeyd el-Ensârî, sahâbîlerden olan arkadaşları arasında: Peygamber (S) ellerini omuzları hizâsına kaldırdı, demiştir [8].

٧ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنا سالِمُ بنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللَّهُ عَنْهُمَا قال رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ افْتَتَحَ التَّكْبِيرَ فِي الصَّلاةِ فَرَفَعَ يَدَيْهِ حِينَ يُكَبِّرُ حَتَّى يَجْعَلَهُمَا حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ وإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ فَعَلَ مِثْلَهُ وإِذَا قال سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَعَلَ مِثْلَهُ وقالَ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ ولاَ يَفْعَلُ ذَلِكَ حِينَ يَسْجُدُ ولاَ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ *

7-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'i namâzı şöyle kılarken gördüm: Peygamber namâza ***Allâhu Ekber*** sözüyle girdi. Bu tekbîri alırken iki elini de omuzları hizâsına getirinceye kadar yukarı kaldırdı. Rukû' için tekbîr aldığı zaman da yine böyle ellerini kaldırdı. ***Semiallâhu limen hamideh*** dediği zamân da yine böylece ellerini kaldırdı. ***Rabbenâ ve leke'l-hamd*** dedi de artık secdeye

---

8 Buhârî bu ta'lîki bu kitâbın "Teşehhüdde oturma sünneti" unvânlı 64. bâbında tahrîc etmiştir. Bu fıkra o hadîsin bir tarafıdır.

giderken ve de secdeden başını kaldırırken bu ellerini kaldırma hareketini yapmadı [9].

٥ــ باب رَفْعِ الْيَدَيْنِ إذَا قامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ

5- İKİNCİ REK'ATTAN SONRA AYAĞA KALKTIĞI ZAMÂN ELLERİ YUKARIYA KALDIRMAK BÂBI

٨ــ حدّثنا عَيَّاشٌ قال حدّثنا عَبْدُ الأعْلَى قال حدّثنا عُبَيْدُ اللّٰهِ عنْ نافِعٍ أنَّ ابنَ عُمَرَ كانَ إذَا دَخَلَ فِى الصَّلاَةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وإذَا رَكَعَ رَفَعَ يَدَيْهِ وَإذَا قال سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَفَعَ يَدَيْهِ وإذَا قامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ رَفَعَ يَدَيْهِ وَرَفَعَ ذَلِكَ ابنُ عُمَرَ إلَى نَبِىِّ اللّٰهِ ﷺ * وَرَوَاهُ حَمَّادُ بنُ سَلَمَةَ عنْ أيُّوبَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عَنِ النبىِّ ﷺ * وَرَوَاهُ ابنُ طَهْمَانَ عنْ أيُّوبَ وَمُوسَى بنِ عُقْبَةَ مُخْتَصَرًا *

8-....... Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R) namâza girerken tekbîr alır ve iki elini yukarıya kaldırırdı. Rukû'a giderken yine ellerini yukarıya kaldırırdı. ***Semiallâhu limen hamideh*** dediği zamân ellerini kaldırırdı. İkinci rek'attan sonra ayağa kalktığı zamân yine ellerini yukarı kaldırırdı. Ve bu fiilleri İbn Umer Peygamber'e ref' ederek rivâyet etti [10].

Ve bunu Hammâd ibn Seleme, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivâyet etti. Kezâ bunu İbnu Tahmân da Eyyûb ile Mûsâ ibn Ukbe'den muhtasar olarak rivâyet etmiştir [11].

٦ــ باب وَضْعِ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى

---

9 ***Semiallâhu limen hamideh*** irtifâ'ın, yânî rukû'dan kalkmanın; ***Rabbenâ ve leke'l-hamd*** ise i'tidâlin, yânî sucûddan evvel doğrulup ayakta durmanın zikridir. Cumhûra göre her ikisini cem' etmek imâm için de, me'mûm için de sünnet olmuştur. Hanefîler, tesmî' imâmın; tahmîd de me'mûmun vazîfesidir, derler.

Hadîsin son fıkrasından sucûda varırken ve secdeden başını kaldırırken ellerin kaldırılmayacağı anlaşılıyor.

10 Bu hadîsten İbn Umer'in ikinci rek'attan sonra ayağa kalkarken de ellerini ref' ettiği ve bunu Peygamber'den rivâyet ettiği anlaşılıyor. Teşehhüdden sonra elleri kaldırmak, İbnu'l-Munzir, Beyhakî, Bağâvî ve Buhârî gibi bâzı hadîscilerin mezhebidir.

11 Bu ta'lîklerden birincisini Buhârî, ikincisini Beyhakî mevsûlen rivâyet etmiştir.

6- (NAMÂZIN KIYÂMINDA İKEN) SAĞ ELİN SOL EL ÜZERİNE KONULMASI BÂBI

٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ أبِي حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال كانَ النَّاسُ يُؤْمَرُونَ أنْ يَضَعَ الرَّجُلُ اليَدَ اليُمْنَى عَلَى ذِرَاعِهِ اليُسْرَى فِي الصَّلاَةِ قال أبو حازِمٍ لاَ أعْلَمُهُ إلاَّ يَنْمِي ذَلِكَ إلَى النبيِّ ﷺ قال إسْمَاعِيلُ يُنْمَى ذَلِكَ وَلَمْ يَقُلْ يَنْمِي *

9- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Rasûlullah gününde) İnsanlara, namâz kılarken musallînin sağ elini sol bileği üzerine koyması emredilirdi.

Râvî Ebû Hâzım Seleme ibn Dînâr: Benim bildiğime göre Sehl ibn Sa'd bunu Peygamber'e ref' ediyor, demiştir. Diğer râvî İsmâîl ise mechûl sîgasıyle "Yumnâ" yânî hadîs Peygamber'e ref' olunuyor demiş de, Peygamber'e ref' ediyor dememiştir [12].

٧ـ بابُ الخُشُوعِ فِي الصَّلاَةِ

7- NAMÂZ İÇİNDE HUŞÛ'LU OLMAK BÂBI

١٠ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ أبِي الزِّنادِ عنِ الأعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال هَلْ تَرَوْنَ قِبْلَتِي هَهُنَا واللّهِ ما يَخْفَى عَلَيَّ رُكُوعُكُمْ ولاَ خُشُوعُكُمْ وإنِّي لأَرَاكُمْ وَرَاءَ ظَهْرِي *

---

12 Her iki rivâyete nazaran da namâzda elleri kavuşturmanın sünnetliği sâbit oluyor. Zîrâ sahâbîlerin Peygamber gününde böyle, şöyle yapardık, yâhud bize şöyle böyle emrolunurdu demesi, hadîsin merfû' olduğuna alâmettir.

Namâzda sağ eli sol elin üzerine koymak Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre sünnettir. İrsâli yedeyn, yânî elleri bağlamamak yalnız İmâm Mâlik'in meşhûr mezhebi olup, Abdullah ibn Zubeyr, Hasen Basrî ve İbn Sîrîn'in de mezhebleri bu olduğu rivâyet edilir.

Leys ibn Sa'd'a göre, kıyâm uzar, yorgunluk gelirse el kavuşturulur. Evzâî ise, musallîyi el bağlamak ile bağlamamak arasında muhayyer bırakıyor.

Eller Hanefîler'e göre göbeğin altından; Şâfiîler'e göre göğsün üzerinden yâhud altından kavuşturulur. Tirmizî şöyle der: "Sahâbe ile tâbiîler ve tâbiîlerin tâbiîleri arasında amel sağ eli sol elin üzerine koymak olup, elleri bâzıları göbeğin üstünde, diğer bâzıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuştur. Herhangisi yapılsa, genişlik vardır".

10-....... Bana Mâlik Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: *"Siz benim kıblem* (yalnız) *şurasıdır* (ve namâzda önümden başka bir yeri görmem) *mı sanıyorsunuz? Allah'a yemîn ederim ki, şizin huşû'unuz da, rukû'unuz da bana gizli kalmıyor. Şübhesiz ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görüyorum"* [13].

١١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال أَقِيمُوا الرُّكُوعَ والسُّجُودَ فَوَاللّهِ إِنِّى لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِى وَرُبَّمَا قال مِنْ بَعْدِ ظَهْرِى إذا رَكَعْتُمْ وَسَجَدْتُمْ *

11-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Namâzda rukû'u ve sucûdu doğrultunuz. Allah'a yemîn ederim ki, ben sizleri muhakkak arkamdan da* (görürüm) -Belki de şöyle dedi- *Sizler rukû' ettiğiniz ve sucûd ettiğiniz zamân ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görürüm"* [14].

٨ــ باب ما يَقُولُ بَعْدَ التَّكْبِيرِ

8- NAMÂZA GİRİŞ TEKBÎRİNDEN SONRA NE SÖYLER BÂBI

١٢ــ حدّثنا حَفْصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شعْبَةُ عنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النبيَّ ﷺ وأبا بَكْرٍ وَعُمَرَ رضى اللّهُ عنهما كانُوا يَفْتَتِحُونَ الصَّلاةَ بالحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ العَالَمِينَ *

12- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti. O: Peygamber (S), Ebû Bekr ve Umer (R) namâza hep ***Elhamdu lillâhi Rabbi'l-Âlemîn*** ile başlarlardı, demiştir [15].

---

13 Namâz, kulun Rabb'ına bağlantısıdır. Her kim namâzda bu bağlantıyı gerçekleştirirse, ona tecellî tâliaları parlar ve huşû'lu olur. Kur'ân, huşû'lu namâz kılanın felâhına şehâdet etmiştir: ***"Mü'minler muhakkak felâh bulmuştur ki, onlar namâzlarında huşû'a riâyetkârdırlar. Ki onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, ki onlar zekâtlarını yapanlardır, ki onlar ırzlarını koruyanlardır"*** (el-Mu'minûn: 1-5).

14 Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "İmâmın insanlara namâzı tamamlama hakkında öğüt vermesi.." unvânlı 40. bâbında da yakın lâfızla geçmişti.

15 Cehrî namâzlarda imâmın Besmele'yi açıktan okuyup okumaması mes'elesi, âlimler arasında meşhûr bir hılâfî mes'eledir.

١٣ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعيلَ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ بنُ زِيَادٍ قال حدّثنا عُمَارَةُ بنُ القَعْقَاعِ قال حدّثنا أبو زُرْعَةَ قال حدّثنا أبو هُرَيْرَةَ قال كانَ رسولُ اللّهِ ﷺ يَسْكُتُ بَيْنَ التَّكْبيرِ وبَيْنَ القِرَاءَةِ إسْكاتَةً قال أحْسِبُهُ قال هُنَيَّةً فَقُلْتُ بِأَبِي وَامِّي يا رسولَ اللّهِ إسْكاتُكَ بَيْنَ التَّكْبيرِ والقِرَاءَةِ ما تَقُولُ قال أقُولُ اللّهُمَّ باعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا باعَدْتَ بَينَ المَشرِقِ والمَغْرِبِ اللّهُمَّ نَقِّنِي مِنَ الخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَايَ بِالمَاءِ وَالثَّلْجِ والبَرَدِ *

13-....... Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah namâza giriş tekbîri ile kırâat arasında azıcık sükût ederdi. Râvî Ebû Zur'a: Ebû Hureyre: Azıcık dedi zannederim, demiştir. Ben: Yâ Rasûlallah, babam anam sana fedâ olsun, tekbîr ile kırâat arasındaki şu sükûtun (nedir; orada) ne söylersin? dedim. Rasûlullah: "***Allâhumme bâıd beynî ve beyne hatâyâye kemâ bâatte beyne'l-Meşrıkı ve'l-Mağrıb. Allâhumme nakkınî mine'l-hatâyâ kemâ yunakka's-sevbu'l-ebyadu mine'd-denesi. Allahumme'ğsıl hatâyâye bi'l-mâi ve's-selci ve'l-beredi*** (= Yâ Allah, benimle, günâhlarım arasını, doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Yâ Allah, beyâz kumaş kirden temizlendiği gibi, beni günâhlardan temizle. Yâ Allah, -geçmiş-günâhlarımı da su ile, kar ile, dolu ile tertemiz yıka) *derim*" dedi[16].

٩ــ بابٌ

9- BÂB

(Bu, geçen bâbın bir faslı gibidir)

---

16 Farz olsun, nâfile olsun; namâza giriş tekbîri ile Fâtiha arasında bir iftitâh duâsı okunmasının meşrûiyyeti bu hadîs ve benzeri diğer hadîslerle sâbit olur. Pek çok rivâyetlerden bilindiği üzere Rasûlullah'ın iftitâh duâları müteaddiddir. Biri metindeki duâdır ki, Buhârî'nin bunu ihtiyâr ettiği anlaşılıyor. Diğeri Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe ile Umer'den rivâyet ettikleri: "***Subhâneke Allahumme ve bi-hamdike ve tebâreke's-muke ve taâlâ cedduke velâ ilâhe gayruke***(= Yâ Allah, sana kemâl üzere tesbîh ederim. Tesbîhi de hamde bitişik kılarım. İsmin zâtın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka hakk ma'bûd yoktur)." Bunu Hanefîler ile Hanbelîler tercîh etmiştir. Şâfiî ise şunları tercîh etmiştir: ***İnnî veccehtu vechiye lilleziy fatara's-semâvâtı ve'l-arda hanîfen ve mâ ene mine'l-müşrikîyn*** " (el-En'âm: 79); "***İnne salâtiy ve nusukiy ve mahyâye ve memâtiy lillâhi Rabbi'l-Âlemîn lâ şerîke lehu ve bizâlike umirtu ve ene mine'l-muslimîn***" (el-En'âm: 163). Âyette son fıkra "***Ve ene evvelu'l-muslimîn***" şeklindedir.

١٤ـ حدّثنا ابنُ أبي مَرْيَمَ قال أخبَرنا نافِعُ بنُ عُمَرَ قال حدّثني ابن أبي مُلَيْكَةَ عنْ أسْمَاءَ بِنْتِ أبِي بَكْرٍ أنَّ النبيَّ ﷺ صَلَّى صَلاَةَ الكُسُوفِ فقَامَ فأطَالَ القِيَامَ ثُمَّ رَكَعَ فأطالَ الرُّكوعَ ثُمَّ قامَ فأطَالَ القيَامَ ثُمَّ رَكَعَ فأطالَ الرُّكوعَ ثُمَّ رفعَ ثُمَّ سجَدَ فأطَالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفَعَ ثمَّ سَجَدَ فأطالَ السُّجُودَ ثُمَّ قامَ فأطالَ القِيَامَ ثم رَكعَ فأطَالَ الرُّكوعَ ثُمَّ رَفعَ فأطَالَ القِيَامَ ثمَّ رَكعَ فأطَالَ الرُّكوعَ ثُمَّ رَفَعَ فَسَجَدَ فأطالَ السُّجُودَ ثُمَّ رَفعَ ثُمَّ سَجَدَ فأطالَ السُّجُودَ ثُمَّ انْصَرَفَ فقالَ قَدْ دَنَتْ مِنِّي الجَنَّةُ حَتَّى لَوِاجْتَرَأْتُ عليْهَا لِجِئْتُكُمْ بِقِطَافٍ مِنْ قِطَافِهَا ودَنَتْ مِنِّي النَّارُ حَتَّى قُلْتُ أيْ رَبِّ أوَ أنَا مَعَهُمْ فإذَا امْرَأَةٌ حَسِبْتُ أنَّهُ قالَ تَخْدِشُهَا هِرَّةٌ قُلْتُ ما شأْنُ هَذِهِ قالُوا حَبَسَتْهَا حَتَّى ماتَتْ جُوعًا لاَأطْعَمَتْهَا ولاَ أرْسَلَتْهَا تَأْكُلُ . قال نافِعٌ حَسِبْتُ أنهُ قال مِنْ خَشِيشِ الأرْض أوْ خِشَاشِ *

14-....... Bana İbnu Ebî Muleyke, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) kusûf namâzını kıldırdıydı. Şöyle ki: Kıyâma durdu, kıyâmı çok uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı ve kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra ayağa kalktı, kıyâmı uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı, kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra namâzdan çıktı [17]. Akabinde şöyle buyurdu: *"Cennet bana yaklaştı. O kadar ki, eğer cür'et etseydim salkımlarından bir tânesini* (alıp) *size getirebilecektim. Cehennem de bana o kadar yaklaştı ki: Ey Rabbim, ben de onlarla berâber miyim? dedim. Orada bir kadın gördüm"*. -Râvî İbn Ebî Muleyke: O'nun şöyle dediğini sanmaktayım, demiştir: *"Bir kadını bir kedi tırmalayıp duruyor. Buna ne oluyor? diye sordum. Bu kadın o kediyi açlıktan ölünceye kadar*

17 Tabiîdir ki, diğer namâzlarda olduğu gibi, oturma ve teşehhüdden sonra namâzdan çıkmıştır. Buradaki tâ'rîfe göre, iki rek'at olarak kılınmıştır. Bu iki rek'atın her birinde iki defa rukû' ve iki defa sucûd edilmiş; kıyâmlar, rukû'lar, kavmeler, sucûdlar da çok uzun sürmüştür. Bu güneş tutulması namâzı hakkında ileride tafsîlât gelecektir.

habsetti. Kadın ona yiyecek vermedi, kendi kendine yemesi için de salıvermedi." Râvî Nâfi': O'nun şöyle dediğini sanırım, dedi: "*Yerin haşerelerinden yesin diye salıvermedi, dediler*" [18].

١٠ ـ باب رَفْعِ البَصَرِ إِلَى الإِمَامِ فِي الصَّلاَةِ. وقالَتْ عائِشَةُ قال النبيُّ ﷺ فِي صَلاَةِ الكُسُوفِ فَرَأَيْتُ جَهَنَّمَ يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا حِينَ رَأَيْتُمُونِي تَأَخَّرْتُ

10- NAMÂZ İÇİNDE GÖZÜ İMÂMA DOĞRU KALDIRMAK BÂBI

Âişe de şöyle dedi: Peygamber (S):
"Benim geri çekildiğimi gördüğünüz zamân ben cehennemi bâzısı bâzısını kırıyor hâlde gördüm"
demiştir [19].

١٥ ـ حدّثنا مُوسَى قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا الأَعْمَش عن عُمَارَةَ بنِ عُمَيْرٍ عنْ أَبِي مَعْمَرٍ قال قُلْنَا لِخَبَّابٍ أَكانَ رسولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ والعَصْرِ قال نَعَمْ قُلْنَا بِمَ كُنْتُم تَعْرِفُونَ ذَاكَ قالَ بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ *

15-....... Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz Habbâb'a: Rasûlullah (S) öğle ile ikindi namâzlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Habbâb ibnu'l-Erett: Evet, dedi. Biz tekrâr: Sizler bunu nereden anlardınız? diye sorduk. Habbâb: Çenesinin hareket edip oynamasından, dedi [20].

---

18 Bu hadîsten cennet ve cehennemin el'an mahlûk ve mevcûd olduğu, Allah'ın sevgili kullarına ıyânen açılabileceği istihrâc olunur. Hicâb ehline göre, keyfiyyeti ne ta'rîfe, ne ta'rîf olunursa idrâke yol vardır. "Tatmayan bilmez". Bir de bu hadîsten, hayvanlara azâb etmenin harâm olduğu; mazlûm olan hayvanların, mazlûm olan insanlar gibi kıyâmet gününde zâlimlerine musallat edilecekleri de ma'lûm oluyor.

19 Bu "Dâbbe boşandığı zamân" unvânlı bâbda mevsûlen rivâyet edilmiş olan hadîsin bir cümlesidir.

20 " el-Fatiha'dan başka Kur'ân okuyor mu?" demektir. Çünkü cehrîde olduğu gibi, gizli okunan namâzda da el-Fâtiha okunacağında şübhe yoktur.

Buhârî bu hadîsleri me'mûm olan kimsenin, namâz esnâsında namâzın salâhını muhâfaza edebilmek için imâmın hâllerini ve hareketlerini murâkabe edip, ona bakması lâzım geleceğini anlatmak için sevketmiştir. Çenenin hareketi orada Kur'ân okumaya delâlet ettiği gibi, zikir ve duâ ile meşgûl olduğuna da delâlet edebilir. O hâlde nasıl olmuş da kırâate istidlâl olunmuş? Anlaşılan cehrî namâzda kıyâm kırâat mahalli olduğu için, sırrî namâzda da ona kıyâsen kırâat mahalli saymışlardır...

١٦ ـ حدّثنا حجّاجٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أنْبَأنَا أبُو إسْحَاقَ قال سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بنَ يَزِيدَ يَخْطُبُ قال حدّثنا البَرَاءُ وكانَ غَيْرَ كَذُوبٍ أنَّهُمْ كانُوا إذَا صَلَّوْا مَعَ النبيِّ ﷺ فَرفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قامُوا قِيَامًا حَتَّى يَرَوْنَهُ قَدْ سَجَدَ *

16-....... Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim; o hitâbe yaparken şöyle dedi: Bize el-Berâ, yalancı olmayarak tahdîs etti ki, onlar Peygamber ile berâber namâz kıldıkları zamân Peygamber başını rukû'dan kaldırır, sahâbîler Peygamber'i secdeye inmiş görünceye kadar ayakta kalırlardı.

١٧ ـ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ زَيْدِ بنِ أسْلَمَ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَبَّاسٍ رضي اللّهُ عنهما قال خَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رسولِ اللّهِ ﷺ فَصَلَّى قالوا يا رسولَ اللّهِ رَأيْنَاكَ تَنَاوَلُ شَيْئًا فِي مَقَامِكَ ثُمَّ رَأيْنَاكَ تَكَعْكَعْتَ قال إنِّي أُرِيتُ الْجَنَّةَ فَتَنَاوَلْتُ مِنْهَا عُنْقُودًا ولَوْ أخَذْتُهُ لأَكَلْتُمْ مِنْهُ ما بَقِيَتِ الدُّنْيَا *

17-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamânında güneş tutuldu da kusûf namâzı kıldırdı. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, namâz içinde durduğun yerden (görmediğimiz) bir şeye elinle uzandığını gördük, sonra (yine namâz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Peygamber: *"Bana cennet gösterildi de, ben ondan bir salkıma elimle uzandım. Eğer o salkımı alabilseydim, dünyâ bâkî kaldığı müddetçe ondan muhakkak yerdiniz"* buyurdu [21].

١٨ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سِنَانٍ قال حدّثنا فُلَيْحٌ قال حدّثنا هِلالُ ابنِ عَلِيٍّ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قال صَلَّى لَنَا النبيُّ ﷺ ثُمَّ رَقِيَ المِنْبَرَ فَأشَارَ بِيَدَيْهِ قِبَلَ قِبْلَةِ المَسْجِدِ ثُمَّ قال لَقَدْ رَأيْتُ الآنَ مُنْذُ صَلَّيْتُ لَكُمُ الصَّلاةَ الجَنَّةَ والنَّارَ مُمَثَّلَتَيْنِ فِي قِبْلَةِ هَذَا الجِدَارِ فَلَمْ أرَ كاليَوْمِ فِي الخَيْرِ والشَّرِّ ثلاثًا *

18-....... Bize Hilâl ibn Alî, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) bize namâz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da eliyle mescidin kıble tarafına işâret etti. Sonra şöyle buyurdu: *"Ye-*

21 Çünkü cennet ni'metleri ebedî,dünyâ ise fânîdir. ***"Kesilmeyen, yasak da edilmeyen..."*** (el-Vâkıa: 33).

mîn ederim, şimdi size namâz kıldırdığım zamân cenneti ve cehennemi şu duvarın kıble tarafında sûretlendirilmişler olarak gördüm. Ben hayır ve şerr hâlleri husûsunda bugünkü gibi bir manzara görmedim". Peygamber bunu üç defa söyledi [22].

١١ــ بابُ رَفْعِ البَصَرِ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلاَةِ

11- NAMÂZ İÇİNDE GÖZLERİ SEMÂYA DOĞRU KALDIRMA(NIN ÇİRKİNLİĞİ) BÂBI

١٩ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّٰهِ قال أخبرنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا ابنُ أبِي عَرُوبَةَ قال حدّثنا قَتَادَةُ أنَّ أنَسَ بنَ مالِكٍ حَدَّثَهُمْ قال قال النبيُّ ﷺ ما بالُ أقْوامٍ يَرْفَعُونَ أبصارَهُمْ إلَى السَّمَاءِ فِي صَلاَتِهِمْ فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قال لَيَنْتَهُنَّ عنْ ذَلِكَ أوْ لَتُخْطَفَنَّ أبصارُهُمْ *

19-....... Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Bâzı kimselere ne oluyor ki, namâz kılarlarken gözlerini semâya dikiyorlar?"* buyurdu. Bu husûstaki sözleri şiddetli oldu, nihâyet: *"Bunlar ya bu fiillerinden vazgeçerler, ya gözleri kör olur"* buyurdu [23].

١٢ــ بابُ الالْتِفَاتِ فِي الصَّلاَةِ

12- NAMÂZ İÇİNDE SAĞA SOLA BOYUN ÇEVİRİP YÖNELME(NİN ÇİRKİNLİĞİ) BÂBI

٢٠ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا أبو الأحْوَصِ قال حدّثنا أشْعَثُ ابنُ سُلَيْمٍ عنْ أبِيهِ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ قالَتْ سألْتُ رسولَ اللّٰهِ ﷺ عنْ الالْتِفَاتِ فِي الصَّلاَةِ فقالَ هُوَ اخْتِلاَسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلاَةِ العَبْدِ *

---

22 Buhârî bu hadîsi Salât ve Rikaak Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

23 Namâz içinde ister duâ, ister başka fiilleri edâ ederken, başı yukarı kaldırıp gökyüzüne bakmak, buradaki te'kîdli nehiy ve şiddetli vaîdden dolayı doğru değildir. Çünkü namâz kılanın kıbleye yönelmiş olması farzdır. Gözleri kaldırmak ise, kıbleden bir nevi yüz çevirmeyi ve namâz hey'etinden bir dereceye kadar çıkmayı tazammûn eder.

20-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a, namâz içinde başı sağa sola çevirmeyi sordum. *"O, kulun namâzından şeytânın kapıp kaçtığı bir şeydir"* buyurdu [24].

٢١ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ أنّ النبيّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أعْلاَمٌ فقال شَغَلَتْنِي أعْلاَمُ هَذِهِ اذْهَبُوا بهَا إلَى أبِي جَهْمٍ وَأْتُونِي بِأنْبِجَانِيَّةٍ *

21-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir hamîsa (aba) içinde namâz kıldı da: *"Bunun damgaları beni meşgûl etti; bu hamîsayı Ebû Cehm'e* (geri) *götürün ve bana bir enbicâniyye getirin"* buyurdu [25].

١٣ـ بابٌ هَلْ يَلْتَفِتُ لأمْرٍ يَنْزِلُ بِهِ أوْ يَرَى شَيْئًا أوْ بُصَاقًا فِي القِبْلَةِ. وقال سَهْلٌ التَفَتَ أبُو بَكْرٍ رضى اللّهُ عنهُ فَرَأي النبيَّ ﷺ

13- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE, KENDİSİNE İNMEKTE OLAN BİR İŞTEN YÂHUD BİR ŞEY GÖRMESİNDEN YÂHUD KIBLE TARAFINDA BİR TÜKÜRÜK GÖRMESİNDEN DOLAYI SAĞA SOLA BOYUN DÖNDÜRÜP YÖNELEBİLİR Mİ?

Sehl ibn Sa'd da:
Ebû Bekr başını döndürdü de Peygamber'i gördü, demiştir [26].

٢٢ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا لَيْثٌ عنْ نافِعٍ عن ابن عُمَرَ أنّهُ قال رَأى النبيُّ ﷺ نُخَامَةً فِي قِبْلَةِ المَسْجِدِ وَهُوَ يُصَلِّي بَيْنَ يَدَيِ النَّاسِ

24 Yânî musallî sağa sola döner, yönelirse; yönelme ânında kendisine şeytân zafer bulup, ibâdetten meşgûl eder. Fiillerinde yanılır ve yanlış yapar. Çünkü maksadının gayrı şeyle meşgûl olmuştur Ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, râzı olunmamış olduğu için, şeytâna nisbet edilmiştir...

25 Bu hadîs, Kitâbu's-Salât "Damgalı kumaş içinde namâz kıldığı zamân.." unvânlı 14. bâbda da geçmişti.

26 Buhârî bunu Kitâbu'l-Ezân "İnsanlara imâmlık yapmak için mescide giren... kimse" unvânlı 48. bâbda da rivâyet etmişti. Bu başlıktan ve hadîsten, namâz kılan kimsenin herhangi bir ihtiyâcdan dolayı başını tamâmen değil de birazcık çevirmesi namâza zarar vermemiş oluyor. Çünkü Peygamber namâzı iâdeyi değil, devâmı emretti.

فَحَتَّهَا ثُمَّ قَالَ حِينَ انْصَرَفَ إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ قِبَلَ وَجْهِهِ فَلَا يَتَنَخَّمَنَّ أَحَدٌ قِبَلَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ * رَوَاهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ وَابْنُ أَبِي رَوَّادٍ عَنْ نَافِعٍ *

22-....... Bize Leys, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların önünde namâz kıldırırken, mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de, onu kazıyıp giderdi. Sonra namâzı bitirdiği zamân: *"Şübhesiz herbiriniz namâzına durduğu zamân, muhakkak Allah onun yüzü tarafındadır. O hâlde hiçbir kimse namâz içinde yüzü tarafına tükürmesin"* buyurdu [27].

Bu hadîsi Mûsâ ibnu Ukbe ile İbnu Ebî Ravvâd da Nâfi'den rivâyet etmişlerdir.

٢٣ — حدّثنا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا لَيْثُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قال أخبرني أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قال بَيْنَمَا الْمُسْلِمُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ لَمْ يَفْجَأْهُمْ إِلَّا رسولُ اللَّهِ ﷺ كَشَفَ سِتْرَ حُجْرَةِ عَائِشَةَ فَنَظَرَ إِلَيْهِمْ وَهُمْ صُفُوفٌ فَتَبَسَّمَ يَضْحَكُ وَنَكَصَ أَبُو بَكْرٍ رضي اللَّهُ عنه عَلَى عَقِبَيْهِ لِيَصِلَ لَهُ الصَّفَّ فَظَنَّ أَنَّهُ يُرِيدُ الْخُرُوجَ وَهَمَّ الْمُسْلِمُونَ أَنْ يَفْتَتِنُوا فِي صَلَاتِهِمْ فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ أَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ فَأَرْخَى السِّتْرَ وَتُوُفِّيَ مِنْ آخِرِ ذَلِكَ الْيَوْمِ *

23-....... Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip şöyle dedi: Müslümânlar sabâh namâzını kılmaktalarken, birden Rasûlullah'ın, Âişe'nin hücresinin perdesini açtığını görüverdiler. Rasûlullah onlara baktı. Onlar ise saff saff namâza durmuşlardı. Rasûlullah tebessüm edip güldü. Ebû Bekr, Peygamber namâza çıkmak istiyor zannıyle ilk saffa ulaşmak için topukları üzerinde geri geri çekilmeğe başladı. Müslümânlar (Peygamber'i görme sevinciyle) namâzlarını bozmayı kasdettiler. Peygamber onlara, namâzını tamâmlayın diye işâret etti de, perdeyi salıverdi. İşte bu günün sonunda Rasûlullah vefât etti [28].

---

27 Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Mescidden tükürüğü el ile kazımak" unvânlı 33. bâbda dahî geçmişti.

28 Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Ezân, "İlim ve fazîlet sâhibi, imâmlığa daha hakklıdır" unvânlı 46. bâbda da rivâyet etti.

Hadîsin başlığa uygunluk ve delîllik ciheti şudur: Peygamber perdeyi açtığı zamân, sahâbîler ona yöneldiler. Zîrâ hücre kıblenin solundadır. Oradaki kimsenin işâretine bakan insan, oraya yönelmeye muhtâc olur. Oraya yönelmeleri olmayaydı, Peygamber'in işâretini görmezlerdi.

١٤ ـ باب وجوب القراءة للإمام والمأموم في الصلوات كلها في الحضر والسفر وما يجهر فيها وما يخافت

14- HAZARDA, SEFERDE, AÇIKTAN OKUNANDA, GİZLİ OKUNANDA OLSUN, NAMÂZLARIN HEPSİNDE İMÂM VE ME'MÛM İÇİN KUR'ÂN OKUMANIN VÜCÛBU BÂBI

٢٤ ـ حدّثنا مُوسَى قال حدّثنا أبُو عَوَانَة قال حدّثنا عَبْدُ المَلِكِ ابنُ عُمَيْرٍ عنْ جَابِرِ بنِ سَمُرَةَ قال شَكا أهْلُ الكُوفَةِ سَعْدًا إلَى عُمَرَ رضى اللّهُ عنهُ فَعَزَلَهُ واسْتَعْمَلَ عَلَيْهِمْ عَمَّارًا فشَكَوْا حَتَّى ذَكَرُوا أنَّهُ لاَ يُحْسِنُ يُصَلِّى فَأَرْسَلَ إلَيْهِ فقَال يا أبا إسْحَاقَ إنَّ هَؤُلاَءِ يَزْعَمُونَ أنَّكَ لاَ تُحْسِنُ تُصَلِّى قال أبُو إسْحَاقَ أمَّا أنا واللَّهِ فانِّى كُنْتُ أُصَلِّى بِهِمْ صَلاَةَ رسولِ اللَّهِ ﷺ ما أخْرِمُ عَنْهَا أُصَلِّى صَلاَةَ العِشَاءِ فَأَرْكُدُ فِي الأُولَيَيْنِ وَأُخِفُّ فِي الأُخْرَيَيْنِ قال ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ يا أبَا إسْحَاقَ فَأَرْسَلَ مَعَهُ رَجُلاً أوْ رِجَالاً إلَى الكُوفَةِ فَسَأَلَ عَنْهُ أهْلَ الكُوفَةِ وَلَمْ يَدَعْ مَسْجِدًا إلاَّ سَأَلَ عَنْهُ وَيُثْنُونَ عَلَيْهِ مَعْرُوفًا حَتَّى دَخَلَ مَسْجِدًا لِبَنِى عَبْسٍ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ أُسَامَةُ بنُ قَتَادَةَ يُكْنَى أبا سَعْدَةَ قال أمَّا إذْ نَشَدْتَنَا فَإِنَّ سَعْدًا كانَ لاَ يَسِيرُ بالسَّرِيَّةِ وَلاَ يَقْسِمُ بالسَّوِيَّةِ ولاَ يَعْدِلُ فِي القَضِيَّةِ قال سَعْدٌ أمَا واللَّهِ لأَدْعُوَنَّ بِثَلاثٍ اللَّهُمَّ إنْ كانَ عَبْدُكَ هَذَا كَاذِبًا قامَ رِيَاءً وَسُمْعَةً فأَطِلْ عُمْرَهُ وأطِلْ فَقْرَهُ وَعَرِّضْهُ بالفِتَنِ قال وكان بَعْدُ إذَا سُئِلَ يَقُولُ شَيْخٌ كَبِيرٌ مَفْتُونٌ أصَابَتْنِى دَعْوَةُ سَعْدٍ . قالَ عَبْدُ المَلِكِ فَأَنَا رَأَيْتُهُ بَعْدُ قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ مِنْ الكِبَرِ و إنَّهُ لَيَتَعَرَّضُ لِلْجَوَارِي فِي الطُّرُقِ يَغْمِزُهُنَّ *

24-....... Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Kûfe ahâlîsinden bâzıları Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ı Umer'e şikâyet ettiler. Umer onu azledip, yerine Ammâr ibn Yâsir'i üzerlerine âmil ta'yîn etti [29]. Kûfe-

---

29 Umer'in Sa'd'ı azletmesi, vâkı' şikâyete inandığından değil, azlinde maslahat gördüğündendir. O sıralarda İran fetihlerine gönderilecek orduların sevk ve idâre mahalli Kûfe idi. Cihâda gidecek ordularda kelime birliği bulunması, kumandanın etrâfında kalb birliği olması lâzım geldiği için hem bunu te'mîn, hem de yanında alıkoyup re'yinden istifâde eylemek maksadıyle bunu yapmıştı. Bu azl, fitne maddesini kökünden kazımak için ihtiyâtî bir azl idi.

liler şikâyeti o kadar ileri götürmüşlerdi ki, namâzı bile güzel kıldırmıyor, demişlerdi. Umer ona haberci gönderip, getirtti. Ve: Yâ Ebâ İshâk, bu adamlar sen namâzı güzel kıldırmıyorsun diye iddiâ ediyorlar? diye sordu. Sa'd: Vallâhi ben onlara Rasûlullah'ın namâzını kıldırıp, ondan hiçbir şey eksiltmezdim. Yatsı namâzını -yâhud öğle ile ikindiyi- kıldırırken ilk iki rek'atlarda biraz çokça dururdum, son iki rek'atta hafîf tutardım, dedi. Umer: Senin hakkındaki zannımız da bu idi, yâ Ebâ İshâk, dedi. Müteâkıben (mes'eleyi tahkîk için) birini yâhud birkaç kimseyi kendisiyle birlikte Kûfe'ye gönderdi. Gönderilen zât Kûfe ahâlîsinden Sa'd'ın hâlini sordu. Hiçbir mescid bırakmadı ki, oradan Sa'd'ın hâlini sormasın. Onlar da hep hayırlı övgülerde bulundular. Nihâyet Abs oğulları'na âid bir mescide girdi. Ebû Sa'de künyesiyle anılan Usâme ibn Katâde isminde biri ayağa kalktı ve: Mâdem ki bize and verip, bildiğimizi söylemeye çağırdın (söyleyelim): Sa'd askerin başına geçip harbetmez. Mal taksîm ederken musâvât gözetmez. Hükümde adâlet etmez, dedi. Bunun üzerine Sa'd da: Mâdem ki böyle söyledin, ben de vallâhi (senin aleyhine) üç duâ edeceğim: Yâ Allah, senin bu kulun yalancı ise, riyâ ve sum'a olsun diye ayağa kalktı ise ömrünü uzat, fakîrliğini çoğalt, fitnelere uğrat, dedi. Râvî Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları o adama hâli sorulduğu vakit: Kocamış, fitneye uğramış, yaşlı bir kimseyim. Bana Sa'd'ın bedduâsı isâbet etti, der idi. Câbir'den bu hadîsi rivâyet eden Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları onu ben de gördüm. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu hâlde, yollarda rast geldiği kızlara sataşır, onları çimdiklerdi [30].

٢٥ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عنْ مَحْمُودِ بنِ الرَّبِيعِ عنْ عُبَادَةَ بنِ الصَّامِتِ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ *

25-....... Bize ez-Zuhrî, Mahmûd ibnu'r-Rabî'den, o da Ubâde

Gönderilen tahkîk me'muru Muhammed ibn Mesleme (R) idi. Abdullah ibn el-Erkam da maiyyetine verilmiş, Melîh ibn Avf da yollarda delîl olmak üzere kendilerine refîk yapılmıştı.

30 Bu hadîste son rek'atların ilk iki rek'atlardan daha kısa olmasından ve bu farkın âdet vechile sûre zammı farkından neş'et ettiğinden dolayı, bir derecede kırâatin vücûbuna delâlet vardır.

Namâzda kırâatin vücûbu ve vücûb mikdârı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır: Şâfiî ile Ahmed ibn Hanbel'e göre namâzın her rek'atında kırâat vâcibdir. Ebû Hanîfe'ye göre yalnız ilk iki rek'atta vâcibdir...

ibnu's-Sâmit'ten tahdîs etti. Rasûlullah (S): *"Fâtihatu'l-Kitâbı okumayanın namâzı yoktur"* buyurmuştur [31].

٢٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا يَحْيَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ قَالَ حدّثنى سَعِيدُ بنُ أَبِي سَعِيدٍ عنْ أَبِيهِ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رسولَ اللهِ ﷺ دَخَلَ المَسْجِدَ فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى فَسَلَّمَ عَلَى النبيِّ ﷺ فَرَدَّ وقال ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فَرَجَعَ يُصَلِّي كَمَا صَلَّى ثُمَّ جاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النبيِّ ﷺ فَقَالَ ارْجِعْ فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ثَلاثًا فقال وَالَّذِي بَعَثَكَ بالحَقِّ ما أُحْسِنُ غَيْرَهُ فَعَلِّمْنِي فقال إذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاةِ فَكَبِّرْ ثمَّ اقْرَأْ ما تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْدِلَ قائِمًا ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ ساجِدًا ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا وافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلاتِكَ كُلِّهَا •

26-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah mescide girdi. Akabinde bir kimse de girdi ve namâz kıldı. Sonra Peygamber'e selâm verdi. Peygamber selâmını aldıktan sonra: *"Dön de yeniden kıl, çünkü sen namâz kılmış olmadın"* buyurdu. O kimse döndü, kıldığı gibi tekrâr namâz kıldı. Sonra geldi ve Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: *"Dön de yeniden kıl, çünkü sen namâz kılmış olmadın"* buyurdu. Bu da üç defa oldu. Nihâyet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bundan başka türlüsünü bilmiyorum; bana (doğrusunu) öğret, dedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: *"Namâza durduğun vakitte **Allâhu Ekber** de. Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukû'a var, beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar, yânî tâ beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ mutma'in oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutma'in oluncaya kadar otur. Bunu namâzın bütününde* (böylece) *yap"* [32].

---

31 Bu hadîste kırâatin Fâtihatu'l-Kitâb olarak ta'yîni bahis konusu olmaktadır. Şâfiîler'ce bu hadîse nazaran musallî ister münferid, ister imâm, isterse me'mûm olsun, namâz da ister sırrî, ister cehrî olsun; her rek'atta Fâtiha okumayan musallînin namâzı nefy olunuyor. Bu nefiy, onlarca sıhhatin nefyine hamledilmiştir.

Hanefîler'e göre Fâtiha okumak vâcibdir. Şu ma'nâca ki, terki hâlinde namâz sâkıt olur, terk edicisine günâh da terettüb eder. Zîrâ bu hadîsteki nefiy, kemâlin nefyine hamledilmiştir. Ve mutlaka kırâat, yânı ister el-Fatiha, ister diğer sûre veyâ âyetler okumak farz olmakla berâber, Fâtiha'sız namâzdan kemâl giderilmiştir...

32 Buhârî bu hadîsi Salât ve İsti'zân kitâblarında da tahrîc etmiştir.

١٥ـ باب القراءة في الظهر

15- ÖĞLE NAMÂZINDA KIRÂAT BÂBI

٢٧ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ عَنْ عَبْدِ المَلِكِ بنِ عُمَيْرٍ عَنْ جَابِرِ بنِ سَمُرَةَ قال قَالَ سَعْدٌ كُنْتُ أُصَلِّى بِهِمْ صَلاَةَ رسولِ اللهِ ﷺ صَلاَتَيِ الْعَشِيِّ لا أَخْرِمُ عَنْهَا كُنْتُ أَرْكُدُ فِي الأُولَيَيْنِ وأَخِفُّ فِي الأُخْرَيَيْنِ فقالَ عُمَرُ رضى الله عنه ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ *

27-....... Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Ben onlara (yânî Kûfe ahâlîsine) Rasûlullah'ın namâzını kıldırıyor, ondan hiçbir şey eksiltmiyordum. Şöyle ki, öğle ile ikindi namâzlarını kıldırırken ilk iki rek'atlarda fazla durur, son iki rek'atta hafîf tutardım, dedi. Bunun üzerine Umer: Senin hakkındaki zann(ımız zâten) budur, dedi [33].

٢٨ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا شَيْبَانُ عنْ يَحْيَ عنْ عَبْدِ اللهِ ابنِ أبِي قَتَادَةَ عنْ أبِيهِ قال كَانَ النبيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الا ولَيَيْنِ من صَلاَةِ الظُّهْرِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وسُورَتَيْنِ يُطَوِّلُ فِي الأُولَى وَيُقَصِّرُ فِي الثَّانِيَةِ وَيُسْمِعُ الآيَةَ أحْيَانًا وَكَانَ يَقْرَأُ فِي العَصْرِ بفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وكانَ يُطَوِّلُ فِي الأُولَى وكانَ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى مِن صَلاَةِ الصُّبْحِ وَيُقَصِّرُ فِي الثَّانِيَةِ *

28-....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Fâtihatu'l-Kitâb ile berâber birer de sûre

---

Bu hadîs, fakîhler arasında "Hadîsu'l-musî' salâtehu(= Namâzı doğru kılmayı bilmeyenin hadîsi)" nâmıyle şöhret bulmuş ve birçok hilâfî mes'elelerde iki tarafa ihticâc silâhı olmuştur. Hallâd ibn Râfi'e olan bu iâde emirleri tuma'nînetteki noksandan ileri geldiği beyân siyâkından anlaşılıyor. Tuma'nîneti farz bilenler, bu iâde emirlerini namâz farzının tuma'nînetsiz yerine gelmeyeceğine; farz görmeyenler ise kemâlin nefyine, yâni böyle olan namâzın eksik olarak edâ edilmiş olduğuna hamletmişlerdir.

Hadîsteki *"Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku"* fıkrası bâb başlığına delîl teşkîl eder. Hadîsin sonundaki *"Bunu namâzın bütününde yap"* fıkrasından birçok imâmlar, her rek'atta rukû' ve sucûd farz olduğu gibi, her rek'atta kırâatin de farz olduğuna kaail olmuşlar ve Ebû Bekr, Umer, İbn Mes'ûd, Âişe ve diğer sahâbîlerden nakledilen rivâyetlere tutunmuşlardır. Bâzı Hanefîler ise kırâat yalnız iki rek'atta farzdır. Son iki rek'atta musallî isterse okur, isterse tesbîh eder. Hiçbirşey okunmasa da namâzı sahîh olur, derler.

33 Bundan önceki 14. bâbdaki Sa'd hadîsinin bir tarafıdır.

okur, birinci rek'atta uzunca, ikinci rek'atta ise kısa sûre okurdu. Gizlice okuduğu âyeti de bâzan bizlere işittirirdi. İkindi namâzında da (ilk iki rek'atta) Fâtihatu'l-Kitâb ile berâber birer sûre okur, birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okurdu. Sabâh namâzının ilk rek'atında kırâati uzatır, ikincisinde kısaltırdı [34].

٢٩ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أبى قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثنى عُمَارَةُ عنْ أبى مَعْمَرٍ قال سَألْنَا خَبَّابًا أكانَ النبىُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ والعَصْرِ قال نَعَمْ قُلْنَا بِأيِّ شَىءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ قال باضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ *

29-....... Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz, Habbâb ibnu'l-Erett'e: Peygamber (S) öğle ile ikindi namâzlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Evet, dedi. Biz: Bunu hangi şeyle tanırdınız? dedik. Sakalının oynamasından (anlardık), dedi [35].

١٦ـ باب القِرَاءَةِ فِى العَصْرِ

16- İKİNDİ NAMÂZINDA KIRÂAT BÂBI

٣٠ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنِ الأعْمَشِ عنْ عُمَارَةَ بنِ عُمَيْرٍ عنْ أبى مَعْمَرٍ قال قُلْتُ لَخَبَّابِ بنِ الأرَتِّ أكانَ النبىُّ ﷺ يَقْرَأُ فِى الظُّهْرِ والعَصْرِ قال نَعَمْ قال قُلْتُ بِأيِّ شَىءٍ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ قِرَاءَتَهُ قال بِالضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ *

30-....... Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'e: Peygamber (S) öğle ile ikindi namâzlarında Kur'ân okur mu idi? dedim. Habbâb: Evet, dedi. Ben: Siz Peygamber'in okumasını hangi şeyle bilirdiniz? diye sordum. Sakalının debelenmesiyle, dedi.

٣١ـ حدّثنا المَكِّىُّ بنُ إبْرَاهِيمَ عنْ هِشَامٍ عنْ يَحْيَ بنِ أبِي كَثِيرٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبى قَتَادَةَ عنْ أبِيهِ قال كانَ النبيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ

---

34 İlk iki rek'atta Fâtiha ile bir sûre okumanın meşrûiyyeti bundan anlaşılmaktadır. Hanefîler'e göre farz olan mutlak kırâat olup, kırâatin Fâtiha ile tahsîsi vâcibdir. Diğerleri ise farz ma'nâsına vâcibdir, derler. Sûre ilâve etmek de Hanefîler'e göre farz ma'nâsına olmayarak vâcibdir. Diğer üç imâma göre sünnettir.

35 Bu hadîs de 10. bâbda geçmişti.

مِنَ الظُّهْرِ وَالعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ وَسُورَةٍ سُورَةٍ وَيُسْمِعُنَا الآيَةَ أَحْيَانًا *

31-....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle ile ikindi namâzlarının ilk iki rek'atlarında Fâtihatu'l-Kitâb ile berâber birer de sûre okur, bâzı defalarda okuduğu âyeti bizlere işittirirdi.

١٧ـ بابُ القِرَاءَةِ فِي المَغْرِبِ

17- AKŞÂM NAMÂZINDA KIRÂAT BÂBI

٣٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عُتْبَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى الله عنهما أنه قال إنَّ أمَّ الفَضْلِ سَمِعَتْهُ وهو يَقْرَأُ والمُرْسَلاتِ عُرْفًا فقالَتْ يَا بُنَيَّ واللّهِ لَقَدْ ذَكَّرْتَنِي بِقِرَاءَتِكَ هذه السُّورَةَ إنَّهَا لَآخِرُ ما سَمِعْتُ مِنْ رسولِ اللّهِ ﷺ يَقْرَأُ بهَا فِي المغرِبِ *

32-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Bir defa annem) Ümmü'l-Fadl, oğlu ben Abdullah'ın ***Ve'l-mürselâti urfen*** sûresini okuduğunu işitti de: Ey oğulcuğum, Allah'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okuman ile derdimi aklıma getirdin. Bu sûre Rasûlullah'ın akşâm namâzında okuduğunu en son işittiğim sûredir, dedi [36].

٣٣ـ حدّثنا أبو عاصِمٍ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ عنِ ابنِ أبِي مُلَيْكَةَ عنْ عُرْوَةَ ابنِ الزُّبَيْرِ عنْ مَرْوَانَ بنِ الحَكَمِ قال قال لِي زَيْدُ بنُ ثَابِتٍ مالَكَ تَقْرَأُ فِي المَغْرِبِ بِقِصَارِ المُفَصَّلِ وَقَدْ سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقْرَأُ بِطُولَى الطُّولَيَيْنِ *

33-....... (Medîne Vâlîsi bulunan) Mervân ibnu'l-Hakem şöyle demiştir: Zeyd ibn Sâbit bana: Sen neden akşâm namâzında hep Kı-

---

36 Bu hadîsi Buhârî, Peygamber'in vefâtı bâbında rivâyet ederken Ümmü'l-Fadl'ın: "ثُمَّ مَا صَلَّى لَنَا بَعْدَهَا حَتَّى قَبَضَهُ اللهُ = Bundan sonra Allah O'nun rûhunu alıncaya kadar Rasûlullah bir daha bize namâz kıldırmadı" ziyâdesini rivâyet ediyor. Bu ziyâdeye göre Peygamber'in cemâate kıldırdığı son namâzın bir akşâm namâzı olduğu anlaşılır. Hâlbuki Hz. Âişe, son namâzın bir öğle namâzı olduğunu tasrîh etmiştir. Buhârî'nin bu iki rivâyetini uzlaştıranlar, Ümmü'l-Fadl'ın bahsettiği son namâz, Peygamber'in kendi hücresinde kıldırdığı namâzdır. Âişe'nin zikrettiği son namâz ise, mescidde kıldırdığı namâzdır, demişlerdir.

sârı Mufassal'dan (yânî mufassal grubunun kısa sûrelerinden) okuyorsun? Hâlbuki ben Rasûlullah'tan dinledim; O, akşâm namâzında en uzun iki sûrenin uzununu okuyordu, dedi [37].

١٨ـ بابُ الجَهْرِ فِي المَغْرِبِ

18- AKŞÂM NAMÂZINDA KIRÂATI AÇIKTAN OKUMAK BÂBI

٣٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخْبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ جُبَيْرِ بنِ مُطْعِمٍ عنْ أبِيهِ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ قَرَأَ فِي المَغْرِبِ بالطُّورِ *

34-....... Cubeyr ibn Mut'im: Ben Rasûlullah'ın akşâm namâzında ***Ve't-Tûri*** sûresini okuduğunu işittim, demiştir [38].

١٩ـ بابُ الجَهْرِ فِي العِشَاءِ

19- YATSI NAMÂZINDA KIRÂATI AÇIKTAN OKUMAK BÂBI

٣٥ـ حدّثنا أبُو النعْمانِ قال حدّثنا مُعْتَمِرٌ عنْ أبِيهِ عنْ بَكْرٍ عنْ أبِي رَافِعٍ قال صَلَّيْتُ مَعَ أبِي هُرَيْرَةَ العَتَمَةَ فَقرأ إذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ فَسَجَدَ فَقُلْتُ لَهُ قال سَجَدْتُ خَلْفَ أبِي القاسمِ ﷺ فَلاَ أزَالُ أسْجُدُ بِهَا حَتَّى ألْقَاهُ *

35-....... Ebû Râfi' Nufey' es-Sâğî şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namâzını kıldım. ***İza's-semâu'nşakkat*** sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Ben ona bunu sordum. O da: Ben

---

37 Hakîkatte gerek âyet sayısı, gerek lâfızlar sayısı i'tibâriyle en uzun sûre el-Bakara sûresidir. Ondan sonra da lâfızlar sayısı i'tibâriyle olmasa da, âyet sayısı bakımından en uzun sûre el-A'râf sûresidir. Tûleyeyn'in, yânî en uzun iki sûrenin tefsîrinde râvîlerin ihtilâfı vardır: a. el-A'râf ile el-Mâide, b. A'râf ile En'âm, c. A'râf ile Yûnus, d. A'râf ile Nisâ. Herhalde en uzun sûreler denilen iki sûrenin en uzunu A'râf olmuş oluyor.

Öyle anlaşılıyor ki, Zeyd ibn Sâbit, Peygamber'in neşât vaktinde bu sûreden, mufassaldaki sûrelerden ziyâdece bir mikdâr okumuş olduğunu söylemek ve Mervân'a biraz daha neşât hâlini gözetip, yalnız mufassalın kısalarıyle yetinmemesini anlatmak istemiştir.

38 Sûrenin tamâmını mı, yoksa bir kısmını mı okumuştur? Burası sarîh değildir. Zîrâ buradaki lâfız, her iki veche de muhtemildir.

Ebu'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi [39].

٣٦ـ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عن عَدِيٍّ قال سَمِعْتُ البَراءَ أنَّ النبىَّ ﷺ كانَ فِي سَفَرٍ فَقَرَأَ فِى العِشَاءِ فِي إحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ بِالتِّينِ والزَّيْتُونِ*

36-....... Bize Şu'be, Adiyy (ibn Sâbit)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben el-Berâ'dan işittim (şöyle dedi): Peygamber (S) bir seferde idi. Yatsı namâzında iki rek'atın birinde ***Ve't-tîni ve'z-zeytûni*** sûresini okudu [40].

٢٠ـ باب القِرَاءَةِ فِى العِشَاءِ بالسَّجْدَةِ

20- YATSI NAMÂZINDA İÇİNDE TİLÂVET SECDESİ BULUNAN SÛREYİ OKUMAK BÂBI

٣٧ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ قال حدّثنى التَّيْمِيُّ عن بَكْرٍ عن أبِى رَافِعٍ قالَ صَلَّيْتُ مَعَ أبِى هُرَيْرَةَ العَتَمَةَ فَقَرأَ إذَا السَّماءُ انْشَقَّتْ فَسَجَدَ فَقُلْتُ ما هَذِهِ قال سَجَدْتُ بِهَا خَلْفَ أبِى القَاسِمِ ﷺ فَلا أزَالُ أسْجُدُ بِهَا حَتَّى ألْقاهُ *

37-....... Bu Ebû Râfi' Nufey es-Sâğî şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namâzını kıldım. ***İza's-semâu'nşakkat*** sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım'ın ardında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi.

٢١ـ باب القِرَاءَةِ فِى العِشَاءِ

21- YATSI NAMÂZINDA KIRÂAT BÂBI

---

39 Secde yeri bir kavle göre ***"Ve karşılarında Kur'ân okunduğu zamân*** (derin saygı ile) ***secde etmiyorlar"*** (el-İnşikaak: 21) âyeti, diğer kavle göre, sûrenin sonudur.
Bu hadîsde İmâm Mâlik aleyhine getirilen iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu vakit -meşhûr kavline göre- secdeyi mekrûh görür, hem de el-İnşikaak sûresinde secdenin varlığına kaail değildir.

40 Bu hadîs, gelecek bâbda daha tafsîlli olarak rivâyet edilmiştir.

٣٨ـ حدّثنا خلاّدُ بنُ يَحْيَ قال حدّثنا مِسْعَرٌ قال حدّثنا عَدِيٌّ ابنُ ثابتٍ أنّهُ سَمِعَ البَرَاءَ رضِيَ اللّهُ عنهُ قال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقْرَأُ وَالتِّينِ والزَّيْتُونِ فِي العِشَاءِ وما سَمِعْتُ أحَدًا أحْسَنَ صَوْتًا مِنْهُ أوْ قِرَاءَةً *

38-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; yatsı namâzında *Ve't-tîni ve'z-zeytûni* sûresini okuyordu. O'ndan güzel sesli -yâhud O'ndan güzel okuyuşlu- hiçbir kimseyi dinlemedim.

٢٢ـ بابٌ يُطَوِّلُ فِي الأُولَيَيْنِ ويحذِفُ فِي الأُخرَيَيْنِ

22- BÂB: MUSALLÎ, İLK İKİ REK'ATTA UZATMA, SON İKİ REK'ATTA İSE KISALTMA YAPAR

٣٩ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ أبِي عوْنٍ قال سَمِعْتُ جَابِرَ بنَ سَمُورَةَ قال قال عُمَرُ لِسَعْدٍ لَقَدْ شَكَوْكَ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى الصَّلاَةَ قال أمَّا أنا فأمُدُّ فِي الأُولَيَيْنِ وَأحْذِفُ فِي الأُخْرَيَيْنِ ولاَ آلُو مااقْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ صَلاَةِ رسولِ اللّهِ ﷺ قال صَدَقْتَ ذَاكَ الظَّنُّ بِكَ أوْ ظَنِّي بِكَ *

39-....... Ben Câbir ibn Semure'den işittim, şöyle dedi: Umer, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Kûfeliler senden namâza varıncaya kadar herşey hakkında şikâyet ettiler, dedi. Sa'd: Bana gelince, ben namâzın ilk iki rek'atında uzatma yapar, son iki rek'atında kısaltır ve Rasûlullah'ın iktidâ etmiş olduğum namâzından hiçbir şeyi eksiltmiyordum, dedi. Umer: Sen doğru söyledin. Senin hakkındaki zann zâten budur -yâhud hakkındaki zannım zâten budur-, dedi.

٢٣ـ بابُ القِرَاءَةِ فِي الفَجْرِ وقالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ قَرَأَ النبيُّ ﷺ بالطُّورِ

23- SABÂH NAMÂZINDA KIRÂAT BÂBI

Ve Ümmü Seleme: Peygamber(S) et-Tûr Sûresi'ni okudu, dedi [41].

---

41 Buhârî bu ta'lîki Kitâbu'l-Hacc'da müsned olarak rivâyet etti.

٤٠ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ قالَ حدّثنا سَيَّارُ بنُ سَلاَمَةَ قال دَخَلْتُ أنَا وَأبِي عَلَى أبِي بَرْزَةَ الأَسْلَمِيِّ فَسَألْنَاهُ عنْ وَقْتِ الصَّلَوَاتِ فقَالَ كانَ النبيُّ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ والعَصْرَ وَيَرْجِعُ الرجُلُ إلَى أقْصَى المَدِينَةِ والشَّمْسُ حَيَّةٌ وَنَسِيتُ ماقالَ فِي المَغْرِبِ وَلاَ يُبَالِي بِتَأْخِيرِ العِشَاءِ إلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ وَلاَ يُحِبُّ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَلاَ الْحَدِيثَ بَعْدَها ويُصَلِّي الصُّبْحَ فَيَنْصَرِفُ الرَّجُلُ فَيَعْرِفُ جَلِيسَهُ وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ أوْ إحْدَاهُمَا ما بَيْنَ السِّتِّينَ إلَى المِائَةِ *

40-....... Bize Seyyâr ibn Selâme tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam ile berâber Ebû Berze el-Eslemî'nin yanına girdim, ve ona namâzların vakitlerini sorduk. Bunun üzerine Ebû Berze şöyle dedi: Peygamber (S) öğleni güneş semânın ortasında batıya meylettiği zamân kılardı. İkindiyi de (öyle bir saatte kıldırdı ki), insan Medîne'nin en uzak yerine (gidip evine) dönerdi de güneş henüz dipdiri olurdu. Ebu'l-Minhâl Seyyâr ibn Selâme: Ebû Berze'nin akşâm namâzı hakkında söylediğini unuttum, dedi. Ebû Berze dedi ki: Peygamber yatsı namâzını gecenin ilk üçte birine kadar geri bırakmakta be's görmezdi; yatsı namâzından evvel uyumayı ve yatsı namâzından sonra da oturup konuşmayı sevmezdi. Sabâh namâzını kıldırır, namâzdan ayrılınca insan yanında oturanı tanırdı. Sabâh namâzının iki rek'atında -yâhud ikisinden birinde- altmış âyetten yüz âyete kadar Kur'ân okurdu [42].

٤١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني عَطَاءٌ أنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ فِي كُلِّ صَلاَةٍ يُقْرَأُ فَمَا أسْمَعَنَا رسولُ اللهِ ﷺ أسْمَعْناكُمْ وَما أخْفَى عَنَّا أخْفَيْنَا عَنْكُمْ وَإنْ لَمْ تَزِدْ عَلَى أُمِّ القُرْآنِ أجْزَأتْ وَإنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ *

41-....... Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Her namâzda Kur'ân okunur. Rasûlullah'ın bize işittirdiklerini biz de sizlere işittiriyoruz. Bizden gizlice okuduklarını, biz de sizlerden gizli okuyoruz.

---

42 Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkîti's-Salât, "Öğle namâzının vakti zevâl sırasındadır" unvânlı 11. bâbda zikretmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîl olan yeri, son fıkrasıdır. İşte Buhârî bu fıkradan dolayı bu bâbı yazmıştır.

Ümmü'l-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsan sana yeter. Daha ziyâde okursan daha hayırlıdır [43].

٢٤ـ باب الجهر بقراءة صلاة الفجر وقالت أم سلمة طفت وراء الناس والنبي ﷺ يصلي ويقرأ بالطور

24- SABÂH NAMÂZI KIRÂATININ AÇIKTAN OKUNMASI BÂBI

Ve Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben insanların gerisinde tavâf ettim; Peygamber et-Tûr Sûresi'ni okuyarak namâz kıldırıyordu [44].

٤٢ـ حدثنا مسدد قال حدثنا أبو عوانة عن أبي بشر عن سعيد بن جبير عن ابن عباس رضي الله عنهما قال انطلق النبي ﷺ في طائفة من أصحابه عامدين إلى سوق عكاظ وقد حيل بين الشياطين وبين خبر السماء وأرسلت عليهم الشهب فرجعت الشياطين إلى قومهم فقالوا مالكم فقالوا حيل بيننا وبين خبر السماء وأرسلت علينا الشهب قالوا ما حال بينكم وبين خبر السماء إلا شيء حدث فاضربوا مشارق الأرض ومغاربها فانظروا ما هذا الذي حال بينكم وبين خبر السماء فانصرف أولئك الذين توجهوا نحو تهامة إلى النبي ﷺ وهو بنخلة عامدين إلى سوق عكاظ وهو يصلي بأصحابه صلاة الفجر فلما سمعوا القرآن استمعوا له فقالوا هذا والله الذي حال بينكم وبين خبر السماء فهنالك حين رجعوا إلى قومهم وقالوا يا قومنا إنا سمعنا قرآناً عجباً يهدي إلى الرشد فآمنا به ولن نشرك بربنا أحداً فأنزل الله تعالى على نبيه ﷺ قل أوحي إلي وإنما أوحي إليه قول الجن *

---

43 Bu söz -Müslim'in rivâyetinden anlaşıldığına göre- ismi söylenmeyen bir kimsenin: Yâ Ümmü'l-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsam? suâline cevâbdır. Üç imâm hadîsin zâhirine bakıp, Fâtiha'ya sûre ilâve etmenin müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır. Hanefîler'e göre ise, bu vâcibdir.

44 Ümmü Seleme'nin bu sözü 41. hâşiyede de geçtiği gibi, Kitâbu'l-Hacc'da gelecek olan hadîsin bir parçasadır. Ümmü Seleme tavâf ettiği sırada namâz kıldırmakta olan Peygamber'in okuyuşunu işitmesi, bâb başlığına delîl teşkîl etmektedir.

42-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), sahâbîlerinden birkaç kişi ile birlikte Ukaz panayırına doğru yürüyorlardı [45]. O târîhte şeytânlar semâdan haber almaktan men' edilmiş, (haber almaya çıktıkça) üzerlerine şihâblar (ateşli şeyler) atılmış bulunuyordu. (Semâdan kovulan) şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine: Ne oluyorsunuz (Neden hiçbir haber getirmiyorsunuz)? dediler. Onlar da: Semâdan haber almaktan men' edildik; üzerimize şihâblar salıverildi, dediler. Bunun üzerine onlara: Sizinle semâ haberi arasına girip, sizin haber almanıza mâni' olan şey, muhakkak yeni peydâ olmuş bir şeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da, sizinle semâ haberi arasına engel olan şeyi, bakıp öğreniniz, denildi. İşte bunların içinden Tihâme cihetine yollanmış olan takım da Ukaz panayırına gitmek üzere Nahle'de bulunan Peygamber'in bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabâh namâzını kıldırıyordu. (Namâzda okuduğu) Kur'ân'ı işitince, bunlar kulak verdiler. Ve birbirlerine: Semâdan haber almaktan sizi men' eden yemîn olsun işte budur, dediler. İşte o zamân bu haberciler kendi kavimleri yanına döndüklerinde: ***"Ey kavmimiz, biz, hayrânlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabbımıza aslâ hiçbir şeyi ortak tutmayacağız"*** dediler. Allah da Peygamber'ine: ***Kul ûhiye ileyle ennehu istemea neferun mine'l-cinn*** sûresini indirdi [46].

---

45 Senenin belli aylarında, günlerinde Arabistan 'da kurulan umûmî pazarlar, panayırlar vardı. Bunlardan biri Ukaz panayırı idi. Kureyş'in üç panayırı vardı. Bunların biri Arafa'nın arkasında Zu'l-Mecâz'da, diğeri Merru'z-Zahrân'da Mecenne'de, üçüncüsü ve en mühimmi de Ukaz'da kurulurdu. Ukaz, Tâif'e bir, Mekke'ye üç konak mesâfededir. Ukaz panayırı, Zu'l-ka'de hilâlinin ertesi gününden başlar, yirmi gün devâm ederdi. Oranın bozulan pazarı, Mecenne'de, Zu'l-hicce'nin başlangıcına kadar sürer, ondan sonra pazar Zu'l-Mecâz'da kurulup Terviye gününe, yânî Zu'l-hicce'nin sekizinci gününe kadar devâm ederdi. Ondan sonra da Minâ'ya, Arafat'a çıkılıp hacc edilirdi. Ukaz yalnız Kureyş'in değil, bütün Arabistan pazarlarının en mühimmi idi. Orası alış veriş pazarı olduğu gibi, şiir yarışlarının da pazarı idi. Yedi Muallaka'nın diğer Arab şiirlerine üstün olduklarına peyderpey orada karar verilip, bütün Arabistan halkına orada neşr ve i'lân edilmiştir.

Hadîsteki kıssa Peygamber'in hicretinden önce, Tâif dönüşünden sonra vâki' olmuştur.

46 Burada ma'kûl kavl, iki âyetten iktibâs edilmiştir: "Ey kavmimiz" nidâsı el-Ahkaaf: 30'dandır. Orada "***İz sarrafnâ ileyke neferân mine'l-cinni*** = O zamân ki cinnlerden bir tâifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik..." (el-Ahkaaf: 29)'dan i'tibâren başlayan kıssada Allah, cinn tâifesinden bir topluluğu Peygamber'e doğru sevkettiği ve onlar Kur'ân'ı işittikten sonra kendi kavimleri yanına inzâr ediciler olarak dönüp: Ey kavmimiz, diye hitâb ve da'vet ettiklerini Peygamber'ine ve bizlere haber veriyor. Bu hitâbdan sonraki kısım el-Cinn sûresinin baş taraflarıdır. Bu sûrenin büyük kısmı Kur'ân'ı dinleyen cinn kavimlerini nasıl inzâr ve hakk dîne da'vet ettiklerine dâirdir.

Rasûlullah'a vahyolunan işte cinnlerin bu sözleridir [47].

٤٣ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْماعِيلُ قال حدّثنا أيُّوبُ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ قالَ قَرَأَ النبيُّ ﷺ فِيمَا أُمِرَ وَسَكَتَ فِيمَا أُمِرَ وما كانَ رَبُّكَ نَسِيًّا وَلَقَدْ كانَ لَكُمْ فِي رسولِ اللهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ *

43-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namâzda emr olunduğu yerde (açıktan) okudu. Yine emr olunduğu yerde sükût etti (yânî gizli okudu) [48]. ***"Ve mâ kâne Rabbüke nesiyyen = Ve Senin Rabb'ın unutkan değildir"*** (Meryem: 64). Ve ***"And olsun ki, Allah'ın Elçisi'nde sizin için güzel bir örnek vardır"*** (el-Ahzâb: 21) [49].

٢٥ــ بابُ الجَمْعِ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فِي الرَّكْعَةِ

والقِرَاءَةِ بالخَوَاتِمِ وبِسُورَةٍ قَبْلَ سُورَةٍ وَبِأَوَّلِ سُورَةٍ. وَيُذْكَرُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ السَّائِبِ قَرَأَ النبيُّ ﷺ المُؤْمِنُونَ فِي الصُّبْحِ حَتَّى إذَا جاءَ ذِكْرُ مُوسَى وَهَارُونَ أَوْذِكْرُ عِيسَى أَخَذَتْهُ سَعْلَةٌ فَرَكَعَ وَقَرَأَ عُمَرُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى بِمائَةٍ وَعِشْرِينَ آيَةً مِنَ البَقَرَةِ وَفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةٍ مِنَ المَثَانِي. وقَرَأَ الأَحْنَفُ بالكَهْفِ فِي الأُولَى وفِي الثَّانِيَةِ بِيُوسُفَ أَوْ يُونُسَ وَذكَرَ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ عُمَرَ رضى اللهُ عنه الصُّبْحَ بِهِمَا وقَرَأَ ابنُ مَسْعُودٍ بِأَرْبَعِينَ آيَةً مِنَ الأَنْفَالِ وفِي الثَّانِيَةِ بِسُورَةٍ مِنَ المُفَصَّلِ. وقال قَتَادَةُ فِيمَنْ يَقْرَأُ سُورَةً وَاحِدَةً فِي رَكْعَتَيْنِ أَوْ يُرَدِّدُ سُورَةً وَاحِدَةً فِي رَكْعَتَيْنِ كُلٌّ كِتَابُ

---

47 Buhârî bu hadîsi Kur'ân'ın sabâh namâzında açıktan okunmasına delîl olarak sevketmiştir. Yine bu hadîsten Peygamber'in, insanlara ve cinnlere peygamber gönderildiği sarâhaten anlaşılmaktadır ki, el-Ahkaaf sûresinin sonları ile el-Cinn sûresindeki âyetler de bu yüce elçiliği bizlere bildirmek için indirilmiştir.

48 Buradaki okuma, açıktan okuma demektir. Sükûttan maksad da gizli okumaktır, kırâati terk değildir. Zîrâ Peygamber farz namâzları hep imâm olarak kılmıştır. Münferid ile me'mûmun sırrî namâzda kırâatle mükellef olup olmadığı ihtilâflı olsa bile, bu, imâm hakkında vârid olamaz. Çünkü imâmın sırren olsun, cehren olsun kırâatle mükellef olduğunda ihtilâf yoktur. Sabâh namâzı ile akşâm ve yatsının ilk iki rek'atlarında açıktan okuduğu tevâturen ma'lûmdur.

49 Bu ve bundan önceki hadîs, cehrî rek'atlarda kırâatin farz olduğunu gösterir. Bu, bütün imâmlar ve fakîhler gibi, İbn Abbâs'ın da kavlidir. Bundan önceki hadîste Peygamber'in Batnı Nahl'de sabâh namâzında açıktan okuduğunu rivâyet ettiği gibi, bu hadîste de cehr yerinde cehr etmiş olduğunu söylüyor.

اللهِ. وقال عُبَيْدُ اللهِ عنْ ثابتٍ عنْ أنسٍ رَضى اللهُ عنه كانَ رَجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ يَؤُمُّهُمْ فِي مَسْجِدِ قُبَاء وكانَ كُلَّمَا افْتَتَحَ سُورَةً يَقْرَأُ بِهَا لَهُمْ فِي الصلاَةِ مِمَّا يُقْرَأُ بِهِ افْتَتَحَ بِقُلْ هُوَ اللهُ أحَدٌ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهَا ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةً أُخْرَي مَعَهَا وكانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَكَلَّمَهُ أصْحَابُهُ فقالُوا إنَّكَ تَفْتَتِحُ بِهَذِهِ السُّورَةِ ثُمَّ لاتَرَى أنَّهَا تُجْزِئُكَ حَتَّى تَقْرَأَ بِأُخْرَى فإمَّا أنْ تَقْرَأَ بِهَا وإمَّا أنْ تَدَعَهَا وتَقْرَأَ بِأُخْرَي فقالَ ما أنَا بِتَارِكِهَا إنْ أحْبَبْتُمْ أنْ أؤُمَّكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ وإنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُكُمْ وكانُوا يَرَوْنَ أنَّهُ مِنْ أفْضَلِهِمْ وكَرِهُوا أنْ يَؤُمَّهُمْ غَيْرُهُ فَلَمَّا أتاهُمُ النبيُّ ﷺ أخْبَرُوهُ الخَبَرَ فقالَ يافُلاَنُ ما يَمْنَعُكَ أنْ تَفْعَلَ ما يَأْمُرُكَ بِهِ أصْحَابُكَ وما يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فقالَ إنِّي أُحِبُّها فقالَ حُبُّكَ إيَّاها أدْخَلَكَ الجَنَّةَ *

25- BİR REK'AT İÇİNDE İKİ (VE DAHA ZİYÂDE) SÛRENİN CEM' EDİLMESİ, SÛRE SONLARI İLE KIRÂAT YAPILMASI, VE (USMÂN MUSHAF'ININ TERTÎBİNE MUHÂLİF OLARAK) BİR SÛREDEN EVVEL DİĞER BİR SÛRE OKUNMASI, BİR SÛRENİN EVVELİ İLE KIRÂAT YAPILMASI BÂBI [50]

Ve Abdullah ibnu's-Sâib'den rivâyeten zikrolunur ki, bir defa Peygamber (S) Mekke'de sabâh namâzında el-Mü'minûn Sûresi'ni okumuş, nihâyet Mûsâ ve Hârûn yâhud Îsâ'nın zikrine gelince kendisini bir öksürük tutmuş, bu sebeble rukû'a varmıştır [51].

Umer de, birinci rek'atta el-Bakara Sûresi'nden yüzyirmi âyet, ikinci rek'atta el-Mesânî'den bir sûre okumuştur [52].

Kezâ el-Ahnef ibn Kays da sabâh namâzının ilk rek'atında el-Kehf Sûresi'ni, ikinci rek'atında Yûsuf yâhud Yûnus Sûresi'ni okuyup, sabâh namâzını Umer'in arkasında bu sûreler ile kıldığını söylemiştir [53].

---

50 Bu husûsların câiz olduğu anlaşılır.

51 Bu ta'lîki Müslim, İbn Cureyc tarîkinden rivâyet etmiştir.

52 Bunu, İbn Ebî Şeybe, bu lâfza yakın bir lâfızla rivâyet etti.

53 el-Ahnef'in bu fiilini Ebû Nuaym *el-Mustahrac*'da mevsûlen rivâyet etti.

İbn Mes'ûd da namâzda birinci rek'atta el-Enfâl Sûresi'nden kırk âyet, sonra ikincide el-Mufassal'dan bir sûre okumuştur [54].

Katâde'ye bir sûreyi iki rek'ata taksîm ederek okuyan kimse, kezâ bir tek sûreyi her iki rek'atta tekrâr eden kimse hakkındaki hükmü sorulduğunda, o: Be's yoktur, hepsi de Allah'ın Kitâbı'dır, demiştir [55].

Ubeydullah dedi ki: Sâbit el-Bunânî'den, o da Enes ibn Mâlik'ten (o, şöyle demiştir): Ensâr'dan bir zât kendi kavmine Kubâ mescidinde imâmlık ederdi. O zât açıktan okunacak namâzlarda ne zamân namâzda okunacak sûrelerden birini okuyacak olsa, evvelâ *Kul huvellahu ahad* Sûresi'ni okur, onu bitirdikten sonra ötekine başlardı. Bunu her rek'atta yapardı. Arkadaşları ona i'tirâz edip: Sen bu sûreyi okuyorsun, sonra buna kanmıyorsun da başka bir sûre daha okuyorsun. Ya bu sûreyi okumakla yetin, yâhud bunu bırak da başka sûre oku, dediler. O da: Ben bunu terkedecek değilim. Böylece imâmlık etmemi isterseniz, edeyim. İstemediğiniz takdîrde sizi terkederim, kıldırmam, dedi. Hâlbuki o zâtı onlar kendilerinin en fazîletlilerinden sayarlardı. Bunun için başkasının imâm olmasını da istemiyorlardı. Peygamber onlara geldiği zamân keyfiyyeti O'na haber verdiler. Peygamber de: *"Yâ fulan, arkadaşlarının tavsiye ettikleri şeyi yapmaktan seni men' eden nedir? Her rek'atta seni bu sûreye yapışmana sevkeden sebeb nedir?"* diye sordu. O zât: Ben bu sûreyi seviyorum, dedi. Peygamber de: *"Onu sevmen şübhesiz seni cennete girdirecektir"* buyurdu [56].

٤٤ ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرِو بنِ مُرَّةَ قال سَمِعْتُ أبا وَائِلٍ قال جاءَ رَجُلٌ إلَى ابنِ مَسْعُودٍ فقال قَرَأْتُ المُفَصَّلَ اللَّيْلَةَ فِى رَكْعَةٍ فقال

54 İbn Mes'ûd'un bu fiilini Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etti.

55 Katâde'nin bu fetvâsını Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etti.

56 Bu hadîsi Müellif Buhârî'den başka Tirmizî ve Bezzâr da rivâyet etmişlerdir. İmâm olan zât, rivâyete göre Amr ibn Avf oğulları'ndan Kulsüm ibnu'l-Hidm el-Ensârî'dir. Hicret esnâsında Peygamber Medîne'ye gelmezden evvel, bir müddet onun evinde misâfir kalmıştır.

هَذًّا كَهَذِّ الشِّعْرِ لَقَدْ عَرَفْتُ النَّظَائِرَ الَّتِي كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرِنُ بَيْنَهُنَّ فَذَكَرَ عِشْرِينَ سُورَةً مِنَ الْمُفَصَّلِ سُورَتَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ *

44-....... Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Bir gün İbn Mes'ûd'a bir kimse geldi ve: Ben bu gece bütün *Mufassal*'ı bir rek'atta okudum, dedi. İbn Mes'ûd cevâben: Şiir okur gibi acele acele mi? Vallâhi ben Peygamber(S)'in *Nazâir*'den (mikdârca birbirine yakın sûrelerden) hangilerini bir araya getirdiğini biliyorum, dedi ve her biri ikişer okunmuş sûreler olmak üzere, mufassaldan yirmi sûre saydı [57].

٢٦ـ بابٌ يَقْرَأُ فِي الأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الكِتَابِ

26- BÂB: MUSALLÎ (DÖRT REK'ATLI NAMÂZLARIN) SON İKİ REK'ATLARINDA FÂTİHATU'L-KİTÂB OKUR

٤٥ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إِسْمَاعِيلَ قال حدّثنا هَمَّامٌ عَنْ يَحْيى عَنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أَبِي قَتَادَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ فِي الأُولَيَيْنِ بِأُمِّ الكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ وفِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُخْرَيَيْنِ بِأُمِّ الكِتَابِ ويُسْمِعُنا الآيَةَ ويُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى مالاَ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ وَهكَذَا فِي العَصْرِ وَهكَذَا فِي الصُّبْحِ *

45-....... (Ebû Katâde -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namâzının ilk iki rek'atında Ümmü'l-Kitâb (yânî el-Fâtiha) ile birer de sûre; son iki rek'atında da yalnız Ümmü'l-Kitâb okurdu. Bâzen bize (gizli okuduğu) âyeti de işittirirdi. İlk rek'atta kırâati, ikinci rek'-attan ziyâde uzatırdı. İkindi namâzında da böyle, sabâh namâzında da böyle yapardı [58].

---

57 Bu hadîsten iki yâhud daha ziyâde sûrenin bir rek'atta cem'inde be's olmadığı hükmü istinbât edilmiştir. Hadîsin lâfzı, iki sûrenin cem'inin cevâzında sarîhtir. Bu kadarının cem'i câiz olunca, ziyâdesinin cevâzında da şübhe kalmaz.

58 Bu hadîs aynı kitâbın "Öğle namâzında kırâat" unvânlı 15. bâbının ikinci hadîsi olarak geçmişti.

Bu hadîsten, gizli okumakta, insanın okuduğunu kendine işittirmesi gerektiği, bunun için de dilini ve dudaklarını hareket ettirmesinin zarûrî olduğu istidlâl edilmiştir (Kastallânî).

٢٧ــ بابُ مَنْ خافَتَ القِرَاءَةَ فِي الظُّهْرِ والعَصْرِ

27- ÖĞLE VE İKİNDİ NAMÂZLARINDA KIRÂATI GİZLİ OKUYAN KİMSE BÂBI

٤٦ــ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنِ الأَعْمَشِ عنْ عُمَارَةَ بنِ عُمَيْرٍ عنْ أَبِي مَعْمَرٍ قُلْتُ لِخَبَّابٍ أَكانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ والعَصْرِ قال نَعَمْ قُلْنَا مِنْ أَيْنَ عَلِمْتَ قال بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ *

46-....... Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Habbâb'a: Rasûlallah (S) öğle ile ikindi namâzlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sordum. Evet, dedi. Biz, bunu nereden bildin? diye sorduğumuzda: Sakalının oynamasından, dedi [59].

٢٨ــ بابٌ إذَا أَسْمَعَ الإمامُ الآيَةَ

28- BÂB: İMÂM (SIRRÎ NAMÂZDA OKUDUĞU) ÂYETİ İŞİTTİRİRSE?

٤٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا الأَوْزَاعِيُّ قال حدّثني يَحْيى بنُ أَبِي كَثِيرٍ قال حدّثني عَبْدُ اللهِ بنُ أَبِي قَتَادَةَ عنْ أَبِيهِ أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَقْرَأُ بِأُمِّ الكِتَابِ وَسُورَةٍ مَعَهَا فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ مِنْ صَلاَةِ الظُّهْرِ وَصَلاَةِ العَصْرِ وَيُسْمِعُنا الآيَةَ أَحْيَاناً وكانَ يُطِيلُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى *

47-....... Bana Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) öğle ile ikindi namâzlarının ilk iki rek'atlarında Ümmü'l-Kur'ân ile berâber birer de sûre okurdu. Ve bâzen gizli okuduğu âyeti bizlere işittirirdi. Birinci rek'atta kırâati uzatırdı [60].

٢٩ــ بابٌ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى

---

59 Bu hadîs de yine aynı kitâbın "Namâz içinde gözü imâma doğru kaldırmak.." unvânlı 10. bâbında geçmişti.

60 Bu hadîsin bâb başlığına delîl teşkîl eden kısmı, Ebû Katâde'nin "Okuduğu âyeti bâzen bizlere işittirirdi" sözüdür. Bundan, gizli okunan namâzlarda kırâati hafîf işittirmenin câiz olduğu anlaşılmıştır.

29- BÂB: MUSALLÎ BİRİNCİ REK'ATTA KIRÂATİ UZATIR

٤٨ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا هِشَامٌ عَنْ يَحْيى بن أبي كَثِيرٍ عن عَبْدِ اللهِ بنِ أبي قَتَادَةَ عَنْ أبيهِ أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يُطَوِّلُ فِي الرَّكْعَةِ الأولَى مِنْ صَلاَةِ الظُّهْرِ وَيُقَصِّرُ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ وَيَفْعَلُ ذَلِكَ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ *

48-....... (Ebû Katâde şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namâzının birinci rek'atında kırâati uzatır, ikinci rek'atında kısaltırdı. Bu, birinci rek'atta uzatıp, ikincide kısaltmayı sabâh namâzında da yapardı [61].

٣٠ـ بابُ جَهْرِ الإمامِ بالتَّأمِينِ. وقال عَطَاءٌ آمِينَ دُعاءٌ أمَّنَ ابنُ الزُّبَيْرِ وَمَنْ وَرَاءَهُ حَتَّى إنَّ لِلْمَسْجِدِ لَلَجَّةً. وكانَ أبو هُرَيْرَةَ يُنَادِي الإمامَ لاَ تَفُتْنِي بِآمِينَ وقال نافِعٌ كانَ ابنُ عُمَرَ لاَ يَدَعُهُ وَيَحُضُّهُمْ * وَسَمِعْتُ مِنْهُ فِي ذَلِكَ خيراً

30- İMÂMIN "ÂMÎN" SÖZÜNÜ AÇIKTAN SÖYLEMESİ BÂBI

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh:
Âmîn, bir duâdır. İbnu'z-Zubeyr ile ardında namâz kılanlar öyle âmîn derlerdi ki, mescid seslerinden çınlardı, demiştir [62].
Ebû Hureyre de müezzinliğini yaptığı imâma: Bana "Âmîn"i kaçırtma, diye nidâ ederdi [63].
Nâfi' de: İbn Umer "Âmîn" demeyi hiç terketmezdi; herkesi de "Âmîn" deyiniz diye teşvîk edip

---

61 Namâzın birinci rek'atında, ikinci rek'ata nazaran daha uzun kırâat yapmak, bütün namâzlara şâmil olan bir sünnettir.

62 Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivâyet etmiştir.
Şârih Aynî, Beyhakî'den: Atâ: Ben öyle zamânlar bilirim ki, Peygamber'in sahâbîlerinden iki yüz zât, bu mescidde ne zamân imâm "*.. ğayri'l-mağdûbi aleyhim vele'd-dâllîn*" dese, ortalığı çın çın çınlatırlardı, demiştir.

63 Ebû Hureyre'nin bu sözünü de Abdurrazzâk rivâyet etmiştir. Ebû Hureyre'nin imâmları Alâ ibn Hadramî ile Medîne Vâlîsi Mervân ibnu'l-Hakem idiler. Ebû Hureyre, namâzı ikaame, safları düzeltme ile meşgûl iken, acele namâza başlayıp yâhud: Acele okuyup ben namâza durmadan âmîn diyecek yere kadar okuma, demek istemiştir.

rağbetlendirirdi. "Âmîn" demek hakkında ben ondan hayırlı haber işitmişimdir, demiştir [64].

٤٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أَخْبَرنا مالِكٌ عَنِ ابنِ شِهَابٍ عَن سَعِيدِ بنِ المُسَيَّبِ وأبِي سَلَمَةَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أنَّهُمَا أَخْبَرَاهُ عَنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ النبِيَّ ﷺ قال إذَا أمَّنَ الإمامُ فَأَمِّنُوا فإنَّهُ منْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ المَلائِكَةِ غُفِرَ لَهُ ماتَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ • وقالَ ابنُ شِهَابٍ وَكانَ رَسولُ اللهِ ﷺ يَقُولُ آمِينَ •

49-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme'den haber verdi. Bu ikisi de Ebû Hureyre'den haber vermişlerdir. (Ebû Hureyre şöyle demiştir:) Peygamber (S): *"İmâm Âmîn dediği zamân, siz de Âmîn deyiniz. Zîrâ her kimin Âmîn demesi meleklerin Âmîn demesine denk olursa, geçmiş günâhları mağfiret edilir"* buyurdu. Râvî İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah da *Âmîn* der idi, dedi [65].

٣١ـ باب فَضْلِ التَّأْمِينِ

31- "ÂMÎN" DEMENİN FAZÎLETİ BÂBI

٥٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ أبِي الزِّنادِ عَنِ الأَعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنهُ أنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قال إذَا قال أحَدُكُمْ آمِينَ وقالَتِ المَلائِكَةُ فِي السَّماءِ آمِينَ فَوَافَقَتْ إحْدَاهُما الأُخْرَى غُفِرَلَهُ ما تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ •

50-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:)Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Sizlerden biri Âmîn dese, melekler de gökte Âmîn deseler de her ikisi birbirine uygun düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir"* [66].

---

64 Nâfi'nin bu sözünü de Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivâyet etmiştir.

65 Cehrî namâzlarda imâm ile cemâate *"Âmîn"*'in açıktan söylenmesi, bu hadîse tutunan bâzı imâmlara göre sünnettir. İmâmlardan bir cemâat ise, gizli söylenmesine tarafdâr olmuşlardır.

66 Lâfız burada mutlaktır. Bu ıtlâka göre, ister namâz içinde, ister dışında; namâzda da ister imâm, ister me'mûm olsun; biri Fâtiha okur da *"Âmîn"* derse bu fazîlete mazhar olur.

٣٢ـ باب جَهْرِ الْمَأْمُومِ بِالتَّأْمِينِ

32- ME'MÛMUN "ÂMÎN" SÖZÜNÜ AÇIKTAN SÖYLEMESİ BÂBI

٥١ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ سُمَيٍّ مَوْلَى أبي بَكْرٍ عنْ أبي صالِحٍ عنْ أبي هُرَيْرَةَ أنَّ رَسولَ اللهِ ﷺ قال إذَا قال الإمامُ غَيْرِ المَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ فَقولُوا آمِينَ فإنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ المَلاَئِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ * تَابَعَهُ مُحَمَّدُ بنُ عَمْرٍو عنْ أبي سَلَمَةَ عنْ أبي هُرَيْرَةَ عَنِ النبيِّ ﷺ ونُعَيْمٌ المُجْمِرُ عنْ أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عنهُ *

51- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himâyesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Sâlih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"İmâm Gayri'l-mağdûbi aleyhim vele'd-dâllîn dediği zamân, sizler Âmîn deyiniz. Çünkü her kimin Âmîn demesi, meleklerin Âmîn demesine uyarsa, onun geçmiş günâhı mağfiret edilir"* [67].

Muhammed ibn Amr, bu hadîsi Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den.. senediyle rivâyet etmekte Sumeyy'e mutâbaat etmiştir. Kezâ Nuaym el-Mucmir de yine Ebû Hureyre'den olmak üzere Sumeyy'e mutâbaat etmiştir.

٣٣ـ باب إذَا رَكَعَ دُونَ الصَّفِّ

33- BÂB: NAMÂZ KILACAK KİMSE SAFFIN ÖTESİNDE RUKÛ' ETSE?

٥٢ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا هَمَّامٌ عنِ الأعْلَمِ وَهْوَ زِيادٌ عنِ الحَسَنِ عنْ أبي بَكْرَةَ أنَّهُ انتَهى إلَى النبيِّ ﷺ وَهْوَ رَاكِعٌ فَرَكَعَ

Âmîn, böyle olsun yâhud kabûl et, yâhud da ümîdimizi boşa çıkarma ma'nâsına İbrânî veyâ Süryânî bir lâfızdır ki, herhangi duâdan sonra, o duânın mazmûnunu icmâlen ve te'kîden tekrâr taleb etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duâyı dinleyen kimsenin *"Âmîn"* demesi ise, talebe iştirâk ma'nâsınadır.

67 Cumhûra göre imâm *"Âmîn"* der demez, cemâat de *"Âmîn"* demek lâzım gelir. Bu bâbın hadîsi de bunun sünnet olduğunu sarâhaten gösterir.

Âmîn demekte, me'mûmun meleklere muvâfakati kavlen ve zamânen muvâfakattir. Hadîsin lâfzından bu da sarâhaten anlaşılmaktadır.

قَبْلَ أَنْ يَصِلَ إِلَى الصَّفِّ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فقال زَادَكَ اللهُ حِرْصاً وَلاَ تَعُدْ *

52-....... Bize Hemmâm, Ziyâd el-A'lem'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Bekre'den tahdîs etti. Ebû Bekre (bir defa koşa koşa) Peygamber'in yanına vardı. Peygamber rukû'da idi. O da saffa ulaşmadan geri tarafta rukû'a varıverdi. Sonra bu hareketini Peygamber'e haber verdi. Peygamber: *"Allah hırsını artırsın, lâkin bir daha* (bunu) *yapma"* buyurdu [68].

٣٤ ـ باب إتمام التكبير في الركوع. قال ابن عباس عن النبي ﷺ وفيه مالك بن الحويرث

34- TEKBÎR'İN RUKÛ' İÇİNDE TAMAMLANMASI BÂBI [69]

İbn Abbâs bunu Peygamber'den olmak üzere söyledi [70]. Bu konuda Mâlik ibn Huveyris hadîsi de vardır [71].

---

68 Buradaki hırs, şübhesiz kötülenmiş olan hırs değildir. "Allah senin hayra olan hırsını, cemâate yetişmeye olan hırsını artırsın" demektir.

Bir daha yapılmasından nehyedilen şey hakkındaki sözler çeşitlidir. İmâm Şâfiî'nin tefsîrine göre, saffın gerisinde bir daha yalnızca rukû'a varma demektir. Bâzıları namâza koşa koşa, nefes nefese gelecek şekilde girme; diğer bâzıları da cemâate yetişmek için bir daha bu kadar geç davranma ma'nâsını vermişlerdir.

"Velâ teud = Bir daha yapma" nehyi, bu sayılan şeylerin hangisiyle alâkalı olursa olsun, Ebû Bekre'ye namâzı yeniden kılmak emri verilmemiştir. Cumhûra göre, bu fiiller namâzı bozucu şeyler olmayıp, ictinâb edilecek mekrûhlardandır.

Saff gerisinde tek başına iktidâ ile namâz kılan kimsenin namâzı bahsine gelince, Ebû Bekre'nin saff gerisinde fezz olarak namâza girmiş olması namâzını bozmadığına kıyâsen, bu namâz sahîhtir. Bu nokta, bâb başlığının cevâbı ve delîli olmaktadır.

Hadîsteki *"Allah hırsını artırsın"* tasvibkâr sözü ile ondan gelen *"Bir daha yapma"* nehyi arasında zıdlık yoktur. Çünkü herbiri başka cihete hamledilmiştir.

69 Bu kıyâmdan rukû'a geçmekte tekbîri uzatıp, ***Allahu Ekber***'in "r"si rukû'da söylenmek sûretiyle olur. Yâhud murad, tekbîrde bir uzatma yapmaksızın harflerini iyice belli etmektir; yâhud da namâz tekbîrleri sayısını rukû' tekbîriyle tamamlamaktır (Kastallânî).

Buhârî'nin maksadı, hem rukû'a varırken ***Allâhu Ekber*** demek, hem de tekbîrin evvelindeki elif kıyâma, sonundaki "r" rukû'a bitişik olacak vechile tekbîr almaktır.

70 Buhârî bu ta'lîkle, ma'nâ olarak bunu ta'kîb eden bâbda ve ondan sonraki bâbda bulunan hadîsi işâret etmiştir.

71 Bu hadîs "Tumâ'nînet..." unvânlı 46. bâbda gelecektir.

٥٣ـ حدّثنا إسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ قال حدّثنا خالِدٌ عنِ الجُرَيْرِيِّ عنْ أبى العَلاَءِ عنْ مُطَرِّفٍ عَنْ عِمْرَانَ بنِ حُصَيْنٍ قال صَلّى مَعَ عَلِيٍّ رضى اللهُ عنهُ بِالبَصْرَةِ فقالَ ذَكَّرَنا هَذَا الرَّجُلُ صَلاَةً كُنَّا نُصَلِّيها مَعَ رسولِ اللهِ ﷺ فَذَكَرَ أنَّهُ كانَ يُكَبِّرُ كُلَّما رَفَعَ وَكُلَّمَا وضَعَ *

53-....... İmrân ibn Husayn, Basra'da Alî'nin arkasında namâz kılmıştır. Namâzdan sonra râvî Mutarrıf ibn Abdillah'a: Vallâhi bu zât bize Rasûlullah ile birlikte kılageldiğimiz namâzı hatırlattı, deyip, Rasûlullah'ın her kalkıp eğildikçe ***Allâhu Ekber*** dediğini zikretmiştir [72].

٥٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ أبى سَلَمَةَ عنْ أبى هُرَيْرَةَ أنَّهُ كانَ يُصَلِّى بِهِمْ فَيُكَبِّرُ كُلَّما خفضَ وَرَفَعَ فإذا انْصَرَفَ قال انّى لأَشْبَهُكُمْ صَلاَةً بِرَسُولِ اللهِ ﷺ *

54-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber vermiştir. Ebû Hureyre (R) onlara namâz kıldırmış da, her eğilip kalktıkça tekbîr alırmış. Namâzdan çıktıktan sonra da: Şübhesiz ki içinizde namâzı Rasûlullah'ın namâzına en çok benzeyen benim, dermiş [73].

٣٥ـ بابُ إتْمَامِ التَّكْبِيرِ فِى السُّجُودِ

35- TEKBÎR'İN SUCÛDDA TAMAMLANMASI BÂBI [74]

---

72 Her kalkıp her eğilişten, yalnız rukû'dan kalkış müstesnâdır ki, orası bi'l-icmâ' tahmîd yeridir. Binâenaleyh metindeki *"kullemâ = her"* lâfzı, tahsîs edilmiş âmm bir lâfız olmuş olur.

73 Namâzdan sonra Ebû Hureyre'nin bunu söylemesi öğünmek için değil, unutulmuş derecesini bulmuş olan intikaalât tekbîrlerini almakla sünnete riâyet etmiş olduğunu bildirmek içindir.

Her alçalma ve yükselmedeki intikaal esnâsında tekbîr almak meşrûdur. Bu cumhûr kavlidir, bugün amel bunun üzerinedir.

İntikaalât tekbîrlerinin vâcib yâhud sünnet olduğunda ihtilâf edilmiştir.

74 Bu da rukû'da zikredilen diğer ihtimâllerle birlikte, kıyâmdan sucûda geçişten başlayıp ***Allâhu Ekber***'in "r"si sucûd hâlinde vâkı' olmak sûretiyle olur. Yânî bunda da i'tidâlden sucûda intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi tesbîhe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaalât tekbîrleri de böyledir.

٥٥ــ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ غَيْلاَنَ بنِ جَرِيرٍ عنْ مُطَرِّفِ بنِ عَبْدِ اللهِ قال صَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيٍّ بنِ أبي طَالِبٍ رضى الله عنه أنَا وَعِمْرَانُ بنُ حُصَيْنٍ فَكانَ إذَا سَجَدَ كَبَّرَ وإذَا رَفَعَ رَأْسَهُ كَبَّرَ وإذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ فَلَمَّا قَضَى الصَّلاَةَ أخَذَ بِيَدِي عِمْرَانُ بنُ حُصَيْنٍ فقَالَ قَدْ ذَكَّرَنِي هَذَا صَلاَةَ مُحَمَّدٍ ﷺ أوْ قال لَقَدْ صَلَّى بِنَاصَلاَةَ مُحَمَّدٍ ﷺ •

55-....... Mutarrıf şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn ile birlikte Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında namâz kıldım. Alî, secdeye varırken, secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan kalkarken hep ***Allâhu Ekber*** diyordu. Alî namâzı bitirdikten sonra, İmrân ibn Husayn elimden tuttu da: "Bu zât bana, Muhammed (S)'in namâz kıldırışını hatırlattı" yâhud "Vallâhî bize Muhammed'in kıldırdığı namâzı kıldırdı" dedi [75].

٥٦ ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَوْنٍ قال حدّثنا هُشَيْمٌ عنْ أبي بِشْرٍ عنْ عِكْرِمَةَ قال رَأيْتُ رَجُلاً عِنْدَ المَقَامِ يُكَبِّرُ فِي كُلِّ خَفْضٍ وَرَفْعٍ وَإذَا قامَ وإذَا وَضَعَ فَأخْبَرْتُ ابنَ عَبَّاسٍ رضى الله عنه قال أوَلَيْسَ تِلْكَ صَلاَةَ النبيِّ ﷺ لاَأُمَّ لَكَ •

56-....... İkrime şöyle demiştir: Ben Makaamı İbrâhîm'in yanında bir kimse gördüm; her eğilme ve yükselmede tekbîr alıyordu, dikelince ve alçalınca da. Ben bunu İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Abbâs: Hey anasız kalası, bu şekilde namâz kılmak Peygamber(S)'in sünneti değil midir? dedi.

٣٦ــ بابُ التَّكْبِيرِ إذَا قامَ مِنَ السُّجُودِ

36- SUCÛDDAN KALKARKEN "ALLÂHU EKBER" DEMEK BÂBI

٥٧ــ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال أخبرنا هَمَّامٌ عنْ قَتَادَةَ عنْ عِكْرِمَةَ

---

75 Bunca sahâbîler henüz hayâtta iken intikaal tekbîrleri unutulacak derecede metrûk mu idi ki, İmrân, Alî'nin namâz kıldırması ile bunu hatırlıyor? Bu suâlin cevâbı Ahmed ibn Hanbel'in rivâyetinde verilmiştir. Yine Mutarrıf şöyle diyor: İmrân ibn Husayn'a: Yâ Ebâ Nuceyd, en evvel tekbîri terk eden kimdir? diye sorduk. Yaşlandıktan ve sesi kısıldıktan sonra Usmân ibn Affân'dır dedi. Demek ki Usmân ma'zeret sebebiyle cehren tekbîr almayı terk etmiş, lâkin sonraları Emevîler arasında sünnet gibi telâkkî edilmiştir.

قال صَلَّيْتُ خَلْفَ شَيْخٍ بِمَكَّةَ فَكَبَّرَ ثِنْتَيْنِ وعِشْرِينَ تَكْبِيرَةً فَقُلْتُ لا بنِ عَبَّاسٍ إِنَّهُ أَحْمَقُ فقال ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ سُنَّةُ أَبِي القَاسِمِ ﷺ * وقال مُوسَى حدّثنا أبانُ قال حدّثنا قَتَادَةُ قال حدّثنا عِكْرِمَةُ *

57- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm, Katâde'den; o da İkrime'den haber verdi. İkrime şöyle demiştir: Mekke'de bir ihtiyâr adamın ardında namâz kıldım. *Yirmi iki* kerre tekbîr aldı. Ben İbn Abbâs'a: Bu harîf ahmaktır, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs: Öyleyse anan seni kaybetsin -diğer ta'bîrle anan ağlasın-; bu, Ebû'l-Kaasım(S)'ın sünnetidir, dedi [76].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize İkrime tahdîs etti [77].

٥٨ـ حدّثنا يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرني أَبُو بَكْرِ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ الحَارِثِ أَنَّهُ سَمِعَ أبا هُرَيْرَةَ يَقُولُ كانَ رَسولُ اللهِ ﷺ إذَا قامَ إِلَى الصَّلاَةِ يُكَبِّرُ حينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قائِمٌ رَبَّنا لَكَ الحَمْدُ * قال عَبْدُ اللهِ وَلَكَ الحَمْدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِى ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي الصَّلاَةِ كُلِّها حَتَّى يَقْضِيَهَا ويُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الثِّنْتَيْنِ بَعْدَ الجُلُوسِ *

58-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'in oğlu Ebû Bekr haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) namâza kalktığında ayakta iken ihrâm tekbîri alırdı. Sonra rukû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra rukû'dan belini doğrulttuğunda ***Semiallâhu limen hamideh,*** sonra ayakta iken ***Rabbenâ ve leke'l-hamd*** derdi. Sonra secdeye inerken tekbîr alır, sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alır, sonra (ikinci) secdeye varırken tekbîr alır, sonra bir daha başını kaldırırken tekbîr alır, sonra tamâm edinceye kadar

76 Hakîkaten dört rek'atlı bir namâzda ihrâm tekbîri ile berâber tekbîrlerin sayısı yirmi iki'dir. Tahâvî'nin rivâyetine göre, bu ihtiyâr imâm Ebû Hureyre imiş.

77 Buhârî bu mutâbaatı fâideyi artırmak ve Katâde'nin İkrime'den tahdîsini tasrîh etmek için zikr etmiştir.

bütün namâzda böyle yapardı. İkinci rek'atı bitirip oturduktan sonra ayağa kalkarken de tekbîr alırdı [78].

٣٧ــ بابُ وَضْعِ الأَكُفِّ عَلَى الرُّكَبِ فِي الرُّكُوعِ. وقال أَبو حُمَيْدٍ فِي أَصْحَابِهِ أَمْكَنَ النبيُّ ﷺ يَدَيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ

37- RUKÛ'DA AVUÇLARI DİZLER ÜZERİNE KOYMAK BÂBI

Ebû Humeyd sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rukû'da elleriyle dizlerini tutardı, demiştir [79].

٥٩ــ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أَبي يَعْفُورٍ قالَ سَمِعْتُ مُصْعَبَ بنَ سَعْدٍ يَقُولُ صَلَّيْتُ إِلَى جَنْبِ أَبي فَطَبَّقْتُ بَيْنَ كَفَّيَّ ثُمَّ وَضَعْتُهُمَا بَيْنَ فَخِذَيَّ فَنَهَانِي أَبي وقال كُنَّا نَفْعَلُهُ فَنُهِينَا عَنْهُ وَأُمِرْنا أَنْ نَضَعَ أَيْدِيَنَا عَلَى الرُّكَبِ *

59-....... Bize Şu'be, Ebû Ya'fûr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mus'ab ibn Sa'd'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben, (bir defa) babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın yanında namâz kıldım. Rukû'da iki avucumu birbirine yapıştırdıktan sonra, o vaziyette ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyetti ve: Biz bunu evvelleri yapardık, (lâkin sonra bundan) nehyolunduk ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk, dedi [80].

---

78 İlk intikaal tekbîrini rukû'a intikaale başlarken başlayıp, rukû'a varıncaya kadar uzatmak sünnettir. Kıyâmdan ve celseden sucûda, sucûddan celseye ve kıyâma, kaaideden kıyâma intikaal ederken de böyledir. Secdeye varırken Şâfiiyye'ye göre sünnet olan dizlerini ellerinden evvel yere dayamaktır. Mâlikiyye'ye göre ise, iş bunun aksinedir. Her iki tarafın da Rasûlullah'ın fiil ve kavlinden delîlleri vardır.

79 Bu ta'lîk, aynı kitâbın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvânlı 64. bâbında daha mufassal olarak gelecektir.

80 Hadîs metnindeki *"tatbîk"*, rukû'da iki avucunu birbirine yapıştırıp mecmû'larını iki dizin arasına getirmektir. Tatbîk'in mukaabili *tefrîc*'dir ki, dizleri avuçları içine alıp parmaklarını dağınık olarak kıbleye karşı bacaklar üzerine sarkıtmaktır. Bugün bütün mezheblerce uygulanan sünnet koyuşu işte budur.
Hadîsteki sarâhate göre, evvelâ tatbîk ile başlanmış, sonradan tefrîc'e geçilmiştir. Eski şekil nesh edilmiştir. Bununla berâber İbn Mes'ûd ile onun ashâbı, eski şekli devâm ettirmişlerdir. Buna göre nehyin tenzîhî kerâhate hamledilmiş olması da mümkündür. Çünkü Umer ile Sa'd tatbîk'ten nehyettikleri hâlde, namâzı tekrâr kılmayı emr de etmemişlerdir.

٣٨– بابٌ إذَا لَمْ يُتِمَّ الرُّكُوعَ

38- BÂB: MUSALLÎ RUKÛ'U TAM YAPMADIĞI ZAMÂN?

٦٠– حدّثنا حَفصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سُلَيْمَانَ قال سَمِعْتُ زَيْدُ بنَ وَهْبٍ قال رَأَى حُذَيْفَةُ رَجُلاً لاَ يُتِمُّ الرُّكُوعَ والسُّجُودَ قال ماصَلَّيْتَ وَلَوْ مُتَّ مُتَّ عَلَى غَيْرِ الفِطْرَةِ الَّتِي فَطَرَ اللّهُ مُحَمَّداً ﷺ عَلَيْها *

60-....... Bize Şu'be, Süleymân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Huzeyfe rukû'u ve sucûdu tamam yapmayan bir kimse gördü de, ona: Sen namâz kılmış olmadın. Şâyet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın Muhammed'i yaratmış olduğu fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün, dedi [81].

٣٩– بابُ اسْتِوَاءِ الظَّهْرِ فِي الرُّكُوعِ. وقال أبو حُمَيْدٍ فِي أصْحَابِهِ رَكَعَ النبيُّ ﷺ ثُمَّ هَصَرَ ظَهْرَهُ

39- RUKÛ'DA BELİN DÜMDÜZ YAPILMASI BÂBI

Ve Humeyd, sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir [82].

٤٠– بابُ حَدِّ إتْمَامِ الرُّكُوعِ والاعْتِدَالِ فِيهِ والإطْمَأْنِينَةِ

40- RUKÛ'U TAMAMLAMANIN SINIRI İLE RUKÛ'DA

81 Bu hadîsi Nesâî de de Salât Kitâbı'nda rivâyet etmiştir.

Huzeyfe, Peygamber'in namâzı güzel kılamayan kimseye *"Sen namâz kılmış olmadın, yeniden kıl"* hadîsine dayanarak, rukû ve sucûdda tuma'nînet'in farzlığına kaail olup, bu yapılmayınca namâzın kılınmadığına hükmetmiştir. Bu Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebidir. Yâhud da namâzın kemâlini nefyetmiştir. Ebû Hanîfe ile İmâm Muhammed buna gitmişlerdir. Onlara göre, rukû' ve sucûdda tuma'nînet farz değil, vâcibdir.

Buradaki fıtrat, dîn yâhud sünnet ma'nâsınadır. Bu kelâmla ileriki kılacağı namâzlarda bu fiili yapmaması için, muhâtabının fiilinin kötülüğüne tevbîh kasdedilmiştir.

82 Humeyd'in bu sözü aynı kitâbın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvânlı 64. bâbında mevsûlen rivâyet edilmiş olarak gelecektir.

İ'TİDÂL VE TUMA'NÎNET BÂBI [83]

٦١ ــ حدّثنا بَدَلُ بنُ المُحَبَّرِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى الحَكَمُ عن ابنِ أبى لَيْلَى عنِ البَرَاءِ قال كانَ رُكُوعُ النبىِّ ﷺ وَسُجُودُهُ وبيْنَ السَّجْدَتَيْنِ وإذَا رَفَعَ مِنَ الرُّكُوعِ ماخَلاَ القِيَامَ والقُعُودَ قَرِيباً مِنَ السَّوَاءِ *

61-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in kıyâm ile ka'de müstesnâ olmak üzere rukû'u, sucûdu, iki secde arası, rukû'-dan baş kaldırması birbirine takrîben müsâvî idi [84].

٤١ ــ بابُ أمْرِ النبىِّ ﷺ الَّذِى لاَ يُتِمُّ رُكُوعَهُ بالإعادَةِ

41- PEYGAMBER(S)'İN, RUKÛ'UNU VE SUCÛDUNU TAM YAPMAYAN KİMSEYE NAMÂZI YENİDEN KILMAYI EMRETMESİ BÂBI

٦٢ ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال أخبرنى يَحْيى بنُ سَعِيدٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثنا سَعِيدٌ المَقْبُرِىُّ عنْ أبِيهِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ أنَّ النبىَّ ﷺ دَخَلَ المَسْجِدَ فَدَخَلَ رَجُلٌ فصلَّى ثُمَّ جاءَفَسَلَّمَ عَلَى النبىِّ ﷺ فَرَدَّ النبىُّ ﷺ عَلَيْهِ السَّلاَمَ فَقَالَ ارْجِعْ فصَلِّ فإنَّكَ لَمْ تُصَلِّ فصَلَّى ثُمَّ جاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النبىِّ ﷺ فقالَ ارْجِعْ

---

83 el-Kuşmeyhenî nushasında burada görüldüğü gibi arka arkaya iki tâne bâb lâfzıyle gelmiş unvân vardır. Diğer Buhârî nushalarında buradaki ikinci "bâb" lâfzı yoktur; her iki unvândaki ifâdelerin hepsi bir tek unvân içinde zikr edilmiştir. Ancak onlar Humeydî'nin geçen ta'lîkteki sözünü, birinci cümleye hâss olduğu için bu unvânın arasına koymuşlar da, bâb unvânı şöyle olmuştur: "Rukû'da belin dümdüz yapılması ve Humeydî sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber rukû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir. Ve rukû'u tamamlamanın sınırı ile rukû'da i'tidâl ve tuma'nînet".

Her iki bâbdan sonra rivâyet edilen el-Berâ hadîsi, her iki bâb unvânındaki husûslara delîl olduğu için, ayrı bâblar hâlinde olsa veyâ bir unvân altında da olsa, netîce değişmemektedir.

84 Bu hadîsteki kıyâm ile kuûdun istisnâsı kaydına göre, Peygamber'in kıyâm ile kuûdu, diğer rükünlere nisbetle daha uzun tuttuğu anlaşılıyor. Rukû'a, sucûda, i'tidâle, secde aralarındaki çelselere tahsîs ettiği zamân ise nisbeten kısa olduğu gibi, şâyet bunlardan birini uzatsa diğerlerini de uzatır; birini kısaltsa diğerlerini de kısaltırmış. Bundan i'tidâlin de rukû' ve sucûda yakın uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şâfiî'ye göre ercâh olan bunun kasîr bir rükn olmasıdır. Lâkin gelecek olan diğer hadîslere göre rukû' ve sucûd ise behemahal kısa rükün olmak lâzım gelmez.

فَصَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ ثَلاَثاً فقال والَّذِى بَعَثَكَ بِالحَقِّ فَمَا أُحْسِنُ غَيْرَهُ فَعَلِّمْنِى
قَالَ إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَكَبِّرْ ثُمَّ اقْرَأْ ما تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ القُرْآنِ ثُمَّ ارْكَعْ
حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعاً ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِماً ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِداً
ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا ثُمَّ افْعَلْ ذَالِكَ
فِى صَلاَتِكَ كُلِّهَا *

62-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescide girdi. Derken biri de girdi ve namâz kıldı. Sonra Peygamber'in yanına gelip selâm verdi. Peygamber onun selâmını aldıktan sonra: *"Dön, yeni baştan namâz kıl, çünkü sen namâz kılmış olmadın"* buyurdu. O kimse tekrâr namâz kıldı, sonra gelip Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: *"Dön de yeniden kıl, çünkü sen namâz kılmış olmadın"* buyurdu. Bu kılıp dönmeler üç defa oldu. Nihâyet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bunun başka türlüsünü bilmiyorum; bana doğrusunu öğret, dedi. Peygamber de şöyle buyurdu: *"Namâza durduğun vakitte, ihrâm tekbîrini al, sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukû'a var da beden organların yatışıncaya kadar dur. Sonra başını kaldır, ayakta* (büsbütün) *doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var da mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutmain oluncaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp, bedenin secdede sâkinleşinceye kadar kal. Sonra bunu namâzının bütününde de böylece yap"* [85].

٤٢ـ بابُ الدُّعاءِ فِى الرُّكُوعِ

42- RUKÛ'DA DUÂ ETMEK BÂBI

٦٣ـ حدّثنا حَفصُ بنُ عُمَرَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ مَنصُورٍ عنْ أبِى
الضُّحَى عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عائِشَةَ رَضِيَ اللّهُ عنها قالَتْ كانَ النبىُّ ﷺ يَقُولُ

---

85 Buhârî bu hadîsi, küçük lâfız farkıyle aynı kitâbın 14. bâbında da tahrîc etmişti: Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, rukû' ve sucûdu tam yapmayan kimseye Peygamber'in *"Dön, namâzı yeniden kıl"* buyurmasıdır.

Hadîsin sonundaki "Böylece kıl" ta'lîminden maksad tekbîri, kırâati, rukû'u, sucûdu ve culûsu ta'rîfe uygun olarak edâ et, demektir. Bütün namâzda bunu yapmaktan maksad da, bunları her rek'atta böylece tekrâr etmektir.

"Hattâ tatmainne = Bedenin yatışıncaya kadar.. fıkrası, rukû' ile sucûdda tuma'nînetin vucûbuna delâlet eder. Bunun vucûbu veyâ sünnetliği hakkında görüş ayrılıkları vardır. Hadîsin bundan önce geçtiği yerdeki açıklamalara da bakılsın.

فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْلِي *

63-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda: ***"Subhâneke Allâhumme Rabbenâ ve bi-hamdike. Allâhumme iğfir lî*** (= Ey Rabb'imiz olan Allah, Seni kendi kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfîk ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret eyle)" der idi [86].

٤٣ ــ باب مايَقولُ الإمامُ وَمَنْ خَلْفَهُ إذَا رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ الرُّكوعِ

43- RUKÛ'DAN BAŞLARINI KALDIRDIKLARI ZAMÂN İMÂM VE ARKASINDA NAMÂZ KILANLARIN SÖYLEYECEKLERİ SÖZ BÂBI

٦٤ ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قال كانَ النبيُّ ﷺ إذَا قال سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قالَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ و كانَ النبيُّ ﷺ إذَا رَكَعَ وإذَا رَفَعَ رَأْسَهُ يُكَبِّرُ و إذَا قامَ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ قال اللّهُ أَكْبَرُ *

64-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ***Semiallâhu limen hamideh*** dediği zamân ***Allâhumme Rabbenâ ve leke'l-hamdu*** der idi [87]. Ve yine Peygamber, rukû' ettiği zamân ve rukû'-dan başını kaldırdığı zamân tekbîr alırdı. İki secdeden sonra ayağa kalktığında da ***Allâhu Ekber*** der idi.

٤٤ ــ باب فَضْلِ اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ

44- "ALLÂHÜMME RABBENÂ LEKE'L-HAMD" SÖZÜNÜN FAZÎLETİ BÂBI

---

86 Hakkında geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret edileceği (el-Feth: 2)âyeti inen Peygamber'in bu lâfızlarla mağfiret istemesi, Allah'a karşı iftikaar arzı, inkıyâd isbâtı, iz'ân ve ubûdiyyet izhârı, şükür ve ni'metin devâmını taleb gibi ma'-nâları mutazammın olduğu gibi, evlâyı terkten, ibâdeti hakkıyle edâ edememiş olmaktan istiğfâr ma'nâsına da gelebilir. Zâten duânın kendisi de ibâdettir. Bundan rukû' ile sucûdda zikrin sünnet olduğu zâhirdir.

87 Bu iki lâfzın imâm ile me'mûm arasında bölünmesine; birincisinin yalnız tesmî' diğerinin de yalnız tahmîd ile meşgûl olmak vazîfesi olduğuna kaail olan Mâlik ile Ebû Hanîfe lehine, bu hadîs de hüccettir. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, hadîste Peygamber her ikisini cem' ettiği sâbit olduğu için, münferid ile imâm her iki kelimeyi cem' etmek gerekir diyorlar. Şâfiîler fazla olarak me'mûmun da ikisini cem' etmesine kaaildirler.

٦٥ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ سُمَىٍّ عنْ أبى صالِحٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رَضى اللّهُ عنهُ أنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قالَ إذَا قالَ الإمامُ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فقولُوا اللّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الحَمْدُ فإنَّهُ منْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ المَلائِكَةِ غُفِرَلَهُ ماتَقَدَّمَ مَنْ ذَنْبِهِ *

65-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"İmâm **Semiallâhu limen hamideh** dediği zamân, sizler **Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd** deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi, meleklerin böyle demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret edilir"* [88].

٤٥ــ بابٌ

45- BÂB [89]

٦٦ــ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قال حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيى عنْ أبى سَلَمَةَ عنْ أبى هُرَيْرَةَ قال لأُقَرِّبَنَّ صَلاَةَ النبيِّ ﷺ فكانَ أبُو هُرَيْرَة رضى اللّهُ عنهُ يَقْنُتُ فِى الرَّكْعَةِ الأُخْرَى مِنْ صَلاَةِ الظُّهْرِ وَصَلاَةِ العِشَاءِ وَصَلاَةِ الصُّبْحِ بَعْدَ ما يَقُولُ سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَيَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَلْعَنُ الكُفَّارَ *

66-....... Ebû Hureyre (R): Yemîn olsun sizlere Peygamber'in namâzına yakın namâz kıldıracağım, dedi. Ebû Hureyre öğle, yatsı ve sabâh namâzlarının son rek'atlarında ***Semiallâhu limen hamideh*** dedikten sonra kunût yapar, bu kunûtta mü'minlere duâ ve kâfirlere la'net ederdi [90].

---

88 Bu hadîs aynıyle bu kitâbın "İmâmın Âmîn lâfzını açıktan söylemesi..." unvânlı 30. bâbında geçmişti.

89 Asîlî rivâyetinde "bâb" lâfzı yoktur, diğerlerinde ise unvânsız olarak mevcuddur. Bâzıları: Râcih olan "Bâb" sözünün isbâtıdır. Çünkü bundan sonra zikredilen hadîslerde ***Allâhumme Rabbenâ leke'l-hamd*** kelâmına sarîh olarak delâlet yoktur. Binâenaleyh evlâ olan bunun kendinden önceki bâbdan bir fasıl menzilesinde olmasıdır, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî).

90 Bu hadîste zikredilen üç vakitte kunûtu meşrû görenler, bu hadîs ile ihticâc ederler. Zâhiriyye'ye göre, bütün namâzlarda kunût güzel bir fiildir.

Kunût'un namâz içindeki yeri Şâfiî'ye göre rukû'dan sonra, İbn Ebî Leylâ'ya göre rukû'dan evveldir. Ebû Hanîfe'ye göre Vitr namâzına hâss olmak üzere rukû'dan evveldir... Bâzı sahâbî ve tâbiîlere göre de kunûtu rukû'dan önce veyâ sonra yapmak muhayyerliği vardır.

٦٧ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ أبِي الأسْوَدِ قال حدّثنا إسْماعِيلُ عنْ خالِدٍ الحَذَّاءِ عنْ أبِي قِلاَبَةَ عنْ أنَسٍ رضي اللهُ عنهُ قالَ كانَ القُنُوتُ فِي المَغْرِبِ والفَجْرِ *

67-....... Enes ibn Mâlik (vaktiyle) kunût, akşâm ile sabâh namâzlarında (okunur) idi, demiştir [91].

٦٨ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ نُعَيْمِ بنِ عَبْدِ اللهِ المُجْمِرِ عنْ عَلِيِّ بنِ يَحْيى بنِ خَلاَّدٍ الزُّرَقِيِّ عنْ أبِيهِ عنْ رِفاعَةَ بنِ رَافِعٍ الزُّرَقِيِّ قالَ كُنَّا يَوْماً نُصَلِّي وَرَاءَ النبيِّ ﷺ فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ قال سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ قالَ رَجلٌ وَرَاءَهُ رَبَّنا وَلَكَ الحَمْدُ حَمْداً كَثِيراً طَيِّباً مُبَارَكاً فِيهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قالَ مَنِ المُتَكَلِّمُ قال أنا قال رَأيْتُ بِضْعَةً وثلاثِينَ مَلَكاً يَبْتَدِرُونَهَا أيُّهُمْ يَكْتُبُهَا أوَّلُ *

68-....... Rifâa ibn Râfi' (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber'in arkasında namâz kılıyorduk. Rukû'dan başını kaldırdığında ***Semiallâhu limen hamidehu*** dedi. Ardında namâz kılmakta olan biri: ***Rabbenâ ve leke'l-hamdu hamden kesîran tayyiben mubâreken fîhi*** (= Allah'a çok hayırlı, tertemiz, bereketli kılınmış olarak bol bol hamd olsun), dedi. Peygamber namâzdan çıkınca: *"Demin şu kelâmı söyleyen kim idi?"* diye sordu. O zât da: Benim, dedi. Peygamber (S): *"Allâh'a yemîn olsun, otuz bu kadar melek gördüm ki, o sözü hangisi evvel yazacak diye yarış ediyorlardı"* buyurdu [92].

٤٦ـ بابُ الإطْمأْنِينَةِ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ. وقال أبُو حُمَيْدٍ

91 Bundan evvelki hadîste Peygamber'in öğle, yatsı ve sabâh namâzlarında; bu Enes hadîsinde sabâh ile akşâm namâzlarında; Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivâyet edilen bir hadîste de muhârebe zamânlarında bütün namâzlarda kunût duâsı okuduğu sâbittir. Vitir namâzında kunût duâsı okunduğu rivâyetleri de başkadır. Burada bahis konusu edilen farz namâzlardaki kunûttur. Hanefîler farz namâzlardaki kunûtun muvakkat bir zamân için okunduğunu, sonra nesh olunduğunu ileri sürerler. Şâfiîler ve onlarla berâber olanlar, Peygamber'in dünyâdan ayrılıncaya kadar sabah namâzında kunûtu terketmediğine dâir olan Enes ifâdesine bakarak, neshin sabâh namâzından maadâsında olduğuna kaail olmuşlardır.

92 Bu hadîs, namâz içinde hamdin fazîletini gâyet güzel ve açık olarak belirtmektedir.

رَفَعَ النَّبِيُّ ﷺ وَاسْتَوَى جَالِساً حَتَّى يَعُودَ كُلُّ فَقَارٍ مَكَانَهُ

46- RUKÛ'DAN BAŞINI KALDIRDIĞI ZAMÂN BEDEN UZUVLARININ TAMÂMEN SÂKİNLEŞİP YATIŞMASI BÂBI

Ve Ebû Humeyd: Peygamber başını kaldırdığında omurga kemiklerinden herbiri yerli yerine gelinceye kadar dümdüz doğrulurdu, demiştir [93].

٦٩ـ حدّثنا أَبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ ثَابِتٍ قال كانَ أَنَسٌ يَنْعَتُ لَنَا صَلاَةَ النَّبِيِّ ﷺ فَكَانَ يُصَلِّي فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قَامَ حَتَّى نَقُولَ قَدْ نَسِيَ *

69-....... Bize Şu'be, Sâbit (ibn Eslem el-Bunânî)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize Rasûlullah'ın namâzını ta'rîf ederdi. Namâz kıldırdı da başını rukû'dan kaldırdığı vakitte secdeye varmayı (gâliba) unuttu diyeceğimiz kadar ayakta kalırdı [94].

٧٠ـ حدّثنا أَبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنِ الحَكَمِ عَنِ ابنِ أَبِي لَيْلَى عَنِ البَرَاءِ رَضِيَ اللهُ عنهُ قال كانَ رُكُوعُ النَّبِيِّ ﷺ وَسُجُودُهُ وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ قَرِيباً مِنَ السَّوَاءِ *

70-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, sucûdu, rukû'dan başını kaldırdığı zamânki durması ve iki secde arasındaki oturması birbirine takrîben musâvî idi [95].

٧١ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قالَ حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ قال كانَ مالِكُ بنُ الحُوَيْرِثِ يُرِينَا كَيْفَ كانَ صَلاَةُ النَّبِيِّ ﷺ وَذَاكَ فِي غَيْرِ وَقْتِ صَلاَةٍ فَقَامَ فَأَمْكَنَ القِيَامَ ثُمَّ رَكَعَ فَأَمْكَنَ الرُّكُوعَ ثُمَّ رَفَعَ

---

93 Ebû Humeyd'in bu hadîsi, aynı kitâbın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvânlı 63. bâbında daha geniş ve mevsûl olarak gelecektir.

94 Bu hadîs i'tidâlin uzun bir rükün olduğuna delâlette sarîhtir. Bâzı imâmların kısa bir rükün olduğu görüşünde oldukları daha önce geçmişti.

95 Bundan da i'tidâlin rukû' ve sucûda yakın, uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şâfiî'ye göre ercah olan bunun kısa rükün olmasıdır. Aynı kitâbın 40. bâbında da geçen bu hadîs, bir de istisnâ ihtivâ etmekte idi ki, ilgili açıklama için oraya bakılsın.

رَأْسَهُ فَانْتَصَبَ هُنَيَّةً قال فَصَلَّى بِنَا صلاةَ شَيْخِنَا هَذَا أَبِي بُرَيْدٍ وَكَانَ أَبُو بُرَيْدٍ
إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ الآخِرَةِ اسْتَوَى قاعِداً ثُمَّ نَهَضَ *

71-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) bize Peygamber'in namâzının nasıl olduğunu gösteriyordu. Bunu göstermesi namâz vakti dışında oluyordu. Mâlik ayağa kalkıp ayakta durdu, sonra rukû'a vardı ve rukû'u tam yerleştirdi. Sonra başını kaldırdı, azıcık durdu. Râvî der ki: Ve bize bu şeyhimiz Ebû Bureyd'in namazı gibi kıldırdı. Ebû Bureyd de ikinci secdeden başını kaldırdığı zamân dümdüz oturur, sonra ayağa kalkardı [96].

٤٧ – بابٌ يَهْوِى بِالتَّكْبِيرِ حِينَ يَسْجُدُ. وقال نافِعٌ كانَ ابنُ عُمَرَ يَضَعُ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ

47- BÂB: MUSALLÎ SECDEYE GİDERKEN TEKBÎR'LE BİRLİKTE SÜZÜLEREK İNER [97]

Nâfi' de: İbn Umer secdeye süzülürken ellerini dizlerinden evvel yere koyardı, demiştir [98].

٧٢ – حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال حدّثنا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال اخبرنى أَبُو بَكْرِ بنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ الحَارِثِ بنِ هِشَامٍ وَأَبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ أَنَّ أَبا هُرَيْرَةَ كانَ يُكَبِّرُ فِي كُلِّ صَلاةٍ مِنَ المَكْتُوبَةِ وغيرِها فِي رَمَضَانَ وغَيْرِهِ

---

96 Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'l-Ezân, "İnsanlara sırf Peygamber'in namâzını ve sünnetlerini öğretmek maksadıyle namâz kıldıran kimse" unvânlı 45. bâbında daha mufassal olarak tahrîc etmişti.

97 Yânî i'tidâlden intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi tesbîhe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaal tekbîrleri de bunlar gibidir.

98 Nâfi'nin bu haberini İbn Huzeyme, Tahâvî ve diğerleri mevsûlen rivâyet etmişlerdir. İbn Umer'in meşhûr mezhebi budur. Zîrâ: "Biriniz secde ettiğinde evvelâ ellerini yere koysun. Secdeden kalktığında da evvelâ ellerini kaldırsın. Çünkü yüz secde ettiği gibi eller de secde eder" dediği rivâyet edilmiştir. Bu sözün de bâzı rivâyetlerinde "Peygamber böyle yapardı" ziyâdesi de vardır. Ziyâdenin merfû' olması hakkında dedikodu olmuştur. Bundan dolayı ilim ehli arasında bu konuda görüş ayrılığı olmuştur. Bâzıları dizlerden evvel elleri yere koymanın evlâ olduğuna kaaildirler. Bil'akis dizleri ellerden evvel yere koymayı tercîh edenler de çoktur.

فَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْكَعُ ثُمَّ يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ ثُمَّ يَقُولُ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ قَبْلَ أَنْ يَسْجُدَ ثُمَّ يَقُولُ اللهُ أَكْبَرُ حِينَ يَهْوِي ساجِداً ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُم يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الجُلُوسِ فِي الاثْنَتَيْنِ وَيَفْعَلُ ذلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ حَتَّى يَفْرُغَ مِنَ الصَّلاةِ ثُمَّ يَقُولُ حِينَ يَنْصَرِفُ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لأَقْرَبُكُمْ شَبَهاً بِصَلاةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِنْ كانَتْ هَذِهِ لَصَلاتَهُ حَتَّى فارَقَ الدُّنْيَا قالاَ وقال أَبُو هُرَيْرَةَ رضي اللهُ عنهُ وكانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ يَقُولُ سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الحَمْدُ يَدْعُو لِرِجالٍ فَيُسَمِّيهِمْ بِأَسْمائِهِمْ فَيَقُولُ اللهُمَّ أَنْجِ الوَلِيدَ ابنَ الوَلِيدِ وسَلَمَةَ بنَ هِشَامٍ وعَيَّاشَ بنَ أَبِي رَبِيعَةَ وَالمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ المُؤْمِنِينَ اللهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ وَأَهْلُ المَشْرِقِ يَوْمَئِذٍ مِنْ مُضَرَ مُخَالِفُونَ لَه *

72-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'ın oğlu Ebû Bekr ile Abdurrahmân ibn Avf'un oğlu Ebû Seleme şöyle haber verdiler: Ebû Hureyre farz nev'inden olsun, başka nevi'den olsun; kezâ ramazânda olsun, ramazân dışında olsun, her namâzda tekbîr alırdı[99]. Şöyle ki, namâza dikilip başladığı zamân tekbîr alırdı. Sonra rukû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra ***Semiallâhu limen hamideh*** der, daha sonra secdeye varmazdan evvel ***Rabbenâ ve leke'l-hamd*** derdi. Sonra secdeye süzülüp inerken ***Allâhu Ekber*** der, daha sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci secdeyi ederken tekbîr alırdı. Sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci rek'attaki ilk oturuştan ayağa kalktığı zamân tekbîr alırdı. Namâzı bitirinceye kadar her rek'atta bunu yapardı. Sonra namâzdan kalktığı zamân: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun ki, içinizde Rasûlullah'ın namâzına en çok benziyen namâzı kıldıran benim. Şu muhakkak ki Rasûlullah (S) dünyâdan ayrılıncaya kadar O'nun namâzı vallâhi işte böyle idi, derdi.

Râvî Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ile Ebû Seleme ibn Abdirrah-

---

99 Ebû Hureyre Mervân ibnu'l-Hakem tarafından istihlâf edildiği zamân, bu namâzları kıldırmıştı.

mân şöyle dediler: Yine Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah başını rukû'dan kaldırırken ***Semiallâhu limen hamidehu, Rabbenâ ve leke'l-hamd*** der, isimlerini söyleyerek bir takım kimseler için duâ eder ve: Yâ Allah, Velîd ibnu'l-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm'ı, Ayyâş İbn Ebî Rabîa'yı ve (kâfirlerin elinde bunalıp) zaîf görülen diğer mü'minleri kurtar. Yâ Allah, Mudâr'ı daha şiddetli çiğne, içinde bulundukları bu yılları Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet, der idi. Ebû Hureyre: O sıralarda Mudâr'ın doğu tarafta olanları, Rasûlullah'a henüz muhâlif idiler, dedi [100].

٧٣ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفيانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عن الزُّهْرِيِّ
قال سَمِعْتُ أَنَسَ بنَ مالِكٍ يَقُولُ سَقَطَ رسولُ اللهِ ﷺ عن فَرَسٍ وَرُبَّما قال
سُفْيانُ مِنْ فَرَسٍ فَجُحِشَ شِقُّهُ الأَيْمَنُ فَدَخَلْنا عَلَيْهِ نَعُودُهُ فَحَضَرَتِ الصَّلاةُ
فَصَلَّى بِنَا قاعِداً وقَعَدْنا. وقال سُفيانُ مَرَّةً صَلَّيْنا قُعُوداً فَلَمَّا قَضَى الصَّلاةَ قال
إنَّما جُعِلَ الإمامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فإذا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وإذا رَكَعَ فارْكَعُوا وإذا رَفَعَ فارْفَعُوا
وإذا قال سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا رَبَّنا وَلَكَ الحَمْدُ وإذا سَجَدَ فاسْجُدُوا
قال سُفْيانُ كَذا جاءَ بِهِ مَعْمَرٌ قُلْتُ نَعَمْ قال لَقَدْ حَفِظَ كَذا قال الزُّهْرِيُّ ولَكَ
الحَمْدُ حَفِظْتُ مِنْ شِقِّهِ الأَيْمَنِ فَلَمَّا خَرَجْنا مِنْ عِنْدِ الزُّهْرِيِّ قال ابنُ جُرَيْجٍ
وأنا عِنْدَهُ فَجُحِشَ سَاقُهُ الأَيْمَنُ *

73-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bir defasında attan düştü - Sufyân "min feresin" yerine belki "an feresin" demiştir - de sağ tarafı berelendi. Bizler hasta ziyâreti yapmak üzere yanına girdik. Derken namâz vakti geldi. Peygamber bize oturduğu hâlde namâz kıldırdı, biz de oturduk. Sufyân bir kerre de: Biz de oturarak namâz kıldık, şeklinde söyledi. Peygamber namâzı bitirince: *"İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Binâenaleyh imâm tekbîr aldığında, siz de tekbîr alınız. Rukû'a vardığında, siz de rukû'a varınız. Rukû'dan başını kaldırdı-*

---

100 İsmâîl Peygamber'in evlâdından olan Arab kabîleleri Mudâr ve Rabîa diye iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudâr'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicâz'ın doğusunda oturan Huzeyl, Esed, Temîm, Dabbe, Muzeyne gibi kabîleler de henüz kâfir ve Peygamber'e muhâsım idiler. Rabîa'dan olan Abdu'l-Kays hey'etinin Peygamber'in yanında: Bizimle senin aranda Mudâr'dan olan şu kâfir kabîle var demeleri de, Ebû Hureyre'nin bu sözlerini te'yîd eder.

*ğında siz de kaldırınız. **Semiallâhu limen hamideh** dediği zamân, **Rabbenâ ve leke'l-hamdu** deyiniz. Secde ettiğinde siz de secde ediniz"* buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne, tilmizi Alî ibn Abdillah'a: Ma'mer ibn Râşid de hadîsi bunun gibi mi getirdi? diye sordu. Alî ibn Abdillah: Evet, dedim. Sufyân: Vallâhi Ma'mer, Zuhrî'den sağlam, sahîh bir ezberleme ile ezberlemiştir. Zuhrî de Ma'mer'in söylediği gibi ***Ve leke'l-hamdu*** demiştir, dedi.

Sufyân: Ben de Zuhrî'den, onun, sağ yanından berelendi dediğini ezberledim. Biz İbn Şihâb ez-Zuhrî'nin yanından çıktığımızda İbn Cureyc: Ben de Zuhrî'nin yanında bulunduğum hâlde, sağ bacağından berelendi dedi [101].

٤٨ـ بابُ فَضْلِ السُّجُودِ

48- SECDE ETMENİN FAZÎLETİ BÂBI

٧٤ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قَالَ أَخْبَرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني سَعيدُ بنُ المُسَيَّبِ وعَطَاءُ بنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ أنَّ أبا هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا أنَّ النَّاسَ قالُوا يا رَسولَ اللّهِ هَلْ نَرى رَبَّنا يَوْمَ القِيامَةِ قال هَل تُمَارُونَ في القَمرِ لَيْلَةَ البَدْرِ لَيسَ دُونَهُ سَحَابٌ قالُوا لاَ يَا رَسولَ اللّهِ قال فَهَلْ تُمَارُونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ قالُوا لاَ قال فإنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ القِيامَةِ فَيَقُولُ مَنْ كانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْ فَمِنْهُمْ منْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ ومِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ القَمَرَ ومِنْهُم مَنْ يَتَّبِعُ الطَّوَاغِيتَ وَتَبْقَى هَذِهِ الأُمَّةُ فِيهَا مُنَافِقُوها فَيَأْتِيهِمُ اللّهُ فَيَقُولُ أنا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ هَذَا مَكانُنَا حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنا فإذَا جَاءَ رَبُّنا عَرَفْنَاهُ فَيَأْتِيهِمُ اللّهُ فَيَقُولُ أنا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنا فَيَدْعُوهُمْ فَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ جَهَنَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ منْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأُمَّتِهِ وَلاَ يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أحَدٌ إلاَّ الرُّسُلُ وَكَلامُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ وَفِي جَهَنَّمَ كَلاَلِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ قَالُوا نَعَمْ قالَ فَإِنَّهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ غَيْرَ أَنَّهُ لاَ يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إلاَّ اللّهُ تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ فَمِنْهُمْ منْ يُوبَقُ بعَمَلِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجو

101. Buhârî bu kısımla Zuhrî'den rivâyet eden râvîlerin bâzı lâfızlarda ihtilâf ettiklerini işâret etmektedir.

حَتَّى إِذَا أَرَادَ اللَّهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ اللَّهُ المَلاَئِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ فَكُلُّ ابنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ إِلاَّ أَثَرَ السُّجُودِ فَيَخْرُجُونَ مِنَ النَّارِ قَدِ امْتَحَشُوا فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ ماءُ الحَيَاةِ فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ ثُمَّ يَفْرُغُ اللَّهُ مِنَ القَضَاءِ بَيْنَ العِبَادِ وَيَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الجَنَّةِ والنَّارِ وَهُوَ آخِرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُولاً الجَنَّةَ مقْبِلاً بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ فَيَقُولُ يَارَبِّ اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ قَد قَشَبَنِي رِيحُهَا وأَحْرَقَنِي ذَكَاؤُهَا فَيقُولُ هَلْ عَسَيْتَ إِنْ فُعِلَ ذَلِكَ بِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذَلِكَ فَيَقُولُ لاَ وَعِزَّتِكَ فَيُعْطِي اللَّهَ مَا يَشَاءُ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيَصْرِفُ اللَّهُ وَجْهَهُ عنِ النَّارِ فإِذَا أَقْبَلَ بِهِ عَلَى الجَنَّةِ رَأي بَهْجَتَهَا سَكَتَ ماشَاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ ثُمَّ قال يارَبِّ قَدِّمْنِي عِنْدَ بابِ الجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ العُهُودَ والمِيثَاقَ أَنْ لاَ تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ سَأَلْتَ فَيَقُولُ يَارَبِّ لاَ أَكُونُ أَشْقَى خَلقِكَ فَيقُولُ فَمَا عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذَلِكَ أَنْ لاَ تَسْأَلَ غَيْرَهُ فَيَقُولُ لاَ وَ عِزَّتِكَ لاَ أَسْأَلُ غَيْرَ ذَلِكَ فَيُعْطِي رَبَّهُ ماشَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيُقَدِّمُهُ إِلَى بابِ الجَنَّةِ فَإِذَا بَلَغَ بابَهَا فَرَأى زَهْرَتَها وما فِيها مِنَ النَّضْرَةِ والسُّرُورِ فَيَسْكُتُ ماشاءَ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ فَيَقُولُ يَارَبِّ أَدْخِلْنِي الجَنَّةَ فَيَقُولُ اللَّهُ تعالى وَيْحَكَ يا ابنَ آدَمَ ما أَغْدَرَكَ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ العُهُودَ والمِيثَاقَ أَنْ لاَ تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي أُعْطِيتَ فَيَقُولُ يا رَبِّ لاَ تَجْعَلْنِي أَشْقَى خَلْقِكَ فَيَضْحَكُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ ثُمَّ يَأْذَنُ لَهُ فِي دُخُولِ الجَنَّةِ فَيَقُولُ لَهُ تَمَنَّ فَيَتَمَنَّى حَتَّى إِذَا انْقَطَعَتْ أُمْنِيَّتُهُ قال اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ زِدْ مِنْ كَذَا وَكَذَا أَقْبَلَ يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَتَّى إِذَا انْتَهَتْ بِهِ الأَمانِيُّ قال اللَّهُ تَعَالَى لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ معَهُ قالَ أَبو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللَّهُ عنهما إِنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ قال قال اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَكَ ذَلِكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ قالَ أَبو هُرَيْرَةَ لَمْ أَحْفَظْ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ إلا قَوْلَهُ لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ. قال أَبو سَعِيدٍ الخُدْرِيُّ إِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَلِكَ لَكَ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ *

74- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Atâ ibn Yezîd el-Leysî haber verdiler. Onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bâzı insanlar:

—Yâ Rasûlallah, kıyâmet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Rasûlullah:

— *"Ayın ondördüncü gecesi görmeye mâni' olucu hiç bir bulut yokken kamerde şekk ve ihtilâf eder misiniz?"* dedi.

Sahâbîler:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediler.

Rasûlullah tekrâr:

— *"Ya görmeye mâni' olucu hiçbir bulut yokken güneşi görmekte şekk ve ihtilâf eder misiniz?"* dedi.

Yine:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediklerinde; Rasûlullah şöyle buyurdu:

— *"İşte O'nu siz böyle göreceksiniz. Kıyâmet gününde insanlar bir araya toplanacak.da Allah: "Her kim her neye tapıyor idiyse, onun ardına düşsün" buyuracak* (yâhud: *Allah'ın emriyle bu sözü diyen diyecek*). *Artık kimi güneşin, kimi kamerin, kimi tâğûtların ardına düşecek. Yalnız bu ümmet, içlerinde münâfıkları da olduğu hâlde* (yerinde durup) *kalacak. Allah onlara* (tanıdıklarından başka bir sûrette) *gelecek de: Ben sizin Rabb'inizim, buyuracak. Onlar* (Rabblerini o tecellî ile tanıyamayacakları için: Senden Allah'a sığınırız) *Rabb'imiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabb'imiz bize geldiğinde biz O'nu tanırız, diyecekler. Allah onlara* (bu defa tanıdıkları sûrette) *gelecek de: Ben Rabb'inizim, buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin, diyecekler. Allah da onları da'vet buyuracak. Cehennemin ortasına sırât* (yânî köprü) *kurulur. Ümmetini* (onun üstünden) *en evvel geçirecek, ben olacağım. O gün rasûllerden başka hiçbir kimse* (korku ve dehşet dolayısiyle) *kelâm edemez. Rasûllerin de o günkü kelâmı:* ***Allâhumme sellim, sellim*** (= Yâ Allah selâmet ver, selâmet ver) *olacaktır.*

Cehennemde sa'dân dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dân dikenlerini gördünüz mü?"

Sahâbîler:

— Evet, dediler.

Rasûlullah şöyle devâm etti:

— *"İşte bu çengeller sa'dân dikenlerine benzer. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını ancak Allah bilir. İşte bunlar insanları* (kötü) *amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi* (kötü) *ameli dolayısiyle helâk olur. Kimi hardal gibi ezim ezim ezildikten sonra kurtulur. Nihâyet Allah, ateş ehlinden kimlere rahmet buyurmayı dilemiş ise*

(onları çıkaracak. Dünyâdaiken) *Allah'a ibâdet etmiş olanları çıkarmalarını meleklere emredecek. Onlar da onları çıkaracaktır. Melekler onları sucûd izlerinden* (yânî secde uzuvlarındaki izlerden) *tanıyacaklardır. Ve işte onlar öylece çıkarılacaklardır. Allah secde izini yemeyi, ateşe haram kılmıştır. Binâenaleyh Âdem oğlu'nun bütününü ateş yer de, yalnız sucûd izini yiyemez* [102].

Bunlar ateşten kavurulup kapkara olarak çıkarılacaklar. Üzerlerine hayât suyu dökülecek de, sel uğrağında biten reyhân tohumları nasıl çabuk biterse, yeniden öylece biteceklerdir. Sonra Allah, kulları arasında hüküm ve kazâyı sona erdirir. Ancak cennet ile cehennem arasında yüzü ateşe dönük bir kimse kalır ki, o cennete girecek ateş ehlinin sonuncusu olacaktır. O kimse "Yâ Rabb, yüzümü şu ateşten döndür; kokusu beni zehirleyip duruyor; yalazı beni yakıp duruyor", diyecek. Allah ona: "Bu senin dediğin yapılacak olursa, acaba başka şey istemeyecek misin?" buyuracak. O ise: "İzzetine yemîn olsun ki hayır" diyecek ve Allah'a, ilâhî meşîetin ilgili bulunduğu ahd ve mîsâkı verecek. Ondan sonra Allah onun yüzünü cehennem cihetinden cennet tarafına çevirecek. Yüzünü cennete doğru döndürünce, cennetin güzelliğini görecek. Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût ettikten sonra: "Yâ Rabb! Beni cennetin kapısına yanaştır" diyecek. Allah ona: "Evvelce istediğinden başka hiçbir şey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değil miydin?" diyecek. O da: "Yâ Rabb! Mahlûkaatının en bedbahtı ben olmayayım" diyecek. Bunun üzerine yine Allah: "Bunu da sana verirsem, başka bir şey istemeyecek misin?" diyecek. O da: "İzzetine yemîn olsun ki, hayır; bundan başka hiçbir şey isteyecek değilim" cevâbını verecek. Ve Rabb'ine dilediği ahd ve mîsâkı verdikten sonra, Rabb'i onu cennetin kapısına yanaştıracak. O kimse cennet kapısına varıp da ondaki revnak ve letâfeti ve içindeki nadrat ve sevinci görünce, yine Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra: "Yâ Rabb! Beni içeriye sok" diyecek. Allah Taâlâ da: "Allah lâyıkını versin behey Âdem oğlu, sen ne sözünde durmaz kimsesin! Sen verdiğimden başka birşey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değilmiydin?" buyuracak. O da "Yâ Rabb! Beni mahlûkaatın en bedbahtı kılma" diyecek. Nihâyet Azîz ve Celîl olan Allah ona gülecek ve cennete girmesine izin verecek. Oraya alırken de ona: "Temennî et" buyuracak. O da uzun temennîlerde bulunacak. Nihâyet dilekleri kesilince Azîz ve Celîl olan Allah: "Şunu da, şunu da, şunu da, bunu da iste" buyuracak ki, istenecek şeyleri Azîz ve Celîl olan Rabbi aklına getirecek. Nihâ-

---

102 Buhârî'nin "Secde etmenin fazîleti" unvânı altında açtığı bu bâbda şu kıyâmet ve arz hadîsini zikretmesi, secde izinin işte bu fazîletine delâlet ettiği içindir.

yet bu türlü dileklerinin hepsi de kesilince, Allah Taâlâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyuracaktır."

(Hadîsi Ebû Hureyre'den rivâyet edenlerden biri olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî der ki: Ebû Hureyre bunu rivâyet ederken Ebû Saîd Hudrî de oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbir şeyi değiştirmeyi lüzûmlu görmüyordu. Tâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senin" sözüne gelince) Ebû Saîd Hudrî, Ebû Hureyre'ye: "Rasûlullah (S), *Azîz ve Celîl olan Allah: Bunlar ve daha on misli senindir buyuracaktır,* demişti" dedi. Ebû Hureyre: Rasûlullah'tan yalnız *"leke zâlike ve maahu misluhu = bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir"* buyurduğunu belledim, dedi. Ebû Saîd ise: *"Bunların hepsi ve on misli de senindir"* buyurduğunu ben işittim, dedi [103].

٤٩ ــ بابٌ يُبْدِي ضَبْعَيْهِ وَيُجَافِي فِي السُّجُودِ

49- BÂB: ERKEK MUSALLÎ SECDE HÂLİNDE PAZULARINI AÇAR VE KARNINI UYLUKLARINDAN UZAKLAŞTIRIR [104]

٧٥ ــ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثني بَكْرُ بنُ مُضَرَ عنْ جَعْفَرٍ عَنِ ابنِ هُرْمُزَ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ مالِكٍ ابن بُحَيْنَةَ أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا صَلَّى فَرَّجَ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ * وقال اللَّيْثُ حدّثني جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ نَحْوَهُ *

75-....... Bana Bekr ibnu Mudâr, Ca'fer'den; o da İbnu Hurmuz'dan; o da Buhayne'nin oğlu Abdullah ibn Mâlik'ten tahdîs etti. (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) namâz kıldığı zamân, secde esnâsında koltuklarının aklığı görünecek derecede pazularının arasını açar (bedenini yerden uzak tutar)dı.

---

103 Ebû Saîd Hudrî'nin rivâyetinde bu ihsânlar naklolunduktan sonra: "Artık kendi menziline girer. Derken Hür Îyn'den olan iki zevcesi yanına girip: Seni bizim için, bizi de senin için diriltip yaratan Allah'a hamd ve senâ olsun, derler. Râvî der ki: O kimse: Bana verilen ni'metler hiçbir kimseye verilmiş değildir, diyecek" müjdesiyle söz hitâma erdiriliyor.

Bu hadîste secde etmenin fazîleti zâhirdir, zâten bâb da bununla unvânlandırılmıştı. Kezâ bunda Ekremu'l-Ekremîn olan Allah'ın keremi, lûtfu ve geniş fadlının beyânı vardır. Yine bunda sırâtın hakk olduğu, cennetin hakk olduğu, nârın hakk olduğu, haşrin hakk olduğu, neşrin hakk olduğu, suâlin hakk olduğu sâbittir (Aynî).

104 Bu bâb ve bundan sonraki bâb aynıyle unvânları ile birlikte Kitâbu's-Salât'ın 27. ve 28. bâblarında da geçmiştir. Ancak 27. bâbın hadîsinde küçük bir lâfız farkı, 28. bâbda ise üç hadîs vardı.

Leys de: Bana Ca'fer ibn Rabîa bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti, demiştir [105].

٥٠ـ بابٌ يَسْتَقْبِلُ بِأَطْرَافِ رِجْلَيْهِ القِبْلَةَ قالَهُ أبو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ عنِ النبيِّ ﷺ

50- BÂB: MUSALLÎ NAMÂZDA AYAK PARMAKLARININ UÇLARINI KIBLEYE YÖNELTİR

Bunu Ebû Humeyd es-Sâidî, Peygamber'den söylemiştir [106].

٥١ـ بابٌ إذَا لَمْ يُتِمَّ السُّجُودَ

51- BÂB: MUSALLÎ SUCÛDU TAM YAPMADIĞI ZAMÂN

٧٦ـ حدّثنا الصَّلْتُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا مَهْدِيٌّ عنْ وَاصِلٍ عنْ أبِي وَائِلٍ عنْ حُذَيْفَةَ أنَّهُ رَأى رَجُلاً لايُتِمُّ رُكُوعَهُ ولا سُجُودَهُ فَلَمَّا قَضَى صَلاَتَهُ قال لَهُ حُذَيْفَةُ ما صَلَّيْتَ قال وأحْسِبُهُ قال ولَوْ مُتَّ مُتَّ عَلَى غَيْرِ سُنَّةِ مُحَمَّدٍ ﷺ *

76-....... Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. Huzeyfe (R), bir defasında rukû'unu ve sucûdunu tam yapmayan bir kimse görmüş; o kimse namâzını bitirince Huzeyfe ona: Sen namâz kılmış olmadın, demiştir. Râvî Ebû Vâil dedi ki: Ebû Huzeyfe'nin şunu da söylediğini sanıyorum: Sen bu hâl üzere ölecek olsan, Muhammed (S)'in sünneti üzere olmayarak ölmüş olacaksın [107].

٥٢ـ بابُ السُّجُودِ عَلَى سَبْعَةِ أعْظُمٍ

---

105 Bu ta'lîki Müslim mevsûlen rivâyet etti.

106 Ebû Humeyd'in bu hadîsi "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvânlı 14. bâbda mevsûlen gelecektir.

107 Buhârî bu hadîsi aynı kitâbın "M ı sallî sücûdu tam yapmadığı zamân?" unvânlı 38. bâbında da başka tarîkden az bir lâfız farkıyle rivâyet etmişti. Açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

52-YEDİ KEMİK ÜZERİNE SECDE ETMEK BÂBI [108]

٧٧ــ حدّثنا قَبِيصَةُ قال حدّثنا سفيَانُ عنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ عنْ طاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أُمِرَ النبيُّ ﷺ أنْ يَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أعْضَاءٍ ولاَ يَكُفَّ شَعَرًا ولاَ ثَوْبًا الجَبْهَةِ واليَدَيْنِ والرُّكْبَتَيْنِ والرِّجْلَيْنِ *

77-....... (İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) yedi uzuv üzerine secde etmekle, saçları ve elbiseyi toplamamakla emrolundu. (O yedi uzuv:) Alın, iki el, iki diz ve iki ayaktır.

٧٨ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قالَ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ عَمْرٍو عنْ طَاوُسٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ قال أُمِرْنا أنْ نَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أعْظُمٍ وَلاَ نَكُفَّ ثَوْبًا ولاَ شَعَرًا *

78-....... Bize Şu'be, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs (R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S): *"Bizler yedi kemik üzerine secde etmekle, elbise ve saçı* (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) *toplamamakla emrolunduk"* buyurdu.

٧٩ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا إسْرَائِيلُ عنْ أبِي إسْحَاقَ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ يَزِيدَ الخَطْمِيِّ قالَ حدّثنا البَرَاءُ بنُ عَازِبٍ وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ قال كُنَّا نُصَلِّي خَلْفَ النبىِّ ﷺ فاذَا قال سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ لَمْ يَحْنِ أحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَضَعَ النبىُّ ﷺ جَبْهَتَهُ عَلَى الأرْضِ *

79-....... Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan; o da Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize yalancı olmayarak Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in ardında namâz kılardık. Peygamber ***Semiallâhu limen hamideh*** dediğinde, Peygamber alnını yere koymadıkça, hiçbirimiz (secdeye varmak için) belini bükmezdi [109]

---

108 Yedi kemikten maksad, yedi uzuvdur. Hadîsin bâzı rivâyetlerinde yedi uzuv diye gelmiştir. Bu yedi uzuvdan her birinde çok kemik varsa da, bu, ba'zın hükmünü külle vermek nev'inden bir isimlendirmedir.

109 Bu hadîs az bir lâfız farkıyle Kitâbu'l-Ezân'ın "İmâmın arkasında namâz kılan ne zamân secdeye varır" unvânlı 52. bâbında da geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, alnı yere koymayı ifâde eden cümlesidir.

٥٣ـ بابُ السُّجُودِ عَلَى الأنْفِ

53- BURUN ÜZERİNE DE SECDE ETMEK BÂBI

٨٠ـ حدّثنا مُعَلّى بنُ أسَدٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ طَاوُسٍ عنْ أبيهِ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال قال النبيُّ ﷺ أُمِرْتُ أنْ أسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أعْظُمٍ عَلَى الجَبْهَةِ وأشَارَ بِيَدِهِ عَلَى أنْفِهِ واليَدَيْنِ والرُّكْبَتَيْنِ وَأطْرَافِ القَدَمَيْنِ ولاَ نَكْفِتَ الثِّيَابَ والشَّعَرَ *

80-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Ben, biri alın* - (alnını gösterirken) eliyle burnunu da işâret etti -, *iki el, iki diz, iki ayak uçları olmak üzere yedi kemik* (yâni yedi organ) *üzerine secde etmekle emrolundum. Namâz kılarken elbiseyi ve saçları* (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) *toplamaktan da nehyolundum"* [110].

٥٤ـ بابُ السُّجُودِ عَلَى الأنْفِ فِي الطِّينِ

54- ÇAMUR İÇİNDE İKEN DE BURUN ÜZERİNDE SECDE ETMEK BÂBI

٨١ـ حدّثنا مُوسَى قال حدّثنا هَمَّامٌ عنْ يحْيي عنْ أبي سَلَمَةَ قال انْطَلَقْتُ إلَى أبي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ فَقُلْتُ ألاَ تَخْرُجُ بِنَا إلَى النَّخْلِ نَتَحَدَّثُ فَخَرَجَ فَقَال قُلْتُ حَدِّثْنِي ما سَمِعْتَ مِنَ النبيِّ ﷺ فِي لَيْلَةِ القَدْرِ قال اعْتَكَفَ رسولُ اللّهِ ﷺ عشْرَ الأُوَلِ مِنْ رَمَضَانَ واعْتَكَفْنَا مَعَهُ فَأتَاهُ جِبْرِيلُ فقال إنَّ الّذي

---

110 Bu hadîs ile benzerlerindeki sarâhate binâen, yedi uzuv üzerine secde etmenin meşrûiyyetinde ittifâk vardır. Bu uzuvlar metinden de anlaşıldığı üzere yüz, dizler, eller (yânî ellerin içi), ayak uçları, yânî parmaklardır. Yüzden maksad alındır. Alın üzerine secde etmenin fazîletinde ittifâk vardır. Burunun bunda dâhil olup olmadığı husûsunda görüş ayrılığı vardır. Herhâlde alın ile burun üzerine secde etmenin, en az, müstehâb olduğunda şübhe yoktur.

Diğer secde organlarına gelince, her iki elini, her iki dizini, her iki ayağını yere dayamak -bâzı âlimlere göre- vâcib olduğundan, bunlardan da herhangi organ dolayısiyle secdeyi bozan musallînin namâzı sahîh olmaz. Bâzı âlimlere göre ise bu organların yalnız birer cüz'ünü yere koymakla, farz yerine gelmiş olur.

Elbise ile saçların namâz için yâhud namâz içinde toplanması mekrûhtur. Bu kerâhat, tenzîhî kerâhattir. Binâenaleyh bunun namâz bozucu olmadığında ittifâk vardır.

تَطْلُبُ أَمامَكَ فاعْتَكَفَ العَشْرَ الاوْسَطَ فاعْتَكَفْنا مَعَهُ فأتاهُ جِبْرِيلُ فقالَ إنَّ الَّذِي تَطْلُبُ أَمَامَكَ فَقامَ النبيُّ ﷺ خَطِيبًا صَبِيحَةَ عِشْرِينَ مِنْ رَمَضانَ فَقال مَنْ كَانَ اعْتَكَفَ مَعَ النبيِّ ﷺ فَلْيَرْجِعْ فإنِّي أُرِيتُ لَيْلَةَ القَدْرِ وَإنِّي نُسِّيتُها وإنَّها فِي العَشْرِ الأَوَاخِرِ فِي وَتْرٍ وإنِّي رَأَيْتُ كَأَنِّي أَسْجُدُ فِي طِينٍ وماءٍ وكانَ سَقْفُ المَسْجِدِ جَرِيدَ النَّخْلِ وما نَرَى فِي السَّماءِ شَيْئًا فَجاءَتْ قَزَعَةٌ فَأُمْطِرْنَا فَصَلَّى بِنَا النبيُّ ﷺ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ وَالمَاءِ عَلَى جَبْهَةِ رَسولِ اللهِ ﷺ وَأَرْنَبَتِهِ تَصْدِيقَ رُؤْيَاهُ *

81- Bize Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahyâ, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd Hudrî'ye gittim de: Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım? dedim. Çıktı. Râvî dedi ki: Ben ona Kadir Gecesi hakkında Peygamber'den işittiğini bana tahdîs et, dedim. O şöyle dedi:

Rasûlullâh ramazânın ilk on gününde i'tikâf etti. Biz de O'nunla berâber i'tikâf ettik. Sonra O'na Cibrîl geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Rasûlullah ortadaki on gün için de i'tikâf etti. Bizler de O'nunla berâber i'tikâf ettik. Yine O'na Cibrîl geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber (S) ramazânın yirminci gününün sabâhında ayağa kalktı, bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: *''Peygamber'le berâber kim i'tikâf ediyorsa* (i'tikâf yerine) *dönsün. Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi. Fakat sonra unutturuldum. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecededir. Ben* (ru'yâda) *kendimi çamur ve su içinde secde eder hâlde gördüm''*. Râvî dedi ki: Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökde bir şey görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi. Yağmura mazhar kılındık. Peygamber bize namâz kıldırdı. Ben Rasûlullah'ın alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bu çamur ve su izi, Peygamber'in gördüğü ru'yânın tasdîki, yânî te'vîlidir [111].

---

111 Buhârî bu hadîsi Namâz, Oruç ve İ'tikâf Kitâbları'nda uzun, kısa lâfızlarla ve değişik tarîklerden tahrîc etmiştir.

Buradaki başlığa delîl olan kısmı, yağmur çisentisinde kıldıkları namâzda Peygamber'in alnı ile burnu üzerinde ıslaklık ve çamur izi görüldüğünü ifâde eden kısmıdır. Demek ki, hafîf yağmur ile ıslanmak, hafîf çamura bulanmak bile secdeye mâni' olmuyormuş.

٥٥ـ بابُ عَقْدِ الثِّيابِ وَشَدِّها وَمَنْ ضَمَّ إِلَيْهِ ثَوْبَهُ إِذَا خافَ أَنْ تَنْكَشِفَ عَوْرَتُهُ

55- ELBİSENİN DÜĞÜMLENMESİ VE BAĞLANMASI Ve namâzda iken avret yerinin açılacağından korktuğu zamân, elbisesini kendine doğru toplayan kimse bâbı [112].

٨٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قال أخبرنا سُفْيَانُ عنْ أبي حازِمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قالَ كانَ النَّاسُ يُصَلُّونَ مَعَ النبيِّ ﷺ وَهُمْ عاقِدُو أُزْرِهِمْ مِنَ الصِّغَرِ عَلَى رِقابِهِمْ فَقِيلَ لِلنِّسَاءِ لاَ تَرْفَعْنَ رُؤُسَكُنَّ حَتَّى يَسْتَوِيَ الرِّجَالُ جُلُوسًا ٭

82-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İnsanlar Peygamber (S) ile berâber namâz kılarlardı. Öyle hâlde ki, bâzıları bellerindeki fûtaları dar ve küçük oldukları için, boyunlarına bağlamışlardı. Bundan dolayı cemâate gelen kadınlara: Erkekler tamâmiyle doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denilirdi.

٥٦ـ بابٌ لاَ يَكُفُّ شَعَرًا

56- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE SAÇLARI AVUÇLAYIP TOPLAMAZ

٨٣ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ وَهُوَ ابنُ زَيْدٍ عنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ عنْ طَاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ قال أُمِرَ النبيُّ ﷺ أنْ يَسْجُدَ عَلى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ وَلاَ يَكُفَّ ثَوْبَهُ ولاَ شَعَرَهُ ٭

83-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yedi kemik üzerine secde etmekle, (namâz kılarken) elbisesini ve saçlarını toplamamakla emrolundu [113].

---

112 Buhârî bu başlıkla, biraz önce geçen elbise toplama yasağının zarûret hâli dışına hamledilmiş olduğunu işâret etmiştir. Metindeki gibi zarûret hâlleri, bu yasaklıktan ve kerâhatten müstesnâdır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Elbise dar olduğu zamân?" unvânlı 6. bâbda da geçmişti.

113 Şârihler bu nehiyde iki hikmet bulmuşlardır: Saçlar olsun, elbiseler olsun musâllî ile berâber secdeden hissedâr olmak için. Yere değmesin diye saçlarını çemrenip, elbisesini toplayan kimse mütekebbire benzer bir hey'ete giriyor. Makaam ise hudû' ve huşû' makaamıdır. Bir de Arablar'da âdet, saçları uzatıp salıvermektir; baş üzerine toplamak âdeti onlarda yoktur.

٥٧ـ باب لاَ يَكُفُّ ثَوْبَهُ فِى الصَّلاَةِ

57- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE, NAMÂZ İÇİNDE ELBİSESİNİ TOPLAMAZ

٨٤ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْمَاعِيلَ قال حدّثنا أبُو عَوَانَةَ عنْ عَمْرٍو عنْ طاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما عنِ النبىِّ ﷺ قال أُمِرْتُ أنْ أسْجُدَ عَلَى سَبْعَةٍ لاَ أكُفُّ شَعَرًا وَلاَ ثَوْبًا *

84-....... Bize Ebû Avâne, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ben yedi şey üzerine secde etmekle emr olundum. Ben* (namâzda) *saçları ve elbiseyi toplamam"* buyurdu.

٥٨ـ باب التَّسْبِيحِ وَالدُّعَاءِ فِى السُّجُودِ

58- SECDE HÂLİNDE TESBÎH VE DUÂ ETMEK BÂBI

٨٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيىِ عنْ سُفْيَانَ قال حدّثنى مَنصُورٌ عنْ مُسْلِمٍ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ رضى اللّهُ عنها أنَّهَا قالَتْ كانَ النبىُّ ﷺ يُكْثِرُ أنْ يَقُولَ فِى رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْلِى يَتَأَوَّلُ القُرْآنَ *

85-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), rukû'unda ve sucûdunda ***Subhâneke Allâhumme, Rabbenâ ve bi-hamdike, Allâhumme ığfir lî*** (= Ey bizim Rabb'imiz olan Allah, seni kendi havl ve kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfik ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret et) demeyi çokça yapardı [114].

Âişe: Peygamber bunu demekle Kur'ân'ın emrine imtisâl ediyordu, dedi [115].

---

114 Bu hadîs aynı kitâbın "Rukû hâlinde duâ" unvânlı 42. bâbında geçmişti. İki bâbın hem başlıklarında, hem de hadîsin metninde küçük lâfız farkı vardır. Tarîkleri de ayrıdır. Böylece ayrılık hâsıl olmuştur.

115 Peygamber'in yerine getirdiği Kur'ân emri en-Nasr Sûresi'ndeki ***"Rabbini hamd ile tesbîh et..."*** (1-3) emridir.

٥٩ـ بابُ المُكْثِ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ

59- NAMÂZDA İKİ SECDE ARASINDA (BİRAZ) BEKLEMEK BÂBI

٨٦ـ حدّثنا أبو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عَنْ أيُّوبَ عَنْ أبِي قِلاَبَةَ أنَّ مالِكَ بنَ الحُوَيْرِثِ قالَ لأَصْحَابِهِ ألاَ أُنَبِّئُكُمْ صَلاَةَ رسولِ اللّهِ ﷺ قال وَذَاكَ فِى غَيْرِ حِينِ صَلاَةٍ فَقَامَ ثُمَّ رَكَعَ فَكَبَّرَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَامَ هُنَيَّةً ثُمَّ سَجَدَ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ هُنَيَّةً فَصَلَّى صَلاَةَ عَمْرِو ابنِ سَلَمَةَ شَيْخِنَا هَذَا قالَ أيُّوبُ كانَ يَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ أرَهُمْ يَفْعَلُونَهُ كانَ يَقْعُدُ فِي الثَّالِثَةِ والرَّابِعَةِ قال فَأتَيْنَا النبيَّ ﷺ فأقَمْنَا عِنْدَهُ فقال لَوْ رَجَعْتُمْ إلَى أهْلِيكُمْ صَلُّوا صَلاَةَ كَذَا فِى حِينِ كَذَا صَلُّوا صَلاَةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا فَإذَا حَضَرَتِ الصَّلاَةُ فَلْيُؤَذِّنْ أحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أكْبَرُكُمْ *

86-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) arkadaşlarına: Rasûlullah (S)'ın namâzını size göstereyim mi? dedi. Bunu söylerken henüz namâz vakti değildi. Mâlik ayakta durdu. Sonra rukû'a varıp tekbîr aldı. Sonra başını kaldırdı. Azıcık durduktan sonra secdeye vardı. Sonra başını kaldırıp azıcık durdu. Ve şeyhimiz Amr ibn Seleme'nin namâzı gibi kıldırdı. Râvî Eyyûb Sahtıyânî dedi ki: Amr ibn Seleme, başkalarının yapageldiklerini görmediğimiz bir şeyi yapıyordu. Yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu. Ebû Kılâbe rivâyetine devâm ederek, Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: Biz Peygamber'in yanına geldik ve bir müddet ikaamet ettik. Bize: *"Ehlinizin yanına dönseniz! Fulân namâzı fulân vakitte, fulân namâzı da fulân vakitte kılınız. Namâz vakti geldiğinde biriniz ezân okusun, en yaşlınız size imâm olsun"* buyurdu [116].

٨٧ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قال حدّثنا أبو أحْمَدَ مُحَمَّدُ بنُ

---

116 Bu hadîs Kitâbu'l-Ezân'ın "Seferde bir tek müezzin ezân okusun diyen kimse" unvânlı 17. ile "Kıraâtte musâvî olduklarında en büyükleri imâm olsun" unvânlı 49. bâblarında geçmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı "sonra başını kaldırıp azıcık durdu" fıkrası ile "yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu.." fıkrasıdır. Bu istirahat celsesi ki, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında, secdeden başını kaldırdıktan sonra azıcık oturup, ondan sonra kalkmaktır. Daha evvel geçtiği gibi bu celseyi bâzı âlimler müstehâb sayıyor, bâzıları da tanımıyor. Geçen bâblardaki açıklamalara da bak.

عَبْدِ اللَّهِ الزُّبَيْرِيُّ قال حدّثنا مِسْعَرٌ عنِ الحَكَمِ عنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بنِ أبِي لَيْلَى عنِ البَرَاءِ قال كانَ سُجُودُ النبيِّ ﷺ ورُكُوعُهُ وَقُعُودُهُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ *

87-....... el-Berâ şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, iki secde arasındaki oturması birbirine takrîben musâvî idi [117].

٨٨ـ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ ثَابِتٍ عنْ أنَسٍ رضى اللَّهُ عنهُ قال إنِّي لاَ آلُو أنْ أُصَلِّي بكُمْ كما رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يُصَلِّي بِنَا قال ثَابِتٌ كانَ أنَسٌ يَصْنَعُ شَيْئًا لَمْ أرَ كُمْ تَصْنَعُونَهُ كانَ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ قامَ حَتَّى يَقُولَ القَائِلُ قَدْ نَسِيَ وبَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ حَتَّى يَقُولَ القَائِلُ قَدْ نَسِيَ *

88-....... Enes (R): Peygamber (S), bize nasıl namâz kıldırır idiyse, onu gördüğüm şekilde size namâz kıldırmaktan vazgeçmeyeceğim, dedi. Sâbit ibn Eslem el-Bunânî, namâzın ta'rîfi olmak üzere şöyle dedi: Enes, sizi yaparken görmediğim bir şey yapardı: Başını rukû'dan kaldırdığı vakit, gören secde etmeyi unuttu diyecek kadar ayakta dururdu. İki secde arasında da yine gören unuttu diyecek kadar otururdu [118].

٦٠ـ بابٌ لاَ يَفْتَرِشُ ذِرَاعَيْهِ فِي السُّجُودِ وقالَ أبُو حُمَيْدٍ سَجَدَ النبيُّ ﷺ وَوَضَعَ يَدَيْهِ غَيْرَ مُفْتَرِشٍ ولاَ قَابِضِهِمَا

60- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE SECDE ESNÂSINDA KOLLARINI YERE YAYIP DÖŞEMEZ

Ve Ebû Humeyd: Peygamber (S) secde etti de ellerini

---

117 Bu hadîs aynı kitâbın "Rukû'u tamamlamanın sınırı.." unvânlı 40. bâbında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

118 Sâbit el-Bunânî bu ifâdelerle Enes'in kavme ve celsesini ta'rîf etmiştir ki, o da Peygamber'in kavme ve celsesini tatbîk ediyordu.

Bu hadîs de aynı kitâbın "Rukû'den başını kaldırdığı zamân beden uzuvlarının tamâmen sâkinleşip yatışması" unvânlı 46. bâbında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılsın.

yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızın koydu, dedi [119].

٨٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جعْفرٍ قالَ حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ قَتَادَةَ عنْ أَنسٍ بنِ مالِكٍ عنِ النبيِّ ﷺ قال اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ ولاَ يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الكَلْبِ ٭

89-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S): *"Secdede i'tidâl üzere bulununuz. Hiç biriniz kollarını* (secde esnâsında) *köpeğin kolunu yayması gibi yaymasın"* buyurdu [120].

٦١ـ بابُ منِ اسْتَوَى قَاعِدًا فى وِتْرٍ مِنْ صَلاَتِهِ ثُمَّ نَهضَ

61- NAMÂZININ TEK REK'ATLARINDA OLDUĞU ZAMÂNLARDA (BİR MÜDDET) DÜMDÜZ OTURUP, SONRA AYAĞA KALKAN KİMSE BÂBI

٩٠ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ الصَّبَّاحِ قال أخبرنا هُشَيْمٌ قالَ أخبرنا خالِدٌ الحَذَّاء عنْ أبى قِلاَبَةَ قال أخبرنا مالِك بنُ الحُوَيْرِثِ اللَّيْثِيُّ أنَّهُ رَأي النبيَّ ﷺ يُصَلِّى فإذَا كَانَ فِى وِتْرٍ منْ صَلاَتِهِ لَمْ يَنْهَضْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا ٭

90-....... Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris el-Leysî (R) haber verdi ki, kendisi Peyamber(S)'i şöyle namâz kılarken görmüştür: Peygamber namâzının tek rek'atlarında olduğu zamânlarda (bir müddet) dümdüz oturmadıkça (sonraki rek'at için) ayağa kalkmazdı [121].

---

119 Bu ta'lîk, iki bâb sonra gelecek olan "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvânlı 64. bâbın ikinci hadîsinin bir parçasıdır.

120 Kollarını yere yaymaktan nehyolunmasındaki hikmet, nehyolunan hey'etin tenbel ve namâza lâyıkıyle ehemmiyet vermeme hâline benzemesidir. Hâlbuki kolların kaldırılıp yanlardan uzakça tutulması tevâzu' hâline daha münâsib olduğu gibi, alnı yere dayamaya da daha ziyâde hizmet eder. Herhâlde kolları secdede yaymak mekrûhtur. Fakat bu, tenzîhî kerâhattir.

121 Bu hadîs birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında istirahat oturuşuna, yânî azıcık oturduktan sonra müteâkib rek'ata geçmek için ayağa kalkmaya âid olan rivâyettir. Buna dayanarak bâzı âlimler bu celsenin müstehâblığına kaail olmuşlar, bâzıları da bu celseyi ihtiyarlık ve za'f kaydıyle müstehâb görmüşler, daha başkaları ise buna da kaail olmamışlardır. Geçen 59. bâbda da bu konuda bilgi verilmişti.

٦٢ـ بابٌ كَيْفَ يَعْتَمِدُ عَلَى الأَرْضِ إِذَا قَامَ مِنَ الرَّكْعَةِ

62- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE REK'ATTAN KALKTIĞI ZAMÂN YERE NASIL DAYANIR?

٩١ــ حدّثنا مُعَلَّى بنُ أَسَدٍ قال حدّثنا وُهَيْبٌ عنْ أَيُّوبَ عنْ أَبِي قِلاَبَةَ قال جَاءَنا مالِكُ بنُ الحُوَيْرِثِ فَصَلَّى بِنَا فِي مَسْجِدِنَا هَذَا فقال إِنِّي لأُصَلِّي بِكُمْ وما أُرِيدُ الصَّلاَةَ وَلَكِنْ أُرِيدُ أَنْ أُرِيَكُمْ كَيْفَ رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يُصَلِّي . قال أَيُّوبُ فَقُلْتُ لأَبِي قِلاَبَةَ وَكَيْفَ كانَتْ صَلاَتُهُ قال مِثْلَ صَلاَةِ شَيْخِنَا هَذَا يَعْنِي عَمْرَو بنَ سَلِمَةَ قال أَيُّوبُ وكانَ ذَلِكَ الشَّيْخُ يُتِمُّ التَّكْبِيرَ وإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ عَنِ السَّجْدَةِ الثَّانِيَةِ جَلَسَ وَاعْتَمَدَ عَلَى الأَرْضِ ثُمَّ قَامَ *

91-....... Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) bize geldi de, bizim şu (Basra'daki) mescidimizde bize namâz kıldırdı. Gelince: Namâz kılmak istemediğim hâlde sizlere namâz kıldıracağım. Lâkin sizlere Peygamber'i nasıl namâz kılar gördüğümü göstermek istiyorum, dedi: Eyyûb dedi ki: Ben, Ebû Kılâbe'ye: Mâlik'in namâzı nasıl oldu (yânî nasıl kıldırdı)? diye sordum. Bizim şu şeyhimiz, yânî Amr ibn Seleme'nin namâzı gibi dedi (ki o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ayağa kalkmadan evvel otururdu). Eyyûb: Bu şeyh, (i'tidâlden başka olarak her intikaalde) tekbîri tamamlar, ikinci secdeden başını kaldırdığında biraz oturur ve yere dayandıktan sonra ayağa kalkardı, dedi [122].

٦٣ـ بابٌ يُكَبِّرُ وَهُوَ يَنْهَضُ مِنَ السَّجْدَتَيْنِ وكانَ ابنُ الزُّبَيْرِ يُكَبِّرُ فِي نَهْضَتِهِ

63- BÂB: NAMÂZ KILAN KİMSE İKİ SECDEDEN (ÜÇÜNCÜYE) KALKARKEN TEKBÎR ALIR

Abdullah ibn Zubeyr de kalkışında tekbîr alırdı [123].

---

122 Şâfiî'ye göre sünnet olan, yere dayanarak kalkmaktır. Hanefîler'de bu dayanma sünnet değildir.

123 İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivâyet etmiştir.

٩٢ ـ حدّثنا يَحيى بنُ صالِحٍ قال حدّثنا فُلَيحُ بنُ سُلَيمانَ عن سَعِيدِ بنِ الحَارِثِ قال صَلَّى لَنا أبو سَعِيدٍ فَجَهَرَ بالتَّكبِيرِ حِينَ رَفَعَ رَأسَهُ مِنَ السُّجُودِ وَ حِينَ سَجَدَ وحِينَ رَفَعَ وحِينَ قامَ مِنَ الرَّكعَتَينِ وقال هَكَذا رَأيتُ النَّبيَّ ﷺ *

92-....... Bize Fulayh ibn Süleymân, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ebû Saîd Hudrî (R) bize namâz kıldırdı da, bu namâzda secdeden başını kaldırırken, (ikinci) secdeye varırken, bu secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan ayağa kalkarken tekbîrleri açıktan aldı ve: Peygamber'i namâzı böyle kılar gördüm, dedi [124].

٩٣ ـ حدّثنا سُلَيْمانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا غَيْلانُ بنُ جَرِيرٍ عن مُطَرِّفٍ قال صَلَّيْتُ أنا وعِمْرَانُ صَلاةً خَلْفَ عَلِيِّ بنِ أبِي طَالِبٍ رضى اللّهُ عنهُ فَكَانَ إذا سَجَدَ كَبَّرَ وإذا رَفَعَ كَبَّرَ وإذا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ فَلَمَّا سَلَّمَ أخَذَ عِمْرَانُ بِيَدِى فقال لَقَدْ صَلَّى بِنَا هَذَا صَلاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ أوْ قال لَقَدْ ذَكَّرَنِى هَذَا صَلاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ *

93-....... Bize Gaylân ibnu Cerîr, Mutarrıf'tan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn (R) ile birlikte (Cemel vak'a-

---

124 İsmâîlî'nin *el-Mustahrac*'ındaki hadîsin sonunda tercemesi ile, "Ebû Saîd namâzdan çıkınca ona: Senin kıldırdığın namâz husûsunda insanlar ihtilâfa düştüler, denildi. Bunun üzerine Ebû Saîd, minberin yanında ayağa kalktı da cemâate hitâben: Vallâhi kıldığınız şu namâz hakkında ihtilâf çıkmış, çıkmamış; hiç umurumda değil. Ben Rasûlullah(S)'ı namâzı böyle kılar görürdüm, dedi" ziyâdesi de vardır ki, bu, Buhârî'deki metni daha ziyâde îzâh ediyor.

Askalânî'nin dediği gibi, hadîste sözü edilen bu ihtilâf, namâzda imâmın tekbîrleri açıktan söyleyip söylememesi hakkında vâkı' olmuştu. İmrân hadîsinin şerhlerinden bilindiği üzere, Emevîler ile ta'yîn ettikleri âmiller, intikaalât tekbîrlerini cehren almazlardı. Ebû Saîd'in ihyâ etmek istediği sünnet unutulmuş ve cemâatten çoğunun meçhûlü kalmış olduğundan, tekbîrlerde cehr, sünnete uygun mudur, değil midir? diye ihtilâf vâkı' olmuştur.

Kütübü Sitte sâhibleri içinde bu hadîsi yalnız Buhârî tahrîc etmiştir. Buhârî hadîsleri üzerine *Mustahrac* yazan İsmâîlî, başka bir tarîkten Ebû Saîd Hudrî'nin namâz kıldırması sebebini naklediyor. Ma'lûm olduğu üzere Medîne'nin Emevîler tarafından vâlîsi olan Mervân ibnu'l-Hakem, Medîne'de olmadığı zamân, yâhud bir özrü bulunduğu zamânlarda Ebû Hureyre'yi namâz kıldırmak üzere kendine nâib nasb edermiş. "Bir defa Ebû Hureyre hastalandı, yâhud hazır değildi. Bize namâzı Ebû Saîd kıldırdı. Namâza başlarken, rukû'a varırken, secdeye giderken..." diye söze başlıyor.

sından sonra) Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında bir namâz kıldım. Emîru'l-Mü'minîn Alî, secdeye varırken, secdeden kalkarken, ikinci rek'attan kıyâma kalkarken hep ***Allâhu Ekber*** diye tekbîr aldı. Alî namâzdan selâm verip çıktığı zamân, İmrân benim elimden tuttu da: Yemîn olsun bu zât bize, Muhammed(S)'in kıldırdığı namâzı kıldırdı - yâhud şöyle: Vallâhi bu zât bana Muhammed'in namâz kıldırışını hatırlattı -, dedi [125].

٦٤ـ بابُ سُنَّةِ الجُلُوسِ فِى التَّشَهُّدِ وكانتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ تَجْلِسُ فِى صَلاَتِهَا جِلْسَةَ الرَّجُلِ وكانتْ فَقِيهَةً

64- TEŞEHHÜDDE OTURMA SÜNNETİ BÂBI

Ve Ümmü'd-Derdâ, namâzında erkek oturuşu hey'etinde otururdu; kendisi de bir fakîhe idi [126].

٩٤ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ عَبْدِ الرَّحْمَن بنِ القاسِمِ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ أنهُ أخْبَرَهُ أنَّهُ كانَ يَرَي عَبْدَ اللَّهِ ابنَ عُمَرَ رضَىَ اللَّهُ عنهما يَتَرَبَّعُ فِى الصَّلاَةِ إذَا جَلَسَ فَفَعَلْتُهُ وَأنَا يَوْمَئِذٍ حَدِيثُ السِّنِّ فَنَهَانِى عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُمَرَ وقال إنَّمَا سُنَّةُ الصَّلاَةِ أنْ تَنْصِبَ رِجْلَكَ اليُمْنَى وَتَثْنِىَ اليُسْرَى فَقُلْتُ إنَّكَ تَفْعَلُ ذَلِكَ فقالَ إنَّ رِجْلَىَّ لاَ تَحْمِلاَنِى *

94-....... Abdullah ibn Umer'in oğlu şöyle haber vermiştir: Kendisi, Abdullah ibn Umer'in namâzda teşehhüd için oturduğunda bağdaş kurduğunu görmüş. (Abdullah dedi ki:) Ben de babam Abdullah ibn Umer gibi bağdaş kurdum. Ben o günlerde yaşça küçüktüm. Babam Abdullah ibn Umer beni bu oturuştan nehy etti ve: Namâzdaki sünnet ancak sağ ayağını dikmen, sol ayağını da bükmendir, dedi. Oğlu ona: Sen bunu yapıp duruyorsun, deyince; İbn Umer: (Evet, yapıyorum) çünkü ayaklarım beni taşımıyor, cevâbını vermiştir [127].

---

125 Bu hadîs kısa ve uzun lâfızlarla aynı kitâbın "Tekbîrin sücûdda tamamlanması" ve "Tekbîrin rukû'da tamamlanması" unvânlarıyle geçen 35. ve 38. bâblarında da geçmişti. Açıklamalar için oralara bakılmalıdır.

126 Buhârî Ümmü'd-Derdâ'nın bu oturuşunu *et-Târîhu's-Sagîr*'inde Mekhûl'den mevsûlen rivâyet etmiştir. Bunu İbn Ebî Şeybe de rivâyet etmiştir.

127 Bir fiilin sünnet oluşuna sahâbînin şahâdet etmesi, Peygamber'in bu hususta ya sözünü işitmiş, yâhud fiilini görmüş olduğuna delâlet eder ki, bir merfû' hadîs hükmündedir.

Namâzda otururken sağ ayağı dikip sol ayağı bükmek sünnettir. Sünnetin

٩٥ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ خَالِدٍ عنْ سَعِيد عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو بنِ حَلْحَلَةَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو بنِ عَطَاءٍ و حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ بنِ أَبِي حَبِيبٍ وَيَزِيدَ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو ابنِ حَلْحَلَةَ عنْ مُحَمَّدِ بنِ عَمْرِو بنِ عَطَاءٍ أَنَّهُ كانَ جالِسًا مَعَ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ النبيِّ ﷺ فَذَكَرْنا صَلاَةَ النبيِّ ﷺ فقال أَبو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ أنا كُنْتُ أَحْفَظَكُمْ لِصَلاَةِ رسولِ اللهِ ﷺ رَأَيْتُهُ إِذَا كَبَّرَ جَعَلَ يَدَيْهِ حِذَاءَ مَنْكِبَيْهِ وإِذَا رَكَعَ أَمْكَنَ يَدَيْهِ مِنْ رُكْبَتَيْهِ ثُمَّ هَصَرَ ظَهْرَهُ فَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ اسْتَوَى حَتَّى يَعُودَ كُلُّ فقَارٍ مَكانَهُ فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَ يَدَيْهِ غَيْرَ مُفْتَرِشٍ ولاَ قابِضِهِمَا واسْتَقْبَلَ بِاطْرَافِ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ القِبْلَةَ فَإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَلَسَ عَلَى رِجْلِهِ اليُسْرَى وَنَصَبَ اليُمْنَى وإِذَا جَلَسَ فِي الرَّكْعَةِ الآخِرَةِ قَدَّمَ رِجْلَهُ اليُسْرَى وَنَصَبَ الأُخْرَى وَقَعَدَ عَلَى مَقْعَدَتِهِ * وَسَمِعَ اللَّيْثُ يَزِيدَ بنَ أَبِي حَبِيبٍ وَيَزِيدُ مِنْ مُحَمَّدِ بنِ حَلْحَلَةَ وابنُ حَلْحَلَةَ مِن إبْنِ عَطَاءٍ. وقال أَبو صالِحٍ عنِ اللَّيْثِ كُلُّ فقارٍ. وقال ابنُ المُبَارَكِ عنْ يَحْيى بنِ أَيُّوبَ. قال حدّثني يَزِيدُ بنُ أَبِي حَبِيبٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بنَ عَمْرٍو حَدَّثَهُ كُلُّ فقارٍ *

95- Bize Yahyâ ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Hâlid'den; o da Amr ibn Halhala'nın oğlu Muhammed'den; o da Amr ibn Atâ'nın oğlu Muhammed'den tahdîs etti. **H** Ve yine bize el-Leys

---

bu kadarı sâbit olduktan sonra oturuşun sıfatı hakkında ihtilâf edilmiştir. Bâzı insanlar erkek oturuşu ile kadın oturuşu arasında ayrılık görürler. Buhârî bâb başlığında Ümmü'd-Derdâ'nın namâzda teşehhüdde erkek gibi oturduğunu rivâyet etmekle berâber, Ümmü'd-Derdâ'nın bir fakîhe olduğu kaydını ilâve etmesi, oturuşlarda erkek ile kadın arasında fark gözetmemek mezhebine mâil olduğunu iş'âr eder. Seleften bâzıları kadın hakkında sünnet bağdaş kurmak olduğunu söylemiş; bâzıları da yalnız nâfile namâzlarda bağdaş kurmasını tecvîz etmiştir.

Herkese göre nâfile namâzda ve yalnız hasta hakkında farzda bağdaş kurmanın cevâzında, âlimler arasında ihtilâf vardır.

128 Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeye "iftirâş" denir. Tahâvî'nin rivâyetinde teşehhüd hey'eti hakkında tafsîlâf fazladır. Orada şöyle deniliyor: "Sonra oturup sol ayağını iftirâş etti, yânî altına aldı. Sağ ayağının üstünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu. Ve Şahâdet Kelimesi'ni telâffuz ederken parmağı ile işâret etti".

ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den ve Yezîd ibn Muhammed'den; onlar da Muhammed ibn Amr ibn Halhala'dan; o da Muhammed ibn Amr ibn Atâ'dan tahdîs etti. Muhammed ibn Atâ şöyle demiştir: Peygamber'in sahâbîlerinden bir takım zevât ile berâber otururken, Peygamber'in namâzını konuştuk. Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle dedi: Rasûlullah'ın namâzını en iyi belleyeniniz ben idim. Ben O'nu görürdüm ki, iftitâh tekbîrini aldığında ellerini omuzları hizâsına getirir. (Sonra Kur'ân'dan bir mikdâr okurdu). Rukû'a vardığında elleriyle dizlerini tutardı. Sonra belini (kamburlaştırmadan) büker, başını kaldırdığında kemiklerinden her biri yerli yerine gelinceye kadar doğrulur. Secde ettiğinde kollarını yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızın koyup, ayaklarının parmaklarını kıbleye karşı getirir. İlk iki rek'at başında (teşehhüd için) oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını diker [128]. Son rek'atta oturduğunda ise, sol ayağını ileri alıp ve diğerini dikip, mak'adesi üstüne oturur idi [129].

el-Leys ibn Sa'd da, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; Yezîd ise Muhammed ibn Halhala'dan; İbnu Halhala ise İbn Atâ'dan işitmiştir. Ebû Sâlih, el-Leys ibn Sa'd'dan "Kullu fakaarin" şeklinde söyledi. Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yahyâ ibn Eyyûb'dan söyledi. O şöyle demiştir: Bana Yezîd ibnu Ebî Habîb tahdîs etti. Ona da Muhammed ibn Amr "Kullu fakaarin (= Her sırt kemiği)" şeklinde tahdîs etmiştir [130].

٦٥ــ بابُ مَنْ لَمْ يَرَ التَّشَهُّدَ الأَوَّلَ واجِبًا لأَنَّ النبىَّ ﷺ قامَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ وَلَمْ يَرْجِعْ

65- PEYGAMBER (S) İKİNCİ REK'ATTAN ÜÇÜNCÜYE KALKTIĞI VE GERİYE DÖNMEDİĞİ İÇİN, BİRİNCİ TEŞEHHÜDÜ VÂCİB GÖRMEYEN KİMSE BÂBI

---

129 Mak'ade üzerine bu oturmaya "teverruk" denir. Bu hadîsin Ebû Dâvûd'daki rivâyetinin sonunda: "وزاد احمد قالوا صدقت. هكذا كان يصلى = Ahmed ibn Hanbel rivâyetinde şu ziyâde vardır: Ebû Humeyd ile birlikte o mecliste hâzır bulunan sahâbîler: Doğru söylüyorsun, Rasûlullah işte böyle namâz kılardı, dediler" ziyâdesi vardır ki, kıssanın bu fıkrası Buhârî'de yoktur. Ebû Humeyd'in rivâyet ettiği bu hadîs, bu sûretle pek ziyâde ehemmiyet kazanıyor. Zîrâ takrîben on sahâbînin daha tasdîkına mazhar oluyor.

Bu hadîs, birinci ve ikinci oturuş arasında oturuşça fark gözetenler ile gözetmeyen Ebû Hanîfe arasındaki dayanaklardan biridir. Şâfiî ile o tarafta kalan birçok fakîhler, birinci oturuşta yalnız iftirâşı, ikinci oturuşta ise teverrukü sünnet addederler.

130 Buhârî buradaki isnâdlarla, bu hadîste vâkı' olan an'anelerin semâ menzilesinde olduğunu ifâde etmek istemiştir (Kastallânî).

٩٦ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عن الزُّهرِيِّ قال حدّثني عَبْدُ الرَّحْمَنِ بنُ هُرْمُزَ مَوْلَى بَنِي عَبْدِ المُطَّلِبِ وقالَ مَرَّةً مَوْلَى رَبِيعَةَ ابنِ الحارث أنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ بُحَيْنَةَ وَهُوَ مِنْ أزْدِشَنُوءَةَ وَهُوَ حَلِيفٌ لِبَنِي عَبْدِ مَنَافٍ وكانَ مِنْ أصْحَابِ النبيِّ ﷺ أنَّ النبيَّ ﷺ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ لَمْ يَجْلِسْ فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ حَتَّى إذَا قَضَى الصَّلاَةَ وانْتَظَرَ النَّاسُ تَسْلِيمَهُ كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أنْ يُسَلِّمَ ثُمَّ سَلَّمَ *

96-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdulmuttalib oğulları'nın azadlısı olan Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etti. Ve Zuhrî bir kerre de Rabîa ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib'in azadlısı diye söyledi (ki bu iki nisbet arasında münâfât yoktur). Ezd Şenûe'den ve Abdü Menâf oğulları'nın halîflerinden olan Abdullah ibn Buhayne —ki Peygamber'in sahâbîlerinden idi— şunu nakletti: Peygamber (S) bir defa onlara öğle namâzı kıldırmış. Bu namâzda ilk iki rek'attan sonra teşehhüde oturmaksızın (secdeden üçüncü rek'ata) kalkmış. İnsanlar da O'na uyarak birlikte ayağa kalkmışlar. Namâzı bitirip de -halk, selâm vermesini bekledikleri sırada- oturduğu yerde tekbîr alıp, selâm vermeden (yanılmaktan dolayı) iki kerre secde etmiş ve sonra selâm vermiştir [131].

٦٦ـ باب التَّشَهُّدِ فِي الأُولى

66- (ÜÇ VE DÖRT REK'ATLI NAMÂZLARDA) BİRİNCİ OTURUŞTA TEŞEHHÜD OKUMAK BÂBI

٩٧ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا بَكْرٌ عنْ جَعْفَرِ بنِ رَبِيعَةَ عنِ الأَعْرَجِ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مالِكٍ ابنِ بُحَيْنَةَ قالَ صَلَّى بِنَا رسولُ اللَّهِ ﷺ الظهْرَ فَقَامَ وَعَلَيْهِ جُلُوسٌ فَلَمَّا كانَ فِي آخِرِ صَلاَتِهِ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ وهُوَ جالِسٌ *

97-....... Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah bizlere öğle namâzı kıldırdı. Üzerinde otur-

---

131 Bu kıssaya göre ilk teşehhüdün mahalli olan birinci oturuşun terki üzerine, noksanın yanılma secdesi ile bütünlenip telâfî edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır. Nitekim cumhûr kavli budur.

mak vazîfesi varken ayağa kalkıverdi. Nihâyet namâzının sonunda bulunduğu zamân oturduğu yerden iki secde yaptı [132].

٦٧ـ بَابُ التَّشَهُّدِ فِي الآخِرَةِ

67- SONUNCU OTURUŞTA TEŞEHHÜD OKUMAK BÂBI

٩٨ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا الأَعْمَشُ عنْ شَقِيقِ بنِ سَلَمَةَ قال قال عَبْدُ اللّهِ كُنَّا إذَا صَلَّيْنَا خَلْفَ النبيِّ ﷺ قُلْنَا السَّلاَمُ عَلَى جِبْرِيلَ وميكَائِيلَ السَّلاَمُ عَلَى فُلاَنٍ وَفُلاَنٍ فالْتَفَتَ إِلَيْنَا رَسولُ اللهِ ﷺ فقال إنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلاَمُ فإذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلِ التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ والصَّلَوَاتُ والطَّيِّبَاتُ السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النبيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وبَرَكَاتُهُ السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ فَإِنَّكُمْ إذَا قُلْتُمُوهَا أَصَابَتْ كُلَّ عَبْدٍ للهِ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ والأَرْضِ أَشْهَدُ أَنْ لاَإِلَهَ إلاَّ اللَّهُ وأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ *

98-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber'in arkasında namâz kıldığımız vakitlerde ***es-Selâmu alâ Cibrîyle ve Mîkâîyle, es-Selâmu alâ fulânin ve fulânin*** (= Cibrîl'e ve Mikâîl'e selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere selâm olsun) derdik. Rasûlullah (S) bize döndü de şöyle buyurdu: *"Selâm Allah'ın kendisidir* [133]. *Herhanginiz namâz kıldığında* ***et-Tahıyyâtu li'llâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyıbâtu. es-Selâmu aleyke eyyuhen-nebiyyu ve rahmetu'llâhi ve berekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihıyn*** (= Tahiyyetler Allah'a dönücü ve O'na mahsûstur. Salâvât Allah içindir; tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Peygamber, selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm ol-

---

132 Yânî selâmdan önce ve teşehhüdden sonra iki secde yaptı. Bu hadîste "Üzerinde oturma vazîfesi varken ayağa kalkıverdi" dediği için, bâzı âlimler bunda vucûba bir iş'âr vardır, demişlerdir.

et-Teşehhüd; tefa'ul vezninde, namâz oturuşunda Şehâdet Kelimeleri'ni müştemil olan "Tahıyyât"ı okumak ma'nâsınadır ki, şer'î bir vazı'dır *(Kaamûs Ter.)*.

133 Buhârî'nin diğer rivâyetinde hadîs ***es-Selâmu alâ'llâhı*** fıkrasını ihtivâ ediyor. ***Selâm,*** Allah'ın güzel isimlerinden olunca, ***es-Selâm alâ'llah, es-Selâm alâ's-Selâm*** takdîrinde olmuş oluyor ki, selâmın ma'kûl vechi kalmaz. Peygamber bu sebeble *"Selâm Allah'ın kendisidir"* (Yânî, O'na selâm gerekmez) buyurmuştur.

sun), *desin*[134]. *Zîrâ bu **ibâdu'llâhi's-sâlihıyni** dediğinizde, gökte olan ve yerde olan her sâlih kula râci' olmuş olur.* (Bundan sonra da:) ***Eşhedu en lâ ilâhe ille'llâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu*** (= Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve elçisidir), *deyiniz*" buyurdu.

٦٨ــ بابُ الدُّعاءِ قَبْلَ السَّلامِ

68- (TEŞEHHÜDDEN SONRA) SELÂMDAN ÖNCE DUÂ ETMEK BÂBI

٩٩ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنا عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ زَوْجِ النبيِّ ﷺ أخْبَرَتْهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ يَدْعُو فِي الصَّلاَةِ اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ القَبْرِ وأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَسِيحِ الدَّجَّالِ وأعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا وَ فِتْنَةِ المَمَاتِ اللَّهُمَّ إنِّي أعُوذُ بِكَ مِنَ المَأْثَمِ و المَغْرَمِ فقالَ لَهُ قائِلٌ ما أكْثَرَ ما تَسْتَعِيذُ مِنَ المَغْرَمِ فقال إنَّ الرَّجُلَ إذَا غَرِمَ حَدَّثَ فَكَذَبَ وَوَعَدَ فأخْلَفَ * وعَنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني عُرْوَةُ أنَّ عَائِشَةَ رضى اللّهُ عنها قالَتْ سَمِعْتُ رسولَ اللهِ ﷺ يَسْتَعِيذُ فِي صَلاَتِهِ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ * قال مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ سَمِعْتُ خَلَفَ بنَ عامِرٍ يَقُولُ فِي المَسِيحِ وَالمَسِّيحِ مُشَدَّدٌ لَيْسَ بَيْنَهُما فَرْقٌ وَهُمَا واحِدٌ أحَدُهُمَا عِيسَى عليه السَّلامُ والآخَرُ الدَّجَّالُ *

99-....... Bize Urve ibnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S)

---

134 Bundan sonraki ibâre "***Ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihıyn***" lâfzıyla selâm etmenin diğer lâfızlara neden üstün olduğunu beyân eden bir ara cümledir. Yoksa "***Ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihıyn***"den sonra hemen teşehhüd gelir. Nitekim bâzı rivâyetlerde bu ara cümlesi kelâmın sonuna ve teşehhüdden sonraya alınmıştır. Bu rivâyette bu sözün araya girmesi râvîlerden birinin tasarrufu gibi görünüyor.

Peygamber'in "***es-Selâmu alâ Cibrîyle ve Mikâîyle, es-Selâmu alâ fulânın ve fulânın***" diyerek melek isimlerini saymaktan vazgeçirmek için öğrettiği bu mubârek lâfız, Peygamber'in cevâmi'u'l-kelîm sözlerinden biridir. Farzı muhal sahâbîler ömürleri oldukça birer birer melâike isimlerini saysalardı, yine melâikenin çoğu açıkta kalacaktı. Bu lâfız ise bütün melekleri şâmil olduğu gibi, Peygamberler Rasûller, Sıddîklar, hulâsa sâlih olan kulların hepsini de şâmildir.

namâzın içinde (yânî sonunda)[135]: ***"Allâhumme innî eûzu bike min azâbi'l-kabri. Ve eûzü bike min fitneti'l-Mesîhi'd-Deccâl. Ve eûzu bike mine'l-mahyâ ve'l-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-mağrami*** (= Yâ Allah, ben kabir azabından Sana sığınırım. Deccâl Mesîh fitnesinden de Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah, ben günâh işlemekten ve borçlu olmaktan da Sana sığınırım)" diye duâ ederdi. Bir sözcü kendisine: Borçtan Allah'a sığınmayı neden çok söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Peygamber: *"İnsan borçlandığı vakit söz söyler de yalan uydurur; söz verir de sözünde duramaz"* buyurdu[136].

Yine ez-Zuhrîden: Şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe: Ben Rasûlullah'tan, namâzının içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınmakta olduğunu işittim, demiştir.

Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Ben Halef ibn Âmir'den işittim; o, şeddesiz el-Mesîh ile şeddelenmiş el-Messîh isimleri hakkında: Bu ikisi arasında hiçbir fark yoktur; bunların biri Îsâ aleyhi's-selâm, diğeri de Deccâl'dir, diyordu[137].

١٠٠ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعيدٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ يَزِيدَ بنِ أبى حَبِيبٍ عنْ أبِى الخَيْرِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عَمْرٍو عنْ أبى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رضى اللهُ عنه انَّهُ قال لِرَسولِ اللهِ ﷺ عَلِّمْنِى دُعاءً أدْعُو بِهِ فِى صَلاَتِى قال قُلِ اللَّهُمَّ إنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى ظُلْماً كَثِيراً ولاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إلاَّ أنْتَ فاغْفِرْلِى مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِى إنَّكَ أنْتَ الغَفورُ الرَّحِيمُ *

---

135 "Fi's-Salât = Namâzda" demekle, namâzın hangi rüknünde bu duânın okunacağı kat'î olarak bilinemese de duâ yerinin namâzın sonunda teşehhüdden sonra selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karînelerden başka bâzı haberler ile de sâbit oluyor. Nitekim bundan sonraki bâbda zikredilecek bu hadîsin diğer rivâyetinin sonunda "Sonra dilediği duâyı seçer" buyurulmuştur. Hadîsler birbirini tefsîr edicidir. Binâenaleyh duâ yerinin son teşehhüdden sonrası olduğu taayyün ediyor. Bu konuda başka hadîsler de vardır.

136 Mesîh, Îsâ ibn Meryem'e de, Deccâl'e de denir. Lâkin ikincisi dâimâ Deccâl kaydıyle birinciden ayırdedilir. Deccâl'e Mesîh denilmesi, kendisinden hayır silindiği, yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud yeryüzünü kısa zamân içinde dolaşacağı içindir.

Meryem oğlu Îsâ'ya Mesîh denmesi hakkında türlü türlü vecihler beyân edilmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşîha"dan alındığına dâir olan vecih, hepsinden kuvvetli görünüyor.

137 Buhârî bu fıkrada, o zâtın Mesîh ve Messîh isimleri arasında fark görmediğini hikâye ediyor. Bu iki isim arasında fark olduğu görüşleri de vardır.

100-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebu'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr'dan; o da Ebû Bekr es-Sıddîk'dan tahdîs etti. Ebû Bekr, Rasûlullah'a: Bana bir duâ öğret de, namâzımın içinde (yânî sonunda) onunla duâ edeyim, demiş. Rasûlullah da: "*Allâhumme innî zalemtu nefsî zulmen kesîran. Ve lâ yagfiru'z-zunûbe illâ ente. Fağfir lî mağfiraten min indike ve'rhamnî. İnneke ente'l-gafûru'rrahîmu* (= Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulüm ettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak sensin. Öyle ise kendi rahîmiyyet katından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana rahmet eyle. Şübhesiz ki Gafûr ve Rahîm, ancak Sen'sin), *de*" buyurdu[138].

٦٩ــ بابُ مايُتَخيَّرُ مِنَ الدُّعاءِ بَعْدَ التَّشَهُّدِ وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ

69- TEŞEHHÜDDEN SONRA (SELÂMDAN ÖNCE) VÂCİB OLMAKSIZIN TERCÎH OLUNACAK DUÂ BÂBI

١٠١ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيي عنِ الأعْمَشِ قال حدّثني شَقِيقٌ عنْ عَبْدِ اللهِ قال كُنَّا إذَا كُنَّا مَعَ النبيِّ ﷺ فِي الصَّلاةِ قُلْنَا السَّلامُ عَلَى اللهِ مِنْ عِبَادِهِ السَّلامُ عَلَى فُلانٍ وَفُلانٍ فقال النبيُّ ﷺ لاَ تَقُولُوا السَّلامُ عَلَى اللهِ فَإنَّ اللهَ هُوَ السَّلامُ وَلَكِنْ قُولُوا التَّحِيَّاتُ للهِ والصَّلَوَاتُ والطَّيِّبَاتُ السَّلامُ عَلَيْكَ أيُّهَا النبيُّ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ السَّلامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحينَ فإنَّكُمْ إذَا قُلْتُمْ أصابَ كُلَّ عَبْدٍ فى السَّماءِ أوْ بَيْنَ السَّماءِ والأرْضِ أشْهدُ أنْ لاَإلَهَ إلاَّ اللهُ وأشْهَدُ أنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ثُمَّ يَتَخيَّرُ مِنَ الدُّعاءِ أعْجَبَهُ إلَيْهِ فَيَدْعُو *

101-....... Bana Şakîk, Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

---

138 Bu hadîsi sahâbî sahâbîden rivâyet etmiştir. Bundan dolayı da hadîscilerden kimi Abdullah ibn Amr'ın müsnedinde, kimi ise Ebû Bekr'in müsnedinde zikretmişlerdir.

Hadîste taleb, niyâz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve duâ Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyetine ilticâ ile sona erdiriliyor, ki bu mübârek duânın cevâmi'u'l-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ kul, büyük ve çok zulüm sâhibi olmak gibi taksîrâtının kemâlini i'tirâf etmekle berâber, mağfiret ve rahmetten ibâret olan in'âmın kemâlini de taleb ediyor. Mağfiret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak, rahmet de cennete girdirilerek Rabb'a nazardan hissedâr kılınmaktır. Ne saâdet! Ne büyük kurtuluş ve zafer!

Bizler Peygamber'in berâberinde namâz içinde bulunduğumuzda, *es-Selâmu alâ'llâhi min ibâdihi, es-Selâmu alâ fulânin ve fulânin* (= Allâh'a kullarından selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere de selâm olsun) der idik. Peygamber (S) bize: *"Allah'a selâm olsun demeyin. Çünkü Selâm, Allah'ın kendisidir. Lâkin şöyle deyiniz:* ***Et-Tahıyyâtu li'llâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyke eyyuhen-nebiyyu ve rahmetullahi ve berekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdi'llâhi's-sâlihıyn.*** *Zîrâ sizler bu* ***İbâdi'llâhi's-sâlihıyn****'ı söylediğiniz zamân, gökte olan her kula* -yâhud gök ile yer arasındaki her sâlih kula- *râci' olmuş olur.* (Sonra da:) ***Eşhedu enlâ ilâhe ille'l-lâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu*** *deyiniz. Sonra musallî en çok beğendiği duâyı seçer de onunla niyâzda bulunur"* buyurdu [139].

٧٠ــ باب مَنْ لَمْ يَمْسَحْ جَبْهَتَهُ وأَنْفَهُ حَتَّى صَلَّى. قال أَبُو عَبْدِ اللهِ
رَأَيْتُ الحُمَيْدِيَّ يَحْتَجُّ بِهَذَا الحَدِيثِ أَنْ لاَ يَمْسَحَ الجَبْهَةَ فِي الصَّلاَةِ

70- NAMÂZI KILIP TAMAMLAYINCAYA KADAR ALNINI VE BURNUNU ELİYLE SİLMEYEN KİMSE BÂBI

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ben el-Humeydî'yi gördüm ki, o musallînin namâz içinde iken alnını elle mesh edip silemiyeceğine bu gelecek hadîsle ihticâc ediyordu, dedi.

١٠٢ــ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إِبْرَاهِيمَ قال حدّثنا هِشَامٌ عَنْ يَحْيى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قال سَأَلْتُ أَبا سَعِيدٍ الخُدْرِيَّ فقال رأَيْتُ رَسولَ اللهِ ﷺ يَسْجُدُ فِي الماءِ والطِّينِ حَتَّى رَأَيْتُ أَثَرَ الطِّينِ فى جَبْهَتِهِ *

102-....... Bize Hişâm, Yahyâ'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir. Ben (Kadir gecesini) Ebû Saîd'e sordum. O, şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S)'ı su ve çamur içinde secde eder hâlde gördüm. Hattâ (namâzdan çıktığımızda) Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm [140].

---

139 Buradaki *"Sonra en çok beğendiği duâyı seçer"* ta'bîri, duâların vâcib olmayıp, mendûb olduğuna delâlet etmiştir.

Teşehhüdden sonra Peygamber'e salât okumak Şâfiî'ye göre vâcibdir. Bâzılarına göre ise bu da mendûbdur.

140 Peygamber unutarak yâhud da ru'yâsının tasdîki için bilerek burnundan çamur izini silmemişti. İnsanlar görsün de bu gecenin o gece olduğunu istidlâl etsinler

٧١ـ بابُ التَّسْلِيمِ

71- (NAMÂZIN SONUNDA) SELÂM VERMEK BÂBI

١٠٣ـ حدّثنا مُوسَى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا إبْراهِيمُ بنُ سَعْدٍ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عن هِنْدَ بِنْتِ الحَارِثِ أنَّ أُمَّ سَلَمَةَ رضى اللَّهُ عنها قالَتْ كان رسولُ اللهِ ﷺ إذَا سَلَّمَ قامَ النِّسَاءُ حِينَ يَقْضِي تَسْلِيمَهُ ومَكَثَ يَسِيراً قَبْلَ أنْ يَقُومَ قال ابنُ شِهَابٍ فأُرَى . واللهُ أعْلَمُ أنَّ مُكْثَهُ لِكَيْ يَنْفُذَ النِّسَاءُ قَبْلَ أنْ يُدْرِكَهُنَّ مَنِ انْصَرَفَ مِنَ القَوْمِ *

103-....... Bize ez-Zuhrî, Hind bintu'l-Hâris'ten tahdîs etti. Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -namâzdan- selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı zamân kadınlar hemen kalkarlar, Rasûlullah da ayağa kalkmadan evvel azıcık dururdu [141].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki -Allah en iyi bilendir- Rasûlullah'ın bu bekleyip eğlenmesi, kadınlar, cemâatin namâzdan çıkmış olanları kendilerine yetişmezden evvel savuşmuş bulunsunlar içindir [142].

٧٢ـ بابٌ يُسَلِّمُ حِينَ يُسَلِّمُ الإمامُ. وكانَ ابنُ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما يَسْتَحِبُّ إذَا سَلَّمَ الإمامُ أنْ يُسَلِّمَ مَنْ خَلْفَهُ

---

diye. Peygamber'in bunu hissetmemiş olması yâhud cevâzını beyân için bilerek terketmiş olması da muhtemildir. Müellif Buhârî bu ihtimâllerden dolayı bu husûstaki işi, bununla istidlâl eden Humeydî'ye muvâfakat veyâ muhâlefette müctehide bırakıp, hüküm vermemiştir.

Bu hadîs, daha geniş olarak aynı kitâbın "Çamur içinde iken de burun üzerinde secde etmek" unvânlı 54. bâbında da geçmişti.

141 Namâzdan çıkmak için selâmın farz veyâ sünnet olduğu mes'elesinde görüşler ayrılmıştır. Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre selâm rükündür; namâzdan cüzdür; namâz onunla tamâm olur. Selâm vermedikçe namâzdan çıkmak câiz değildir.

Ebû Hanîfe'ye göre bir rivâyette vâcib, diğerinde sünnettir.

Bu hadîs, Peygamber'in namâzdan çıkmak için selâma devâm ettiğini iş'âr edicidir. Buna delâlet eden diğer hadîsler de çoktur. *"Sallû kemâ raeytumûnî usalli"* hadîsiyle ise, bu kat'î olarak sâbittir.

142 Bu sözden Peygamber'in, kadınların mescidden çıkmalarına vakit bırakmak için biraz beklediği anlaşılıyor.

72- BÂB: İMÂMLA NAMÂZ KILAN KİMSE, İMÂM SELÂM VERİRKEN SELÂM VERİR

Ve İbn Umer, imâm selâm verdiği vakit, arkasında olanların hemen selâm vermelerini müstehâb görürdü [143].

١٠٤ـ حدّثنا حِبَّانُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ أخبرنا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ مَحْمُودِ بنِ الرَّبِيعِ عنْ عِتْبَانَ قال صَلَّيْنَا مَعَ النبيِّ ﷺ فَسَلَّمْنَا حِينَ سَلَّمَ *

104-....... Itbân (R): Biz Peygamber'le birlikte namâz kıldık. O selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik, demiştir [144].

٧٣ـ بابُ مَنْ لَمْ يَرُدَّ السَّلاَمَ عَلَى الإمامِ واكْتَفَى بِتَسْلِيمِ الصَّلاَةِ

73- İMÂMIN SELÂMINA KARŞILIK (OLMAK ÜZERE ÜÇÜNCÜ BİR) SELÂMI TEKRÂR ETMEYEN VE NAMÂZIN İKİ SELÂMI İLE İKTİFÂ EDEN KİMSE BÂBI

١٠٥ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنَا مَعْمَرٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني مَحْمُودُ بنُ الرَّبِيعِ وزَعَمَ أنَّهُ عَقَلَ رسولَ اللهِ ﷺ وَعَقَلَ مَجَّةً مَجَّهَا مِنْ دَلْوٍ كانَ فِي دَارِهِمْ قال سَمِعْتُ عِتْبانَ بنَ مالِكٍ الأَنْصارِيَّ ثُمَّ أحَدَ بَنِي سَالِمٍ قالَ كُنْتُ أُصَلِّي لِقَوْمِي بَنِي سالِمٍ فأَتَيْتُ النبيَّ ﷺ فَقُلْتُ إنِّي أنْكَرْتُ بَصَرِي وإنَّ السُّيُولَ تَحُولُ بَيْنِي و بَيْنَ مَسْجِدِ قَوْمِي فَلَوَدِدْتُ أنَّكَ جِئْتَ فَصَلَّيْتَ فِي بَيْتِي مكاناً حَتَّى أتَّخِذَهُ مَسْجِداً فقال أفْعَلُ إنْ شاءَ اللهُ فَغَدَا عَلَيَّ رسولُ اللهِ ﷺ وأبو بَكْرٍ مَعَهُ بَعْدَ ماashْتَدَّ النَّهارُ فاسْتَأْذَنَ النبيُّ ﷺ

---

143 İbn Umer'in bu haberini İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle rivâyet etmiştir.

144 Bu hadîs, evvelce daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât'ın 46. bâbında geçmişti. Buhârî bunu *Sahîh*'inin on yerden fazla yerlerinde tahrîc etmiştir. Burada Buhârî'nin bu hadîsten çıkarmak istediği hüküm, me'mûmun -duâ ve diğer şeylerle meşgûl olarak- selâmını imâmın selâmından sonraya bırakmaması müstehâb olduğudur. İbn Umer'in haberini de bunun için rivâyet etmiştir.

فَأَذِنْتُ لَهُ فَلَمْ يَجْلِسْ حَتَّى قَالَ أَيْنَ تُحِبُّ أَنْ أُصَلِّيَ مِنْ بَيْتِكَ فَأَشَارَ إِلَيْهِ مِنَ الْمَكَانِ الَّذِي أَحَبَّ أَنْ يُصَلِّيَ فِيهِ فَقَامَ فَصَفَفْنَا خَلْفَهُ ثُمَّ سَلَّمَ وَسَلَّمْنَا حِينَ سَلَّمَ *

105-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî haber verdi ve Rasûlullah'ı hatırladığını, evlerinde bulunan bir kovadan ağzına su alıp püskürdüğünü hatırladığını söyledi. Bu Mahmûd şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den sonra Sâlim oğulları'nın birinden işittim. Itbân şöyle dedi: Ben kendi kavmim olan Sâlim oğulları'na namâz kıldırır idim. Peygamber'e geldim de: Gözlerimi inkâr eder oldum. Seller benimle kavmimin mescidi arasında engel oluyor. Gönlüm arzu etti ki, Sen bize gelsen ve benim evimde bir yerde namâz kıldırsan, ben de o yeri bir mescid edinsem, dedim. Rasûlullah: "*İnşâallah* (bunu) *yaparım*" dedi. Ertesi sabâh Rasûlullah, berâberinde Ebû Bekr olarak, gündüz şiddetlendikten sonra bana geldi. Peygamber içeri girme izni istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı, hemen: "*Evinizin neresinde namâz kıldırmamı istiyorsun?*" dedi. Akabinde Itbân Peygambere, namâz kıldırmasını arzû ettiği münâsib bir yeri gösterib işâret etti. Orada Peygamber namâza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik [145].

٧٤ ـ بَابُ الذِّكْرِ بَعْدَ الصَّلاَةِ

74- NAMÂZDAN SONRA ZİKR(ETMEK) BÂBI

---

145 Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât, "Evlerde mescidler..." unvânlı 46. bâbda, küçük lâfız farkıyle ve ayrı tarîkten rivâyet etmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, son cümlesidir.

Namâzdan çıkmak için kaç kerre selâm verilir? Bu selâmlar ikidir. Birçok hadîslerde bildirildiği üzere musallî bir kerre sağ tarafına yanağın akı görününceye kadar dönüp "*es-Selâmu aleyküm ve rahmetu'llah*", bir kerre de sol tarafına yine yanağın akı görününceye kadar dönüp "*es-Selâmu aleykum ve rahmetu'llah*" der. Namâzdan çıkarken selâmın sünnet olan lâfzı işte budur. Peygamber'in başka lâfız ile selâm verdiğini rivâyet eden yoktur.

Mâlikîler imâma selâmı redd olmak üzere, muktedînin kıbleye yönelerek üçüncü bir selâm daha vermesini müstehâb görürler.

Buhârî muktedînin üçüncü selâmı vermeksizin yalnız iki selâm ile yetineceğine delîl olmak üzere, bu Itbân ibn Mâlik hadîsini buraya getirmiştir. Buhârî, bilindiği üzere, mes'elede ayrı görüşler olduğu zamân başlığı kesin hüküm vermiyecek bir ifâde ile yazıyor.

١٠٦ـ حدّثنا إسْحَاقُ بنُ نَصْرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخْبَرَنِي عَمْرٌو أنَّ أبا مَعْبَدٍ مَوْلَى ابنِ عَبَّاسٍ أخْبَرَهُ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما أخْبَرَهُ أنَّ رفْعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ حِينَ يَنْصَرِفُ النَّاسُ مِنَ المَكْتُوبَةِ كانَ عَلَى عَهْدِ النبيِّ ﷺ * وقال ابنُ عَبَّاسٍ كُنْتُ أعْلَمُ إذَا انْصَرَفُوا بِذَلِكَ إذَا سَمِعْتُهُ *

106-....... İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: İnsanlar farz namâzdan çıkınca yüksek sesle zikretmek (tâ) Peygamber (S)'in zamânında var idi.

Yine aynı senedle İbn Abbâs: Ben bu sesi işitir işitmez, bununla (yânî zikr seslerinin yükselmesiyle) insanların namâzdan çıktıklarını bilirdim, demiştir [146].

١٠٧ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَمْرٌو قال أخْبَرَنِي أبُو مَعْبَدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال كُنْتُ أعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلاةِ النبيِّ ﷺ بِالتَّكْبِيرِ * قال عَلِيٌّ حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍو قال كانَ أبُو مَعْبَدٍ أصْدَقَ مَوَالِي ابنِ عَبَّاسٍ قال عَلِيٌّ وَاسْمُهُ نافِذٌ *

107- Bize Alî ibnu Abdillah haber verip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr (ibn Dînâr) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R): Ben Peygamber (S)'in namâzı bitirdiğini tekbîrden anlardım, demiştir.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti. Amr ibn Dînâr: Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'ın azadlı kölelerinin en doğru sözlüsüdür, demiştir. Alî ibnu'l-Medînî: Ebû Ma'bed'in ismi Nâfiz'dir, dedi [147].

---

146 Seleften bâzıları farz namâzdan sonra tekbîr ile Allah'ı anmakla sesi yükseltmenin müstehâb olduğuna bu hadîsle istidlâl etmişlerdir. Zîrâ İbn Abbâs, Peygamber zamânında yapılan bir şeyi haber veriyor ki, bu merfû' haber hükmündedir. Hâlbuki mezheb imâmları tekbîr ve zikr ile ses yükseltmenin müstehab olmadığında müttefiktirler. Yalnız müteahhırînden İbn Hazm bunu müstehâb görüyor. İmâm Şâfiî, bu hadîsi Peygamber'in dâimâ yapmayıp bâzı kerreler sahâbîlerine zikrin keyfiyyetini öğretmek için cehren zikretmiş olduğuna hamledip, namâzdan çıktıktan sonra imâmın da me'mûmun da gizlice zikretmeleri-ni ve öğretme maksadı bulunursa, öğretmek için açıktan edilip sonra gizlenmesini tercîh etmiştir.

147 Buhârî bunu Alî ibnu'l-Medînî'den; o da Sufyân ibn Uyeyne'den; o da Amr

١٠٨ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى بَكْرٍ قال حدّثنا مُعْتَمِرٌ عنْ عُبَيْدِ اللهِ عنْ سُمَىٍّ عن أبِى صالِحٍ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رضى اللهُ عنه قال جاءَ الفُقَرَاءُ إلى النبىِّ ﷺ فقالُوا ذَهَبَ أهْلُ الدُّثُورِ مِنَ الأَمْوالِ بالدَّرَجاتِ العُلاَ والنَّعِيمِ المُقِيمِ يُصَلُّونَ كمَا نُصَلِّى وَيَصُومُونَ كَما نَصُومُ وَلَهُمْ فَضْلٌ مِنْ أمْوَالٍ يَحُجُّونَ بِهَا وَيَعْتَمِرُونَ وَيُجَاهِدُونَ ويَتَصَدَّقُونَ قال ألاَ أُحَدِّثُكُمْ بِمَا إنْ أخَذْتُمْ بِهِ أدْرَكْتُمْ مَنْ سَبَقَكُمْ وَلَمْ يُدْرِكْكُمْ أحَدٌ بَعْدَكُمْ وكُنْتُمْ خَيْرَ مَنْ أنْتُمْ بَيْنَ ظَهْرَانَيْهِ إلاَّ مَنْ عَمِلَ مِثْلَهُ تُسَبِّحُونَ وَتحْمَدُونَ وَتُكَبِّرُونَ خَلْفَ كُلِّ صَلاَةٍ ثَلاثاً وَثلاثِينَ فاخْتَلَفْنَا بَيْنَنَا فَقال بَعْضُنا نُسَبِّحُ ثَلاثاً وثَلاثِينَ وَنَحْمَدُ ثلاثاً وثلاثِينَ وَنُكَبِّرُ أرْبَعاً وثلاثِينَ فَرجَعْتُ إلَيْهِ فقال تَقُولُ سُبْحَانَ اللهِ وَالحَمْدُ للهِ واللهُ أكْبَرُ حَتَّى يَكُونَ مِنْهُنَّ كُلُّهنَّ ثَلاثاً وثَلاثِينَ *

108-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Fakîrler Peygamber'e geldiler de: Servet sâhibleri en yüksek dereceleri ve devâmlı ni'meti alıp gittiler. Onlar bizim kıldığımız gibi namâz kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Onların artık malları var da onunla hacc ediyorlar, umre yapıyorlar, cihâd ediyorlar, sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Size bir şey haber vereyim mi ki, siz onu yaptığınız takdîrde hem* (bu husûslarda) *sizi geçmiş olanlara yetişesiniz, hem de sizden sonraya kalanlardan hiçbir kimse size yetişemesin* [148]*? Ve içlerinde bulunduğunuz cemâat içinde en hayırlı* (ümmet) *siz olasınız* [149]*? Meğer ki* (onların içinde size tavsiye ettiğim amelin) *benzerini yapan biri bulunsun* [150]*. Her farz namâzdan son-*

---

ibn Dînâr'dan olarak nakletmekle, bu Ebû Ma'bed hadîsinin sıhhatinde ta'n yapılamıyacağını, Ebû Ma'bed'in âdil bir râvî olduğunu, çünkü bunu Ahmed de *Müsned*'inde rivâyet ettiğini... işâret etmiştir.

148 "Sizlerden sonraya kalanlar.."dan maksad, bu öğreteceğim zikri yapmayıp, derecelere nâil olmakta geri kalanlar demektir.

149 En hayırlı olmakla vasıflanan ümmet, sadaka veren zenginlerle zikreden fakîrlerin toplamı olmak daha uygundur. Bu hayriyyet, yalnız zikredici fakîrlere tahsîs edilirse, zikrin sadakadan mutlaka efdal olduğuna hükmetmek lâzım gelir ki, bu dâimâ böyle olmaz.

150 Bu istisnâ hükmünce, öğreteceğim zikirleri yapan zenginler, sizlerin aşağısında kalmamış olurlar demek gibidir. Bu takdîrce istisnâ edilen zenginler, şikâyet eden fakîrlere ya musâvî, ya onlardan efdal olmuş olurlar. Bundan da zikredici zenginlerin, zikredici fakîrlerin -hiç değilse- aşağısında olmadıkları istidlâl olunur.
Fakîrlere tesliyyet verici olan Peygamber'in bu öğretmesinden maksad, mut-

ra otuz üç kerre tesbîh eder, tahmîd eder, tekbîr alırsınız". Râvî dedi ki: Aramızda ihtilâf ettik: Bâzımız otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd eder, otuz dört kerre tekbîr alırız, dedi. Bunun üzerine (sormak için) yanına döndüm. O: ***Subhânallâhı, ve'l-hamduli'llahi ve Allâhu Ekber*** ta'bîrlerinden her biri otuz üçer oluncaya kadar söylersin dedi [151].

١٠٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفيانُ عَنْ عَبْدِ المَلِكِ ابنِ عُمَيْرٍ عنْ وَرَّادٍ كاتِبِ المُغِيرَةِ بنِ شُعْبَةَ قالَ أمْلَى عَلَيَّ المُغِيرَةُ بنُ شعْبَةَ فِى كِتابٍ إلَى مُعَاوِيَةَ إنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَقُولُ فى دُبُرِ كُلِّ صَلاةٍ مَكْتُوبَةٍ لاَإلَهَ إلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَشَرِيكَ لَهُ لَهُ المُلْكُ ولَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شىءٍ قَدِيرٌ اللَّهُمَّ لاَمانِعَ لِمَا أعْطَيْتَ ولاَ مُعْطِىَ لِمَا مَنَعْتَ وَلاَ يَنْفَعُ ذَاالجَدِّ مِنْكَ الجَدُّ *وقال شُعْبَةُ عنْ عَبْدِ المَلِكِ بِهٰذَا. وعنِ الحَكَمِ عنِ القَاسِمِ بنِ مُخَيْمِرَةَ عنْ وَرَّادٍ بِهٰذَا. وقال الحَسَنُ الجَدُّغَنًى *

109-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan tahdîs etti. Verrâd şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be, Muâviye'ye yazdığı bir mektûbda bana şöyle imlâ etti. Peygamber (S) her farz namâzdan sonra: ***"Lâ ilâhe ille'llâhu vehdehu lâ şerike lehu. Lehu'l-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadîr. Allâhumme lâ mânia limâ a'tayte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ yenfau ze'l-ceddi minke'l-ceddu*** (= Yegâne Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Her şeye kudreti yeten de O'dur. Yâ Allah, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok; vermediğini ve-

---

laka zenginleri fakîrlerin aşağısında bırakmak değil, mâlî kudretleriyle yetişemiyecekleri sevâblara, en yüksek derecelere ve devâmlı ni'mete kolaylıkla yetişebilmelerinin yolunu göstermektir. Çünkü ***"Bu Allah'ın bir fadlıdır ki, onu kime dilerse ona verir"*** (el-Mâide: 54; el-Hadîd: 21; el-Cumua: 4).

"Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesîle yaptığı şeyleri temennî etmeyin..." (en-Nisâ: 31)âyetindeki nehiy ise, husûlü mümkin olmayan şeyleri temennî hakkındadır.

151 Bu rivâyete göre râvî Sumeyy başka türlü, ihtimâl ki on bir kerre tesbîh ve tahmîd ve tekbîr edeceğini anlamış. Ehlinden kendisine muhâlif olan zât, tekbîrin otuz dört kerre olacağını söylemiş. Ebû Hureyre'den hadîsi alıp bu mes'elede hakem edinilen Ebû Sâlih, doğrusu otuz üç tesbîh, otuz üç tahmîd, otuz üç tekbîr olduğunu söylemiş. Fakat bu konuda birbirine muhâlif rivâyetler çoktur. Yalnız Aynî bunlardan on altısını tesbît etmiştir. Biz hulâsa olarak şunu diyebiliriz ki, bu zikirlerin adetleri hakkındaki rivâyetler muhtelif olduğu gibi tertîbleri arasında da ihtilâf vardır.

rebilecek de hiç yok. Zenginlik sâhibinin zenginliği ve bahtı, Sen'in lûtfun ve ihsânın yerine geçip de kendisine fâide veremez)" der idi [152].

Ve Şu'be, Abdulmelik'ten de bu hadîsi rivâyet etti. Ve yine Şu'be, el Hakem'den; o da el-Kaasım ibnu Muhaymira'dan; o da Verrâd'dan olmak üzere bu hadîsi rivâyet etti. el-Hasen el-Basrî: Bu "el-Ceddu", zenginliktir, dedi [153].

٧٥ــ بابٌ يَسْتَقْبِلُ الإمامُ النَّاسَ إذَا سَلَّمَ

75- BÂB: İMÂM SELÂM VERDİĞİ ZAMÂN İNSANLARA YÖNELİR

١١٠ــ حدّثنا مُوسٰي بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا جَرِيرُ بنُ حازِمٍ قال حدّثنا أبو رَجاءٍ عنْ سَمُرَةَ بنِ جُنْدَبٍ. قال كانَ النبىُّ ﷺ إذا صَلّى صَلاةً أقْبَلَ عَلَيْنا بِوَجْهِهِ *

110-....... Bize Ebû Racâ, Semûre ibn Cundeb (R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) bir namâz kıldığı zamân (selâm verdikten sonra) yüzünü bize doğru döndürürdü, demiştir [154].

١١١ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ صالِحِ بنِ كَيْسَانَ عنْ عُبَيْدِ اللهِ بن عَبْدِ اللهِ بنِ عُتْبَةَ بنِ مَسْعُودٍ عنْ زَيْدِ بنِ خالِدِ الجُهَنِىِّ أنَّهُ

---

152 Namâzdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müstehâb diğer zikirler de vardır. Muâviye bu zikri esâsen biliyordu. Bildiği hâlde Mugîre'ye yazıp sormasındaki maksadı bildiğini takvîye ve te'kîddir. Şâyet unutulmuş bir parça varsa bu sûretle hatırlamak ve bunu herkese yaymaktır.

153 Bunlar hadîsin diğer tarîkleridir. Bunları Sirâc kendi *Müsned*'inde; diğerleri de kendi kitâblarında mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

154 Buhârî bu hadîsi *Sahîh*'inin onbirden fazla yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere rivâyet etmiştir. Buradaki rivâyet Cenâiz Kitâbı'nda gelecek uzun hadîsin mukaddimesidir.

Âlimlerin bâzıları: "İmâmın, me'mûm olanlara arkasını dönmesi, imâmlık hakkına müsteniddir. Binâenaleyh namâz bitince arkaya dönmenin sebebi zâil olacağından, mü'minlere karşı büyüklenmeyi kaldırmak için onlara yönelmesi lâzım gelir" demiştir. Bâzılarına göre de bu, cemâate katılmak isteyen hâriçteki kimsenin artık namâzın bitmiş olduğunu istidlâl etmesi için müstehâb kılınmıştır. Zîrâ imâmın yüzü selâmdan sonra da kıbleye dönük olsa, hâlâ namâz kılınıyor zanneder.

Bu hadîsin zâhirine göre, imâm namâzdan sonra zikrullah gibi bir sebebden dolayı otursa yüzünü cemâate dönecek. Hanefîlerin kavli budur. Şâfiîler ise, sağ tarafını cemâate, sol tarafını da mihrâba döner, derler.

قال صلّى لنا رسولُ اللهِ ﷺ صلاةَ الصبحِ بالحُدَيْبِيَةِ على إثْرِ سَماءٍ كانَتْ مِنَ اللَّيلةِ فلمَّا انْصرَفَ أقْبَلَ على النَّاسِ فقالَ هَلْ تَدْرُونَ ماذا قال رَبُّكُمْ قالُوا اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ قال أصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بي وكافِرٌ فأمَّا مَنْ قال مُطِرْنا بِفَضْلِ اللهِ وَرَحْمَتِهِ فَذٰلِكَ مُؤْمِنٌ بي وكافِرٌ بالكَوْكَبِ وأمَّا مَنْ قال بِنَوْءِ كَذَا وكَذَا فَذٰلِكَ كافِرٌ بي وَمُؤْمِنٌ بالكَوْكَبِ *

111-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabâh namâzı kıldırdı. Namâzdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: *"Azîz ve Celîl olan Rabb'ınızın ne buyurduğunu bilir misiniz?"* dedi. Sahâbiler: Allah ve Rasûlu en bilendir, dediler. Rasûlullah dedi ki: *"Allah: Kullarımdan kimi bana mü'min, kimi kâfir* (olarak) *sabâha erişti. Her kim Allah'ın fadl ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o bana îmân etmiş, yıldıza îmân etmemiştir. Her kim de fulân ve fulân yıldızın nev'i* (yâni batıp doğması) *ile üzerimize yağmur yağdı dediyse işte o, bana îmân etmemiş, yıldıza îmân etmiştir"* buyurdu [155].

١١٢ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ سَمِعَ يَزِيدَ قال أخبرنا حُمَيْدٌ عنْ أنَسٍ قال أخَّرَ رسولُ اللهِ ﷺ الصَّلاةَ ذاتَ لَيْلَةٍ إلى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ خَرَجَ علَيْنا فلمَّا صلَّى أقْبَلَ عَلَيْنا بِوَجْهِهِ فقالَ إنَّ النَّاسَ قَدْ صلَّوْا وَرَقَدُوا وإنَّكُمْ لَنْ تَزالُوا في صَلاةٍ ما انْتَظَرْتُمُ الصَّلاةَ *

112-....... Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namâzını gecenin bir kısmına kadar geriye bıraktı. Nihâyet namâzı kıldırdığı zamân yüzünü bizlere döndürdü de: *"İnsanlar namâzı kılmış ve uyumuşlardır. Sizler ise namâzı beklediğiniz müddetçe bir* (nevi') *namâz içinde olmakta devâm etmişsinizdir"* buyurdu [156].

---

155 Bu hadîslerde "Fulân ve fulân yıldızın batıp doğması ile üzerimize yağmur yağdı" demek, yağmurun yıldızın fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için, ya şirk ma'nâsına küfürdür, yâhud da ni'meti nankörlük ma'nâsına küfürdür, ki, bu da verici ve mâni' olucu Allah olduğuna îmânları olup, nâil oldukları rızıktan dolayı Allah'ı anmayı unutup, müşriklere benzeyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'metleri yıldızlara isnâd etmek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfür sarîhtir. İkinci ma'nâya göre çirkin bir hatâdır. Çünkü hem dîne aykırıdır, hem de kâfirlerin söyledikleri bir söze benzemektedir.

156 Buhârî bu hadîsi Mevâkıti's-Salât Kitâbı'nın "Yatsı namâzının vakti gece yarı-

٧٦ـ بابُ مُكْثِ الإمامِ فِي مُصلاَّهُ بَعْدَ السَّلاَمِ. وقال لَنَا آدَمُ حدّثنا شُعْبَةُ عنْ أيُّوبَ عنْ نافِعٍ قال كانَ ابنُ عُمَرَ يُصَلِّي فِي مَكانِهِ الَّذِى صلَّى فِيهِ الفَرِيضَةَ وفَعَلَهُ القاسِمُ. وَيُذْكَرُ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ رَفَعَهُ لاَيَتَطَوَّعُ الإمامُ فِي مَكانِهِ ولَمْ يَصِحَّ

76- SELÂMDAN SONRA İMÂMIN, KENDİ NAMÂZ YERİNDE BİRAZ EĞLENMESİ BÂBI

Ve Bize Âdem şöyle dedi: Bize Şu'be ibn Haccâc, Eyyûb Sahtıyânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Umer farzı kıldığı yerde, sünnetleri de kılardı [157].

Ve (onu izleyerek) Kaasım ibn Muhammed de bunu yaptı.

Ebû Hureyre'den, onun Peygamber'e ref' ettiği zikr olunan "İmâm farz kıldığı yerde nâfile kılmaz" sözü ise sahîh değildir [158].

١١٣ـ حدّثنا أبو الوَلِيدِ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عنْ هِنْدٍ بِنْتِ الحارِثِ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا سَلَّمَ يَمْكُثُ فِي مَكانِهِ يَسِيراً. قالَ ابنُ شِهَابٍ فَنُرَى وَاللهُ أعْلَمُ لِكَىْ يَنْفُذَ مَنْ يَنْصَرِفُ مِنَ النِّسَاءِ وقال ابنُ أبِى مَرْيَمَ أخبرنا نافِعُ بنُ يَزِيد قال أخبرنِى جَعْفَرُ بنُ رَبِيعَةَ أنَّ ابنَ شِهَابٍ كَتَبَ إلَيْهِ. قالَ حدَّثَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الحَارِثِ الفِرَاسِيَّةُ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النبيِّ ﷺ وكانَتْ مِنْ صَوَاحِبَاتِهَا قالَتْ كانَ يُسَلِّمُ فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ فَيَدْخُلْنَ بُيُوتَهُنَّ مِنْ قَبْلِ أنْ يَنْصَرِفَ رسولُ اللهِ ﷺ. وقال ابنُ وَهْبٍ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ أخْبَرَتِنِى هِنْدُ الفِرَاسِيَّةُ. وقال عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ أخبرنا

---

sına kadardır..." unvânlı 27. bâbında da tahrîc etmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, "Namâzı kıldırdığı zamân yüzünü bizlere döndürdü" fıkrasıdır.

157 İbn Umer'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir.

158 Buhârî farzı müteâkıb nâfileye kalkan kimsenin yer değiştirmesini emredici olup Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî taraflarından rivâyet edilen bu Ebû Hureyre hadîsi için; "Lâ yasıhhu=Sahîh olmaz" diyor. Çünkü bunda ınkıta ve zaîflik vardır.

يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَتْنِي هِنْدُ الفِرَاسِيَّةُ. وقال الزُّبَيْدِيُّ أخبرني الزُّهْرِيُّ أنَّ هِنْدَ بِنْتَ الحَارِثِ القُرَشِيَّةَ أَخْبَرَتْهُ وكانَتْ تَحْتَ معْبَدِ بنِ المِقْدَادِ وَهُوَ حَلِيفُ بَنِي زُهْرَةَ وكانَتْ تَدْخُلُ عَلَى أَزْوَاجِ النبيِّ ﷺ. وقال شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَتْنِي هِنْدُ القُرَشِيَّةُ: وقال ابنُ أبي عَتِيقٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ هِنْدَ الفِرَاسِيَّةِ. وقال اللَّيْثُ حدّثني يَحْيى بنُ سَعِيدٍ حَدَّثَهُ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنِ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ حَدَّثَتْهُ عنِ النبيِّ ﷺ *

113- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Hâris'in kızı Hind'den; o da Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Ümmü Seleme (R): Peygamber (S), (namâzdan) selâm verdiği zamân yerinde azıcık beklerdi, demiştir.

İbn Şihâb: Öyle zannediyorum ki, Peygamber'in bu beklemesi, -Allah en iyi bilendir- namâz kılıp da gitmekte olan kadınların çıkmaları (savuşmaları) içindir, demiştir [159].

İbn Ebî Meryem de şöyle dedi: Bize Nâfi' ibn Yezîd haber verip şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa haber verdi. Ona İbn Şihâb yazıp şöyle demiştir: Bana Fırâs oğulları'na mensûb bulunan Hâris kızı Hind, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Bu Hind, Ümmü Seleme'nin arkadaşlarından idi. Ümmü Seleme: Rasûlullah selâm verirdi de, mihrâbdan ayrılmazdan evvel kadınlar mescidden çıkar ve evlerine girerlerdi, demiştir [160].

Ve İbnu Vehb dedi ki: Yûnus'tan; o da İbn Şihâb'dan. O: Bana Hind el-Firâsiyye haber verdi, demiştir [161].

Ve Usmân ibn Umer dedi ki: Bize Yûnus, Zuhrî'den haber verdi. O: Bana Hind el-Firâsiyye tahdîs etti, demiştir [162].

Ve ez-Zubeydî şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi. Ona da Hind bintu'l-Hâris el-Kuraşiyyetu haber vermiştir. Bu kadın Ma'bed

---

159 Buna göre cemâatin hepsi erkeklerden olursa, bu eğlenme müstehâb olmaz.

160 Bu, zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktır. Bunu ve diğerlerinden çoğunu Muhammed ibn Yahyâ ez-Zuhlî, *ez-Zuhriyyât* kitâbında mevsûlen rivâyet etmiştir.

161 İbn Vehb'in bu haberini Nesâî mevsûlen rivâyet etti. Bu daha tafsîllidir. ''Kadınlar selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ile birlikte namaz kılmış olan erkekler duracakları kadar dururlar, Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı''. Buna göre kalkıp çıkmaları için erkeklerin imâmı beklemelerinin sünnet olduğu da anlaşılıyor.

162 Usmân ibn Umer'in hadîsini Buhârî, aynı kitâbın gelecek olan ''Kadınların Mescidlere çıkmaları...'' unvânlı 81. bâbında rivâyet etti.

ibnu'l-Mıkdâd'ın nikâhı altında idi. Bu Ma'bed de Zuhre oğulları'nın yemînli dostu idi. Hind de Peygamber'in zevcelerinin yanlarına girer çıkardı.

Ve Şuayb, Zuhrî'den söyledi. O: Bana Hind el-Kuraşiyye tahdîs etti, demiştir. İbnu Ebî Atîk da şöyle dedi: ez-Zuhrî'den, Yahyâ ibn Saîd tahdîs etti. Onu İbn Şihâb'dan; o da Kureyş'ten bir kadından; o kadın da Peygamber'den tahdîs etmiştir [163].

٧٧ــ باب مَنْ صَلَّى بِالنَّاسِ فَذَكَرَ حاجَةً فَتَخَطَّاهُمْ

77- İNSANLARA NAMÂZ KILDIRIP DA BİR İHTİYÂCI HATIRLAYAN VE İNSANLARI (OMUZLARI) ÜZERİNDEN GEÇEREK GİDEN KİMSE BÂBI [164]

١١٤ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُبَيْدٍ قال حدّثنا عِيسَى بنُ يُونُسَ عنْ عُمَرَ بنِ سَعِيدٍ قال أخبرنِي ابنُ أبِي مُلَيْكَةَ عنْ عُقْبَةَ قال صَلَّيْتُ وَرَاءَ النبيِّ ﷺ بالمَدِينَةِ العَصْرَ فَسَلَّمَ ثُمَّ قامَ مُسْرِعاً فَتَخطَّى رِقابَ النَّاسِ إلَى بَعْضِ حُجَرِ نِسَائِهِ فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ سُرْعَتِهِ فَخَرَجَ عَلَيْهِمْ فَرَأى أنَّهُمْ عَجِبُوا مِنْ سُرْعَتِهِ فقال ذَكَرْتُ شَيْئاً مِنْ تِبْرٍ عِنْدَنا فَكَرِهْتُ أنْ يَحْبِسَنِي فَأَمَرْتُ بِقِسْمَتِهِ *

114-....... Ukbe ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir; Medîne'de Peygamber'in arkasında ikindi namâzı kıldım. Peygamber selâm verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemâatin omuzları üstünden aşarak, kadınlarına mahsûs hücrelerden birine gitti. İnsanlar, Peygamber'in bu sür'atli gidişinden ürktüler [165]. Biraz sonra cemâatin yanına çıktı. Ve onların, kendinin sür'atli gidişinden hayret ettiklerini görünce: "(Na-

---

163 Yalnız bu sonuncu ta'lîk mevsûl değildir. Çünkü Hind, tâbiiyye'dir. Buraya kadarki bütün ta'lîklerin hepsi diğer hadîsçiler tarafından mevsûlen rivâyet edilmiştir. Sonuncusu da diğer tarîklerde mevsûl olduğundan, sâdece şekil bakımından mevsûl değil, hakîkatte o da mevsûldür.

164 Buhârî buradaki başlık ile, bundan önce geçen "Selâmdan sonra biraz oturma.." hükmünün, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâc olmadığı vakte mahsûs olduğunu, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâc varsa, imâmın o beklemeyi terk edebileceğini hadîsteki Peygamber'in fiili ile istidlâl edip, göstermek istemiştir (Aynî).

165 Sahâbîler'in bundan ürküp korkmaları tabiî idi. Onlar Peygamber'de ne zamân böyle alışmadıkları bir fevkalâdelik görseler, acaba istenmeyen bir hâdise mi oldu diye, dâimâ korkarlardı.

mâzda iken) *bizde biraz altın olduğunu hatırladım* [166]. *Onun beni alıkoymasını istemedim de taksîm edilmesini* (ve dağıtılmasını) *emrettim''* buyurdu [167].

٧٨ـ بابُ الإنْفِتَالِ وَالإنْصِرَافِ عنِ اليَمِينِ والشِّمالِ. وكانَ أنسٌ يَنْفَتِلُ عنْ يَمِينِهِ وعنْ يَسَارِهِ وَيَعِيبُ عَلَى مَنْ يَتَوَخَّى أوْ منْ يَعْمِدُ الانفِتَالَ عنْ يَمِينِه

78- NAMÂZDAN ÇIKINCA SAĞA VE SOLA BÜKÜLÜP, SAĞDAN VE SOLDAN İŞİNE GİTMEK BÂBI

Enes ibn Mâlik, namâzdan çıkınca kâh sağa, kâh sola döner gider, ve sırf sağa dönmeyi araştıran yâhud sağa bükülmeyi kasdedenleri ayıplardı [168].

١١٥ـ حدّثنا أبُو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ سُلَيْمَانَ عنْ عُمَارَةَ بنِ عُمَيْرٍ عنِ الأسْوَدِ قال قال عَبْدُ اللهِ لاَيَجْعَلْ أحَدُكُمْ لِلشَّيْطَانِ شيْئاً مِنْ صَلاتِهِ يَرَى أنَّ حَقًّا عَلَيْهِ أنْ لاَيَنْصَرِفَ إلاَّ عنْ يَمِينِهِ لَقَدْ رَأيْتُ النبيَّ ﷺ كَثِيراً يَنْصَرِفُ عنْ يَسَارِهِ *

115-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Herhangi biriniz (namâzdan çıkarken) muhakkak sağ tarafına dönmek, üzerine vâcibdir zannederek şeytâna namâzından bir hisse ayırmasın [169]. Yemîn

166 Bu, namâz içinde namâza âid olmayan bir şeyi düşünmekle namâza bozukluk ârız olmadığını gösterir.

167 Buradaki alıkoymaktan maksad, altınları hatıra getirip de Allah'a yönelmekten meşgûl etmek demektir. Peygamber ***"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namâz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz..."***(en-Nûr:37) âyetinin mantûkunca,hiçbir ticâret ve hiçbir dünyevî gâilenin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymayan büyükler zümresinin başı olduğu hâlde, bu düşünceye varması, ihtiyâtının kemâlinden olmakla berâber, dünyâ metâının, mal ve menfâatın insanları hakk yolundan azdırmaktaki acîb te'sîrini bi'l-fiil göstermek için de olduğu hâtıra gelir.

Buhârî bu hadîsi Zekât, İsti'zân Kitâbları'nda da rivâyet etmiştir.

168 Enes'in bu fiili, Müsedded'in *el-Müsnedu'l-Kebîr*'inde mevsûlen rivâyet edilmiştir. Enes'in bu rivâyetini te'yîd eden haberler çoktur. Bu cümleden olarak İbn Mâce'nin sahîh sened ile rivâyetine nazaran Abdullah ibn Amr: "Namâzda Rasûlullah'ın sağına da soluna da büküldüğünü görmüşümdür" dediği gibi, Alî ibn Ebî Tâlib de: "Namâz kılanın işi sağ cihette ise sağına, sol cihette ise soluna döner" demiştir.

169 Şeytâna hisse ayırmak, böyle bâtıl bir i'tikaad yüzünden vesveseye düşüp şeytânı sevindirmek ve onun masharası olmak demektir.

olsun, ben Peygamber'in sol tarafa döndüğünü çok kerreler görmüşümdür [170].

٧٩ــ بابُ ماجاءَ فِي الثُّومِ النِّيءِ والبَصَلِ والكُرَّاثِ وقَوْلِ النبيِّ ﷺ مَنْ أكَلَ الثُّومَ أوِ البَصَلَ مِنَ الجُوعِ أوْ غَيْرِهِ فَلا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنا

79- ÇİĞ SARMISAK, SOĞAN VE PIRASA YEMEK HAKKINDA GELEN HADÎSLER BÂBI

Ve Peygamber(S)'in: *"Her kim açlıktan yâhud* (sevip rağbet etmek veyâ katık edinmek gibi) *başka bir sebebden dolayı sarmısak yerse, sakın bizim mescidimize yaklaşmasın"* **sözü** [171].

١١٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيى عنْ عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثني نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهما أنَّ النبيَّ ﷺ قال فِي غَزْوَةِ خَيْبَرَ منْ أكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ يَعْنِي الثُّومَ فَلاَ يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنا *

116-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber gazvesinde *"Her kim şu yeşillikten yânî sarmısaktan yediyse, mescidimize yaklaşmasın"* buyurdu [172].

١١٧ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا أبو عاصِمٍ قال أخبرنا

---

170 Müslim'de Enes'ten diğer bir rivâyet vardır: Bunda râvî Suddî, Enes'e: Namâz kıldığımda, namâzdan nasıl çıkayım? Sağımdan mı, yoksa solumdan mı? diye sordum. Ben Rasûlullah'ın ekseriyâ sağ taraftan çrktığını görürdüm dedi, diyor. Buhârî'nin ta'lîkına Müslim'in bu rivâyeti munâfî' gibi görünüyorsa da hakîkatte aralarında zıdlık yoktur. Çünkü Buhârî'nin rivâyetinde sol cihete doğru bükülüp gitmenin men' olunduğuna dâir bir işâret yoktur. Yalnız sağ tarafı iltizâm edenlere ayıplaması vardır ki, bu ayıplama sağa dönmenin vücûbunu i'tikaada râci'dir. Nitekim hadîste İbn Mes'ûd bu ictihâdı reddetmiştir.

Nevevî, İbn Mes'ûd ile Enes hadîsindeki Peygamber'in ençok sağa veyâ sola döndüğüne âid haberi şöyle te'lîf eder: "Her iki sahâbî de Peygamber'in hem sağa, hem sola doğru dönüp gittiğini çok görmüş olup, şu kadar ki, herbiri kendi i'tikaadına göre ekseriyetin hangi fiilde olduğunu haber vermiştir" der.

171 Bu, hadîsin lâfzı değildir. Fakat bu, musannıf Buhârî'nin derin fıkhî anlayışı ve hadîsi ma'nâsıyle zikretmeye cevâz vermesindendir. Açlık ve diğerleriyle kayıtlama, Müslim'in Câbir'den rivâyet ettiği hadîsin bâzı tarîklerinde gelen sahâbî kavlinden alınmıştır.

172 Metinde de tasrîh edildiği üzere, bu hadîs Hayber'de söylenmiştir.

ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني عَطَاءٌ قال سَمِعْتُ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ قال قال النبيُّ ﷺ مَنْ أكَلَ مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ يُرِيدُ الثُّومَ فَلاَ يَغْشَانَا فِي مَسَاجِدِنا قُلْتُ مايَعْنِي بِهِ قال ماأُرَاهُ يَعْنِي إلاَّ نِيئَهُ. وقال مَخْلَدُ بنُ يَزِيدَ عنِ ابنِ جُرَيْجٍ إلا نَتْنَهُ *

117-....... Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) sarmısağı kasdederek: ''*Her kim bu yeşillikten yerse mescidlerimize namâza gelmesin*'' buyurdu. Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh dedi ki: Câbir'e (yâhud Abdulmelik ibn Cureyc dedi ki: Atâ'ya): Acaba hangi sarmısağı kasdediyor? dedim. Zannıma göre sarmısağın ancak çiğini kasdediyordu, dedi.

Ve Mahled ibn Yezîd (193), İbn Cureyc'den olmak üzere şöyle dedi: Ancak kokusunu murâd etti, cevâbını verdi (demiştir) [173].

١١٨ ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ عُفَيْرٍ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ عنْ يُونُسَ عنِ ابنِ شِهَابٍ زَعَمَ عَطَاءٌ أنَّ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللهِ زَعَمَ أنَّ النبيَّ ﷺ قال مَنْ أكَلَ ثُوماً أوْ بَصَلاً فَلْيَعْتَزِلْنَا أوْ قال فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنا وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ وَأنَّ النبيَّ ﷺ أُتِيَ بِقِدْرٍ فِيهِ خَضِرَاتٌ مِنْ بُقُولٍ فَوَجَدَلَهَا رِيحاً فَسَأَلَ فأُخْبِرَ بِمَا فِيها مِنَ البُقُولِ فقالَ قَرِّبُوها إلَى بَعْضِ أصْحَابِهِ كانَ مَعَهُ فَلَمَّا رَآهُ كَرِهَ أكْلَهَا قال كُلْ فَإنِّي أُناجِي مَنْ لاتُنَاجِي * وقال أحْمَدُ بنُ صالِحٍ عنِ ابنِ وَهْبٍ أُتِيَ بِبَدْرٍ قال ابنُ وَهْبٍ يَعْنِي طَبَقاً فِيهِ خَضِرَاتٌ وَلَمْ يَذْكُرِ اللَّيْثُ وأبو صَفْوَانَ عنْ يُونُسَ قِصَّةَ القِدْرِ فَلاَ أدْرِي هُوَ مِنْ قَوْلِ الزهْرِيِّ أوْ فِي الحدِيثِ *

118- Bize Sâid ibn Ufeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan, o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Atâ dedi ki, Câbir ibn Abdillah şöyle söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: ''*Her kim sarmı-*

---

173 Bu hadîslerden çıkarılan hüküm, çiğ sarmısağı yemek harâm değil, mekrûhtur. Zâhiriyye âlimlerinden bâzısı sarmısağın harâmlığına kaail olmuştur. Kerâhati kokusundan dolayıdır. Zîrâ gerek mesciddeki cemâat, gerek mescid dışındaki hâzırlar kokusundan eziyet duyarlar.

Soğan, pırasa, turp gibi çirkin kokusu olan yeşillikler de sarmısak gibidir. Bu hadîslerden bu gibi çirkin kokulu şeylerle şâibeli yiyeceklerin çiğ olarak yenmesinde kerâhet olduğu gibi, bunları yiyenlerin koku gidinceye kadar mescide ve diğer topluluklara varmaktan nehyolundukları anlaşılıyor.

sak yâhud soğan yemiş bulunursa bizden -yâhud mescidimizden- *uzak dursun ve evinde otursun''* [174].

Yine aynı senedle gelen hadîste, Peygamber (S)'in yanına içinde tâze sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Peygamber onda hoş olmayan bir koku duydu. Ne olduğunu sordu. İçinde olan sebzelerin ne olduğu kendisine haber verildi. Bunun üzerine sahâbîlerin yanında bulunanlardan birine (işâret ederek), ona: *"Götürünüz"* buyurdu. (O sahâbî de Peygamber'in) böyle yaptığını görünce, onu yemek istemedi. Bunun üzerine Peygamber: *"Sen bundan ye, zîrâ ben senin munâcât etmediklerinle munâcât ederim"* buyurdu [175].

Ve Ahmed ibn Sâlih, ibn Vehb'den olmak üzere "Utıye bi-kıdrın fîhî hadırâtun" yerine, "Utıye bi-bedrin fîhî hadırâtun" demiştir. İbn Vehb: "Bedr"den maksadı "Tabakan fîhî hadırâtun (= İçinde yeşil sebzeler bulunan tabak)" dur demiştir. el-Leys ile Ebû Safvân, Yûnus'tan bu kıdr kıssasını zikretmediler (de, sâdece ilk hadîsle yetindiler).

(Müellif, yâhud şeyhi Saîd ibn Ufeyr yâhud da İbnu Vehb:) Bu kıdr kıssası Zuhrî'nin (mudrec olan) sözünden mi, yâhud zikredilen hadîsin içinde mi rivâyet edilmiştir, bilmiyorum, demiştir.

١١٩ــ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ عن عَبْدِ العَزِيزِ قال سَأَلَ رَجُلٌ أَنساً ماسَمِعْتَ نَبِيَّ اللهِ ﷺ في الثُّومِ فقال قال النبيُّ ﷺ مَنْ أَكَلَ مِنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ فلاَ يَقْرَبْنَا أَوْ لاَيُصَلِّيَنَّ مَعَنَا *

119-....... Abdulazîz şöyle demiştir: Bir kimse Enes ibn Mâlik'e: Peygamber(S)'den sarmısak hakkında ne işittin? diye sordu. O da: Peygamber (S): *"Her kim şu yeşillikten yedi ise bize yaklaşmasın ve bizimle birlikte namâz da kılmasın"* buyurdu, dedi.

٨٠ــ بابُ وضُوءِ الصِّبْيَانِ وَمَتَى يَجِبُ عَلَيْهِمْ الغُسْلُ والطُّهُورُ

174 Metnin buraya kadar olan kısmı ayrı, bundan sonrası da ayrı bir hadîstir. Ancak senedleri bir olup, aynı mes'elede birbirini tamamladıkları için Buhârî ikisini bir yere toplamıştır. Hattâ şârih İbn Hâcer Askalânî, birinci kısmın Hayber'de, ikinci kısmın hicretin başlangıcında vâkı' hadîsler olduğunu tasrîh ederek, aralarında en az altı senelik bir zamân fâsılası bulunduğunu haber veriyor.

175 Munâcât, bir kimseye fısıldamak ma'nâsınadır. Allah'a niyâzâ munâcât denmesi, gizleme cihetiyle olduğuna binâendir.

Buradaki munâcât, hâzırların muttali' olamayacakları vechile, meleklerle tekellüm ma'nâsınadır.

وَحُضُورِهِمْ الجَمَاعَةَ وَالعِيدَيْنِ والجَنَائِزَ وَصُفُوفِهِمْ

80- ÇOCUKLARIN ABDEST ALMALARI, KENDİLERİNE TEMİZLENMEK VE GUSL ETMENİN NE ZAMÂN VÂCİB OLACAĞI, CEMÂAT NAMÂZI İLE BAYRAM VE CENÂZE NAMAZLARINDA HÂZIR OLUP YETİŞKİNLERİN SAFFLARINA DÂHİL OLMALARI BÂBI

١٢٠ــ حدّثنا ابنُ المُثَنَّى قال حدّثنى غُنْدَرٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال سَمِعْتُ سُلَيْمَانَ الشَّيْبَانِيَّ قال سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ. قال أخبرنى مَنْ مَرَّ مَعَ النبىِّ ﷺ عَلَى قَبْرٍ مَنْبُوذٍ فأَمَّهُمْ وَصَفُّوا عَلَيْهِ فَقُلْتُ ياأبا عَمْرٍو مَنْ حَدَّثَكَ فقال ابنُ عَبَّاسٍ *

120-....... Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleymân eş-Şeybânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber ile birlikte yolu kenârda kalmış bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. Peygamber o kabrin yanında sahâbîlerine imâm olmuş, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağlamışlardır. Süleymân Şeybânî dedi ki: Ben Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr, bunu sana nakleden sahâbî kimdir? diye sordum. O: İbnu Abbâs'tır, dedi [176].

١٢١ــ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنى صَفْوَانُ بنُ سُلَيْمٍ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عَنْ أبى سَعِيدٍ الخُدْرِىِّ عنِ النبىِّ ﷺ قال الغُسْلُ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلى كُلِّ مُحْتَلِمٍ *

121-....... Bana Safvân ibnu Suleym, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Cumua gününün yıkanması her bâliğ olan kimseye vâcibdir"* buyurmuştur [177].

---

176 Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Peygamber o kabrin yanında sahâbîlerine imâm oldu, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağladılar" fıkrasıdır. Bu hadîs Kitâbu'l-Cenâiz rivâyetlerine dâhil olmak lâzım gelirken, Buhârî'nin bunu burada açtığı bâbda zikretmesindeki hikmet, kıssanın cereyân ettiği zamânda henüz bâliğ olmamış bulunan İbn Abbâs'ın o cenâze namâzında ve o cemâatte hâzır olmasıdır. Bu hadîsi burada rivâyet etmekte çocukların cemâatte hâzır ve safflara dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.

177 Bulûğ ve ihtilâm, cumua yıkanmasının şartı olunca, cumua namâzı da diğer namâzlar da bulûğdan evvel vâcib olmamış olur. Cumhûrun kavli budur. Zâten Buhârî de Kitâbu'l-Cumua hadîslerinden olan bu hadîsi, bundan evvel ve sonraki iki hadîsle birlikte buradaki bâbda dercetmesi, bunu anlatmak içindir. Bununla berâber gusül için değilse de, abdest ve namâz ile mükellefiyetin çocuklara da daha evvel, yânî on yaşında başladığını ileri sürenler vardır. Delîlleri Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde rivâyet edilen iki merfû' hadîstir.

١٢٢ــ حدّثنا عليُّ بنُ عَبْدِ اللهِ قال أخبرنا سُفيانُ عنْ عَمْرٍو قال أخبرني كُرَيْبٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال بِتُّ عِنْدَ خالَتِي مَيْمُونَةَ لَيْلَةً فَنامَ النبيُّ ﷺ فَلَمَّا كانَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ قامَ رسولُ اللهِ ﷺ فَتَوَضَّأَ مِنْ شَنٍّ مُعَلَّقٍ وُضُوءًا خَفِيفاً يُخَفِّفُهُ عَمْرٌو وَيُقَلِّلُهُ جِدًّا ثُمَّ قامَ يُصَلِّي فَقُمْتُ فَتَوَضَّأْتُ نَحْواً مِمَّا تَوَضَّأَ ثُمَّ جِئْتُ فَقُمْتُ عَنْ يَسارِهِ فَحَوَّلَنِي فَجَعَلَنِي عَنْ يَمِينِهِ ثُمَّ صَلَّى ماشاءَ اللهُ ثُمَّ اضْطَجَعَ فَنامَ حَتَّى نَفَخَ فأتاهُ المُنادِي يَأْذِنُهُ بالصَّلاةِ فَقامَ مَعَهُ إلَى الصَّلاةِ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ قُلْنا لِعَمْرٍو إنَّ ناساً يَقُولُونَ إنَّ النبيَّ ﷺ تَنامُ عَيْنُهُ ولاَ يَنامُ قَلْبُهُ قال عَمْرٌو سَمِعْتُ عُبَيْدَ بنَ عُمَيْرٍ يَقُولُ إنَّ رُؤْيا الأَنْبِياءِ وَحْيٌ ثُمَّ قَرَأَ إنِّي أَرَى فِي المَنامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ *

122-....... Bize Sufyân, Amr ibn Dînâr'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Bana ibn Abbâs'ın azadlısı olan Kureyb haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne bintu'l-Hâris'in evinde kaldım. Peygamber uyudu. Gecenin bir kısmında olduğu zamân Rasûlullah kalktı. Asılı duran küçük bir kırbadan hafîf bir abdest aldı. Râvî Amr ibn Dînâr bu abdestin pek hafîf olduğunu gösteriyordu. Sonra kalkıp namâza durdu. Ben de kalktım, ve O'nun aldığı abdest gibi ben de abdest aldım. Sonra geldim ve Peygamber'in sol tarafına namâza durdum. Peygamber benim yerimi değiştirdi, beni sağ tarafına durdurdu. Sonra Allah'ın dilediği kadar namâz kıldı. Sonra yan üstü yatıp uyudu, hattâ horladı. Nihâyet munâdî geldi, O'na namâz vaktini haber veriyordu. Peygamber kalktı ve onunla berâber namâza gitti, ve abdest almadan namâz kıldırdı. (Sufyân dedi ki:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Peygamber'in gözleri uyur amma kalbi uyumaz derler (ne dersin?), diye sorduk. Amr da: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den: Peygamberlerin ru'yâları vahiydir, dedikten sonra ***"İnnî erâ fi'l-menâmi ennî ezbahuke = Ben ru'yâmda seni boğazlıyorum diye görüyorum"*** (es-Saffât: 102) âyetini okuduğunu işittim, dedi [178].

١٢٣ــ حدّثنا أسْماعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ إسْحاقَ بنَ عَبْدِ اللهِ

---

178 Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Vudû', "Abdest almakta hafîfletme yapma" unvânlı 5. bâbında da rivâyet etmişti. Burada hadîsin bâb başlığına delîl olan kısımları, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde abdest alıp, Peygamber'in yanında namâza durması... fıkralarıdır.

ابنِ أبي طَلْحَةَ عَنْ أنسِ بنِ مالِكٍ أنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسولَ اللهِ ﷺ لِطَعَامٍ صَنَعَتْهُ لَهُ فَأكَلَ مِنْهُ فقال قُومُوا فَلأصَلِّيَ بِكُمْ فَقُمْتُ إلى حَصيرٍ لَنا قَدِ اسْوَدَّ مِنْ طُولِ مالُبِسَ فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ فَقَامَ رسولُ اللهِ ﷺ واليَتِيمُ مَعِي والعُجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا فَصَلَّى بِنَا رَكْعَتَيْنِ *

123-....... Enes ibn Mâlik'ten. Ona da anne annesi Muleyke tahdîs etti. Muleyke, Rasûlullah için hazırladığı bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etmişti. Rasûlullah, o yemekten yedikten sonra: *"Kalkınız da size namâz kıldırayım"* buyurdu. Enes dedi ki: Ben hemen kullanıla kullanıla simsiyah kesilmiş olan hasırımıza varıp, üzerine (yumuşasın diye) biraz su serptim. Rasûlullah namâza durdu. Yetîm benimle berâber, koca karı da bizim arkamızda saff olduk. Rasûlullah bize iki rek'at namâz kıldırdı [179].

١٢٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُبَيْدِ اللهِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ عُتْبَةَ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما أنَّهُ قال أقْبَلْتُ رَاكِباً عَلَى حِمَارٍ أتانٍ وأنا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الاحْتِلاَمَ وَرَسولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي بالنَّاسِ بِمِنًى إلَى غَيْرِ جِدَارٍ فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ فَنَزَلْتُ وَأرْسَلْتُ الأتَانَ تَرْتَعُ وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أحَدٌ *

124-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namâz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zamân bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı [180].

١٢٥ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرني عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ أنَّ عائِشَةَ قالَتْ أعْتَمَ النبيُّ ﷺ * وقال عَيَّاشٌ حدّثنا عَبْدُ

---

179 Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Hasır üzerinde namâz.." unvânlı 20. bâbda da geçmişti. Buradaki başlığa delîl olan yeri "Yetîm benimle berâber... saff olduk" fıkrasıdır. Çünkü yetîm sözü, küçük çocuğa delâlet etmektedir.

180 Buhârî bunu Kitâbu'l-İlm, "Küçüğün hadîs işitmesi ne zamân sahîh olur?" unvânlı 18. bâbda da ayrı tarîkden rivâyet etmişti. Burada çocuğun cemâatte ve safflarında hâzır olması fıkrası, başlığa şâhid ve delîl olan kısmıdır.

الأعلى قال حدّثنا معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة رضى الله عنها قالت أعتم رسول الله ﷺ في العشاء حتى ناداه عمر قد نام النساء والصبيان فخرج رسول الله ﷺ فقال إنه ليس أحد من أهل الأرض يصلي هذه الصلاة غيركم ولم يكن أحد يومئذ يصلي غير أهل المدينة *

125-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Âişe: Peygamber, yatsıyı gecenin karanlığı şiddetlendiği zamân kıldırdı, demiştir. Ve râvî Ayyâş şöyle dedi: Bize Abdu'l-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah ışâ namâzını geç vakte kadar bıraktı. Nihâyet Umer: Kadınlar ve çocuklar hep uyuyakaldılar diye Rasûlullah'a nidâ etti. Bunun üzerine Rasûlullah dışarıya çıktı da: *"Şu muhakkak ki, yer halkından sizden başka hiç kimse bu namâzı kılar değildir"* buyurdu. (Râvî:) O günlerde Medîne ahâlîsinden başka kimse namâz kılmazdı, dedi [181].

١٢٦ـ حدّثنا عمرو بن علي قال حدّثنا يحيى قال حدّثنا سفيان قال حدّثني عبد الرحمن بن عابس سمعت ابن عباس رضى الله عنهما قال له رجل شهدت الخروج مع رسول الله ﷺ قال نعم ولولا مكاني منه ماشهدته يعني من صغره أتى العلم الذي عند دار كثير بن الصلت ثم خطب ثم أتى النساء فوعظهن وذكرهن وأمرهن أن يتصدقن فجعلت المرأة تهوى بيدها إلى حلقها تلقي في ثوب بلال ثم أتى هو وبلال البيت *

126-....... Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Âbis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim: İbn Abbâs'a biri: Rasûlullah ile birlikte (bayram namâzgâhına) çıkışta hâzır bulundun mu? diye sordu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, orada bulunamayacaktım. -Râvî dedi ki: Yaşımın küçüklüğünden dolayı (bulunamayacaktım) demek istiyordu.- Yine İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah, Kesîr ibnu's-Salt'ın evi-

---

181 Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkıti's-Salât, "Yatsı namâzının fazîleti" unvânlı 24. bâbında da ayrı tarîkten rivâyet etmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı açıktır: Kadınlar ve çocukların mescidde, cemâatte hâzır bulunmaları fıkrası, hadîsin burada getirilmesine sebebdir.

nin hizâsındaki sütûnun yanına geldi. Sonra orada hutbe îrâd etti. Sonra kadınların bulunduğu tarafa gelip onlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar, onların herbiri elini üzerindeki (yüzük vesâire gibi) halkalara uzatıp, zînetini Bilâl'in eteğine atmaya başladı. Sonra Peygamber Bilâl ile birlikte evine döndü [182].

٨١ ــ باب خُرُوجِ النِّسَاءِ إِلَى المَسَاجِدِ بِاللَّيْلِ والغَلَسِ

81- KADINLARIN GECELEYİN VE ALACA KARANLIKTA MESCİDLERE ÇIKMALARI BÂBI

١٢٧ ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى
عُرْوَةُ بنُ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ أَعْتَمَ رسولُ اللهِ ﷺ بالعَتَمَةِ
حَتَّى نادَاهُ عُمَرُ نامَ النِّسَاءُ والصِّبْيَانُ فَخَرَجَ النبيُّ ﷺ فقالَ ما يَنْتَظِرُهَا أحَدٌ
غَيْرُكُمْ مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ ولاَ يُصَلَّى يَوْمَئِذٍ إلاَّ بِالمَدِينَةِ وكانُوا يُصَلُّونَ العَتَمَةَ
فِيما بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَيْلِ الأَوَّلِ *

127-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ışâ namâzını geç vakte kadar bırakmıştı. Nihâyet Umer: Kadınlar ve çocuklar uyukladılar diye Rasûlullah'a nidâ etti. Bunun üzerine Peygamber (hücresinden dışarıya) çıktı da: *"Şimdi yeryüzünde sizden başka hiçbir kimse bu namâzı beklemiyor"* buyurdu. (Râvî dedi ki:) Yatsı namâzı o zamânda Medîne'den başka bir yerde kılınmazdı. O zamânlarda müslümânlar yatsı namâzını kızıllığın gâib olmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit arasında kılarlardı [183].

---

182 Bu hadîs, Bayramlar ve İ'tisâm Kitâbları'nda da gelecektir.

Kendine mâlik olup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet toplantı yerlerinde hâzır olmasının meşrû' olduğu bu hadîsten de anlaşılıyor. Kezâ buna göre kadınlar bayram namâzgâhında hâzır bulundukları takdîrde, imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namâzının sahrâda kılınması ve bayram hutbesinin namâzdan sonra okunması gibi husûslar da bundan sâbit oluyor.

183 İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târîhlerde böyle olması pek tabîîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namâzı olmadığı gibi, müslümânlık Medîne'nin de hâricinde yayılmamıştı. Vâkıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kıldıkları için, cemâatle namâz yalnız Medîne'ye mahsûs idi.

Bu hadîsin buradaki bâb başlığına şâhid olan fıkrası, "Kadınlar ve çocuklar uyukladılar" kısmıdır.

١٢٨ـ حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بنُ مُوسَى عنْ حَنْظَلَةَ عنْ سالِمِ بن عَبْدِ اللهِ عنِ ابنِ عُمَرَ رضِيَ اللهُ عنهما عنِ النبيِّ ﷺ قال إذَا اسْتَأْذَنَكُمْ نِسَاؤُكُمْ بِاللَّيْلِ إلَى المَسْجِدِ فَأْذَنُوا لَهُنَّ * تابَعَهُ شُعْبَةُ عنِ الأعْمَشِ عنْ مُجَاهِدٍ عنِ ابنِ عُمَرَ عنِ النبيِّ ﷺ *

128- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hanzala'dan; o da Sâlim ibn Abdillah'tan; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Kadınlarınız sizden geceleyin mescide izin istediklerinde kendilerine izin veriniz"* buyurmuştur [184].

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivâyet etmekte Şu'be ibn Haccâc, Ubeydullah ibn Mûsâ'ya mutâbaat etmiştir.

١٢٩ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا عُثْمَانُ بنُ عُمَرَ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حَدَّثَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ الحَارِثِ أنَّ أُمَّ سَلَمَةَ زَوْجَ النبيِّ ﷺ أخْبَرَتْهَا أنَّ النِّسَاءَ فِي عَهْدِ رسولِ اللهِ ﷺ كُنَّ إذَا سَلَّمْنَ مِنَ المَكْتُوبَةِ قُمْنَ وثَبَتَ رسولُ اللهِ ﷺ ومَنْ صَلَّى مِنَ الرِّجالِ ماشَاءَ اللهُ فإذَا قامَ رسولُ اللهِ ﷺ قامَ الرِّجالُ *

129-....... Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) zamânında kadınlar farz namâzdan selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ve birlikte namâz kılmış olan erkekler Allah'ın dilediği kadar dururlar (yânî duracakları kadar dururlar), Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı [185].

١٣٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ ح وحدّثنا عَبْدُاللهِ ابنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيَ بنِ سَعِيدٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمنِ عنْ عائِشَةَ قالَتْ إنْ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ لَيُصَلِّي الصُّبْحَ فَيَنْصَرِفُ النِّسَاءُ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ مايُعْرَفْنَ مِنَ الغَلَسِ *

---

184 Bu hadîse göre kadınların cemâat namâzına çıkacakları ve aynı zamânda namâz için de olsa dışarı çıkabilmeleri kocasının yâhud velîsinin iznine bağlı olduğu anlaşılır.

185 Hadîsin bâb başlığı ile münâsebeti gâyet açıktır.

130- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten tahdîs etti. **H** Ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Yahyâ ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe: Şu muhakkak ki, Rasûlullah (S) sabâh namâzını kıldırırdı, kadınlar mırtları içinde örtünmüşler olarak giderlerdi de, alaca karanlıktan dolayı onlar tanınmazlardı, demiştir [186].

١٣١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مِسْكِينٍ قال حدّثنا بِشْرٌ قال أخبرنا الأَوْزاعِيُّ قال حدّثنى يَحْيَي بنُ أبى كَثِيرٍ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ أبى قَتَادَةَ الأَنْصارِىِّ عنْ أبيهِ قال قال رسولُ اللهِ ﷺ إنّى لأَقُومُ إلَى الصَّلاةِ وأنا أُرِيدُ أنْ أُطَوِّلَ فِيهَا فاسْمَعُ بُكاءَ الصَّبِىِّ فَأَتَجَوَّزُ فِى صَلاتِى كَرَاهِيَةَ أنْ أشُقَّ عَلى أُمِّهِ *

131-....... Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Ben* (bâzen) *namâza* (kırâati) *uzatmak niyetiyle dururum da* (geriden) *bir çocuğun ağladığını duyunca, anasına meşakkat ve zahmet getirmeyeyim diye, namâzı kısa keserim"* buyurdu [187].

١٣٢ــ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ يُوسُفَ. قال أخبرنا مالِكٌ عنْ يَحْيَي بنِ سَعِيدٍ عنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عنْ عائِشَةَ رضى الله عنها قالَتْ لَوْ أدْرَكَ رسولُ اللهِ ﷺ ماأحْدَثَ النِّسَاءُ لَمَنَعَهُنَّ كَما مُنِعَتْ نِسَاءُ بَنِى إسْرَائِيلَ قُلْتُ لِعَمْرَةَأَوَ مُنِعْنَ قالَتْ نَعَمْ *

132-....... Bize Mâlik, Yahyâ ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe (R): Rasûlullah (S) şimdiki kadınların ihdâs ettikleri (fazla süslenme gibi) şeylere erişmiş olaydı İsrâîl oğulları kadınlarının dışarıya çıkmaktan (yâhud mescide gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederdi, demiştir [188].

Yahyâ ibn Saîd dedi ki: Ben Amre'ye: İsrâîl oğulları kadınları

---

186 Bu hadîste, kadınların namâzı cemâatle edâ etmek için mescide çıkmaları, bâb başlığına delîldir.

187 Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'l-Ezân, "Çocuk ağlaması sırasında namâzı hafîf kıldıran kimse" unvânlı 65. bâbda da rivâyet etmişti. Bu hadîs ile çocukların mescide girdirilmelerinde be's olmadığı, kadınların erkek safflarının arkasında cemâate katılmaları câiz olduğu istidlâl olunur.

188 Bu hadîse göre, kadınların câmilere gitmeleri, çarşı ve pazarlarda gezinebilmeleri için her türlü fitneden emîn olunmasının şart kılındığı muhakkaktır.

men' mi olunmuşlar? dedim. Amre: Evet, men' olunmuşlardır, dedi [189].

٨٢ـ بابُ صَلاةِ النّسَاءِ خلْفَ الرِّجَالِ

82- KADINLARIN, ERKEKLERİN GERİSİNDE NAMÂZ KILMALARI BÂBI

١٣٣ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ قَزَعَةَ قال حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ هِنْدٍ بِنْتِ الحَارِثِ عنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضىَ اللهُ عنها قالَتْ كانَ رسولُ اللهِ ﷺ إذَا سَلَّمَ قامَ النّسَاءُ حِينَ يَقْضِى تَسْلِيمَهُ ويَمْكُثُ هُوَ فِى مَقَامِهِ يَسِيراً قَبْلَ أنْ يَقُومَ. قال نَرَى وَاللهُ أعْلَمُ أنَّ ذَلِكَ كانَ لِكَىْ يَنْصَرِفَ النّسَاءُ قَبْلَ أنْ يُدْرِكَهُنَّ مِنَ الرِّجالِ *

133-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) namâzdan selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı anda kadınlar hemen kalkar; Rasûlullah kendisi ayağa kalkmazdan evvel oturduğu yerde biraz beklerdi. İbn Şihâb ez-Zuhrî: Öyle düşünürüm ki -Allah en bilendir- Rasûlullah'ın bu beklemesi, kadınların, erkeklerin kendilerine yetişmelerinden evvel savuşup gitmeleri içindir, demiştir [190].

١٣٤ـ حدّثنا أبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا ابنُ عُيَيْنَةَ عنْ إسْحَاقَ عنْ أنَسٍ

---

189 Abdurrahmân kızı Amre'nin İsrâîl oğulları kadınlarının bu men' olunmaları husûsundaki bilgiyi Âişe'den, yâhud başkasından aldığı zâhir oluyor.

Bu 81. bâb altında yazılan hadîslerin delâlet ettikleri husûslar sırasıyle kısaca şunlardır:

a. Âişe hadîsinden, geri bırakılan yatsı namâzını bekleyen cemâat arasında kadınların ve çocukların bulunduğu;

b. İbn Umer hadîsinden, kadınların mescidlere ve dışarıya gitmelerine izin verilmesi gerektiği;

c. Âişe ve Ümmü Seleme hadîslerinden, Peygamber zamânında gece ile gündüz farkı gözetilmeksizin, kadınların cemâatlere, toplantılara devâm edip, geri safflarda durdukları bilinmiş oluyor.

190 Hadîsten ve İbn Şihâb'ın bu sözünden Peygamber'in; kadınların mescidden serbestçe çıkmalarına vakit bırakmak için beklediği anlaşılmıştır.

Bu hadîsten; kadınların mescidlere çıkabilecekleri ve erkeklere karışmaksızın namâzı müteâkib hemen mescidi terkedip evlerine dönmeleri; onlar çıkıncaya kadar imâmın namâz kıldığı yeri terketmemesi husûsları da sâbit olmaktadır.

رضى اللّٰهُ عنهُ قالَ صَلّى النبيُّ ﷺ فِي بَيْتِ أُمِّ سُلَيْمٍ فَقُمْتُ وَيَتِيمٌ خَلْفَهُ وَأُمُّ سُلَيْمٍ خَلْفَنَا *

134-....... Enes ibn Mâlik (R); Peygamber (S) -annem- Ümmü Suleym'in evinde namâz kıldırdı. Ben ve bir yetîm çocuk Peygamber'in arkasında namâza durduk, Ümmü Suleym de bizim arkamızda namâza durdu, demiştir [191].

٨٣ـ بابُ سُرْعَةِ انْصِرَافِ النّسَاءِ مِنَ الصبْحِ وَقِلَّةِ مَقَامِهِنَّ فِي المَسْجِدِ

83- KADINLARIN SABÂH NAMÂZI CEMÂATİNDEN SONRA ÇIKIP GİTMEKTE SÜR'AT ETMELERİ VE NAMÂZDAN SONRA MESCİDDE KALIŞLARININ AZ OLMASI BÂBI

١٣٥ـ حدّثنا يَحْيي بنُ مُوسَى قال حدّثنا سَعِيدُ بنُ مَنْصُور قالَ حدّثنا فُلَيْحٌ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ القَاسِمِ عنْ أبِيهِ عنْ عائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ كانَ يُصَلّي الصُّبْحَ بِغَلَسٍ فَيَنْصَرِفْنَ نِسَاءُ المُؤْمِنِينَ لاَيُعْرَفْنَ مِنَ الغَلَسِ أوْلاَيَعْرِفُ بَعْضُهُنَّ بَعْضاً *

135-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sabâh namâzını karanlıkta kıldırırdı da, mü'minlerin kadınları namâzdan sonra (evlerine) giderler, karanlıktan dolayı tanınmazlar yâhud kadınların bâzısı diğerlerini tanımazlardı [192].

٨٤ـ بابُ اسْتِئْذَانِ المَرْأةِ زَوْجَهَا بالخُرُوجِ إلَى المَسْجِدِ

---

191 Hadîste zikredilen bu yetîm çocuk, Peygamber'in azadlısı Ebû Dumeyre'nin oğlu Dumeyre idi.

Bu hadîs, nâfile namâzı için de cemâat teşkîlinin cevâzına delîldir. Hanefîler'e göre terâvihden mâadâ tedâî yânî birbirini da'vet sûretiyle nâfile kılmak mekrûhtur. Çağırma olmaksızın nâfile kılacak iki kimse, tesâdüfî olarak birbirine iktidâ edebilirler.

Kezâ bu hadîsten, çocukların da erkeklerle berâber bir saffta durabilecekleri; kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği, cemâatin arkasında kadınların tek başına iktidâ etmelerinde be's olmadığı istidlâl ediliyor.

192 Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. 189. hâşiyede geçen açıklama ve görüşler, buraya da aynen uygundur.

84- KADININ MESCİDE ÇIKMAK İÇİN KOCASINDAN İZİN İSTEMESİ BÂBI

١٣٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ زُرَيْعٍ عن مَعْمَرٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللهِ عنْ أبيهِ عنِ النبيِّ ﷺ قالَ إذَا اسْتأْذَنَتِ امْرَأةُ أحَدِكُمْ فَلاَ يَمْنَعْها *

136- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zuray', Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babasından tahdîs etti. Peygamber (S): *"Herhangi birinizin karısı izin istediğinde sakın kadını men' etmesin"* buyurmuştur [193].

---

193 Bu hadîste zamân ve mekân kaydı yoktur. Bu mutlaklığa göre, gece olsun, gündüz olsun; gerek mescide ve gerek diğer bir yere gitmek istediklerinde kendilerine izin vermek lâzım geleceği anlaşılırsa da, mutlak'ın mukayyed'e hamli lâzım gelir kaaidesine binâen, diledikleri gibi ipleri salıverilmiş olmayacakları anlaşılır.

Bu hadîsin gerektirdiği hüküm, kadının -velev namâz için olsun- dışarı çıkabilmesi, kocasının veyâ velîsinin iznine bağlı olmasıdır.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١١ــ كِتَابُ الجُمُعَةِ

11- KİTÂBU'L-CUMUA

(Cumua Kitabı)

١ــ بابُ فَرْضِ الْجُمُعَةِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى إِذَا نُودِىَ لِلصَّلاَةِ مِنْ يَوْمِ الجُمُوعَةِ فاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

1- CUMUA'NIN FARZ OLMASI, YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ SEBEBİYLEDİR, BÂBI:

"Ey îmân edenler, cumua günü namâz için çağırıldığı zamân hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişi bırakın. Bu bilirseniz, sizin için çok hayırlıdır" (el-Cumua: 9) [1].

١ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ قال حدّثنا أَبُو الزِّنادِ أن عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ هُرْمُزَ الأَعْرَجَ مَوْلَى رَبِيعَةَ بنِ الحَارِثِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبا هُرَيْرَةَ

---

1 Buhârî, Cumua'nın farzıyyetini bu âyetle isbât etti. Cumua, en meşhûr lugate göre, cîm'in ötüresi ve mîm'in ötüre veyâ sükûnu ile okunur. Şimdi perşembe ile cumartesi dediğimiz günlerin arasındaki günün ismi, aynı zamânda o gün hutbeden sonra kılınması farz olan iki rek'at namâzın ismidir. Esâsı, cem'iyet ve cemâat gibi toplanma ve dernek ma'nâsıyle alâkalı olan cumua, bizim bu ad ile bildiğimiz ma'lûm günün ismidir ve müslümânların hafta bayramıdır.

رضي اللّٰهُ عنهُ أنَّهُ سَمِعَ رسولَ اللّٰهِ ﷺ يَقولُ نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ بَيْدَ أنَّهُمْ أُوتُوا الكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا ثُمَّ هٰذَا يَوْمُهُمُ الَّذِي فُرِضَ عَلَيْهِمْ فَاخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَدَانا اللّٰهُ لَهُ فالناسُ لَنَا فِيهِ تَبَعٌ اليَهُودُ غَدًا والنَّصَارَى بَعْدَ غَدٍ*

1-....... Ebû Hureyre (R) Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir:

"*Bizler* (kitâb ehline nazaran) *en sonra gelenleriz; kıyâmet gününde en başa geçecek olanlarız* [2]. *Şundan dolayı ki, bizden evvel onlara,* (daha sonra bizlere) *kitâb verildi. Sonra bu, onlara farz kılınan günleri idi, fakat o gün husûsunda ihtilâf ettiler* [3]. *O güne i'tibâr etmek için Allah bizlere hidâyet verdi. Artık bu husûsta insanlar bizim ardımızdan gelicidirler. Yahûdîler*(in ibâdet günü) *yarın, Hristiyanlar*(ınki) *de yarından sonradır*" [4].

---

2 Kitâb ehline nazaran âhirûn, yânî en sonra gelenler olmamız, zamân bakımından sonradan gelişimizdendir; Peygamberlere âid ümmetlerin dünyâya en son gelmiş olanıyız. Sâbıkûn olmamız ise hidâyet ve menzile yüksekliği bakımından, eski ümmetlerin önüne geçmemiz ve bunun semeresi olarak kıyâmet gününde her ümmetten evvel haşr olunacağımız gibi, en evvel hesâbı görülmek ve cennete girmek husûslarında da her ümmetin önüne geçmek, Muhammed Ümmeti'ne nasîb olacaktır. Nitekim Müslim'deki Ebû Hureyre ile Huzeyfe rivâyetinde: " نَحْنُ الآخِرُونَ مِن أهْلِ الدنيا وَالأوَّلُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ المَقضىّ لهم (او بَيْنَهم) قَبْلَ الخَلائِقِ = *Biz hem dünyâ ahâlîsinin en sona kalanlarıyız, hem de kıyâmet gününde en başa geçip bütün mahlûkaattan evvel lehlerine hüküm verilecek* (yâhud: aralarındaki da'vâlar ayrılacak) *olanlarız*" buyurulmuştur (Cumua, 6. bâb, 22-857).

Bir bakıma göre, pazardan hattâ cumartesinden evvel gelen günün -ki cumuadır- fazîletini elde ettiğimiz için sâbıklar sayılırız.

3 Bu ihtilâfa Kur'ân'da da kısaca işâret edilmektedir. "***Cumartesi ta'tîli ancak onda ihtilâfa düşenlere*** (farz) ***edildi***"(en-Nahl:127). Allah Taâlâ'nın ta'zîmini ve toplu olarak ibâdet edilmeye tahsîsini farz kıldığı gün, aynı ile cumua mı idi, yoksa herhangi bir toplanma günü farz edilip de o günün ta'yîni eski ümmetlerin ictihâdlarına bırakılmış ve ictihâd hatâsı olarak başka bir gün mü seçilmişti? Her iki ihtimâl de vâriddir.

4 Hidâyetin burada iki vechi vardır: Ya Hakk Taâlâ'nın gün seçmeyi ictihâdımıza bırakmayıp cumuayı tahsîs buyurması sûretiyle hidâyet, yâhud gün ta'yîni, geçmiş ümmetler gibi bizim de ictihâdımıza havâle edilmiş iken, ictihâdımızda isâbet edip, Allah rızâsına muvâfık olan günü seçmekle mazhar olduğumuz hidâyet. Medîne'de ilk cumua namâzı hakkında rivâyet edilen Es'ad ibn Zurâre kıssası ikinci ma'nâyı kuvvetlendiriyorsa da, Ebû Hureyre ile Huzeyfe'nin yukarıda rivâyet ettikleri hadîsin devâmı, ilk ma'nâyı te'yîd etmektedir: "*Allah Taâlâ bizden evvel gelenlere cumuayı tutmak yolunu göstermedi. Yahûdîler'in husûsî günü cumartesi, Hristiyanlar'ın husûsî günü pazar oldu. Derken bizi dünyâya getirdi ve cumua günü yolunu bize gösterdi. Ve cumua, cumartesi, pazar günlerini ibâdet günü kılmış oldu*". "*Allah bizleri o güne hidâyet eyledi*"; bu kelâmın tevcîhi husûsunda şârihler dediklerini demişlerdir. Tevrât'ta sahîh olan bilgiye nazaran

٢ ـ بابُ فَضْلِ الغُسْلِ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَهَلْ على الصَّبِيِّ شُهُودُ يَوْمِ الجُمُعَةِ أوْ عَلَى النِّسَاءِ

2- BÂB: CUMUA GÜNÜ YIKANMANIN FAZÎLETİ
Çocuklara yâhud kadınlara cumuada hazır bulunmak vâcib olur mu? [5]

٢ ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال إذَا جاءَ أحَدُكُمُ الجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ *

2-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): *"Her biriniz cumua namâzına geldiğinde yıkansın"* buyurmuştur [6].

---

bende şu görüş vardır: Cumartesi bizâtihi Yahûdîler'e farz kılınmıştı. Yanıldıklarını iş'âr eden o sözün ma'nâsı, kitâb ehli kendi günlerini hürmetli kılmalarında yânî Yahûdîler cumartesiyi seçmekte, Hristiyanlar pazarı seçmekte hatâ ettiler demek değil, fakat onun ma'nâsı şudur: Allah, kullarına her bir hafta içinde kendisine ibâdet edilmek için konulmuş bir gün olmasını kararlaştırdı. İşte bu gün mücmel idi, ta'yîn edilmemişti. Bu günün ta'yîn edilmesi, Allah'ın inâyetiyle onların istidâdî ilimlerine ve tabiî isti'dâdlarına bırakılmıştı. Yahûdîler'de, Allah'ın mahlûkaatını bu günde yaratmaya başladığına ilimleri bulunup, bu ilim avâmm ve havâsslarının kalblerine sirâyet ederek, cumartesiyi ta'zîme âdet edinmiş ve buna alışmış olduklarından bu mücmellik onlar hakkında cumartesi'de taayyün etti ve bu gün, onlara farz kılındı. Hristiyanlar hakkındaki beyân da böyledir. Muhammed Ümmeti ise, Allah'ın kullarını boş bıraktığı zamân olan cumua günü husûsundaki ta'yînine hidâyet buldu. Böylece onlar Yahûdî ve Nasârâ'nın ulaşamadıkları bir fazîlete nâil oldular. Yahûdî ve Nasârâ'nın kendi günlerinden dolayı kınanmış olmaları, her ne kadar hayız, kadının kendi işi ve kesbi altına girmeyip, tabiî istîdâdından neş'et eden bir hâl ise de, kadının yine de hayzı sebebiyle dîn eksikliği ile levm edilmesi gibidir. İşte bu tahkîk iledir ki, hadîs, *Tevrât*'ta da sâbit olan duruma uygun düşmüştür. İyi düşün! (Şâh Veliyyullah, *Şerhu Terâcim...* s. 79-80).

Cumua âyeti, cumuanın farzıyyetinde nass olduğu gibi, bu ve benzeri hadîsler de nasstır.

5 Bu başlıkta üç kısım vardır: Birincisi cumua günü yıkanmanın fazîleti; ikincisi çocuğun cumuada hâzır bulunması; üçüncüsü kadının cumuada hâzır bulunmasıdır. Sonra Buhârî, birinci kısmın hükmünü zikretmekle yetindi ki, o da yıkanmanın fazîletidir. Çünkü bunun ma'nâsı yıkanmağa rağbet ettirmektir; bu hükümde delîller ittifâk etmiştir. Son iki kısımda hükmü kesin söylemedi de soru tarzında zikretti. Çocuk ve kadın hakkındaki ihtimâli gelecek hadîslerle bertaraf edecektir.

6 Bu emir, bu yıkanmanın cumua namâzına hass bir yıkanma olduğunu gösterir. Müslim'de "İzâ erâde ahaduhum..." (el-Cumua, I-"844") denilmiş olması, bu hükmü daha sarîh olarak anlatır.

٣ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مُحَمَّدِ بنِ أَسْمَاءَ قال أخبرنا جُوَيْرِيَةُ عنْ مالِكٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ سالِمِ بنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُمَرَ عنِ ابنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عنهما أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ بَيْنَما هُوَ قائِمٌ فى الخُطْبَةِ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ دَخَلَ رَجُلٌ مِنَ المُهَاجِرِينَ الأَوَّلِينَ مِنْ أَصْحابِ النبيِّ ﷺ فَنادَاهُ عُمَرُ أَيَّةُ ساعَةٍ هٰذِهِ قال إنِّى شُغِلْتُ فَلَمْ أَنْقَلِبْ إلَى أَهْلِى حَتَّى سَمِعْتُ التَّاذِينَ فَلَمْ أَزِدْ أَنْ تَوَضَّأْتُ فقال والْوضُوءُ أَيْضًا وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ كانَ يَأْمُرُ بالغُسْلِ *

3-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir defa Umer ibnu'l-Hattâb cumua günü (minber üstünde) dikilip hutbe îrâd ettiği esnâda, Peygamber'in sahâbîlerinden ve ilk muhâcirlerden bir zât -ki Usmân ibn Affân olduğunda ittifâk vardır- mescide girdi. Umer (gecikmesinden dolayı onu tevbîh ve inkâr kasdıyle) yüksek sesle: Bu sâat hangi sâattir? diye nidâ etti. O da: Meşgûl idim, evime geldim, derken ezânı işittim, ancak bir abdest alabildim, dedi. Bunun üzerine Umer (inkârı daha şiddetlendirerek): Bir de Rasûlullah'ın yıkanmayı emredip durduğunu bildiğin hâlde yalnız abdest almak hâ! dedi [7].

٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عَنْ صَفْوَانَ بنِ سُلَيْمٍ عَنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّهُ عنه أَنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال غُسْلُ يَوْمِ الجُمُعَةِ واجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ *

4-....... Ebû Saîd Hudrî'den: Rasûlullah (S): *"Cumua günü yıkanması, her bâliğ olan kimseye vâcibdir"* buyurmuştur [8].

٣ــ بابُ الطِّيبِ لِلْجُمُعَةِ

3- CUMUA İÇİN GÜZEL KOKU SÜRÜNMEK BÂBI

---

7 Bu hadîste haber verilmiş olan Peygamber'in ısrârlı yıkanma emri, vucûb için olmadığı anlaşılıyor. Zîrâ bu emrin vucûb için olduğu gerek Umer, gerek Usmân, gerekse mescidde hâzır olan diğer sahâbîlerce ma'lûm olaydı, Umer tenbîh ile yetinmez de: "Hemen dön, yıkan" der idi. Usmân'ın ise o gün cumua yıkanması için evine döndüğüne dâir hiçbir tarîkten rivâyet yoktur.

8 Buradaki vâcib sözünü fakîhlerin çoğu tergîb ve te'kîde hamletmişlerdir.

٥ــ حدّثنا عَلِيٌّ قال حدّثنا حَرَمِيُّ بنُ عُمَارَةَ قال حدّثنا شعْبَةُ عنْ أبِى بَكْرِ بنِ المُنْكَدِرِ قال حدّثنى عَمْرُو بنُ سُلَيْمٍ الأنْصَارِيُّ قال أشْهَدُ عَلَى أبِى سَعِيدٍ قال أشْهَدُ عَلَى رسولِ اللهِ ﷺ قال الغُسْلُ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ وأنْ يَسْتَنَّ وأنْ يَمَسَّ طِيبًا إنْ وَجَدَ قال عَمْرٌو أمَّا الغُسْلُ فَأشْهَدُ أنَّهُ واجِبٌ وأمَّا الاسْتِنَانُ والطِّيبُ فاللَّهُ أعْلَمُ أوَاجِبٌ هُوَ أمْ لا ولٰكِنْ هٰكَذَا فى الحَدِيثِ * قال أبُو عَبْدِ اللَّهِ هُوَ أخُو مُحَمَّدِ بنِ المُنْكَدِرِ وَلَمْ يُسَمَّ أبُو بَكْرٍ هٰذَا رَوَاهُ عَنْهُ بُكَيْرُ بنُ الأشَجِّ وَسَعِيدُ بنُ أبِى هِلالٍ وعِدَّةٌ وكانَ مُحَمَّدُ بنُ المُنْكَدِرِ يُكَنَّى بأبِى بَكْرٍ وأبِى عَبْدِ اللَّهِ *

5-....... Bize Şu'be, Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Suleym el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'in şöyle dediğine şehâdet ederim: Ben Rasûlullah (S)'ın: *"Her bâliğ olan kimseye cumua günü yıkanmak ve imkân bulursa gerek misvaklanmak, gerek hoş koku sürünmek vâcibdir"* buyurduğuna şehâdet ederim [9].

(Seneddeki Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, kendisinden önceki râvî Amr ibn Suleym'in şu mutâlaasını haber verdi:) Amr dedi ki: Yıkanmağa gelince, bunun vâcib olduğuna ben de şehâdet ederim. Lâkin misvak tutunmak ile koku sürünmeğe gelince vâcib mi, değil mi, Allah bilir. Lâkin bu hadîste böyle gelmiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: O, yânî senedde geçen Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, Muhammed ibnu'l-Münkedir'in kardeşidir. Hadîste râvî olan bu Ebû Bekr'in ismi söylenmedi. Bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den, Bukeyr ibnu'l-Eşecc, Saîd ibnu Ebî Hilâl ve daha birçok insanlar rivâyet etti. Muhammed ibnu'l-Münkedir, Ebâ Bekr ve Ebâ Abdillah ile künyelendirilirdi [10].

---

9 "Vâcibdir" sözü, "vâcib gibidir" ma'nâsına da gelebilir.

İmâm Mâlik, vücûba delâlet eden hadîslerin zâhirine bakarak, cumua yıkanmasının vâcib olduğuna kaail olmuştur. Fakîhlerin çoğu ise, vucûba kaail olmayıp, vucûb lâfzını burada tergîbe ve emri vâcib imişcesine te'kîde hamletmişlerdir. Zîrâ bu hadîste -vâcib olmadığı üzerinde ittifâk edilmiş olan- misvak tutunmak ile güzel koku sürünmek, yıkanmak üzerine atf edilmiştir. Ma'tûf ile ma'tûfun aleyh'in ise hükmü birdir. İkisi vâcib olmayınca gusül de vâcib değil demektir...

Hulâsa bu hadîste emredilen yıkanma, misvaklanma ve hoş koku sürünme; bunların üçü de cemâate bedenin çirkin kokusuyle ezâ vermemek hikmetine binâen olup, gusül, diğer ikisinden daha müstehâb emirdir.

10 Bu îzâhtan murâd, Şu'be'nin bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den rivâyet etmekte yalnız kalmadığını göstermektir (İbn Hacer).

٤ـ باب فضل الجمعة

4- CUMUANIN FAZÎLETİ BÂBI

٦ـ حدثنا عبد الله بن يوسف قال أخبرنا مالك عن سُمَيٍّ مولى أبي بكر بن عبد الرحمن عن أبي صالح السمان عن أبي هريرة رضى الله عنه أن رسول الله ﷺ قال من اغتسل يوم الجمعة غسل الجنابة ثم راح فكأنما قرب بدنة ومن راح فى الساعة الثانية فكأنما قرب بقرة ومن راح فى الساعة الثالثة فكأنما قرب كبشا أقرن ومن راح فى الساعة الرابعة فكأنما قرب دجاجة ومن راح فى الساعة الخامسة فكأنما قرب بيضة فاذا خرج الامام حضرت الملائكة يستمعون الذكر *

6-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Her kim cumua günü cünüblük guslü ile yıkanır* [11], *sonra* (ilk sâatte cumua namâzına) [12] *giderse, bir deve kurbân etmiş gibi; ikinci sâatte giderse bir sığır kurbân etmiş gibi; üçüncü sâatte giderse* (sağlam) *boynuzlu bir koç kurbân etmiş gibi, dördüncü sâatte giderse bir tavuk sadaka etmiş gibi; beşinci sâatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmâm* (hutbeye) *çıkınca da melekler hâzır olur, zikri* (yânî hutbeyi) *dinlerler"* [13].

٥ـ باب

5- BÂB

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

---

11 Cünüblük yıkanması ile yıkanmak, keyfiyeti o yıkanmağa benzeyen yıkanmak ma'nâsınadır, yoksa cünüb kimseye vâcib olmuş gusül gibi hükümde, yânî vucûbda, ona benzeyen demek değildir.

Maamafih bâzıları vechi şebehi hükümde bulup, musallînin halâl ve harâmda gözü kalmaksızın rahat ve nefs sükûnu ile cumuaya gidebilmesi için, cinsî münâsebetten sonraki yıkanma kasdedildiğini söylemişlerdir.

12 "İlk sâatte" kaydı, *Muvatta*'daki rivâyette sâbittir. Bu, cumua namâzına erken davranma sâatlerinin başlangıcını ifâde eder.

13 Müslim'deki rivâyet de şöyledir: *"Cumua günü olunca mescid kapılarının her birinde bir takım melekler, girenleri sırasıyle yazarlar; imâm minbere çıkıp oturunca fazîlet derecelerini tesbîte mahsûs olan sahîfeleri yânî defterleri dürüp hutbeyi dinlemeğe gelirler..."* (el-Cumua, 7. bâb, 24-"850").

Cumuaya erken davranmak, cemâatin zimmetine terettüb eden bir vazîfedir. İmâmın ise Peygamber ile Râşid Halîfeler'e uyarak hutbe vaktine kadar gecikmesi sünnettir.

٧ـ حدّثنا أبو نُعَيم قال حدّثنا شَيْبانُ عنْ يَحْيَ عنْ أبِى سَلَمَةَ عنْ أبِى هُرَيْرَةَ أنَّ عُمَرَ رضيَ اللهُ عنه بَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ دَخَلَ رَجُلٌ فقال عُمَرُ لِمَ تَحْتَبِسُونَ عنِ الصَّلاةِ فقال الرَّجُلُ ما هُوَ إلاَّ أنْ سَمِعْتُ النِّدَاءَ تَوَضَّأْتُ فقال ألَمْ تَسْمَعُوا النبيَّ ﷺ قال إذَا راحَ أحَدُكُمْ إلَى الجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ٭

7-....... Bize Şeybân, Yahyâ (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Umer cumua günü hutbe îrâd etmekteyken mescide bir zât girdi. Hemen Umer: Namâzdan niçin alıkonuluyor sunuz? dedi. O zât: Ancak ezânı işitip abdest aldım, başka iş yapmadım, dedi. Umer: Peygamber (S)'in *"Herhangi biriniz cumuaya gittiğinde yıkansın"* buyurduğunu işitmediniz mi? dedi [14].

٦ـ بابُ الدُّهْنِ لِلْجُمُعَةِ

6- CUMUA İÇİN YAĞ SÜRMEK BÂBI

٨ـ حدّثنا آدَمُ قالَ حدّثنا ابنُ أبِى ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ قالَ أخبَرَنِى أبِى عنِ ابنِ وَدِيعَةَ عَنْ سلْمَانَ الفارِسِيِّ قال قال النبيُّ ﷺ لاَ يَغْتَسِلُ رَجُلٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَتَطَهَّرُ ما اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ وَيَدَّهِنُ مِنْ دُهْنِهِ أوْ يَمَسُّ مِنْ طِيبِ بَيْتِهِ ثُمَّ يَخْرُجُ فَلاَ يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ يُصَلِّى ما كُتِبَ لَهُ ثُمَّ يُنْصِتُ إذَا تَكَلَّمَ الإمَامُ إلاَّ غُفِرَ لَهُ ما بَيْنَهُ وَبَيْنَ الجُمُعَةِ الأُخْرَى ٭

8-....... Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Bir kimse cumua günü yıkanıp elinden geldiği kadar paklanır ve yağından yağlanır yâhud evindeki kokudan sürünür, sonra cumuaya çıkar, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz, daha sonra* (Allah tarafından) *ona takdîr olunduğu kadar namâz kılar, daha sonra da imâm söze başlayınca* (namâz bitinceye kadar) *sesini keserse, mu-*

---

14 Bu hadîs, 3 rakamıyle daha mufassal olarak geçti. Hadîsin geçen bâb başlığına uygunluk vechi, Umer'in, erken davranmaktan alıkonulması sebebiyle sahâbîler ve büyük tâbiîlerin huzûrunda, Usmân'ın büyüklüğüne rağmen, ona karşı çıkışmasıdır. Erken davranmanın fazîleti olmayaydı Umer, Usmân'a karşı bu çıkışmayı yapmazdı. Cumuaya erken davranmakta fazîlet sâbit olunca, cumua için fazîlet sâbit olur (Kastallânî).

hakkak o cumua ile öteki cumua arasındaki günâhları mağfiret edilir" [15].

٩ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال طاوُسٌ قُلْتُ لابنِ عَبَّاسٍ ذَكَرُوا أنَّ النبيَّ ﷺ قالَ اغْتَسِلُوا يَوْمَ الجُمُعَةِ وَاغْسِلُوا رُؤُوسَكُمْ وَإنْ لَمْ تَكُونُوا جُنُبًا وَأصِيبُوا مِنَ الطِّيبِ. قال ابنُ عَبَّاسٍ أمَّا الغُسْلُ فَنَعَمْ وَأمَّا الطِّيبُ فَلاَ أدْرِي *

9-....... Tâvûs ibn Keysân şöyle dedi :Ben İbn Abbâs'a: Peygamber (S)'in: *"Cumua günü cünüb olmasanız bile gusül ediniz ve başlarınızı yıkayınız* [16]*, ve bir mikdâr hoş koku sürünüz"* buyurmuş olduğunu söylediler (ne dersin)? dedim [17]. İbn Abbâs: Gusül evet (böyle buyurduğunu bilirim), fakat hoş koku (hakkında birşey buyurduğunu) bilmiyorum, dedi.

١٠ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ ابنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامٌ أنَّ ابن جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قالَ أخْبَرَنِي إبْرَاهِيمُ بنُ مَيْسَرَةَ عنْ طَاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضىَ اللّهُ عنهما أنَّهُ ذَكَرَ قَوْلَ النبيِّ ﷺ فِى الغُسْلِ يَوْمَ الجُمُعَةِ فَقُلْتُ لابنِ عَبَّاسٍ أيَمَسُّ طِيبًا أوْ دُهْنًا إنْ كانَ عِنْدَ أهْلِهِ فقالَ لاَ أعْلَمُهُ *

10-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbrâhîm

---

15 Öteki cumuadan maksad, kılınan cumuadan sonraki cumua da olabilir, evvelkisi de olabilir.

Hulâsa va'd edilen mağfiretin elde edilmesine medâr olacak müstehâbların mühim bir kısmı metinde sayılmış oluyor. Hadîsin zâhirî, bahis konusu olan günâh silinmesinin ancak bu işlerin cem'i ile hâsıl olacağını gösteriyor.

16 Cumua günü cünüb olanın yıkanması vâcib olduğu gibi, cünüb olmayanın da yıkanması sünnettir.

Hadîs metninde baş yıkamak yıkanmakta dâhil iken iğtisâl (=yıkanmak) üzerine atfedilerek zikredilmesi, hâssın âmm üzerine atfı nev'inden bir te'kîddir. Guslün şânına ihtimâm edip, meselâ saç örgülerini çözmeğe hâcet yok vehmine düşmeyip, tastamam bir gusl edilmesi emrediliyor. Yâhud iğtisâl, ma'lûm olan gusle, baş yıkamak da, başı iyice temizleme ve saçları tarayıp yağlamak sûretiyle dağınıklığını gidermeye hamledilmiştir.

17 "Zekerû= Söylediler" fiilindeki fâil ile Ebû Hureyre'nin kasdedilmiş olması muhtemildir. Çünkü İbn Huzeyme, İbn Hıbbân ve Tahâvî, Amr ibn Dînâr tarîkinden; o da Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre'den bunun benzerini rivâyet etmişlerdir.

ibnu Meysere, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. İbn Abbâs (R), Peygamber'in cumua günü yıkanmak hakkındaki sözünü zikretti. Tâvûs: Ben İbn Abbâs'a: Kişi, kendi âilesi yanında var ise güzel koku yâhud yağ sürünecek mi? dedim. İbn Abbâs: Bunu bilmiyorum, dedi [18].

٧ـ بابٌ يَلْبَسُ أحْسَنَ ما يَجِدُ

7- BÂB: CUMUAYA GİDECEK OLAN KİMSE, BULABİLECEĞİ GİYSİLERİN EN GÜZELİNİ GİYER

١١ـ حدّثنا عَبْدُ اللّٰهِ بنُ يُوسُفَ قالَ أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رَأى حُلَّةً سِيَرَاءَ عِنْدَ بابِ المَسْجِدِ فقالَ يَا رَسولَ اللّٰهِ لَوِ اشْتَرَيْتَ هٰذِهِ فَلَبِسْتَهَا يَوْمَ الجُمُعَةِ وَلِلْوَفْدِ إذَا قَدِمُوا عَلَيْكَ فقالَ رسولُ اللّٰهِ ﷺ إنَّمَا يَلْبَسُ هٰذِهِ مَنْ لاَ خَلاَقَ لَهُ فِى الآخِرَةِ ثُمَّ جاءَتْ رسولَ اللّٰهِ ﷺ مِنْهَا حُلَلٌ فأعْطَى عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللّٰهُ عنهُ مِنْهَا حُلَّةً فقالَ عُمَرُ يا رَسولَ اللّٰهِ كَسَوْتَنِيهَا وَقَدْ قُلْتَ فِى حُلَّةِ عُطَارِدٍ ما قُلْتَ قالَ رسولُ اللّٰهِ ﷺ إنِّى لَمْ أكْسُكَهَا لِتَلْبَسَهَا فَكَسَاهَا عُمَرُ بنُ الخَطَّابِ رَضِىَ اللّٰهُ عنهُ أخاً لَهُ بِمَكَّةَ مُشْرِكاً *

11-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Umer ibn Hattâb, mescidin kapısı yanında satılık ipekli çitârî nev'inden yollu bir elbise [19] gördü de: Yâ Rasûlallah; bunu satın alsan da cumua günü ve sana elçiler geldiği zamân giysen, dedi. Rasûlullâh da: *"Bunu âhirette nasîbi olmayan giyer"* buyurdu. Sonra Rasûlullah'a o ipeklilerden birçok elbiseler

---

18 Yânî bu güzel koku yâhud yağ sürmek işinin Peygamber'in sözünden olduğunu veyâ bunların mendûb olduğunu bilmiyorum.

19 "Hulletun siyerâu" tâbirindeki hulle, ızâr ve ridâ'dan meydana gelen takım elbise demektir. "Siyerâ" kelimesi hakkında: "Bir nevi' alaca kumaştır ki yol yol sarı kalemli ve çubuklu olur, ve nescinde bol bol ipek karışık bulunur" denilmiştir *(Kaamûs Tercemesi)*.

Bol ipekli olduğu için Peygamber nehyetmiştir. Binâenaleyh ipeği az olan kumaşın kullanılması câiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azlığı-çokluğunda Hanefîler kumaşın argacıyle erişini; Şâfiîler ağırlığını mikyâs almışlardır. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı, pamuk, keten, yün... olursa, ondan yapılan elbiseyi giymekte be's yoktur.

geldi. Rasûlullah onlardan birisini Umer ibn Hattâb'a verdi. Umer: Yâ Rasûlallah! Bunu bana verdin, hâlbuki daha önceleri Utârid ibn Hâcib'e âid hulle hakkında bana söylediğini söylemiştin, dedi [20]. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Ben onu sana giyesin diye vermedim ki"* buyurdu. Umer müteâkıben o elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik bir kardeşine giydirdi [21].

٨ ــ بابُ السِّوَاكِ يَوْمَ الجُمُعَةِ . وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ يَسْتَنُّ

8- CUMUA GÜNÜ MİSVAK KULLANMA BÂBI

Ve Ebû Saîd Hudrî ("Cumua günü güzel koku sürünmek" bâbında zikredilen hadîsinde) Peygamber'den olmak üzere: Dişlerini misvak ile ovalar, dedi [22].

١٢ ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قالَ أَخْبَرَنا مالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي اللّهُ عنهُ أَنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي أَوْ عَلَى النَّاسِ لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلاَةٍ *

12-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): *"Ümmetime* -(diğer rivâyete göre) yâhud insanlara- *meşakkat vermem en-*

---

20 Utârid ibn Hâcib, Benû Temîm reîslerinden "Zû'l-Kavs = Kavs sâhibi" lakabiyle tanınmış bir zâttır. Benû Temîm tarafından Peygamber'in huzûruna gönderilen yetmiş seksen kişilik bir hey'etin başında bulunanlardan biri idi. O hey'et, el-Hucurât Sûresi'nin baş kısımlarının nâzil olmasına sebeb olmuştu.

Hadîsden, mescid kapılarında alış verişin cevâzı da çıkarılır. Yine bu hadîsden giymesi câiz olmayan şeyi temellük ve başkasına hediye etmek câiz olduğu ma'nâsı da çıkar. Zîrâ sâhibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka sûretle faydalanılabilir.

21 Bu zât, Umer'in yâhud kardeşi Zeyd'in ana baba bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt birâderi Usmân es-Sulemî'dir. Bu hâdisin başka tarîkten gelen Buhârî rivâyetinde "İslâm'a girmezden evvel" denildiğinden, daha sonra İslâm'a girdiği anlaşılır.

Umer'in bu fiilinden kâfir olan akrabâyı bile gözetmek güzel görülüp, kâfire hediye vermenin câiz olduğu istidlâl olunmuştur.

22 Parantez içindeki ifâdelerle, Ebû Saîd hadîsinin yeri gösterilmiş ve böylece bâb başlığındaki bu hadîsin muallak olmadığı isbâtlanmıştır.

dîşesi olmayaydı, kendilerine her namâz kılarken misvak kullanmalarını emrederdim'' buyurdu [23].

١٣ـ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قالَ حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قالَ حدّثنا شُعَيْبُ بنُ الحَبْحَابِ قال حدّثنا أنسٌ قال قال رسولُ اللهِ ﷺ أكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِى السِّوَاكِ*

13-....... Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): *''Misvak kullanmak hakkında size çok sözler söyledim,* (artık dinleyip itâat etmek gerek)'' buyurdu [24].

١٤ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ قالَ أخبرنا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ وَحُصَيْنٍ عَنْ أبِى وَائِلٍ عَنْ حُذَيْفَةَ قالَ كانَ النبىُّ ﷺ إذَا قامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ فاهُ *

14-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin kalktığı zamân ağzını (ve dişlerini) iyice ovalayıp temizler idi [25].

٩ـ بابُ مَنْ تَسَوَّكَ بِسِوَاكِ غَيْرِهِ

9- BAŞKASININ MİSVAKIYLE MİSVAKLANAN KİMSE BÂBI [26]

١٥ـ حدّثنا إسماعِيلُ قال حدّثنى سُلَيْمَانُ بنُ بِلاَلٍ قال قال هِشَامُ ابنُ عُرْوَةَ أخْبرنى أبى عَنْ عائشَةَ رضى اللّهُ عَنْهَا قالَتْ دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ ابنُ أبى

---

23 Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm'da Ebû Hureyre'den, lâkin '' لأمَرْتُهم بالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ = *Her abdest aldıkça kendilerine misvaklanmayı emrederdim''* lâfzıyle rivâyet etmiştir. Hadîsin son fıkrası, bâzılarınca misvak kullanmanın farz olmayıp mendûb olduğuna delîldir.

24 Diş ve ağız temizliği hakkındaki emirlerin çokluğu bu işi tergîb ve teşvîk içindir. Cumua ile kuvvetli münâsebeti de vardır. Zîrâ bundan evvelki hadîste farzlar ve nâfilelerin hepsinde misvak kullanmaya teşvîk vardır; bu namâzların içinde misvak kullanmaya en çok ihtiyâç gösteren cumua namâzıdır. Çünkü cumua namâzında cemâat büyük olur; böyle cemâate ezâ vermemek için yıkanmak nasıl müstehâb ise, yıkanmakla giderilemeyecek çirkin kokuları ağızdan gidermek de öylece müstehâbdır.

25 Geceleyin bâtını temizlemek için misvak kullanmak meşrû olunca, cumua için içi ve dışı temizleyip güzelleştirmek husûsunda misvak kullanmak daha lâyık ve daha lüzûmludur.

26 Yânî bu bâb, başkasının misvakıyle misvaklanan kimseyi beyân hakkındadır. Buhârî, bu bâbın hadîsi ile bu işin cevâzına işâret eder gibidir. Çünkü Rasûlullah, Abdurrahmân'ın misvakıyle misvaklanmıştır.

بَكْرٍ وَمَعَهُ سِوَاكٌ يَسْتَنُّ بِهِ فَنَظَرَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ أَعْطِنِي هٰذَا السِّوَاكَ يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ فَأَعْطَانِيهِ فَقَصَمْتُهُ ثُمَّ مَضَغْتُهُ فَأَعْطَيْتُهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَنَّ بِهِ وَهُوَ مُسْتَسْنِدٌ إِلَى صَدْرِي *

15-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Kardeşim Abdurrahmân ibnu Ebû Bekr yanında misvaklanmakta bulunduğu bir misvak olduğu hâlde, odama girdi. Rasûlullah Abdurrahmân'a baktı. Bunun üzerine ben, Abdurrahmân'a: Yâ Abdarrahmân! Şu misvakı bana ver, dedim. O da misvakı bana verdi. Ben Abdurrahmân'ın dişlerine sürtmekte olduğu yeri kırıp ayırdım [27]. Sonra misvağın yeni ucunu çiğnedim ve misvağı Rasûlullah'a verdim. Rasûlullah benim göğsüme dayanarak o misvakla dişlerini ovaladı [28].

١٠ ــ بَابُ مَا يُقْرَأُ فِي صَلاَةِ الفَجْرِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

10- CUMUA GÜNÜ SABÂH NAMÂZINDA OKUNACAK SÛRE BÂBI

١٦ ــ حدّثنا أَبُو نُعَيْمٍ قَالَ حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ سَعْدِ بنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ هُوَ ابنُ هُرْمُزَ الأَعْرَجُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللَّهُ عنهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الجُمُعَةِ فِي صَلاَةِ الفَجْرِ الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةَ وَهَلْ أَتَى عَلَى الإِنْسَانِ *

16-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabâh namâzında ***Elîf Lâm Mîm Tenzîlu*** es-Secde Sûresi'ni ve ***Hel etâ ale'l-insâni hînun mine'd-dehr*** Sûresi'ni okur idi [29].

---

27 Hadîs metnindeki bu kelimede üç rivâyet vardır: Biri, kaaf ve noktasız sad ile olan rivâyettir ki, bu ekseriyetin rivâyetidir; bunun ma'nâsı, tercemede verdiğimiz kırıp, oradan ayırmak'tır. İkinci rivâyet fâ ve noktasız sâd ile fasm'dan olup, bunun ma'nâsı, kırılan yeri ayırmaksızın kırmaktır. Üçüncü rivâyet kaaf ve noktalı dâd iledir ki, bu Kerîme, Müstemlî, Hamavî rivâyetidir. Bunun ma'nâsı dişlerin kenârlarıyle birşeyi çiğneyip yemektir.

28 Buhârî bunu Cenâiz, Fadâil, Hums, Mağâzî, Peygamber'in Hastalığı ve Âişe'nin Fadlı bölümlerinde tahrîc etmiştir. Vak'anın Peygamber'in hastalığında cereyân ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

29 Peygamber (S), sabâh namâzının birinci rek'atında ***Elîf Lâm Mîm Tenzîlû*** Sûresi'ni, ikinci rek'atında da öteki sûreyi okur idi. Bu iki sûrenin cumua günleri sabâh namâzında okunmalarının hikmeti, belki bunlarda Âdem Peygamber'in yaratılışı ile kıyâmet hâllerinin bulunmasıdır, denilmiştir. Bir hadîs meâli:

١١ــ بابُ الجُمُعَةِ فِي القُرَى وَلمُدُنِ

11- KÖYLERDE VE ŞEHİRLERDE CUMUA NAMÂZI BÂBI [30]

١٧ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قالَ حدّثنا أبو عَامِرٍ العَقَدِيُّ قالَ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ طَهْمَانَ عنْ أبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّهُ قالَ إنَّ أوَّلَ جُمُعَةٍ جُمِّعَتْ بَعْدَ جُمُعَةٍ فِي مَسْجِدِ رسولِ اللهِ ﷺ فِي مَسْجِدِ عَبْدِ القَيْسِ بِجُوَاثَى مِنَ البَحْرَيْنِ *

17-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medîne'deki mescidinde kılınan cumuadan sonra (Medîne hâricinde) ilk kılınan cumua namâzı Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ'da Abdu'l-Kays mescidindedir [31].

١٨ــ حدّثنا بِشْرُ بنُ مُحَمَّدٍ المَرْوَزِيُّ قال أخبرنا عَبْدُ اللهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنا سالِمُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللَّهُ عنهما قالَ سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وزَادَ اللَّيْثُ قال يُونُسُ كَتَبَ رُزَيْقُ بنُ حُكَيْمٍ إلَى ابنِ شِهَابٍ وَأنَا مَعَهُ يَوْمَئِذٍ بِوَادِى القُرَي هَلْ تَرَى أنْ أُجَمِّعَ وَرُزَيْقٌ عامِلٌ عَلَى أرْضٍ يَعْمَلُهَا وَفِيهَا جَمَاعَةٌ مِنَ السُّودَانِ وَغَيْرِهِمْ

Ebû Hureyre'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı cumua günüdür. Âdem aleyhisselâm o gün yaratıldı, o gün cennete girdirildi, yine o gün cennetten çıkarıldı. Bir de kıyâmet cumuadan başka bir günde kopmayacaktır"* (Müslim, Cumua; Cumua gününün fazîleti bâbı).

Kûfe âlimleri herhangi sûreyi veyâ âyeti herhangi vakit namâzına tahsîs etmek, meselâ es-Secde Sûresi ile ***Hel etâ***'yı her cumua günü -sanki vâcib yâhud başkasını okumak mekrûhmuş gibi- okumak mekrûhtur. Lâkin ara sıra başka sûreler de okumak şartıyle, bu iki sûreyi Rasûl'ün fiiline uyma olsun diye cumua günleri teberrüken okumakta kerâhet yoktur, derler.

30 Buhârî bu başlık ile bu konuda fakîhler arasındaki görüş ayrılıklarına, yânî köylerde ve şehirlerde cumua kılınıp kılınmıyacağı husûsundaki ihtilâflara işâret etmiş ve bâb altında rivâyet ettiği hadîslerle de köylerde cumua kılınmasını tecvîz eden fakîhlerin mezhebini kuvvetlendirmiştir.

31 Abdu'l-Kays, İslâm'a ilk giren Bahreyn kabîlelerindendir. Cuvâsâ da -belki sonradan şehir hâlinde büyüyen- Bahreyn köylerinden biridir. Peygamber zamânında vahiy nâzil olup dururken, hiç kimsenin kendi re'yi ile bir dînî işi takrîr veyâ ref' edemiyeceği bilindiğine göre, bu hadîs köylerde de cumua kılınabileceğine kuvvetli bir delîl oluyor. Buhârî bu hadîsi bu maksadla sevkeylemiş görünüyor.

وَرُزَيْقٌ يَوْمَئِذٍ عَلَى أَيْلَةَ فَكَتَبَ ابنُ شِهَابٍ وَأَنَا أَسْمَعُ يَأْمُرُهُ أَنْ يُجَمِّعَ يُخْبِرُهُ
أَنَّ سالِمًا حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بنَ عُمَرَ يَقُولُ سَمِعْتُ رسولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ
كُلُّكُمْ رَاعٍ و كُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ الإمامُ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ والرَّجُلُ
رَاعٍ فِى أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ وَالمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِى بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ
عنْ رَعِيَّتِهَا والخَادِمُ رَاعٍ فِى مالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ قال وَحَسِبْتُ أَنْ
قَدْ قالَ والرَّجُلُ رَاعٍ فِى مالِ أَبِيهِ وَمَسْؤُلٌ عنْ رَعِيَّتِهِ و كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ
عنْ رَعِيَّتِهِ *

18-.,..... Bize Abdullah ibn Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den haber verdi. Zuhrî şöyle demiştir: Bize Sâlim ibnu Abdillah haber verdi: İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Her birerleriniz çobandır..."*

Ve Leys, senede şunu da ziyâde etmiştir: Yûnus dedi ki, Ruzeyk ibnu Hukeym, İbnu Şihâb'a bir mektûb yazmıştı. O sırada ben de Vâdi'l-Kurâ'da İbn Şihâb'ın yanında idim [32]. Ruzeyk, (mektûbunda yanımdaki işçilere) burada cumua namâzı kıldırmamı münâsib görür müsün? diye soruyordu. O sırada Eyle Vâlîsi bulunan Ruzeyk, yine o sırada vilâyet içinde bir arâzî üzerinde zirâatle meşgûl bir âmil idi. Orada Sûdân'lı ve başkalarından olarak bir cemâat de vardı. İbn Şihâb cevâb yazdı. (Okudu da) ben de işittim. (İbn Şihâb cevâbında) yanındakilere cumua namâzı kıldırmasını Ruzeyk'a emrediyor ve ona, Sâlim'in kendisine tahdîs ettiği şu hadîsi haber veriyordu: Abdullah ibn Umer şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Her birerleriniz çobandır ve her birerleriniz elinin altındakinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyle muhâfaza etmekten sorumludur. Erkek, âilesinde bir çobandır ve o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hiz-*

---

32 Buhârî bu hadîsi iki tarîkten rivâyet ediyor ve böylece ikinci tarîkteki kıymetli ziyâdeyi de vererek, sevkettiği delîli daha da kuvvetlendiriyor.

Vâdî'l-Kurâ, Şâm cihetinden olmak üzere Medîne'ye yakın bir yerdir. Eyle ise, Kızıldeniz'in kuzeyinde, Süveyş Körfezi'nin mukaabili olan sâhilde bulunan bir belde imiş; bugün harâbdır. Adı geçen Ruzeyk ibn Hukeym, işte bu Eyle'nin Umer ibn Abdilazîz tarafından ta'yîn edilen âmili imiş, ve Zuhrî'ye mektûbu yazdığı vakit, vilâyet dâhilinde kendi arâzîsinin başında da çalışıyormuş.

metçi de efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur" [33].

Râvî şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki Peygamber muhakkak şunu da söyledi: *"Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur.* (Hulâsa) *her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur"* [34].

١٢ـ بابٌ هَلْ عَلَى مَنْ لَمْ يَشْهَدِ الجُمُعَةَ غُسْلٌ مِنَ النِّسَاءِ والصِّبْيَانِ وَغَيْرِهِمْ. وقالَ ابنُ عُمَرَ إنَّمَا الغُسْلُ عَلَى مَنْ تَجِبُ عَلَيْهِ الجُمُعَةُ

12- BÂB: CUMUA NAMÂZINDA HÂZIR BULUNMAYAN KADINLARA, ÇOCUKLARA VE DİĞERLERİNE YIKANMAK LÂZIM OLUP OLMADIĞI? [35]

---

33 Ferdî ve ictimâî râhat ve huzûru kâfil muazzam bir düstûr olduğu bedîhî olan bu hadîs ile bundan önceki İbn Abbâs hadîsi, şehirlerde olduğu gibi, köylerde de cumua namâzının kılınacağı görüşünün delîlidirler. İbn Umer hadîsinin ikinci tarîkindeki ziyâdeye göre, Ruzeyk ibn Hukeym, âmil bulunduğu yerde cumuayı ikaame etmesi câiz olup olmadığını Zuhrî'den sormuş, o da şâyet ikaame etmezse bu hadîsin hükmünce sorumlu olacağını îmâ etmiş oluyor.

Bu iki hadîs ile benzerleri olan diğer cumua hadîsleri, müctehidler arasında cumua hakkında üç mühim mes'elenin münâkaşa edilmesine sebeb olmuştur: 1. Cumua nerelerde kılınabilir? 2. Cumua namâzı kaç kişi ile kılınabilir? 3. Cumua namâzını kıldırmak için devlet izni şart mıdır, değil midir? Bu konularda mezheb imâmlarının çeşitli ve birbirinden farklı görüşleri ve ileri sürdükleri delîller vardır. Bunlar geniş şerhlerden ve fıkıh kitâblarından okunabilir. Kısaca ifâde edilirse, İmâm Mâlik'e göre, mescidi ve çarşısı olan her karyede (şehre de lûgaten karye denilir) cumua namâzı kılmak vâcibdir. Mikdârı az olsun, çok olsun çadırlarda oturanlara -müsâfir hükmünde oldukları için- cumua farz değildir.

İmâm Şâfiî ile Ahmed'e göre (ister köy, ister şehir olsun) hangi karyede hür, bâliğ olarak mukîm kırk erkek bulunursa, üzerlerine cumua vâcib olur.

Ebû Hanîfe'ye göre ise, cumua yalnız kalabalık, yânî cem'iyyetli şehrin içinde yâhud şehir hârici olan namâzgâhında kılınmak sahîh olup, köylerde câiz değildir.. Ebû Hanîfe'ye göre devletin izni olmadıkça cumua namâzı sahîh olmaz..

34 Hadîse göre râî ve mer'î, yânî güden ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güden ve başka bir bakıma güdülendir. Cemiyetin her ferdi başkasının ya zâtına, ya malına, gözetip riâyet edicidir. Karşısında mer'î denilecek kimse olmasa bile yine kendi vücûdu ve organlarının, kuvvetleri ve duygularının güdücüsüdür. Bunları güzel muhâfaza ile, Allah'ın rızâsına muhâlif işlerde kullanmamakla mükelleftir ve o vazîfesini güzelce yerine getirip getirmemek yüzünden sorumludur.

35 "Diğerleri" sözünden maksad, cumua ile mükellef olmayan yolcular, köleler, mahbûslar, hastalar, körler, yatalaklar... dır.

İbn Umer: Yıkanmak ile ancak üzerine cumua kılmak vâcib olan kimseler mükelleftir, demiştir [36].

١٩ـ حدّثنا أبو اليَمَانِ قالَ أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثنى سالِمُ بنُ عَبْدِ اللّهِ أنّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّهِ بنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يَقُولُ سَمِعْتُ رسولَ اللّهِ ﷺ يَقولُ مَنْ جاءَ مِنْكُمُ الجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ *

19-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Sâlim ibnu Abdillah tahdîs etti; o, Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim: *"Sizden her kim cumuaya gelirse yıkansın"* buyuruyordu [37].

٢٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ صَفْوَانَ بنِ سُلَيْمٍ عنْ عَطَاءِ بنِ يَسَارٍ عنْ أبى سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ رضى اللّهُ عنهُ أنَّ رسولَ اللّهِ ﷺ قال غُسْلُ يَوْمِ الجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ *

20- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Safvân ibn Suleym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd Hudrî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): *"Cumua günü yıkanması, her bâliğ olan kimse üzerine vâcibdir"* buyurmuştur [38].

٢١ـ حدّثنا مُسْلِمُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال حدّثنا وُهَيْبٌ قال حدّثنا ابنُ طاوُسٍ عنْ أبيهِ عَنْ أبى هُرَيْرَةَ قال قال رسولُ اللّهِ ﷺ نَحْنُ الآخِرُونَ السَّابِقُونَ

---

36 İbn Umer'in bu hadîsini Beyhakî sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivâyet etmiştir. Bu hadîs, müteâkıb hadîslerdeki mutlaklığı takyîd etmektedir.

37 Bu hadîs de yıkanmayı, cumuaya gitmekle takyîd edip, gitmeyenlerin bununla mükellef olmadıklarını gösterir.

38 Bu Ebû Saîd hadîsi de yıkanma vucûbunu bâliğ olanlara kasr edip, bâliğ olmayan çocuklar hâric bırakıyor.

"Âlimler cumua günü yıkanmasının gün için mi, yoksa namâz için mi olduğu husûsunda görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu ihtilâf üzerine bir çok fer'î mes'eleler ortaya çıkar. Nitekim bunlar fıkıh kitâblarında görülür. Hadîsler ise bu mes'eledeki her iki ihtimâle de nâzırdır. Çünkü bâbda, İbn Umer'in ta'lîki ile birinci hadîs, yıkanmanın namâz için olduğu husûsunda sarîhtir. Diğer hadîsler ise, bu yıkanmanın gün için olduğunda zâhirdirler. Şâfiî de buna kaail olmuştur. Yıkanmanın sünnetliği günden dolayıdır, lâkin bu bâbda gelen hadîslerin hepsiyle amel etmek için, yıkanmayı namâza yakın yapmak ve araya hades girmeden bununla namâz kılmak gerekir" (Şâh Veliyyullah).

يَوْمَ الْقِيَامَةِ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأُوتِينَاهُ مِنْ بَعْدِهِمْ فَهٰذَا الْيَوْمُ الَّذِى اخْتَلَفُوا فِيهِ فَهَدَانَا اللَّهُ فَغَدًا لِلْيَهُودِ وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارَى فَسَكَتَ ثُمَّ قَالَ حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا يَغْسِلُ فِيهِ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ رَوَاهُ أَبَانُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ طَاوُسٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلَّهِ تَعَالَى عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ حَقٌّ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا *

21-....... Bize İbnu Tâvûs, babasından tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Bizler* (eski ümmetlere göre) *en son gelenleriz, kıyâmet gününde öne geçecek olanlarız. Onlara kitâb bizden önce verildi. Bizlere ise kitâb onlardan sonra verildi. Şu gün, onların, hakkında ihtilâf ettikleri gündür. Allah bize hidâyet buyurdu. Binâenaleyh Yahûdîler'in* (toplanma günü) *yarındır; Hristiyanlar'ın yarından sonradır"* [39]. Rasûlullah biraz sükût ettikten sonra: *"Her yedi günde bir gün yıkanıp, başını ve bütün bedenini yıkamak, her müslümân üzerine bir hakktır"* buyurdu [40].

Bu hadîsi, Ebân ibnu Sâlih, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan rivâyet etti. Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber (S): *"Her yedi günde bir gün yıkanmak her müslümân kişi üzerine Yüce Allah'ın bir hakkıdır"* buyurdu.

٢٢ ـ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ قَالَ حَدَّثَنَا وَرْقَاءُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ائْذَنُوا لِلنِّسَاءِ بِاللَّيْلِ إِلَى الْمَسَاجِدِ *

22-....... Bize Verkaa, Amr ibn Dînâr'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin veriniz"* buyurmuştur [41].

---

39 Hadîsin bu kısmı küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbı'nın başında geçmişti.

40 "Bedenini yıkamak" buyurulmuş iken, bedenin bir parçasından ibâret olan başın da ayrıca zikredilmesi, şânına ehemmiyet içindir. Zîrâ o târihlerde baş yağlamak ve başa hatmi ve diğer şeyler sürmek âdet idi; onun için yıkanırken evvelâ baştaki bu yağları ve diğer şeyleri gidermek gerekir.

41 Bu hadîsten gündüzün namâza ve binâenaleyh cumua namâzına izin vermeyin ma'nâsı da çıkarılıp, kadınlar cumuada hazır bulunmayacaklarından, cumua yıkanması da üzerlerine vâcib olmamış olur denilmişse de, bu, mefhûmu muhâliftir. Muvâfık mefhûm ise kadınlara geceleyin mescide çıkmaları için izin verilince, gündüzleyin çıkmalarına izin verilmek daha lâyıktır. Çünkü gece tehlike düşünülecek bir zamândır. Binâenaleyh kadınlar vâcib olmayarak, cumuaya da çıkabilirler (özetle Kastallânî).

٢٣ــ حدّثنا يُوسُفُ بنُ مُوسَى قال حدّثنا أبُو أسامَةَ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللّهِ بنُ عُمَرَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال كانَتِ امْرَأَةٌ لِعُمَرَ تَشْهَدُ صَلاَةَ الصُّبْحِ والعِشَاءِ فِي الجَمَاعَةِ فِي المَسْجِدِ فَقِيلَ لَهَا لِمَ تَخْرُجِينَ وَقَدْ تَعْلَمِينَ أنَّ عُمَرَ يَكْرَهُ ذٰلِكَ وَيَغَارُ قَالَتْ وما يَمْنَعُهُ أنْ يَنْهَانِي قَالَ يَمْنَعُهُ قَوْلُ رسولِ اللّهِ ﷺ لاَ تَمْنَعُوا إمَاءَ اللّهِ مَسَاجِدَ اللّهِ *

23-....... İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Umer'in bir zevcesi vardı ki, sabâh ve yatsı namâzlarını her gün mescidde cemâatle kılardı. O kadına: Umer'in bunu istemez ve kıskanır olduğunu bilip dururken niye mescide çıkıyorsun? denildi. Kadın: Beni nehyetmesinden Umer'i men' eden şey nedir? dedi. Soran zât da: Rasûlullah'ın *"Allah'ın dişi kullarını, Allah'ın mescidlerinden men' etmeyiniz"* sözüdür, dedi [42].

١٣ــ باب الرُّخصَةِ إنْ لَمْ يَحْضرِ الجُمُعَةَ فِي المَطَرِ

13- YAĞMURDA CUMUAYA GELMEZSE RUHSAT BÂBI [43]

٢٤ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال أخبرني عَبْدُ الحَمِيدِ صاحِبُ الزِّيَادِيِّ . قال حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ الحَارِثِ ابنُ عَمِّ مُحَمَّدِ بنِ سِيرِينَ قال ابنُ عَبَّاسٍ لِمُؤَذِّنِهِ فِي يَوْمٍ مَطِيرٍ إذَا قُلْتَ أشْهَدُ أنَّ مُحَمَّدًا رَسولُ اللّهِ فَلاَ تَقُلْ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ قُلْ صَلُّوا فِي بُيُوتِكُمْ فَكأنَّ النَّاسَ اسْتَنْكَرُوا. قال فَعَلَهُ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي إنَّ الجُمُعَةَ عَزْمَةٌ وَإنِّي كرِهْتُ أنْ أُخرِجَكُمْ فَتَمْشُونَ فِي الطِّينِ وَالدَّحْضِ *

---

42 Bu kadın, Umer'in zevcelerinden Âtike bintu Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'dir ki, cennetle müjdelenenlerden Saîd ibn Zeyd'in kızkardeşidir. Kocası namâza çıkınca o da arkası sıra gidermiş. Umer ona: Bilirsin ki ben böyle bir şeyi sevmem, dediğinde; o da: Vallâhi sen beni nehyetmedikçe ben de gelmekten vazgeçmem der imiş. Umer de, onu nehyetmekten mâni' olan Peygamber'in yukarıdaki sözü olduğunu söylermiş. Hattâ Umer mihrâbda iken, Ebû Lu'lu'nun zehirli hançeriyle vurulduğu gün bile zevcesi Âtike mescidde bulunmuş.

Aynî de, İbn Umer'in mukayyed olan hadîsine istinâden, kadınların gün düz de mescide gidebilecekleri ma'nâsını çıkarıp: "Fitne mahalli olan gece çıkmaları câiz olduktan sonra, gündüzün izin alabilmeleri evleviyyette kalır" dedi.

43 Buhârî bu bâbda, yağmurlu çamurlu günlerde cumuada hâzır bulunmamağa ruhsat olduğunu göstermiştir.

24-....... Bize Muhammed ibn Sîrîn'in amuca oğlu olan Abdullah ibn el-Hâris tahdîs etti. İbnu Abbâs (R) yağmurlu bir cumua gününde müezzinine: ***Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah*** dediğin zamân ***Hayye ale's-salâti*** deme de onun yerine ***Sallû fî buyûtikum*** (= Namâzınızı evlerinizde kılınız!) sözünü nidâ et, dedi. İnsanlar bundan hoşlanmamış gibi davrandılar. İbn Abbâs: Bunu benden (çok) hayırlı olan Zât yaptı. Çünkü cumua kat'î bir farzdır (yânî ***Hayye ale's-salâti*** = Haydin namâzâ! nidâsıyle çağırılınca hemen icâbet edip gelmek farz olur) [44]. Ben ise sizleri, çamur ve cil içinde yürümeniz sebebiyle günâha sokmak istemedim, dedi [45].

١٤ ــ بابٌ مِنْ أَيْنَ تُؤْتَى الجُمُعَةُ وَعَلَى عَنْ تَجِبُ لِقَولِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا نُودِىَ لِلصَّلاَةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ. وقالَ عَطَاءٌ إِذَا كُنْتَ فِي قَرْيَةٍ جامِعَةٍ فَنُودِىَ بِالصَّلاَةِ مِنْ يَوْمِ الجُمُعَةِ فَحَقٌّ عَلَيْكَ أَنْ تَشْهَدَهَا سَمِعْتَ النِّدَاءَ أَوْ لَمْ تَسْمَعْهُ وكانَ أَنَسٌ رضى اللَّهُ عنهُ فِى قَصْرِهِ أَحْيَانًا يُجَمِّعُ وأَحْيَانًا لاَ يُجَمِّعُ وَهُوَ بِالزَّاوِيَةِ عَلَى فَرْسَخَيْنِ

14- BÂB: AZÎZ VE CELÎL OLAN ALLAH'IN

"Cumua günü namâz için nidâ edildiği zamân hemen Allah'ı zikretmeğe gidin; alış verişi bırakın..." (el-Cumua: 9).

KAVLİ İLE FARZ OLAN CUMUAYA NE KADAR MESÂFEDEN GİDİLECEK VE BU ÂYETLE CUMUA NAMÂZI KİMLERE VÂCİB OLACAKTIR? [46]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Toplayıcı bir karye içinde bulunduğun vakitte cumua günü namâza nidâ edilse,

---

44 Bu "Sallû fî buyûtikum = Evlerinizde kılınız!" sözü cemâatin, yağmurun azîmeti, ruhsata çeviren özürlerden olduğunu bilmeleri için nidâ edilmiştir. Bu, cumhûr mezhebidir. Lâkin Şâfiîler'le Hanbelîler'ce yağmurun özür sayılması, elbiseyi ıslatmakla eziyet verecek dereceye ulaşmasıyle kayıdlanmıştır. Yağmur hafîf olur yâhud içinde yürüyebileceği bir tünel bulunursa özür olmaz (Kastallânî).

45 İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinip cumuayı kıldırmak, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî evlerinde öğle namâzını kılmakla yetineceklerdir.

Bu konu ile ilgili diğer hadîsler ve bilgiler Ezân Kitâbı'nda geçmişti.

46 Âyetle hem nidâ, hem de "gidiniz" emriyle cumuaya gitmek vucûbu sâbit oluyor. Buhârî ne kadar mesâfeden gidilmesi vâcib olacağını ve kimlere vâcib olacağı husûslarını açıklığa kavuşturmak için, aşağıdaki haberleri ve hadîsi sevketmiştir.

ezânı işit yâhud işitme, namâzda bulunman senin üzerinde bir hakktır, demiştir [47].
Ve Enes (R), kasrında iken bâzı vakitlerde (Basra câmiinde) cumuada hâzır bulunur, bâzı vakitlerde de hâzır bulunmazdı. Bu kasr (Basra'nın dışında) iki fersah mesâfede Zâviye denilen yerde idi [48].

٢٥ـ حدّثنا أَحْمَدُ قال حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ وَهْبٍ . قال أخبرنى عَمْرُو
بنُ الحَارِثِ عنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ أبِى جَعْفَرٍ أنَّ مُحَمَّدَ بنَ جَعْفَرِ بنِ الزُّبَيْرِ حَدَّثَهُ
عنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ عنْ عائِشَةَ زَوْجِ النبىِّ ﷺ قالَتْ كانَ النَّاسُ يَنْتَابُونَ
يَوْمَ الجُمُعَةِ مِنْ مَنَازِلِهِمْ والعَوَالِى فَيَأْتُونَ فِي الغُبَارِ يُصِيبُهُمُ الغُبَارُ وَالْعَرَقُ
فَيَخْرُجُ مِنْهُمُ العَرَقُ فأتَى رسولَ اللَّهِ ﷺ إنسَانٌ مِنْهُمْ وَهْوَ عِنْدِى فقال النبى
ﷺ لَوْ أَنَّكُمْ تَطَهَّرْتُمْ لِيَوْمِكُمْ هٰذَا *

25-....... Âişe (R) şöyle demiştir: (Peygamber zamânında) insanlar (gerek Medîne'ye yakın) menzillerinden, (gerek) avâlîden cumua gününde nevbetleşe hâzır olurlardı. Toz toprak içinde gelirler de toz ve ter vücûdlarına siner ve bedenlerinden ter kokusu çıkardı. (Bir defa) Rasûlullah (S) benim yanımda iken bunlardan biri (yâhud bir ta-

---

47 Abdurrazzâk bunu İbn Cureyc'den mevsûlen rivâyet etmiş ve şunu da ziyâde etmiştir: İbn Cureyc şöyle demiştir: "Atâ'ya, Karyetun câmiatun (yânî toplayıcı karye) nedir? dedim. Atâ: Cidde gibi cemâati, emîri, kaadısı, birbirine bitişik toplu evleri olan karyedir, dedi". Bu ta'rîfe göre Atâ, karyeyi şehir ma'nâsında kullanmıştır. Nitekim Mekke ile Tâif şehirlerinden Kur'ân'da (ez-Zuhrûf:31) iki karye diye ta'bîr edildi.

48 Enes, toplayıcı şehir içinde değil, hâriçte bulunmuş ve tıpkı Medîne uzağındaki avâlîden gelen sahâbîler gibi iki fersah (altı mil) mesâfeden cumuaya kâh gelir, kâh gelmezmiş. Avâlî, daha evvelki hadîslerde anlatıldığı üzere Medîne etrafında en yakını iki, en uzağı altı ilâ sekiz mil mesâfede bir takım meskûn yerlerin ismidir. En yakın yeri Medîne hâricinde iki mil, yânî 8000 (sekiz bin) adım mesâfede olan yerlerden sahâbîlerin cumuaya gelmeleri, şehir hâricinden iki mil mesafede olanlara cumua namâzı vâcib değildir diyen Kûfe âlimlerine karşı delîl yapılmıştır. Hanefîler ise, gelenler nevbetleşe gelmiş olduklarından, hadîsin kendi ictihâdlarını te'yîd edici olduğunu ileri sürerler. Zîrâ eğer şehrin dışarısında oturanlara cumua vâcib olaydı, bunların her hafta cumuaya gelmeleri ve cumuada hâzır bulunmayı nevbete bindirmemeleri lâzım gelirdi, derler.

Şehir hâricinde olanlara cumuanın hangi mesâfeden vâcib olacağı hakkında âlimlerin bir milden altı mile kadar görüş ayrılıkları vardır. Bunların ictihadları ve tutundukları delîlleri mufassal şerhlerde ve fıkıh kitâblarından okunabilir.

kımları) Rasûlullah'ın huzûruna geldi. Peygamber (S): *"Keşki bu gününüz için iyice temizlenseydiniz!"* buyurdu [49].

١٥ـ باب وَقْتِ الجُمُعَةِ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ. وكَذلِكَ يُرْوَى عَنْ عُمَرَ وَعَلِيٍّ والنُّعْمَانِ بنِ بَشِيرٍ وَعَمْرِو بنِ حُرَيْثٍ رَضِيَ اللَّهُ عنهم

15- CUMUANIN (İLK) VAKTİ, GÜNEŞİN (SEMÂNIN ORTASINDAN) ZÂİL OLDUĞU ZAMÂNDIR BÂBI

Umer'den, Alî'den, Nu'mân ibn Beşîr'den ve Amr ibn Hureys'den de böyle rivâyet olunuyor -Allah onlardan râzı olsun- [50].

٢٦ـ حدّثنا عَبْدَانُ قالَ أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَمْرَةَ عنِ الغُسْلِ يَوْمَ الجُمُعَةِ فَقَالَتْ قَالَتْ عَائِشَةُ رضى اللَّهُ عَنْهَا كانَ النَّاسُ مَهَنَةَ أَنْفُسِهِمْ وكانُوا إِذَا رَاحُوا إِلَى الجُمُعَةِ رَاحُوا فِي هَيْئَتِهِمْ فَقِيلَ لَهُمْ لَوِاغْتَسَلْتُمْ *

26-....... Bize Yahyâ ibn Saîd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân kızı Amre'ye cumua günündeki yıkanmanın mâhiyetinden suâl sormuş. Amre de şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: (Peygamber zamânında) insanlar kendi işlerinin hizmetçileri idiler (yânî kendi işlerini kendileri yapan takımdan idiler). Cumuaya gittikleri vakit (iş zamânlarındaki hey'etleri ne ise) o hâl ve hey'etleri ile giderlerdi. Bundan dolayı kendilerine *"Keşki yıkansanız!"* buyuruldu [51].

---

49 Buhârî, âyetteki "Gidiniz" emrinden gidileceğini göstermek için açtığı bâbda bu hadîsi getirmekle, sahâbîlerin ikiden sekiz mile kadar mesâfeden cumuaya geldiklerini anlatmak istemiştir. Hadîsin son fıkrası, aynı zamânda cumua yıkanmasının sebebidir.

50 Buhârî, zevâl vaktinin, cumua namâzına ilk başlama vakti olduğunu bildirip, burada isimleri sayılan sahâbîlerin de buna kaail olduklarını ta'lîk olarak rivâyet etmiştir. Bu ta'lîklerin hepsi de diğer hadîscilerce mevsûlen rivâyet edilmiştir: Umer'inkini İbn Ebî Şeybe ile Buhârî'nin üstâdı Ebû Nuaym kendisinin Kitâbu's-Salât'ında; Alî'ninkini İbn Ebî Şeybe; Nu'mân ibn Beşîr'inkini yine İbni Ebî Şeybe, Simâk ibn Harb'den, Amr ibn Hureys'inkini de yine İbn Ebî Şeybe, Velid İbnu'l-Ayzâr tarîkinden sahîh isnâd ile mevsûlen rivâyet etmiştir.

51 Müslim'de lâfız daha açıktır: "Halk rençber olup işlerini görecek yardımcıları da yoktu. Bundan dolayı vücûdları ağır kokardı. Bu sebeble kendilerine: *Cumua günü yıkansanız!* buyuruldu".

٢٧ـ حدّثنا سُرَيْجُ بنُ النُّعْمَانِ قال حدّثنا فُلَيْحُ بنُ سُلَيْمَانَ عنْ عُثْمَانَ بنِ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ عُثْمَانَ التَّيْمِيِّ عنْ أنسِ بن مالِكٍ رضى اللّٰهُ عنهُ أنَّ النبىَّ ﷺ كانَ يُصَلِّى الجُمُعَةَ حِينَ تَمِيلُ الشَّمْسُ *

27-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua namâzını, güneş (tam ortadan batıya) meylettiği zamânda [52] kıldırır idi [53].

٢٨ـ حدّثنا عَبْدَانُ قال أخبرنا عَبْدُ اللّٰهِ قال أخبرنا حُمَيْدٌ عنْ أنسٍ قال كُنَّا نُبَكِّرُ بِالجُمُعَةِ ونَقِيلُ بَعْدَ الجُمُعَةِ *

28-....... Enes (R): Vaktiyle biz sahâbîler, cumua namâzını erken kılar, gündüz uykusunu da cumuadan sonraya bırakırdık, demiştir [54].

١٦ـ بابٌ إذَا اشْتَدَّ الحَرُّ يَوْمَ الجُمُعَةِ

16- BÂB: CUMUA GÜNÜ SICAK ŞİDDETLİ OLDUĞU ZAMÂN? [55]

٢٩ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِى بَكْرٍ المُقَدَّمِيُّ قال حدّثنا حَرَمِيُّ بنُ عُمَارَةَ

Bu hadîs dahi bundan evvelki gibi cumua günündeki yıkanmanın hikmetini göstermektedir.

Revâh, mutlaka gitmek ma'nâsına gelirse de meşhûr ma'nâsı zevâlden sonra gitmektir. İşte Buhârî, bu lâfızdan dolayı cumua vaktinin zevâlden sonra olduğuna kaail olan ekseriyetin mezhebine delîl olduğunu îmâ etmiş gibi görünüyor.

52 Güneşin batıya meylettiği zamândan maksad, istivâyı müteâkıb olan zevâl vaktidir.

53 Bu hadîsi Ebû Dâvûd ile Tirmizî de *Sünen*'lerinde, yine Enes ibn Mâlik'ten rivâyet etmişlerdir. Tirmizî bu hadîs için: Hasendir, sahîhtir dedikten sonra: "Buna binâen cumuanın vakti öğle namâzının vakti gibi güneşin zevâl vakti olduğuna ilim ehlinin çoğu ittifâk etmişlerdir. Nitekim Şâfiî, Ahmed ve İshâk ibn Râhûye'nin de mezhebi budur. Cumua namâzı zevâlden evvel kılınmak da câiz olduğunu bâzıları rivâyet etmişlerdir. İmâm Ahmed, zevâlden evvel kılana tekrar kılmak lâzım gelmez idi" demiştir.

54 Enes'in "Biz cumua namâzını erken kılar, cumuadan sonra da gündüz uykusuna yatardık" sözündeki erken ta'bîri de, zevâlden i'tibâren olan ilk vakitlerde kılardık ma'nâsınadır. Binâenaleyh cumua ile öğle namâzlarının vakti birdir ve zevâlden önce cumua kılınmaz.

55 Yânî musallî o günün namâzını da öğle namâzında olduğu gibi, serinlik vakte bırakır.

قَالَ حدّثنا أَبُو خَلْدَةَ هُوَ خَالِدُ بنُ دِينَارٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ ابنَ مَالِكٍ يَقُولُ
كَانَ النبيُّ ﷺ إِذَا اشْتَدَّ البَرْدُ بَكَّرَ بِالصَّلاَةِ وَإِذَا اشْتَدَّ الحَرُّ أَبْرَدَ بِالصَّلاَةِ
يَعْنِى الجُمُعَةَ قال يُونُسُ بنُ بُكَيْرٍ أخبرنا أَبُو خَلْدَةَ فقَالَ بِالصَّلاَةِ وَلَمْ يَذْكُرِ
الجُمُعَةَ وقال بِشْرُ بنُ ثَابِتٍ حدّثنا أَبُو خَلْدَةَ قال صَلَّى بِنَا أَمِيرٌ الجُمُعَةَ ثُمَّ
قال لِأَنَسٍ رضى اللّهُ عنه كَيْفَ كَانَ النبيُّ ﷺ يُصَلِّى الظُّهْرَ *

29-....... Bize Ebû Haldete -ki o Hâlid ibnu Dînâr'dır- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) soğuk şiddetli olduğu zamânlarda namâzı erken kıldırır, sıcak şiddetli olduğu zamânlarda da namâzı serinlik vakte kadar geri bırakırdı. Râvî: Enes cumua namâzını kasdediyor, demiştir.

Yûnus ibn Bukeyr şöyle dedi: Bize Ebû Haldete bu hadîsi haber verdi de, sırf "namâzı" ta'bîrini söyledi, fakat "cumua" sözünü zikretmedi [56].

Ve Bişr ibnu Sâbit de şöyle dedi: Bize Ebû Haldete tahdîs edip şöyle dedi: Bir emîr, bize cumuayı kıldırdıktan sonra Enes'e: Peygamber (S) öğle namâzını nasıl kıldırırdı? diye sordu (da Enes bu cevâbı verdi) [57].

١٧ــ بابُ المَشْيِ إِلَى الجُمُعَةِ وَقَوْلِ اللّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ فاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ

---

56 Bu hadîs öğle vaktindeki "tebkîr(=erken kıldırmak)" ve "ibrâd(=serinliğe bırakmak)" mes'elesini, cumuada da açıklığa kavuşturmak için getirilmiştir. Hadîste "ya'nî'l-cumuate=cumua namâzını kasdediyor" ziyâdesi sâbit değil ise, öğle namâzına sarf edilebilir ve zevâlden evvel cumua namâzı kıldırmayı câiz görenlere huccet olmaz. Nitekim Buhârî, Yûnus ibn Bukeyr tarîkinden gelen rivâyette "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesinin mevcûd olmadığını tasrîh ediyor.

57 Kıssa, özet olarak şudur: Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî, Hakem ibn Ebî Akîl adında bir amuca oğlunu kendine nâib olarak Basra'ya emîr ta'yîn etmişti. O da Haccâc'ın mesleğine uyarak, cumua günü hutbeyi hemen hemen ikindi vakti girecek zamâna kadar uzatırmış. Bir gün namâz kılındıktan sonra Yezîd ed-Dabbî adında bir zât bu yaptığına i'tirâz etmiş. Hakem, serîr üstünde oturan Enes'e bu suâli sormuş, o da, metindeki cevâbı vermiş. "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesi de, kıssanın cumua bahsiyle ilgili olması dolayısıyle, râvî tarafından ilâve edilmiş. İsmâîlî'nin mevsûl rivâyetinde meâlen: "Kış olunca öğle namâzını Peygamber erken kıldırır, yaz olunca serinlik vaktine kadar geri bırakırdı. Lâkin, ikindi namâzını güneş bembeyaz ve tertemiz iken kıldırırdı" demiştir. Bu hadîsi Beyhakî de böylece rivâyet eder.

Kıssa cumua ile ilgili olduğu hâlde Hakem ibn Ebî Akîl'in öğle vaktinin hükmünü sorması, Enes'in de o suâle göre cevâb vermesi, Enes'in de cumua ile öğle namâzlarının vakti birdir kanâatinde olduğunu gösteriyor.

اللهِ وَمَنْ قال السَّعْيُ العَمَلُ والذَّهَابُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وقال
ابنُ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما يَحْرُمُ البَيْعُ حِينَئِذٍ . وقال عَطَاءٌ تَحْرُمُ
الصِّنَاعَاتُ كُلُّهَا. وقال إبْرَاهِيمُ بنُ سَعْدٍ عنِ الزُّهْرِيِّ إذا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ
يَوْمَ الجُمُعَةِ وَهُوَ مُسَافِرٌ فَعَلَيْهِ أنْ يَشْهَدَ

17- CUMUA NAMÂZINA YÜRÜMEK:

Ve zikri celîl olan Allah'ın: *"Allah'ı zikretmeye sa'y edin.."*(el-Cumua: 9) kavli ve Yüce Allah'ın: *"Her kim de âhireti ister ve ona lâyık bir sa'y ile onun için çalışırsa..."* (el-İsrâ: 19) kavlinden dolayı *"Sa'y edin"* emrindeki sa'y, cumua namâzı için çalışmak ve ona gitmek ma'nâsınadır diyen kimse bâbı [58].

Ve İbn Abbâs: Cumua için nidâ edildiği zamân alış veriş akidleri harâm olur, demiştir [59].

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Ezânla berâber bütün sınâî hareketlerin devâmı harâm olur, demiştir [60].

---

58 Âyetteki " فَاسْعَوْا = *Sa'y ediniz*" emrini Umer ile İbn Mes'ûd "فَامْضُوا = *Gidiniz*"; Ubeyy ibn Ka'b da "فَامْشُوا = *Yürüyünüz*" şeklinde okumuşlardır. Bu son iki okuyuş şâz kırâattır. İşte bu şâz kırâtler de " فَاسْعَوْا = *Sa'y ediniz*" emrinin, gitmek ma'nâsına olduğunu isbât eder.

Sa'y; lugatte, koşmak ve seğirtmek.. demek ise de, âyette gitmek ile tefsîr edilmiştir. Her namâz için tavsiye edilmiş olan vakaar ve sekînetle gitmek, cumua namâzı için de aynıdır. Binâenaleyh, cumua namâzına da koşmak sûretiyle değil, ağır ağır vakaarla gidilecektir. Sa'y el-İsrâ: 19. âyetinde olduğu gibi çalışmak ma'nâsına da gelir. *Meşy* ise, yaya gitmek ma'nâsınadır.

59 Bu ta'lîkı, İbn Hazm, İkrime tarîkından ma'nâsıyle mevsûlen rivâyet etmiştir:

Âyetteki cumuaya gitmek ve alış verişi bırakmak emirlerinin vücûbu cumua ezânı ile tahakkuk eder. Âyetteki nehiyden dolayı cumua saatinde alış veriş akidleri harâm olur. Alış veriş ve diğer akidlerin harâmlığı, cumua namâzından çıkmakla zâil olur. Bu harâmlığın başlangıcı ise, iç ezânı dediğimiz, mesciddeki ezândır. Hanefîler'in, Şâfiîler'in, Hanbelîler'in ve fakîhlerin çoğunun kavli budur. Saâdet asrında cumua günü okunan ezân işte bu idi. Minâredeki dış ezân ilerideki hadîslerde görüleceği üzere, sonradan bir ihtiyactan dolayı konulmuş ve sahâbîler tarafından doğru bulunmuştur.

60 Atâ'nın bu sözünü, Ahd ibn Humeyd *Tefsîr*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. Buna göre âyetteki "alış verişi bırakın" nehyinin, cumuaya gitmeye mâni' olacak her nevi' sınâî, iktisâdî, ticârî, hukûkî akidler ve faâliyetlere şumûlü bulunduğu açıkça anlaşılır.

Özetlenirse ***"Cumua günü namâz nidâ edildiği zamân Allah'ı zikretmeye gidin"*** emri, cumua namâzının farzıyyetine sarâhaten delâlet etmektedir. Sonra ***"Alış verişi bırakınız"*** emri ile de, ezânla berâber iktisâdî, ticârî, sınâî, hu-

İbrâhîm ibn Sa'd da Zuhrî'den: Cumua günü müezzin ezân okuduğu zamân, yolculuk hâlinde bulunan kimse ezânı işitse, o cumua namâzında hâzır bulunması (müstehâb olarak) lâzımdır dediğini, nakletmiştir [61].

٣٠ ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِ اللّٰهِ قال حدّثنا الوَالِيدُ بنُ مُسْلِمٍ قال حدّثنا يَزِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال حدّثنا عَبَايَةُ بنُ رِفَاعَةَ قال أَدْرَكَنِي أَبُو عَبْسٍ وأنا أَذْهَبُ إِلَى الجُمُعَةِ فقالَ سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَقُولُ مَنِ اغْبَرَّتْ قَدَمَاهُ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ حَرَّمَهُ اللّٰهُ عَلَى النَّارِ *

30-....... Bize Abâye ibnu Rifâa tahdîs edip şöyle dedi: Ben cumuaya giderken Ebû Abs (R) arkamdan bana yetişti de şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: *"Her kimin ayakları Allah yolunda toza bulanırsa, Allah onu cehennem ateşine harâm eder"* [62].

٣١ ـ حدّثنا آدمُ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ قال حدّثنا الزُّهْرِيُّ عنْ سَعِيدٍ وأَبِي سَلَمَةَ عنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضى اللّٰهُ عنهُ عنِ النبيِّ ﷺ و حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى أَبُو سَلَمَةَ بنُ عَبْدِ الرَّحْمنِ أَنَّ أَبا هُرَيْرَةَ قال سَمِعْتُ رسولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَلاَ تَأْتُوهَا تَسْعَوْنَ وَأْتُوهَا تَمْشُونَ عَلَيْكُمُ السَّكِينَةَ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وما فاتكمْ فأَتِمُّوا *

---

kûkî... her türlü fiil ve hareketler nehyolunuyor. Bu da cumuaya davranmanın ikinci bir delîli oluyor. Çünkü, bir akdin yapılması, bir san'atın icrâsı aslında mübâh olan şeylerdendir. Bunlar yalnız bir vâcibin îfâsına mâni' olmakla men' edilmiş olabilirler. İktisâdî akidlerden alış verişin harâmlığı âyetin sarâhatiyle, icâre gibi akidlerin harâmlığı da alış veriş akdine kıyâs ile sâbit oluyor.

61 Zuhrî'nin bu kavli, yolcuya cumua lâzım gelmez diyen cumhûrun kavline muhâliftir. Bununla berâber başka tarîkten yine Zuhrî'nin: "Musâfir üzerine cumua yoktur" dediği de rivâyet edilmiştir. Onun için bu iki kavlini te'lîf etmek isteyenler, Buhârî'deki sözü "Kılması müstehâbdır"; cumhûra muvâfık olan sözü ile "Cumua musâfire vâcib değildir" ma'nâsına söylemiştir derler (Kastallânî).

62 Hadîsin râvîsi Ebû Abs, Ensâr'ın Evs kolundan ve ilk müslümânlardan bir Bedrî'dir. Bedir'den i'tibâren bütün gazâlarda Peygamber'le berâber bulunmuştur. Muhammed ibn Mesleme ile birlikte Peygamber'in o zamân en büyük düşmânı olan Yahûdî Ka'b ibn Eşref'in öldürülmesine iştirak edenlerden biridir. Bu zâtın Buhârî'de yalnız bu hadîsi vardır. Buhârî bu hadîsi Cihâd'da da tahrîc etmiştir. Bu hadîsi Tirmizî ile Nesâî de rivâyet etmişlerdir.

31-....... Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

Ve yine bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi [63]: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi; o şöyle demiştir; Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: *"Namâz* (için) *ikaame olunduğu zamân, namâza koşa koşa gitmeyip, vakaar ve sekîneti elden bırakmayarak ve ağır ağır yürüyerek gidiniz. Namâzın yetiştiğiniz kadarını* (imâmla berâber) *kılınız, kaçırdığınız kısmını da* (yalnız olarak) *tamamlayınız"* [64].

٣٢ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ قال حدّثني أبو قُتَيْبَةَ قال حدّثنا عَلِيٌّ ابنُ المُبَارَكِ عنْ يَحْيَى بنِ أبي كَثِيرٍ عنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ أبِي قَتَادَةَ قال أبو عَبْدِ اللّهِ لاأعْلَمُهُ إلاّ عنْ أبِيهِ عنِ النبيِّ ﷺ قال لاَ تَقُومُوا حَتّى تَرَوْنِي وَعَلَيْكُمُ السَّكِينَةُ.

32-....... Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahyâ ibn Ebî Kesîr'den; o da Abdullah ibnu Ebû Katâde'den tahdîs etti. Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ben Abdullah'ın bu hadîsi ancak babası Ebû Katâde Hâris ibn Rıb'î el-Ensârî'den; onun da Peygamber'den rivâyet ettiğini biliyorum. Peygamber (S): *"Namâza ikaame edildiği vakit beni* (hücremden çıkmış) *görmedikçe ayağa kalkmayınız ve sekînet üzere olunuz"* buyurmuştur [65].

١٨ـ بابٌ لاَ يُفَرَّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

18- BÂB: CUMUA GÜNÜ (MESCİDE GİRMİŞ OLAN) İKİ KİŞİNİN ARASI AÇILMAZ [66]

٣٣ـ حدّثنا عَبْدَانُ قَالَ أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا ابنُ أبي ذِئْبٍ عَنْ سَعِيدٍ المَقْبُرِيِّ عنْ أبِيهِ عنِ ابنِ وَدِيعَةَ عنْ سَلْمَانَ الفَارِسِيِّ قَالَ قال رسولُ

63 Buhârî bu hadîs için burada diğer bir sened daha sevketmektedir.

64 Hadîsteki gidişi belirleyen bu kayıdlar, daha önce geçen rivâyetlerdeki bilgilerin delîlleri ve kuvvetlendiricileri olmaktadır.

65 Bu hadîs de, bundan önceki hadîs gibi, Kitâbu'l-Ezân'ın sonlarında ilgili bâblarda geçmişti.

66 Bu tefrîk edilmez fiili ma'lûm ve mechûl şekilde gelmiştir.

اللّهِ ﷺ مَنِ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَتَطَهَّرَ بِمَا اسْتَطَاعَ مِنْ طُهْرٍ ثُمَّ ادَّهَنَ أَوْ مَسَّ مِنْ طِيبٍ ثُمَّ رَاحَ فَلَمْ يُفَرِّقْ بَيْنَ اثْنَيْنِ فَصَلَّى ما كُتِبَ لَهُ ثُمَّ إِذَا خَرَجَ الإِمَامُ أَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ ما بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجُمُعَةِ الأُخْرَى *

33-....... Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Cumua günü gusül edip de gücünün yettiği derecede mükemmelen temizlendikten, yâhud yağlandıktan, yâhud herhangi güzel kokudan süründükten sonra* (câmi'e) *giden, cemâatten iki kişinin arasına girmeyen, sonra kendisine takdîr edilen namâzı kılan, sonra imâm minbere çıktığı zamân susan hiçbir kimse müstesnâ olmamak üzere, onun o günle gelecek diğer cumua arasındaki günâhları muhakkak ki mağfiret olunmuştur"* [67].

١٩ــ بابٌ لاَيُقِيمُ الرَّجُلُ أَخَاهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَيَقْعُدُ فِي مَكَانِهِ

19- BÂB: İNSAN CUMUA GÜNÜ (DÎN) KARDEŞİNİ KALDIRIP DA ONUN YERİNE OTURMAZ [68]

٣٤ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا مَخْلَدُ بنُ يَزِيدَ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قَالَ سَمِعْتُ نَافِعًا يَقُولُ سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ رضى اللّهُ عنهما يَقُولُ نَهَى النبىُّ ﷺ أَنْ يُقِيمَ الرَّجُلُ أَخَاهُ مِنْ مَقْعَدِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ قُلْتُ لِنَافِعٍ الجُمُعَةَ قال الجُمُعَةَ وَغَيْرَهَا *

34-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'-den işittim, şöyle diyordu: Ben İbnu Umer(R)'den işittim; Peygamber (S) insanın kendi (dîn) kardeşini oturduğu yerinden kaldırıp oraya oturmasını nehyetti, diyordu. (İbnu Cureyc şöyle dedi:) Ben Nâfi'e:

---

67 Bu hadîs küçük bir lâfız farkıyle 6. bâbda 8. hadîs olarak geçmişti. Burada tekrar sevkedilmesi, başlıktaki "İki kişinin arası açılmaz" hükmüne delîl teşkîl eden fıkrası sebebiyledir. Ara açmamaktan maksad, yanyana oturan iki kimseyi sıkıştırıp ortalarına girmemek, yâhud üzerlerinden atlayıp ileriye geçmemektir. Her iki takdîrde de onlardan biri sağa, diğeri sola çekilip yer ve yol vermekle ezâya uğramış olurlar, yâhud da iki dostun arasına girilmekle ezâ verilmiş olur. Bu da cemâat çok yâhud mescide geç gitmekle veyâ geri saflarda yer varken ilk saflara geçmekle olur.

68 Buhârî başlıktaki "Cumua günü" kaydını, Müslim'in rivâyet ettiği bir hadîste geldiği için zikredip, ona işâret etmiş oluyor.

Bu nehiy cumuada mı? diye sordun. Nâfi': Cumuada da başka namâzlarda da, dedi [69].

٢٠ ــ بابُ الأذانِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

20- CUMUA GÜNÜNDEKİ EZÂN BÂBI [70]

٣٥ ــ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِي ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنِ السَّائِبِ بنِ يَزِيدَ قال كانَ النِّدَاءُ يَوْمَ الجُمُعَةِ أوَّلُهُ إذَا جَلَسَ الإمَامُ عَلَى المِنْبَرِ عَلَى عَهْدِ النبيِّ ﷺ وأبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رضى اللّهُ عنهما فَلَمَّا كَانَ عُثْمَانُ رضى اللّهُ عنه وكَثُرَ النَّاسُ زَادَ النِّدَاءَ الثَّالِثَ عَلَى الزَّوْرَاءِ *

35-....... Bize İbn Ebî Zi'b, Zuhrî'den; o da es-Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Cumua günü ezânın ilki Peygamber (S) ile Ebû Bekr ve Umer (R) zamânlarında imâm minbere oturduğu vakit başlardı. Usmân halîfe olduğu ve insanlar (Medîne'de) çoğaldığı zamân Zevrâ üzerinde okunan üçüncü nidâyı ilâve etti [71]. (Ebû Abdillah Buhârî: Zevrâ Medîne çarşısında bir yerdir, dedi) [72].

---

69 Birini yerinden kaldırmak da onu kaldırdıktan sonra yerine oturmak da nehyedilmiş fiillerdir. Zîrâ bunlar mü'min kardeşine karşı büyüklenme ve onu küçük görme ma'nâsını tazammun eder.

70 Bu *"Cumua günü namâz için nidâ edildiği zamân.."*(el-Cumua:9) âyetinde zikredilen cumua ezânıdır ki, o ezânla berâber cumuaya gitmek vâcib, alış veriş harâm olur.

71 Üçüncü nidâ denilen bu ezân bugün minârelerde okunup, dış ezânı dediğimiz ilk ezândır. Diğer iki ezân, hutbeden evvel imâmın karşısında okunan ezân ile hutbeden sonraki ikaamettir. Ezân ile ikaametin ikisine de tağlîb yoluyla ezân denilmiştir. Bunlardan birinci ile müezzin namâz vaktini, kaamet ile de namâza başlamayı takrîben aynı lâfızlarla i'lân ettiği için, her ikisine de ezân denilmiştir. Dış ezânı insanları mescide da'vet içindir. Bu ilk da'vet olduğu hâlde hadîste üçüncü nidâ denilmesi, eskiden beri okunagelen diğer ikisine ilâve edildiği içindir.

Medîne'nin büyüyüp insanların çoğalması gerekçesiyle bir ihtiyâcdan dolayı Usmân tarafından ilâve edilen bu ezân ve Usmân'ın bu ictihâdı, bütün sahâbîlerin sükûtî icmâı ile meşrû olmuş hiçbiri tarafından inkâr edilmemiştir. Ondan dolayı da o târihten beri devâm edip gelmektedir.

Bu hadîsten, iç ezânın hutbeden evvel olduğu, hutbenin de namâzdan evvel olduğu sâbit olmaktadır.

72 Buhârî'nin Zevrâ hakkında verdiği bu bilgi, Ebû Zerr rivâyetinde mevcûddur. Onun için bu kısım böyle kavis içinde gösterildi.

İbn Mâce ile İbnu Huzeyme rivâyetlerinde: " على دارٍ في السُّوقِ يُقَالُ لَهَا الزَّوْرَاءُ = Çarşıda Zevrâ denilen bir evin üzerinde..." ezân okutulmuş olduğu tasrîh ediliyor.

٢١ـ باب المؤذّن الواحد يوم الجمعة

21- CUMUA GÜNÜ TEK MÜEZZİN BÂBI [73]

٣٦ـ حدّثنا أبو نُعَيم قال حدّثنا عَبْدُ العزيز بنُ أبي سَلَمَةَ المَاجِشُون عن الزُّهريّ عن السّائب بن يَزِيدَ أنّ الّذي زادَ التّأذينَ الثّالثَ يومَ الجُمُعةِ عُثْمَانُ بنُ عفّانَ رضي اللّه عَنْهُ حينَ كَثُرَ أهْلُ المَدينةِ وَلَمْ يَكُنْ للنبيّ ﷺ مُؤذّنٌ غيرُ واحدٍ وكانَ التّأذينُ يومَ الجُمُعةِ حينَ يَجْلِسُ الإمامُ يعني على المِنْبَرِ *

36-....... Sâib ibnu Yezîd (R) şöyle demiştir: Cumua günü üçüncü ezân okumayı ziyâde eden Usmân ibn Affân(R)'dır ki, Medîne ahâlîsi çoğaldığı zamân idi. Peygamber(S)'in ise bir müezzinden başka yoktu [74] ve cumua ezân okunması da imâm minber üzerine oturduğu vakitte olurdu [75].

٢٢ـ باب يُجيبُ الإمامُ على المنبرِ إذا سَمِعَ النّداءَ

22- İMÂM MİNBER ÜZERİNDE İKEN NİDÂYI İŞİTTİĞİ ZAMÂN MÜEZZİNE CEVÂB VERİR (EZÂN LÂFIZLARINI SÖYLER) BÂBI [76]

٣٧ـ حدّثنا ابنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللّه قال أخبرنا أبو بَكْرِ ابنُ عُثْمَانَ بنِ سَهْلِ بنِ حُنَيْفٍ عنْ أبي أُمامَةَ بنِ سَهْلِ بنِ حُنَيْفٍ قال سَمِعْتُ

---

73 Yânî insanların ameli olan cumuada ve diğer günlerde birden fazla müezzinlerin topluca ve seslerini yükselterek ezân okumaları âdeti Peygamber zamânında yoktu. O zâman bir müezzin, ezânı ve ikaameti okurdu. İnsanların yapageldikleri ise sonra meydana çıkardıkları işlerdendir. Bunun aslı da Peygamber'in, Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'e ezânı Bilâl'e karşı okuması emrinden alınmıştır ki, her biri kendi sesini yükselterek ezânı nidâ etmişlerdi (Şâh Veliyyullah, *Şerhu Terâcim..*, s.82).

74 Bu tek müezzin Bilâl ibn Rebâh idi. Başka müezzinin cumua ezânı okumamış olmasından, ikaamet eden ile ezânı okuyanın bir kimse olduğu anlaşıldığı gibi, iki kimsenin birlikte ezân okumamış oldukları da anlaşılır. Biz buna "çifte ezân" diyoruz. Bu, İmâm Şâfiî'ye göre mekrûhtur, Hanefîler'e göre câizdir.

75 "Rasûlullah'ın bir müezzini bulunurdu" demek, cumua için yalnız bir müezzin ezân ve ikaamet eder idi demektir ki, o da Bilâl Habeşî idi. Yoksa Rasûlullah'ın birden ziyâde müezzini yok demek değildir. Nitekim ramazânda sahur vakti Bilâl Habeşî ezân okur, sabâh namâzı için de İbnu Ümmi Mektûm okur olduğu sâbittir.

76 Kerîme rivâyetinde "cevâb verir" yerine "ezân sözlerini söyler" tarzındadır.

مُعَاوِيَةَ بنَ أَبِي سُفْيَانَ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى المِنْبَرِ أَذَّنَ المُؤَذِّنُ قال أَللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَرُ قال مُعَاوِيَةُ أَللّٰهُ أَكْبَرُ أَللّٰهُ أَكْبَرُ قالَ أَشْهَدُ أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ فقالَ مُعَاوِيَةُ وَأَنَا فقال أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رسولُ اللّٰهِ فقالَ مُعَاوِيَةُ وَأَنَا فَلَمَّا أَنْ قَضَى التَّأْذِينَ قال يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي سَمِعْتُ رسولَ اللّٰهِ ﷺ عَلَى هٰذَا المَجْلِسِ حِينَ أَذَّنَ المُؤَذِّنُ يَقُولُ ماسَمِعْتُمْ مِنِّي مِنْ مَقَالَتِي *

37-....... Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf şöyle demiştir: Ben Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye'den şöyle dediğini işittim: O, minber üzerinde oturmuş iken müezzin ezân okudu da: ***Allâhu Ekber Allâhu Ekber*** dedi. Muâviye de: ***Allâhu Ekber, Allâhu Ekber*** dedi. Müezzin: ***Eşhedu en lâ ilâhe ille'llâh*** dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi [77]. Müezzin: ***Eşhedu enne Muhammeden rasûlullah*** dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi. Müezzin ezân okumayı bitirince Muâviye: Ey insanlar! Ben Rasûlullah(S)'ın, bu makaamda (yânî bu minber üzerinde) oturur ve müezzin ezân okurken benden işittiğiniz bu sözleri söyler olduğunu işitmişimdir, dedi [78].

٢٣ـ بابُ الجُلوسِ عَلَى المِنْبَرِ عِنْدَ التَّأْذِينِ

23- EZÂN OKUNMASI ESNÂSINDA MİNBER ÜZERİNDE OTURMAK BÂBI [79]

٣٨ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابنِ شِهَابٍ أَنَّ السَّائِبَ بنَ يَزِيدَ أَخْبَرَهُ أَنَّ التَّأْذِينَ الثانِيَ يَوْمَ الجُمُعَةِ أَمَرَ بِهِ عُثْمَانُ حِينَ

---

77 Sünnet olan teşehhüd lâfızlarını aynen tekrâr etmektir. Kısaltarak "Ben de" yâhud "Ben de şehâdet ederim" demek câiz ise de, teşehhüdü tam lâfzıyle teberrük etmek daha iyidir.

Bu hadîsin daha evvel geçen rivâyetinde *Hayye ale's-salât..* dedikten sonra *Lâ havle velâ kuvvete illâ billah* dediği haber verilmişti. Nitekim diğer rivâyetlerde Muâviye'nin ezân lafızlarını evvelinden sonuna kadar müezzinin dediği gibi peyderpey tekrar ettiği ve yalnız orada *Hayy'ale*'lere, *Havkale* ile mukaabele eylediği tafsîlen beyân ediliyor. *Havkale:* "Allah'a ma'siyetten tahavvul ancak Allah'ın verdiği ismet ile tâate kuvvet ve iktidârda ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsınadır.

78 Bundan, müezzine cemâat gibi imâmın da cevâb vermesinin sünnet olduğu; imâmın hutbeye başlamadan evvel tekellüm etmesi mubâh ve minberde iken ilim öğretmesi câiz olduğu anlaşılıyor.

79 Yânî ezânın okunma süresi kadar oturmak.

كَثُرَ أَهْلُ المَسْجِدِ وكانَ التَّأْذِينُ يَوْمَ الجُمُعَةِ حِينَ يَجْلِسُ الإِمَامُ *

38-....... Sâib ibn Yezîd (R) şöyle haber vermiştir: Cumua günü ikinci ezân okunmasını, mescid ahâlîsi çoğaldığı zamân Usmân (R) emretti ve cumua günü ezân okunması, imâm minbere oturduğu sıra idi.

٢٤ ـ بابُ التَّأْذِينِ عِنْدَ الخُطْبَةِ

24- HUTBE ÖNÜNDE EZÂN OKUNMASI BÂBI

٣٩ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللّهِ قال أخبرنا يُونُسُ عنِ الزُّهْرِيِّ قالَ سَمِعْتُ السَّائِبَ بنَ يَزِيدَ يَقُولُ إنَّ الأَذَانَ يَوْمَ الجُمُعَةِ كانَ أَوَّلُهُ حِينَ يَجْلِسُ الإِمَامُ يَوْمَ الجُمُعَةِ عَلَى المِنْبَرِ فِي عَهْدِ رسولِ اللّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ رضى اللّهُ عنهما فَلَمَّا كانَ فِي خِلافَةِ عُثْمَانَ رضى اللّهُ عنه وَكَثُرُوا أَمَرَ عُثْمَانُ يَوْمَ الجُمُعَةِ بِالأَذَانِ الثَّالِثِ فَأُذِّنَ بِهِ عَلَى الزَّوْرَاءِ فَثَبَتَ الأَمْرُ عَلَى ذَلِكَ *

39-....... Zuhrî şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr ve Umer zamânlarında cumua günü ezân, birincisi imâm cumua günü minber üzerine oturduğu sırada idi. Sonra Usmân (R)'ın halîfeliği zamânında insanlar çoğaldığında Usmân cumua günü üçüncü ezânı emretti de, bu ezân Zevrâ üzerinde okundu. Binâenaleyh iş bu minvâl üzere (yânî iki ezân, bir ikaamet üzerine) sâbit oldu [80].

---

80 Bu rivâyetlerin birinde ikinci te'zîn, öbürlerinde üçüncü nidâ, üçüncü te'zîn, üçüncü ezân denilmesi hep bir ma'nâyadır. Maksad Hz. Usmân zamânında emrolunan ilk ezândır ki, biz buna dış ezânı ta'bîr ederiz. Bundan sonra hatîbin minbere oturduğu sıra okunan ikinci ezâna da iç ezânı deriz. Bunların üçüncüsü de namâza başlamak için yapılan ikaamettir. Ezân ile ikaamete "nidâeyn" ve "ezâneyn" dahi denir. Bu i'tibâr ile, târih bakımından sonra başlamış olan dış ezânına üçüncü nidâ veyâ üçüncü ezân denildiği gibi, kaameti dikkate almaksızın hâss ma'nâsıyle ezân düşünülüp, ikinci ezân dahi denilmiştir.

Hulâsa, Peygamber zamânında cumua için birinci nidâ hatîb minbere oturduğu zamân mescidin kapısı üstünde okunan ezân; ikinci ezân da hatîb inerken edilen ikaamet idi. Usmân zamânından beri kararlaşmış olan icmâ' ve teâmüle göre de birinci nidâ, cumua vaktinin girmesiyle okunan dış ezân; ikinci nidâ hatîb minbere oturduğunda okunan iç ezânı; üçüncüsü de ikaamettir. ***İzâ nudiye*** âyetindeki nidâdan murâd da, ilk okunan ezân olmak lâzım geleceği âşikârdır. Çünkü birinci ezân okununca, zikrullaha sa'yin şartı olan çağırılma vâkı' olmuş olur.. (*Hakk Dîni,* IV, 4963).

٢٥ـ بابُ الخُطْبَةِ عَلَى المِنْبَرِ. وقال أنسٌ رَضِيَ اللّٰهُ عنه خطَبَ النبيُّ ﷺ عَلَى المِنْبَرِ

25- HUTBENİN MİNBER ÜZERİNDE YAPILMASI BÂBI
Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S) minber üzerinde hutbe yaptı, demiştir [81].

٤٠ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا يَعْقُوبُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بنِ مُحَمَّدِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عَبْدٍ القَارِيُّ القُرَشِيُّ الإِسْكَنْدَرانِيُّ قال حدّثنا أبو حَازِمِ بنُ دِينَارٍ أنَّ رِجالاً أتَوْا سَهْلَ بنَ سَعْدٍ السَّاعِدِيَّ وَقَدِ امْتَرَوْا فِي المِنْبَرِ مِمَّ عُودُهُ فَسَألُوهُ عنْ ذٰلِكَ فقالَ وَاللّٰهِ إنِّي لَأعْرِفُ مِمَّا هُوَ وَلَقَدْ رَأيْتُهُ أوَّلَ يَوْمٍ وُضِعَ وَأوَّلَ يَوْمٍ جَلَسَ عَلَيْهِ رسولُ اللّٰهِ ﷺ أرْسَلَ رسولُ اللّٰهِ ﷺ إلَى فُلانَةَ امْرَأةٍ قَدْ سَمَّاهَا سَهْلٌ مُرِي غُلامَكِ النَّجَّارَ أنْ يَعْمَلَ لِي أعْوَادًا أجْلِسُ عَلَيْهِنَّ إذَا كَلَّمْتُ النَّاسَ فَأمَرَتْهُ فَعَمِلَهَا مِنْ طَرْفَاءِ الغَابَةِ ثُمَّ جَاءَ بِهَا فأرْسَلَتْ إلَى رسولِ اللّٰهِ ﷺ فَأمَرَ بِهَا فَوُضِعَتْ هٰهُنَا ثُمَّ رَأيْتُ رَسولَ اللّٰهِ ﷺ صَلَّى عَلَيْهَا وكَبَّرَ وَهُوَ عَلَيْهَا ثُمَّ رَكَعَ وَهُوَ عَلَيْهَا ثُمَّ نَزَلَ القَهْقَرَى فَسَجَدَ فِي أصْلِ المِنْبَرِ ثُمَّ عَادَ فَلَمَّا فَرَغَ أقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فقال أيُّهَا النَّاسُ إنَّمَا صَنَعْتُ هٰذَا لِتَأْتَمُّوا بِي وَلِتَعَلَّمُوا صَلاتِي *

40-....... Bize Ebû Hâzım ibnu Dînâr (140) şöyle tahdîs etti: Minberin hangi ağaçtan yapıldığında münâkaşa eden bir takım kimseler, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye geldiler de, ona bu mes'eleyi sordular. Bunun üzerine Sehl şöyle dedi: Vallâhi ben onun neden yapıldığını bilmekteyim. Ve yine yemîn olsun ki, ben onu ilk kurulduğu günü de, Rasûlullah'ın ilk defa üzerine oturduğu günü de görmüşümdür. Rasûlullah (S) Ensâr kadınlarından fulân kadına -Sehl, bu kadının ismini söylemiştir:- *"Marangoz kölene emret de, benim için insanlara hitâb ettiğim zamân üzerine oturabileceğim, tahtalardan birşey yapsın"* buyurdu. O kadın da o kölesine emretti. O da Gâbe'nin ılgın ağaçlarından onu yaptı. Sonra onu getirdi. Kadın Rasûlullah'a haber yolladı. O da emretti, işte şuraya konuldu. Sonra Rasûlullah'ın bunun

81 Buhârî Enes'in bu hadîsini İ'tisâm ve Fiten Kitâbları'nda uzun olarak mevsûlen rivâyet etmiştir.

üzerinde şöyle namâz kıldığını gördüm: Rasûlullah minber üzerinde tekbîr aldı, sonra yine minber üzerinde iken rukû'a vardı. Sonra geri geri aşağıya indi de minberin dibinde secde etti. Sonra yine minber üzerine dönüp tekrâr etti. Böylece iki rek'at namâzı bitirince, Rasûlullah insanlara döndü de: *"Ey insanlar! Bu gördüğünüz şeyleri ancak bana uyasınız ve benim namâzımı öğrenesiniz diye yaptım"* buyurdu [82].

٤١ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أخبرنى يَحْيَ بنُ سَعِيدٍ قال أخبرنى ابنُ أَنَسٍ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ قال كانَ جِذْعٌ يَقُومُ عَلَيْهِ النبىُّ ﷺ فَلَمَّا وُضِعَ لَهُ المِنْبَرُ سَمِعْنَا لِلْجِذْعِ مِثْلَ أَصْوَاتِ العِشَارِ حَتَّى نَزَلَ النبىُّ ﷺ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهِ * قَالَ سُلَيْمَانُ عَنْ يَحْيَ أَخْبَرَنِي حَفْصُ بنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بنِ أَنَسٍ أَنَّهُ سَمِعَ جابِرَ بنَ عَبْدِ اللَّهِ *

41-....... Bana Yahya ibnu Saîd haber verip şöyle dedi: Bana Enes'in oğlunun oğlu haber verdi ki, o Câbir ibn Abdillah'tan işitmiştir. Câbir (R) şöyle demiştir: Bir hurma kütüğü vardı, Peygamber (S) -hutbe yaparken- onun üzerinde dururdu [83]. Kendisi için minber konulduğu zamân biz bu kütükten, gebeliği on aylık develerin iniltisine benzer sesler işittik. Tâ ki Peygamber (minberden) inip de elini onun üzerine koyunca (sustu) [84].

Süleymân ibn Bilâl, Yahyâ ibn Saîd'den söyledi (o, şöyle demiş-

---

82 Bu hadîs biraz değişik lâfızla Kitâbu's-Salât'ta da geçmişti.

Bu hadîsten iki üç adımlık hafîf yürüyüşün namâzı bozmadığı, öğretmek kasdıyle imâmın cemâatten biraz yüksek bir yerde durması câiz olduğu gibi, hutbe için minber yaptırmanın da müstehâb olduğu anlaşılır. Minberin kıbleye karşı durulunca mihrâbın sağ tarafında bulunması da müstehâbdır. Minber olmazsa imâm yüksek bir yer seçer. Böyle bir yer de yoksa, sünnete uyarak ayağı yerden kesecek bir ağaç parçası üzerine çıkmalıdır. Nitekim minber yapılmadan evvel Peygamber bir ağaç kütüğü üzerine çıkardı.

Bu hadîsten her yeni şeyde şükür ve teberrük olarak namâz ile başlamanın da müstehâb olduğu anlaşılır.

83 Burası, elimizdeki nushalarda "يَقُومُ عليه (=Onun üzerinde dururdu)" şeklindedir. Bâzı rivâyetlerde "يقوم إِلَيْه (=Ona doğru dikilirdi -yâhud ona dayanırdı)" şeklindedir.

84 Hadîsin başlığa uygunluğu, yânî delîl olan yeri "Peygamber minberden indi" sözünden anlaşılır. Çünkü inmesi, minbere çıkmasından sonra olmuştur (Aynî). Parantez içindeki "sustu" lâfzı, Câbir'in Buhârî'deki rivâyetinde vardır.

tir): Bana Enes ibn Mâlik'in oğlu olan Ubeydullah'ın oğlu Hafs haber verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'tan işitmiştir [85].

٤٢ـ حدّثنا آدَمُ بنُ أَبِى إِياسٍ قال حدّثنا ابنُ أَبِى ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ سالِمٍ عنْ أَبِيهِ قال سَمِعْتُ النبىَّ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى المِنْبَرِ فقالَ منْ جاءَ إِلَى الجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ *

42- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim (hutbesinde): *"Her kim cumuaya gelecekse yıkansın"* buyurdu [86].

٢٦ـ باب الخُطْبَةِ قائِمًا. وقالَ أَنَسٌ بَيْنَا النبىُّ ﷺ يَخْطُبُ قائِمًا

26- HUTBE, HATÎB AYAKTA DİKİLEREK OLUR BÂBI

Enes de: Peygamber (S) ayakta dikilerek hutbe yaparken... demiştir [87].

٤٣ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ القَوارِيرِىُّ قال حدّثنا خالِدُ بنُ الحَارِثِ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللهِ بنُ عُمَرَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ رضى اللهُ عنهُمَا قال

---

85 Buhârî bu ta'lîki, bu isnâd ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de mevsûl olarak rivâyet etmiştir. Buhârî bununla, hadîsin Enes'in oğlunun oğlundan geldiğini isbât etmiş oluyor.

Bu hadîse "Hanînu cız'(= Hurma kütüğünün iştiyâk feryâdı)" hadîsi denir. Muhammed'in Peygamberliğinin delîllerinden bir mu'cizedir. Bu vak'a bir cumua günü mescidde ve sahâbîlerin huzûrunda cereyân etmiştir. Buhârî bunu Câbir ile İbn Umer'den rivâyet etmiştir. Diğer muhaddisler de daha birçok sahâbîlerden rivâyet etmişlerdir. İbn Hacer: Gerek hurma kütüğünün inlemesi, gerek kamerin yarılması kıssaları hadîste mümârese sâhibi olmayana yakîn ifâde etmese de, hadîsin tarîklerine muttali' olanlara kat'iyyet ifâde edecek derecede müstefîz olarak rivâyet edilmiştir, der *(Fethu'l-Bârî)*.

86 Hadîsin başlığına delîl olan kısmı "Ben Peygamber'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim" fıkrasıdır.

87 Buhârî Enes'in bu hadîsini İstiskaa'da bütünüyle mevsûlen rivâyet etmiştir. Bundan bâb başlığında yazılmış olan hutbe ve hitâbe için ayağa kalkmak hükmü alınır.

كَانَ النبِيُّ ﷺ يَخطُبُ قائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقومُ كَما تَفْعَلُونَ الآنَ *

43-....... İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sizin şimdi yapmakta olduğunuz gibi, ilk hutbeyi ayakta yapar, sonra oturur, sonra (tekrar ikinci hutbe için) ayağa kalkardı [88].

٢٧ــ بابُ يَسْتَقْبِلُ الإمامُ القَوْمَ وَاسْتِقْبالِ النّاسِ الإمَامَ إذَا خطَبَ وَاسْتَقْبَلَ ابنُ عُمَرَ وَأنَسٌ رضى اللّهُ عنهم الإمامَ

27- HUTBE YAPARKEN İMÂM YÜZÜNÜ CEMÂATE YÖNELTİR [89]; VE İNSANLARIN DA YÜZLERİNİ İMÂMA YÖNELTMELERİ BÂBI

İbn Umer ile Enes (R) imâma yöneldiler [90].

٤٤ــ حدّثنا مُعَاذُ بنُ فَضَالَةَ قالَ حدّثنا هِشَامٌ عنْ يَحْيَ عَنْ هِلاَل بنِ أبِي مَيْمُونَةَ قال حدّثنا عَطَاءُ بنُ يَسَارٍ أنَّهُ سَمِعَ أبَا سَعِيدٍ الخُدْرِىَّ قال إنَّ النبِيَّ صلى الله عليه وسلم جَلَسَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى المِنْبَرِ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ *

44-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Günün birinde Peygamber (S) minber üzerine oturdu, bizler de çepçevre O'nun etrafında oturduk [91].

٢٨ــ بابُ مَنْ قال فِي الخُطبَةِ بَعْدَ الثَّنَاءِ أمَّا بَعْدُ رَوَاهُ عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ عنِ النبِىِّ ﷺ

28- HUTBE(MUKADDİMESİN)DE ALLAH'I SENÂ ETTİKTEN

---

88 Hutbe ve hitâbe ayakta yapılır. Mâzeretsiz oturarak hutbenin cevâzında ihtilâf edilmiştir. *"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar.."*(el-Cumua:11) âyeti de bu husûsta açık delîldir.

89 Bu hadîsi Ziyâ el-Makdisî, *el-Muhtâre*'sinde rivâyet etmiştir.

90 İbn Umer'inkini Beyhakî, Enes'inkini de Ebû Nuaym mevsûlen sahîh bir isnâdla rivâyet etmişlerdir.

91 Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnâda sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

SONRA "AMMÂ BA'DU" DİYEN KİMSE BÂBI [92]

Hutbe mukaddimesindeki bu "Ammâ ba'du" sözünü İkrime, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den rivâyet etti [93].

٤٥ — وقال. مَحْمودٌ حدّثنا أبو أُسامَةَ قالَ حدّثنا هِشَامُ بنُ عُرْوَةَ قال
أخْبَرَتْنِي فاطِمَةُ بِنْتُ المُنْذِرِ عنْ أسْماءَ بِنْتِ أبِي بَكْرٍ قالَتْ دَخلْتُ عَلَى عائِشَةَ
رضى اللهُ عنها والنَّاسُ يُصَلونَ قُلْتُ ماشَأْنُ النَّاسِ فأشارَتْ بِرأْسِهَا إلَى السَّماءِ
فقُلْتُ آيَةٌ فأشارَتْ بِرأْسِهَا أَىْ نَعَمْ قالَتْ فأطالَ رسولُ اللهِ ﷺ جِدًّا حَتَّى
تَجلاَّنى الغَشْىُ وَإِلَى جَنْبِي قِرْبَةٌ فِيهَا ماءٌ فَفَتَحْتُهَا فَجَعَلْتُ أصُبُّ مِنْهَا عَلَى
رَأْسِي فانْصَرَفَ رسولُ اللهِ ﷺ وقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ فَخَطَبَ النَّاسَ وحَمِدَاللهَ،

---

92 Bu "Ammâ ba'du" ta'bîrine *Faslu'l-Hitâb* denir; hutbe mukaddimesi ile asıl hutbeyi ayırır. *"Ammâ ba'du"* bir kelimedir ki, Arab hatîbleri emîrler huzûrunda inşâd ettikleri hutbelerde duâdan sonra söylerler. "بَعْدَ دعائى لك = Benim sana olan duâmdan sonra" takdîrindedir. İlk defa Dâvûd aleyhi's-selâm, bir kavle göre Ka'b ibn Luey tekellüm etmiştir. Müelliflerin dibâcelerde Ammâ ba'du kavilleri " بَعْدَ الْبَسْمَلَةِ وَالْحَمْدَلَةِ والتَّصْلِيَةِ = Besmele, hamdele ve tasliye'den sonra" takdîrinde olur *(Kaamûs Ter.*, I, 1083).

93 Buhârî bunu bu bâbın son hadîsinde mevsûlen rivâyet etti.

Bu hadîslerin burada getirilmesi, hatîbin Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra *"Ammâ ba'dû"* diyerek söze başlamasının sünnet olduğunu anlatmak içindir. Buhârî bu bâbda, başlığa münâsebeti açık olan altı hadîs getirmiştir: Birincisi Esmâ bintu Ebî Bekr'in güneş tutulması hakkındaki hadîsidir. Bunda "Peygamber Allah'a lâyıkıyle hamd etti, sonra *Amma ba'du* dedi, sonra kabir fitnesi kıssasını zikretti" vardır.

İkincisi, Amr ibn Tağlib hadîsi ki, onda "Rasûlullah Allah'a hamd etti, sonra senâ etti, ondan sonra da *Amma ba'du* dedi" vardır.

Üçüncüsü, gece namâzı hakkındaki Âişe hadîsidir ki, onda da "Rasûlullah şehâdet kelimelerini söyledi, sonra *Amma ba'du* dedi" fıkrası vardır.

Dördüncüsü Ebû Humeyd es-Sâidî hadîsidir. Onda da Peygamber'in namâzdan sonra şehâdet kelimelerini söyleyip, lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı senâ ettiği, ondan sonra da *Ammâ ba'du* dediği zikredilmiştir.

Beşincisi, Mısver ibn Mahreme hadîsidir; onda da Rasûlullah'ın ayağa kalktığı, şehâdet kelimelerini söylediği, ondan sonra da *Ammâ ba'du* dediği sâbittir.

Altıncısı, İbn Abbâs hadîsidir. İbn Abbâs: Peygamber minbere çıktı -ki bu hutbe için minbere son çıkışı olmuştu- Allah'a hamd ve senâ etti, ondan sonra *Ammâ ba'du* dedi, demiştir.

Bütün bu hadîslerde Peygamber'in Allah'a hamd ve senâdan sonra *Ammâ ba'du* diyerek söze başladığı sâbit oluyor. Demek ki, bunun sünnetliği birçok rivâyetler ve muhtelif tarîklerle sâbittir. Hâfız Abdulkaadir Rehâvî, içinde *Ammâ ba'du* bulunan hadîslerin tarîklerini araştırarak, bu lâfzı otuz iki sahâbîden rivâyet edilmiş buluyor (İbn Hacer).

بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ قَالَتْ وَلَغِطَ نِسْوَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ فَانْكَفَأْتُ إِلَيْهِنَّ لِأُسَكِّتَهُنَّ فَقُلْتُ لِعَائِشَةَ مَاقَالَ قَالَتْ قَالَ مَامِنْ شَيْءٍ لَمْ أَكُنْ أُرِيتُهُ إِلاَّ قَدْ رَأَيْتُهُ فِي مَقَامِي هٰذَا حَتَّى الجَنَّةَ وَالنَّارِ وَإِنَّهُ قَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّكُمْ تُفْتَنُونَ فِي القُبُورِ مِثْلَ أَوْ قَرِيبَ مِنْ فِتْنَةِ المسيح الدَّجَّالِ يُؤْتَى أَحَدُكُمْ فَيُقَالُ لَهُ مَاعِلْمُكَ بِهٰذَا الرَّجُلِ فَأَمَّا المُؤْمِنُ أَوْ قَالَ المُوقِنُ شَكَّ هِشَامٌ فَيَقُولُ هُوَ رَسُولُ اللهِ هُوَ مُحَمَّدٌ ﷺ جَاءَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَالهُدَى فَآمَنَّا وَأَجَبْنَا وَاتَّبَعْنَا وَصَدَّقْنَا فَيُقَالُ لَهُ نَمْ صَالِحًا قَدْ كُنَّا نَعْلَمُ انْ كُنْتَ لَتُؤْمِنُ بِهِ وَأَمَّا المُنَافِقُ أَوْ قَالَ المُرْتَابُ شَكَّ هِشَامٌ فَيُقَالُ لَهُ مَا عِلْمُكَ بِهٰذَا الرَّجُلِ فَيَقُولُ لاَأَدْرِي سَمِعْتُ النَّاسَ يَقُولُونَ شَيْئاً فَقُلْتُ قَالَ هِشَامٌ فَلَقَدْ قَالَتْ لِي فَاطِمَةُ فَأَوْعَيْتُهُ غَيْرَ أَنَّهَا ذَكَرَتْ مَايُغَلِّظُ عَلَيْهِ *

45-....... Bize Hişâm ibnu Urve tahdîs edip şöyle dedi: Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Ebû Bekr'in kızı Esmâ 'dan haber verdi. Esmâ (R) şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim. İnsanlar namâz kılmaktalardı. Ben: İnsanların bu hâli nedir? dedim. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işâret etti. Ben: Bir âyet (yânî bir azâb yâhud kıyâmet alâmeti) mi? diye sordum. Âişe yine başıyla evet dedi. Esmâ şöyle dedi: (Bunun üzerine ben de namâza durdum) Rasûlullah namâzı çok uzattı. Nihâyet bana bir baygınlık geldi. Yanımda su dolu bir kırba vardı. Onun ağzını açtım ve ondan başıma su dökmeye başladım. Nihâyet Rasûlullah namâzı bitirdi, güneş de açılmıştı. Rasûlullah namâzdan sonra insanlara hutbeye başlayıp; Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd ettikten sonra *"Ammâ ba'du"* dedi. Esmâ dedi ki: Tam bu sırada Ensâr'dan bir takım kadınlar konuşup gürültü etmeye başladılar. Ben de onları susturayım diye yüzümü onların tarafına meylettirdim. Bundan dolayı *"Ammâ ba'du"* dan sonrasını işitmedim. Âişe'ye: Rasûlullah ne dedi? diye sordum. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah şöyle buyurdu: *"Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda görmüş olmayayım. Ve şu da bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl* (yüzünden çekilecek) *imtihânlara benzer yâhud* [94] *ona yakın bir imtihân geçireceksiniz. Kabirde her birinize gelinecek de: Bu adam hakkındaki ilmin nedir? denilecek. Mü'min yâhud mûkın olan kimse* -bu şekki Hişâm söyledi-: *O, Muhammed'dir, o Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet*

---

94 Bu şekk, Esmâ'nın lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.

getirdi. Biz de O'na îmân ettik, da'vetine icâbet ettik, izine uyduk ve O'nu tamâmıyle tasdîk eyledik, diyecek. Bu cevâb üzerine o kimseye: Yat da iyice uyu. Biz senin O zâta inanmakta olduğunu kat'iyyetle bilmekteyiz, denilecek. Ammâ münâfık yâhud şübheci olan kimseye gelince -yine Hişâm terdîdli söyledi- *ona da: Senin bu adam hakkındaki bilgin nedir? denilecek. O da: Ben bilmiyorum, insanların bir şey söylediklerini işittim, ben de söyledim, diyecektir.*"

Hişâm şöyle dedi: Yemîn olsun Munzir kızı Fâtıma bunları bana söylemiş, ben de aynen ezberlemişimdir. Şu kadar ki, Fâtıma'nın kat'î söylemediği şeyleri ezberlemedim.

٤٦ـ **حدّثنا** مُحَمَّدُ بنُ مَعْمَرٍ قال **حدّثنا** أَبو عاصِمٍ عنْ جَرِيرِ بنِ حازِمٍ قال سَمِعْتُ الحسَنَ يَقُولُ **حدّثنا** عَمْرُو بنُ تَغْلِبَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ أُتِيَ بِمالٍ أوْ سَبْيٍ فقَسَمَهُ فأعْطَى رِجالاً وتَرَكَ رِجالاً فَبَلَغَهُ أنَّ الَّذِينَ تَرَكَ عَتَبُوا فَحَمِدَ اللهَ، ثُمَّ أثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ فَواللهِ إنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَأَدَعُ الرَّجُلَ وَالَّذِي أدَعُ أحَبُّ إلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي ولٰكنْ أُعْطِي أقْوامًا لِمَا أرَاي فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الجزَعِ والهَلَعِ وَأَكِلُ أقْواماً إلَى ماجَعَلَ اللهُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الغِنَى والخَيْرِ فِيهِمْ عَمْرُو بنُ تَغْلِبَ فَواللهِ ماأُحِبُّ أنَّ لِي بِكَلِمَةِ رسولِ اللهِ ﷺ حُمْرَ النَّعَمِ * تابَعَهُ يُونُسُ *

46-....... Bize Ebû Âsım, Cerîr ibn Hâzım'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: (Bir defa) Rasûlullah'a -Bahreyn'den- birçok mal yâhud bir çok esîr getirilmişti. Onu taksîm etti de bâzı kimselere atıyye verdi, bâzı kimselere atıyye vermedi. Sonra atıyye vermediği kimselerin gücenip şikâyet ettikleri haberi kendisine ulaştı. Bunun üzerine (hitâb etmek için) Allah'a hamd, sonra senâ etti, ondan sonra da "*Ammâ ba'du*" diyerek şöyle buyurdu: "*Vallâhi ben atıyye vermediğim kimseyi, atıyye verdiğim kimseden ziyâde sevip dururken, yine birine atıyye verir* (sevdiğime) *atıyye vermediğim olur. Lâkin şu kadar var ki, ben bir takım kimselere, kalblerinde sabırsızlık ve hırs gördüğüm için mal veririm* [95]. *Bâzı kimseleri de Allah Ta-*

---

95 "جَزَعٌ" lugatte sabırsızlık, "هَلَعٌ"da sabırsızlığın son derecesidir. "جَزُوعٌ" ve "هَلُوعٌ" bunlardan yapılmış sıfatlardır. Helû' = Korkak ve tamâ'kâr diye de tefsîr edilmiş ise de, en uygun olanı Allah'ın Kitâbı'ndaki tefsîrdir: "إنَّ الانسان خُلِقَ هَلُوعًا اذا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا واذا مَسَّهُ الخيرُ مَنوعًا = ***Şübhesiz insan hırsına düşkün*** (ve sabrı kıt) ***yaratılmıştır. Kendisine şerr dokundu mu feryâdı basandır, ona hayır dokununca da çok cimridir***"(el-Maâric: 19).

âlâ'nın, kalblerinde yarattığı zenginlik ve hayra havâle ederim (mal vermem). *Amr ibn Tağlib de bu sonuncular arasındadır"* [96].

Râvî Amr ibn Tağlib: Vallâhi Rasûlullah'ın bu kelâmına bedel kırmızı develere mâlik olmayı gönlüm istemez, demiştir. Bu hadîsi rivâyet etmekte, Yûnus ibn Ubeydillah ibn Dînâr el-Abdî, ona mutâbaat etmiştir [97].

٤٧ــ حدّثنا يَحْيى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى عُرْوَةُ أنَّ عائِشَةَ أخْبَرَتْهُ أنَّ رسولَ الله ﷺ خَرَجَ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنْ جَوْفِ اللَّيْلِ فَصَلَّى فِى المَسْجِدِ فَصَلَّى رجالٌ بِصَلاَتِهِ فأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فاجْتَمَعَ أكْثَرُ مِنْهُمْ فَصَلَّوْا مَعَهُ فأَصْبَحَ النَّاسُ فَتَحَدَّثُوا فَكَثُرَ أهْلُ المَسْجِدِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ فَخَرَجَ رسولُ اللهِ ﷺ فَصَلَّوْا بِصَلاَتِهِ فلَمَّا كانَتِ اللَّيْلَةُ الرَّابِعَةُ عَجَزَ المَسْجِدُ عنْ أهْلِهِ حَتَّى خَرَجَ لِصَلاَةِ الصُّبْحِ فَلَمَّا قَضَى الفَجْرَ أقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ فإنَّهُ لَمْ يَخْفَ عَلَيَّ مَكانُكُمْ لَكِنِّى خَشِيتُ أنْ تُفْرَضَ عَلَيْكُمْ فَتَعْجِزُوا عَنْهَا * تابَعَهُ يُونُسُ *

47-....... Bize Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece hücreden dışarıya çıktı, mescidde namâz kıldı. Bir takım insanlar da onun namâzına uyup namâz kıldılar. Sabâha girince insanlar bunu kendi aralarında konuştular. Bundan dolayı müteâkıb gece daha çok insan toplandı ve yine Peygamber ile birlikte gece namâzı kıldılar. Sabâh olunca insanlar yine konuştular. Üçüncü gece mescid ahâlîsi haylî çok oldu. Rasûlullah yine çıktı, insanlar da O'nun namâzına uyarak namâz kıldılar. Dördüncü gece olduğu zamân mescid, ahâlîyi almaktan âciz oldu (Peygamber onların yanlarına gitmedi). Nihâyet sabâh namâzını kıldırmak için çıktı. Sabâh namâzını kıldırınca, insanlara yönelip şehâdet kelimelerini söyledi. Sonra *"Ammâ ba'du"* dedi ve: *"Şu muhakkak ki dün geceki durumunuz bana gizli olmadı. Lâkin ben, gece namâzı üzerinize farz olunur da sonra ondan âciz olursunuz diye endîşe ettim"* buyurdu.

---

96 Peygamber'in bu sözü, Amr ibn Tağlib için büyük ve çok değerli bir menkabedir. Müteâkib ifâdesiyle Amr, bu sözün değerini hakkıyle anladığını dile getirmiştir.

97 Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, Yûnus ibn Ubeydillah müsnedinde sahîh bir isnâdla mevsûlen rivâyet etmiştir (Kastallânî).

Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, bu hadîsi rivâyet etmekte Ukayl'e mutâbaat etmiştir [98].

٤٨ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرنى عُرْوَةُ عنْ أبى حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ أنَّهُ أخبره أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قامَ عَشِيَّةً بَعْدَ الصَّلاَةِ فَتَشَهَّدَ وَأثْنَى عَلَى اللهِ بِمَا هُوَ أهْلُهُ ثُمَّ قال أمَّا بَعْدُ * تابَعَهُ أبو مُعَاوِيَةَ وأبو أُسامَةَ عنْ هِشَامٍ عنْ أبِيهِ عنْ أبى حُمَيْدٍ عنِ النبىِّ ﷺ قال أمَّا بَعْدُ * تابَعَهُ العَدَنِيُّ عنْ سُفْيَانَ فِى أمَّا بَعْدُ *

48- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi; o şöyle demiştir: Bana Urve, Ebû Humeyd es-Sâidî'den haber verdi: Ebû Humeyd, ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gün öğle ile akşâm arasında bir namâz ardından hutbeye kalkıp teşehhüd etti, Allah Taâlâ'ya hamd ve senâ eyledi. Ondan sonra da *"Ammâ ba'du"* dedi.

Bu hadîsi Hişâm'dan; o da babasından; o da Ebû Humeyd'den; o da Peygamber (S) *"Ammâ ba'du"* dedi, diye rivâyet etmekte Ebû Muâviye ile Ebû Usâme, Zuhrî'ye mutâbaat etmişlerdir. Muhammed ibn el-Adenî ise Zuhrî'ye, Sufyân ibn Uyeyne'den sâdece *"Amma ba'du"* lâfzında mutâbaat etmiştir, hadîsin tamâmında değil [99].

٤٩ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثنى عَلِيُّ بنُ حُسَيْنٍ عنِ المِسْوَرِ بنِ مَخْرَمَةَ قال قامَ رسولُ اللهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تشَهَّدَ يَقُولُ أمَّا بَعْدُ * تابَعَهُ الزُّبَيْدِيُّ عنِ الزُّهْرِيِّ *

49-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibn Hüseyin (94) haber verdi. Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ayağa kalktı, ben ondan işittim ki, şehâdet kelimelerini söylediği zamân *"Ammâ ba'du"* diyordu.

Zubeydî Zuhrî'den rivâyet etmekte ona mutâbaat etti [100].

---

98 Buna göre Yûnus ibn Yezîd de aynı hadîsi İbn Şihâb'dan rivâyet etmiş oluyor ki, bu mutâbaatı Müslim mevsûlen rivâyet etmiştir.

99 Bundan, hutbeye evvelâ teşehhüd ve Allah'a hamdu senâ ile başlayıp, sözü *Ammâ ba'du* ile fasl ettikten sonra, maksada girişmenin sünnet olduğunu anlatmış oluyor.

Bu iki mutâbaattan Ebû Muâviye'ninkini Müslim, Magâzî'de; Ebû Usâme'ninkini de hem Müslim, hem Buhârî Zekât'ta mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

100 Bu mutâbaatı Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn'de mevsûlen rivâyet etmiştir.

٥٠ ـ حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ أبانَ قال حدّثنا ابنُ الغَسِيلِ قال حدّثنا عِكْرِمَةُ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللهُ عنهما قال صَعِدَ النبىُّ ﷺ المِنْبَرَ وكانَ آخِرَ مَجْلِسٍ جَلَسَهُ مُتَعَطِّفاً مِلْحَفَةً عَلَى مَنْكِبِهِ قَدْ عَصَبَ رَأْسَهُ بِعَصَابَةٍ دَسِمَةٍ فَحَمِدَاللهَ وأثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قال أيُّها النَّاسُ إلَىَّ فَثَابُوا إلَيْهِ ثُمَّ قالَ أمَّا بَعْدُ فإنَّ هٰذَا الحَىَّ مِنَ الأنْصَارِ يَقِلُّونَ ويَكْثُرُ النَّاسُ فَمَنْ وَلِىَ شَيْئاً مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ ﷺ فاسْتَطَاعَ أنْ يَضُرَّ فِيهِ أحَداً أوْ يَنْفَعَ فِيهِ أحَداً فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ ويَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ *

50-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün omuzu üzerindeki büyük bir ridâya sarınıp bürünmüş olarak ve başını da boz bir sarık ile bağlamış olduğu hâlde minbere çıktı. Bu (hitâb etmek için minbere) son oturması oldu. Allah'a hamd ve senâ etti. Sonra: *"Ey insanlar! Yakınıma gelin"* buyurdu. Sahâbîler O'na doğru toplandılar. Ondan sonra Rasûlullah *"Ammâ ba'du"* diyerek şöyle buyurdu: *"İyi biliniz ki, bu Ensâr cemâati* (günden güne) *azalacaklar, başka kimseler ise çoğalacaklardır. Binâenaleyh Muhammed Ümmeti'nden her kim herhangi bir şey üzerine vilâyet sâhibi olup da bir kimseye zarar vermeye veyâ menfâat eriştirmeye muktedir olacak olursa, Ensâr'dan iyilik edenlerin iyiliğini kabûl, kötülük edenlerin seyyiesinden vazgeçip affetsin"* [101].

---

101 Peygamber'in *Ammâ ba'du* fasl hitâbını Medîne'deki Cumua hutbelerinden evvel de kullandığı Müslim'deki Dımâd ibn Sa'lebe el-Ezdî (R) kıssasıyle de sâbit oluyor:

İbn Abbâs dedi ki: Dımâd Mekke'ye geldi. Bu, Ezdû Şenûe kabîlesine mensûb olup, delilere nefes ederdi. Mekke ahâlîsinden bâzı beyinsizlerin Muhammed delidir dediklerini işitti. Şu adamcağızı görsem! Belki Allah benim elimle O'na şifâ nasîb eder, diyerek kalkıp görüşmeye gitti. O'na kavuştuğunda: Yâ Muhammed, ben şu cinn çarpmasına nefes ederim. Allah Taâlâ dilediğine benim elimle şifâ ihsân eder, Nefes edeyim, ister misin? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

إن الحمد لله نحمده ونستعينهُ
من يهده الله فلا مُضِلّ له ومن يضلل فلا هادى له
واشهد ان لااله الا اللهُ وحده لا شريك له
وان محمداً عبده ورسوله. اما بعدُ

diyerek söze başladı. Dımâd: Amân! Bu sözlerini bana tekrar et, dedi. Rasûlullah tekrâr etti ve üç kerre söyledi. Bunun üzerine Dımâd: Yemîn olsun ki, ben kâhinlerin sözlerini işittim, sihirbâzların sözlerini işittim, şâirlerin sözlerini dinledim. Ammâ senin bu sözlerine benzer hiçbir söz işitmedim. Bu sözlerin, denizlerin en derin yerine bile vardı (bütün deryâyı kapladı). Ver elini, seninle İslâm

٢٩ـ بابُ القَعْدَةِ بَيْنَ الخُطْبَتَيْنِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

29- CUMUA GÜNÜ İKİ HUTBE ARASINDA OTURMAK BÂBI

٥١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا بِشْرُ بنُ المُفَضَّلِ قال حدّثنا عُبَيْدُاللهِ بنُ عُمَرَ عنْ نافِعٍ عنْ عَبْدِاللهِ بنِ عُمَرَ قال كانَ النبيُّ ﷺ يخطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا *

51-....... İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki hutbe yapar, aralarında oturur idi [102].

٣٠ـ بابُ الاستِمَاعِ إلَى الخُطْبَةِ

30- CUMUA GÜNÜ HUTBEYE KULAK TUTUP İŞİTMEK BÂBI [103]

٥٢ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِي ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ أبِي عَبْدِاللهِ الأَغَرِّ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ قال قال النبيُّ ﷺ إذَا كانَ يَوْمُ الجُمُعَةِ وَقَفَتِ المَلائِكَةُ عَلَى بابِ المَسْجِدِ يَكْتُبُونَ الأَوَّلَ فالأَوَّلَ وَمَثَلُ المُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى بَدَنَةً ثُمَّ كالَّذِي يُهْدِي بَقَرَةً ثُمَّ كَبْشاً ثُمَّ دَجاجَةً ثُمَّ بَيْضَةً فإِذَا خَرَجَ الإمامُ طَوَوْا صُحُفَهُمْ وَيَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ *

üzerine bey'at edeyim, dedi. Rasûlullah da onunla bey'atlaşıp: *"Bu bey'at kavmin nâmına da olsun mu?"* diye sordu. O da: Kavmim adına da olsun, dedi... (Müslim, Cumua, Namâz ve hutbenin hafîf tutulması bâbı).

Bu, Peygamber'in diliyle teblîğ edilmiş büyük bir taltîftir. Bunca mal ve can fedâkârlıklarıyle kazanılmış yüksek mertebeler hakkında sâdık haberci beyânıyle bildirilen ne büyük bir müjdedir!

Son fıkrada zikredilen af, haddi gerektiren seyyielere şâmil değildir. İlâhî haddleri afvetmek hakkı, hiç kimseye verilmemiştir.

102 Hutbeyi ayakta yapmanın ve iki hutbe arasında biraz oturmanın müekked bir sünnet olduğunda ihtilâf yoktur. Bâzıları bunun vâcib olduğu görüşündedir. Çünkü Peygamber bu fiillerine ısrârla devâm etmiştir.

103 Hutbeyi dinlemek farzdır. *İstimâ'*ın *İnsât'*tan farkı vardır. İnsât, söz söylemektir; istimâ' ise söylenen söze kulak verip işitmektir. Bu işte kemâl, insât ile istimâ' yânî susmak ile işitmeyi cem' etmektedir. Birçok müfessirler ***"Kur'ân okunduğu zamân derhâl onu dinleyin, susun; tâ ki merhamet olunasınız"*** (el-A'râf: 204) âyetinin hutbe hakkında geldiğini, hutbeye, Kur'ân'ı şâmil olması sebebiyle Kur'ân ismi verildiğini zikretmişlerdir (Kastallânî).

52-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Cumua günü olduğu zamân mescidin kapısı yanında melekler durur, gelenleri öncelik sırasıyle yazarlar. Erken gelenin meseli bir deve kurbân eden kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır kurbân eden gibi; ondan sonra bir koç kurbân eden gibi; ondan sonraki bir tavuk sadaka eden; sonra bir yumurta sadaka eden gibidir. İmâm hutbeye çıkınca melekler sahîfelerini dürüp zikri dinlerler"* [104].

٣١ـ بابٌ إذَا رَأى الإمامُ رَجُلاً جاءَ وَهُوَ يَخطُبُ أمَرَهُ أنْ يُصَلِّي رَكعَتَيْنِ

31- BÂB: İMÂM, HUTBE YAPARKEN İÇERİYE GELEN BİR KİMSE GÖRDÜĞÜNDE ONA İKİ REK'AT NAMÂZ KILMASINI EMREDER

٥٣ـ حدّثنا أبُو النُّعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ عَمْرِو بنِ دِينَارٍ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِاللّهِ قال جاءَ رَجُلٌ والنبيُّ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الجُمُعَةِ فقالَ أصَلَّيْتَ يافُلاَنُ قال لاَ قال قُمْ فارْكَعْ *

53-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü insanlara hutbe yaparken bir kimse geldi. Hemen Peygamber: *"Yâ fulân, sen namâz kıldın mı?"* diye sordu. O zât: Hayır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) *kalk da iki rek'at namâz kıl"* buyurdu [105].

٣٢ـ بابُ مَنْ جاءَ والإمامُ يَخطُبُ صَلَّى رَكعَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ

32- İMÂM HUTBE YAPARKEN GELEN KİMSE İKİ HAFÎF REK'AT NAMÂZ KILAR BÂBI

---

104 Bu hadîsle meleklerin hutbeyi dinledikleri sâbit olmuştur. İnsanların dinlemeleri ise evlâ tarîkiyledir; çünkü insanlar ibâdetlerle mükelleftirler.

105 Bu Tahiyyetu'l-Mescid namâzıdır. İmâm hutbede iken tahiyyetu'l-mescid namâzı kılmanın câiz, hattâ müstehâb olduğuna kaail olan Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye ve fakîh muhaddislerin dayandığı delîllerden biri, bu hadîstir. Bu imâmlara göre mescide giren kimsenin -imâmı hutbede bulsa dabu iki rek'atı kılmadan oturması mekrûh olup, hutbeyi dinleyebilmek için bu iki rek'atı hafîfçe kılması da müstehâbdır. Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ebû Hanîfe, Sevrî ile sahâbe ve tâbiîlerden birçokları da bil'akis hutbe esnâsında nâmaz kılınmayacağına kaaildirler. Hüccetleri, imâmı dinlemenin vucûben emredilmiş olmasıdır.

٥٤ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِاللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَمْرٍ وسَمِعَ جابِراً قال دَخَلَ رَجُلٌ يَوْمَ الجُمُعَةِ والنبيُّ ﷺ يَخْطُبُ فقال أصَلَّيْتَ قال لاَ قال فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ *

54-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yaparken bir kimse girdi. Peygamber ona: *"Namâz kıldın mı?"* diye sordu. O: Hayır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) *iki rek'at namâz kıl"* buyurdu [106].

٣٣ـ بابُ رَفْعِ اليَدَيْنِ فِى الخُطْبَةِ

33- HUTBE ESNÂSINDA ELLERİ KALDIRMAK BÂBI

٥٥ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عنْ عَبْدِ العَزِيزِ عنْ أنَسٍ وعنْ يُونُسَ عنْ ثابِتٍ عنْ أنَسٍ قال بَيْنَما النبيُّ ﷺ يخطُبُ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ قامَ رَجُلٌ فقال يارسولَ اللهِ هَلَكَ الكُرَاعُ وَهَلَكَ الشَّاءُ فادْعُ اللَّهَ أنْ يَسْقِيَنَا فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعا *

55-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yapmakta iken bir zât ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah! At sürüleri helâk oldu, davar sürüleri helâk oldu. Allah'a, bize yağmur vermesini duâ ediver! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini uzattı ve duâ etti [107].

٣٤ـ بابُ الاسْتِسْقَاءِ فِى الخُطْبَةِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

34- CUMUA GÜNÜ HUTBE ESNÂSINDA YAĞMUR DUÂSI BÂBI

---

106 Bu hadîs Câbir, Enes, Ebû Hureyre, Sehl ibn Sa'd ve Ebû Zerr'den de rivâyet edilmiştir.

Müslim'in Câbir'den olan rivâyetlerinin birinde, Peygamber o kimseye: *"Yâ Suleyk, kalk da iki rek'at namâz kıl, lâkin hafîf tut"* buyurduktan sonra cemâte dönüp: *"Herhangi biriniz imâm hutbede iken mescide gelecek olursa iki rek'at namâz kılsın. Bu namâzı da hafîf tutsun"* buyurmuştur.

107 Buhârî, hadîsten evvel Enes ibn Mâlik'e varan iki senedini vermiştir. Hadîsten, başlıktaki el kaldırmaktan maksadın hutbe esnâsında yapılan yağmur duâsındaki el kaldırma olduğu anlaşılıyor.

Duâ ederken elleri gökyüzüne kaldırmak, Rabb'a karşı tezellül ma'nâsı ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır.

٥٦ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا الوَلِيدُ بنُ مُسْلِمٍ قال حدّثنا أبو عَمْرٍو قال حدّثني إسحَاقُ بنُ عَبْدِاللهِ بنِ أبى طَلْحَةَ عنْ أنَسِ ابنِ مالِكٍ قال أصابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ النبىِّ ﷺ فَبَيْنَا النبىُّ ﷺ يَخْطُبُ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ قامَ أعْرَابىٌّ فقال يارَسولَ اللهِ هَلَكَ المَالُ وَجاعَ العِيَالُ فادْعُ اللهَ لَنا فَرَفَعَ يَدَيْهِ وما نَرَى فِي السَّماءِ قَزَعَةً فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ماوَضَعَهَا حَتَّى ثارَ السَّحَابُ أمْثَالَ الْجِبالِ ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عنْ مِنْبَرِهِ حتى رَأيْتُ المَطَرَ يَتَحادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ ﷺ فَمُطِرْنا يَوْمَنَا ذلِكَ وَمِنَ الغَدِ وبَعْدَ الغَدِ والَّذِى يَلِيهِ حَتَّى الجُمُعَةِ الاخْرَى وَقامَ ذلِكَ الأعْرَابىُّ أوقال غَيْرُهُ فقال يارسولَ اللهِ تَهَدَّمَ البِنَاءُ وغَرِقَ المَالُ فادْعُ اللهَ لَنا فَرَفَعَ يَدَيْهِ فقال اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا ولاَ عَلَيْنَا فَمَا يُشِيرُ بِيَدِهِ إلَى ناحِيَةٍ مِنَ السَّحَابِ الاَّ انْفَرَجَتْ وصارَتِ المَدِينَةُ مِثْلَ الجَوْبَةِ وسالَ الوَادِى قَنَاةُ شَهْراً ولَمْ يَجِئْ أحَدٌ مِنْ ناحِيَةٍ إلاَّ حَدَّثَ بِالجَوْدِ *

56-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zamânında insanlara bir kıtlık isâbet etti. Bir cumua günü Peygamber hutbe yaparken bir bedevî Arab ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, mallar helâk oldu, çoluk çocuk da aç kaldı; bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah iki elini kaldırdı ki, biz o sırada gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun, bulutlar dağlar misâli gökyüzünü kaplamadıkça Rasûlullah ellerini indirmedi ve minberinden de inmedi. Nihâyet yağmur tânelerinin O'nun sakalı üzerinde yuvarlandığını gördüm [108]. O günümüz, ertesi günü, daha ertesi günü ve ondan sonra gelen gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağıp durdu. Ertesi cumua yine o bedevî (Enes'in dediğine göre) yâhud bir başkası ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, binâlar yıkıldı, mallar boğuldu. Bizim için Allah'a duâ et, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah yine iki elini kaldırdı da: ***"Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ** = Yâ Allah, etrafımıza* (yağdır), *üzerimize*

---

108 Gerek buradaki, gerek diğer rivâyetlerdeki sözler, hep Peygamber'in duâsının Allah katında çabucak kabûl edildiğini gösterir. Duâyı müteâkib hemen bulutlar peydâ olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan sakalını ıslatmıştır. Bulutların hücûmunu görüp de hutbeyi kesmek ve namâzı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanıncaya kadar minberde kalması tesâdüfî değildir. İlâhî lütuf eserinin, vücûduna bi'l-fiil değmesini arzû etmiştir.

değil" diye duâ etti [109]. Bunu söylerken de eliyle hangi cihetteki buluta işâret ediyor idiyse, orası açıldı ve Medîne (üstü açık) bir alan gibi oldu. Kanât Vâdîsi bir ay mütemâdiyen aktı ve herhangi cihetten kim geldi ise bol bol yağmur yağdığını söyledi [110].

٣٥ـ بابُ الإنْصَاتِ يَوْمَ الجُمُعَةِ وَالإمامُ يَخْطُبُ وإذَا قالَ لِصَاحِبِهِ أنْصِتْ فَقَدْ لَغَا. وقالَ سَلْمَانُ عنِ النبيِّ ﷺ يُنْصِتُ إذَا تَكَلَّمَ الإمامُ

35- CUMUA GÜNÜ İMÂM HUTBE YAPARKEN SUSMAK VE O SIRADA YANINDAKİ ARKADAŞINA "SUS" DİYEN KİMSE DE LAĞV YAPMIŞTIR BÂBI

Ve Selmân, Peygamber'den: İmâm konuştuğu zamân (herkes) susar (buyurdu), dedi [111].

٥٧ـ حدّثنا يَحْيَى بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْلٍ عنِ ابنِ شِهَابٍ قال أخبرنى سَعِيدُ بنُ المُسَيَّبِ أنَّ أبا هُرَيْرَةَ أخْبَرَهُ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ قال إذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الجُمُعَةِ أنْصِتْ وَالإمامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ *

57-....... Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, ona da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S): *"Cumua günü imâm hutbe yaparken sen* (yanındaki) *arkadaşına 'Sus* (dinle)' *desen, yine lâğv etmiş olursun"* buyurdu [112].

---

109 Bedevînin yâhud ikinci gelen bedevînin rahmet ve ni'met olan yağmurun kesilmesi dileğinde bulunması ve bu dileğin Peygamber'ce yerine getirilmesi, çoğa vardığında yağmurun kesilmesi için de duâ etmenin câiz olacağını gösterir. Buna Askalânî "الاستصحار = Havayı açma niyâzı" demiştir. Ancak bu ikinci duânın kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmet ve ni'metin devâmını istirhâm ile berâber yalnız vebâl ve zararın kalkmasını istemek tarzında olması şükrân âdâbındandır.

110 Bu hadîs de Peygamber'in açık mu'cizelerindendir. Evvelki cumuada olduğu gibi bu cumuada da duâsının sür'atle kabûl edilmiş olduğu görülüyor.

111 Buhârî bunu "Cumua için yağ sürme bâbı"nda uzunca olarak mevsûlen rivâyet etmişti.

112 *el-Lağv:* .. tekellüm eylemek ma'nâsınadır... ve i'tibâr edilmeyen herze ve bîhûde nesneye denir, fiillerden ve kavillerden de umûmîdir *(Kaamûs Ter.)*.

Bu ta'rîfe göre lağv, sözlere ve fiillere şâmil olduğundan, cumua sevâbını eksiltici veyâ giderici bir kusurdur. Hatîbi dinlemekten insanı men' eden her söz ve fiil, lağv'dır. Bu hadîsten hutbe esnâsında her nevi' kelâmın nehyedildiği anlaşılıyor. Zîrâ Şârî'in emrine muhâlif olarak, o sırada söz söyleyen kimseye "Sus" veyâ "Dinle" demek, ma'rûfla emretmektir. Ma'rûfla emretmek de farzdır. Böyle

٣٦ـ بابُ السَّاعَةِ الَّتِى فِي يَوْمِ الجُمُعَةِ

36- CUMUA GÜNÜ KENDİSİNDE DUÂNIN KABÛL EDİLECEĞİ SÂAT BÂBI [113]

٥٨ـ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ أبى الزِّنادِ عنِ الأَعْرَجِ عنْ أبى هُرَيْرَةَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ ذَكَرَ يَوْمَ الجُمُعَةِ فقال فِيهِ ساعَةٌ لايُوافِقُهَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ وَهُوَ قائِمٌ يُصَلّى يَسْأَلُ اللَّهُ تعالى شَيْئاً إلاّ أعْطَاهُ إيَّاهُ وَأشارَ بِيَدِهِ يُقَلِّلُهَا *

58-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) cumua gününü zikretti de: *"Onda bir sâat vardır ki, müslümân olan hiç bir kul kalkıp namâz kılarken o sâate rastlayıp da Yüce Allah'tan bir şey istemeyedursun, ille O, bunu kendisine verir"* buyurdu ve o sâatin kısa olduğunu anlatmak için eli ile işâret etti [114].

٣٧ـ بابٌ إذَا نَفَرَ النَّاسُ عنِ الإمامِ فِى صَلاَةِ الجُمُعَةِ فَصَلاَةُ الإمامِ وَمَنْ بَقِىَ جائِزَةٌ

bir farzın edâsı için söylenmiş tek bir kelime yasak olursa, başka kelâmın yasaklığı evleviyette kalır.

"İmâm hutbe yaparken" kaydından, insâtın emredilmiş ve kelâmın nehyedilmiş olmasının hutbe zamânına has olduğunu anlatmak içindir.

113 *Sâat,* lugatte uzun olsun, kısa olsun mutlaka bir zamân demektir. Bundan dolayı gece ile gündüz toplamının yirmidörtte birine sâat denildiği gibi, gündüz ile gecenin onikişer cüz'e taksîm ile 'i'tibâr ettikleri zamân uzunluklarına da sâat denilmiştir.

Bu sâat, Kadir Gecesi ve İsmi A'zam gibi mübhem bırakılmış kıymetli bir zamân parçasıdır. Gizli bırakılmasındaki incelik de açıktır. İcâbet sâatını kollayan kimse, günün hangi cüz'ünde olduğunu bilmeyince, o sâate râstgelir diye bütün gün kalbini huzûr içinde tutup zikre, duâya devâm eder ve dünyâ vesveselerinden uzaklaşmaya çalışır.

114 Hadîsin ibâresinden, duâ edenin namâzda dikilmiş olmasının şart olmadığı da anlaşılır. İcâbet sâatinin girmesi, musallînin kıyâm zamânına tesâdüf etmesi yâhud vakit, namâzı beklerken girmiş olsa da yine böyledir. Çünkü *"Namâzı beklemekte olan namâzda gibidir"* hadîsi sâbittir (Buhârî, Müslim).

Hulâsa, icâbet sâati kesin olarak ta'yîn edilmiş değildir. Gizli kalması da o vakte rast gelir umuduyla cumuanın ekser vaktini zikr, ibâdet ve duâ ile geçirmeye sebeb olduğu için ümmet hakkında ayrıca bir rahmettir.

Peygamber'in baş parmağını, elinin ortasına tesâdüf eden diğer iki parmağına basarak işâret etmesi icâbet sâatının pek kısa olduğuna sarâhaten delâlet eder.

37- BÂB: CUMUA NAMÂZINDA (BÂZI) İNSANLAR İMÂMIN MECLİSİNDEN ÇIKIP GİTTİKLERİ ZAMÂN, İMÂMIN VE KALIP CEMÂATTE HÂZIR BULUNANLARIN NAMÂZI CÂİZDİR [115]

٥٩ـ حدّثنا مُعَاوِيَةُ بنُ عَمْرٍو قال حدّثنا زَائِدَةُ عنْ حُصَيْنٍ عنْ سالِمِ بنِ أَبِي الجَعْدِ قال حدّثنا جابِرُ بنُ عَبْدِاللهِ قال بَيْنَما نَحْنُ نُصَلِّى مَعَ النبىِّ ﷺ إذْ أَقْبَلَتْ عِيرٌ تَحْمِلُ طَعَامًا فالْتَفَتُوا إلَيْهَا حَتَّى ما بَقِىَ مَعَ النبيِّ ﷺ إلاَّ اثْنَا عَشَرَ رَجُلاً فَنَزَلَتْ هٰذِهِ الآيَةُ وإذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُوا إلَيْهَا وتَرَكُوكَ قَائِمًا *

59-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber (S) ile birlikte (cumua) namâzı kılacağımız sırada (Şâm tarafından) yiyecek yüklü bir kervân geliverdi. İnsanlar o kaafileye doğru yönelip gittiler. Nihâyet Peygamber'in berâberinde on iki kişiden başka kalmadı [116]. Onun üzerine işte şu âyet nâzil oldu: ***"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zamân ona yönelip dağıldılar da, seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın yanındaki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır ve Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır"*** (el-Cumua: 11) [117].

---

115 Buhârî, hâzır bulunmalarıyle cumuanın sahîh olacak cemâat sayısının namâzın sonuna kadar devâmının, cumuanın sıhhati için şart olmadığına delîl getirmek istemişe benziyor.

116 Bu kervân Dıhye ibn Halîfe yâhud Abdurrahmân ibn Avf'a yâhud da ortaklık sûretiyle her ikisine âid olup Şâm diyârından haylî erzâk getirmişti. Medîne ahâlîsi o sırada pek ziyâde ihtiyâc ve darlık içinde kıvrandıklarından, gelişi i'lân edilince sahâbîlerden bir takımları, erzak satılıp tükenmeden tedârik edebilmek telâşı ile oraya koşuşmuşlar ve burada görüldüğü üzere ilâhî azara uğramışlardır. Âyetteki *"Seni ayakta bıraktılar"* nazmı, hâdisenin hutbe esnâsında meydana geldiğine şübhe bırakmıyor. Peygamber'in yanından ayrılmayan oniki kişiden onu Cennetle müjdelenenler, ikisi de Bilâl ile Câbir yâhud Ammâr ile İbn Mes'ûd yâhud Bilâl ile İbn Mes'ûd idi. Bu isimler başka başka rivâyetlerde zikredilmektedir.

117 Âyetteki "*ev* = yâhud" terdîd harfi, mescidi terkedenlerin kimi ticâret, yânî alış veriş etmek, kimi de panayır yerini görüp gönül eğlendirmek kasdıyle gittiklerini gösterir. Âyetteki ilâhî azarlama ve tevbîh, ayrı ayrı her iki tâifeye de râci' olur.

Bu hadîste zikrolunduğu üzere, cemâatin dağılma hâdisesi, âyetin inmesinden evvel vâkı' olmuştur. Ondan sonra ise sahâbîler, bu ilâhî tevbihten gereken dersi aldılar da şu ilâhî övgüye hakk kazandılar:

"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namâz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalblerin ve gözlerin (dehşetle) ***döneceği günden korkarlar"*** (en-Nûr: 37).

٣٨ــ بابُ الصلاةِ بَعْدَ الجُمُعَةِ وقَبْلَهَا

38- CUMUADAN SONRA VE ÖNCE KILINAN NAMÂZ BÂBI [118]

٦٠ــ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ عَنْ عَبْدِاللهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ يُصَلِّى قَبْلَ الظُّهْرِ رَكْعَتَيْنِ وبَعْدَها رَكْعَتَيْنِ وبَعْدَ المَغْرِبِ رَكْعَتَيْنِ فِي بَيْتِهِ وَبَعْدَ العِشَاءِ رَكْعَتَيْنِ وكانَ لايُصَلِّى بَعْدَ الجُمُعَةِ حَتَّى يَنْصَرِفَ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ *

60-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namâzından evvel iki ve ondan sonra yine iki, akşâm namâzından sonra da kendi evinde iki rek'at namâz kılardı. Yatsı namâzından sonra (yine evinde) iki rek'at kılardı. Cumua namâzından sonra ise (mescidden kendi evine) dönmedikçe namâz kılmazdı. Lâkin evine dönünce iki rek'at kılardı [119].

٣٩ــ بابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى .فإذَا قُضِيَتِ الصَّلاةُ فانْتَشِرُوا

---

118 Hadîs, evvel hakkında değil de sarîh olarak sonra hakkında geldiği için, Buhârî, âdetine aykırı olduğu hâlde sonra'yı evvel'den öne geçirdi.

119 Bu hadîste farz olan namâzlara bitişik olarak kılınan *Râtibe Sünnetleri*'nin mikdârı bildiriliyor..

Cumuadan evvelki râtibeden söz edilmemesi, cumua namâzı öğle namâzına bedel olduğu için, müekked sünnetinin öğle gibi olduğunu anlatmak içindir. Yoksa cumuanın gerek ilk ve gerek son sünneti hakkındaki rivâyetler, öğlenin sünnetleri hakkında olduğu gibi, müteaddiddir. Cumua farzından evvel de en az iki rek'at kılmak sünnet olduğunda şübhe yoktur. Ancak buradaki rivâyette dikkati çeken cihet, Peygamber'in bu iki rek'atı dâimâ evinde kılmış olmasıdır. İki rek'atlı olan cumua namâzı, dört rek'atlı olan öğle namâzına bedel olduğu cihetle böyle yapması, cumua farzının dörde ulaştırılabileceği vehmine meydan vermemek için idi.

Cumuadan sonraki sünnetin rek'at sayısına gelince, bu hadîste iki ise de, dört; hattâ altı olduğuna dâir de rivâyetler vardır. Cumuadan sonraki nâfileler hakkında fakîhler üç tâifeye ayrılmışlardır: Birinci tâifeye göre, cumuadan selâm verince iki rek'at sünneti kılmak için eve dönmelidir. Bunların delîli bu hadîstir. İkinci tâifeye göre, cumua farzından sonra evvelâ iki, sonra dört rek'at kılınmalıdır.

Üçüncü tâifeye gelince, onlar arada selâm verilmeksizin dört rek'at kılınır, diyorlar.

Halvette nâfile kılmak, riyâya yer bırakmadığı için, nâfilelerin evde kılınması, mescidde kılınmasından daha fazîletlidir.

فِى الأَرْضِ وابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ

39- YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ BÂBI:
"Artık o namâz kılınınca yeryüzüne dağılın, Allah'ın fadlından arayın..." (el-Cumua: 10)[120].

٦١ـ حدّثنا سعيد بنُ أبى مَرْيَم قال حدّثنا أبو غَسَّانَ قال حدّثنى أبو
حازمٍ عنْ سَهْلِ بنِ سَعْدٍ قال كانَتْ فِينَا امْرَأَةٌ تَجْعَلُ عَلَى أَرْبعَاءَ فِى مَزْرَعَةٍ
لَها سِلْقاً فَكانَتْ إذَا كانَ يَوْمُ جُمُعَةٍ تَنْزِعُ أُصُولَ السِّلْقِ فَتَجْعَلُهُ فِى قِدْرٍ ثُمَّ
تجْعَلُ عَلَيْهِ قَبْضَةً مِنْ شَعِيرٍ تَطْحَنُهَا فَتَكُونُ أُصُولُ السِّلْقِ عَرْقَهُ وكُنَّا نَنْصَرِفُ
مِنْ صَلاَةِ الجُمُعَةِ فَنُسَلِّمُ عَلَيْهَا فَتُقَرِّبُ ذٰلِكَ الطَّعَامَ إِلَيْنَا فَنَلْعَقُهُ وَكُنَّا نَتَمَنَّى
يَوْمَ الجُمُعَةِ لِطَعَامِهَا ذٰلِكَ *

61-....... Sehl ibnu Sa'd (R) şöyle demiştir: İçimizde bir kadın vardı. Su arkları kenârındaki tarlasında pazı bitkisi yetiştirirdi. Her cumua günü olunca pazıların köklerini söker, bir tencereye kor, sonra öğüttüğü bir avuç arpayı içine atardı ki, o kökler etli kemik manzarasını alırdı. Bizler cumua namâzından çıkınca o kadına uğrar, selâm verirdik. O da bu yemeği bizlere yaklaştırır, biz de onu kaşıklardık. Ve biz, kadının o yemeği için cumuanın çabuk gelmesini temennî eder dururduk [121].

٦٢ـ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ مَسْلَمَةَ قال حدّثنا ابنُ أبى حازمٍ عنْ أبيهِ عنْ
سَهْلٍ بِهٰذَا وقال ماكُنَّا نَقِيلُ ولاَ نَتَغَدَّى إلاَّ بَعْدَ الجُمُعَةِ *

62-....... Bize İbnu Ebî Hâzım, babasından; o da Sehl'den (yukarıda geçen) bu hadîsi tahdîs etti. Ebû Hâzım'ın oğlu Abdulazîz bu-

---

120 Buhârî burada bu âyeti zikretmekle, âyetteki *"dağılın"* ve *"arayın"* emirlerinin vücûb için değil, ibâha için olduğuna isâbet etmiştir. Çünkü kullar cumua günü nidâ vaktinde cumua namâzına ikaameden dolayı yeryüzüne dağılmaktan men' olunmuşlardır. Namâzlarını kılıp ayrıldıkları zamân yeryüzüne dağılmak ve Allah'ın zenginliğinden aramakla emrolundular. Bu emirler, en sahîh kavle göre ibâha içindir. Binâenaleyh namâz kılındıktan sonra hemen çıkmak vâcib olmayıp, mescidde kalmak da mubâh olur.

121 *eş-Silk:* ...pâzî ta'bîr olunan nebâta denir.. *(Kaamûs Ter.).*

Bu hadîsin bâb başalığına uygunluğu, sahâbîler cumuadan ayrılmalarının ardından bu kadının pazı köklerinden hazırlar olduğu yemeği aramalarıdır. Bu hâl sahâbîlerin kanâatine ve dünyâ hırslarının olmadığına delâlet etmektedir.

rada şunu ziyâde etmiştir: Biz (Peygamber zamânında) cumuayı kılmadan ne gündüz uykusuna yatar ve ne de kuşluk yemeği yerdik, dedi [122].

٤٠ — بابُ القَائِلَةِ بَعْدَ الجُمُعَةِ

40- GÜNDÜZ İSTİRÂHATİ CUMUA NAMÂZINDAN SONRADIR BÂBI

٦٣ — حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عُقْبَةَ الشَّيْبَانِيُّ قال حدّثنا أبو إسْحَاقَ الفَزَارِيُّ عن حُمَيْدٍ قال سَمِعْتُ أنساً يَقُولُ كُنَّا نُبَكِّرُ إلى الجُمُعَةِ ثُمَّ نَقِيلُ *

63-....... Bize Ebû İshâk el-Fezârî, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes (R)'ten işittim: Bizler cumuaya erken davranır, namâzdan sonra da gündüz istirâhati yapardık, diyordu [123].

٦٤ — حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبي مَرْيَمَ قال حدّثنا أبو غَسَّانَ قال حدّثني أبو حازِمٍ عن سَهْلٍ. قال كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النبيِّ ﷺ الجُمُعَةَ ثُمَّ تَكُونُ القَائِلَةُ *

64-....... Sehl (R): Bizler Peygamber (S) ile birlikte cumua namâzını kılardık; kaylûle yânî gündüz istirâhati ondan sonra olurdu, dedi [124].

Hatîme: Bu Cumua Kitâbı 79 hadîs ihtivâ etti. Bunlardan 64 tânesi mevsûldür. Muallak ve mutâbaalar ise 15 tânedir. Bunlardan Cumua'da ve daha önce de mükerrer olanları 36'dır. Hâlis olanı yânî tekrarsız olanı 43 hadîstir; bunların hepsi de mevsûldür... (İbn Hacer).

---

122 Buna göre cumua günlerinin gündüz uykusu ile kuşluk yemeği, namâzdan sonraya bırakılmış oluyor. Diğer günlerde bu iki iş de kuşluk vaktinde yapılmak âdet idi.

123 *Tebkîr,* daha evvel geçtiği üzere bir işe erken davranmak, cumuayı beklemek için öğleden evvel mescide gitmek ma'nâsına geldiği gibi, hemen zevâlde öğle namâzının ilk vaktinde namâz kılmak ma'nâsına da gelir.

Kaile ve *kaylûle*, içinde uyku olsun veyâ olmasın gündüz istirâhati veyâ gündüzün evvelinde, yânî kuşluk vaktinde yapılan istirâhattir.

124 Bu hadîs, biraz farklı bir rivâyetle daha önce de geçmişti.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١٢ ــ أَبْوَابُ صَلاَةِ الخَوْفِ

12- EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF

(Korku Namâzı Bâbları)

١ ــ وَقَوْلِ اللّهِ تَعَالَى وإذَا ضَرَبْتُمْ فِي الأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلاَةِ إنْ خِفْتُمْ أنْ يَفْتِنَكُمُ الذِينَ كَفَرُوا إنّ الكافِرِينَ كانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِيناً وإذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلاَةَ فَلْتَقُمْ طائِفَةٌ مِنهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أسْلِحَتَهُمْ فإذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عنْ أسْلِحَتِكُمْ وَأمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إنْ كانَ بِكُمْ أذًا مِنْ مَطَرٍ أوْ كُنتُمْ مَرْضَى أنْ تَضَعُوا أسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إنَّ اللّهَ أعَدَّ لِلْكافِرِينَ عَذَاباً مُهِيناً

1- VE YÜCE ALLAH'IN ŞU KAVLİ (BÂBÎ) [1]:

---

1 Bu bâblarda anlatılacak olan namâz, Salâtu'l-Havf, yânî korku zamânında cemâatle kılınacak namâzdır. Yüce Allah: " حافظوا على الصلوات والصلاة الوسطى وقوموا لله قانتين = ***Namâzlara ve bilhassa orta namâza devâm ediniz, huşû ve hudû' ile Allah için dîvân durun*** " (el-Bakara: 238) âyetiyle farz namâzları husûsî vakitlerinde kılmaya devâm etmeyi emir buyurduğu gibi bu farzın hiçbir vechile sâkıt olmıyacağını bildirmek için de: فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالاً أَوْ رُكْبَانًا = ***Fakat korkarsanız, o hâlde namâzı yürüyerek yâhud süvârî olarak kılın...*** (el-Bakara: 239) buyurmuştur. Bu takdîrde îmâ ile olsun yine namâz kılınacak demektir.

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zamân, eğer kâfirlerin size fenâlık yapacağından endîşe ederseniz, namâzdan kısaltmanızda üzerinize bir vebâl yoktur. Şübhesiz ki, kâfirler sizin apaçık düşmânınızdır. Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namâz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını (yanlarına) alsınlar. Bu sûretle secde ettikleri zamân da arka tarafınızda bulunsunlar. (Bundan sonra) henüz namâzını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle berâber namâzlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyât tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzû ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyânızdan gâfil olasınız da üstünüze derhâl bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyyet olursa, yâhud hasta bulunursanız silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebâl yoktur. (Fakat yine) bütün ihtiyât tedbîrlerini alın. Şübhe yok ki, Allah kâfirlere hor ve hakîr edici bir azâb hazırlamıştır"

(en-Nisâ: 101-102) [2].

Dînin direği olan namâz farzı, şehâdet kelimeleri gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düşmeyecek bir vecîbe olduğu için, ne sıhhat hâlinde, ne hastalık hâlinde, ne hazarda, ne seferde, ne kudret hâlinde, ne acz hâlinde, ne korku hâlinde ne emînlik hâlinde mükelleften düşmez. Farzıyyeti hiçbir zamân çözülmez.

Herhâlde namâz Şehâdet kelimelerinden sonra, dînin en mühim rüknü olup, nasıl imkân bulunabilirse kılınmak lâzımdır. Hiçbir hâlde sâkıt olmaz. Hattâ kudretsizlik zamânlarında yalnız bir baş, o da olmadığı takdîrde bir göz işâretiyle edâ edilmelidir.

Korku namâzının cemâatle edâ keyfiyyeti Kur'ân ile sâbit olduğu gibi, sünnet ile de sâbittir. Rasûlullah'ın bu namâzı birçok defalar ayrı ayrı sûretlerde kıldırdığı sahîh rivâyetlerle bilinmektedir. Bu namâzın Kur'ân'dan olan delîli el-Bakara: 238-239. âyetleriyle, en-Nisâ: 101-103. âyetleridir. Buhârî en-Nisâ'daki iki âyeti bâb başlığına almakla, evvelâ bu namâzın Kur'ân'daki delîlini en güzel şekilde göstermiştir.

2 Bu âyet, bi'l-fiil kıtâl olmaksızın, yalnız düşmân hücûmundan endîşe edildiği zamânlarda korku namâzının cemâatle edâ sûretini mücmelen bildirmektedir. Bu âyete göre imâm cemâati ikiye böler. Bir takımı ilk rek'atı imâm ile berâber kıldıktan sonra düşmanı bekleyip gözetlemek hizmetlerinden dolayı namâza iştirak etmemiş olan diğer takım, o rek'atı kılanların yerine geçip kendi yerlerini onlara terkederler ve ikinci rek'atı onlar imâm ile berâber kılarlar. Cemâatten her ferdin imâm arkasında kıldığı mıkdâr, âyetin zâhirine göre işte böyle bir rek'at olup, diğer rek'at veyâ rek'atların nasıl tamamlanacağı da sünnet ile çeşitli rivâyetlerle sâbittir.

Korku namâzı hakkındaki hadîslerin bu namâzı çeşit çeşit sûretlerde anlatması, Peygamber'in her birini birer vakitte *"İhtiyât tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar"*(en-Nisâ:101) âyeti mantûkunca düşman taarruzundan sakınmaya ve şerrinden korunmaya en elverişli vaziyeti ihtiyâten seçmiş olduğuna delâlet eder.

١ ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال سألْتُهُ هَلْ
صَلَّى النبيُّ ﷺ يَعْنِي صَلاَةَ الخَوْفِ قال أخبرني سالِمٌ أنَّ عَبْدَاللهِ ابنَ عُمَرَ
رضى اللّٰهُ عنهما قال غَزَوْتُ مَعَ رَسولِ اللهِ ﷺ قِبَلَ نَجْدٍ فَوَازَيْنَا العَدُوَّ فَصَافَفْنَا
لَهُمْ فقامَ رسولُ اللهِ ﷺ يُصَلِّي لَنَا فَقَامَتْ طائِفَةٌ مَعهُ تُصَلِّي وَأَقْبَلَتْ طائِفةٌ
عَلَى العَدُوِّ وَرَكَعَ رسولُ اللهِ ﷺ بِمَنْ مَعَهُ وسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ انْصَرَفُوا مَكانَ
الطَّائِفَةِ الَّتِي لَمْ تُصَلِّ فجاؤُا فَرَكَعَ رسولُ اللهِ ﷺ بِهِمْ رَكْعَةً وسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ
ثُمَّ سَلَّمَ فقامَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَرَكَعَ لِنَفْسِهِ رَكْعَةً وَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ *

1- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'-den haber verdi. Şuayb dedi ki: Ben Zuhrî'ye: Peygamber (S) korku namâzı kıldı mı? diye sordum. Zuhrî şöyle dedi: Bana Sâlim haber verdi ki, Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafına gazveye gitmiştim. Düşmanın hizâsına geldik, onlara karşı safflarımızı düzdük. (Namâz vakti gelince) Rasûlullah (S), bize kıldırmak üzere namâza durdu. Bir kısım sahâbîler de O'nunla berâber namâza durdular. Diğer bir kısım ise yönünü düşmana çevirdi. Rasûlullah kendisiyle birlikte olanlarla berâber rukû'a vardı ve iki defa secde etti. Sonra berâber namâz kılanlar henüz namâz kılmamış olan tâifenin yerlerine gittiler. Ötekiler de gelip Rasûlullah'ın arkasında namâza durdular. Rasûlullah onlarla berâber rukû'a varıp iki secde etti. Sonra selâm verdi. (Ondan sonra) o iki tâifenin her biri nevbetleşe namâza durup, kendi hesâblarına birer kerre rukû'a varıp ikişer secde ettiler [3].

Bundan dolayı namâz sûretlerinde büyük ihtilâflar olmakla berâber, fakîhler tercîh ettikleri sûretlerden dolayı birbirlerini yanılmaya nisbet etmemişlerdir. Nitekim Ahmed ibn Hanbel bu namâzların herhangisi kılınsa câiz olacağına kaaildir. Diğer imâmlar da; korku namâzı, hem düşmandan korunmak, hem de farz olan ibâdeti yerine getirmek için teşrî' edilmiştir. Kur'ân'daki vasıf ve ta'rîfte namâz fiillerini hasren ta'yîn için olmayıp, mümkin olan hâli hikâye için gelmiştir. Onun için bu iki maksad, rivâyet edilen sûretlerin herhangisi ile elde edilmek mümkin olursa yapılabilir, demişlerdir (*Tecrîd Ter.*, III, 135-136).

3 Gerek âyette, gerek hadîslerde hep bu namâzı cemâatle kılacakların iki tâifeye ayrılacağı bildirilip, her tâifenin diğerine sayıca nisbeti zikredilmemiş olduğundan, namâza başlayan tâife ile evvelâ bekçilik için ayrılan tâifenin mikdârları birbirine nisbetle az veyâ çok olmasında be's yoktur. Yalnız üçten daha az olmaması gerekir (*Tecrîd Ter.*, III, 138).

Korku namâzı âyetleriyle bu husûstaki hadîsler, fazla olarak cemäatle namâz kılmanın ehemmiyetini pek açık gösteriyor. Namâzın cemâatle kılınabilmesi için başka hiçbir namâzda câiz olmayacak, başka namâzı ittifakla bozacak

٢ـ بابُ صَلاةِ الخَوْفِ رِجالاً ورُكْباناً رَاجِلٌ قائِمٌ

2- KORKU NAMÂZININ YAYALAR VE SÜVÂRÎLER OLARAK KILINMASI BÂBI

"Râcil", ayakta duran demektir.

٢ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ يَحيي بنِ سَعِيدٍ القُرَشِيُّ قال حدّثني أبي قال حدّثنا ابنُ جُرَيْجٍ عَنْ مُوسَى بنِ عُقْبَةَ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ نَحْواً مِنْ قَوْلِ مُجاهِدٍ إذَا اخْتَلَطُوا قِيَاماً. وَزَادَ ابنُ عُمَرَ عَنِ النبيِّ ﷺ وإنْ كانُوا أكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَلْيُصَلُّوا قِيَاماً وَرُكْباناً *

2-....... Bize İbnu Cureyc, Mûsâ ibnu Ukbe'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R), Mucâhid'in: "Müslümânlar ile düşmanlar birbirine karıştıklarında namâzı ayakta kılarlar" sözüne benzer bir söz söylemiştir [4]. İbnu Umer burada Peygam-

---

birçok hareketlerin yapılmasına müsâade edilmiştir ki, yalnız olarak namâz kılındığı takdîrde bunların hiçbirine hâcet kalmaz (*Tecrîd Ter.*, III,138).

Tehlike Zamânında Namâz:

Kur'ân tarafından da buna mu'tâd dışı tafsîlatla önem verilmiştir(en-Nisâ:101-103). Şunu demek istiyorum ki, fiilen muhârebe devâm ederken dahi günlük beş vakit namâz ve cemâat terkedilmez. İslâm askerleri bu sûretle günde birçok defalar, bir dünyâ kazancı düşünmeksizin Allah için döğüştüklerini hatırlamış olurlar. Bir hadîste *"Savaşanların, içinde yalnız Allah sözünün hâkim olması maksadıyle döğüşenler, cennete gidecektir"* buyurulmuştur (Buhârî birkaç yerde; *İslâm'da Devlet İdâresi*, s.227).

4 Bu hadîs, Zuhrî tarîkından Sâlim ibn Abdillah ibn Umer rivâyetiyle olan bundan evvelki hadîsin Nâfi' rivâyetinde de olan ziyâdesidir ki, ötekinde yok idi. Müslim'deki Zuhrî rivâyetinde ise, İbn Umer: "فإذا كانَ خَوْفٌ أكْثَرَ مِن ذَلِكَ فَيُصَلِّ رَاكِباً أوْ قائِماً يُومِي ايماءً = Korku bundan da ziyâde olduğunda ise hayvân üstünde, yâhud yaya olarak ve yalnız îmâ ile yetinerek kılsın" diyor. İşte bu ziyâdeyi Buhârî, İbn Cureyc, an Mûsâ ibn Ukbe, an Nâfi', an İbn Umer isnâdıyle: İbn Umer, Mucâhid'in "Müslümânlar ile düşmanlar birbirine karıştıklarında namâzı ayakta kılarlar" sözüne benzer bir söz söylediğini haber verdikten sonra: Ve İbn Umer, Peygamber'den naklen... diyerek sevkediyor. Böylece bu ikinci rivâyetin, bundan evvelki Sâlim rivâyetinde olmayan metindeki lâfızları muhtevî bir ziyâdesi olduğunu göstermiştir. Buhârî, Mucâhid'in sözüne yalnız işâret edip, asıl rivâyetin ne olduğunu ne burada, ne de kitâbının başka yerinde zikretmemiş olduğundan, Mucâhid'in İbn Umer'in sözü ile ma'nâca müşterek olan ibâresi nedir, anlaşılmıyor. Ancak İsmâîlî, *el-Müstahrac*'ında Mucâhid'den: "إذا اخْتَلَطُوا فإنَّما هو الأشارَةُ بالرَّأسِ = Müslümânlar ile düşmanları birbirine karıştığında artık yalnız baş işâreti ile namâz kılınır" diye rivâyet ettikten sonra, Buhârî'nin yine aynı isnâd ile İbn Umer'in de Mucâhid gibi: "... إذا اخْتَلَطُوا فإنَّما" dediğini ve ondan sonra ziyâde olarak merfûan: "فإنْ كثروا فَلْيُصَلُّوا رُكْباناً أوْ قِياماً عَلى أقْدامِهِمْ = Düşmanlar da-

ber(S)'den nakil olmak üzere şunu ziyâde etmiştir: *"Düşmânlar daha çok* (olup da korku daha ziyâde) *olursa yayalar ve binekliler olarak* (yânî ayakta ve hayvan üstünde olarak) *namâz kılsınlar"* [5].

٣ــ بابٌ يَحْرُسُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً فِى صَلاَةِ الخَوْفِ

3- BÂB: KORKU NAMÂZINDA MUSALLÎLERİN BİR KISMI DİĞER KISMINI BEKLEYİP KORUR

٣ــ حدّثنا حَيْوَةُ بنُ شُرَيْحٍ قال حدّثنا مُحَمدُ بنُ حَرْبٍ عنِ الزُّبَيْدِىِّ عنِ الزُّهْرِىِّ عنْ عُبَيْدِاللّٰهِ بنِ عَبْدِاللّٰهِ بنِ عُتْبَةَ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّٰه عنهما

---

ha ziyâde olurlarsa, müslümânlar hayvanların üstünde ve yaya olarak ayakta namâz kılsınlar" dediğini rivâyet eder...

Bu îzâh ile Mucâhid'in İbn Umer'in sözüne benzeyen mevkûf rivâyeti bilinmiş olur. Her ikisinden müştereken gelen rivâyet de, İbn Umer'in ziyâdesi de anlaşılmış olur. Kaldı ki, metindeki ziyâde hakîkatte merfû' mu, yoksa mevkûf mu olduğu bâzılarınca tereddüde sebeb olduğundan, Buhârî "Peygamber (S)'den...." demekle, merfû' olduğunu söylemiştir. Demek ki, metindeki ziyâdenin merfû' olması, Buhârî'ce daha râcih görülmüştür.

5 Buna "Salâtu'l-musâyefe" yâni "Kılıç kılıca iken kılınan namâz" denilmiştir. Salâtu'l-musâyefe'nin de (yânî kılıç kılıca iken namâzın da) -fakîhlerin çoğunun re'yince- teşrî' buyurulmuş olduğuna göre, namâzın hiçbir özür ile düşmeyeceği bir kat daha tebeyyün eder. Bir müslümân için Allah'ı zikr borcu, dünyâ yurdunun hiçbir zamân ve mekânında sâkıt olmaz. Bu ve bu ma'nâdaki bunca hadîslerin ve onlara müstenid ictihâdların dayanağı şu âyettir: "

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصلاةِ الوُسْطٰى وَقُومُوا لله قَانِتِين فَإنْ خِفْتُمْ
فَرِجالاً أوْ رُكْبَاناً فَإذا أمِنْتُمْ فَاذْكُروا الله كَمَا عَلَّمكم مَالَمْ تَكونوا تَعْلَمُونَ

= ***Namâzlara ve orta namâza devâm edin. Allah'ın dîvânına tam huşû' ve tâatle durun. Fakat korkarsanız o hâlde namâzı yürüyerek, yâhud süvârî olarak kılın.*** (Tehlikeden) ***emîn olduğunuz vakit ise, yine Allah'ı, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise o vech ile anın"*** (el-Bakara: 238-239).

İmâm Mâlik, Şâfiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre, ikinci âyet, mukaatele hâlinde de namâzın vâcib olduğuna delîldir. Hanefî imâmlarına göre ise, âyette kıtâl tasrîh buyurulmayıp, yalnız havf hâli zikredilmiş olduğuna bakarak, havf hâlinde birinci hadîste zikredilen sûretlerle, İbn Umer'in dediği yâhud rivâyet ettiği gibi şiddetli korkuda yânî düşman tarafından mahsûr olmak, her an çarpışmayı bekler olmak gibi ziyâde korku zamânlarında " فرجالا او ركبانا " âyetinin hükmünü icrâya sıra gelir. Bunda musallî kıbleye yönelme ile mükellef değildir. Yoksa musâyefe ve kıtâl esnâsında namâz kılınmayıp, sonradan edâ veyâ kazâ edilir. Zîrâ yürüyerek, kılıç sallayarak düşmana karşı kendini savunmak yâhud düşmanı öldürmek için ameli kesîri gerektiren fiiller ile namâz sahîh olmaz (*Tecrîd Ter.*,III,141).

قال قامَ النبيُّ ﷺ وقامَ النَّاسُ مَعَهُ فَكَبَّرَ وكَبَّروا مَعَهُ ورَكَعَ ورَكَعَ ناسٌ مِنْهُمْ ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدُوا مَعَهُ ثُمَّ قامَ لِلثَّانِيَةِ فَقامَ الَّذِينَ سَجَدُوا وَحَرَسُوا إِخْوانَهُمْ وَأَتَتِ الطَّائِفَةُ الأُخْرَى فَرَكَعُوا وَسَجَدُوا مَعَهُ والنَّاسُ كُلُّهُمْ فِي صَلاَةٍ ولَكِنْ يَحْرُسُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً *

3-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namâza kalktı, insanlar da O'nunla berâber namâza kalktılar. Peygamber tekbîr aldı, insanlar da O'nunla birlikte tekbîr aldılar. Peygamber rukû'a vardı, insanlardan bir kısmı da rukû'a vardılar. Sonra Peygamber secde etti, rukû' edenler de O'nunla berâber secde ettiler. Sonra Peygamber ikinci rek'at için kalktı, secde etmiş olanlar da kalktılar ve (geriye çekilip) öteki kardeşlerine bekçilik etmeye koyuldular. Bu sırada (Peygamber'le birinci rek'atta rukû' ve secde etmemiş olan) diğer tâife geldi. Onlar da Peygamber'le berâber rukû'a varıp secde ettiler. Bu esnâda cemâatin hepsi namâz içindedir, lâkin bir kısımları diğerlerine bekçilik ediyorlardır [6].

٤ـ بابُ الصَّلاَةِ عِنْدَ مُناهَضَةِ الحُصونِ وَلِقَاءِ العَدُوِّ.

وقال الأَوْزاعِيُّ إنْ كانَ تَهَيَّأَ الفَتْحُ وَلَمْ يَقْدِرُوا على الصَّلاَةِ صَلَّوْا إيماءً كُلُّ امْرِىءٍ لِنَفْسِهِ فإنْ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الإيماءِ أَخَّرُوا الصَّلاَةَ حَتَّى يَنْكَشِفَ القِتَالُ أَوْ يَأْمَنُوا فَيُصَلّوا رَكْعَتَيْنِ فإنْ لَمْ يَقْدِرُوا صَلَّوْا رَكْعَةً وَسَجْدَتَيْنِ لاَيُجْزِئُهُمُ التَّكْبِيرُ ويُؤَخِّرُوها حَتَّى يَأْمَنُوا . وبِهِ قالَ مَكْحُولٌ. وقال أَنَسٌ حَضَرْتُ عِنْدَ مُنَاهَضَةِ حِصْنِ تُسْتَرَ عِنْدَ إضاءَةِ

---

6 Düşman kıble cihetinde olduğuna göre tasavvur edilecek olan bu ta'rîfe nazaran cemâatin hepsi birden Peygamber'e uyarak iftitah tekbîrini almışlar. İlk rek'atın rukû' ve sucûduna yalnız bir takımları uyduktan sonra, ikinci rek'atta rukû' ve sucûdda öteki takım uyup, her bir takım namâz fiillerindeki arkadaşlarına bekçilik etmişler. Bu işler esnâsında hepsi de namâz içinde bulunmuşlardır.

Buna göre Peygamber her tâifeye yalnız birer rek'at kıldırmış, her bir tâife yalnız bir rek'atla kalıp, diğer rek'atı kazâ yânî itmâm etmemişler. Bu tasvîre göre imâm iki, cemâat ise birer rek'at kılmış oluyorlar.

Hadîsin son fıkrası bâb başlığına açık olarak delâlet etmekte olan kısımdır.

Sahîh rivâyetlerle sâbit olan edâ sûretleri müteaddid ve muhteliftir. Bundan Rasûlullah'ın korku namâzını müteaddid defalar kıldırdığı ve düşmanın her vaziyetine göre başka başka şekillerin muvâfık geleceği anlaşılıyor (*Tecrîd Ter.*, III, 125).

الفَجْرِ واشْتَدَّ اشْتِعَالُ القِتَالِ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الصَّلاَةِ فَلَمْ نُصَلِّ إلاَّ بَعْدَ ارْتِفَاعِ النَّهَارِ فَصَلَّيْنَاهَا وَنَحْنُ مَعَ أبِي مُوسَى فَفُتِحَ لَنَا. وقالَ أنسٌ وما يَسُرُّنِي بِتِلْكَ الصَّلاَةِ الدُّنْيَا وما فِيهَا

4- KAL'ALARIN MUKAAVEMETİ ESNÂSINDA VE DÜŞMANLA KARŞILAŞMA SIRASINDA NAMÂZ BÂBI

Evzâî de şöyle demiştir:

Eğer fetih zamânı yaklaşıp namâz kılmaya kaadir olmazlarsa, îmâ ile namâz kılarlar. Herkes ayrı ayrı namâz kılar. Îmâya da kaadir olmazlarsa, kıtâle ara verilinceye kadar yâhud emniyette oluncaya kadar namâzı geri bırakır, sonra iki rek'at kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, bir rukû' ile iki sucûdden ibâret bir namâz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, kendilerine tekbîr kifâyet etmez; namâzı emîn olacakları zamâna kadar geri bırakırlar [7].

Mekhûl de buna kaail olmuştur [8].

Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir:

Tuster Kal'ası muhâsara edilirken tan yeri ağardığı vakitte hâzır bulundum. Kıtâlin alevlenmesi şiddetlendi de, sabâh namâzını kılamadılar. Gün yükselmeden namâzı kılamadık. Biz o namâzı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ile berâber kıldık. Kal'anın fethi de bize müyesser oldu".

Yine Enes:

"Bu namâza mukaabil dünyâ ve içindekilere mâlik olmak beni sevindirmez" demiştir [9].

---

7 Evzâî'nin bu sözlerini, Velîd ibnu Müslim, Kitâbu't-Tefsîr'de zikretmiştir.

8 Yânî Mekhûl de Evzâî'nin bu görüşüne kaail olmuştur. Bunu da Abd ibn Humeyd, kendi tefsîrinde mevsûlen şu lâfızla rivâyet etmiştir: "Cemâat yerde namâz kılmaya muktedir olamadıkları zamân hayvanların sırtları üzerinde iki rek'at kılarlar. Buna da muktedir olmazlarsa, bir rukû' iki secdeden ibâret bir namâz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa emîn oluncaya kadar namâzı geri bırakırlar, sonra yerde kılarlar.."

9 Enes'in bu sözlerini, İbnu Sa'd ile Umer ibnu Şeybe, Katâde tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivâyet etmişlerdir. Enes ibn Mâlik'in son cümlesinin tefsîrinde ihtilâf edilmiştir: Enes'in "O namâza bedel" diyerek kasdettiği namâz, kazâ olarak kılınan bahis mevzûu namâz mı, yoksa îmâ ile kılınmayıp kazâya bırakılan namâz mı olduğunda şârihler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat herhâlde Enes şâyet bu mezhebde değilse, onun kumandanı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin o mezhebde olduğu anlaşılıyor.

٤ــ حدّثنا يَحْي قال حدّثنا وَكِيعٌ عنْ علِيِّ بنِ المُبَارَكِ عنْ يَحْيي بنِ أبي كَثِيرٍ عنْ أبي سَلَمَةَ عنْ جابِرِ بنِ عَبْدِاللهِ قال جاءَ عُمَرُ يَوْمَ الخَنْدَقِ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ ويَقُولُ يارَسولَ اللهِ ماصَلَّيْتُ العَصْرَ حَتَّى كادَتِ الشَّمْسُ أنْ تَغِيبَ فقال النبيُّ ﷺ وأنا واللهِ ما صَلَّيْتُها بَعْدُ قالَ فَنَزَلَ إلَى بُطْحَانَ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى العَصْرَ بَعْدَ ماغابَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى المَغْرِبَ بَعْدَها ٭

4-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak günü (güneş battıktan sonra) Umer gelip, Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Ve: Yâ Rasûlallah, ikindiyi az daha güneş batmadan kılamayacaktım, diyordu. Peygamber: *"Vallâhi onu henüz ben de kılamadım"* dedi. Bunun üzerine Peygamber Buthân vâdîsine indi ve orada abdest aldı. Güneş batmış iken ikindiyi kıldırdı, sonra onun ardından da akşâmı kıldırdı [10].

٥ــ بابُ صَلاَةِ الطَّالِبِ والمَطْلُوبِ رَاكِباً وَإيمَاءً.

وقال الوَلِيدُ ذَكَرْتُ لِلأوْزَاعِيِّ صَلاَةَ شُرَحْبِيلَ بنِ السِّمْطِ وأصْحَابِهِ عَلَى ظَهْرِ الدَّابَّةِ فقال كَذٰلِكَ الأمْرُ عِنْدَنا إذَا تُخُوِّفَ الفَوْتُ وَاحْتَجَّ الوَلِيدُ بِقَوْلِ النبيِّ ﷺ لاَيُصَلِّيَنَّ أحَدٌ العَصْرَ إلا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ

5- DÜŞMANI KOVALAYAN KİMSENİN VE DÜŞMAN TARAFINDAN KOVALANAN KİMSENİN HAYVAN SIRTINDA ÎMÂEN OLAN NAMÂZI BÂBI

el-Velîd ibnu Müslim el-Kuraşî de şöyle demiştir: Ben Evzâî'ye: Şurahbîl ibnu's-Samt el-Kindî ile arkadaşlarının hayvan üstünde namâz kıldıklarını zikrettim. Evzâî: Eğer namâz vaktinin kaçıp gideceğinden korkulursa, namâz işi bizce de böyledir (yânî böyle yapılmalıdır), dedi. Velîd (bunu rivâyet ederken kovalayan kimse mes'elesinde Evzâî'nin mezhebini te'yîd için) Peygamber'in *"Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza'ya varmadıkça kılmasın!"* kavlini hüccet getirmiştir [11].

---

10 Bu hadîs Kitâbu Mevâkıti's-Salât; "Bâbu men sallâ bi'n-nâs cemâaten ba'de zehâbi'l-vakt"de geçmişti.

11 Bunu Kitâbu's-Siyer'de zikretti. Taberî ile İbnu Abdi'l-Berr de bunu Evzâî'den

٦ـ باب
6- BÂB [12]

٥ـ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ مُحَمَّدِ بنِ أسْماءَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال قال النبى ﷺ لَنا لَمَّا رَجَعَ مِنَالأحْزابِ لايُصَلِّيَنَّ أحَدٌ العَصْرَ الاّفِى بَنِى قُرَيْظَةَ فأدْرَكَ بَعْضَهُمُ العَصْرُ فِي الطَّرِيقِ فقال بعْضُهُمْ لاَ نُصَلّى حَتّى نأتِيَهَا. وقال بَعْضَهُمْ بَلْ نُصَلّى لَمْ يُرِدْ مِنَّا ذٰلِكَ فَذُكِرَ لِنبىّ ﷺ فَلَمْ يُعَنِّفْ وَاحِداً مِنْهُمْ *

5-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ahzâb'dan dönünce Peygamber (S) bizlere: *"Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza yurduna ulaşmadıkça kılmasın"* buyurdu. Oraya gidenlerin bâzıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bâzıları: Oraya varmadıkça namâzı kılmayız, dediler. Diğer bâzıları da: Hayır, biz kılarız. O emirle bizden istenen bu (dediğiniz) değildir, dediler. Sonra bu işi Peygamber'e arzettiler. Peygamber (S) onlardan hiçbir kimseye darılmadı [13].

٧ـ بابُ التَّكْبِيرِ والغَلَسِ بِالصُّبْحِ والصَّلاَةِ عِنْدَ الإغارَةِ والحَرْبِ

---

başka bir tarîkle şöyle rivâyet etmişlerdir: Dedi ki: "Şurahbîl, bir kal'ayı fethe çalışırken ashâbına: Sabâh namâzını yere inmeden, hayvan sırtında kılın, dedi. Maiyyetinde olan Eşter en-Nahaî yere inip kıldı. Emre muhâlefetinden dolayı Şurahbîl ona çok kızdı..."

Şurahbîl, kal'anın fethinden ümîtli olduğu için îmâ ile kılmış ve sonra kal'ayı fethetmiştir. Eşter de yaralanmıştır.

Düşmanın elden kaçırılması, canın elden gitmesi yâhud vaktin kaçıp gitmesi korkusu olunca, hayvan üstünde îmâ ile namâz kılmak, diğer insanlar gibi Evzâî'nin de mezhebidir. Bu husûsta kovalayan ile kovalananın (tâlib ile matlûbun) farkı olmadığına işâret için, Buhârî evvelâ Evzâî'den bu kıssayı, ondan sonra da İbn Umer'in mevsûl hadîsini sevketmiştir.

12 Burada isimsiz bir "bâb" sözü vardır. Asılda ve feri'de böyledir. Ebû Zerr rivâyetinde ise bu düşülmüştür.

13 Korku namâzı ile hiçbir münâsebeti yokken, Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, bundan evvel ta'lîkan zikrettiği kıssa ile alâkası olduğu içindir. Çünkü o kıssanın sonunda hüccet getirilen Peygamber'in emri, bu hadîsin bir fıkrasıdır.

Bu hadîste bahis konusu, bir kısım sahâbîlerin îmâ ile hayvan üzerinde namâz kılmış olmalarına dâir hiçbir nakil yoksa da, arkadaşları gibi tâlib vaziyetinde olan diğer takım sahâbîlerin düşmanı elden kaçırmak korkusu ile namâzı geri bırakmaları zikredilmiştir. Böyle bir sebeble te'hîr etmek câiz olunca, vaktin kaçmasını beklemeyip, nasıl mümkin olursa îmâ ile kılmak evleviyyetle câiz olur denmek istenmiştir (*Tecrîd Ter.*, III,149-150).

7- DÜŞMANA BASKIN ESNÂSINDA VE HARBDE "ALLÂHU EKBER" DEMEK, SABÂH NAMÂZINI KARANLIKTA KILMAK; BASKIN VE HARB ÖNÜNDE NAMÂZ KILIP TEKBÎR GETİRMEK BÂBI

٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ عَبْدِ العَزِيزِ بنِ صُهَيْبٍ وَثَابِتٍ البُنَانِيِّ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّ رسولَ اللهِ ﷺ صَلَّى الصُّبْحَ بِغَلَسٍ ثُمَّ رَكِبَ فقال اللهُ أكْبَرُ خَرِبَتْ خَيْبَرُ أنَّا اذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ المُنْذَرِينَ فَخَرَجُوا يَسْعَوْنَ فِي السِّكَكِ ويَقُولُونَ مُحَمَّدٌ والخَمِيسُ قال والخَمِيسُ الجَيْشُ فَظَهَرَ عَلَيْهِمْ رسولُ اللهِ ﷺ فَقَتَلَ المُقَاتِلَةَ وَسَبَى الذَرَارِيَّ فَصَارَتْ صَفِيَّةُ لِدِحْيَةَ الكَلْبِيِّ وَصارَتْ لِرسولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ تَزَوَّجَهَا وجَعَلَ صَدَاقَهَا عِتْقَهَا فقالَ عَبْدُ العَزِيزِ لِثَابِتٍ ياأبا مُحَمَّدٍ أأنْتَ سَأَلْتَ أنَساً ماأمْهَرَها قال أمْهَرَها نَفْسَهَا فَتَبَسَّمَ *

6-....... Bize Hammâd, Abdulazîz ibn Suheyb'den ve Sâbit el-Bunânî'den; o ikisi de Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti (Enes şöyle demiştir): Rasûlullah (S), sabâh namazını Hayber yakınında alaca karanlıkta kıldırdı, sonra hayvanına bindi de: *"Allâhu Ekber. Harıbet Hayberu. İnnâ izâ nezelnâ bi-sâhati kavmin fe-sâe sahâbu'l-munzerîn* = ***Allâhu ekber.*** *Hayber harâb oldu gitti* -yâhud harâb olsun- *Biz bir kavmin yurdunu* (basıp, içine) *girdik mi, inzâr edilmiş olanların sabâhı yaman olur"* buyurdu [14]. Hayber ahâlîsi dışarı çıktılar, sokaklarda koşarak: İşte Muhammed ve ordu, diyorlardı. Râvî: "Hamîs", ordu demektir, dedi. Nihâyet Rasûlullah onlara gâlib geldi, muhâriblerini öldürdü, zürriyetlerini esîr aldı. Safiyye bintu Huyey evvelâ Dıhye el-Kelbî'nin milki oldu, sonra da Rasûlullah'ın milki oldu. Sonra Safiyye'ye hürriyet verip onunla evlendi. Safiyye'nin hürriyete kavuşturulmasını da kendisine mehr yaptı. Râvî Abdülazîz ibn Suheyb, Sâbit el-Bunânî'ye: Yâ Ebâ Muhammed! Enes'e, ona neyi mehr yaptı

---

14 Hadîsin başlığa delîl olan yeri Enes'in: Rasûlullah Hayber'in yanıbaşında bize sabâh namâzını, daha karanlık iken kıldırdı, sonra hayvanına bindi de *Allâhu Ekber....* buyurdu, sözleridir. Rasûlullah bu sözün son kısmını es-Saffât:177. âyetten iktibâs etmiştir.

Bu hadîste, her korkulu işe girerken ve sevinilecek işler sırasında tekbîr getirmenin meşrû'luğu sâbit oluyor. Çünkü tekbîrde, Allah'ın dînini izhâr etme ve şânını yüceltme vardır.

diye sen sordun mu? dedi. Sâbit de: Peygamber, Safiyye'ye hürriyetini mehr yaptı, dedi de gülümsedi [15].

Hâtime: Bu "Korku Namâzı Bâbları" merfû ve mevsûl altı hadîs ihtivâ etti. Bunlardan ikisi daha önceki bahislerde tekerrür etti. Dördü, bu bahse hâlistir... (İbn Hacer).

15 Bu hadîs, "Uyluk hakkında zikredilen şey" bâbında uzun bir lâfızla geçmişti. Mağâzî ve Nikâh Kitâbları'nda da gelecektir.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١٣ـ كِتَابُ العِيدَيْنِ

13- KİTÂBU'L-IYDEYN

(İki Bayram Namâzı Kitâbı)

١ـ بابٌ فِي العِيدَيْنِ والتَّجَمُّلِ فِيهِ

1- İKİ BAYRÂM VE BAYRÂMDA SÜSLENMEK HAKKINDA BÂB [1]

١ـ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال أخبرَني سالِمُ بنُ عَبْدِ اللهِ أَنَّ عَبْدَاللهِ بنَ عُمَرَ قال أَخَذَ عُمَرُ جُبَّةً مِنْ إِسْتَبْرَقٍ تُبَاعُ فِي السُّوقِ فأَخَذَها فأَتَى رسولَ اللهِ ﷺ فقال يارَسولَ اللهِ ابتَعْ هٰذِهِ تَجَمَّلْ بِهَا لِلْعِيدِ والوُفُودِ فقال لَهُ رسولُ اللهِ ﷺ إِنَّمَا هٰذِهِ لِبَاسُ مَنْ لاَخَلاَقَ لَهُ فَلَبِثَ عُمَرُ ماشاءَاللهُ أَنْ يَلْبَثَ ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَيْهِ رسولُ اللهِ ﷺ بِجُبَّةِ دِيبَاجٍ فأَقْبَلَ بِهَا عُمَرُ فأَتَى بِهَا رسولَ اللّهِ ﷺ فقال يا رسولَ اللّهِ إِنَّكَ قُلْتَ إِنَّمَا هٰذِهِ لِبَاسُ مَنْ

---

1 *Iydeyn = İki bayram,* ramazân ve kurbân bayramlarıdır. Iyd(= bayram), her yıl tekerrür ettiği için, âdet veyâ avdet kökünden türemiştir. Bayramın gelişiyle sevincin de avdet etmesinden yâhud Allah'ın, kullarına bayramda döndürdüğü ni'metleri çok olduğu içindir de denilmiştir (Kastallânî).

el-Iyd, ayn'ın kesriyle.. ve cemiyyeti nâs olan ma'rûf güne denir ki, bayram ta'bîr olunur; senede iki kerre ider; biri oruçtan sonradır, arafesi urfîdir ve biri kurbân bayramıdır ki arafesi şer'îdir; avdet'ten yâhud âdet'ten alınmıştır. Şârihin beyânına göre cem'i "أعياد"dır; haşeb ma'nâsına olan "عود"un cem'ine karışmamak için vâv yâya ibdâl olundu *(Kaamûs Ter.).*

لاَخَلاَقَ لَهُ وأَرْسَلْتَ إِلَيَّ بِهٰذِهِ الجُبَّةِ فقال لَهُ رسولُ اللّٰهِ ﷺ تَبِيعُهَا وَتُصِيبُ بِهَا حَاجَتَكَ *

1-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb çarşıda satılmakta olan kalın ipekten bir kaftân aldı. Müteâkıben o kaftânı alıp Rasûlullah'a getirdi ve: Yâ Rasûlallah, bu kaftânı satın al da bayramda ve elçiler geldiği vakitler giyinip onunla süslen, dedi[2]. Rasûlullah da ona: *"Bu ancak* (âhiretten) *nasîbi olmayan kimsenin giyeceği libâstır"* buyurdu. Bundan sonra Umer Allah'ın dilediği kadar ikaamet etti. Sonra Rasûlullah ona dîbâcdan dokunmuş bir kaftân yolladı. Umer bu kaftânla geldi ve onu Rasûlullah'a getirdi de: Yâ Rasûlallah! Sen, bu ipekli cübbe âhirette nasîbi olmayan kimsenin giyeceğidir, buyurmuştun; böyle iken şimdi bana bu ipekli cübbeyi gönderdin! dedi. Rasûlullah (S) da ona cevâben: *"Onu satarsın ve bedeliyle bir hâcetini görürsün"* buyurdu[3].

٢ــ بابُ الحِرَابِ والدَّرَقِ يَوْمَ الْعِيدِ

2- BAYRAM GÜNÜ MIZRAKLAR VE KALKANLAR(LA OYNANMASI) BÂBI

٢ــ حدّثنا أَحْمَدُ قال حدّثنا ابنُ وَهْبٍ قال أخبرنا عَمْرٌو أنَّ مُحَمَّدَ بنَ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ الأَسَدِيَّ حَدَّثَهُ عنْ عُرْوَةَ عنْ عائِشَةَ قالَتْ دَخلَ عَلَيَّ رسولُ اللّٰهِ ﷺ وَعِنْدِي جارِيَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِغِنَاءِ بُعَاثَ فاضْطَجَعَ عَلَى الفِرَاشِ وَحَوَّلَ وَجْهَهُ ودَخَلَ أبو بَكْرٍ فانْتَهَرَنِي وقال مِزْمارَةُ الشَّيْطَانِ عِنْدَ النبيِّ ﷺ فأَقْبَلَ عليْهِ رسولُ اللّٰهِ ﷺ فقال دَعْهُمَا فَلَمَّا غفَلَ غَمَزْتُهُما فَخَرَجَتَا وكانَ يَوْمَ عِيدٍ يَلْعَبُ السُّودَانُ بِالدَّرَقِ وَالحِرَابِ فإِمَّا سأَلْتُ النبيَّ ﷺ وَإِمَّا قال أَتَشْتَهِينَ

---

2 Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

3 Peygamber'in, Umer'in isteğine karşı olan inkârı, bayram için elbise tavsiye etmesine değil, tavsiye olunan elbisenin ipek olmasınadır. Bu hadîse göre, her kim olursa olsun ipekli giymek harâm gibi anlaşılırsa da, buradaki mücmelliği tefsîr edici olan diğer hadîsler delâletiyle, ipek kumaşın yalnız erkeklere harâm olup, kadınlara mubâh olduğu anlaşılır.

Bayram için güzel elbise giyip süslenmek Kur'ân'da da tavsiye edilmiştir: "يابني آدم خذوا زينتكم عند كل مسجد وكلوا واشربوا ولاتسرفوا إنه لايحب المسرفين" = ***Ey Âdem oğulları, her mescid huzûrunda zînetinizi alın*** (giyinin). ***Yiyin, için isrâf etmeyin. Çünkü O*** (Allah) ***isrâf edenleri sevmez"*** (el-A'râf: 31).

تَنظُرِينَ فَقُلْتُ نَعَمْ فأقامَنِى وَرَاءَهُ خَدِّى عَلَى خَدِّهِ وَهُوَ يَقُولُ دُونَكُمْ يابَنِي أَرْفِدَةَ حَتَّى إذَا مَلِلْتُ قال حَسْبُكِ قُلْتُ نَعَمْ قال فَاذْهَبِى *

2-....... Âişe (R) şöyle demiştir: (Bayram günlerinin birinde) Rasûlullah yanıma girdi. O esnâda benim yanımda Buâs harblerine âid ezgileri (def çalarak) okuyan iki kız vardı. Yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekr de girdi ve: Peygamber'in yanında şeytân mızmârı mı? diyerek beni azarladı [4]. Rasûlullah hemen ona döndü ve: *"Onları bırak"* buyurdu [5]. Babamın zihni başka şey ile meşgûl olunca ben kızlara işâret ettim, onlar da dışarı çıktılar. Yine bir bayram günü siyâhîler kalkanlar ve mızraklarla oynuyorlardı. Ya ben Peygamber'den (bakmağa izin) istedim, yâhud kendiliğinden: *"Bakmak arzû ediyor musun?"* dedi. Ben: Evet (istiyorum), dedim. Hemen beni arkasında yanağım yanağı üzerine gelecek şekilde ayak üstü dikeltti ve: *"Haydin Erfide oğulları!"* dedi. Nihâyet bakmaktan usandığımda: *"Artık yeter mi?"* diye sordu. Ben: Evet, dedim. *"Öyleyse git"* buyurdu [6].

---

4 *Mızmâr* ve *mezmûr,* nefes ile çalınan herhangi bir saza dendiği gibi *gınâ*'ya yânî ses ile okunan şeye de denir. Mızmâre'deki tâ, vahdet içindir. Câriye genç kız demektir; erkekteki gulâm gibidir. O kızların yanında deften başka âlet bulunmadığı için, burada mızmâr ve mezmûrlar, hep ses ile okunan şeylere hamledilmiştir. Ebû Bekr'in orada kızını azarlaması, bir babanın kızını, kocasının yanında azarlamasına, ona edeb dersi vermeye şer'î selâhiyeti olduğunu gösterir.

5 Bundan düğünlerde, bayramlarda sevinmenin, ölçüyü kaçırmaksızın oyun, eğlence, tegannî etmenin câiz olduğu hükmü alınmıştır. Hattâ bayramlarda sevinç ızhâr etmek dînin şeâirindendir.

6 Siyâhîlerin oynadıkları oyun, kılıç-kalkan oyununa benzer bir oyunmuş. Yalnız kılıç yerine harbe kullanıyorlarmış. Harbe, kısa mızraktır. Buradaki siyâhîler Habeşliler'dir. Diğer rivâyetlerden bu Habeşliler'in hem mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücûm ederken veyâ onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor... Mescidde silâh taşımak ve oyun oynamak câiz değilse de, Habeşliler'in evvelâ bu oyunu, hakîkatte oyun değil, silâh kullanma mümârese ve idmânıdır. İkinci olarak o gün silâh taşımaları kimseye zarar vermediği için bu tarzda gösteri yapmalarına izin verilmiştir.

Hadîsteki Benû Erfide, Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyükdedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre, Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.

Bâzı grupların semâ ve raksa delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsıkî hakkında âlimlerin görüşleri çeşitlidir. Harâmlığına ve halâllığına kaail olanlar olduğu gibi, mes'eleyi tafsîl edip bâzı şartlarla mubâh görenler de vardır.

Hadîsin zâhiri Peygamber'in, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğu için, bu husûstaki ruhsatı ve mübâhlığı ifâde etmektedir.

٣ــ باب سُنَّةِ العِيدَيْنِ لأَهْلِ الإِسْلاَمِ

3- İSLÂM AHÂLÎSİ İÇİN BAYRAMLARIN SÜNNETİ (YÂNÎ BAYRAMLARDA YAPILACAK İŞLER) BÂBI

٣ــ حدّثنا حَجَّاجٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال أخبرنى زُبَيْدٌ قال سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ عَنِ البَرَاءِ قال سَمِعْتُ النبيَّ ﷺ يَخْطُبُ فقال إنَّ أَوَّلَ ما نَبْدَأُ مِنْ يَوْمِنَا هٰذَا أَنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَمَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا *

3-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den hutbe söylerken işittim; şöyle buyurdu: *"Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namâz kılmamızdır. Ondan sonra* (evlerimize) *dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa muhakkak bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur"* [7].

٤ــ حدّثنا عُبَيْدُ بنُ إِسْماعِيلَ قال حدّثنا أبو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رضى اللّٰهُ عنها قالَتْ دَخَلَ أَبو بَكْرٍ وعِنْدِي جارِيَتَانِ مِنْ جَوَارِي الأَنْصَارِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَاوَلَتِ الأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ قَالَتْ وَلَيْسَتَا بِمُغَنِّيَتَيْنِ فقالَ أَبو بَكْرٍ أَبِمَزَامِيرِ الشَّيْطَانِ فِي بَيْتِ رسولِ اللّٰهِ ﷺ وَذٰلِكَ فِي يَوْمِ عِيدٍ فقال رسولُ اللّٰهِ ﷺ يا أبا بَكْرٍ إنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا وَهٰذَا عِيدُنا *

4-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Ebû Bekr girdi. O sırada benim yanımda Ensâr kızlarından iki kız vardı ki, bunlar Buâs harbinde Ensâr'ın birbirleri hakkında söyledikleri şiirleri teganní ediyorlardı. Âişe dedi ki: Bu iki kız tegannîyi san'at ve âdet edinmiş kızlar da değil idiler. Ebû Bekr: Rasûlullah'ın evinde şeytân mızmârları mı? dedi. Bu da bir bayram gününde olmuştu. Rasûlullah (S) ona: *"Yâ Ebâ Bekr, her kavmin bayramı vardır; bu da bizim bayramımızdır"* buyurdu [8].

---

7 Peygamber hutbe yaparken *"İlk yapacağımız şey namâz kılmamızdır.."* diye haber verdiği namâz, yine ilk olarak yapılmış oluyor. Çünkü bayram hutbesi namâzdan sonra yapılmaktadır. Hadîsteki sünnet, ıstılâh ma'nâsındaki yânî vucûb mukaabili olan sünnet değildir. Yol, hayât yolu, yaşayış tarzı ma'nâsınadır. Bu ise vucûb ile nedb'den daha umûmî bir ma'nâdır. Buna göre hadîsin son fıkrası ise "Bizim gittiğimiz yoldan gitmiş olur" demektir... Buradaki sünnet lâfzından, gerek bayram namâzının, gerek kurbân kesmenin sünnet veyâ vâcib olduğu husûsunda müctehidler ayrı ayrı hükümlere gitmişlerdir.

8 Buâs harbleri, Ensâr'ın Evs ve Hazrec adlı iki kardeş kabîlesinin, bir kavle göre 120 yıl kadar sürdürdükleri harblerdir. Nihâyet İslâm'ın gelmesiyle helâk olmak-

٤ـ بابُ الأكْلِ يَوْمَ الفِطْرِ قَبْلَ الخُرُوجِ

4- RAMAZÂN BAYRAMI GÜNÜ BAYRAM NAMÂZINA ÇIKIŞTAN ÖNCE BİRŞEY YENİLMESİ BÂBI

٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ قال حدّثنا سَعِيدُ بنُ سُلَيْمَانَ قالَ حدّثنا هُشَيْمٌ قال أخبرنا عُبَيْدُ اللّهِ بنُ أبِي بَكْرِ بنِ أنَسٍ عنْ أنَسٍ قال كانَ رسولُ اللّهِ ﷺ لاَيَغْدُو يَوْمَ الفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمَرَاتٍ * وقال مُرَجَّأُ بنُ رَجاءٍ حدّثني عُبَيْدُ اللّهِ قال حدّثني أنَسٌ عنِ النبيِّ ﷺ وَيأْكُلُهُنَّ وِتْرًا *

5-....... Bize Huşeym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes'in oğlu Ebû Bekr'in oğlu Ubeydullah, dedesi Enes'ten haber verdi. Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü birkaç tâne hurma yemeden, bayram namâzına çıkmazdı, demiştir[9]. Murecce' ibnu Recâ da şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes: Peygamber'in bu hurmaları tek adetli olarak yer idiğini tahdîs etti[10].

٥ـ بابُ الأكْلِ يَوْمَ النَّحْرِ

5- KURBÂN BAYRAMI GÜNÜ YEMEĞİNİN (BAYRAM NAMÂZINDAN SONRA) YENİLMESİ BÂBI

٦ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا إسْماعِيلُ عنْ أيُّوبَ عنْ مُحَمَّدٍ عنْ أنَسٍ قال قال النبيُّ ﷺ مَنْ ذَبحَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَلْيُعِدْ فقامَ رَجُلٌ فقال هٰذَا يَوْمٌ

---

tan kurtulup, kardeşliklerini perçinlemişlerdir (Âlu İmrân:103).

Bundan evvelki bâbın hâşiyelerinde belirtildiği gibi Peygamber'in Ebû Bekr'e hitâben söylediği bu sözleri, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğunu ifâde etmektedir. Demek ki düğünlerde, bayramlarda bu gibi sevinç ızhârı gösteriler meşrû'dur.

9 Ramazân bayramı namâzından evvel birşey yemekteki hikmet, orucun bayram namâzı kılınıncaya kadar devâm etmesi gibi bir vehmi gidermek ve aynı zamânda vücûda bayram namâzı için kuvvet kazandırmaktır.

10 Bu ikinci tarîkin zikrindeki fâide, Ubeydullah'ın: Bana Enes tahdîs etti.. diye tasrîh etmesidir. Çünkü evvelki tarîkde an'ane ile idi. Bir de Murecce'in Huşeym'e mutâbaat etmesi fâidesi vardır.

Hurmaları tek olarak yemesi Allah'ın vahdâniyetine işâret içindir. Nitekim Peygamber bu ma'nâyı telmîhen adetli olarak yaptığı işlerin hepsini tek olarak yapmak âdetinde idi.

يُشْتَهَى فِيهِ اللَّحْمُ وذَكَرَ مِنْ جِيرَانِهِ فَكَأَنَّ النبيَّ ﷺ صَدَّقَهُ قال وعِنْدِي جَذَعَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ شَاتَيْ لَحْمٍ فَرَخَّصَ لَهُ النبيُّ ﷺ فَلاَ أَدْرِي أَبَلَغَتِ الرُّخْصَةُ مَنْ سِوَاهُ أَمْ لاَ *

6-....... Enes (R) şöyle demiştir: "Peygamber (S): *"Her kim bayram namâzından evvel kurbânını kesmiş ise tekrâr etsin"* buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ayağa kalktı da: Bu, et yemek arzû olunan bir gündür, dedi ve komşularının fakîrlik ve ihtiyâclarını zikretti. Peygamber (komşularının fakîrliği hakkındaki sözlerinde) o zâtı tasdîk etti gibi oldu. O zât: Benim yanımda, et için kesilecek iki davardan bana daha sevgili olan yaşına girmemiş bir çepiş var, dedi [11]. Peygamber o zâta bu çepişi kurbân etmesine izin verdi. Artık ben, bu ruhsat ondan başkalarına da sirâyet etti mi, yâhud etmedi mi; bilmiyorum [12].

٧ــ حدّثنا عُثْمَانُ قال حدّثنا جَرِيرٌ عَنْ مَنْصُورٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عنِ البَرَاءِ بنِ عَازِبٍ رضى اللّهُ عنهما قال خَطَبَنَا النبيُّ ﷺ يَوْمَ الأَضْحَى بَعْدَ الصَّلاَةِ فَقَالَ مَنْ صَلَّى صَلاَتَنَا أَوْ نَسَكَ نُسُكَنَا فَقَدْ أَصَابَ النُّسُكَ وَمَنْ نَسَكَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَإِنَّهُ قَبْلَ الصَّلاَةِ ولاَ نُسُكَ لَهُ فقالَ أبو بُرْدَةَ بنُ نِيَارٍ خالُ البَرَاءِ يا رسولَ اللّهِ فَإِنِّي نَسَكْتُ شاتِي قَبْلَ الصَّلاَةِ وَعَرَفْتُ أَنَّ اليَوْمَ يَوْمُ أَكْلٍ وشُرْبٍ

11 Metindeki " عناق = Anâk" lâfzı, dişi oğlağa denir. " الجذع = el-Cezâ"; cîm'in ve noktalı dâl'ın fethi ile seniyy kertesinden evvel, yânî yaşı o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi " جذعة = Ceze'a" dır ve bu hayvana mezkûr zamânda isimdir. Bitecek ve düşecek dişe mülâbis olmaya. Şârihin beyânına göre seniyy, seniyye (ön) dişini bırakmış hayvana denir ki, çatal tırnaklı ve bütün tırnaklı olanlar üçüncü yılda bırakır. Ve deve altıncı yılda bırakır. Pes ceza', seniyy haddine varmayan hayvana denir. *Mısbâh*'ın beyânı üzere kuzu ve oğlak ikinci seneye duhûlünde ve sığır, at dölleri, üçüncüde ve deve beşincide ceza' olur. Ve İbn Arabî dedi ki; ceza' vaktin ismidir, yoksa bitecek ve düşecek dişe münâsebeti yoktur. Oğlak kısmı bir yaşında ceza' olur ve bâzen kuvvetli olmakla daha önce ceza' olur. Türkçe'de ona çepiş ta'bîr olunur. Ve kuzu eğer anası babası genc ise yedi ayda ceza' olur, ki ona toklu ta'bîr olunur ve koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur.. (*Kaamûs Ter.*, III, 206-7).

12 Müteâkib hadîste bu zâtın ismi tasrîh edilmiştir.

Bu, yaşına girmemiş çepişi kurbân etmesi ruhsatının yalnız o zâta has olduğu veyâ onun şahsında umûmîlik ifâde ettiği görüşleri ileri sürülmüştür. Hadîsin zâhiri, bu ruhsatın husûsîliğini ifâde etmektedir. Nitekim bu husûs müteâkib hadîsin sonunda tasrîh buyurulmuştur.

وأحْبَبْتُ أنْ تَكُونَ شَاتِي أوَّلَ ما يُذْبَحُ فِي بَيْتِي فَذَبَحْتُ شَاتِي وتَغَدَّيْتُ قَبْلَ أنْ آتِيَ الصَّلاةَ قال شاتُكَ شَاةُ لَحْمٍ قال يا رسولَ اللهِ فَإِنَّ عِنْدَنا عَنَاقًا لَنَا جَذَعَةً هِيَ أحَبُّ إلَيَّ مِنْ شَاتَيْنِ أفَتَجْزِي عَنِّي قال نَعَمْ ولَنْ تَجْزِيَ عنْ أحَدٍ بَعْدَكَ *

7-....... el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bayram namâzından sonra bize hutbe yaptı da: *"Her kim bizim bu namâzımızı kılar,* (ondan sonra) *keseceğimiz kurbânı keserse, kurbân* (sünnetin)*e uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namâzdan evvel keserse, kurbânlık namâzdan evvel kesilmiş olur ve onun için kurbân* (sevâbı) *yoktur"* buyurdu. Bunun üzerine Berâ ibnu Âzib'in dayısı Ebû Burde ibnu Niyâr: Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namâzdan evvel kurbân etmiş bulundum. Bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, davarımın evimde boğazlanan ilk davar olmasını arzû ettim. Bu sebeble davarımı kestim de namâza gelmeden evvel sabâh yemeğini yedim, dedi. Rasûlullah: *"Senin bu davarın* (kurbân davarı değil), *yalnız yenecek et davarıdır"* buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah, bizim henüz yaşına basmamış dişi bir çepişimiz vardır ki, o bana iki davardan daha sevgilidir. (Onu kessem) benim için kurbân olarak yeter mi? dedi. Rasûlullah: *"Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yetmiyecektir"* buyurdu [13].

٦ـ بابُ الخُرُوجِ إلَى المُصَلَّى بِغَيْرِ مِنْبَرٍ

6- (BAYRAM NAMÂZI İÇİN) MİNBERSİZ OLARAK SAHRÂ NAMÂZGÂHINA ÇIKIŞ BÂBI

٨ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أبِي مَرْيَمَ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قال أخْبرَنِي زَيْدٌ عنْ عِيَاضِ بنِ عَبْدِ اللهِ بنِ أبِي سَرْحٍ عنْ أبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ قال كانَ رسولُ اللهِ ﷺ يخْرُجُ يَوْمَ الفِطْرِ وَالأضْحَى إلَى المُصَلَّى فَأوَّلُ شَيْءٍ يَبْدَأُ بِهِ الصَّلاةُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ فَيَقُومُ مُقَابِلَ النَّاسِ والنَّاسُ جُلُوسٌ عَلَى صُفُوفِهِمْ فَيَعِظُهُمْ وَيُوصِيهِمْ وَيَأْمُرُهُمْ فَإِنْ كان يُرِيدُ أنْ يَقْطَعَ بَعْثًا قَطَعَهُ أوْ يَأْمُرَ بِشَيْءٍ

---

13 Bir yaşına girmemiş çepişin kurbân edilmeye elverişli olmadığı bu hadîsin son cümlesindeki sarâhatten anlaşılıyor. Nitekim cumhûrun kavlince dişi düşmemiş, yaşına basmamış bir keçinin kurbân edilmesi câiz değildir. Toklu'ya gelince, öteden beri sahâbe ve tâbiînin ilim ehli olanları tarafından tecvîz edildiğini Tirmizî *Sünen*'inde zikretmiştir.

أَمَرَ بِهِ ثُمَّ يَنْصَرِفُ * قال أَبو سَعِيدٍ فَلَمْ يَزَلِ النَّاسُ عَلَى ذٰلِكَ حَتَّى خَرَجْتُ
مَعَ مَرْوَانَ وهُوَ أَمِيرُ المَدِينَةِ فِي أَضْحًى أَوْ فِطْرٍ فَلَمَّا أَتَيْنَا المُصَلَّى أذَا مِنْبَرٌ
بَنَاهُ كَثِيرُ ابنُ الصَّلْتِ فَإِذَا مَرْوَانُ يُرِيدُ أَنْ يَرْتَقِيَهُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَجَبَذْتُ بِثَوْبِهِ
فَجَبَذَنِي فارْتَفَعَ فَخَطَبَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَقُلْتُ لَهُ غَيَّرْتُمْ واللّٰهِ فقالَ أبا سَعِيدٍ قَدْ
ذَهَبَ ما تَعْلَمُ فَقُلْتُ ما أَعْلَمُ واللّٰهِ خَيْرٌ مِمَّا لاَ أَعْلَمُ فَقَالَ إنَّ النَّاسَ لَمْ يَكُونُوا
يَجْلِسُونَ لَنَا بَعْدَ الصَّلاَةِ فَجَعَلْتُهَا قَبْلَ الصَّلاَةِ *

8-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü ile kurbân bayramı gününde namâzgâha çıkardı[14]. İlk başladığı şey namâz olurdu. Sonra namâzdan çıkar, cemâat (oldukları hey'ette) safflarında otururlarken ayağa kalkar, onlara yönelerek kendilerine va'z eder, tavsiyelerde bulunur ve emirler verirdi. Hattâ o esnâda bir askerî birlik göndermek isterse gönderir, yâhud başka bir şeyin yapılmasını emredecek olursa emreder ve ondan sonra namâzgâhtan Medîne'ye dönerdi. Ebû Saîd şöyle dedi: İnsanlar (sünnete uygun olarak) hep böyle yapıp dururlarken, nihâyet ya bir kurbân bayramında veyâ bir ramazân bayramı gününde Mervân ibn Hakem ile birlikte namâzgâha çıktım. O zamân Mervân, Medîne Emîri idi. Namâzgâha geldiğimizde bir de baktım ki, orada Kesîr ibnu's-Salt'ın binâ ettiği bir minber var. Bir de gördüm ki, Mervân namâzı kıldırmadan evvel o minberin üzerine yükselmeğe davranıyor! Ben hemen (mâni' olmak için) elbisesinden yakalayıp çektim. O da beni çekti. Nihâyet o (benden kurtulup) minbere çıktı ve namâzdan evvel hutbe îrâd etti. Ben ona:

— Vallâhi siz (Rasûl'ün sünnetini) değiştirmiş oldunuz, dedim[15]. O:

---

14 Musallâ, namâz kılınacak yer demektir. Hadîsteki musallâ, yânî namâzgâh, Medîne'de, mescidin kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namâz mescidde değil, orada kılınırdı. Bu hadîs bayram namâzları için yağmur ve kar gibi bir özür olmadıkça, sahrâya çıkmanın sünnet olduğuna delâlet eder. Sahrâda bayram namâzı kılmak, mescidde kılmaktan daha fazîletlidir. Hanefîler buna kaaildir. Peygamber'in mescidi, Mescidi Harâm'dan başka dünyâdaki bütün mescidlerden efdal iken, Peygamber, bayram namâzlarını hep Medîne hâricindeki namâzgâhlarda kıldırmıştır. Mâlikîler ile Hanbelîler'ce Mekke'den başka her nerede olursa olsun, sahrâda kılınması efdaldir. Mekke'nin istisnâsının sebebi, Mescidi Harâm'ın fazîleti ile berâber genişliğidir. Şâfiîler'ce Mescidi Harâm ile Beytu'l-Makdis'de bayram namâzı kılmak, sahrâda kılmaktan efdaldir. Zîrâ bu iki mescid pek büyük şerefi hâiz olmakla berâber geniştirler ve onlara gitmekte daha ziyâde kolaylık vardır.

15 Ebû Saîd'in bu sözlerinden, hutbeyi bayram namâzından öne almak ile bayram hutbesini de minber üstünde ilk yapan Mervân ibnu'l-Hakem el-Emevî olduğu anlaşılıyor.

— Yâ Ebâ Saîd, senin o bildiğin şey gitmiştir (yânî onun hükmü kalmamıştır), dedi.

Ben de:

— Benim bildiğim şey, (dediğine göre) bilmediğim şeyden vallâhi daha hayırlıdır, dedim [16].

Bunun üzerine Mervân:

— Namâzdan sonra insanlar (bizi dinlemek üzere) karşımızda oturmayacakları için, ben hutbeyi namâzdan evvele aldım, dedi [17].

٧ــ بابُ المَشْيِ والرُّكُوبِ إلَى العِيدِ والصَّلاَةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أذَانٍ ولاَ إقامَةٍ

7- BAYRAM NAMÂZINA YAYAN VE BİNEKLİ GİTMEK, NAMÂZI HUTBEDEN EVVEL, EZÂNSIZ VE İKAAMETSİZ KILMAK BÂBI [18]

٩ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا أنَسٌ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ عنْ نافِعٍ

İbn Hıbbân'ın: "فَيَنْصَرِف إلَى النَّاسِ قَائِماً فى مُصَلاَّهُ = Namâzı kıldığı yerde ayakta olarak insanlara dönerdi" rivâyeti ile İbn Huzeyme'nin: "خطَبَ يومَ عِيدٍ عَلى رِجْلَيْهِ = Bir bayram günü ayakları üzere durup hutbe yaptı" rivâyetine göre, Peygamber zamânında namâzgâhta minber yoktur, mesciddeki ağaç minber de oraya taşinmamıştır.

Kesîr ibnu's-Salt el-Kindî büyük tâbiî'dir. Peygamber zamânında doğmuş, kendisi ve kardeşleri daha sonra Medîne'ye gelip yerleşmişlerdir. Bunlar Arab eşrâfındandır. Kesîr ibnu's-Salt sıka râvîlerdendir. Arab eşrâfından zengin bir kimse olup, Abdulmelik ibn Mervân'a bir aralık kâtiblik etmiştir. İkaametgâhı musallânın kıble cihetinde ve bitişiğinde olduğu için, ya kendiliğinden, yâhud bâzı rivâyetlere göre, Mervân'ın emriyle o minberi kerpiçten binâ etmiştir. Ağaçtan yapmaması açıkta ve hava te'sîrlerine ma'rûz olduğundandır.

16 Burada mühim olan nehyi ani'l-münker yapılmış olmasıdır. Emri bi'l-ma'rûf ile nehyi ani'l-münker hakkında Kitâb ve sünnette pek çok emirler vardır. Bunlar İslâm Dîninin kıvâm ve bekaasını te'mîn eden en mühim esaslardandır. Nitekim geçmiş ümmetlerin helâk olmaları, hep Allah'ın ve Rasûlü'nün emir ve nehyine muhâlefet zamânlarında sükût edip hakkı doğrultmada gevşeklik göstermelerinden olduğunu Kur'ân'da okuyoruz. Sahîh hadîsler de bunu mükerreren te'yîd eylemiştir.

Ebû Saîd bu acı sözleri söyleyip münkeri nehy ettiği gün, Mervân, üzerlerinde nüfûzlu bir vâlî idi.

17 Bu cevâbına göre Mervân, hutbeyi kendi maslahatını gözeterek, kendi ictihâdıyle namâzın önüne geçirmiş oluyor.

18 Bu başlıkta üç hüküm vardır: Bayram namâzına gitme sıfatı; namâzı hutbeden evvel kılmak; bayram namâzını ezânsız, ikaametsiz kılmak. Başlık altındaki hadîsler de bu hükümlerin delîlleridir.

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ أنَّ رسولَ اللّٰهِ ﷺ كانَ يُصَلِّى فِى الأَضْحَى والفِطْرِ ثُمَّ يَخْطُبُ بَعْدَ الصَّلاَةِ *

9-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kurbân bayramında ve ramazân bayramında (evvelâ) bayram namâzını kıldırır, sonra namâzın ardından da hutbe yapardı [19].

١٠ ــ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ مُوسَى قال أخبرنا هِشَامٌ أنَّ ابنَ جُرَيْجٍ أخْبَرَهُمْ قال أخبرنى عَطَاءٌ عنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ. قالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ إنَّ النبىَّ ﷺ خَرَجَ يَوْمَ الفِطْرِ فَبَدَأَ بالصَّلاَةِ قَبْلَ الخُطْبَةِ * قالَ وأخبرنى عَطَاءٌ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ أرْسَلَ إلَى ابنِ الزُّبَيْرِ فِى أوَّلِ مابُويِعَ لَهُ أنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ بالصَّلاَةِ يَوْمَ الفِطْرِ وإنَّمَا الخُطْبَةُ بَعْدَ الصَّلاَةِ * وأخبرنى عَطَاءٌ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ وعنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ قالاَ لَمْ يَكُنْ يُؤَذَّنُ يَوْمَ الفِطْرِ وَلاَ يَوْمَ الأَضْحَى * وَعَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّٰهِ. قال سَمِعْتُهُ يَقُولُ إنَّ النبىَّ ﷺ قامَ فَبَدَأَ بالصَّلاَةِ ثُمَّ خَطَبَ النَّاسَ بَعْدُ فَلَمَّا فَرَغَ نَبِىُّ اللّٰهِ ﷺ نَزَلَ فأتَى النِّسَاءَ فَذَكَّرَهُنَّ وَهْوَ يَتَوَكَّأُ عَلَى يَدِ بِلاَلٍ وبِلاَلٌ باسِطٌ ثَوْبَهُ يُلْقِى فِيهِ النِّسَاءُ صَدَقَةً قال قُلْتُ لِعَطَاءٍ أتَرَى حَقًّا عَلَى الإمامِ الآنَ أنْ يَأْتِىَ النِّسَاءَ فَيُذَكِّرَهُنَّ حِينَ يَفْرُغُ قال ان ذٰلِكَ لَحَقٌّ عَلَيْهِمْ ومالَهُمْ أنْ لاَ يَفْعَلُوا *

10-....... Bize Hişâm (ibn Yûsuf) haber verdi. Onlara da İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verdi. Atâ şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ramazân bayramı günü namâz yerine çıktı da hutbeden evvel namâza başladı [20].

İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki İbn Abbâs Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at olunduğu ilk zamânlarda ona: Ramazân bayramı günü bayram namâzı için ezân okunmazdı; hutbe de muhakkak namâzdan sonradır, diye haber göndermiştir [21].

(Yine ibn Cureyc, aynı senedle şöyle dedi:) Bana Atâ ibn Ebî Re-

19 Bu hadîste Rasûlullah'ın evvelâ bayram namâzı kıldığı, sonra hutbe yaptığı apaçık belirtilmiştir. Bu, başlıktaki ikinci hükmün delîllerinden biridir.

20 Bu da başlıktaki ilk iki hükmün delîllerindendir.

21 Bu, 64 hicrî yılında Muâviye'nin oğlu Yezîd'in ölümünün akabinde olmuştu.

bâh, İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdillah'tan şöyle haber verdi: Onlar: Peygamber zamânında ne ramazân bayramı gününde, ne de kurbân bayramı gününde (bayram namâzı için) ezân okunmazdı, demişlerdir.

Yine aynı isnâdla Câbir ibn Abdillah'tan: Atâ şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim; o şöyle diyordu: Peygamber (S) ayağa kalktı ve namâza başladı. Sonra namâzın ardından insanlara hutbe yaptı. Allah'ın Peygamber'i hutbeyi bitirince, bulunduğu yüksekçe yerden indi ve kadınların yanına geldi. Bilâl'in eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl ihrâmını açmıştı. Kadınlar o elbisenin içine sadaka atıp duruyorlardı.

Seneddeki râvî İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Bu günde imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara va'z ve nasîhatte bulunmasını, üzerine vâcib görüyor musun? diye sordum. Atâ: Bu onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer? cevâbını verdi [22].

٨ـ بابُ الخُطْبَةِ بَعْدَ العيدِ

8- HUTBE BAYRAM NAMÂZINDAN SONRADIR BÂBI [23]

١١ ـ حدّثنا أبُو عَاصِمٍ قال أخبرنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني الحَسَنُ ابنُ مُسْلِمٍ عنْ طَاوُسٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ . قال شَهِدْتُ العِيدَ مَعَ رسولِ اللّهِ

---

22 Bu hadîslerden bilhassa şu husûslar sâbit oluyor:

a. Bayram namâzlarının hutbeden evvel olduğu,

b. Bayram namâzları için ezân ve ikaametin meşrû' olmadığı,

c. Bayram namâzına yaya gitmenin fazîletli olmasıyla berâber, binekli gitmenin de meşrû olduğu.

Müellif Buhârî'nin, bayrama binekle gitme meşrûiyyetini, Peygamber'in Bilâl'in eline dayanarak va'z etmesi fıkrasından çıkarmış olması muhtemildir. Çünkü yorulup ihtiyâc duyunca mümkin olan kolaylıklardan faydalanmak esâstır.

d. Kadınların da namâzgâha çıktıkları. Kadınların hutbeyi iyice işitmemiş olmak ihtimâlinden ötürü ayrıca va'z ve nasîhata lâyık görülüp, şânlarına i'tinâ buyurulduğu görülüyor.

Hadîsin sonundaki Atâ'nın sözü de son derece güzeldir. İslâm ümmetini idâre edenler, erkek kadın bütün ümmet ferdlerini okutup eğitmekle kıyâmete dek vazîfelidirler. Bu öğretme ve eğitme vazîfesi, onlar üzerinde ilâhî bir hakktır. Millet ferdlerini, erkek dişi fark yapmaksızın okutup eğitmeyenler, bu hakkı ödemediklerinden ötürü, Allah katında sorumludurlar.

23 Hutbenin bayram namâzından sonra olduğu bundan önceki bâblarda ve hadîslerde de geçmişti. Lâkin oralarda bu mes'ele, diğer mes'eleler içinde zikredilmişti. Burada ise husûsî bir bâbda yeniden yazılmış ve mes'elenin ehemmiyetinden dolayı delîller daha tafsîlli olarak sıralanmıştır.

ﷺ وأبى بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رضى اللَّهُ عنهم فَكُلُّهُمْ كانُوا يُصَلون قَبْلَ الخُطْبَةِ *

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr, Umer ve Usmân (Allah onlardan râzî olsun) ile birlikte bayram namâzında hâzır bulundum. Bunların hepsi de namâzı hutbeden evvel kılarlardı.

١٢ــ **حدّثنا** يَعْقُوبُ بنُ إبْرَاهِيمَ قال **حدّثنا** أبُو أُسَامَةَ قال **حدّثنا** عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال كانَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ و أبُو بَكْرٍ وعُمَرُ رضي اللَّهُ عنهما يُصَلُّونَ العِيدَيْنِ قَبْلَ الخُطْبَةِ *

12-....... İbn Umer (R): Rasûlullah (S), Ebû Bekr, Umer (R) her iki bayram namâzını hutbeden evvel kılarlardı, demiştir [24].

١٣ــ **حدّثنا** سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ عنْ عَدِيٍّ بنِ ثَابِتٍ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ النبيَّ ﷺ صَلى يَوْمَ الفِطْرِ رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا ولاَ بَعْدَهَا ثُمَّ أتَى النِّسَاءَ وَمَعَهُ بلاَلٌ فأمَرَهُنَّ بِالصَّدَقةِ فَجَعَلْنَ يُلْقِينَ تُلْقِى المَرْأةُ خُرْصَهَا وَسِخَابَهَا *

13-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân bayramı günü yalnız iki rek'at namâz kıldırdı; ondan evvel de, sonra da hiçbir namâz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulundukları yere geldi, onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar atmaya başladılar. Kadın tâifesi artık halkalarını, gerdânlıklarını (Bilâl'in eteği içine) atıyor, atıyordu [25].

١٤ــ **حدّثنا** آدَمُ قال **حدّثنا** شُعْبَةُ قال **حدّثنا** زُبَيْدٌ قال سَمِعْتُ الشَّعْبِيَّ

---

24 Bu İbn Umer hadîsiyle, bundan önceki İbn Abbâs hadîsi bâb başlığının en kat'î delîlleridir.

25 Bayram namâzının yalnız iki rek'at olduğu, Peygamber devrinden bu güne kadar bütün müslümânların fiilî icmâı ile de sâbit olduğu gibi, bayram namâzı tekbîrleri ve bayram namâzında Peygamber tarafından okunan sûreler hakkındaki hadîslerle de sâbittir. Bayram namâzından evvel ve sonra hiçbir nâfile namâz bulunmadığı husûsunda da bu hadîs en kesin ve şübhe bırakmayan bir delîldir.

عن البَرَاءِ بنِ عَازِبٍ قال قال النبيُّ ﷺ إنَّ أوَّلَ ما نَبْدَأُ فِي يَوْمِنَا هٰذَا أنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ فَقَدْ أصَابَ سُنَّتَنَا وَمَنْ نحرَ قَبْلَ الصَّلاةِ فَإنَّمَا هُوَ لَحْمٌ قَدَّمَهُ لِأهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ فقال رَجُلٌ مِنَ الأنْصَارِ يُقَالُ لَهُ أبُو بُرْدَةَ بنُ نِيَارٍ يا رسولَ اللهِ ذَبَحْتُ وعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ فقالَ اجْعَلْهُ مَكانَهُ وَلَنْ تُوفِيَ أوْ تَجْزِيَ عنْ أحَدٍ بَعْدَكَ *

14-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namâz kılmamızdır. Ondan sonra evlerimize dönüp kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namâzdan evvel boğazlarsa, bu yalnız ehline takdîm ettiği bir et demek olup, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur"*. Rasûlullah'ın bu sözleri üzerine Ensâr'dan Ebû Burde ibnu Niyâr denilen bir zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben (davarımı namâza gelmeden önce) kesmiş bulundum. Bende yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah ona:

— *"Dediğin çepişi onun yerine kurbân et. Lâkin sonra da böylesi hiçbir kimse için kifâyet etmiyecek* -yâhud: *kurbân yerine geçmiyecektir"*- buyurdu [26].

٩ــ بابُ ما يُكْرَهُ مِنْ حَمْلِ السِّلاَحِ فِى العِيدِ وَالحَرَمِ.

وقال الحَسَنُ نُهوا أنْ يَحمِلُوا السِّلاَحَ يَوْمَ عِيدٍ إلاَّ أنْ يَخافُوا عدُوًّا

---

26 Bu hadîs, çok yakın bir lâfızla daha evvel geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Burada şu kadar söyleyelim: Ebû Burde o çepişi sonra kurbân etmiştir. Hadîsin son fıkrasından, bir çepiş kurbân etmiş olmak Ebû Burde'nin husûsiyetlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şerîat teblîğ edici, hükümlerden bâzısını bâzı kişilere hass kılabilir. Nitekim şâhidliği iki şâhid yerine geçmek de Huzeyme ibn Sâbit'in husûsiyetlerindendir.

Bu hükmün Ebû Burde'ye hass olduğu bu şekilde anlaşılmakla berâber, bâzıları buna, onun şahsında umûmîdir, demişlerdir. İleri sürdükleri delîllerden biri de şudur: Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivâyetine nazaran bu ruhsat Ebû Burde'ye mahsûs kalmamıştır. Ukbe şöyle diyor: Peygamber (S) kurbânlık olarak sahâbîler arasında taksîm etmek üzere bana bir davar sürüsü verdi. Taksîmden sonra benim elimde bir çepiş kaldı. Peygamber'e arz ettim. *"Onu sen kurbân et"* buyurdu (Udhıyeler Kitâbı, İmâmın insanlar arasında kurbânlıklar taksîm etmesi bâbı, 3. hadîs).

9- BAYRAMDA VE HAREM ARÂZÎSİ İÇİNDE SİLÂH TAŞIMANIN MEKRÛH KILINMASI BÂBI [27]

Ve Hasen Basrî de: Müslümânlar, bir düşman saldırısından korkuları olmadıkça, bayram günü silâh taşımaktan nehyolunmuşlardır, demiştir [28].

١٥ــ حدّثنا زَكَرِيَّاءُ بنُ يَحْيَ أَبُو السُّكَيْنِ قال حدّثنا المُحَارِبِيُّ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ سُوقَةَ عنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ قال كُنْتُ مَعَ ابنِ عُمَرَ حِينَ أصَابَهُ سِنَانُ الرُّمْحِ فِي أَخْمَصِ قَدَمِهِ فَلَزِقَتْ قَدَمُهُ بالرِّكابِ فَنَزَلْتُ فَنَزَعْتُهَا وَذٰلِكَ بِمِنًى فَبَلَغَ الحَجَّاجَ فَجَعَلَ يَعُودُهُ فقالَ الحَجَّاجُ لَوْ نَعْلَمُ منْ أصَابَكَ فقال ابنُ عُمَرَ أنْتَ أَصَبْتَنِى قال وكَيْفَ قال حَمَلْتَ السِّلاَحَ فِى يَوْمٍ لَمْ يَكُنْ يُحْمَلُ فِيهِ وأدْخَلْتَ السِّلاَحَ الحَرَمَ ولَمْ يَكُنِ السِّلاَحُ يُدْخَلُ الحَرَمَ *

15-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Mızrak demiri tabanının çukuruna dokunup da ayağı üzengiye yapıştığı zamân, ben İbn Umer'in yanında idim. Hemen deveden indim ve mızrağı ayağından çıkardım. Bu vak'a Minâ'da oldu. Haccâc'a haber ulaştı da Haccâc, İbn Umer'i yoklamaya geldi. Haccâc: Ah seni yaralayan kimdir, bilseydik! dedi. İbn Umer: Beni yaralayan sensin, dedi. Haccâc: Bu nasıl söz? dedi. O da: Silâh taşınmayacak bir günde silâh taşıttın ve Harem'e silâh girmezken, oraya sen silâh soktun, cevâbını verdi [29].

---

27 Bayramlarda ve Harem arâzîsinde silâh taşımanın mekrûh, belki de harâm olması, taşıyan kimsenin dikkatsizlikle, bilhassa kalabalık yerlerde ve dar yollarda başkalarına zarar vermek ihtimâlindendir.

28 Hasen Basrî'nin bu sözünü ma'nen te'yîd eden hadîsler, İbn Munzir, Abdurrazzâk ve İbn Mâce tarafından yakın lâfızla rivâyet edilmiştir. Harem'deki nehiy hakkında da Müslim, Câbir'den mevsûlen rivâyet etmiştir: "نهى رَسُولُ الله ص اَنْ يُحْمَلَ السِلاَحُ بِمَكَّة = Rasûlullah (S) Mekke'de silâh taşınmasını nehyetti".

29 Abdullah ibn Zubeyr vak'asını bertaraf ettikten sonra Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a, İbn Umer'e hiçbir husûsta muhâlefet etmemesini yazmış. Hâlbuki İbn Umer, -Sayrafî'nin nakline göre- mancınık kurup Ka'be'ye taş attırdığından dolayı Haccâc'ı muâheze etmiş olduğundan, bu emir kendisine pek ağır gelmiş ve bir desîse ile İbn Umer'i öldürmeyi tasarlamış. Bir adama mızrağını zehirleyip, yanlışlıkla olmuş gibi İbn Umer'e dokunuvermesini emretmiş. O da Arafât dönüşünde o kalabalık içinde harbesiyle İbn Umer'in ayağını sıyırtıvermiş. Bir müddet sonra İbn Umer bu yaranın te'sîriyle vefât etmiştir. Bu, 72 yılında olmuştur (ez-Zubeyrî'nin *Kitâbu'l-Ensâb*'ından naklen).

١٦ــ حدّثنا أحْمَدُ بنُ يَعْقُوبَ قال حدّثني إسْحَاقُ بنُ سَعِيدِ بنِ عَمْرِو بنِ سَعِيدِ بنِ العَاصِي عنْ أبِيهِ قال دَخَلَ الحَجَّاجُ عَلَى ابنِ عُمَرَ وَأنَا عِنْدَهُ فقال كَيْفَ هُوَ فقال صالِحٌ فقال منْ أصابَكَ قال أصابَنِي مَنْ أمَرَ بِحَمْلِ السِّلاَحِ فِي يَوْمٍ لاَ يَحِلُّ فِيهِ حَمْلُهُ يَعْنِي الحَجَّاجَ *

16-....... Saîd ibn Amr şöyle demiştir: Haccâc, İbn Umer'in yanına yoklamak için girdi, ben de onun yanında idim. Haccâc: O (yânî İbn Umer) nasıldır? dedi. İbn Umer: İyidir, dedi. Haccâc: Seni kim yaraladı? dedi. İbn Umer de (Haccâc'ın bizzât kendisine ta'rîz ederek): Beni, silâh taşımak halâl olmayan bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı, dedi. İbn Umer bu sözüyle Haccâc'ı kasdediyordu [30].

١٠ــ بابُ التَّبْكِيرِ إلَى العِيدِ. وقال عَبْدُ اللَّهِ بنُ بُسْرٍ إنْ كُنَّا فَرَغْنَا فِي هٰذِهِ السَّاعَةِ وَذٰلِكَ حِينَ التَّسْبِيحِ

10- BAYRAM NAMÂZINA ERKEN DAVRANMAK BÂBI

Ve Abdullah ibn Busr: Şu muhakkak ki, bizler şu sâatte bayram namâzını bitirmiştik, demiştir. Bu bitirme vakti de (kerâhet vaktinin geçtiği) nâfile kılma zamânıdır [31].

١٧ــ حدّثنا سُلَيْمَانُ بنُ حَرْبٍ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنْ زُبَيْدٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عنِ البَرَاءِ قال خَطَبَنَا النبيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ قال إنَّ أوَّلَ ما نَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هٰذَا أنْ نُصَلِّيَ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ فَقَدْ أصابَ سُنَّتَنَا وَمَنْ ذَبَحَ قَبْلَ

30 Bundan önceki hadîste İbn Umer: "Beni yaralayan sensin" diye, yaralama fiilini sarîh olarak Haccâc'a nisbet etmişti. Bu hadîste ise "Beni silâh taşınmayacak bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı" diyerek bir ta'rîz yapmış oluyor. Bu durum, ıyâdetin birden ziyâde olmasını veyâ suâlin tekrâr edilmiş olmasını; bu sebeble İbn Umer'in birinde ta'rîz etmiş, diğerinde sarâhatle söylemiş olması ihtimâlini düşündürür.

31 Abdullah ibn Busr el-Mâzinî, Şâm'da en son vefât eden sahâbîdir. Vefâtı hicrî 88 yılındadır.

Abdullah ibn Busr'un bu sözünü Ahmed ibn Hanbel, Humeyr tarîkinden mevsûlen şöyle rivâyet etmiştir: Dedi ki: Abdullah ibn Busr, bir ramâzan yâhud kurbân bayramı günü insanlarla berâber bir namâza çıktı. İmâmın geç davranmasını ayıplayıp reddetti de, başlıktaki sözleri söyledi (Kastallânî).

أنْ يُصَلِّىَ فإنَّمَا هُوَ لَحمٌ عَجَّلَهُ لِأَهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِى شَيْءٍ فقامَ خَالِي أَبُو بُرْدَةَ بنُ نِيَارٍ فقالَ يارسول اللّهِ أنا ذَبَحْتُ قَبْلَ أنْ أُصَلِّىَ وعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ قال اجْعَلْهَا مَكانَهَا أَوْ قالَ اذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِىَ جَذَعَةٌ عنْ أحَدٍ بَعْدَكَ *

17-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bizlere hutbe yapıp şöyle buyurdu: *"Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey, namâz kılmamızdır. Ondan sonra* (evlerimize) *dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namâz kılmadan evvel hayvanı keserse, bu ancak acele edip ehlıne verdiği bir etten ibâret olmuş olur; kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz"*. Peygamber'in bu sözleri üzerine dayım Ebû Burde ibnu Niyâr ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namâz kılmadan evvel kesmiş bulundum. Bende yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah:

— *"Dediğin çepişi onun yerine kurbân et* -yâhud: Onu kes-. *Lâkin* (yaşına girmemiş olan böyle) *bir çepiş, senden sonra hiçbir kimse için kifâyet etmeyecektir"* buyurdu [32].

١١ ــ بابُ فَضْلِ العَمَلِ فِى أيامِ التَّشْرِيقِ . وقال ابنُ عَبَّاس وَاذْكُرُوا اللّهَ فِى أيامٍ مَعْلُوماتٍ أيامُ العَشْرِ والأَيَّامُ المَعْدُودَاتُ أيَّامُ التَّشْرِيقِ وكانَ ابنُ عُمَرَ وأبو هُرَيْرَةَ يَخْرُجانِ إلَى السُّوقِ فِي أيَّامِ العَشْرِ يُكَبِّرَانِ ويُكَبِّرُ النَّاسُ بِتَكْبِيرِهِمَا وَكَبَّرَ مُحَمَّدُ بنُ عَلِيٍّ خلْفَ النَّافِلَةِ

11- TEŞRÎK GÜNLERİNDEKİ İBÂDET AMELİNİN FAZÎLETİ BÂBI

İbn Abbâs: "*Ve'z-kurû'llâhe fî eyyâmin ma'lûmâtin*", zu'l-hicce'nin ilk on günüdür; "*Ve'l-eyyâmu'l-ma'dûdâtu*" ise teşrîk günleridir, demiştir [33].

---

32 Hadîs daha önce de küçük lâfız farkı ile geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delâleti ciheti *"Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey..."* fıkrasıdır. Çünkü bayram namâzını gündüzün evvelinden geri bırakan kimse, namâzdan başka bir işe başlamıştır. Çünkü o namâzı terke ve ondan başka şeylerle günlük işe başlamış olur.. (Kastallânî).

33 İbn Abbâs'ın bu sözünü Abd ibn Humeyd kendi *Tefsîr*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. Buradaki Kur'ân lâfzını hatırlatan ta'bîrleri rivâyet etmede Buhârî *Sa-*

İbn Umer ile Ebû Hureyre, on günler içinde çarşıya çıkarlar, yüksek sesle tekbîr alırlardı; işiten insanlar da onların tekbîrlerine uyup yine yüksek sesle tekbîr alırlardı [34].
Muhammed ibn Alî el-Bâkır da (bu günlerde yalnız farzlardan sonra değil) nâfile namâzdan sonra da tekbîr alırdı [35].

١٨ — حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَرْعَرَةَ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ مُسْلِمٍ البَطِينِ عَنْ سَعِيدِ بنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ عَنِ النبيِّ ﷺ أنَّهُ قال ماالعَمَلُ فِي أيَّامِ العَشْرِ أفْضَلَ مِنَ العَمَلِ فِي هٰذِهِ قالُوا وَلاَ الجِهَادُ قال وَلاَ الجِهَادُ إلاَّ رَجُلٌ خَرَجَ يُخَاطِرُ بِنَفْسِهِ ومالِهِ فَلَمْ يَرْجِعْ بِشَيْءٍ *

---

hîh'inin râvîleri birbirlerinden ayrılmışlardır. Bir tânesi hâriç, hiçbiri Kur'ân'daki okunuşa uygun değildir. Buna da Buhârî'nin bu ta'bîrlerle Kur'ân'daki okuyuşu kasdetmediği, sâdece İbn Abbâs'ın sözünü hikâyet etmek istediği İbn Abbâs'ın da sâdece Kur'ân'daki ***"ma'dûdât"*** ve ***"ma'lûmât"***'ı tefsîr etmek istediği şeklinde cevâb verilmiştir.. (Kastallânî).

Bu nakle göre: "وَاذْكُرُوا الله فى أيّامٍ مَعْدُوداتٍ = ***Bir de sayılı günlerde Allah'ı zikredin***"(el-Bakara:203) âyeti ile "وَيَذْكُروا اسمَ الله فى ايام معلوماتٍ = ***Ma'lûm olan günlerde Allah'ın adını ansınlar..***"(el-Hacc:28) âyetindeki bu ta'bîrleri, İbn Abbâs başlıktaki gibi tefsîr etmiştir. Yânî ***"ma'lûm olan günleri"*** zu'l-hicce'nin ilk on günü ile, ***"sayılı günler"***'i de teşrîk günleri ile tefsîr etmiştir. Nitekim Abd ibn Humeyd'in *Tefsîr*'inde mevsûlen rivâyet olunduğuna göre, İbn Abbâs: "Allah Taâlâ'yı sayılı günlerde ***Allahu Ekber*** diye zikrediniz; yine Allah Taâlâ'yı bilinen günlerde ***Allahu Ekber*** diye zikrediniz. Sayılı günler, teşrîk günleri; bilinen günler de zu'l-hicce'nin ilk on günüdür" demiştir.

34 İbn Umer ile Ebû Hureyre'nin bu fiilerini Bagavî ile Beyhakî mevsûlen zikretmişlerdir.

35 Muhammed ibn Alî el-Bâkır'ın bu fiilini de Dârakutnî, *el-Mu'telif*'te mevsûlen rivâyet etmiştir. Teşrîk günlerinde amellerin fazîletli olması, yalnız nâfile namâzdan efdal olan sünnet kılınmış olan tekbîre munhasır değil, diğer ibâdetler de bunlara dâhildir. Bu ibâdetlerin en mühimmi de hacc menasekleridir.

Zu'l-hicce'nin sekizinci gününe ***"Terviye Günü"***, dokuzuncu gününe ***"Arafe Günü"***, kurbân bayramının ilk gününe ***"Nahr Günü"***, ondan sonraki üç güne ***"Teşrîk Günleri"*** denir. Teşrîk günlerinin ilkine "يَوْمُ القَرّ = (Minâ'da) ikamaet günü", ikinci gününe "يومُ النَّفرِ الأوّل = birinci dağılma günü", sonuncu gününe "يَوْمُ النَّفرِ الثانى = ikinci dağılma günü" denir.

Gelecek olan hadîs metnindeki «فى هذه», bâzı nushalarda «فى هذا العشر» dan maksad, zu'l-hiccenin ilk on günüdür. ***"And olsun fecre, on geceye..."***(el-Fecr:1-2) âyetlerinde şânlarına yemîn edilen günler, bu günlerdir.

18-....... Bize Şu'be, Süleymân ibn Mihrân'dan; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cübeyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"On günlerdeki iyi ameller, bu günlerdekinden, yânî teşrîk günlerindekilerden daha fazîletli değildir"* buyurdu. Sahâbîler: Cihâd da mı (daha fazîletli değil)? dediler. Peygamber: *"Cihâd da; meğer ki bir kimse* (Allah yolunda cihâda) *çıkıp canını ve malını tehlikeye atar da hiçbir şeyi geri getiremez olursa"* buyurdu [36].

١٢ــ بابُ التَّكْبِيرِ أَيَّامَ مِنًى وإذَا غَدَا إِلَى عَرَفَةَ وكانَ عُمَرُ رضى اللَّهُ عنه يكَبِّرُ فِى قُبَّتِهِ بِمِنًى فَيَسْمَعُهُ أَهْلُ المَسْجِدِ فَيُكَبِّرُونَ ويُكَبِّرُ أَهْلُ الأَسْوَاقِ حَتَّى تَرْتَجَّ مِنًى تَكْبِيرًا. وكانَ ابنُ عُمَرَ يُكَبِّرُ بِمِنًى تِلْكَ الأَيَّامَ وخَلْفَ الصَّلَوَاتِ وعَلَى فِرَاشِهِ وفِى فُسْطَاطِهِ وَمَجْلِسِهِ وَمَمْشَاهُ تِلْكَ الأَيَّامَ جَمِيعًا وكانَتْ مَيْمُونَةُ تُكَبِّرُ يَوْمَ النَّحْرِ وكُنَّ النِّسَاءُ يُكَبِّرْنَ خَلْفَ أَبانَ بنِ عُثْمَانَ وَعُمَرَ بنِ عَبْدِ العَزِيزِ لَيَالِىَ التَّشْرِيقِ مَعَ الرِّجالِ فِى المَسْجِدِ

12- MİNÂ GÜNLERİNDE VE (DOKUZUNCU GÜNÜ SABÂHI) ARAFÂT'A GİDERKEN TEKBÎR GETİRMEK BÂBI

Ve Umer ibn Hattâb (R), Minâ'daki kubbesinde (küçük çadırında) tekbîr alırdı da, mescid ahâlîsi bunu işitir; onlar da tekbîr alırlar, çarşı pazarda onlar da tekbîre başlarlardı ve nihâyet bütün Minâ, tekbîr sadâlarıyle sarsılırdı [37].

---

36 Bu hadîsi Buhârî'den rivâyet eden râvîler, bâzı lâfızlarını değişik şekilde rivâyet etmişlerdir. Buradaki metin Kerîme'nin, Kuşmeyhenî'den yaptığı rivâyettir. Bu rivâyet Ebû Zerr Herevî'nin yine Kuşmeyhenî'den olan diğer rivâyetine muhâlif olduğundan şâzdır. Mahfûz olan rivâyet şudur:

"عَن ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِىِّ ص قال: مَا الْعَمَلُ فِي ايَّامٍ أفْضَلُ مِنْهَا فى هذا العَشْرِ قالوا وَلاَ الجهادُ قال ولا الْجِهَادُ الا رَجلٌ خَرَجَ يُخَاطِرُ بِنَفْسِهِ وَمَاله فَلَمْ يَرجع بشىءٍ" = İbn Abbâs'tan, Peygamber (S): *"Başka günlerin hiç birinde şu on gündeki amellerden daha efdal hiçbir amel yoktur"* buyurdu. Sahâbîler: Cihâd'dan da mı? dediler. Peygamber: *"Cihâd'dan da; meğer ki bir kimse* (Allah yolunda cihâda) *çıkar, canını ve malını tehlikeye atar, hiçbir şeyi geri getiremez olursa* (işte onun ameli bunlardan da efdaldir)" buyurdu.

37 Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Ebû Ubeyd ve Beyhakî mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

Ve İbn Umer de o günlerde, yânî Minâ günlerinde tekbîr alır dururdu. Namâzlardan sonra da, yatağında da, fustâtında da (otağında da), oturduğu yerde de, yürüdüğü yerlerde de; o günlerin hepsinde tekbîr alırdı [38].

Ve mü'minlerin annesi Meymûne (öl. 51) de nahr gününde, yânî kurbân kesme gününde tekbîr alırdı [39].

Ve kadınlar teşrîk günlerinde Ebân ibn Usmân'ın ve Umer ibn Abdilazîz'in ardından erkeklerle berâber mescidde tekbîr alırlardı [40].

١٩ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا مالِكُ بنُ أَنسٍ قال حدّثنى مُحَمَّدُ ابنُ أَبى بَكْرٍ الثَّقَفِىُّ قالَ سأَلْتُ أَنسًا وَنَحْنُ غادِيَانِ مِنْ مِنًى إِلَى عَرَفاتٍ عَنِ التَّلْبِيَةِ كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ مَعَ النبىِّ ﷺ قال كانَ يُلَبِّى المُلَبِّى لاَ يُنْكَرُ عَلَيْهِ وَيُكَبِّرُ المُكَبِّرُ فَلاَ يُنْكَرُ عَلَيْهِ *

19-....... Bize Mâlik ibnu Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu Ebî Bekr es-Sakafî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Minâ'-dan Arafât'a doğru yürüdüğümüz sırada Enes'e telbiyenin keyfiyetinden sordum. Sizler Peygamber (S) ile berâber iken nasıl yapardınız? dedim. Enes: ***Lebbeyk*** okuyan lebbeyk okur, inkâr edilmezdi; ***tekbîr*** getiren tekbîr getirir, inkâr olunmazdı (yânî hiç kimse tarafından kendisine niçin telbiye ediyorsun, yâhud niçin tekbîr alıyorsun denilmezdi), dedi [41].

---

38 İbn Umer'in bu fiilini İbnu'l-Munzir ve el-Fâkihî de *Ahbâru Mekke*'de İbn Cureyc'den; o da Nâfi'den tarîkıyle, mevsûlen rivâyet etmişlerdir.

39 İbn Hacer, Meymûne'nin bu fiiline mevsûl olarak vâkıf olmadım, dedi. *Umde* sâhibi ise Meymûne'nin nahr günkü bu tekbîrini Beyhakî rivâyet etti, dedi.

40 Kadınların bu tekbîrlerini Ebû Bekr ibn Ebu'd-Dünyâ *Kitâbu'l-Iyd*'da mevsûlen rivâyet etmiştir. Ebân o zamân Medîne Vâlîsi idi. Umer ibn Abdilazîz de mü'minlerin emîridir.

Buraya kadar zikredilen haberlerden teşrîk günlerinde namâzlardan sonra tekbîr almanın vâcib veyâ hiç değilse müstehâb olduğu anlaşılır.

41 *Telbiye,* hacı olacakların ihrâma girdikleri andan i'tibâren birinci taşlamayı yapıp halâl oluncaya kadar, yânî ihrâmdan çıkıncaya kadar hep ***Lebbeyk, Lebbeyk*** diye İbrâhîm'in da'vetine icâbetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. İbn Umer rivâyetinde Rasûlullah'ın telbiye lâfızları şunlardır:

Lebbeyk Allâhumme lebbeyk
Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk
İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke
Ve'l-mülke lâ şerîke leke

٢٠ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال حدّثنا عُمَرُ بنُ حَفْصٍ قال حدّثنا أبي عن عَاصِمٍ عن حَفْصَةَ عن أُمِّ عَطِيَّةَ قالَتْ كُنَّا نُؤْمَرُ أنْ نَخْرُجَ يَوْمَ العِيدِ حَتَّى نُخْرِجَ البِكْرَ مِنْ خِدْرِهَا حَتَّى نُخْرِجَ الحُيَّضَ فَيَكُنَّ خَلْفَ النَّاسِ فَيُكَبِّرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ وِيَدْعُونَ بِدُعَائِهِمْ يَرْجُونَ بَرَكَةَ ذٰلِكَ اليَوْمِ وطُهْرَتَهُ *

20-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz kadınlara, bayram günü namâzgâha çıkmamız, hattâ bulundukları ev köşelerinden bâkire kızlara ve hayızlı kadınlara varıncaya kadar namâzgâha çıkarmamız emredilirdi de, kadınlar erkeklerin arka tarafında olurlar, onların tekbîr getirmelerine uyup tekbîr getirirler ve onların duâlarıyle duâ ederlerdi. Onlar bu bayram gününün bereketini ve pâklığını (yânî günâhlardan temizlenmeyi) umud ederlerdi [42].

١٣ــ بابُ الصَّلاَةِ إلَى الحَرْبَةِ يَوْمَ العِيدِ

13- BAYRAM GÜNÜNDE HARBEYE DOĞRU NAMÂZ KILINMASI BÂBI

٢١ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا عُبَيْدُ اللَّهِ عنْ نافِعٍ عنِ بنِ عُمَرَ أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ تُرْكَزُ الحَرْبَةُ قُدَّامَهُ يَوْمَ الفِطْرِ والنَّحْرِ ثُمَّ يُصَلِّي *

21-....... Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ramazân bayramı ve kurbân bayramı günü (namâzgâhta), Peygamber'in önüne bir harbe dikilirdi. Ondan sonra Peygamber (o harbeye doğru) bayram namâzını kıldırırdı.

Tekbîr'in sîgâsı birkaç türlüdür. Biri şudur:

Allâhu Ekber Allâhu Ekber
Lâ ilâhe ille'llâhu Vallâhu Ekber
Allâhu Ekber ve lillâhi'l-hamdu

Kurbân bayramında olduğu gibi, ramâzan bayramında da namâzgâha giderken yolda ve namâzgâhda, bayram gecesinde ve gündüz sabâhleyin de yüksek sesle tekbîr almak müstehâbdır. Yalnız Dâvûd Zâhirî'ye göre vâcibdir (*Tecrîd Ter.*, III, 198). Bu tekbîrlere Kur'ân'da da delâlet vardır:el-Bakara:185.

42 Bu Ümmü Atıyye hadîsi biraz farklı lâfız ile Kitâbu'l-Hayz'da da geçmişti. Hacc Kitâbı'nda da gelecektir.

١٤ ـ بابُ حَمْلِ العَنَزَةِ أو الحَرْبَةِ بَيْنَ يَدَىِ الإمامِ يَوْمَ العِيدِ

14- BAYRAM GÜNÜ İMÂMIN ÖNÜNDE UCU DEMİRLİ YÂHUD DEMİRSİZ KISA MIZRAK TAŞINMASI BÂBI

٢٢ ـ حدّثنا إبْرَاهِيمُ بنُ المُنْذِرِ قال حدّثنا الوَلِيدُ قال حدّثنا أبُو عَمْرٍو قال أخبرنى نافِعٌ عنِ ابنِ عُمَرَ قال كانَ النبيُّ ﷺ يَغْدُو إلَى المُصَلَّى والعَنَزَةُ بَيْنَ يَدَيْهِ تُحْمَلُ وَتُنصَبُ بالمُصَلَّى بَيْنَ يَدَيْهِ فَيُصَلِّى إلَيْهَا *

22-....... İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namâzgâha, önünde kısa bir mızrak taşınır hâlde giderdi. Bu mızrak namâzgâhta Peygamber'in ön tarafına dikilirdi. Peygamber de o mızrağa doğru yönelerek namâzı kıldırırdı.

١٥ ـ بابُ خُرُوجِ النِّسَاءِ والحُيَّضِ إلَى المُصَلَّى

15- TEMİZ KADINLARIN VE HAYIZLI KADINLARIN (BAYRAMDA) NAMÂZ KILINACAK YERE ÇIKMALARI BÂBI

٢٣ ـ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ عَبْدِ الوَهّابِ قال حدّثنا حَمَّادٌ عنْ أيُّوبَ عنْ مُحَمَّدٍ عنْ أُمِّ عَطِيَّةَ قالَتْ أُمِرْنا أنْ نُخرِجَ العَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الخُدُورِ * وعَنْ أيُّوبَ عنْ حَفصَةَ بِنَحْوِهِ وزَادَ فِي حَدِيثِ حَفْصَةَ قالَ أوْ قالَتِ العَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الخُدُورِ وَيَعْتَزِلْنَ الحُيَّضُ المُصَلَّى *

23-....... Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye (R): Bizlere, henüz kocaya gitmemiş tâze kızları, perde arkasında yaşayan kadınları (namâz kılınacak yere) çıkarmamız emrolundu, demiştir. Ve yine Eyyûb'dan; o da Hafsa bintu Sîrîn'den, Muhammed'in hadîsi tarzında rivâyet etti. Eyyûb, Hafsa hadîsinde şunu ziyâde etti: Eyyûb yâhud Hafsa şöyle rivâyet etmiştir: Tâze kızları ve perde arkasında yaşayan kadınları (çıkarmamız) ve hayızlı kadınlar namâz yerinden uzakça dursunlar (diye bize emredildi) [43].

---

43 Hadîs, daha önce de küçük lâfız farkıyle geçmişti.

"العاتق = el-'Âtık" cem'i:Avâtık ve yeni yetişmiş tâze kıza denir ve henüz ere varmamış kıza denir, bir kavle göre ortaca yânî gerçi yetişip de henüz ere varmamış olup, lâkin vakti dahı geçmemiş ola. Bunların zevclerin temellük kaydından henüz âzâde oldukları mülâhazasıyledir, hass vasıftır.. *(Kaamûs Ter.)*.

١٦ـ بابُ خُرُوجِ الصِّبْيان إلَى المُصَلَّى

16- ÇOCUKLARIN NAMÂZ KILINACAK YERE ÇIKMALARI BÂBI

٢٤ـ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَبَّاسٍ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمٰنِ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ قال خَرَجْتُ مَعَ النبىِّ ﷺ يَوْمَ فِطْرٍ أوْ أضْحَى فصَلَّى العِيدَ ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ أتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَّرَهُنَّ وأمَرَهُنَّ بالصَّدَقَةِ *

24-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Abdurrahmân (ibn Âbis)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber'-in maiyyetinde namâzgâha çıktım. Peygamber bayram namâzını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra da kadınların bulunduğu yere geldi de, kadınlara va'z etti, onlara hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emreyledi [44].

١٧ـ بابُ اسْتِقْبَالِ الإمَامِ النَّاسَ فى خُطْبَةِ العِيدِ

قال أبُو سَعِيدٍ قامَ النبىُّ ﷺ مُقابِلَ النَّاسِ

17- BAYRAM HUTBESİNDE İMÂMIN İNSANLARA YÖNELMESİ BÂBI

Ebû Saîd:

Peygamber (S) insanlara karşı ayakta dikildi, dedi [45].

٢٥ـ حدّثنا أبُو نُعَيْمٍ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ طَلْحَةَ عنْ زُبَيْدٍ عنِ الشَّعْبِيِّ عنِ البَرَاءِ قَالَ خَرَجَ النبىُّ ﷺ يَوْمَ أضْحَى إلَى البَقِيعِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ وقالَ إنَّ أوَّلَ نُسُكِنَا فِي يَوْمِنَا هٰذَا أنْ نَبْدَأَ بالصَّلاةِ ثُمَّ نَرْجِعَ فَنَنْحَرَ فَمَنْ فَعَلَ ذٰلِكَ فَقَدْ وَافَقَ سُنَّتَنَا ومَنْ ذَبَحَ قَبْلَ ذٰلِكَ فإنَّمَا هُوَ شَيْءٌ عَجَّلَهُ لِأهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النُّسُكِ فِي شَيْءٍ فقامَ رَجُلٌ فقال يا رسولَ اللّٰهِ

---

44 Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde Peygamber'le berâber bayram namâzına çıkmış olmasıdır.

45 Buhârî Ebû Saîd'in bu sözünü "Musallâya çıkmak" bâbında, uzunca bir hadîs içinde mevsûlen rivâyet etmişti.

إنِّي ذَبَحْتُ وعِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ قال اذْبَحْهاولا تَفِي عنْ أحَدٍ بَعْدَكَ *

25-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü Bakî'a çıktı da iki rek'at bayram namâzını kıldırdı. Sonra yüzünü bize döndürdü ve şöyle buyurdu: *"Bu günümüzde ibâdetimizin ilki namâza başlamamızdır. Ondan sonra* (evlerimize) *dönüp kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, işte o bizim sünnetimize uygun iş yapmıştır. Her kim ondan evvel boğazlarsa, o ancak acele edip âilesine verdiği bir şey olmuş olur, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz".* Bu söz akabinde bir kimse: Yâ Rasûlallah, ben davarımı namâzdan evvel kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi. Rasûlullah: *"O çepişi kes; fakat böylesi senden sonra hiçbir kimse için kâfî gelmez"* buyurdu [46].

١٨ــ بابُ العَلَمِ الَّذِي بالمُصَلَّى

18- BAYRAM NAMÂZI KILINACAK YERDEKİ ALÂMET BÂBI

٢٦ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَ عن سُفْيَانَ قَالَ حدّثنى عَبْدُ الرَّحْمٰنِ بنُ عَابِسٍ قال سَمِعْتُ ابنَ عَبَّاسٍ قِيلَ لَهُ أشَهِدْتَ العِيدَ مَعَ النبيِّ ﷺ قال نَعَمْ وَلَوْلاَ مَكانِى مِنَ الصِّغَرِ ما شَهِدْتُهُ خَرَجَ حَتَّى أتَى العَلَمَ الَّذِي عِنْدَ دَارِ كَثِيرِ بنِ الصَّلْتِ فَصَلَّى ثُمَّ خطَبَ ثُمَّ أتَى النِّسَاءَ ومَعَهُ بِلالٌ فَوَعَظَهُنَّ وذَكَّرَهُنَّ وأمَرَهُنَّ بالصَّدَقَةِ فَرَأَيْتُهُنَّ يَهْوِينَ بِأيْدِيهِنَّ يَقْذِفْنَهُ فِي ثَوْبِ بِلاَلٍ ثُمَّ انْطَلَقَ هُوَ وبِلاَلٌ إلَى بَيْتِهِ *

26-....... Bana Abdurrahmân ibnu Âbis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Ona birisi tarafından: Sen Peygamber'le birlikte bayram namâzında hâzır bulundun mu? diye soruldu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, yaşımın küçüklüğünden dolayı orada bulunamayacaktım. Peygamber namâz yerine çıktı, nihâyet Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizâsındaki alâmetin (sütûnun) yanına geldi [47]. Ve bayram namâzını kıldırdı. Son-

---

46 Berâ'nın bu hadîsi de bâzı küçük lâfız farkları ile birkaç defa geçmiştir.

47 Kesîr ibnu's-Salt ibn Ma'dîkerb, el-Kindî'dir. Âilesi Kureyş'in halîflerindendir. Başlangıçta Cumah oğulları'nın halîfleri iken, sonra Abbâs'ın halîflerinden olmuşlardır. Amucaları hey'et olarak Peygamber'in huzûruna gelip îmân ettikten sonra Yemen'e dönmüşler ve orada irtidâd etmiş oldukları için

ra orada hutbe yaptı. Ondan sonra da yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi. Kadınlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve onlara sadaka vermelerini emir buyurdu. Bu emir akabinde ben kadınları gördüm ki, onların herbiri elleri üzerindeki şeyleri uzatıyor, onu Bilâl'in elbisesi için atıyorlardı. Sonra Peygamber, Bilâl ile birlikte kendi evine gitti.

١٩ ــ بابُ مَوْعِظَةِ الإمامِ النِّسَاءَ يَوْمَ العِيدِ

19- (ERKEKLERİN BERÂBERİNDE HUTBEYİ İŞİTEMEDİKLERİ ZAMÂN) İMÂMIN KADINLARA VA'Z VERMESİ BÂBI

٢٧ ــ حدّثني إسْحقُ بنُ إبْرَاهِيمَ بنِ نَصْرٍ قال حدّثني عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال حدّثنا ابنُ جُرَيْجٍ قال أخبرني عَطَاءٌ عَنْ جَابِرِ بنِ عَبْدِ اللّهِ قال سَمِعْتُهُ يَقُولُ قام النبيُّ ﷺ يَوْمَ الفِطْرِ فَصَلّى فَبَدأَ بِالصَّلاَةِ ثُمَّ خَطَبَ فَلَمَّا فَرَغَ نَزَلَ فأتَى النِّسَاءَ فَذَكَّرَهُنَّ وَهْوَ يَتَوَكَّأُ عَلَى يَدِ بِلاَلٍ وَبلاَلٌ باسِطٌ ثَوْبَهُ يُلْقِي فِيهِ النِّسَاءُ الصَّدَقَةَ قُلْتُ لِعَطَاءٍ زكاةَ يَوْمِ الفِطْرِ قالَ لاَ وَلٰكِنْ صَدَقَةً يَتَصَدَّقْنَ حِينَئِذٍ تُلْقي فَتَخَهَا وَيُلْقِينَ قُلْتُ أتُرَى حَقًّا عَلَى الإمَامِ ذٰلِكَ ويُذَكِّرُهُنَّ قال إنَّهُ لَحَق عَلَيْهِمْ ومالَهُمْ لاَ يَفْعَلُونَهُ * قال ابنُ جُرَيْجٍ وأخبرني الحَسَنُ بنُ مُسْلِمٍ عَنْ طاوُسٍ عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رضى اللّهُ عنهما قال شَهِدْتُ الفِطْرَ مَعَ النبيِّ ﷺ وأبي بَكْرٍ وعُمَرَ وعُثْمَانَ رَضِيَ اللّهُ عنهمْ يُصَلُّونَهَا قَبْلَ الخُطْبَةِ ثُمَّ يُخْطَبُ بَعْدُ خَرَجَ النبيُّ ﷺ كَأَنِّي أَنْظُرُ إلَيْهِ حِينَ يُجْلِسُ بِيَدِهِ ثُمَّ أقْبَلَ يَشُقُّهُمْ حَتَّى جاءَ النِّسَاءَ مَعَهُ بِلاَلٌ فقال يا أيُّهَا النبيُّ إذَا جَاءَكَ المُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ الآيَةَ ثُمَّ قال حِينَ

öldürülmüşlerdir. Sonradan kendisi, kardeşleri Zubeyd ve Abdurrahmân ile birlikte Medîne'ye hicret ettiler. Kesîr, Peygamber zamânında doğmuş olup, epey rivâyetleri vardır. İlkin ismi "Kalîl" iken "Kesîr"e tebdîl edilmiştir. Bu tebdîl ya Peygamber yâhud Umer tarafından yapılmıştır. Kesîr, Medîne'nin dışında bayram namâzı kılınan yere kerpiçten bir minber binâ etmişti. Bu hadîste zikredilen alem, belki bu veyâ bunun yerinde bulunan bir sütûncuk idi. Kesîr'in evi, namâz yerinin kıble cihetinde imiş.

Bu hadîsten de; kendine mâlik olup gönlünü oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer toplu ibâdet yerlerinde hâzır bulunması meşrû' olduğu anlaşılır. Kezâ kadınların böyle toplantılarda hâzır bulunmaları ve onlara ayrıca ehemmiyet verilmesi de anlaşılır. Bu husûsta daha önce bilgiler verilmişti.

فَرَغَ مِنْهَا آتْتُنَّ عَلَى ذٰلِكَ قَالَتِ امْرَأَةٌ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ لَمْ يُجِبْهُ غَيْرُهَا نَعَمْ لاَ
يَدْرِى حَسَنٌ مَنْ هِىَ قال فَتَصَدَّقْنَ فَبَسَطَ بِلاَلٌ ثَوْبَهُ ثُمَّ قَالَ هَلُمَّ لَكُنَّ فِدَاءُ
أَبِى وأُمِّى فَيُلْقِينَ الفَتَخَ وَالخَوَاتِيمَ فِي ثَوْبِ بِلاَلٍ * قالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ الفَتَخُ
الخَوَاتِيمُ العِظَامُ كانَتْ فِي الجَاهِلِيَّةِ *

27-....... Bize İbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verip şöyle dedi: Ben Câbir'den işittim, Peygamber (S) ramazân bayramı günü ayağa kalkıp, bayram namâzı kıldırdı. Yânî evvelâ namâzla işe başladı. Sonra hutbeyi yaptı. Peygamber hutbeyi bitirince bulunduğu yerden indi ve kadınların yanına geldi. Bilâl'in eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl elbisesini açmıştı. Kadınlar sadakalarını onun içine atıp duruyorlardı. Râvî İbn Cureyc: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Kadınların bu verdikleri ramazân bayramı zekâtı mı idi? diye sordum. Atâ: Hayır, lâkin o zamânda vermekte oldukları bir sadaka idi. Herbir kadın kendi gümüş halkalarını atıyor, hepsi de atıyorlardı, dedi [48].

İbn Cureyc: Ben yine Atâ'ya: Sen imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara va'z ve hatırlatma yapmasını imâm üzerinde bir hakk görüyor musun? dedim. Atâ: Bu, onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer! dedi.

İbn Cureyc (yine yukarıki isnâdla) şöyle dedi: Ve bana Hasen ibn Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile, ondan sonra Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile birlikte ramazân bayramı namâzında hâzır bulundum. Hepsi de namâzı hutbeden evvel kılarlardı. Sonra namâzı kılmalarının ardından hutbe yapılırdı. Peygamber (S) hutbeden sonra yerinden çıktı. (Cemâat dağılmadan, bilhassa kadınlar çekilmeden erkekler çıkmasınlar diye) mübârek eliyle oturun diye işâret etmesi hâlâ gözümün önündedir. Sonra (oturmakta olan) erkeklerin safflarını yararak gelip, kadınların safflarına kadar gitti. Bilâl de berâberinde idi. Oraya varınca şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana gelip de Allâhu Taâlâ'ya hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, evlâdlarını öldürmemek, başkasının çocuğunu kocalarına yapıştırma iftirâsında bulunmamak, hiçbir iyi işte sana muhâlefet etmemek üzere bey'at etmek isterlerse, bu şartlar dâiresinde sen de onların bey'atını kabûl et ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Mümtehine: 12).

---

48 Fıtır sadakasından başka bir sadaka idi demek istiyor. Herhâlde İslâm devletinin bir ihtiyâcı için toplanmış bağışlardan idi.

Sonra bu âyetin okumasını bitirdiği zamân: *"Sizler bu bey'at üzere sâbit misiniz?"* diye sordu. İçlerinden, kim olduğunu râvî Hasen'-in bilmediği, yalnız bir tek kadın: Evet, dedi. Ondan başkası cevâb vermedi [49]. Onun üzerine; *"Mâdem ki öyledir, sadaka verin"* buyurdu. Bilâl elbisesini yaydı da sonra: Gelin, anam babam size fedâ olsun, haydi getirin atın, dedi [50]. Kadınlar da halkalarını, yüzüklerini Bilâl'ın ihrâmı içine atmaya başladılar.

Abdurrazzâk: el-Fetahu, büyük halkalardır; Câhiliyyet'te vardı, demiştir [51].

٢٠ ـ بَابٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ فِي العِيدِ

20- BÂB : KADININ BAYRAMDA DIŞA GİYECEK ELBİSESİ BULUNMADIĞI ZAMAN (NASIL YAPACAĞI)? [52]

٢٨ ـ حدّثنا أبو مَعْمَرٍ قال حدّثنا عَبْدُ الوَارِثِ قال حدّثنا أيُّوبُ عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ سِيرِينَ قَالَتْ كُنَّا نَمْنَعُ جَوَارِيَنَا أنْ يَخْرُجْنَ يَوْمَ العِيدِ فَجَاءَتِ امْرَأَةٌ فَنَزَلَتْ قَصْرَ بَنِي خَلَفٍ فَأَتَيْتُهَا فَحَدَّثَتْ أنَّ زَوْجَ أُخْتِهَا غَزَا مَعَ النبيِّ ﷺ ثِنْتَي

---

49 Bu kadının ismi ne Buhârî'de, ne Müslim'de zikredilmiyor. İbn Hacer, Hatîbetu'n-Nisâ denmekle ma'rûf olan Esmâ bintu Yezîd ibn Seken el-Ensâriyye olmasını tahmîn ediyor. Bu tahmîninin dayanağı da Taberânî ile Beyhakî'deki rivâyetinde bu kadın aynı kıssayı naklederken, kendisinin orada hâzır olduğunu söylemesidir.

50 *Helümme,* fiil isimdir, emir ma'nâsınadır, beri gel demektir. Aslı "hâ lümme" idi ki, hâ tenbîh harfidir, lümme kelimesi toplamak ma'nâsına olan lemem maddesinden emir olduğunda " ضُمَّ نَفْسَكَ إلَيْنَا = Sen kendini bize yanaştır" yânî bizim yanımıza gel demektir. Elif hazf olunup, basît bir kelime gibi kullanıldı. Hicâzlılarca müfredi, cem'i, müzekker ve müennesi musâvîdir. Temîm kabîlesi "helümme, helummâ, helummû, helummî, helmumne" diye tasrîf ederler. Lâzım ve müteaddî olup " هَلُمَّ الينا وهَلُمَّ شُهَدَاءَكُمْ = Beri gelin ve beri getirin" demek olur (*Kaamûs Ter.*,IV,531).

51 *el-Fethatu ve'l-Fetehatu,* bir nevi' büyük yüzük ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır. Arab kadınları parmaklarına takınırlar. Hicâz'da yedi mâdenden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "hâtem" denir... Kendisiyle mühür basıldığı çin... bizim diyârlarda dahi bilinir... kadınlar baş parmaklarına takınırlar. Cem'i: el-Fetahu gelir ki cinsi cem'idir. Futûh ve fetahât da gelir (Âsım Efendi, *Kaamûs Ter.*, I,1035).

Hadîsin bâb başlığına delâlet yerleri, metin tercemesinden açıkça anlaşılmaktadır.

52 Buhârî bâb başlığındaki şartın cevâbını, hadîste gelecek olana havâle ederek zikretmemiştir (ez-Zeyn ibnu'l-Munîr).

عَشْرَةَ غَزْوَةً فَكَانَتْ أُخْتُهَا مَعَهُ فِي سِتِّ غَزَوَاتٍ فَقَالَتْ فَكُنَّا نَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى وَنُدَاوِي الْكَلْمَى فَقَالَتْ يا رسولَ اللهِ عَلَى إِحْدَانَا بَأْسٌ إِذَا لَمْ يَكُنْ لَهَا جِلْبَابٌ أَنْ لاَ تَخْرُجَ فقال لِتُلْبِسْهَا صَاحِبَتُهَا مِنْ جِلْبَابِهَا فَلْيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ وَدَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ حَفْصَةُ فَلَمَّا قَدِمَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ أَتَيْتُهَا فَسَأَلْتُهَا أَسَمِعْتِ فِي كَذَا وكَذَا قالَتْ نَعَمْ بِأَبِي وَقَلَّمَا ذَكَرَتِ النبيَّ ﷺ إلاَّ قَالَتْ بِأَبِي قال لِيَخْرُجِ الْعَوَاتِقُ ذَوَاتُ الْخُدُورِ أَوْ قال الْعَوَاتِقُ وَذَوَاتُ الْخُدُورِ شَكَّ أَيُّوبُ والْحُيَّضُ وَيَعْتَزِلُ الْحُيَّضُ الْمُصَلَّى وَلْيَشْهَدْنَ الْخَيْرَ ودَعْوَةَ الْمُؤْمِنِينَ قَالَتْ فَقُلْتُ لَهَا آلْحُيَّضُ قالَتْ نَعَمْ أَلَيْسَ الْحَائِضُ تَشْهَدُ عَرَفَاتٍ وَتَشْهَدُ كَذَا وَتَشْهَدُ كَذَا *

28-....... Bize Eyyûb, Hafsa bintu Sîrîn'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz tâze kızlarımızı bayram gününde namâz yerine çıkmalarından men' eder idik. Basra'ya bir kadın geldi ve Halef oğulları kasrına indi [53]. Ben de o kadının yanına geldim. O kadın, kız kardeşinin kocasının Peygamber ile birlikte on iki gazvede bulunduğunu, kız kardeşinin de bizzât bunlardan altı gazvede kocasıyle berâber bulunduğunu, onun "Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilâç yapıyorduk" dediğini rivâyet ettikten sonra dedi ki: Kız kardeşim: Yâ Rasûlallah, bizden herhangi birimizin cilbâbı yânî örtünecek dış elbisesi olmazsa, namâz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Rasûlullah da: *"Diğer bir kadın arkadaşı kendi cilbâblarından birini ona giydirsin de bu kadın hayır* (meclislerin) *de ve mü'minlerin duâsında hâzır bulunsun"* buyurmuştur [54].

Hafsa bintu Sîrîn şöyle dedi: Ümmü Atıyye buraya geldiğinde ben onun yanına geldim ve: Böyle böyle buyurduğunu sen Peygamber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye şöyle dedi: Babam O'na fedâ olsun, evet işittim. -Ümmü Atıyye ne zamân Peygamber'i ansa, muhakkak *bi-ebî,* yânî O'na babam fedâ olsun der idi- Peygamber (S): *"Perde sâhibi olan genç kızlar* -yâhud: Genç kızlar ve perde sâhibi olan hanımlar (râvî Eyyûb terdîdli söylemiştir)- *ve hayızlı kadınlar namâz yerine çıksınlar; ve kadınlar da hayır* (meclislerin)*de ve mü'minlerin duâsında hâzır bulunsunlar; yalnız hayızlı kadınlar namâz yerinden uzakça dursunlar"* buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye: Hayızlılar da mı? dedim.

---

53 Bu kasr, Talhatu't-Talahât denmekle ma'rûf olan Talhatu'bnu Abdillah ibn Halef el-Huzâî'nin kasrı idi.

54 Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecek meclisler, fıkıh ve hadîs meclisleri, ıyâdet edilecek hasta evleri... gibi hayırlı ve sevâb kazanılacak olan mahallerdir.

Ümmü Atıyye: Evet, bu hayızlı kadınlar Arafât'ta ve fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? diye cevâb verdi [55].

٢١ــ بابُ اعْتِزالِ الحُيَّضِ المُصَلَّى

21- HAYIZLI OLAN KADINLARIN NAMÂZ YERİNDEN UZAKÇA DURMALARI BÂBI [56]

٢٩ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا ابنُ أبي عَدِيٍّ عنِ ابنِ عَوْنٍ عنْ مُحَمَّدٍ . قال قالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ أُمِرْنا أنْ نَخْرُجَ فَنُخْرِجَ الحُيَّضَ والعَوَاتِقَ وذَوَاتِ الخُدُورِ قال ابنُ عَوْنٍ أو العَوَاتِقَ ذَوَاتِ الخُدُورِ فأمَّا الحُيَّضُ فَيَشْهَدْنَ جَمَاعَةَ المُسْلِمِينَ وَدَعْوَتَهُمْ وَيَعْتَزِلْنَ مُصَلاَّهُمْ *

29-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle dedi: Bize namâz yerine çıkmamız ve hayızlıları, genç kızları ve perde sâhibi kadınları çıkarmamız emredildi. -İbn Avn şekk ederek: Yâhud, perde sâhibi olan genç kızları, dedi.- Hayızlı kadınlara gelince, onlar da müslümânların cemâatında ve (topluca yaptıkları) duâlarında hâzır bulunurlar ve müslümânların namâz kıldıkları yerden biraz ayrı dururlardı [57].

٢٢ــ بابُ النَّحْرِ والذبحِ يَوْمَ النَّحْرِ بِالمُصَلَّى

55 Bu hadîsten, kadınların bayrama çıkmaları yalnız kendi arzûlarıyla kalmadığı, bizzât Peygamber tarafından buna emrolundukları, örtünecek çarşafı ve dış elbisesi olmayana âriyet elbise ile çıkması tavsiye buyurulduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Hayızlıların mescide girmesi câiz değilse de, şehir hâricindeki namâzgâha gitmelerine cevâz verilmiş oluyor. Çünkü namâzgâh, yalnız namâza mahsûs yer değildir.

Kadınların bu gibi hayır meclislerinde gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle berâber âmîn demeleri, ilim öğrenmeleri ve İslâm cemiyetinde kendilerine düşen ictimâî vazîfeleri yerine getirmeleri, Peygamber tarafından hiçbir şübheye ve münâkaşaya meydan bırakmayacak açıklıkla ifâde ve emir buyurulmuştur. Böyle yüce bir medeniyet kuran İslâm'ın mensûbları bulunduğumuz için, Hakk Taâlâ'ya sonsuz hamdu senâlar olsun (M. Sofuoğlu).

56 Bu başlığın muhtevâsı, bundan evvel geçen hadîsin ihtivâ ettiği kısımlardan biridir. Buhârî bu hükme ehemmiyet vermek için tekrar etmiş gibidir (İbn Hacer).

57 Hayızlı kadınların namâz kılınacak yerden biraz ayrı ve uzakça durmaları, orayı kirlendirme ve namâz saflarının düzgünlüğünü bozma endîşesinden dolayıdır. Orası gerçek bir mescid olmadığı için, hayızlıları namâz yerine girmekten bu men' ediş, tenzîhî bir men' ediştir.

22- KURBÂN BAYRAMI GÜNÜ NAMÂZ KILMA YERİNDE NAHR VE ZEBH YAPMAK BÂBI [58]

٣٠ـ حدّثنا عَبْدُ اللهِ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا اللَّيْثُ قال حدّثني كَثِيرُ بن فَرْقَدٍ عَنْ نافِعٍ عن ابنِ عُمَرَ أَنَّ النبيَّ ﷺ كانَ يَنْحَرُ أَوْ يَذْبَحُ بِالمُصَلَّى *

30-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namâz kılma yerinde -kurbân edilecek hayvanı- nahr veyâ zebh eder idi [59].

٢٣ـ بابُ كَلاَمِ الإمامِ والنَّاسِ فِي خُطْبَةِ العِيدِ وإذَا سُئِلَ لإمامُ عَنْ شَيءٍ وَهُوَ يَخْطُبُ

23- BAYRAM HUTBESİ ESNÂSINDA İMÂMIN VE İNSANLARIN KELÂM ETMESİ VE İMÂM HUTBE YAPARKEN (DÎNDEN) HERHANGİ BİRŞEY SORULDUĞU ZAMÂN SORANA CEVÂB VERMESİ BÂBI

٣١ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا أبو الأَحْوَصِ قال حدّثنا مَنْصُورُ ابنُ المُعْتَمِرِ عنِ الشَّعْبِيِّ عنِ البَرَاءِ بنِ عازِبٍ قال خَطَبَنا رسولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ بَعْدَ الصَّلاَةِ فقالَ مَنْ صَلَّى صَلاَتَنا ونَسَكَ نُسُكَنا فَقَدْ أصابَ النسُكَ ومَنْ نَسَكَ قَبْلَ الصَّلاَةِ فَتِلْكَ شاةُ لَحْمٍ فقامَ أبو بُرْدَةَ بنُ نِيَارٍ فقال يارسولَ اللهِ

---

58 *Nahr* da, *zebh* de Türkçe'ye boğazlamak ile terceme edilebilir. Arabça'da ise aralarında fark vardır:

Nahr, hayvanı lebbesinden yânî boynunun göğüs kemiğine bitişik yerinden; *zebh* ise, boynundaki evdâcından, yânî iki yanındaki şah damarından olmak üzere boğazından kesmek ma'nâsınadır. Deve nahr olunur. Sığır gibi cüssece ikisi arasında olanlar da nahr edilirse de, onların nahr'ine zebh de denilebilir. Nitekim İsrâîl oğulları'nın boğazlamakla mükellef oldukları bakara(=sığır) hakkında "فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ = ***Bunun üzerine o ineği*** (bulup) ***boğazladılar ki, az kaldı*** (bunu) ***yapmıyacaklardı***"(el-Bakara:71) buyurulmuştur.

Sünnete muvâfık olan, nahr edilecek kurbânlık ve sâireyi ta'rîf vechile nahr etmek, zebh edilecek olanı zebhetmektir. Nahr edilecek olanı zebh, zebh edilecek olanı nahr etmenin cevâzında şübhe eden bile olmamıştır.

59 "Veyâ" terdîd edâtından, nahr ile zebh'in hükmen musâvî olduğu anlaşıldığı gibi, bu hadîsten herkesten evvel imâmın namâzgâhta kurbânını kesmesi lâzım geleceği de anlaşılır. Bunun iki fâidesi vardır: Namâz kılınmadıkça kurbânlar kesilemiyeceğinden, imâmın namâzgâhta nahr veyâ zebhi, kurbân kesmek zamânının girdiğini ilândır. Kurbân, umûmî olan kurbetlerden olduğundan, ızhârı efdal olup, insanların gözleri önünde musallâda icrâ edilmesi, sünneti ihyâ etmek demektir.

واللهِ لَقَدْ نَسَكْتُ قَبْلَ أنْ أخْرُجَ إلَى الصَّلاةِ وَعَرَفْتُ أنَّ اليَوْمَ يَوْمُ أكلٍ وَشُرْبٍ فَتَعَجَّلْتُ وأكَلْتُ وأطْعَمْتُ أهْلِي وجِيرَانِي فقال رسولُ اللهِ ﷺ تِلْكَ شاةُ لَحْمٍ قال فإنَّ عِنْدِي عَنَاقَ جَذَعَةٍ هِيَ خَيْرٌ مِنْ شَاتَيْ لَحْمٍ فَهَلْ تَجزِى عَنِّى قال نَعمْ ولَنْ تَجزِىَ عنْ أحَدٍ بَعْدَكَ *

31-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân bayramı günü bayram namâzının ardından bize hutbe yaptı da şöyle buyurdu:

"Her kim bizim bu namâzımızı kılar ve (ondan sonra) *keseceğimiz kurbânı keserse muhakkak kurbân sünnetine uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namâzdan evvel keserse, o, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuş olur".*

Bunun üzerine Ebû Burde ibn Niyâr ayağa kalkıp şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, yemîn olsun ki, ben namâza çıkmadan evvel davarı kesmiş bulundum. Ve bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, artık acele ettim, hem kendim yedim, hem âileme ve komşularıma yedirdim. Rasûlullah da: *"Bu, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuştur"* buyurdu. Ebû Burde: Benim yanımda yaşına girmemiş dişi bir çepiş vardır ki, o bence iki et davarından daha iyidir. (Onu kesecek olsam) benim adıma kurbân yerine yeter mi? dedi. Rasûlullah: *"Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yetmiyecektir"* buyurdu [60].

٣٢ــ حدّثنا حامِدُ بنُ عُمَرَ عنْ حَمَّادِ بنِ زَيْدٍ عنْ أيُّوبَ عنْ مُحَمَّدٍ أنَّ أنَسَ بنَ مالِكٍ قال إنَّ رسولَ اللهِ ﷺ صَلَّى يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ خَطَبَ فأمَرَ مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ الصَّلاةِ أنْ يُعِيدَ ذِبْحَهُ فقام رَجُلٌ مِنَ الأنْصارِ فقالَ يا رَسولَ اللهِ جِيرَانٌ لِي إمَّا قال بِهِمْ خَصَاصَةٌ وإمَّا قال فقْرٌ وَإنِّى ذَبَحْتُ قَبْلَ الصَّلاةِ وَعِنْدِى عَنَاقٌ لِي أحَبُّ إلَيَّ مِنْ شاتَيْ لَحْمٍ فَرَخصَ لَهُ فِيها *

32-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân günü bayram namâzını kıldırdıktan sonra hutbe yaptı da, bayram namâzından evvel kesmiş olan kimseye kurbânını tekrar kesmesini emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan bir zât -ki Ebû Burde'dir- ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, benim bir takım komşularım vardır.

---

60 Yukarıda da geçtiği gibi, bu yaşına girmemiş oğlağı kurbân etmek, Ebû Burde'ye mahsûs husûsî bir ruhsat olmuş oluyor.

Hadîsteki karşılıklı sözler, bâb başlığındaki husûsun delîli olan kısımlardır.

O zât, ya komşularda açlık vardır, veyâhud da onlarda fakîrlik vardır dedi de, şöyle devâm etti:

— Ve ben namâzdan evvel davarımı kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına basmamış bir dişi oğlak daha vardır ki, o, bana iki et davarından daha sevgilidir, dedi.

Rasûlullah da bu zâta, o keçi oğlağını kurbân etmek husûsunda ruhsat verdi [61].

٣٣ــ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عَنِ الأَسْوَدِ عن جُنْدَبٍ قال صَلَّى النبيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ خَطَبَ ثُمَّ ذَبَحَ فقال مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أنْ يُصَلِّيَ فَلْيَذْبَحْ أُخْرَى مَكانَها ومَنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلْيَذْبَحْ باسْمِ اللهِ *

33-....... Cundeb (ibn Abdillah el-Becelî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân kesme günü bayram namâzını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra kurbân kesti de: *"Her kim namâzı kılmadan evvel kurbân kestiyse, onun yerine başka bir kurbân daha kessin. Her kim de kesmemiş ise Bismillâh ile kessin"* buyurdu [62].

٢٤ــ بابُ مَنْ خالَفَ الطَّرِيقَ إذَا رَجَعَ يَوْمَ العِيدِ

24- BAYRAM GÜNÜ NAMÂZ YERİNDEN DÖNERKEN (GİTTİĞİ YOLDAN) BAŞKA YOL TERCÎH EDEN KİMSE BÂBI

٣٤ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا أبُو تُمَيْلَةَ يحْيَى بنُ وَاضِحٍ عنْ فُلَيْحِ بنِ سُلَيْمَانَ عنْ سَعِيدِ بنِ الحَارِثِ عنْ جابِرٍ قال كانَ النبيُّ ﷺ إذَا كانَ يَوْمُ

---

61 Bu ruhsatın sırf ona mahsûs olduğu, başkalarına sirâyet etmediği daha evvelki hadîste tasrîh edilmişti. Maamâfîh bunun husûsîliği veyâ onun şahsında umûmî de olabileceği hakkında bâzı görüşler ileri sürülmüş olduğu da geçmişti.

62 Âişe'nin rivâyetinde Peygamber, gözlerinin etrafı, paçaları ve göğsü kara ak bir koçu getirip yatırdıktan sonra: ***Bismillâhi. Allâhumme takabbel min Muhammedin ve âli Muhammedin ve min ümmeti Muhammedin*** = Bismillâhi. Yâ Allah, Muhammed'den, Muhammed âilesinden ve Muhammed ümmetinden kabûl et" (Müslim, Edâhî) demiş ve kurbanını bizzât kesmiştir. Buhârî'nin Enes rivâyetinde, Peygamberin keserken ***Bismillâh*** deyip tekbîr aldığı da vardır. ***Bismillâh*** derken, Besmele'deki ***Rahmânu'r-Rahîm*** sıfatlarını zikretmek o makaama münâsib düşmez. ***Bismillâh*** demek vâcib, kesme esnâsında tekbîr almak ve hayvanı sol yanına yatırıp sağ yanına basmak müstehâbdır.

عِيدٍ خالَفَ الطَّرِيقَ * تابَعَهُ يُونُسُ بنُ مُحَمَّدٍ عنْ فُلَيْحٍ عنْ سَعِيدٍ عنْ أبى هُرَيْرَةَ وحَدِيثُ جابِرٍ أصَحُّ *

34-....... Bize Ebû Tumeylete Yahyâ ibnu Vâdıh, Fulayh ibn Süleymân'dan; o da Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir'den haber verdi. Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) bayram günü olunca (namâz yerine gitmek için) başka yol, (oradan dönmek için de başka yol) tercîh eder idi, demiştir.

Bu hadîsi, Yûnus ibnu Muhammed de, Fulayh'tan; o da Saîd'den; o da Ebû Hureyre'den rivâyet etmekle Ebû Tumeylete'ye mutâbaat eylemiştir. Ve Câbir hadîsi daha sahîhtir [63].

٢٥ــ بابٌ إذَا فاتَهُ العيدُ يُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ وكَذٰلِكَ النِّساءُ ومَنْ كانَ فى البُيُوتِ والقُرَى لِقَوْلِ النبىِّ ﷺ هٰذَا عِيدُنا أهْلَ الإسْلامِ وأمَرَ أنسُ بنُ مالِكٍ مَوْلاَهُمُ ابنَ أبى عُتْبَةَ بالزَّاوِيَةِ فَجَمَعَ أهْلَهُ وَبَنِيهِ وَصَلَّى كَصَلاَةِ أهْلِ المِصْرِ وتَكْبِيرِهِمْ. وقال عِكْرِمَةُ أهْلُ السَّوَادِ يَجْتَمِعُونَ فِى العِيدِ يُصَلُّونَ رَكْعَتَيْنِ كمَا يَصْنَعُ الإمامُ. وقال عَطَاءٌ إذَا فاتَهُ العِيدُ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ *

25- BÂB : CEMÂATLE BAYRAM NAMÂZI KILMAYI KAÇIRAN KİMSE İKİ REK'AT NAMÂZ KILAR

Peygamber(S)'in: *"Bu gün, biz müslümânların*

---

63 İsmâîlî'nin *el-Mustahrac*'daki rivâyetinde: " كَانَ إذَا خَرَجَ إلَى الْعِيدِ رَجَعَ مِنْ غَيْرِ الطَّرِيقِ الَّذِى ذَهَبَ فِيهِ = Peygamber (S) bayram namâzına çıktığında, gittiği yoldan başka bir yoldan geri döner idi" denilmiştir. Tirmizî de bu hadîsi Ebû Hureyre'den " كَانَ رَسُولُ اللهِ ص إذَا خَرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ فِى طَرِيقٍ رَجَعَ فِى غَيْرِهِ = Rasûlullah (S) bayram günü bir yoldan namâzgâha çıktığında, ondan başka bir yoldan döner idi" lâfzıyle rivâyet etmiş, sonra bu konuda Abdullah ibn Umer ve Ebû Râfi'in de rivâyetleri olduğunu haber vermiş, sonra Câbir'in Buhârî'deki isnâd ile hadîsini zikredip -tıpkı Buhârî'nin dediği gibi- "Câbir'in hadîsi, Ebû Hureyre'ninkinden daha sahîhtir" dedikten sonra: "İlim ehlinden bâzıları bu hadîse uyarak, imâmın, namâza gittiği yoldan başka bir yoldan dönmesini müstehâb görürler. Şâfiî'nin kavli de budur" der.

İmâm Şâfiî, Kitâbu'l-Ümm'de, imâm için de, me'mûm için de bunun müstehâb olacağını söylemiştir.

İmâm Mâlik de: Yetiştiğimiz imâmların hep böyle yaptıklarını gördük, demiştir. İmâm Ebû Hanîfe de bunu müstehâb görür ve terkinde be's görmez.

bayramıdır" kavlinden dolayı, namâzgâha gelmemiş olan kadınlar da, namâz kılınırken evlerinde kalmış şehirliler de, köylüler de böyle iki rek'at namâz kılarlar [64].

Enes ibn Mâlik de zâviye denmekle tanınan Basra'daki namâzgâha iki fersâh uzaklıktaki ikaametgâhında bulunup da, Basra'daki namâzgâha gelemediği bir günde, himâyesindeki Ebû Utbe'ye bütün işçilerini, ehlini, evlâdını bir yere toplamayı emredip, onlara şehir ahâlîsinin namâzı gibi, tekbîrleriyle berâber bir bayram namâzı kıldırmıştır [65].

İkrime de: Sevâd ehli, yânî köylüler bayramda bir araya toplanıp, şehirdeki imâmın yapmakta olduğu gibi iki rek'at bayram namâzı kılarlar, demiştir [66].

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bir kimse bayram namâzını kaçırırsa, iki rek'at kılar, demiştir [67].

---

64 Buhârî bu başlık ile bayram namâzını kaçırmış olanın iki rek'at kılacağına, namâzgâha gelmemiş kadınların, namâz kılınırken evlerinde kalmış şehirlilerin ve köylülerin de bu iki rek'atla mükellef olduklarını îmâ etmiştir. Delîli de Âişe'nin teganni eden câriyeler hadîsinde, Peygamber'in: *"Bu gün, biz müslümânların bayramıdır"* buyurmuş olmasıdır. Yânî bayram, imâm arkasında bulunan ve bulunmayan her mükellef müslümânın bayramı olduğu için, o günün dînî şiârı olan namâz ile mükelleftirler demek istemiştir. Bu ma'nâyı te'yîd için de, bundan sonra Enes'ten, Atâ'dan ve İkrime'den ta'lîkan üç rivâyet sevk ediyor.

65 Enes'in bu fiilini İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir. Enes'in bayram namâzına gidemediği günlerde bütün âilesini, evlâdını, himâyesinde bulunanları toplayıp ma'lûm tekbîrlerle iki rek'at bayram namâzı kıldırmak âdeti olduğuna dâir daha sarîh rivâyetler de vardır.

66 İkrime'nin bu sözlerini de yine İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivâyet etmiştir.

67 Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini el-Feryâbî kendi *Musannaf*'ında mevsûlen rivâyet etmiştir.

Buhârî burada "Bayram namâzını bir sebebden dolayı kaçırıp kılamayan kimse, onu kazâ eder", "Bayram namâzını kazâ ederken, aslı üzere iki rek'at kılar" mes'elelerini ortaya atmıştır. Her iki mes'elede fakîhler ihtilâf etmişlerdir. İmâm Mâlik'e ve Şâfiîler'den Muzenî'ye göre, bayram namâzını kaçırana kazâ lâzım gelmez. Hanefîler'e göre ise, imâm arkasında kılmayı kaçırana kazâ yok ise de, imâm da cemâat gibi kaçırmış ise, ertesi gün cemâatle kılınır. Ertesi gün de kaçırılırsa, artık kılınmaz... (*Tecrîd Ter.*, III, 202-203).

"Bu (yâni bayram namâzını kaçıranın kazâ etmesi) Şâfiî'nin mezhebidir. İmâmla berâber bayram namâzını kılamayan iki rek'at kılar. Böylece her ne kadar imâmın maiyyetinde cemâatı kaçırmış ise de, bayram namâzının fazîletine erişir.

"Hanefîler'e göre bayram namâzının kazâsı yoktur. İmâmla berâber kaçırmışsa, doğrudan doğruya kendisi kaçırmıştır. Müellif Buhârî bâb başlığına Peygamber'in *"Bu bizim bayramımızdır"* sözüyle istidlâl etti. Çünkü o sözde, bayram, bütün İslâm ahâlîye izâfe edilmesi, zâhiriyle bayramın bâzı kimselere

٣٥ـ حدّثنا يَحْيَ بنُ بُكَيْرٍ قال حدّثنا اللَّيْثُ عنْ عُقَيْل عَنِ ابنِ شِهَابٍ عنْ عُرْوَةَ عنْ عَائِشَةَ أنَّ أَبَا بَكْرٍ رضى اللَّهُ عنهُ دَخلَ عَلَيْهَا وعِنْدَهَا جارِيَتَانِ فِى أيَّامِ مِنًى تُدَفِّفَانِ وتَضْرِبانِ والنبىُّ ﷺ مُتَغَشٌّ بِثَوْبِهِ فانْتَهَرَهُمَا أبو بَكْرٍ فَكَشَفَ النبىُّ ﷺ عنْ وَجْهِهِ فقال دَعْهُمَا ياأبا بَكْرٍ فَإِنَّهَا أيَّامُ عِيدٍ وَتِلْكَ الأَيَّامُ أيَّامُ مِنًى. وقالَتْ عائِشَةُ رَأَيْتُ النبيَّ ﷺ يَسْتُرُنِى وأنا أنظُرُ إلَى الحَبَشَةِ وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِى المَسْجِدِ فَزَجَرَهُمْ عُمَرُ فقال النبيُّ ﷺ دَعْهُمْ أمْناً بَنِى أرْفِدَةَ يَعْنِى مِنَ الأَمْنِ *

35-....... Bize Leys, Ukayl (ibn Hâlid el-Eylî)'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etmiştir: Minâ günlerinde benim yanımda iki kız def çalıp tegannî ederlerken içeriye Ebû Bekr girdi. Peygamber de o sırada içeride ihrâmıyle örtünmüş hâldeydi. Ebû Bekr girmesiyle berâber hemen o iki kızı azarladı. Ebû Bekr'in bu azarlaması üzerine Peygamber yüzünü açtı da: *"Yâ Ebâ Bekr, o kızlara ilişme, onları serbest bırak. Çünkü bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir"* buyurdu.

Yine geçen isnâdla Âişe şöyle demiştir: Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlardı, ben de Habeşliler'e bakıyordum; bu hâlde iken Peygamber beni perdeliyordu. Umer o Habeşliler'i oyunlarından men' etmeye davrandı. Peygamber Umer'e: *"Onları emînler olarak bırak. Ey Erfide oğulları, emniyet içinde olun* (oynayın)*"* buyurdu [68].

---

hass olmadığına, bil'akis herkes için bayram olduğuna delâlet eder. Böyle olunca İslâm ahâlîsinin hepsi bu güne hâss olan ibâdet payına nâil olması gerekir... Rasûlullah'ın erkekler ve cemâatle namâz kılanlarla kayıdlamaksızın *"Bu günler bayram günleridir"* sözü de, yine buna delâlet eder, yânî bayram yapmanın günün hakkı olduğunu iş'âr eder. Binâenaleyh bu günde kadın, çocuk, bedevî, köylü musâvî olarak, her kim mevcûd olursa bayram yapar.

"Şârihler bu makaamda müşkilliğe uğramışlar, anlayışlar bunda şaşırmış, vehîmler ardarda yürümüştür. Allah yegâne azîz ve allâm olandır (Şâh Veliyyullah, *Şerhu Ebvâb...*, s.87-88).

68 Tegannî eden kızları Ebû Bekr'in tekdîr ettiği gibi, Umer de Habeşliler'in mescidde oynamalarını men' etmeye kalkmıştır. İkisi de bu husûsta Peygamber'in izni olduğundan habersiz olarak men'e kalkışmışlardı. Peygamber de bayram günü olduğu, binâenaleyh sevinç gösterisi, tegannî ve belli idmân oyunlarının meşrû olduğunu bildirerek, onların bu men'lerini men' etmiştir.

Bu iki hadîste bayram namâzı zikredilmediği için, bâb başlığıyle münâsebetini anlamakta müşkiller olmuştur. İbnu'l-Munîr, Peygamber'in bu hadîsteki *"Bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir"* sözlerinden bu münâsebet alınabilir; çünkü Peygamber bayramın sünnetini mutlak olarak güne

٢٦ـ بابُ الصَّلاَةِ قَبْلَ العِيدِ وبَعْدَها. وقال أبو المُعَلّى سَمِعْتُ سَعِيداً عنِ ابنِ عَبَّاسٍ كَرِهَ الصَّلاَةَ قَبْلَ العِيدِ

26- BAYRAM NAMÂZINDAN ÖNCE VE SONRA NÂFİLE NAMÂZ (KILINIP KILINMAYACAĞI) BÂBI

Ve Ebû Muallâ şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim ki, İbn Abbâs, bayram namâzından önce namâz kılmayı kerîh görmüştür [69].

٣٦ـ حدّثنا أَبو الوَلِيدِ قال حدّثنا شُعْبَةُ قال حدّثني عَدِيُّ بنُ ثابِتٍ قال سَمِعْتُ سَعِيدَ بنَ جُبَيْرٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ النبيَّ ﷺ خَرَجَ يَوْمَ الفِطْرِ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا ولاَ بَعْدَها وَمَعَهُ بِلاَلٌ *

36-....... (İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) bir ramazân bayramı günü namâzgâha çıktı ve yalnız iki rek'at namâz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir namâz kılmadı. Yanında Bilâl de vardı [70].

---

izâfe etmiştir. Binâenaleyh bayramın sünnetini yerine getirmekte münferid, cemâat, kadınlar, erkekler musâvî olur, demiştir. İbnu Reşîd de: Peygamber "Minâ günleri bayram günleridir" diye isimlendirdiği için, bu günler bayram namâzının edâsı için bir mahal olmuştur; binâenaleyh imâmla kılamayan, onu bu günlerde edâ eder. Çünkü bu namâz bayram günü için meşrû kılınmıştır... demiştir (İbn Hacer ve Kastallânî).

69 Buhârî bu başlıkta İbn Abbâs'ın bayram namâzından önce namâz kılmayı kerîh gördüğü haberini getirmiştir. Bâbın altındaki İbn Abbâs'tan olan merfû' hadîs ise, bayram namâzından önce de, sonra da namâzın terk edilmesi hakkındadır.

70 Bu hadîs, bu konuda şekk ve şübhe bırakmayacak bir naklî delîl olmakla berâber, diğer bâzı rivâyetlerden bayram günü namâzdan evvel ve sonra nâfile namâz kılmanın câiz olup olmadığı mes'elesi ortaya çıkmıştır.

İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Abdullah ibn Amr'dan, İbn Abbâs hadîsi gibi: "لَمْ يُصَلِّ قَبْلَهَا وَ لاَ بَعْدَهَا فِي عِيدٍ = Peygamber, hiçbir bayram namâzında ne evvel, ne de sonra hiçbir namâz kılmadı" rivâyeti vardır.

Rivâyet olunan hadîslerde Peygamber'in fiili hikâye olunup, o gün bayramdan evvel veyâ sonra nâfile namâzı kılmaktan nehye dâir hiçbir fiili hâvî olmadıklarından, sahâbe ve tâbiîler'le müctehid imâmlar, bayram namâzından evvel veyâ sonra, veyâ hem evvel hem sonra, imâmın veyâ cemâatten bir ferdin nâfile namâz kılmasında kerâhet olup olmadığında haylî ihtilâf etmişlerdir. Tafsîl yeri burası değildir.

Metindeki hadîs bu husûsta şübhe bırakmayacak kuvvette ve sarâhattedir. Buhârî de, mes'eleye açıklık vermek için bu hadîsi getirmiş oluyor.

İki Bayram Kitâbı, 45 merfû' hadîs ihtivâ etmiştir. Bunlardan 4 tânesi muallak, geri kalanı mevsûldur. Bunlardan gerek burada, gerek önce geçmiş olan bölümlerde tekrâr edilenleri 26 tânedir; geri kalanı buraya hâlistir...

Burada sahâbe ve tâbiîlerden 23 tâne muallak haber vardır. Bu muallaklardan bayram namâzının hutbeden evvel olduğuna dâir Ebû Bekr, Umer ve Usmân'ın haberleri muallak değildir. Çünkü bunlar ibn Abbâs hadîsi içinde mevsûldürler.. (İbn Hacer)

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١٤ـ كِتَابُ الوِتْرِ

14- KİTÂBU'L-VİTR

(Vitr Namâzı Kitâbı)

١ـ بابُ ما جاءَ فِي الوِتْرِ

1- VİTR NAMÂZI HAKKINDA GELEN ŞEYLER BÂBI [1]

١ـ حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ نافِعٍ وعَبْدِاللهِ ابنِ دِينارٍ عنِ ابنِ عُمَرَ أنَّ رَجُلاً سأَلَ رسولَ اللهِ ﷺ عنْ صَلاةِ اللّيْلِ فقال رسولُ اللهِ ﷺ صَلاةُ اللّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فإِذَا خَشِيَ أحَدُكُمُ الصُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً تُوتِرُ لَهُ ماقَدْ صَلَّى * وعَنْ نافِعٍ أنَّ عَبْدَاللهِ بنَ عُمَرَ كانَ يُسَلِّمُ بَيْنَ الرَّكْعَةِ والرَّكْعَتَيْنِ فِي الوِتْرِ حَتَّى يَأْمُرَ بِبَعْضِ حاجَتِهِ *

1-....... Bize Mâlik, Nâfi'den ve Abdullah ibn Dînâr'dan; onlar da İbn Umer'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse, Rasûlullah'a gece namâzını sordu. Rasûlullah (S): *"Gece namâzı ikişer ikişerdir[2]. Herhangi biriniz sabâh vaktinden endîşe ettiği zamân bir tek*

---

1 Vâv'ın kesr ve fethi ile *vitr* ve *vetr*, beş vakit farzlarından sonra gece kılınan tek rek'atlı bir namâzın ismidir. Bunun fazîleti hakkında Sahîh ve Sünen kitâblarında birçok hadîsler gelmiştir.

2 İkişer ikişerdir demek, her iki rek'atte bir selâm vermek demektir. Müslim'deki rivâyette râvî Ukbe ibn Hureys: İbn Umer'e: İkişer ikişer ne demektir? diye sordum. O: Her iki rek'atten sonra selâm verirsin, dedi, diyor. Gece ve gündüz nâfile namâzlarında iki rek'atte bir mi, yoksa dört rek'atte bir mi selâm vermek daha fazîletli olduğu hakkında fakîhler arasında görüş ayrılıkları ve herbirinin tutunduğu delîller vardır....

rek'at kılar ki, (bu tek rek'at) *onun evvelce kılmış olduklarını tekleştirir''* buyurdu [3].

Geçen isnâd ile yine Nâfi'den, o: Abdillah ibn Umer vitr'de tek rek'at ile iki rek'at arasında selâm verirdi. O kadar ki, arada bâzı işlerinin yapılmasını bile emrederdi, demiştir [4].

٢ـ حدّثنا عبدُ اللهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ مَخْرَمَةَ بنِ سُلَيْمَانَ عنْ كُرَيْبٍ أنَّ ابنَ عَبَّاسٍ أخبره أنَّهُ باتَ عِنْدَ مَيْمُونَةَ وَهْيَ خالَتُهُ فاضْطَجَعْتُ فِي عَرْضِ وِسَادَةٍ واضْطَجَعَ رسولُ اللهِ ﷺ وأَهْلُهُ فِي طُولِهَا فَنَامَ حَتَّى انْتَصَفَ اللَّيْلُ أَوْ قَرِيباً مِنْهُ فاسْتَيْقَظَ يَمْسَحُ النَّوْمَ عنْ وَجْهِهِ ثُمَّ قَرَأَ عَشْرَ آياتٍ مِنْ آلِ عِمْرَانَ ثُمَّ قامَ رسولُ اللهِ ﷺ إِلَى شَنٍّ مُعَلَّقَةٍ فَتَوَضَّأَ فأَحْسَنَ الوُضُوءَ ثُمَّ قامَ يُصَلِّي فَصَنَعْتُ مِثْلَهُ فَقُمْتُ إِلَى جَنْبِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ اليُمْنَى عَلَى رَأْسِي وَأَخَذَ بِأُذُنِي يَفْتِلُهَا ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ أَوْتَرَ ثُمَّ اضْطَجَعَ حَتَّى جاءَهُ المُؤَذِّنُ فَقامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ *

2-....... İbn Abbâs (R), Kureyb'e, Meymûne'nin yanında -ki o İbn Abbâs'ın teyzesidir- gecelediğini haber verip, şöyle demiştir: Ben başımı bir yastığın enine koyup uzandım. Rasûlullah ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah gece yarısı oluncaya, yâhud buna yakın bir zamâna kadar uyudu. Sonra yüzünden uykuyu eliyle silerek uyandı. Sonra Âlu İmrân Sûresi'nden son on âyeti okudu [5]. Sonra Rasûlullah kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Güzelce bir abdest aldı. Sonra kalkıp namâza durdu. Ben de (kalkıp) O'nun yaptığı gibi yaptım ve O'nun (sol) yanına namâza durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup bükmeye koyuldu [6]. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namâz kıldı. Ondan sonra

---

3 Bundan vitr namâzının sonu, fecrin tulûu vakti olduğu istidlâl olunmuştur. Bir de bundan, vitr'den sonra kılınacak nâfile namâz olmadığına istidlâl olunmuştur.

4 Saîd ibn Mansûr, sahîh bir isnâd ile Ebû Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den gelen rivâyette şöyle demiştir: İbn Umer iki rek'at kıldı, sonra: Ey çocuk! Bizim binek devemizi hazırla! dedi. Sonra da kalkıp bir tek rek'at kıldı (Kastallânî).

5 Âlu İmrân: 190-200. âyetleri. Bundan abdest almaksızın ezberden Kur'ân okunabileceği anlaşılır.

6 Peygamber'in bu kulak bükme fiili, tek olan muktedînin imâmın sağ tarafına durması lâzım geleceğini tenbîh içindir.

tek rek'atlı bir namâz kıldı [7]. Sonra müezzin gelinceye kadar yine uzandı. (Müezzin gelince) kalkıp iki rek'at namâz kıldı, sonra çıktı ve sabâh namâzını kıldırdı [8].

٣ــ حدّثنا يَحْيَ بنُ سُلَيْمَانَ قال حدّثني ابنُ وَهْبٍ قال أخبرني عَمْرو أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمٰنِ بنَ القَاسِمِ حَدَّثَهُ عنْ أَبيهِ عنْ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ قال قال النبى ﷺ صَلاَةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى فإذَا أَرَدْتَ أَنْ تَنْصَرِفَ فارْكَعْ رَكْعَةً تُوتِرُ لَكَ ما صَلَّيْتَ * قال القَاسِمُ ورَأَيْنَا أُناساً مُنْذُ أَدْرَكْنَا يُوتِرُونَ بِثَلاَثٍ وَإنَّ كُلاًّ لَوَاسِعٌ أَرْجُو أَنْ لاَ يَكونَ بِشَيْءٍ منهُ بَأْسٌ *

3-....... Bana Amr (ibn Hâris) haber verdi. Ona da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, kendi babasından; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmiştir. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"Gece* (kılınacak nâfile) *namâzı ikişer ikişerdir. Gece nâfilesinden çıkmak istediğin zamân bir rek'at kıl ki, senin daha önce kılmış olduğun rek'atleri tekleştirsin"* [9].

el-Kaasım ibn Muhammed: Biz bulûğa erdiğimiz günden beri birçok insanları hep üç rek'atle vitr kılıyorlar gördük. Bununla berâber hepsi -yânî bir de, üç de, beş de, yedi de- câizdir. Ben bu sayıdan hiçbirinde be's olmadığını umarım, demiştir [10].

٤ــ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عُرْوَةَ أَنَّ عائِشَةَ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ يُصَلِّي إحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً كانَتْ تِلْكَ صَلاَتَهُ تَعْنِي بِاللَّيْلِ فَيَسْجُدُ السَّجْدَةَ مِنْ ذٰلِكَ قَدْرَ ما يَقْرَأُ أَحَدُكُمْ خَمْسِينَ آيَةً قَبْلَ أَنْ يَرْفَعَ رَأْسَهُ ويَرْكَعُ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الفَجْرِ ثُمَّ يَضْطَجِعُ عَلَى شِقِّهِ الأَيْمَنِ حَتَّى يأْتِيَهُ المُؤَذِّنُ لِلصَّلاَةِ *

---

7 Bu tek rek'atlı namâz birer rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibârenin mantûkundan sarîh olarak anlaşılamıyor. Onun için vitr namâzını fakîhlerin kimi bir niyetle üç, kimi ikincide selâm ile faslederek üç rek'at, kimi de yalnız tek rek'at i'tibâr etmişlerdir.

8 Peygamber'in sabâh namâzının farzını kıldırmak üzere evinden çıkmadan önce kıldığı iki rek'at ise, sabâh namâzının sünnetidir.

Bu hadîste Peygamber 6 kerre ikişer rek'at kıldıktan sonra kalkıp bir tek rek'at kılmıştır ki, bu, vitrin tek rek'at olduğuna kaail olanlara pek kuvvetli bir delîldir.

9 Gece kılınan tatavvu' namâzları, ikişer ikişer kılınmalıdır, diyenlerin hücceti olan hadîslerden biri budur.

10 Bu, Ebû Nuaym'ın *Mustahrac*'ında önceki isnâd ile sâbittir.

4-....... Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ***on bir*** rek'at namâz kılardı [11]. Namâzı işte bu idi. -Mü'minlerin annesi, gece namâzını kasdediyor.- O bu namâz içinde öyle secde eder idi ki, hiç başını kaldırmadan herbirinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu. Ve sonunda sabâh namâzından evvel iki rek'at kılar, sonra müezzin sabâh namâzı için kendisine gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı [12].

٢ــ بابُ ساعاتِ الوِتْرِ. قال أَبو هُرَيْرَةَ أَوْصَانِى النبىُّ ﷺ بالوِتْرِ قَبْلَ النَّوْمِ

2- VİTR NAMÂZININ SÂATLERİ (KILINMA VAKİTLERİ) BÂBI

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bana uykuya varmadan evvel vitr namâzını kılmayı tavsiye etti, demiştir [13].

٥ــ حدّثنا أَبو النعْمَانِ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ قال حدّثنا أَنَسُ بنُ سِيرِينَ قال قُلْتُ لابنِ عُمَرَ أَرَأَيْتَ الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الغَدَاةِ أُطيلُ فِيهِمَا القِرَاءَةَ فقال كانَ النبىُّ ﷺ يُصَلِّى مِنَ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى وَيُوتِرُ بِرَكْعَةٍ ويُصَلِّى الرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ صَلاَةِ الغَدَاةِ وكانَّ الأَذَانَ بِأُذُنَيْهِ قال حَمَّادٌ أَىْ سُرْعَةً *

5-....... Bize Enes ibn Sîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e: Sabâh namâzından evvelki iki rek'at hakkında ne re'y edersin (yânî ne dersin)? Bunlarda kırâati uzatayım mı? dedim. İbn Umer: Peygamber (S) geceleyin ikişer ikişer namâz kılar ve bir rek'atla vitr yapardı. Sabâh namâzından evvel sanki eli kulağında ezân (yânî ikaamet) okunuyormuşçasına (sür'atle) iki rek'at namâz kılardı, dedi. Hammâd: Yânî sür'atle, demiştir [14].

---

11 On bir ve on üç rek'at kıldığı hakkında sahîh rivâyetler olduğu gibi, daha az sayılarda kıldığı hakkında da sahîh rivâyetler vardır. Bunlardan Peygamber'in en az bir rek'at, en çok on bir veyâ on üç rek'at gece nâfile namâzı kıldığı sâbit oluyor.

12 Sağa yatış, Peygamber'in teyâmünü, yânî her şeye sağla başlamayı sevmesinden dolayıdır. Sabâh sünnetinden sonra sağ yanı üzere uzanmayı da bâzıları mendûb saymışlardır.

13 Ebû Hureyre'nin bu sözünü İshâk ibn Râhûye kendi *Müsned*'inde mevsûlen rivâyet etmiştir. Peygamber'in Ebû Hureyre'ye olan bu vasiyyeti, belki uyku gâlib gelir diye ihtiyâtlı davranmayı tavsiyeden ibârettir. Yoksa gece kalkmaya kaadir olanın, gecenin sonunda kılması efdal olduğunda şübhe yoktur.

14 Bundan, sabâh namâzının sünnetinin kısa kılınmasının da sünnet olduğu anlaşılmıştır.

٦ـ حدّثنا عُمَرُ بنُ حفصٍ قال حدّثنا أبي قال حدّثنا الأعْمَشُ قال حدّثني مُسْلِمٌ عنْ مَسْرُوقٍ عنْ عائِشَةَ قالَتْ كُلَّ اللَّيْلِ أوْتَرَ رسولُ اللهِ ﷺ وَانْتَهى وِتْرُهُ إلَى السَّحَرِ *

6-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Gecenin her sâatinde Rasûlullah (S) vitr namâzı kılmıştır [15]. (Son vakitlerindeki) vitri ise (gecike gecike) seher vaktine varıp dayanmıştı [16].

٣ـ بابُ إيقاظِ النبيِّ ﷺ أهْلَهُ بالوِتْرِ

3- PEYGAMBER(S)'İN GECELEYİN EHLİNİ VİTR NAMÂZI İÇİN UYANDIRMASI BÂBI

٧ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيي قال حدّثنا هِشَامٌ قال حدّثني أبي عنْ عائِشَةَ قالَتْ كانَ النبيُّ ﷺ يُصَلّي وأنا رَاقِدَةٌ مُعْتَرِضَةٌ عَلَى فِرَاشِهِ فإذَا أرادَ أنْ يُوتِرَ أيْقَظَنِي فَأوْتَرْتُ *

7-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ben O'nun döşeği üzerinde aykırı vaziyette uyuduğum hâlde (bana doğru) namâzını kılar, vitri kılmak istediği sırada beni de uyandırırdı; ben de vitr namâzını kılardım [17].

---

15 "Kulle'l-leyl", tercemedeki gibi "Gecenin her sâatinde" ma'nâsına gelebileceği gibi "her gece" ma'nâsına da gelebilir. Tercemenin her iki sûreti de vâkı' hâle uygundur. Peygamber, hazarda seferde, sıhhatte hastalıkta vitr kılmağa devâm ettiği gibi, yatsı namâzından sonra tâ fecrin tulû'una kadar gecenin her cüz'ünde de vitr kılmıştır. Lâkin Hz. Âişe'nin murâdı, tercemede tercîh ettiğimiz ma'nâ olduğuna şâhid Müslim'deki biraz daha mufassal olan rivâyettir.

Bu hadîsten gecenin yatsı namâzına zarf olup herhangi sâatinde yatsıdan sonra vitr kılınabileceği anlaşılır. Peygamber'in gecenin evveli ile gecenin ortasında kılmış olması, cevâzı bildirmek için; gecenin sonuna te'hîr etmesi de mîâdında uykudan kalkmaya i'timâdı olanlar hakkında efdal olanın bu olduğunu tenbîh için olduğu hâtıra gelir.

16 Peygamber'in son zamânlarda ölümünden evvelki âdeti, vitri seher vaktine yaklaştırmak olduğu, Müslim ile Ebû Dâvûd'daki rivâyetlerde daha sarîh olarak beyân edilmiştir.

17 Vitr namâzı farz olmamakla berâber, şânına pek ziyâde i'tinâ edilmek lâzım gelen bir namâzdır. İşte Peygamber, geceleyin ehlini vitr namâzı kılmak üzere bundan dolayı uyandırdı. Bu hadîse göre vitr namâzı erkek ve kadın hakkında sâbit demek olduğu gibi, ***"Ehline namâzı emret. Kendin de ona sebât ile devâm eyle. Biz senden bir rızk istemiyoruz. Seni biz rızıklandırırız. Âkıbet takvânındır"***(Tâhâ:132) âyeti gereğince, uyanık olanların uykudakileri uyandırmalarını mûcib olacak derecede müekked bir ibâdet olmuş oluyor.

٤ــ باب لِيَجْعَلْ آخِرَ صَلاَتِهِ وِتْراً

4- BÂB : MUSALLÎ NAMÂZININ SONUNU VİTR YAPSIN

٨ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ عن عُبَيْدِ اللهِ قال حدّثني نافِعٌ عنْ عَبْدِ اللهِ عنِ النبيِّ ﷺ قال اجْعَلُوا آخِرَ صَلاَتِكُمْ بِاللَّيْلِ وِتْراً *

8-....... Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Geceleyin namâzınızın sonunu vitr yapınız"* buyurmuştur [18].

٥ــ باب الوِتْرِ عَلَى الدَّابَّةِ

5- BİNEK HAYVANI ÜZERİNDE VİTR NAMÂZI BÂBI

---

18 Bu hadîse ve yine İbn Umer'in " الوِتْرُ رَكْعَةٌ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ = *Vitr, gecenin sonunda bir rek'attir"* merfû' hadîsine ve Peygamber'in teheccüd namâzları hakkında rivâyetlere bakarak Şâfiîler ile Hanbelîler, vitr namâzının en azı bir, en çoğu on bir ve en kemâllisinin en azı üç rek'attır demişlerdir. Ebû Hanîfe, bir selâmda çıkılmak üzere üç rek'at olduğuna, artık eksik olamıyacağına kaaildir. Mâlik'e göre ise, daha evvel selâm ile fasledilmiş çift rek'atlı bir namâz kılınmış olmak şartıyle tek rek'attir. Çift namâzın hudûdu yoktur ve ikiden daha az olamaz. *Maahâzâ* müsâfirin çift namâzdan vazgeçerek bir tek rek'at ile vitr kılmasının cevâzı da İmâm Mâlik'ten rivâyet edilmiştir. Tek rek'at ile namâz kıldıkları Ebû Bekr, Umer, Usmân, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, İbn Abbâs, Muâviye, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbnu'z-Zubeyr, Âişe -Allah onların hepsinden râzı olsun-'den de nakl olunuyor...

Vitr, akşâm namâzı gibi bir selâm ile üç rek'at olduğuna, Ebû Hanîfe gibi Umer ibn Abdilazîz, Sufyân es-Sevrî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Abdullah ibn Mubârek de kaail olmuşlardır. Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Mes'ûd, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn Sâbit, Enes ibn Mâlik, Ebû Umâme ile Huzeyfe'nin ve Yedi Fakîh'in, hattâ Umer ibn Hattâb'ın da -Allah onların hepsinden râzı olsun- mezhebi bu olduğu rivâyet edilmiştir. Bunlar, evvelki mezheb sâhiblerine hüccet olan hadîslerdeki vitr lâfzının tek rek'at ma'nâsına gelmek ihtimâli olduğu kadar, çift ile berâber kılınmış tek rek'at ma'nâsını da muhtemildir, derler... (*Tecrîd Ter.*, II,347-348).

Bundan, vitri te'hîr etmenin müstehâb olduğu anlaşılır. Hikmeti de -Allâhu a'lem- gece vakti kılınan namâzların başlangıcı ve sonu tek olmaktır. Gecenin ilk namâzı olan akşâm namâzı tek rek'atlı olduğundan, gece tâatinin hitâmında başlangıcına benzemek için tek rek'atlı olmak müşâkelede en münâsib olmuş olur. Gecenin girmesiyle berâber tek rak'atlı bir namâz ile ibâdete başlamaktaki ilâhî sırr her ne ise, ihtitâmına da teşmîl ediliyor demektir. Amellerin ibtidâ ve intihâsındaki, fevâtih ile havâtimindeki ehemmiyet, vasattan ziyâde olduğu ***"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın sâatlerinde dosdoğru namâz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür"***(Hûd:114) âyeti ve Câbir'den naklolunan hadîste " فَإِنَّ آخِرَ اللَّيْلِ مَشْهُودَةٌ = *Çünkü gecenin sonu şâhidlidir"* buyurulmuş olması delâletiyle, gündüzün evveli ve sonu ile gecenin sonunda duânın kabûl edileceği daha ümîdli olduğu içindir... *(Tecrîd Ter.*,III,224).

٩ـ حدّثنا إسْماعيلُ قال حدّثنى مالِكٌ عنْ أبى بَكْرِ بنِ عُمَرَ بنِ عَبْدِالرَّحْمٰنِ بنِ عَبْدِاللهِ بنِ عُمَرَ بنِ الخَطَّابِ عنْ سَعِيدِ بنِ يَسَارٍ أنَّهُ قال كُنْتُ أسِيرُ مَعَ عَبْدِ اللهِ بنِ عُمَرَ بِطَرِيقِ مَكَّةَ فقال سَعِيدٌ فَلَمَّا خَشِيتُ الصُّبْحَ نَزَلْتُ فأوْتَرْتُ ثُمَّ لِحَقْتُهُ فقالَ عَبْدُاللهِ بنُ عُمَرَ أيْنَ كُنْتَ فَقُلْتُ خَشِيتُ الصُّبْحَ فَنَزَلْتُ فأوتَرْتُ فقال عَبْدُاللهِ ألَيْسَ لَكَ فِى رسولِ اللهِ ﷺ أسْوَةٌ حَسَنَةٌ فَقُلْتُ بَلَى واللهِ قال فإنَّ رسولَ اللهِ ﷺ كانَ يُوتِرُ عَلَى البَعيرِ *

9-....... Saîd ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Umer ile birlikte Mekke yolunda gece sefer ediyordum. Yine Saîd dedi ki: Sabâh vakti yakın mı diye şübhe edince devemden indim ve vitr namâzını kıldım. Sonra Abdullah ibn Umer'e yetiştim. Abdullah ibn Umer: Nerede idin? diye sordu. Ben de: Sabâh olacağından endîşe ettim de inip vitr namâzını kıldım, dedim. Bunun üzerine Abdullah: Allah'ın Elçisi'nde senin için güzel bir örnek yok mu? dedi. Ben: Evet, vallâhi vardır, dedim. Abdullah: Muhakkak Rasûlullah (S) deve üzerinde vitr namâzı kılar idi, dedi [19].

٦ـ بابُ الوِتْرِ فِى السَّفَرِ

6- SEFER ESNÂSINDA VİTR NAMÂZI BÂBI

١٠ـ حدّثنا مُوسٰى بنُ إسْماعِيلَ قال حدّثنا جُوَيْرِيَةُ بنُ أسْماءَ عنْ نافِعٍ عنِ ابنِ عُمَرَ قال كان النبىُّ ﷺ يُصَلِّى فِى السَّفَرِ عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ بِهِ يُومِىءُ إيمَاءً صَلاَةَ اللَّيْلِ إلاَّ الفَرَائِضَ ويُوتِرُ عَلَى رَاحِلَتِهِ *

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sefer esnâsında binek devesi üzerinde, deve yönünü hangi cihete çevirirse çevirsin namâz kılardı. Farzlardan başka gece namâzını îmâ ederek edâ ederdi. Vitr namâzını da binek devesi üzerinde kılardı [20].

---

19 Bu hadîsteki "Allah Elçisinde en güzel örnek" düstûru, Alî ile İbn Abbâs'tan da rivâyet edilmiştir.

20 Bu hadîste, farzlardan başka olan gece namâzının ve bu arada vitr namâzının binek üzerinde kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir. Gerek bu hadîs, gerek bundan önceki hadîs ile evvelâ seferde vitrin meşrûiyyeti sâbit oluyor. İkinci olarak, sefer esnâsında binek üzerinde ve binek ne tarafa yönelirse yönelsin îmâ ile nâfile kılmak cevâzı sâbit oluyor... Üçüncü olarak, "Farzlar müstesnâ" şeklindeki istisnâ kaydına göre, zarûretsiz farz namâzlarının hayvan üzerinde kı-

٧ ـ باب القنوت قبل الركوع وبعده

7- RUKÛ'DAN EVVEL VE SONRA KUNÛT'UN MEŞRÛLUĞU BÂBI [21]

١١ ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا حَمَّادُ بنُ زَيْدٍ عن أيُّوبَ عن مُحَمَّدٍ قال سُئِلَ أنَسٌ أقَنَتَ النبيُّ ﷺ في الصُّبحِ قال نَعَمْ فقيلَ لَهُ أوَقَنَتَ قَبْلَ الرُّكُوعِ قال قَنَتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ يَسِيراً *

11-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânî)'den; o da Muhammed (ibn Sîrîn)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Peygamber (S) sabâh namâzında kunût duâsını okudu mu? diye soruldu. O da: Evet, dedi [22]. Bunun üzerine kendisine: Rukû'-

---

lınmasının câiz olmadığı anlaşılıyor. Özürlü olan ise farzını hayvan üzerinde de kılabilir.

Râtibe sünnetleri de bu husûsta tatavvu' hükmündedir. Ancak Ebû Hanîfe'ye göre, sabâhın sünneti için hayvandan inmek gerekir. Dördüncü olarak bu iki hadîs, vitrin vucûbuna kaail olmayanların tutundukları hüccetlerdendir. Bunlara göre, vitr vâcib olmadığı için, binek üzerinde kılınmış ve seferde farzlar terk olunmadığı gibi bu da terk buyurulmadığından, diğer sünnetlerden daha müekked bir sünnet olmuştur.

21 Bu bâb, aslında sabâh namâzı bâblarının mutaallaklarındandır. Çünkü burada gelen hadîsler, sabâh namâzındaki Kunût'a delâlet etmektedirler. Bâbın burada getirilmesi bir kısım âlimlerin vitr'de Kunût'a kaail olmaları i'tibârıyledir. Sonra mezhebler Kunût hakkında ayrı ayrı görüştedirler: Hanefîler'e göre sabâh namâzında aslâ Kunût yoktur. Mâlik'e göre sabâh namâzında Kunût vardır, fakat rukû'dan evveldir...(*Şerhu Terâcimi Ebvâb*...,s.90).

22. Kunût'un bir çok ma'nâları vardır:
* Tâat ki, *Kaanit,* Allah'a muti' demek olur;
* *Huşû!* Namâzda kunût, huşû' ma'nâsına gelir.
* Mutlaka namâz ki, *kaanit,* musallî demektir;
* *Duâ.* Bildiğimiz Kunût Duâsı gibi;
* İbâdet;
* Namâzda kıyâm;
* Namâzda uzunca ayakta durma; " افضل الصلاة طول القنوت = *Namâzın efdalı kunûtu uzun olandır"* sahîh hadîsinde olduğu gibi. Bu hadîste kunût, kıyâm uzunluğu ma'nâsındadır. " أمَّنْ هُوَ قانِتٌ آناءَ اللَّيلِ ساجداً و قائماً يَحْذَرُ الآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ = ***Yoksâ o âhiretten korkarak, Rabb'inin rahmetini umarak gecenin sâatlerinde secdeye kapanır, kıyâmda durur bir hâlde tâat ve ibâdet eden kimse gibi midir...*** " (ez-Zumer: 9) âyetindeki *kaanit* ise musallî ma'nâsına geldiği gibi, hâşi', âbid, namâzın kıyâmında çok okuyan ma'nâlarına da gelir ve hepsi de yakışır.
* *Sükût.* Zeyd ibn Erkam'ın "Evvelleri biz namâzda konuşurduk. وَقُومُوا لِلّهِ قانِتِينَ = (Namâzda) ***Allah için kaanitler olarak durunuz***'(el-Bakara:238) âyeti inince, namâzda kelâm etmemekle me'mûr olduk" (Buhârî, Müslim) demesi, kunûtun bu son ma'nâsına hüccettir.

Bu hadîsteki suâl, sabâh namâzına âid olduğu için kıyâmda iken Kur'ân'ı

dan evvel mi kunût yaptı? diye soruldu. O da: Az müddet sürmek üzere rukû'dan sonra kunût yaptı, dedi [23].

١٢ــ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا عَبْدُ الوَاحِدِ قال حدّثنا عاصِمٌ قال سألْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ عنِ القُنُوتِ فَقال قَدْ كانَ القُنُوتُ قُلْتُ قَبْلَ الرُّكُوعِ أوْ بَعْدَهُ قال قَبْلَهُ قال فإنَّ فُلاَناً أخبرني عَنْكَ أنَّكَ قُلْتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ فقال كَذَبَ إنَّمَا قَنَتَ رسولُ اللهِ ﷺ بَعْدَ الرُّكُوعِ شَهْراً أُرَاهُ كانَ بَعَثَ قَوْماً يُقَالُ لَهُمُ القُرَّاءُ زُهاءَ سَبْعينَ رجُلاً إلَى قَوْمٍ مِنَ المشْرِكِينَ دُونَ اولَئِكَ وكانَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ رسولِ اللهِ ﷺ عَهْدٌ فَقَنَتَ رسولُ اللهِ ﷺ شَهْراً يَدْعُو عَلَيْهِمْ * أخبرنا أحْمَدُ بنُ يُونُسَ قال حدّثنا زَائِدَةُ عنِ التَّيمِيِّ عنْ أبى مِجْلَزٍ عنْ أنَسٍ قال قَنَتَ النبيُّ ﷺ شَهْراً يَدْعُو عَلَى رِعْلٍ وَذَكْوَانَ * حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا

çokça okur muydu? ma'nâsına bir suâl olduğu, hâtıra gelebilirse de, ikinci defa vâkı' olan suâl ve cevâbdan bahis konusu kunûtun, rukû'dan evvel veyâ sonra okunmuş bir duâ olduğu apaçık anlaşılıyor.

23 Enes'in Muhammed ibn Sîrîn tarîkınden rivâyet edilen bu hadîste kunûtun yeri rukû'dan sonra gösterilmiş ise de, bundan sonraki hadîste rukû'dan evvel gibi gösterilip yalnız bir ay kadar müddet rukû'dan evvel kunût yapılmış olduğundan beyânı da buradaki " يسيراً = Az süren bir müddet" ta'bîrinin tefsîri yerine geçmiş olur. Bununla berâber dikkat edilirse Enes'in gerek bu ve gerek gelecek rivâyete göre yalnız mühim hâdise üzerine bir ay rukû'dan sonra kunût yapılmış olduğunu haber verip, ne o hâdiseden evvel veyâ sonra kunût yapılıp yapılmadığından, ne de başka zamânlarda kunût yapılmış ise bunun rukû'dan evvel veyâ sonra olduğundan, sâkittir.

Kunûtun yeri, İmâm Şâfiî'ye göre buradaki İbn Sîrîn rivâyetine uygun olarak rukû'dan sonra; İmâm Mâlik'e göre ise Âsım ibn Süleymân tarîkınden gelen müteâkıb Enes hadîsine uygun olarak rukû'dan evveldir. Gerek sabâh ve gerek vitr namâzında duânın rukû'dan evvel de, sonra da edildiğine dâir rivâyetler müteârız ve her ikisi de sahîh olan Enes hadîsinin de iki tarîkden birbirine zıd iki vecihle rivâyet edilmiş olması, kunûtun yeri hakkında her iki tarafın kendi mezheblerine hadîs ile ihticâc edebilmelerine mâni'dir. Sabâh namâzındaki kunût, İmâm Şâfiî ile İmâm Mâlik'e göre sünnettir. İmâm Şâfiî, Râşid Halîfeler'in dördünün de sabâh namâzında kunût duâsı okuduklarını rivâyet etmiştir. Ebû Hanîfe ile Abdullah ibn Mubârek'e göre ise, sabâh namâzında sünnet değildir. İmâm Ahmed: Yalnız imâmlar orduları için kunût duâsına sabâh namâzında devâm ile mükelleftirler. Başkalarının da bunu yapmasında be's yoktur, demiştir.

Vitrin son rek'atında da kunût sünnettir. Ancak Şâfiî ve Mâlik'in meşhûr kavline göre yalnız ramazânın son yarısında sünnettir. Kûfe İmâmları ile Ahmed, Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Mubârek, İshâk ibn Râhûye'ye göre bütün senenin her gecesinde vitr kunûtu vardır. Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir de.. *(Tecrîd Ter.*,III,230-231).

إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ الْقُنُوتُ فِي الْمَغْرِبِ وَالْفَجْرِ *

12- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsım ibn Süleymân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e kunût hakkında suâl sordum. Enes: Muhakkak kunût vardır, dedi. Ben: Kunût rukû'dan evvel mi, yâhud sonra mı idi? dedim. Enes: Rukû'dan evvel idi, dedi. Âsım: Fulân kimse senden rivâyet ederek bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra idi demişsin (buna ne dersin)? dedi. Bunun üzerine Enes: O yanlış söylemiştir [24]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalnız bir ay kunût yaptı. Bu kunûtun sebebi şu oldu zannederim: Peygamber (S) takriben yetmiş kişiye varan ve kendilerine Kurrâ adı verilen bir takım insanları, müşriklerden bir kavmin yanına göndermişti. O kurrâ, sayıca müşriklerden az idiler, (bunun için onların eliyle helâk olmuşlardı). O müşrikler ile Rasûlullah arasında bir ahd de vardı. Rasûlullah bir ay o müşrikler aleyhine duâ ederek kunût yaptı.

Yine (bu isnâdla) bize Ahmed ibn Yûnus haber verip şöyle dedi: Bize Zâide ibn Kudâme, et-Teymî Süleymân ibn Tarhân'dan; o da Ebû Mıclez'den haber verdi. Enes: Peygamber (S) Rı'l ve Zekvân kabîleleri aleyhine bir ay duâ ederek kunût yaptı, demiştir [25].

Yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. Enes: Kunût (vaktiyle) akşâm ve sabâh namâzlarında idi, demiştir [26].

***Hâtime:* Vitr bâbları, 15 merfû' hadîs ihtivâ etti. Bunlardan bir tânesi muallaktır. Burada ve daha öncekiler içinde mükerrer olanlar 8 tânedir. Buraya hâlis, 7 hadîstir. Bunları tahrîc etmekte Müslim Buhârî'ye muvâfakat etti. Burada 3 tâne de mevsûl âsâr vardır. Vallâhu a'lem (İbn Hacer).**

---

24 Enes'in " كَذَبَ = Kezebe" ta'bîri "yanlış söyledi" diye terceme edildi. Kizib, yalan söylemek ma'nâsına geldiği gibi, Hicâzlılar lugâtında hatâ etmek, yanılmak ma'nâsına da kullanılır. Onların lugat örfünde vâkıa mutâbık olmayan söz -söyleyeni ister müteammid, ister muhti' olsun- kizibdir. Hadîs kitâblarında sıkalardan olan zâtlar hakkında akrânları tarafından bâzı kerre " كَذَبَ فُلَانٌ = gibi ta'bîrler kullanılması hep bu örfe göre "hatâ etti" ma'nâsınadır. (*Tecrîd Ter.*,III, 234).

Kunûtun yeri hakkında sahâbî âlimleri arasında da ihtilâf vardır. Bu ihtilâf ise mubâh ihtilâf nev'indendir.

25 Bi'ru Maûne fâciası ile geniş bilgiler Mağâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu acıklı hâdise üzerine Peygamber bir ay kadar o zâlim kabîleler aleyhine kunût yapıp, bedduâ etmişti.

26 Bu hadîsten (ve benzeri olarak daha önce geçen hadîslerden) akşâm namâzı ku-

nûtunun bi'l-icmâ mensûh olduğu, sabâh namâzı kunûtunun neshinde ise ihtilâf olduğu öğrenilmiştir.

Müslim ile Ebû Dâvûd'un Berâ ibn Âzib ile İbn Abbâs'tan rivâyet ettikleri hadîsler, farz namâzların hepsinde kunût yapıldığını isbât etmektedir. Ancak sonradan terk buyurulduğuna göre, farzlarda kunût mensûh olmuştur.

Me'sûr Olan Kunût Duâları

Me'sûr (ya'nî nakledilmiş) olan kunût duâları birkaç tânedir. Bunlar arasında rivâyet bakımından en kuvvetlisi Şâfiîler'in sabâh namâzında okudukları şu duâdır: قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا: عَلَّمَنِي جَدِّي رَسُولُ اللهِ ص كَلِمَاتٍ أَقُولُهُنَّ فِي قُنُوتِ الْوِتْرِ: اَللّٰهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ إِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضٰى عَلَيْكَ إِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلٰى مَا قَضَيْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ

"Hasen ibn Alî (R) şöyle dedi: Dedem Rasûlullah (S) vitr kunûtunda söyleyeyim diye bana şu kelimeleri öğretti:

"Yâ Allah, hidâyet ettiklerin arasında bana da hidâyet et. Dünyâda, ukbâda derdden âzâd ettiklerin içinde beni de âzâd et. Sevdiklerin arasında beni de sev. Bana her neyi bağışlarsan dâim et ve gittikçe artır. Hükmettiğin herhangi bir şerrden beni koru. Zîrâ hükmeden Sen'sin. Sana karşı hükmedilemez. Senin sevdiğin zelîl kalmaz, düşmânı olduğun kimse de azîz olmaz. Yücesin, âlîsin Rabb'ımız! Her neye hüküm ve kazân taalluk ederse hamd Sana. (Her ne ettimse) Sen'den mağfiret dilerim. Sana tevbe ve rucû' ederim"! (Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî).

Nesâî'nin rivâyetinde duânın sonunda "صَلَّى اللهُ عَلَى النَّبِيِّ مُحَمَّدٍ" ziyâdesi de vardır ki, salâtu selâm, evvelce edilen duâların kabûlüne vesîle olur.

Hanefîler'in vitr'de her gece, Şâfiîler'in ise yalnız ramazânın son yarısında okudukları duâ şudur: اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِينُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنَسْتَهْدِيكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِي عَلَيْكَ الْخَيْرَ كُلَّهُ نَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَفْجُرُكَ.

اَللّٰهُمَّ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّي وَنَسْجُدُ وَإِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ نَرْجُو رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰى عَذَابَكَ إِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ

Bu, el-Kütübü's-Sitte'de yok ise de, Abdurrazzâk, Muhammed ibn Nasr, Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe'nin rivâyetlerinde bu duâları Umer ile Alî'nin fecr namâzında okudukları anlaşılıyor.

بسم الله الرحمن الرحيم

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

١٥ــ كِتَابُ الاسْتِسْقَاءِ

15- KİTÂBU'L-İSTİSKAA

(Yağmur Duâsı Kitâbı) [1]

١ــ بابُ الاسْتِسْقَاءِ وخُرُوجِ النبيِّ ﷺ فِي الاسْتِسْقَاءِ

1- YAĞMUR İSTEME DUÂSI [2] VE PEYGAMBER(S)'İN YAĞMUR İSTEME DUÂSINA ÇIKMASI BÂBI

١ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِاللهِ بنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ عَبَّادِ بنِ تَمِيمٍ عَنْ عَمِّهِ قال خَرَجَ النبيُّ ﷺ يَسْتَسْقِي وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ *

---

1 Ebu'l-Vakt ile Asîlî nushalarında Kitâbu'l-İstiskaa, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivâyetinde Ebvâbu'l-İstiskaa şeklindedir. Bâzı rivâyetlerde müfred olarak Bâbu'l-İstiskaa şeklinde ve Besmele'sizdir (İbn Hacer, Kastallânî).

2 *es-Sakyu, et-Teskıyetu ve'l-İskaau* bir ma'nâyadır, suvarmak ve su içirmek demektir. Bâzıları bunları farkedip, saky ve teskıye, su içirmeğe; iskaa ise suya delâlet etmeye mahsûstur dediler..

el-İstiskaa, bir adamın karnında es-sıkyu dedikleri, zikrolunan su birikmekle müsteskaa olmak ma'nâsınadır ki, bir hastalıktır; tıb kitâblarında açıklanmıştır. Ve bir adamdan içecek su istemek ma'nâsınadır... *(Kaamûs Ter.).*

Burada maksûd olan beldeleri ve kulları feyizli ve bereketli yağmurlarla suya kandırmasını Razzâku Âlem olan Allah Taâlâ'dan niyâz eylemekten ibârettir. Bu diyâr ahâlîsi ona "Yağmur Duâsı" der. İhtiyac zamânında Rabbu'l-Âlemîn'in nihâyetsiz lûtuf ve kereminden böyle niyâzda bulunmak, dînimizde meşrû kılınmış husûslardandır.

1-....... Abdullah ibn Zeyd [3] şöyle demiştir: Peygamber (R) yağmur isteme duâsı yapmak üzere (namâzgâha) çıktı [4] ve ridâsını tahvîl etti [5].

Mü'minin hâcetini arz edeceği yegâne merci' Allah'tır. Duânın kendisi ve Hâlık'a fakîrliğini arzetmek ibâdettir. Yüce Allah, Kitâb'ında: " اُدْعُونِى اَسْتَجِبْ لَكُمْ اِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عبادتى سيدخلون جهنم داخرين = ***Bana duâ ediniz ki, dileğinizi vereyim. Duâ ile olsun ibâdet etmekten yüksünenler, sonra zelîl ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir*** " (Gâfir: 60); kezâ: " اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاهُ = ***Muztarr kalanın duâ ve istirhâm ettiğinde imdâdına yetişen, duâsına cevâb veren O'ndan başka kimdir ki*** " (en-Neml: 62) buyurmuştur.

Bu duâ için hazırlık olmak üzere, dargınların barışmaları, herkesin istiğfâr ve ettiklerine tevbe, köle âzâdı ve sadaka gibi hayır vecihlerine yönelip Allah'a yaklaşmaya çalışmaları, zulümlerden vazgeçmeleri, yânî can, ırz vę mal gibi kullarla ilgili haklardan dolayı halâllaşmaları mendûbdur. Zîrâ Yüce Allah, Kitâbı'ında, Hûd Peygamber'den: " ياقوم استغفروا ربكم ثم توبوا اليه يرسل السماءَ عليكم مِدراراً = ***Ey kavmim, Rabb'inizden mağfiret dileyiniz, sonra O'na tevbe ediniz ki, üzerinize yağmuru bol bol yağdırsın*** " (Hûd: 52); استغفروا ربكم انه كان غفاراً يرسل السماءَ عليكم مدراراً. ويُمْددكم بِاَمْوالٍ وَبَنِينَ ويجعل لكم جنات ويجعل لكم انهاراً = (Ey insanlar) ***artık Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir.*** (O sâyede) ***gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır*** " (Nûh; 10-12) buyuruyor.

Binâenaleyh arasıra edilen yağmur isteme duâlarında olduğu gibi- günâhlar ve ma'siyetlerimizden ve bilmediğimiz bir hikmetten dolayı tevbe ve istiğfârımız, niyâz ve istirhâmımız istenen semereyi vermese de, yine Allah'a karşı tezellül ve aczimizi ikrâr fâidesi vardır ki, o da yaratılış gâyemize göre hareket ve kemâl gâyemize göre doğru bir adım daha yaklaşmak demektir. Bununla berâber ilâhî rahmete gönül bağlamak, icrâsı mu'tâd olan tabiî sebeblerin hiçbirini geri bırakmayı gerektirmez.. (*Tecrîd Ter.*,III,249-262).

Yağmur isteme duâsı, namâzı ve hutbesi ile bu husûstaki diğer işler ve bunlarla ilgili tafsîlât, geniş şerhlerden ve fıkıh kitâblarından okunabilir.

3 Bu Abdullah ibn Zeyd, ezân hadîsinde geçen Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih değildir. Bu zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsım ibn Ka'b el-Mâzenî el-Ensârî'dir (Buhârî, aynı kitâb, 7. hadîs).

4 Bu söz, yağmur isteme duâsının meşrûiyetini isbât eder. Nitekim mesnûn olduğu müslümânlar arasında, üzerinde icmâ edilmiş bir husûstur. Buhârî'nin diğer rivâyetlerinde " خرج الى المصلى فاستقى = Namâzgâha çıktı ve yağmur isteme duâsı yaptı" denildiği için, tercemede "namâzgâha" sözü parantez içinde olarak ilâve edildi.

5 Buhârî'nin diğer iki ve Müslim'in bir tarîkından gelen rivâyetlerde "havvele" yerine, hemen hemen aynı ma'nâya olan "kallebe" ta'bîri kullanılmıştır. Ebû Dâvûd'un Zuhrî rivâyetinde "Ridânın sağ yanını, sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalbetti" denildiğine göre, "kalb" rivâyetleri de "havvele" ma'nâsınadır.

٢ـ بابُ دُعاءِ النبيِّ ﷺ اجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ

2- PEYGAMBER(S)'İN: "Yâ Allah, içinde bulundukları) *bu yılları onlara, Yûsuf Peygamber'in yılları gibi kıtlık yılları yap*" DİYE DUÂ ETMESİ BÂBI

٢ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ قال حدّثنا مُغِيرَةُ بنُ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ عنْ أبِي الزِّنادِ عنِ الأَعْرَجِ عنْ أبِي هُرَيْرَةَ أنَّ النبيَّ ﷺ كانَ إذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ الآخِرَةِ يَقُولُ اللَّهُمَّ أَنْجِ عَيَّاشَ بنَ أبِي رَبِيعَةَ اللَّهُمَّ أَنْجِ سَلَمَةَ بنَ هِشَامٍ اللَّهُمَّ أَنْجِ الوَلِيدَ بنَ الوَلِيدِ اللَّهُمَّ أَنْجِ المُسْتَضْعَفِينَ مِنَ المُؤْمِنِينَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ وَأنَّ النبيَّ ﷺ قال غِفَارُ غَفَرَ اللهُ لَهَا وأسْلَمُ سالَمَهَا اللهُ * قال ابنُ أبِي الزِّنادِ عنْ أبِيهِ هٰذَا كُلُّهُ فِي الصُّبْحِ *

2-....... Bize Mugîre ibnu Abdirrahmân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) son rukû'dan başını kaldırdığı zamân şöyle der idi: *"Yâ Allah! Ayyâş ibn Rabîa'yı kurtar. Yâ Allah! Selemete'bne Hişâm'ı kurtar. Yâ Allah! el-Velîd ibnu'l-Velîd'i kurtar. Yâ Allah!* (Kâfirler elinde bunalıp) *zaîf ve âciz görülen diğer mü'minleri kurtar! Yâ Allah! Mudâr* (kâfirleri) *üstüne baskını daha da şiddetlendir. Yâ Allah!* (İçinde bulundukları) *bu yılları onlara Yûsuf Peygamber'in yılları gibi kıtlık yılları yap!"* [6].

Ve yine Peygamber şöyle dedi: *"Ğıfâr kabîlesine gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eslem kabîlesi ile de Allah musâlim olsun, yânî barışık gitsin"* [7].

---

6 Yûsuf Peygamber'in haber verdiği bu kıtlık yılları, Yûsuf Sûresi, 43-49. âyetlerinde geçmektedir.

7 Bu hadîsin yağmur duâsıyle münâsebeti, Buhârî'ye göre, şudur:

Bâzı kabîleler ile muayyen şahıslar aleyhine, diğer bir takımlarının lehine duâ buyurulmasından, kâfirler aleyhine duânın ve yağmur duâsında da böyle yapmanın câiz olduğunu anlatmak içindir. Kunût duâsında ve sâir vakitlerde olduğu gibi, yağmur isteme duâsında da İslâm ve müslümânlar aleyhinde olanların aleyhine duâ, meşrû'dur. Kâfirlerin kıtlığa uğramaları, zaîf olmalarını ve binâenaleyh müslümânlara tecâvüze vakit bulamamalarını intâc eder. Buhârî bu hadîsi burada işte bu mulâhaza ile tekrâr etmiştir. Yoksa hadîste yağmur duâsına dâir bir söz geçmiyor.

Hadîsin en son cümlelerindeki mâzî sigâları, ihbârî ma'nâsına da, duâ ma'nâsına da gelebilir. Hadîsin üst tarafı duâ olması karînesiyle, mâba'dı da duâ olarak terceme edilmiştir.

İbnu Ebî'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan olmak üzere: Bu duânın hepsi sabâh namâzı içinde idi, demiştir.

٣ـــ حدّثنا عُثْمانُ بنُ أبى شَيْبَةَ قال حدّثنا جَرِيرٌ عنْ مَنصُورٍ عنْ أبى
الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ قال كُنَّا عنْدَ عَبْدِاللهِ فقال إنَّ النبىَّ ﷺ لَمَّا رَأى مِنَ
النَّاسِ إدْباراً قال اللَّهُمَّ سَبْعٌ كَسَبْعِ يُوسُفَ فاخَذَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلَّ شَيْءٍ
حَتَّى أكَلُوا الجُلُودَ وَالمَيْتَةَ وَالجيَفَ وَيَنْظُرُ أحَدُهُمْ إلَى السَّماءِ فَيَرَى الدُّخانَ
مِنَ الجُوعِ فأتاهُ أبُو سُفْيَانَ فقالَ يامُحَمَّدُ إنَّكَ تأْمُرُ بِطَاعَةِ اللهِ وَبِصِلَةِ الرَّحِمِ
وَإنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا فادْعُ اللهَ لَهُمْ قال اللهُ تَعالى فارْتَقِبْ يَوْمَ تأْتِى السَّماءُ
بِدُخانٍ مُبِينٍ إلَى قَوْلِهِ عائِدُونَ يَوْمَ نَبْطِشُ البَطْشَةَ الكُبْرَى فالْبَطْشَةُ يَوْمَ بَدْرٍ
وقَدْ مَضَتِ الدُّخانُ والبَطْشَةُ وَاللِّزَامُ وآيَةُ الرُّومِ *

3-....... Mesrûk şöyle demiştir: Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yanında bulunuyorduk. O şöyle dedi: Peygamber (S) insanlarda (yânî Kureyş'te İslâm'a karşı) aleyhdârlık görünce: "*Yâ Allah!*(Bunlar hakkındaki dileğim) *Yûsuf Peygamber'in yedi kıtlık seneleri gibi yedi senedir*" dedi. Bunun üzerine onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, her şeyi kökünden kuruttu (bütün bitkileri yok etti). O derecede ki, her çeşit hayvân derilerini, ölü hayvân etlerini hem de kokmuşlarını yediler. Onlardan biri gökyüzüne bakınca açlıktan dolayı (gözleri ortalığı) duman görürdü. Derken Ebû Sufyân Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muhammed, Sen Allah'a tâatı ve hısımlara ilgiyi emredip duruyorsun. Kavmin ise helâk oldu. Artık onlar için Allah'a duâ et, dedi. Yüce Allah şöyle buyurdu: ***"O hâlde semânın ap-âşikâr bir duman getireceği günü gözetle.*** (Öyle bir duman ki) ***insanları saracaktır o. Bu pek yaman bir azâb*** (diyecekler). ***Ey Rabb'imiz, bizden bu azâbı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz. Onlar için düşünüp, ibret almak nerede? Kendilerine*** (hakîkatleri) ***açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde, yine O'ndan yüz çevirdiler. Bir öğretilmiş, bir mecnûn dediler. Biz bu azâbı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız. Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz*** (onlardan) ***intikaam alıcılarız"*** (ed-Duhân; 10-16). Batşe, Bedr günü olandır. Demek ki Duhân da, Batşe de, Lizâm da, Rûm âyeti de (meydana gelmiş ve) geçmiştir [8].

---

8 Burada dört âyet zikredilmiştir; hâlbuki İbn Mes'ûd'un diğer rivâyetlerinde o zamân beş âyetin geçmiş olduğu haber verilmektedir: Lizâm, Rûm, Batşe, Kamer, Duhân. Duhân ile Batşe'nin ne olduğu görüldü. Lizâm, Kureyş reîslerinden yetmişinin müslümânlara esîr düşmesidir. Kamer, ayın ikiye ayrılmasıdır.

٣ــ بابُ سُؤالِ النَّاسِ الإمامَ الاسْتِسْقاءَ إذَا قَحَطُوا

3- YAĞMURSUZ KALDIKLARI ZAMÂN İNSANLARIN İMÂMDAN (YÂNÎ EN BÜYÜK ÂMİRLERİNDEN) YAĞMUR DUÂSI YAPMASINI İSTEMELERİ BÂBI

٤ــ حدّثنا عَمْرُو بنُ عَلِيٍّ قال حدّثنا أبُو قُتَيْبَةَ قال حدّثنا عَبْدُ الرَّحْمنِ بنُ عَبْدِاللهِ بنِ دِينَارٍ عنْ أبِيهِ قال سَمِعْتُ ابنَ عُمَرَ يَتَمَثَّلُ بِشِعْرِ أبِي طالِبٍ * وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الغَمَامُ بِوَجْهِهِ * ثِمَالُ اليَتَامَى عِصْمَةٌ لِلأَرَامِلِ

وقال عُمَرُ بنُ حَمْزَةَ حدّثنا سالِمٌ عنْ أبِيهِ رُبَّمَا ذَكَرْتُ قَوْلَ الشَّاعِرِ وأنا أنْظُرُ إلَى وَجْهِ النبيِّ ﷺ يَسْتَسْقِي فَمَا يَنْزِلُ حَتَّى يَجِيشَ كُلُّ مِيزَابٍ * وأبْيَضُ يُسْتَسْقَى الغَمَامُ بِوَجْهِهِ * ثِمَالُ اليَتَامَى عِصْمَةٌ لِلأَرَامِلِ وهُوَ قَوْلُ أبِي طالِبٍ *

4-....... Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Dînâr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'i, Ebû Tâlib'in şu şiirini mesel edinerek okuduğunu işittim:

وَمَا تَرْكُ قَوْمٍ لَا أَبَالَكَ سَيِّداً   يَحُوطُ الذِمارَ غَيْرَ ذَرِبٍ مُوَاكِلِ
وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الغَمَامُ بِوَجْهِهِ   ثِمَالُ اليَتَامَى عِصْمَةٌ لِلأَرَامِلِ

(Hey babasız, ırz ve harîmi himâye eden, kötü sözlü olmayıp kimseye de yük teşkîl etmeyen bir efendiyi bir kavmin terketmesi nedir? O öyle bir seyyiddir ki, bembeyazdır; yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur istenir; yetîmlerin yediricisi, dulların koruyucusudur)[9].

Rûm da er-Rûm:1-2 âyetinde haber verilen, Rûm'un İranlılar'a galebesidir.

Bu hadîsin de mevridi Kur'ân'daki Duhân âyetinin tefsîridir. Ebû Sufyân'ın "فَادْعُ اللهَ لَهُمْ = Onlar için Allah'a duâ et" niyâzı üzerine yağmur duâsı yapılmış olması münâsebetiyle "Yağmur İsteme Duâsı Kitâbı" bâbları arasına mükerreren katılmıştır.

9 Beyitteki "وَأَبْيَضُ" lâfzı ref' ve nasb ile rivâyet olunduğu gibi "ثِمَال" ve "عِصْمَةٌ" lâfızları da sıfat ba'de's-sıfat olmak üzere, mansub veyâ merfû'dur. Ref'in vechi "وَهُوَ أَبْيَضُ" takdîrinde mahzûf mubtedânın haberi olması, nasbın vechi ise kasîdenin bundan evvelki beytindeki "سَيِّداً" lâfzına ma'tûf olmasıdır. "وَأَبْيَضُ"nun başındaki vâv, "رُبَّ = Rubbe" ma'nâsına olarak bu lâfızları mecrûr okuyanlar da vardır. Fakat bu vech, o kadar vecîh sayılmamıştır.

Bu kasîdeyi Ebû Tâlib, eş-Şi'b de Benû Hâşim ve Benû Muttalib ile birlikte mahsûr olduğu sırada söylemiştir. Ebû Tâlib Benû Hâşim ile Benû Muttalib'i yanına alarak Şı'bu Ebî Tâlib'e kapandı ve orada üç sene kadar kardeşinin oğlu Muhammed Rasûlullah'ı himâye ederek, akrabâ ve yakınları ile berâber her tür-

Ve Umer ibn Hamze şöyle dedi [10]: Bize Sâlim, babası İbn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber(S)'in (Medîne'de minbere çıkıp) yağmur duâsı yaptığını ve daha inmesine mahal kalmadan olukların gürül gürül coşup aktığını görünce, Rasûlullah'ın mübârek yüzüne baka baka o ma'lûm şâirin:

Ve ebyadu yusteskaa'l-gamâmu bi-vechihi
Simâlu'l-yetâmâ, ısmetun li'l-erâmili...

sözünü nice defalar hatırlamışımdır. (Râvî Abdullah ibn Dînâr el-Adevî dedi ki:) Bu söz Ebû Tâlib'in sözüdür [11].

٥ــ حدّثنا الحَسَنُ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ عَبْدِاللهِ الأنْصَارِيُّ قال حدّثنى أبِى عَبْدُاللهِ بنُ المُثَنَّى عنْ ثُمَامَةَ بنِ عَبْدِ اللهِ ابنِ أَنَسٍ عنْ أَنَسٍ أنَّ عُمَرَ بنَ الخَطَّابِ رضى اللهُ عنه كانَ إذَا قَحَطُوا اسْتَسْقَى بِالْعَبَّاسِ بنِ عَبْدِ المُطَّلِبِ فقال اللّٰهُمَّ إنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إلَيْكَ بِنَبِيِّنَا فَتَسْقِينَا وإنَّا نَتَوَسَّلُ إلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فاسْقِنَا قال فَيُسْقَوْنَ *

---

lü meşakkat ve mahrûmiyete katlandı. Bu muhâsaranın tafsîlâtına siyer ve İslâm târihi kitâblarından bakılabilir.

Ebû Tâlib, 110 beyit kadar olup 93 beyit kadarı İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde bulunan bu kasîdeyi işte o zamân söylemiştir. Ebû Tâlib bu uzun kasîdesinde Kureyş'in ileri gelenleriyle eskiden beri aralarında mevcûd olan samîmîyet ve sevgiden bahsettiği gibi, bâzen kadrlerini yükseltir, bâzen tehdîd eder, bâzen nasîhat, bâzen tevbîh eder. Rasûlullah'ın fazîletlerinden bahseder. Peygamber'in zâtına olan şiddetli mahabbetini beyân ile kendisi de, akrabâsı da toptan mahvolmadıkça düşmanlarına teslîm etmiyeceğini söyler. Hulâsa kasîde, Kureyş ileri gelenlerinin teker teker isimlerini zikrederek, o zamân İslâm'a en büyük düşmanlıkların kimler tarafından açığa çakarıldığını bizlere gösterir (İbn Hişâm, *es-Sîre,* II, "Şi'ru Ebî Tâlib fî ıstı'tâfi Kureyş", 272-280).

10 İbn Umer'in bahsettiği bu yağmur duâsının bir istek üzerine vâkı' olduğunu Enes'ten rivâyet olunan bundan sonraki hadîsin devâmı daha ziyâde isbât etmektedir.

11 Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile İbn Mâce tarafından mevsûlen rivâyet edilmiştir. Buhârî'nin bunu getirmesi, daha evvel zikrettiği mevsûl hadîsten biraz daha tafsilli olmasından ve bir de bunda Peygamber'in zikredilmiş olmasından ileri gelmişe benziyor. Çünkü mevsûl hadîste yalnız İbn Umer'in bu beyit ile temessül ettiği zikredilmiş olup, Peygamber'in yağmur duâsı zikredilmiyor. Muallak hadîsi rivâyet eden zât, İbn Umer'in torunu Umer ibn Hamze'dir. Hakkında Ahmed ile Nesâî söz etmiş oldukları için, rivâyetini Buhârî ta'lîk etmiş demek oluyor. Lâkin bu zât birçok hadîs münekkidi imâmlara göre sıkaattandır. Yalnız bâzılarınca arasıra rivâyette hatâ eder diye, hıfzı cihetinden biraz ma'lûl sayılır. Bu gibi râvîlerin haberleri mutâbaa ve muâdade (yardımlaşma) tarîkiyle "sahîh li-gayrihi" mertebesine varabilir. Nitekim Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce hadîslerini tahrîc etmekte be's görmemişlerdir... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

5-....... Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Abdullah ibnu'l-Musennâ, Sumâme ibnu Abdillah ibni Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti ki, halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zamân, Umer ibnu'l-Hattâb (Peygamber'in amucası) Abbâs ibnu'l-Abdilmuttalib'i vesîle edinerek [12] yağmur duâsı yapar ve duâda: "Yâ Allah, bizler Peygamber'imizi vesîle edinerek Sen'den niyâzda bulunurduk da, Sen bize yağmur ihsân ederdin. (Şimdi de) Peygamber'imizin amucasını vesîle edinerek Sen'den niyâz ediyoruz; bize (yine) yağmur ihsân eyle" der idi [13]. Râvî Enes: (Bu duânın akabinde) kendilerine yağmur ihsân olunurdu, demiştir [14].

---

12 *el-Vesîle, ve'l-Vâsile:* Pâye, rütbe ve yakınlığa denir ki, melikler yanında i'tibâr olunur. Melik yanında onun için vesîle ve vâsile vardır denilir; yânî menzile, derece ve kurbet. Müellif *el-Basâir*'de dedi ki, vesîle hakîkati kendisiyle bir nesneye rağbetle ulaşılacak nesneden ibârettir ve bu tavassuldan daha husûsîdir. Zîrâ bu, rağbeti mutazammındır, ba'dehu bu münâsebetle pâye ve menzilet de kullanıldı.

et-Tevsîl: Hakk Taâlâ dergâhına takarrub edecek amel işlemek..

et-Tevessül: Tefa'ul vezninde tevsîl ma'nâsınadır..*(Kaamûs Ter.).*

Tevessül, vesîle edinmek demektir. Vesîle de, Cevherî'nin beyânına göre âhare takarruba bâdî olan şeye ıtlâk olunur. Şevket ve kudretinden dolayı kendisine yanaşmak müşkil olan bir zâttan matlûbunu kolaylıkla elde etmek için sevdiği bir zâtı araya koymak gibi ki, o aradaki zât (vesîle), işini gördürmek isteyen kimsenin onu araya koyması da, o kudret sâhibi olan zâta aradaki vâsıta ile (tevessül) olmuş olur. Allah'a takarrub için hüsnü zann olunan sâlihler ile tevessül edildiği gibi, sâlih ameller ile de tevessül edilir. Vesîle lâfzı, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Mâide:35 ile el-İsrâ:57'de) de zikredilmektedir.

"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, ona (yaklaşmaya) ***vesîle arayın ve O'nun yolunda savaşın. Tâ ki murâdınıza eresiniz"*** (el-Mâide:35).

13 Abbâs ibnu Abdilmuttalib, Peygamber'in babası Abdullah ibnu Abdilmuttalib'in ana baba bir kardeşi olduğu için, Rasûlullah'a neseben en yakın olan zât idi. Umer'in bunca sahâbe arasında onunla tevessül edişi, işte bu yakınlığı dolayısiyle oluştu.

14 Bu hadîsteki kıssa âmmu'r-Ramâde adıyle ma'rûf olan büyük kıtlık senesi içinde vâkı' olmuştur. Bu kıtlık, hicretin onsekizinci senesinde hacc dönüşü başlayıp dokuz ay sürmüştür. Ramâde, ya ihlâk ma'nâsına olan ramd'den, yâhud da kül ma'nâsına olan remâd'dan türemiştir. O sene Arab Yarımadası'na yağmur yağmadı. Yerler kupkuru kalıp, topraklar kül gibi savruldu. İnsanlar da, hayvanlar da aç kaldı. Umer, Medîne ahâlîsini açlıktan kurtarmak için etraftaki emirlere yazıp, zahîre istedi. Sûriye Emîri Ebû Ubeyde'nin gönderdiği dört bin yük zahîre ile Filistin Emîri Amr ibn Âs'ın Mısır'dan ve denizden gönderdiği bir gemi yükü buğday, Medîneliler'in sıkıntısını biraz hafifletti. Bir taraftan da yağmur duâsı gibi ma'nevî tevessüllerden geri durulmayıp, hadîs metninde zikredildiği üzere, Peygamber'in amucası ile istişfâ' yoluna mürâcaat edilmişti.

Rivâyete göre yağmur duâsı günü Umer, Abbâs'ı da birlikte alıp, Medîne ahâlîsini nâmâzgâha çıkarmış. Abbâs'ı minbere berâber çıkarıp ve bileğinden tutup ayağa kaldırmış, kendisi de gözlerini semâya dikip: "Yâ Allah, biz sana

٤ــ باب تَحْوِيلِ الرِّدَاءِ فِي الاسْتِسْقَاءِ

4- YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA ÜST ELBİSEYİ TAHVÎL ETME BÂBI

٦ــ حدّثنا إسْحَاقُ قال حدّثنا وَهْبٌ قال أخبرنا شُعْبَةُ عنْ مُحَمَّدِ ابنِ أبي بَكْرٍ عنْ عَبَّادِ بنِ تَمِيمٍ عنْ عَبْدِاللهِ بنِ زَيْدٍ أنَّ النبيَّ ﷺ استَسْقَى فَقَلَبَ رِدَاءَهُ *

6-....... Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den haber verdi. O: Peygamber (S) yağmur isteme duâsı yaptı da ridâsını (yânî üst elbisesini) geriye döndürüp tersine çevirdi, dedi [15].

Peygamber'in amucası ile tevessül ederek takarrub etmek istiyoruz. Kitâb'ında " وَأَمَّا الجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا = ***Dıvâra gelince, bu, o şehirde iki yetîm oğlancığındı. Altında da onlara âid bir defîne vardı. Babaları iyi bir adamdı...*** (el-Kehf: 82) buyurdun. Buyuruğun hakktır, doğrudur. Haber verdiğin bu iki yetîmi babalarının salâhı yüzünden korudun. Peygamber'inin de hâtırını amucası dolayısiyle hoş et. Zîrâ biz O'nu şefâate vesîle edinerek, günâhlarımızdan da istiğfâr ederek Sana yaklaşıyoruz" diye duâ ettikten sonra hâzır bulunanlara hitâb ederek: إستغفِرُوا رَبَّكُمْ إنَّهُ كان غَفَّاراً. يُرْسِلِ السماءَ عليكم مِدْرَاراً ويُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ ويجعل لكم جنات ويجعل لكم انهاراً = ***Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir.*** (O sâyede) ***gök, üstümüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır"*** (Nûh: 10-12) âyetlerini tilâvet etti... Yağmur duâsında istiğfâr, bundan dolayı meşrû' olmuştur.

15 Buhârî'nin burada arka arkaya getirdiği iki hadîste ve Müslim'in bir tarîkinden gelen hadîste " حَوَّلَ " yerine " قَلَبَ " fiili kullanılmıştır. Bu fiilin ma'nâsı hakkında şu bilgiler verilmiştir:

el-Kalbu: Kaaf'ın fethi ve lâm'ın sükûnuyle, bir nesneyi geri döndürmek ve çevirmek ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini taşra döndürmek ma'nâsınadır... *Basâir*'de istifâde edildiği üzere, kalb bir nesneyi hılkî ya tabiî ya ca'lî cihetten çevirip döndürmek, aks ve tahvîl ma'nâsınadır; bunun beş sûreti vardır: Aşağısını yukarıya ve dışını içine döndürmek ki, tersine çevirmek ta'bîr olunur...

et-Taklîb: Tef'îl vezninde, bu dahi bir nesneyi cihetinden geri döndürmek ma'nâsınadır... Ve bir şeyin tersini çevirmek ma'nâsınadır... ***(Kaamûs Ter.).***

Ebû Dâvûd'un Zuhrî rivâyetinde: " فَجَعَلَ عِطَافَهُ الأيْمَنَ على عَاتِقِهِ الأيْسَرِ وَعِطَافَهُ الأيْسَرَ على عَاتِقِهِ الأيْمَنِ = Ridâsının sağ yanını sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, bu "kalebe" rivâyetleri de "havvale" ma'nâsınadır.

Elbisenin eteğini omuz tarafına ve omuz tarafını etek tarafını çevirmek "تنكيس = Tenkîs" dedikleri şeydir. Bahis konusu olan bu ridâ, Ummân dokumalarından olup, boyu dört arşın bir karış, eni de iki arşın bir karış; Vâkıdî'nin nakline göre boyu altı arşın, eni dört arşın bir karış olup ızârı da dört arşın bir

٧ـ حدّثنا عَلِيُّ بنُ عَبْدِاللهِ قال حدّثنا سُفْيَانُ قال حدّثنا عَبْدُاللهِ بنُ أبِي بَكْرٍ أنَّهُ سَمِعَ عَبَّادَ بنَ تَمِيمٍ يُحَدِّثُ أباهُ عنْ عَمِّهِ عَبْدِاللهِ بنِ زَيْدٍ أنَّ النبيَّ ﷺ خَرَجَ إلَى المُصَلَّى فاسْتَسْقَى فاسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ وقَلَبَ رِدَاءَهُ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ * قال أبو عَبْدِ اللهِ كانَ ابنُ عُيَيْنَةَ يَقُولُ هُوَ صاحِبُ الأذَانِ وَلٰكِنَّهُ وَهْمٌ لِأنَّ هٰذَا عَبْدُاللهِ بنُ زَيْدِ بنِ عاصِمٍ المَازِنِيُّ مازِنُ الأنْصَارِ *

7-....... Abbâd ibn Temîm, kendi amucası Abdullah ibn Zeyd'den olmak üzere, babası Ebû Abdillah ibn Ebî Bekr'e şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) namâzgâha çıktı ve yağmur isteme duâsı yaptı; akabinde kıbleye yöneldi, ridâsını kalb etti ve iki rek'at namâz kıldırdı.

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne, bu yağmur duâsı hadîsinin râvîsi, ezân sâhibi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'tir zannediyordu. Bu zann bir vehimdir. Çünkü bu yağmur duâsı hadîsinin râvîsi olan zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsım el-Mâzinî'dir; Mâzinu'l-Ensâr'dır [16].

٥ـ بابُ الاستِسْقَاءِ فِي المَسْجِدِ الجامِعِ

5- YAĞMUR İSTEME DUÂSININ CÂMİ' OLAN MESCİD İÇİNDE (DAHİ) YAPILMASI BÂBI

---

karış ve iki arşın bir karış eninde idi ki, bu hulleyi (ridâ ile ızârdan meydana gelen bu bir takım elbiseyi) Peygamber, cumua günleri ile bayramlarda giyerdi. Başka vakitlerde dürülür saklanırdı.

Tahvîl ve tenkîs'teki hikmet, tefe'üldür. "Yâ Rabb, bizim hâl ve kıyâfetimiz şimdi nasıl değişti ise, içinde bulunduğumuz darlık ve kıtlık hâli de öyle değişsin" gibi bir ma'nâ ifâde eder.

Yine Buhârî'nin biraz sonra aynı sahâbîden ve Müslim'in de yine ondan rivâyetleriyle te'yîd edilmiş bulunan hadîse göre, bu ridâyı tahvîl işi duâya başlanacağı sırada vukuâ gelmiştir. Buna binâen cumhûra göre ridâ tahvîli sünnettir. Yalnız Ebû Hanîfe sünnet olduğuna kaail olmayıp, Peygamber'in bu fiili, sünneti beyân için değil, yalnız kıtlığın bolluğa dönüşmesine işâret olmak üzere tefe'ül kasdıyle vâkı' olmuştur, der.

16 Bu yağmur isteme duâsı hadîsinin râvîsi, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsım el-Mâzinî el-Ensârî'dir. Bâzılarının zannettiği gibi ezân hadîsinin râvîsi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih de değil, Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî de değildir. İşte Buhârî, yanlışlıkları önlemek için bu bilgiyi vermek gereğini duymuştur (Buhârî, İstiskaa, Bâbu'd-duâ fi'l-istiskaa kaaimen).

٨ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا أبو ضَمْرَةَ أَنَسُ بنُ عِيَاضٍ قال حدّثنا شَرِيكُ بنُ عَبْدِاللهِ بنِ أبي نَمِرٍ أنَّهُ سَمِعَ أنَسَ بنَ مالِكٍ يَذْكُرُ أنَّ رَجُلاً دَخَلَ يَوْمَ الجُمُعَةِ مِنْ بابٍ كانَ وِجاهَ المِنْبَرِ وَرسولُ اللهِ ﷺ قائِمٌ يَخْطُبُ فاسْتَقْبَلَ رسولَ اللهِ ﷺ قائِماً فقال يارسولَ اللهِ هَلَكَتِ المَوَاشِي وانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فادْعُ اللهَ يُغِيثُنَا قال فَرَفَعَ رسولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ فقال اللَّهُمَّ اسْقِنَا اللَّهُمَّ اسْقِنَا اللَّهُمَّ اسْقِنَا قال أنَسٌ وَلاَ واللهِ مانَرَى فِي السَّماءِ مِنْ سَحَابٍ ولاَ قَزَعَةٍ ولاَ شَيْئاً وما بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ ولاَ دَارٍ قال فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ التُّرْسِ فَلَمَّا تَوَسطَتِ السَّماءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أمْطَرَتْ قال واللهِ مارَأَيْنَا الشَّمْسَ سِتًّا ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذٰلِكَ البَابِ فِي الجُمُعَةِ المُقْبِلَةِ ورَسولُ اللهِ ﷺ قائِمٌ يَخْطُبُ فاسْتَقْبَلَهُ قائِماً فقال يارسولَ اللهِ هَلَكَتِ الأَمْوَالُ وانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فادْعُ اللهَ يُمْسِكْهَا قال فَرَفَعَ رسولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قال اللَّهُمَّ حوالَيْنَا ولاَ عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الآكامِ وَالجِبَالِ والآجامِ والظِّرَابِ والأَوْدِيَةِ ومَنَابِتِ الشَّجَرِ. قال فانْقَطَعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ قال شرِيكٌ فَسَأَلْتُ أنساً أهُوَ الرَّجُلُ الأَوَّلُ قال لاَأَدْرِي *

8-....... Bize Şerîk ibnu Abdillah ibni Ebî Nemir tahdîs etti. O da Enes ibn Mâlik'ten şöyle zikrederken işitmiştir [17]: Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, minberin karşısında bulunan bir kapıdan içeriye girdi ve Rasûlullah'ın karşısında ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, davarlar helâk oldu, yollar kesildi. Binâenaleyh Allah'a duâ et de imdâdımıza yetişsin, dedi. Râvî dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah hemen iki elini kaldırdı da: ***"Allâhumme eskınâ; Allâhumme eskınâ; Allâhumme eskınâ*** (= Yâ Allah bize yağ-

17 Bu yağmur duâsı hadîsini Enes'ten rivâyet edenler, ma'nâları yakın çeşitli lâfızlarla rivâyet etmişler, Buhârî ile Müslim de hadîsi çeşitli tarîklerden ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere çok kerreler tekrar etmişlerdir.

Bir hafta evvel susuzluktan dolayı sığırlar, davarlar helâk oldu diye şikâyet edilirken, bu sefer de suyun bolluğundan şikâyet ediliyor. Çünkü hayvanlar artık mer'aya çıkamıyor; çıkanlar da yağmurdan barınacak yer bulamıyorlar. Bir hafta evvel de yolların kapandığından şikâyet edilmişti. Çünkü hayvanlar su ve mer'a bulamadıkları için sefere çıkmaya tâkatleri yoktu. Şimdi ise sellerden geçit bulamadığı için yollar kesilmiş, kapanmış oluyor (*Tecrîd Ter.*, III, 295).

mur ver; yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver)" dedi [18]. Yine Enes şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne ince bulut; hiç, hiçbir şey görmüyorduk. Bizimle Sel'ı Dağı arasında o zamân hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından, kalkan şeklinde bir bulut parçası çıkageldi. Semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Enes dedi ki: Allah'a yemînle söylüyorum, biz altı gün (yânî bir hafta) güneşin yüzünü görmedik. Sonra öbür cumua günü yine Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse girdi, Peygamber'in karşısına geçti ve ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, mallar helâk oldu, yollar da kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmuru tutsun, dedi. Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı ve: *"Yâ Allah, etrafımıza* (yağsın), *üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, dağlara, kal'alara, bayırlara, derelere, ağaçlıklara yağdır"* diye duâ etti. Enes dedi ki: Bunun üzerine hemen yağmur kesildi. Ve namâzdan çıktığımızda güneşte yürür olduk [19]. Hadîsi Enes'ten rivâyet eden Şerîk ibn Abdillah dedi ki: İkinci hafta gelen adam, evvelki hafta gelen adam mıydı? diye Enes'ten sordum. Enes, bilmem, dedi.

٦ ـ بابُ الاسْتِسْقاءِ فِي خُطْبَةِ الجُمُعَةِ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِ القِبْلَةِ

6- YAĞMUR İSTEME DUÂSININ KIBLEYE YÖNELMEKSİZİN CUMUA HUTBESİ İÇİNDE YAPILMASI BÂBI

٩ ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا إسْماعِيلُ بنُ جَعْفَرٍ عن شَرِيكٍ عَنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّ رَجُلاً دَخَلَ المَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بابٍ كانَ نَحْوَ

18 Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'e karşı tezellül ma'nâsını ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır.

19 Bundan zararı def' için yapılan duânın tevekküle aykırı olmadığı anlaşılır. Bir de duânın burasındaki Peygamber'in edebi de dikkate değer ki, yağmurun mutlaka kesilmesine duâ etmemiştir. Zîrâ olabilir ki, yağmura olan ihtiyâc büsbütün gidememiştir. Binâenaleyh menfaatın ikbaa ve devâm ettirilmesini niyâz etmekle berâber, yalnız zararın giderilmesini niyâz etmiştir.

Gerek buradaki, gerek diğer rivâyetteki sözler, hep Peygamber'in duâsının Allah katında sür'atle kabûl olunduğunu gösterir. Duâyı müteâkıb hemen bulut peydâ olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan yağmur yağmağa başlamıştır.

Bu hadîsten, cumua namâzını kılarken ayrıca bir de yağmur isteme namâzı kılmaya hâcet olmadığı, yağmur isteme duâsının, cumua hutbesi içindeki duâya idhâl edilebileceği anlaşıldığı gibi, ridâyı tahvîl ve kıbleye yönelmenin de yağmur isteme duâsında şart olmadığı anlaşılıyor. Kezâ bu hadîs istiskaanın namâzsız olarak, yalnız duâ ve istiğfârdan ibâret olduğuna kaail olup, cemâatle namâzın sünnet olduğuna kaail olmayan Ebû Hanîfe'ye de hüccettir.

دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَائِماً ثُمَّ قَالَ يَارَسُولَ اللهِ هَلَكَتِ الأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللهَ يُغِيثُنَا فَرَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَغِثْنَا اللَّهُمَّ أَغِثْنَا اللَّهُمَّ أَغِثْنَا قَالَ أَنَسٌ وَلاَ وَاللهِ مَانَرَي فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ وَلاَ قَزَعَةٍ وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلاَ دَارٍ قَالَ فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ التُّرْسِ فَلَمَّا تَوَسَّطَتِ السَّمَاءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ فَلاَ وَاللهِ مَارَأَيْنَا الشَّمْسَ سِتًّا ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذٰلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِماً فَقَالَ يَارَسُولَ اللهِ هَلَكَتِ الأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللهَ يُمْسِكْهَا عَنَّا قَالَ فَرَفَعَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الآكَامِ وَالظِّرَابِ وَبُطُونِ الأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ قَالَ فَأَقْلَعَتْ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ قَالَ شَرِيكٌ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ أَهُوَ الرَّجُلُ الأَوَّلُ فَقَالَ مَاأَدْرِي *

9-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Şerîk'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken Dâru'l-Kadâ tarafında vaktiyle mevcûd olan bir kapıdan içeriye girdi de, Rasûlullah'ın karşısında ayakta durdu [20]. Sonra: Yâ Rasûlallah, mallar helâk oldu, yollar kesildi. Allah'a duâ et de bizlere yağmur ihsân etsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: ***"Allâhumme eğısnâ, Allâhumme eğısnâ, Allâhumme eğısnâ*** (= Yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver)" dedi [21]. Enes dedi ki: Allah'a yemîn ile söylüyorum, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne de ince bir bulut görüyorduk; bizimle Sel'ı Dağı arasında hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından kal-

---

20 Dâru'l-Kadâ, Umer'in, borçlarını ödemek için satılmasını vasıyyet ettiği evi idi. Evvelleri "Dâru Kadâi deyni Umer = Umer'in borcunun ödenmesine âid ev" denilirken gitgide kısaltılarak "Dâru'l-Kadâ" denilmeğe başlanmıştır. Diğer rivâyete göre Dâru'l-Kadâ, Abdurrahmân ibn Avf'un evi imiş; şûrâ geceleri oraya kapanıp halk ile konuşmadan hükmünü vermiş olduğu için, bu isimle adlandırılmıştır. Bir aralık dîvânlar, yânî hükûmetin resmî kayıdları ile Beytu'l-Mâl orada korunurdu. Sonra Seffâh'ın gününde Mescid'e avlu yapıldı. Bu ev hakkında evvelce de bilgiler verilmişti.

21 Bu duâ, "bize yağmur ver" ma'nâsına da, "bizim imdâdımıza yetiş" ma'nâsına da gelir. Çünkü el-Gavs, feryâd ederek meded istemeğe, ve meded ve nusrata ıtlak olunur; el-Gays ise yağmura denir. Bunlardan if'âl bâbına nakledildiğinde, ayrı ayrı yukarıda verilen ma'nâlara gelir.

kan şeklinde bir bulut çıktı. O bulut semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz altı gün güneşi görmedik. Sonra (öbür) cumua günü, yine Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse daha girdi; Rasûlullah'ın karşısına geçip dikeldi. Ve: Yâ Rasûlallah, mallar helâk oldu, yollar kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmurları bizden tutsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: *"Yâ Allah, etrafımıza* (yağsın), *üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, bayırlara; derelerin içlerine, ağaç ve ot bitecek yerlere* (yağdır)" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bu duâ üzerine hemen yağmur kesildi. Biz de mescidden çıkıp, güneşte yürüyorduk.

Şerîk ibn Abdillah dedi ki: Enes'e: İkinci hafta gelen zât, evvelki hafta gelen zât mıydı? diye sordum da, o: Bilmiyorum, dedi.

٧ـ بابُ الاسْتِسْقَاءِ عَلَى المِنْبَرِ

7- MİNBER ÜZERİNDE YAĞMUR İSTEME DUÂSI BÂBI

١٠ـ حدّثنا مُسَدَّدٌ قال حدّثنا أبو عَوَانَةَ عن قَتَادَةَ عن أنسٍ قال بَيْنَما رسولُ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الجُمُعَةِ إذْ جاءَ رَجُلٌ فقال يارسولَ اللهِ قَحَطَ المَطَرُ فادْعُ اللهَ أنْ يَسْقِيَنَا فَدَعا فَمُطِرْنَا فَما كِدْنا أنْ نَصِلَ إلَى مَنَازِلِنَا فَمازِلْنَا نُمْطَرُ إلَى الجُمُعَةِ المُقْبِلَةِ قال فقامَ ذلِكَ الرَّجُلُ أوْ غَيْرُهُ فقال يارسولَ اللهِ ادْعُ اللهَ أنْ يَصْرِفَهُ عَنَّا فقال رسولُ اللهِ ﷺ اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا. قال فَلَقَدْ رَأيْتُ السَّحَابَ يَتَقَطَّعُ يَميناً وشِمالاً لاَ يُمْطَرُونَ ولاَ يُمْطَرُ أهْلُ المَدِينَةِ *

10-....... Enes (R) şöyle demiştir: Cumua günü Rasûlullah (S) hutbe yaparken birdenbire bir adam geldi ve: Yâ Rasûlallah, yağmur kıtaldı. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Derken üzerimize yağmur yağmağa başladı. Öyle ki, az daha evlerimize ulaşamıyacaktık. Ondan sonraki cumuaya kadar üzerimize hep rahmet yağdı durdu. Enes dedi ki: Öbür cumua, bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, bu yağmuru bizden çevirmesi için Allah'a duâ et de, bu yağmuru üzerimizden çevirsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Yâ Allah, etrafımıza* (yağdır), *üzerimize değil"* dedi. Enes dedi ki: Yemîn olsun, bulutların sağa sola doğru parçalandıklarını ve etraftakiler üzerine yağmur yağarken Medîne ahâlîsinin yağmur altında olmadıklarını muhakkak görmüşümdür [22].

---

22 Bu hadîsin hangi rivâyetine bakılırsa Rahmeten lil-Âlemîn olan Peygamber'imizin bâhir bir mu'cizesi olarak, evvelki cumuada olduğu gibi, bu cumuada da duâsının sür'atle kabûl edilmiş olduğunu göstermektedir.

٨ــ باب مَنِ اكْتَفَى بِصَلاَةِ الجُمُعَةِ فِي الاسْتِسْقاءِ

8- YAĞMUR İSTEME DUÂSI HÂLİNDE CUMUA NAMÂZI İLE YETİNEN KİMSE BÂBI

١١ــ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مَسْلَمَةَ عنْ مالِكٍ عنْ شَرِيكِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ عنْ أنَسٍ قال جَاءَ رَجُلٌ إلَى النبيِّ ﷺ فقال هَلَكَتِ المَواشِي وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ فَدَعَا فَمُطِرْنا مِنَ الجُمُعَةِ إلَى الجُمُعَةِ ثُمَّ جَاءَ فقالَ تَهَدَّمَتِ البُيُوتُ وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ وَهَلَكَتِ المَوَاشِي فادْعُ اللَّهَ يُمْسِكْهَا فَقَامَ ﷺ فقال اللَّهُمَّ عَلَى الآكامِ والظِّرَابِ وَالأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ فانْجَابَتْ عنِ المَدِينَةِ انْجِيَابَ الثَّوْبِ *

11-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de: Hayvanlar helâk oldu, yollar kesilip kapandı, dedi. Akabinde Peygamber duâ etti. Artık bize o cumuadan i'tibâren öteki cumuaya kadar yağmur verildi. Sonra bir daha geldi ve: Evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helâk oldu. Allah'a duâ et de şu bulutların sağnağını tutsun, dedi. Bunun üzerine Peygamber: *"Yâ Allah, tepelere, bayırlara, derelere ve ağaç bitecek yerlere* (ağaçlıklara yağdır)" diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medîne'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü.

٩ــ باب الدُّعَاءِ إذَا تَقَطَّعَتِ السُّبُلُ مِنْ كَثْرَةِ المَطَرِ

9- YAĞMUR ÇOKLUĞUNDAN YOLLAR KESİLDİĞİ ZAMÂN DUÂ EDİLMESİ BÂBI

١٢ــ حدّثنا إسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالِكٌ عنْ شَرِيكِ بنِ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ أبِي نَمِرٍ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قال جاءَ رَجُلٌ إلَى رسولِ اللَّهِ ﷺ فقال يا رسولَ اللَّهِ هَلَكَتِ المَوَاشِي وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فادْعُ اللَّهَ فَدَعَا رسولُ اللَّهِ ﷺ فَمُطِرُوا مِنْ جُمُعَةٍ إلى جُمُعَةٍ فَجاءَ رَجُلٌ إلَى رسولِ اللَّهِ ﷺ فقال يا رسول اللَّهِ تَهَدَّمَتِ البُيُوتُ وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ وَهَلَكَتِ المَوَاشِي فقال رسولُ اللَّهِ ﷺ اللَّهُمَّ عَلَى رُؤُسِ الجِبَالِ وَالآكامِ وَبُطُونِ الأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ فانْجَابَتْ عنِ المَدِينَةِ انْجِيَابَ الثَّوْبِ *

12-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yanına bir zât geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helâk oldu, yollar kesil-

di; Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Duâ akabinde bir cumuadan diğer cumuaya kadar halkın üzerine hep yağmur yağıp durdu. Nihâyet bir zât yine Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helâk oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Yâ Allah, dağ başlarına, tepelere, vâdîlerin içlerine ve ağaç bitecek yerlere* (yağdır)" diye duâ etti. Bulutlar hemen Medîne'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [23].

١٠ــ بابُ ما قِيلَ إنَّ النبىَّ ﷺ لَمْ يُحَوِّلْ رِدَاءَهُ فِى الاسْتِسْقَاءِ يَوْمَ الجُمُعَةِ

10- "PEYGAMBER (S) CUMUA GÜNÜNDE YAPTIĞI YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA DIŞ ELBİSESİNİ TAHVÎL ETMEDİ" DENİLMESİ BÂBI [24]

١٣ــ حدّثنا الحَسَنُ بنُ بِشْرٍ قال حدّثنا مُعَافَى بنُ عِمْرَانَ عَنِ الأَوْزَاعِىِّ عنْ إسْحَاقَ بنِ عَبْدِ اللّهِ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّ رَجُلاً شكا إلى النبىِّ ﷺ هَلاَكَ المَالِ وَجَهْدَ العِيَالِ فَدَعَا اللّهَ يَسْتَسْقِى وَلَمْ يَذْكُرْ أنَّهُ حَوَّلَ رِدَاءَهُ ولاَ اسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ *

13-....... Bize Muâfâ ibnu İmrân, el-Evzâî'den; o da İshâk ibn Abdillah'tan; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle tahdîs etti: Bir şahıs Peygamber'e geldi de (su kıtlığı sebebiyle) malların helâkını, çoluk çocuğun meşakkatini şikâyetle arzetti. Bunun üzerine Peygamber yağmur istemek üzere Allah'a duâ etti. (Enes'in râvîsi İshâk ibn İbrâhîm yâhud onunla Buhârî arasındaki diğer bir) râvî dedi ki: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti [25].

---

23 Allah'ın rahmetinden ibâret olan yağmurun kıtalması ve yokluğu sırasında yağmur isteme duâsının meşrû' olduğu gibi, bol yağdığı ve taşkınlara sebebiyet verdiği zamân kullardan zararın def' edilmesi için de duâ etmek câizdir ve meşrû'dur. Askalânî buna "إستِصحار(= Havayı açma niyâzı)" demiştir. Ancak bu ikinci duânın kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmet ve ni'metin bekaa ve devâmını istirhâm ile berâber, yalnız vebâl ve zararın kaldırılmasını istemek tarzında olması şükrân âdâbındandır.

24 Yânî dış elbiseyi tahvîl etmek veyâ etmemek şıklarının her ikisinin aslı vardır; her ikisi de Peygamber'den sâbit olmuştur. Bu hadîs, cumua namâzındaki yağmur duâsında dış elbisenin tahvîl edilmediğine delîl olmuş oluyor.

25 Dış elbisenin tahvîli hakkındaki sahîh rivâyetler Buhârî'de hep İbn Zeyd tarîkindendir. Enes'ten olan rivâyetlerde bundan bahsetmediği sâbit oluyor. Nite-

١١ــ بابٌ إذَا اسْتَشْفعُوا إِلَى الإمامِ لِيَسْتَسْقِيَ لَهُمْ لَمْ يَرُدَّهُمْ

11- BÂB: HALK KENDİLERİNE YAĞMUR DUÂSI YAPMASI İÇİN İMÂMA GİDİP ŞEFÂAT İSTEDİKLERİNDE, İMÂM ONLARI GERİ ÇEVİRMEZ

١٤ــ حدّثنا عَبْدُ اللّهِ بنُ يُوسُفَ قال أخبرنا مالِكٌ عنْ شَرِيكِ بنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ أبِي نَمِرٍ عنْ أَنَسِ بنِ مالِكٍ أنَّهُ قال جاءَ رَجُلٌ إلَى رَسُولِ اللّهِ ﷺ فَقَالَ يا رسولَ اللّهِ هَلَكَتِ المَوَاشِي وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللّهَ فَدَعَا اللهَ فَمُطِرْنَا مِنَ الجُمُعَةِ إلَى الجُمُعَةِ فَجاءَ رَجلٌ إلَى النبيِّ ﷺ فقالَ يارسولَ اللّهِ تَهَدَّمَتِ البُيُوتُ وَتَقَطَّعَتِ السُّبُلُ وهَلَكَتِ المَواشي فقال رسولُ اللّهِ ﷺ اللَّهُمَّ عَلَى ظُهُورِ الجِبَالِ والآكامِ وبُطُونِ الأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ فانْجَابَتْ عنِ المَدِينَةِ انْجِيَابَ الثَّوْبِ *

14-...... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helâk oldu, yollar kesildi, Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah Allah'a duâ etti. Derken o cumuadan öteki cumuaya kadar üzerimize yağmur yağıp durdu. Nihâyet bir zât Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helâk oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"Yâ Allah, dağların sırtlarına, tepeler üzerine, derelerin içlerine ve ağaç ve ot bitecek yerlere* (yağdır)*!"* diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medîne'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [26].

---

kim bu hadîsin sonunda, Enes'in râvîsi İshâk ibn Abdillah yâhud onunla Buhârî arasındaki diğer bir râvî: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti, demiştir. Ancak Enes'in bu konuyu zikretmemesi, diğer râvînin yalancılığını yâhud hatâsını gerektirmediği gibi, Enes'in dış elbiseyi tahvîl ve kıbleye yönelmeyi inkâr ettiğine de delâlet etmez. Nitekim Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*'ında, Enes'ten, Rasûlullah'ın yağmur duâsı yaptığını, namâzdan evvel hutbe îrâd ettiğini ve kıbleye yönelerek, dış elbisesini tahvîl ettikten sonra inip, iki rek'at namâz kıldığını ve yalnız iftitâh tekbîri ile yetindiğini rivâyet etmektedir.

26 Bir hafta evvel gelip yağmur duâsı isteyen kimse, yağmursuzluktan hayvanların helâk olduğu, yolların kapandığı gerekçesini ileri sürmüştü. İkinci hafta ise yağmur çokluğundan dolayı evlerin yıkıldığı, yolların kapandığı ve hayvanların helâk olduğu gerekçesi ile duâ taleb etmiştir. Peygamber her iki talebi de yerine getirmiştir; reddetmemiştir.

١٢ـ بابٌ إذَا اسْتَشْفَعَ المُشْرِكُونَ بالمُسْلِمِينَ عِنْدَ القَحْطِ

12- BÂB: KURAKLIK SIRASINDA MÜŞRİKLER MÜSLÜMÂNLARDAN ŞEFÂAT DİLEDİKLERİ ZAMÂN? [27]

١٥ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ كَثِيرٍ عنْ سُفْيَانَ . قال حدّثنا مَنْصُورٌ وَالأَعْمَشُ عنْ أبِي الضُّحَى عنْ مَسْرُوقٍ قال أَتَيْتُ ابنَ مَسْعُودٍ فقال إنَّ قُرَيْشًا أبْطَئُوا عنِ الإِسْلاَمِ فَدَعَا عَلَيْهِمُ النبيُّ ﷺ فأَخَذَتْهُمْ سَنَةٌ حَتَّى هَلَكُوا فِيهَا و أَكَلُوا المَيْتَةَ وَالعِظَامَ فَجَاءَهُ أبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ جِئْتَ تَأْمُرُ بِصِلَةِ الرَّحِمِ وإنَّ قَوْمَكَ هَلَكُوا فَادْعُ اللَّهَ تَعَالَى فَقَرَأَ فارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ ثُمَّ عادُوا إلَى كُفْرِهِمْ فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى يَوْمَ نَبْطِشُ البَطْشَةَ الكُبْرَى يَوْمَ بَدْرٍ * قال وَزَادَ أَسْبَاطٌ عنْ مَنْصُورٍ فَدَعَا رسولُ اللَّهِ ﷺ فَسُقُوا الغَيْثَ فأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمْ سَبْعًا وشكا الناسُ كَثْرَةَ المَطَرِ. قال اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا ولاَ عَلَيْنَا فانْحَدَرَتِ السَّحَابَةُ عنْ رَأْسِهِ فَسُقُوا النَّاسُ حَوْلَهُمْ *

15-....... Bize Mansûr ile el-A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti. Mesrûk şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'a geldim. O şöyle dedi: Kureyş kavmi İslâm'a girmekte geciktiler. Bunun üzerine Peygamber (S) onların aleyhine duâ etti de onları bir kıtlık yakaladı ki, o yıl helâk oldular, ölü hayvan eti yediler ve kemikleri kemirdiler. Ebû Sufyân, Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muhammed, sen akrabâyla ilgilenmeyi emrederek geldin. Senin kavmin ise helâk oldular. Artık Yüce Allah'a duâ et, dedi. Rasûlullah veyâ İbn Mes'ûd: ***"O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle..."*** (ed-Duhân: 10) âyetini okudu. Sonra Kureyşliler tekrar kâfirliklerine döndüler. Bu dönüşlerinin cezâsı da Yüce Allah'ın şu kavlidir: ***"Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün muhakkak ki biz intikaam alıcılarız"*** (ed-Duhân: 16); bu gün, Bedr günüdür.

Buhârî şöyle dedi: Ve Esbât ibn Nasr, Mansûr'dan isnâdıyle şunu ziyâde etti: Rasûlullah (S) duâ yaptı da onlara yağmur ihsân olundu. Yedi gün yedi gece adamakıllı ıslandılar. Ondan sonra halk yağmurun çokluğundan şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah: *"Yâ Al-*

---

27 Yânî bâb altındaki hadîslerde "Rasûlullah yağmur duâsı etti. Onlara yağmur ihsân olundu..." sözleri bulunduğu için, müslümânlar onlara da icâbet edip, onlar için şefâat isterler.

lah, etrafımıza yağdır; üzerimize değil" diye duâ etti de, başının üstünden bulut sıyrıldı, etraflarındaki halk yağmurdan istifâde etmeye başladı [28].

١٣ـ باب الدُّعاءِ إذا كَثُرَ المَطَرُ حَوَالَيْنَا وَلاَ عَلَيْنَا

13- YAĞMUR ÇOK OLDUĞU ZAMÂN: *"Havâleynâ; lâ aleynâ = Etrafımıza; üzerimize değil"* DİYE DUÂ EDİLMESİ BÂBI [29]

١٦ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ أبِي بَكْرٍ قال حدّثنا مُعْتَمِرٌ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ عنْ ثابِتٍ عنْ أنَسٍ قال كانَ النبيُّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ جُمُعَةٍ فَقَامَ النَّاسُ فَصَاحُوا فَقَالُوا يا رسولَ اللّهِ قَحَطَ المَطَرُ واحْمَرَّتِ الشَّجَرُ وَهَلَكَتِ البَهَائِمُ فادْعُ اللّهَ يَسْقِينَا فقال اللَّهُمَّ اسْقِنَا مَرَّتَيْنِ وايْمُ اللّهِ ما نَرَى فِي السَّمَاءِ قَزَعَةً مِنْ سَحَابٍ فَنَشَأَتْ سَحَابَةٌ وَأمْطَرَتْ وَنَزَلَ عنِ المِنْبَرِ فَصَلَّى فَلَمَّا انْصَرَفَ لَمْ تَزَلْ تُمْطِرُ إلَى الجُمُعَةِ الَّتِي تَلِيها فَلَمَّا قامَ النَّبيُّ ﷺ يَخْطُبُ صاحُوا إلَيْهِ تَهَدَّمَتِ البُيُوتُ وانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فادْعُ اللّهَ يَحْبِسْهَا عَنَّا فَتَبَسَّمَ النبيُّ ﷺ ثُمَّ قال اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا ولاَ عَلَيْنَا فَكَشَطَتِ المَدِينَةُ فَجَعَلَتْ تُمْطِرُ حَوْلَهَا وَلاَ تُمْطِرُ بِالمَدِينَةِ قَطْرَةً فَنَظَرْتُ إلَى المَدِينَةِ وَإنَّهَا لَفِي مِثْلِ الإكْلِيلِ *

16-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yapıyordu. İnsanlar ayağa kalktılar ve: Yâ Rasûlallah, yağmur kıtaldı, ağaçlar kıpkırmızı olup kurudu, hayvanlar helâk oldu. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, diye bağırdılar. Rasûlullah iki defa *"Yâ Allah, bize yağmur ver; yâ Allah, bize yağmur ver!"* diye duâ etti. Allah'a yemîn ederim, o sırada biz gökyü-

---

28 Hadîsin ikinci isnâd ile gelen kısmından, Peygamber'in kendi düşmanları için duâ ettiği, hem de duâsının semeresinin hâsıl olduğu anlaşılıyor. Ancak bu kısımda isnâd bakımından bir karıştırma ihtimâli vardır. Mekke'deki duâ ile Medîne'deki yağmur duâlarından biri, bu tarîkde karıştırılmışa benziyor.. Şârihler bu husûsla ilgili olarak ayrı ayrı îzâhlar yapmışlardır.

29 Bundan maksadı, yağmur bolluğu sırasında duâyı bu lâfızlar ve benzerlerine hasretmektir. Bunun sebebi de: Çünkü yağmur, Yüce Allah'tan bir rahmettir. Binâenaleyh mutlak olarak tutulmasını istemek münâsib olmaz. Münâsib olan, yağmurun faydalarını celb, zararlarını def' etmek isteğidir. İşte ***"Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ"*** sözünün ma'nâsı budur (Şâh Veliyyullah).

zünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Hemen bir bulut çıktı ve yağmur yağmağa başladı. Rasûlullah minberden indi de namâz kıldırdı. Namâzdan çıktığı zamân yağmur, ondan sonraki cumuaya kadar hep yağıp durdu. Öteki cumua Peygamber (S) kalkıp hutbe yaparken, halk yine kendisine doğru: Evler yıkıldı, yollar kesilip kapandı; Allah'a duâ et de bizden bulutları habsetsin, diye bağırdılar. Bunun üzerine Peygamber (S) gülümsedi, sonra da: "*Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ* (= Yâ Allah etrafımıza yağdır; üzerimize değil)" diye duâ etti. Derken Medîne'nin üstü sıyrıldı. Bulutlar Medîne'nin etrafına damlarken, Medîne'ye bir damla düşmüyordu. Medîne'ye baktım, o tâcla sarılmış bir baş gibiydi.

١٤ــ بابُ الدُّعَاءِ فِى الاسْتِسْقَاءِ قائِمًا . وقال لَنا أَبُو نُعَيْمٍ عنْ زُهَيْرٍ عنْ أَبِى إسْحَاقَ خَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بنُ يَزِيدَ الأَنْصَارِىُّ وَخَرَجَ مَعَهُ البَرَاءُ بنُ عَازِبٍ وَزَيْدُ بنُ أَرْقَمَ رضى اللَّهُ عنهم فاسْتَسْقَى فَقَامَ بِهِمْ عَلَى رِجْلَيْهِ عَلَى غَيْرِ مِنْبَرٍ فاسْتَغْفَرَ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ يَجْهَرُ بِالقِرَاءَةِ وَلَمْ يُؤَذِّنْ وَلَمْ يُقِمْ. قال أَبُو إسْحَاقَ وَرَأَى عَبْدُ اللَّهِ بنُ يَزِيدَ النبِىَّ ﷺ

14- YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA AYAKTA DİKİLEREK DUÂ ETMEK BÂBI

Ve bize Ebû Nuaym, Zuheyr'den; o da Ebû İshâk'tan söyledi:
Abdullah ibnu Yezîd el-Ensârî (yağmur duâsı için sahrâya) çıktı. Yanında el-Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibnu Erkam (R) da varlardı.
Abdullah, sahrâda yağmur isteme duâsını şöyle yaptı: Minber kurmaksızın cemâatle birlikte ayağa kalktı, istiğfâr (ve duâ) etti. Sonra kırâati açıktan okuyarak iki rek'at namâz kıldırdı. Bunda ezân okutmadı, ikaamet de yaptırmadı.
Ebû İshâk:
Bu Abdullah ibn Yezîd, Peygamber(S)'i gördü, demiştir [30].

30 Bu Abdullah ibn Yezîd (R) 17 yaşında Hudeybiye'de hâzır bulunmuştur. Hicrî 64 târihinde, Abdullah ibn Zubeyr tarafından Kûfe Vâlîsi iken, İbn Zubeyr'in emri ile yağmur isteme duâsı için Kûfe ahâlîsini sahrâya çıkarmış, yanında Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam da olduğu hâlde, yağmur isteme duâsı yapmıştır.

١٧ ــ حدّثنا أبو اليَمَانِ قال أخبرنا شُعَيْبٌ عنِ الزُّهْرِيِّ قال حدّثني عَبَّادُ بنُ تَمِيمٍ أنَّ عَمَّهُ وكانَ مِنْ أَصْحَابِ النبيِّ ﷺ أَخْبَرَهُ أنَّ النبيَّ ﷺ خَرَجَ بِالنَّاسِ يَسْتَسْقِي لَهُمْ فقامَ فَدَعَا اللَّهَ قائِمًا ثُمَّ تَوَجَّهَ قِبَلَ القِبْلَةِ وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ فَأُسْقُوا *

17-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abbâd ibnu Temîm tahdîs etti ki, ona da amucası Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî -ki o, Peygamber'in sahâbîlerinden idi- şöyle haber vermiştir: Peygamber (S), kendileri için yağmur isteme duâsı yapmak üzere insanları (namâzgâha) çıkardı. Sahrâda ayağa kalktı, ayakta dikelerek Allah'a duâ etti. Sonra kıble tarafına yöneldi, üst elbisesini tahvîl eyledi. Nihâyet insanlara yağmur ihsân olundu [31].

١٥ ــ بابُ الجَهْرِ بِالقِرَاءَةِ الاسْتِسْقَاءِ

15- YAĞMUR İSTEME DUÂSI(NAMÂZIN)DA KIRÂATI AÇIKTAN OKUMA BÂBI

١٨ ــ حدّثنا أَبو نُعَيْمٍ قال حدّثنا ابنُ أَبِي ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عَبَّادِ بنِ تَمِيمٍ عنْ عَمِّهِ قال خَرَجَ النبيُّ ﷺ يَسْتَسْقِي فَتَوَجَّهَ إِلَى القِبْلَةِ يَدْعُو وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالقِرَاءَةِ *

18-....... Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yağmur isteme duâsı yapmak üzere (namâzgâha) çıktı. Duâ etmek üzere kıbleye yöneldi ve ridâsını (üst elbisesini) tahvîl etti. Sonra iki rek'at namâz kıldırdı, bu iki rek'at içinde kırâati açıktan okudu.

١٦ ــ بابٌ كَيْفَ حَوَّلَ النبيُّ ﷺ ظَهْرَهُ إِلَى النَّاسِ

Yağmur isteme duâsı hakkında Peygamber'den rivâyeti yoktur. Lâkin yanında kıdemli sahâbîlerden iki zât olduğu hâlde onların i'tirâzına hedef olmaması, yağmur isteme duâsının meşrû' ve mesnûn vech üzere yapıldığını gösterir.

31 Başlıktaki rivâyetle hadîs arasındaki fark, birincisinde iki rek'at namâz kıldırıldığı zikredilmişken, ikincisinde namâz zikredilmemiştir; fakat siyâktan namâz kılındığı anlaşılmaktadır.

Bu rivâyetlerden namâzgâha çıkma, ayakta duâ etme, kıbleye yönelip cemâatle iki rek'at namâz kılmanın sünnet olduğu sâbit oluyor. Bu hadîs, müteâkib bâbda daha tafsîlli olarak gelecektir.

16- BÂB: PEYGAMBER (S) -YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA- SIRTINI İNSANLARA NASIL ÇEVİRDİ?

١٩ـ حدّثنا آدَمُ قال حدّثنا ابنُ أبِي ذِئْبٍ عنِ الزُّهْرِيِّ عنْ عَبَّادِ ابنِ تَمِيمٍ عنْ عَمِّهِ قال رَأيْتُ النبيَّ ﷺ يَوْمَ خَرَجَ يَسْتَسْقِي قال فَحَوَّلَ إلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ واسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ يَدْعُو ثُمَّ حَوَّلَ رِدَاءَهُ ثُمَّ صَلَّى لَنَا رَكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بالقِرَاءَةِ *

19-....... Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Ben, yağmur isteme duâsı yapmak üzere sahrâya çıktığı gün Peygamber'i gördüm. Râvî dedi ki: Derken arkasını insanlara döndürüp, duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını tahvîl etti. Sonra bize, içlerinde kırâati açıktan okuyarak, iki rek'at namâz kıldırdı [32].

١٧ـ بابُ صَلاَةِ الاسْتِسْقَاءِ رَكْعَتَيْنِ

17- YAĞMUR İSTEME NAMÂZI İKİ REK'ATTIR BÂBI

٢٠ـ حدّثنا قُتَيْبَةُ بنُ سَعِيدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِي بَكْرٍ عنْ عَبَّادِ بنِ تَمِيمٍ عنْ عَمِّهِ أنَّ النبيَّ ﷺ اسْتَسْقَى فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَقَلَبَ رِدَاءَهُ *

20-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibnu Temîm'den; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) yağmur isteme duâsı yapmış ve ridâsını kalb etmiştir.

١٨ـ بابُ الاسْتِسْقَاءِ فِي المُصَلَّى

18- SAHRÂ NAMÂZGÂHINDA YAPILAN YAĞMUR İSTEME DUÂSI BÂBI

٢١ـ حدّثنا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُحَمَّدٍ قال حدّثنا سُفْيَانُ عنْ عَبْدِ اللَّهِ ابنِ أبِي بَكْرٍ سَمِعَ عَبَّادَ بنَ تَمِيمٍ عنْ عَمِّهِ قال خَرَجَ النبيُّ ﷺ إلَى المُصَلَّى

---

32 Arka arkaya gelen bu iki bâb başlığına âid mes'elelere, alt taraflarında aynı sahâbî tarafından rivâyet edilip yazılmış bulunan hadîsler delîl kılınmıştır. Bu hadîs ve râvîsi hakkında daha önce geçen bâblarda gerekli açıklamalar yapılmış idi.

يَسْتَسْقِى واسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وقَلَبَ رِدَاءَهُ * قال سُفْيَانُ فأخْبَرَنى المَسْعُودِىُّ عنْ أبى بَكْرٍ قال جَعَلَ اليَمِينَ عَلَى الشِّمَالِ *

21-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den tahdîs etti. O da Abbâd ibn Temîm'den işitmiştir; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den. O şöyle demiştir: Peygamber (S), yağmur isteme duâsı yapmak üzere sahrâ namâzgâhına çıktı, orada kıbleye yöneldi, iki rek'at namâz kıldırdı ve ridâsını tahvîl etti.

Sufyân dedi ki: Bana el-Mes'ûdî, (mezkûr Abdullah'ın babası olan) Ebû Bekr'den haber verdi. O (kalb etmeyi tefsîr ederek): **Ridâsının sağ yanını sol yanı üzerine getirdi, demiştir** [33].

١٩ــ باب اسْتِقْبَالِ القِبْلَةِ فِى الاسْتِسْقَاءِ

19- YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA KIBLEYE YÖNELME BÂBI

٢٢ــ حدّثنا مُحَمَّدٌ قال أخبرنا عَبْدُ الوَهَّابِ قال حدّثنا يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ قال أخْبَرَنى أبو بَكْرِ بنُ مُحَمَّدٍ أنَّ عَبَّادَ بنَ تَمِيمٍ أخْبَرَهُ أنَّ عَبْدَ اللّهِ بنَ زَيْدٍ الأنْصَارِيَّ أخْبَرَهُ أنَّ النبىَّ ﷺ خَرَجَ إلَى المُصَلَّى يُصَلِّى وأنَّهُ لَمَّا دَعَا أوْ أرَادَ أنْ يَدْعُوَ اسْتَقْبَلَ القِبْلَةَ وَحَوَّلَ رِدَاءَهُ * قَالَ أبو عَبْدِ اللّهِ . ابنُ زَيْدٍ هٰذَا مازِنِىٌّ والأوَّلُ كُوفِىٌّ هُوَ ابنُ يَزِيدَ *

22-....... Abdullah ibnu Zeyd el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) namâz kıldırmak üzere sahrâ namâzgâhına çıktı. Duâ ettiği yâhud duâ etmek istediği zamân kıbleye yöneldi ve ridâsı-

---

33 Hadîsin bu iki bâbında gelen rivâyetlerinde "Havvele" yerine "Kalebe" fiili kullanılmıştır. *Kalebe* fiili de çevirmek, altını üstüne getirmek ma'nâlarına gelir. Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'indeki Zuhrî rivâyetinde: " فَجَعَلَ عِطَافَهُ الأيْمَنَ على عَاتِقِهِ الأيْسَرِ وَعِطَافَهُ الأيْسَرَ على عَاتِقِهِ الأيْمَنِ = Ridâsının sağ yanını sol cepkeni, sol yanını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, "Kalebe" rivâyetleri de "Havvele" ma'nâsınadır.

Bu hadîsten, imâm ile berâber memleket halkının da belli bir günde Allah'a tevâzu ile şehir hâricine çıkıp, hep birlikte yağmur isteme duâsında bulunmalarının sünnet olduğu istidlâl edilmiştir. Dört *Sünen* ile Ahmed ibn Hanbel'in *Müsned*'inde rivâyet olunan İbn Abbâs rivâyetinde Peygamber, o gün mütebezzil, yânî i'tinâsız giyinmiş olarak tevâzu' ve tadarru' ile dışarıya çıkmış, namâzgâha gelince minbere çıkmıştır... Maamâfîh şehir hâricine çıkmaksızın, mescidde cumua hutbesi esnâsında yağmur isteme duâsı ile yetinildiği de, daha önceki bâblarda zikredilmişti.

nı tahvîl eyledi [34].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bâb hadîsinin râvîsi olan bu Abdullah ibnu Zeyd, Mâzinî'dir. (Yağmur isteme duâsında ayakta dikilerek duâ etme bâbı'nda geçen) birinci râvî ise Kûfî'dir. O, Abdullah ibnu Yezîd el-Kûfî'dir [35].

٢٠ــ باب رَفْعِ النَّاسِ أَيْدِيَهُمْ مَعَ الإِمَامِ فِي الاسْتِسْقَاءِ

20- İNSANLARIN YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA İMÂMIN EL KALDIRMASI İLE BERÂBER ELLERİNİ YUKARI KALDIRMALARI BÂBI

٢٣ــ قال أيُّوبُ بنُ سُلَيْمَانَ حدّثني أبُو بَكْرِ بنُ أبي أُوَيْسٍ عنْ سُلَيْمَانَ بنِ بِلاَلٍ. قَالَ يَحْيَى بنُ سَعِيدٍ سَمِعْتُ أنَسَ بنَ مالِكٍ قال أتَى رَجُلٌ أعْرَابِيٌّ مِنْ أهْلِ البَدْوِ إلى رسولِ اللّهِ ﷺ يَوْمَ الجُمُعَةِ فَقَالَ يا رسولَ اللّهِ هَلَكَتِ المَاشِيَةُ هَلَكَ العِيَالُ هَلَكَ النَّاسُ فَرفَعَ رسولُ اللّهِ ﷺ يَدَيْهِ يَدْعُو وَرَفَعَ النَّاسُ أيْدِيَهُمْ مَعَهُ يَدْعُونَ. قال فَمَا خَرَجْنَا مِنَ المَسْجِدِ حَتَّى مُطِرْنَا فَمَا زِلْنَا نُمْطَرُ حَتَّى كانَتِ الجُمُعَةُ الأُخْرَى فأتَى الرَّجُلُ إلَى نَبِيِّ اللّهِ ﷺ فقالَ يارسولَ اللّهِ بَشِقَ المُسَافِرُ وَمُنِعَ الطَّرِيقُ * وقال الأُوَيْسِيُّ حدّثني مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ عَنْ يَحْيَى بنِ سَعِيدٍ وَشَرِيكٍ سَمِعَا أنَسًا عنِ النبيِّ ﷺ أنَّهُ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رَأَيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ *

23- Eyyûb ibn Süleymân şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibn Ebî Uveys, Süleymân ibnu Bilâl'den tahdîs etti. Yahyâ ibnu Saîd şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle dedi: Sahrâ ahâlîsinden A'rabî bir adam cumua günü Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helâk oldu, çoluk çocuk helâk oldu, insanlar da helâk oldu, dedi. Rasûlullah (S) iki elini kaldırıp duâ etti: İnsanlar da Rasûlullah ile berâber ellerini kaldırıp duâ ettiler [36]. Enes dedi ki: Henüz

---

34 Bu hadîs, daha önce de birkaç defa tekrar etmişti. Burada, yağmur isteme duâsında kıbleye yönelme mes'elesine hüccet olmak üzere getirilmiştir.

35 Buhârî, râvîlerin birbirine karıştırılmamasına çok ehemmiyet verdiği için, burada da adı geçen râvîleri nisbetleriyle zikrederek belirtmiş olmaktadır. Daha önce de bu belirtmeyi yapmıştı.

36 Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'a karşı tezellül ma'nâsını ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır. Ancak duânın bu edebi hak-

mescidden çıkmamıştık ki, üzerimize yağmur yağmaya başladı. Artık öteki cumua oluncaya kadar üzerimize hep yağmur yağdı durdu. O zât, Allah'ın Peygamberi'ne geldi ve: Yâ Rasûlallah, yolcular yolların kapalılığından artık usandı ve yollar geçilmez oldu, dedi.

Ve Uveysî şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Ca'fer, Yahyâ ibn Saîd ile Şerîk'ten tahdîs etti. O ikisi de Enes'ten işitmişlerdir. Enes: Peygamber (S) iki elini, ben koltuk altlarının beyazını görünceye kadar kaldırdı, demiştir.

٢١ ـ باب رَفْعِ الإمَامِ يَدَهُ فِي الاسْتِسْقَاءِ

21- YAĞMUR İSTEME DUÂSINDA İMÂMIN KENDİ ELİNİ YUKARIYA KALDIRMASI BÂBI [37]

٢٤ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ بَشَّارٍ قال حدّثنا يَحْيَى وابنُ أبي عَدِيٍّ عنْ سَعِيدٍ عنْ قَتَادَةَ عنْ أنَسِ بنِ مالِكٍ قال كانَ النبيُّ ﷺ لاَيَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيءٍ مِنْ دُعَائِهِ إلاَّ فِي الاسْتِسْقَاءِ وَإنَّهُ يَرْفَعُ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إبْطَيْهِ *

24-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hiçbir duâsında ellerini yukarıya kaldırmazdı, yalnız yağmur isteme duâsı müstesnâ. Çünkü Peygamber (bunda ellerini) koltuk altlarının beyazı görününceye kadar kaldırırdı [38].

---

kında küçük bir ihtilâf da vardır: Müslim ile Tirmizî'nin rivâyetlerinde Umâre ibn Rueybe es-Sakafî (R), Irak Vâlîsi Bişr ibn Mervân'ın minber üzerinde ellerini kaldırmış, duâ ettiğini görünce: "Şu kısacık ellerin Allah belâsını versin. Vallâhi ben Rasûlullah'ı duâ ederken gördüm. Şu kabarcıktan ziyâde ellerini kaldırmıyordu" demiş ve söylerken şehâdet parmağı ile ölçüsünü göstermiştir. İşte bu rivâyete dayanarak imâm Mâlik -bir rivâyete nazaran- duâ esnâsında ellerini kaldırmanın mekrûh olduğuna kaail olmuştur. Diğer âlimler ise, herhangi duâda elleri kaldırmak câizdir, derler. Buhârî de cumhûrun kaail olduğu bu cevâzı te'yîd için, bu hadîsi bu başlık altında tekrar etmiştir.

Duâ âdâbından biri de sonunda ellerini yüze sürmektir. Bunun delîli, Tirmizî'de Abdullah ibn Umer'in rivâyet ettiği hadîstir.

37 Bu bâb başlığından maksûd olan, imâmın ellerini nereye kadar kaldıracağını isbâttır. Bundan önceki bâb başlığından maksûd ise, duâda el kaldırmanın aslıdır. Binâenaleyh tekrar yoktur (Şâh Veliyyullah).

38 Yağmur isteme duâsından başka münâsebetlerle elleri kaldırarak duâ buyurulduğu hakkında Buhârî, Müslim ve diğer sahîh kitâblar ve sünen'lerde birçok rivâyetler vardır. Enes'in metindeki haberi, ya ellerin ziyâde ve meselâ yüz veyâ baş hizâsına kadar kaldırılması yağmur isteme duâsına mahsûs olduğunu ifâde etmek maksadıyle vâkı' olmuştur, yâhud da Enes, yağmur isteme duâsından başka vakitte Peygamber'in ellerini kaldırdığına tesâdüf etmemiştir.

Hâlbuki Peygamber'in başka duâlarda ellerini yukarıya kaldırdığı vâkı'dır.

٢٢ـ بابُ ما يُقَالُ إذَا أمْطَرَتْ . وقالَ ابنُ عَبّاسٍ كَصَيِّبٍ المَطَرُ. وقال غَيْرُهُ صابَ وأصَابَ يَصُوبُ

22- SEMÂ YAĞMUR YAĞDIRDIĞI ZAMÂN SÖYLENECEK OLAN SÖZ BÂBI [39]

Ve İbn Abbâs: "*Ke-sayyıbin*"; yağmur'dur, dedi [40]. İbn Abbâs'tan başkası da "*Sâbe yesûbu ve esâbe*" dedi [41].

٢٥ـ حدّثنا مُحَمَّدٌ هُوَ ابنُ مُقَاتِلٍ أبُو الحَسَنِ المَرْوَزِيُّ قال أخبَرَنا عَبْدُ اللَّهِ قالَ أخبرنا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نافِعٍ عنِ القَاسِمِ بنِ مُحَمَّدٍ عنْ عائِشَةَ أنَّ رسولَ اللَّهِ ﷺ كانَ إذَا رَأى المَطَرَ قالَ اللَّهُمَّ صَيِّبًا نافِعًا * تَابَعَهُ القَاسِمُ ابنُ يَحْيَ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ وَرَوَاهُ الأوْزَاعِيُّ وَعُقَيْلٌ عَنْ نافِعٍ *

25-....... (Âişe -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) yağmuru gördüğü zamân: "*Allâhumme, sayyıben nâfi'an*(= Yâ Allah, bize faydalı yağmur ver)" der idi [42].

Bu hadîsi Ubeydullah'tan rivâyet etmesinde ona el-Kaasım ibnu Yahyâ (197) mutâbaat etmiştir ve bu hadîsi el-Evzâî ile Akîl de Nâfi'den rivâyet etmişlerdir [43].

---

39 Buradaki "*ma*", mevsûle yâhud mevsûfe yâhud da istifhâmiyye olabilir. Buna göre tercemesi: "Semâ yağmur yağdırdığı zamân söylenecek şey", "Semâ yağmur yağdırdığı zamân söylenecek olan hangi şeydir", "Semâ yağmur yağdırdığı zamân ne söylenecek"tir.

40 Bu İbn Abbâs'ın "***Ev ke-sayyıbin... = Yâhud semâdan boşanan bir yağmur gibidir ki...***" (el-Bakara: 19) âyetinin tefsîridir. Cumhûr kavli de budur. Onun bu tefsîrini Ebû Ca'fer et-Taberî, Alî ibn Ebî Tâlib tarîkınden mevsûlen rivâyet etmiştir: İbnu'l-Münîr şöyle dedi: İbn Abbâs'ın bu haberinin Âişe hadîsiyle münâsebeti, bâbın merfû' hadîsinde "*Sayyıben*" lâfzı bulunmasıdır. Musannıf Buhârî, bâb başlığında bu lâfzın tefsîrini takdîm etmiştir. Bu, Buhârî'nin kitâbında çok olur (İbn Hacer).

41 Burada kelimenin türediği asıl olan, sülâsî ve ziyâde fiillerine işâret edilmiş oluyor.

42 "*Allâhumme sayyıben nâfi'an*" rivâyetinden başka, "*Allâhumme sabben nâfi'an*" rivâyeti de vardır. *Sabb,* yukarıdan aşağıya akıtmak demek olduğundan, ma'nâsı "Yâ Allah, üzerimize yağmuru nâfi' olarak akıt" olur. *Sayyıb,* yağmurun faydalısına da, zararlısına da şâmil olduğundan, nâfi' ile vasıflandırılmasındaki hikmet açıktır.

43 el-Evzâî'nin rivâyetini en-Nesâî "*Amelu yevm ve leyle*" kitâbında; Ahmed ibn Hanbel de *el-Müsned*'de tahrîc etti. Bu mutâbaa ve rivâyetlerde küçük lâfız farkı vardır.

٢٣ــ بابُ مَنْ تَمَطَّرَ فِي المَطَرِ حَتَّى يَتَحَادَرَ عَلَى لِحْيَتِهِ

23- YAĞMUR YAĞARKEN, YAĞMUR TÂNELERİ KENDİ SAKALI ÜZERİNDEN AŞAĞIYA DOĞRU YUVARLANINCAYA KADAR YAĞMURA TUTULAN (YÂHUD TUTULMAK İSTEYEN) KİMSE BÂBI [44]

٢٦ــ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ مُقَاتِلٍ قال أخبرنا عَبْدُ اللَّهِ قال أخبرنا الأوْزَاعِيُّ قال حدّثنا إسْحَاقُ بنُ عَبْدِ اللَّهِ بنِ أبِي طَلْحَةَ الانْصَارِيُّ قال حدثني أنَسُ بنُ مالِكٍ قال أصَابَتِ النَّاسَ سَنَةٌ عَلَى عَهْدِ رَسولِ اللَّهِ ﷺ فَبَيْنَا رسولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى المِنْبَرِ يَوْمَ الجُمُعَةِ قَامَ أعْرَابِيٌّ فَقَالَ يا رَسولَ اللَّهِ هَلَكَ المَالُ وَجَاعَ العِيَالُ فادْعُ اللَّهَ لَنَا أنْ يَسْقِيَنَا قَالَ فَرَفَعَ رسولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ وما فِي السَّمَاءِ قَزَعَةٌ قال فثَارَ سَحَابٌ أمْثَالَ الجِبَالِ ثُمَّ لَمْ يَنْزِلْ عَنْ مِنْبَرِهِ حَتَّى رَأيْتُ المَطَرَ يَتَحَادَرُ عَلَى لِحْيَتِهِ قال فَمُطِرْنَا يَوْمَنَا ذلِكَ وَفِي الغَدِ وَمِنْ بَعْدِ الغَدِ والَّذِي يَلِيهِ إلَى الجُمُعَةِ الأُخْرَى فَقَامَ ذلِكَ الأعْرَابِيُّ أوْ رَجُلٌ غَيْرُهُ فَقَالَ يارَسولَ اللَّهِ تَهَدَّمَ البِنَاءُ وَغَرِقَ المَالُ فادْعُ اللَّهَ لَنَا فَرَفَعَ رَسولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ وقال اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا ولاَ عَلَيْنَا. قال فَمَا جَعَلَ يُشِيرُ بِيَدِهِ إلَى ناحِيَةٍ مِنَ السَّمَاءِ إلاَّ تَفَرَّجَتْ حَتَّى صَارَتِ المَدِينَةُ فِي مِثْلِ الجَوْبَةِ حَتَّى سَالَ الوَادِي وَادِي قَنَاةَ شَهْرًا قال فَلَمْ يَجِيءْ أحَدٌ مِنْ نَاحِيَةٍ إلاَّ حَدَّثَ بالجَوْدِ *

26-....... Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamânında insanlara bir kıtlık isâbet etti. Bir cumua günü Rasû-

---

44 *et-Tamattur,* tefa'ul vezninde... ve yağmura tutulmak, bir kavle göre serinlemek için yağmura çıkmak ma'nâsınadır *(Kaamûs Ter.).*

Belki Buhârî bu başlıkla, Müslim'in Ca'fer ibn Süleymân'dan; o da Sâbit'ten; o da Enes'ten tarîkıyle tahrîc ettiği şu meâldeki hadîse işâret etmek istemiştir: Enes dedi ki: Bir defa biz Rasûlullah ile berâber iken yağmura tutulduk. Rasûlullah ridâsını çıkardı, vucûduna yağmur değdi. Bunu niçin yaptın? dediğimizde, *"Bu rahmet, Yüce olan Rabb'ının henüz yeni yarattığı bir rahmettir; onun için"* cevâbını verdi.

Buhârî, yağmur tânelerinin Peygamber'in sakalı üzerinden yuvarlanmalarının tesâdüfî olmadığını, bunun kendi irâdesiyle olduğunu beyân etmek istemişe benziyor. İşte bunun için bâb başlığını "Tamattara, yânî yağmurun kendi üzerine düşmesini kasdeden kimse" şeklinde yazdı. Çünkü irâdesiyle olmasaydı, başlangıcında minberden inerdi. Lâkin o hutbeyi yağmurun çoğalması ve sakalı üzerinden akmasına kadar uzattı (Askalânî).

lullah minber üzerinde hutbe yaparken, A'râbî'nin biri ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, mallar helâk oldu, çoluk çocuk da aç kaldı. Bizim için Allah'a duâ et de, bizleri suya kandırsın, dedi. Enes dedi ki: Rasûlullah iki elini kaldırdı. Bu esnâda gökyüzünde hiçbir bulut parçası yoktu. Enes dedi ki: Dağlar gibi bulutlar -yâhud bulutlar dağlar gibi- gökyüzüne hücûm etti. Sonra minberinden inmemişti, tâ ki ben yağmur tânelerinin O'nun sakalı üzerinden aşağıya doğru yuvarlandıklarını gördüm [45]. Enes dedi ki: O günümüz, ertesi gün, daha ertesi gün ve onu ta'kîb eden gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağdı durdu. Ertesi cumua yine o A'râbî, yâhud ondan başka bir kimse ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, artık binâlar yıkıldı, mallar suda boğuldu. Binâenaleyh bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı ve: *"Yâ Allah, etrafımıza* (yağdır); *üzerimize değil"* diye duâ etti. Enes dedi ki: (Bunu söylerken) eliyle semâdan hangi tarafa işâret ettiyse, orası açıldı ve Medîne, üstü açık bir alan gibi oldu. Kanât Vâdîsi bir ay mütemâdiyen aktı. Herhangi taraftan kim geldiyse muhakkak bol bol yağmur yağdığını söyledi.

٢٤ ـ بابٌ إذَا هَبَّتِ الرِّيحُ

24- BÂB: RÜZGÂR ESTİĞİ ZAMÂN (NE YAPILIR)?

٢٧ ـ حدّثنا سَعِيدُ بنُ أَبِي مَرْيَمَ قال أخبرنا مُحَمَّدُ بنُ جَعْفَرٍ قالَ أخبرني حُمَيْدٌ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسًا يَقُولُ كانَتِ الرِّيحُ الشَّدِيدَةُ إذَا هَبَّتْ عُرِفَ ذَلِكَ فِي وَجْهِ النبيِّ ﷺ *

27-....... Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, o, Enes (R) şöyle derken işitmiştir: Şiddetli bir rüzgâr estiği zamân bundan dolayı Peygamber'in yüzünde (bir endîşe derhâl) belli olurdu [46].

---

45 Bulutların hücûmunu gördüğünde hutbeyi kesmek ve namâzı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanıncaya kadar minberde kalması tesâdüfî değildir. Allah'ın lûtfunun eserini kendi vucûdunda görmek ve bu yağmurun bi'l-fiil vucûduna değmesini arzûlamasından ileri gelmiştir.

46 Müslim'in Âişe'den rivâyetinde " إذا كانَ يَومُ الرِّيحِ وَالغَيْمِ = Hava rüzgârlı ve bulutlu olduğu vakit" denilmiştir. Bundan, Peygamber'in ümmet için geçirdiği korkunun yalnız rüzgâra münhasır olmadığı; bulut belirdiğinde de böyle bir korku geçirdiği anlatılmaktadır. Hz. Âişe o hadîsinde Peygamber'in o hâlini daha tafsîlli anlatmaktadır.

Peygamber, eski ümmetlerden bâzısı böyle rüzgârla helâk edildiği, icâ-

٢٥ـ بابُ قَوْلِ النبيِّ ﷺ نُصِرْتُ بِالصَّبَا

25- PEYGAMBER(S)'İN: "Ben saba rüzgârı ile yardım olundum" SÖZÜ BÂBI

٢٨ـ حدّثنا مُسْلِمٌ قال حدّثنا شُعْبَةُ عنِ الحَكَمِ عَنْ مُجَاهِدٍ عنِ ابنِ عَبَّاسٍ أنَّ النبيَّ ﷺ قال نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَأُهْلِكَتْ عادٌ بِالدَّبُورِ *

28-....... Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile ihlâk olundular"* buyurdu [47].

٢٦ـ بابُ ماقِيلَ فِي الزَّلاَزِلِ وَالآياتِ

26- ZELZELELER VE ALÂMETLER (BÜYÜK HÂDİSELER) HAKKINDA DENİLENLER BÂBI [48]

---

bet mevkiinde bulunan ümmetin isyânı yüzünden onlarınkine benzer bir tabiî azâb olabileceği ihtimâlinden endîşeleniyordu. Bu hâlde Allah'a sığınıyor, Allah'a duâ ediyordu.

47 *es-Sabâ,* doğudan esen rüzgârın ismidir, gün doğusudur. Batıdan esen rüzgârın adı da *ed-Debûr*'dur. Kuzeyden esen rüzgâra -şîn'in fethiyle- *Şemâl,* onun mukaabili olan rüzgâra da -cîm'in fethiyle- *Cenûb* denir. Bu aslî rüzgârların aralarında da dört rüzgâr vardır.

Peygamber'in *"Sabâ rüzgârı ile yardım olundum"* buyurması, Ahzâb harbine âid olan " اذا جاءتكم جُنودٌ فارْسَلْنَا عَلَيْهِمْ ريحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا = ***Size birçok ordular geldiği zamân, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz bir takım ordular gönderdik***"(el-Ahzâb:9) âyetine işârettir.

Âd kavminin helâkı kıssası Kur'ân'ın birkaç yerinde haber verilmiştir: ***"Âd'e gelince, onlar da uğultulu azgın bir fırtına ile helâk edildiler. Allah onu yedi gece sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti..."***(el-Hakkaa:6-9). Ancak Âd kavminin ihlâkına me'mûr olan Debûr, yânî batı rüzgârı, Hûd Peygamber'e îmân etmeyenlerin hepsini öldürmüş iken, Ahzâb'ın dağılmasına sebeb olan Sabâ'da kimse ölmemiştir. Sabâ'nın esmesi Peygamber'e nusrat olmuş ve korkularından kaçan müşrik Arablar, dört beş sene sonra toptan İslâm'a girmişlerdir. Hezîmete uğramalarıyle berâber vucûdlarının yok edilmemesindeki hikmet de budur.

48 Şiddetli rüzgârın esmesi huşûa ve Allah'a yönelmeye götüren korkuyu gerektirince, zelzeleler ve benzeri büyük tabîat hâdiseleri buna daha lâyıktır. Hâssaten haberde zelzelelerin çoğa varması, kıyâmet alâmetlerinden olduğu beyân edilmişken.

Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Bu bâb başlığının yağmur isteme bâbları arasına konmasının sebebi, zelzelenin ve benzeri büyük hâdiselerin meydana gelmesi, ekseriyâ yağmur inmesiyle berâber vâkı' olmasındandır... **(İbn Hacer).**

٢٩ ـ حدّثنا أَبُو اليَمَانِ قَالَ أخبرنا شُعَيْبٌ قال أخبرنا أَبُو الزِّنادِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ قال قَالَ النبى ﷺ لاَ تَقومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُقْبَضَ العِلْمُ وَتَكْثُرَ الزَّلاَزِلُ ويتَقَارَبَ الزَّمانُ وَتَظْهَرَ الفِتَنُ وَيكْثُرَ الهَرْجُ وهو القَتْلُ القَتْلُ حَتَّى يَكْثُرَ فِيكُمُ المَالُ فَيَفِيضُ •

29-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: *"İlim kabz olunmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zamân yaklaşmadıkça, fitneler meydan alıp gâlib gelmedikçe, öldürmek ve ancak öldürmekten ibâret olan herc çoğalmadıkça, sizlerde mal pek çoğalıp sel gibi akıp taşmadıkça kıyâmet kopmaz"* [49].

٣٠ ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ المُثَنَّى قال حدّثنا حُسَيْنُ بنُ الحَسَنِ قال حدّثنا ابنُ عَوْنٍ عَنْ نافِعٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ قال اللَّهُمَّ بارِكْ لَنَا فِي شامِنَا وفى يَمنِنَا قال قالوا وفِي نَجْدِنا قال قال اللَّهُمَّ بارِكْ لَنَا فِي شامِنَا وفى يَمنِنَا قال قالوا وفى نَجْدِنَا قال قال هُنَاكَ الزَّلاَزِلُ والفِتَنُ وبِهَا يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ•

30-....... Bize İbnu Avn, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir: -Peygamber (S) [50]-: *"Allâhumme bârik lenâ fî Şâminâ ve Yemeninâ* (= Yâ Allah, Şâm'ımızda ve Yemen'imizde bize bereket ihsân et)" buyurdu. Bâzı kimseler: "Ve fî Necdinâ (= Necd'imize de)" diye niyâzda bulundular. Rasûlullah tekrar: *"Allâhumme bârik lenâ fî Şâminâ ve Yemeninâ"* buyurdu. Onlar yine: "Ve fî Necdinâ" deyince: *"Zelzeleler ve fitneler işte ora-*

---

49 Hadîsteki "Takarrubu'z-zamân = Zamânın yaklaşması" ta'bîrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bu, gece ile gündüz zamânlarının biribirlerine yaklaşması demektir; bununla murâd kıyâmet kopmasının yaklaşmasıdır... gibi. Bu ta'bîre âid güzel bir açıklama, *Kaamûs Tercemesi,* I, 426-428. sahîfelerinden okunmaya değer.

50 Bu hadîs, buradaki metinde Peygamber'e nisbet edilmeksizin, İbn Umer üzerine mevkûf olarak rivâyet edilmiştir. Hakîkatte ise hadîs, merfû' ve mevsûldür. Zîrâ Abdullah ibn Avn'ın oğlu Ubeydullah ibn Avn ile Ezher es-Semmân'ın yine Abdullah ibn Avn tarîkından gelen rivâyetlerinde Peygamber'in ismi anılmıştır. Zâten hadîsin muhtevâsı re'y ile bilinecek şeylerden olmadığı düşünülürse, duâların ve sonunda geçen ihbârın Peygamber'in lâfzı olduğuna şübhe kalmaz. Bununla berâber Buhârî, başka yerde, başka tarîkden bu hadîsi merfû' olarak tahrîc etmiş olduğu gibi, Tirmizî *es-Sünen*'inde, İsmâîlî de Buhârî üzerindeki *el-Mustahrac*'ın da böyle tahrîc etmişlerdir.

dadır. Şeytânın karnı (yânî hizb ve ümmeti) *de orada çıkacaktır"* buyurdu [51].

٢٧ــ باب قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ. قال ابنُ عَبَّاسٍ شُكْرَكُمْ

27- YÜCE ALLAH'IN: *"Ve rızkınızı siz herhâlde tekzîbe mi kalkışırsınız"* (el-Vâkıa: 82) KAVLİ BÂBI [52]

---

51 "Nazartu yemneten ve şe'meten" ta'bîri "Sağıma ve soluna baktım" demektir.
Yemen, arkasını Ka'be kapısına veren kimsenin sağ tarafına, Şâm da sol tarafına düştüğüne göre, burada Hicâz'ın güney ve kuzeyinde bulunan bütün diyârlar kasdedilmiş olabileceği gibi, hâssaten Yemen ve Şâm adlarıyle anılan iki kıt'a da kasdolunmuş olabilir. Yemen ile Şâm'ın fazîletlerine âid olan diğer hadîslerden ikinci ihtimâl daha kuvvetli görünür.

Hicâz ile Yemen'in sâhil tarafları Tıhâme'dir. Hicâz'ın doğusundan i'tibâren Irak'a kadar uzanan yaylaya da Necd denir.

Karn, bir asırda yaşayan insanların tabakası; içlerinden bir peygamber çıkıp bir müddette yaşamış olanlar; ilim ehlinden bir tabaka... ma'nâlarına gelir. Nitekim *"Hayru'l-kurûni karnî.."* hadîsinde "Benim karn'ım"dan Peygamber'in murâdı, kendisini görmüş olan sahâbîler tabakasıdır. Binâenaleyh "Şeytân'ın karn'ı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur.

Peygamber'in duâsında Yemen ile Şâm'ın bilhassa zikredilmesi, bu iki iklîmin mubârek olduğuna delâlet eder. Necd'in, yânî doğu halkının duâdan mahrûm bırakılmasındaki hikmet de, hadîs metninde beyân edilmiştir. Orasının İlâhî gadab âsârından olan şiddetli zelzeleler yatağı, fitne ocağı, şeytân hizbi yuvası olduğu Peygamber'ce bilindiği için, kendisi Rahmeten lil-Âlemîn iken, orası lehine duâ etmeye dili varmamıştır. Çünkü geçmiş olan ilâhî kaderi bilip dururken onun hilâfına duâ etmemek gibi yüce ve ince bir edeb gözetmiştir.

Bu hadîsin Buhârî tarafından yağmur isteme hadîslerinin sonunda getirilmesindeki hikmet şudur: Kıtlık ve pahalılık gibi büyük musîbetlerde, azab emâresi sayılabilecek şiddetli gök gürültüsü ve şimşek esnâsında tevbe, istiğfâr ve Hakk'a dönüş sünnet olduğu gibi, zelzele ve benzeri -tekerrür ve çoğalması kıyâmetin yaklaşmasına alâmet olup, bâzı eski ümmetlere azab olmuş- müdhiş hâdiselerin zuhûrunda da Allah'a sığınmanın meşrû' ve sünnet olmasıdır.

52 Bu başlığı yağmur isteme bâbları arasına girdirme vechi, bu âyetin, yağmur istemenin yıldızlarla olacağına kaail olanlar hakkında inmesidir, denilmiştir *(Tefsîru Abd ibni Humeyd).*

Bu kelâmın bâba uygunluğu şöyledir: Çünkü onlar fiilleri Allah'tan başkasına nisbet ediyorlar ve yıldızların onlara yağmur verdiğini; rızık verdiğini zannediyorlardı. Bu ise onların tekzîbi idi. Allah, kulları ve beldeleri için hayât sebebi kıldığı yağmurları yıldızlara nisbet etmekten onları nehyetti ve bunu kendisine izâfe etmelerini -çünkü yağmur Allah'ın onlara ni'metidir- ve bu ni'mete karşılık şükrü O'na tahsîs eylemelerini emretti (Aynî).

İbn Abbâs, ("*Rızkakum*" yerine) "*Şükrakum*" demiştir [53].

٣١ ــ حدّثنا اسْمَاعِيلُ قال حدّثني مالكٌ عنْ صَالِحِ بنِ كَيْسَانَ عنْ عُبَيْدِ اللّهِ ابنِ عَبْدِ اللّهِ بنِ عُتْبَةَ بنِ مَسْعُودٍ عنْ زَيْدِ بنِ خالِدٍ الجُهَنِيِّ أنه قال صَلَّى لَنَا رسولُ ﷺ صَلاَةَ الصُّبحِ بالحُدَيْبِيَةِ عَلى إثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ فلماَّ انْصَرَفَ النبيُّ ﷺ أقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فقالَ هَلْ تَدْرُونَ ماذَا قَالَ رَبُّكُمْ قالُوا اللّهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ قال أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وكافِرٌ فأمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللّهِ ورَحْمَتِهِ فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي كافِرٌ بالْكَوْكَبِ وأمَّا مَنْ قال مُطِرْنا بِنَوْءِ كَذَا وكذا فَذَلِكَ كافِرٌ بِي مُؤْمِنٌ بالكَوْكَبِ *

31-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra, bize sabâh namâzını kıldırdı. Namâzdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "*Bilir misiniz Rabb'ınız ne buyurdu?*" diye sordu. Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Dedi ki: "*Kullarımdan kimi bana mü'min, kimi kâfir* (olarak) *sabâha ulaştı. Her kim Allah'ın fadlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o bana îmân etmiş; yıldıza îmân etmemiştir. Her kim de fulân ve fulân yıldızın nev'i* (yânî batıp doğması) *ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o da bana îmân etmemiş; yıldıza îmân etmiştir*" buyurdu [54].

---

53 Bu ta'lîkı, Abd ibn Humeyd kendi *Tefsîr*'inde mevsûlen rivâyet ettiği gibi, Mansûr ibn Saîd de sahîh bir isnâdla rivâyet etmiştir. İbn Abbâs bu lâfzı, ya "Şukra rızkıkum" şeklinde hazfu muzâf üzere veyâ rızkı zikredip lâzımı olan şükrü irâde etme kabîlinden bir mecâz saymıştır.

54 Bu hadîste "Fulân ve fulân yıldızla yağmura kavuştuk" demenin küfr olması iki ma'nâyadır. Biri şirk ma'nâsına küfrdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmiştir. Yağmurun ve diğer kevnî hâdiselerin yıldızların fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için.

Bir ma'nâsı dâ ni'mete küfrân, yânî nankörlük olabilir ki, bu da verici ve mâni' olucu olduğuna îmânları olup, nâil oldukları rızktan dolayı Allah'ın fadl ve rahmetini anmayı unutmakla şirk ehline benziyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur.

Her iki ma'nâca ilâhî lûtuf ve ni'metleri yıldızlara atf ve isnâd eylemek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfr, sarîhdir. İkinci ma'nâya göre fâhiş hatâdır. Bununla berâber ne şirk, ne de küfrân maksûd olmaksızın, yalnız yağmurun hangi zamânda yağdığını beyân için: "Şu yıldız zamânında üzerimize yağmur yağdı" demekte hiçbir harâmlık yoktur. Zîrâ bunu söyleyen kimse, hesâb ehlinin fulân yıldızın nev'i dedikleri vakitlerde yağmur yağdırmak Allah'ın cârî âdetidir demek ister (*Tecrîd Ter.*, II, 842).

٢٨ـ بابٌ لاَيَدرِى مَتَى يَجِىءُ المَطَرُ إلاَّ اللّهُ. وقالَ أبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النبىِّ ﷺ خمسٌ لا يَعْلَمُهُنَّ الاَّ اللّهُ

28- BÂB: ALLAH'TAN BAŞKA HİÇBİR KİMSE YAĞMURUN NE ZAMÂN GELECEĞİNİ BİLMEZ [55]

Ve Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den şunu söyledi: "(Gaybdan) *beş şey var ki, onları Allah'tan başkası bilmez*" [56]

٣٢ـ حدّثنا مُحَمَّدُ بنُ يُوسُفَ قال حدّثنا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ اللّهِ بنِ دِينَارٍ عَنِ ابنِ عُمَرَ قال قَالَ رسولُ اللّهِ ﷺ مِفْتَاحُ الغَيْبِ خَمْسٌ لا يَعْلَمُهَا الاَّ اللّهُ لا يَعْلَمُ أحَدٌ ما يَكُونُ فِى غَدٍ ولاَ يَعْلَمُ أحَدٌ ما يَكُونُ فِى الاَرْحَامِ ولا تَعْلَمُ نَفسٌ ماذا تَكْسِبُ غَدًا وما تَدْرِى نَفسٌ بِأيِّ أرْضٍ تَمُوتُ وما يَدْرِى أحَدٌ مَتَى يَجِىءُ المَطَرُ *

---

55 Geçen bâbın ardından bunu ta'kîb ettirdi. Çünkü o bâbda yağmurun ancak Allah'ın kazâsı ile ineceği ve yağmur indirmede yıldızların hiç te'sîri olmadığı vardı. Bunun kaziyyesi ise, yağmurun ne zamân geleceğini, Allah'tan başkasının bilemiyeceğidir (Askalânî).

56 Buhârî bunu Kitâbu'l-Îmân'da, ve Lukmân:31. âyetinin tefsîrinde *"Fî hamsin* = (Bunlar, Allah'tan başkasının bilemiyeceği) *beş şey içindedir"* lâfzıyle rivâyet etmiştir.

el-Cinn Sûresi âyetinde yalnız rasûller istisnâ edilmiş olmasını Mu'tezile, evliyânın kerâmetini inkâra delîl edinmek istemişlerdir. Fakat bir rasûle tâbi' olan velînin, Allah'ın bildirmesiyle gayb işlerinden birine muttali' olması da -kendisi hakkında kerâmet olmakla berâber- tâbi' olduğu rasûlün mu'cizesidir. Arada bir fark varsa, o da nebî ve rasûlün gayba ıttılâı, vahyin her nevi' ile olabildiği hâlde, velî yalnız ru'yâ veyâ ilhâm yoluyla muttali' olabilmesinden ve peygamberin ihbârı tahaddî yânî nübüvvet da'vâsına mukaarin olmasından ibârettir. Evliyânın ale'l-ıtlak kerâmeti, Meryem'in Allah katından merzûk olması ve Âsaf ibn Berhıyâ'nın Belkıs'in tahtını bir anda celb etmesi hakkındaki âyetlerle de sâbit olduğu gibi, bâzı kulların Allah'ın ilhâmıyle bâzı gayblara muttali' olabilmeleri, Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği şu hadîsle de sâbittir:

لَقَدْ كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ مُحَدَّثُونَ مِنْ غَيْرِ اَنْ يَكُونُوا اَنْبِيَاءَ وَاِنْ يَكُنْ فِى اُمَّتِى اَحَدٌ فَاِنَّهُ عُمَرُ

"Hiç şübhe etmeyiniz ki, sizden evvelki ümmetlerde peygamber değilken muhaddes yânî mülhem olanlar vardı. Benim ümmetimde de böylesi varsa, Umer'dir".

Müslim de Âişe'den bu hadîsi, yakın bir lâfızla rivâyet etmiştir ki, bunda muhaddeslik Umer'e kasr edilmemiştir:

... فَاِنْ يَكُنْ فِى اُمَّتِى مِنْهُمْ اَحَدٌ فَاِنَّ عُمَرَبْنَ الْخَطَّابِ مِنْهُمْ

"Benim ümmetimde de onlardan varsa, şübhesiz Umer ibnu'l-Hattâb da onlardan biridir" (*Tecrîd Ter.*, III,308-310'dan özetlendi).

32-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: *"Gaybın anahtarı beştir ki, onları Allah'tan başkası bilemez: Yarın ne olacağını hiçbir kimse bilemez. Rahîmlerde olacak şeyi hiçbir kimse bilemez. Hiçbir nefs yarın* (hayr ve şerr) *ne kazanacağını bilemez. Kezâ hiçbir nefs hangi arzda öleceğini bilemez. Hiçbir kimse de yağmurun ne zamân geleceğini bilemez"* [57].

---

57 *Gayb Bilgisi Hakkında Bâzı Âyetler ve Bir Özetleme:*

"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez. Karada, denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tâne, yaş ve kuru hiçbir şey müstesnâ olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitâbdadır" (el-En'âm: 59).

"De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez; onlar da ne zamân diriltileceklerini bilmezler"(en-Neml:65).

"O sâatin ilmi şübhesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şübhesiz Allah (herşeyi) *bilendir; herşeyden haberdârdır"*(Lukmân:34).

Binâenaleyh, bahis konusu şu beş şeyi bilmek, hiçbir kimsenin tamâ' edebileceği husûslardan değildir. Taberî'nin rivâyetine göre Âişe: Allah'tan başka her kimin gaybı bilebileceğini söyleyen kimse, yalan söylemiş ve Allah'a büyük bir iftirâda bulunmuştur. Çünkü gaybı bilmek Allah'a mahsûstur. "Gaybı zann etmeye" gelince, ondan bahsetmekte be's yoktur. Zîrâ zannın mertebesi ne olursa olsun, hiçbir vakitte ilim mertebesini bulamaz. Çünkü ta'yîn ifâde etmez. *"Şübhesiz zánn, hakk'tan hiçbir şeyin yerini tutmaz"*(Yûnus:36; en-Necm:28).

İlâhî ilimde olup da Allah'tan başka kimseye ma'lûm olmayan mugayyebât hudûdsuz olup, el-En'âm'daki âyette mutlak olarak gayb ilmi Allah'tan başkasından nefy olunmuştur. Lukmân âyeti ile bu hadîste ise, mugayyebâttan yalnız "mefâtîhu'l-gayb" nâmı verilen bu beşi bahis konusu olmuştur. Demek ki, ikincisini birincisi tefsîr etmekte ve evvelkisindeki mutlaklık, beriki kayıdlarla mulâhaza edilmek gerekmektedir. Nitekim el-Cinn Sûresi'ndeki *"Allah bütün gaybı bilendir. O gaybına kimseyi muttali' kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir kimse ola. Çünkü O bunun önünden, ardından gözetleyiciler dizer..."*(el-Cinn:26-27) âyeti de, gaybın Allah'a hass olmakla berâber, Allah'ın dilediği bir kuluna mu'cize veyâ kerâmet olarak, vahy veyâ ilhâm tarîkiyle bâzı mugayyebâtı bildirdiğini gösterir.

Gayb ilminin Allah'a mahsûs olması, Allah'ın bildirmesi ile bâzı kullarının bâzı mugayyebâta muttali' olabilmelerine munâfî gelmediği, Allah'ın, Yûsuf Peygamber'den hikâyeten: *"Her ikinize* (gerek ru'yâda, gerek uyanıkken) *rızkınız olacak hiçbir tâam gelmez ki, o tâam size gelmeden te'vîlini* (yânî ne keyfiyyette bir tâam olduğunu) *size evvelden haber vermiyeyim"*(Yûsuf:37), ve Îsâ Peygamber'den hikâyeten: *"Bir de yiyeceğiniz ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri size haber verebilirim"*(Âlu İmrân:49) âyetleriyle de te'yîd edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

KİTÂBU'S-SALÂT
(Namâz Kitâbı'nın Devâmı)

8-KİTÂBU MEVÂKÎTİ'S-SÂLÂT
(Namâz Vakitleri Kitâbı)
(78 Hadîs)

9-KİTÂBU'L-EZÂN
(Ezân Kitâbı)
(121 Hadîs)

10-EBVÂBU SIFATI'S-SALÂT (Namâzın Sıfatı Bâbları) (136 Hadîs)

11-KİTÂBU'L-CUMUA
(Cumua Kitâbı)
(64 Hadîs)

12-EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF
(Korku Namâzı Bâbları)
(6 Hadîs)

13-KİTÂBU'L-IYDEYN
(İki Bayram Namâzı Kitâbı)
(36 Hadîs)

14-KİTÂBU'L-VİTR
(Vitr Namâzı Kitâbı)
(12 Hadîs)

15-KİTÂBU'L-İSTİSKAA
(Yağmur Duâsı Kitâbı)
(32 Hadîs)

"Hitamuhu misk" (el-Tatfif: 26) *olması niyâzıyle*
İkinci Cildin Sonu